

**HİNDİSTAN İSLÂM DEVLETLERİNDEN
BEHMENÎLER (1347-1527)**

Gönül BAYRAM KALKAN

**Doktora Tezi
Tarih Ana Bilim Dalı
Orta Çağ Tarihi Bilim Dalı
Doç. Dr. Savaş EĞİLMEZ
2023
Her Hakkı Saklıdır.**

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
ORTA ÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

Gönül BAYRAM KALKAN
ORCID-ID: 0000-0001-9558-3225

HİNDİSTAN İSLÂM DEVLETLERİNDEN BEHMENÎLER
(1327-1547)

DOKTORA TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Savaş EĞİLMEZ

ERZURUM-2023

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum **"Hindistan İslâm Devletlerinden Behmenîler (1347-1527)"** adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

☐ Tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [*Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.*] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

İSTİSNAİ DURUMLAR*

☐ **Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

☐ **Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre teze yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

☐ **Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar)**

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../.... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

15.12.2023

Aslı ıslak imzalıdır

Gönül BAYRAM KAİKAN

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Savaş EĞİLMEZ danışmanlığında Gönül BAYRAM KALKAN tarafından hazırlanan “Hindistan İslâm Devletlerinden Behmenîler (1347-1527)” başlıklı bu çalışma aşağıdaki jüri tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı Doktora tezi olarak kabul edilmiştir. 15.12.2023

Kabul / ~~R~~ – İmza

Jüri Başkanı	Doç. Dr. Savaş EĞİLMEZ	
(Ad-Soyad-Unvan)	<i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi	Doç Dr. Gül GEYİK	
(Ad-Soyad-Unvan)	<i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi	Doç Dr. Ensar MACİT	
(Ad-Soyad-Unvan)	<i>Atatürk Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi	Doç Dr. Ercan CENGİZ	
(Ad-Soyad-Unvan)	<i>Kafkas Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Bayram ARİF KÖSE	
(Ad-Soyad-Unvan)	<i>Artvin Çoruh Üniversitesi</i>	Aslı ıslak imzalıdır

Bu tezin *Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği*'nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

Aslı ıslak imzalıdır

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR DİZİNİ	IX
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ	1
I. KAYNAK TANITIMI	1
A. Ana Kaynaklar	1
II. HİNDİSTAN’IN COĞRAFYASI VE TARİHÇESİ	7
A. Hindistan’ın Coğrafyası.....	7
B. Behmenîler Öncesi Hindistan’ın Kısa Siyasî Tarihi.....	10
1. İslâmiyet Öncesi Dönem.....	10
2. İslâmî Dönem	15
a. Emevîler ve Abbâsîler Dönemi (660-961).....	15
b. Gazneliler Dönemi (961-1186).....	17
c. Gurlular Dönemi (1186-1206)	19
d. Delhi Sultanlığı (1206-1414)	22
d.1. Kutbîler Dönemi (1206-1211)	22
d.2. Şemsîler Dönemi (1211-1266).....	24
d.3. Balabanlar Dönemi (1266-1290)	25
d.4. Halacîler Dönemi (1290-1320).....	26
d.5. Tuğluklular Dönemi (1320-1414).....	29
d.5.1. Gıyâseddîn Tuğluk Şah Dönemi (1320-1325).....	29
d.5.2. Sultan Muhammed Tuğluk Şah Dönemi (1325-1351)	33

BİRİNCİ BÖLÜM

BEHMENÎ DEVLETİNİN KURULUŞU VE SULTAN ALÂEDDİN BEHMEN ŞAH DEVRİ (1347-1358)	43
1.1. SULTAN ALÂEDDİN BEHMEN ŞAH DÖNEMİ (1347-1358)	43
1.1.1. Alâeddin Behmen Şah’ın Nesebi Meselesi	43

1.1.1.1. Behmen Adının İzahı.....	43
1.1.1.2. Gangu Adının İzahı.....	49
1.1.1.3. Hasan Gangu İle Ali Şah Ker'in Kardeş Olduğu İddiası ve Doğduğu Şehrin İzahı.....	52
1.1.1.4. Hasan Gangu'nun Türklüğü Meselesi	57
1.1.2. Alâeddin Behmen Şah'ın Tahta Çıkmadan Önceki Faaliyetleri	60
1.1.3. Alâeddin Behmen Şah'ın Devletâbâd İsyanındaki Rolü	66
1.1.4. İsmail Mih Afgan ve İsyan Faaliyetleri.....	71
1.1.5. Alâeddin Behmen Şah'ın Sultan İlan Edilmesi.....	76
1.1.6. Alâeddin Behmen Şah'ın İlk Faaliyetleri.....	77
1.1.7. Alâeddin Behmen Şah Dönemi Siyasî Hadiseler	82
1.1.7.1. Kandahar, Kotagir ve Kalyan'ın Fethi	83
1.1.7.2. Sagar ve Mudhol İsyanı.....	87
1.1.7.3. Kır Han İsyanı	90
1.1.8. Alâeddin Behmen Şah'ın Son Yılları, Ölümü ve Karakteri.....	91

İKİNCİ BÖLÜM

GÜLBERGE SULTANLARI

2.1. SULTAN I. MUHAMMED ŞAH DÖNEMİ (1358-1375).....	96
2.1.1. Muhammed Şah'ın Tahta Çıkması.....	96
2.1.2. I. Muhammed Şah'ın İdarî, Askerî, Mimarî ve İktisadî Faaliyetleri.....	98
2.1.2.1. İdarî Alanda Yapılan Faaliyetler	98
2.1.2.2. Askerî Alanda Yapılan Faaliyetler	103
2.1.2.3. Mimarî ve İktisadî Alanda Yapılan Faaliyetler	104
2.1.3. Vicayanagar ve Telingana Racalarıyla Mücadeleler.....	107
2.1.3.1. Birinci Telingana Savaşı.....	109
2.1.3.2. İkinci Telingana Savaşı	109
2.1.3.3. Taht-ı Fîrûze	112
2.1.3.4. Vicayanagar Savaşı.....	113
2.1.4. Behram Han Mâzenderânî İsyanı	117
2.1.5. I. Muhammed Şah'ın Son Yılları, Ölümü ve Karakteri	119
2.2. ALÂEDDİN MÜCÂHİD ŞAH DÖNEMİ (1375-1378)	121

2.2.1. Alâeddin Mücâhid Şah'ın Tahta Çıkması	121
2.2.2. Alâeddin Mücâhid Şah'ın Vicayanagar Seferi	122
2.2.3. Alâeddin Mücâhid Şah'ın Son Günleri, Ölümü ve Karakteri	126
2.3. I. DÂVUD ŞAH DÖNEMİ (1378-1378)	128
2.4. II. MUHAMMED ŞAH DÖNEMİ (1378-1397).....	130
2.4.1. II. Muhammed Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faaliyetleri.....	130
2.4.2. II. Muhammed Şah Dönemi Siyasî Hadiseler	131
2.4.3. II. Muhammed Şah Dönemi Sosyal ve Kültürel Faaliyetler	132
2.4.4. II. Muhammed Şah'ın Son Yılları, Ölümü ve Karakteri	135
2.5. GİYÂSEDDİN TEHMTEN ŞAH DÖNEMİ (1397-1397)	137
2.5.1. Gıyâseddin Tehmtten Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faaliyetleri	137
2.5.2. Gıyâseddin Tehmtten Şah'ın Tahttan İndirilmesi	138
2.6. ŞEMSEDDİN II. DÂVUD ŞAH DÖNEMİ (1397-1397)	139
2.6.1. Şemseddin II. Dâvud Şah'ın Tahta Çıkması ve Firûz Han ile Ahmed Han'ın Muhalefeti	139
2.6.2. Şemseddin II. Dâvud Şah'ın Tahttan İndirilmesi	140
2.7. TÂCEDDİN FİRÛZ ŞAH DÖNEMİ (1397-1422).....	142
2.7.1. Tâceddin Firûz Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faaliyetleri	142
2.7.2. Sultan Tâceddin Firûz Şah'ın Ulusallaştırma Politikası	145
2.7.3. Sultan Tâceddin Firûz Şah Dönemi Siyasî Hadiseler	148
2.7.3.1. Bandah Navaz Seyyid Muhammed Gesu Daraz	148
2.7.3.2. Birinci Vicayanagar Savaşı	149
2.7.3.3. Kerla Racası Narsing ile Mücadele	153
2.7.3.4. Firûz Şah'ın Emîr Timur ile Münasebeti ve İkinci Vicayanagar Savaşı..	154
2.7.3.5. Üçüncü Vicayanagar Savaşı	157
2.7.4. Sultan Tâceddin Firûz Şah'ın Son Günleri, Ölümü ve Karakteri	159

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÎDER SULTANLARI

3.1. ŞEHÂBEDDİN I. AHMED VELÎ ŞAH DÖNEMİ (1422-1436)	166
3.1.1. Ahmed Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faaliyetleri	166
3.1.2. Şehâbeddin I. Ahmed Şah Dönemi Siyasî Hadiseleri	168

3.1.2.1. Vicayanagar ve Telingana Savaşı	168
3.1.2.2. Mahur ve Konkan Seferi	171
3.1.2.3. Kerla Racası Narsing ile Münasebetler ve Mâlvâ Sultanlığıyla Savaş	172
3.1.2.4. Mahim ve Gucerât İle Münasebetler	174
3.1.2.5. Mâlvâ ve Telingana ile İkinci Mücadele	177
3.1.3. Başkentin Gülberge'den Bîder'e Taşınması ve İmâr Faliyetleri	178
3.1.3.1. Başkentin Gülberge'den Bîder'e Taşınması	178
3.1.3.2. Yeni Başkentte İmar Faaliyetleri	181
3.1.4. Dekkenî- Âfâkî Çatışması	185
3.1.5. Şehâbeddin I. Ahmed Şah'ın Son Günleri, Karakteri ve Ölümü	187
3.2. SULTAN ALÂEDDİN II. AHMED ŞAH DÖNEMİ (1436-1458)	191
3.2.1. Alâeddin II. Ahmed Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faaliyetleri	191
3.2.2. Alâeddin II. Ahmed Şah Dönemi Siyasî Hadiseleri	194
3.2.2.1. Birinci Vicayanagar Seferi ve Muhammed Han İsyanı	194
3.2.2.2. Handeş Sultanlığı ile Mücadele	195
3.2.2.3. İkinci Vicayanagar Savaşı	198
3.2.2.4. Halef Hasan'ın Konkan Seferi ve Dekkenî-Âfâkî Çatışması	199
3.2.2.5. Celâl Han ve İskender Han İsyanı	202
3.2.3. Alâeddin II. Ahmed Şah Dönemi Sosyo-Kültürel Faaliyetler	204
3.2.4. Alâeddin II. Ahmed Şah'ın Son Yılları, Ölümü ve Karakteri	206
3.3. SULTAN ALÂEDDİN HÜMÂYÛN ŞAH DÖNEMİ (1458-1461).....	207
3.3.1. Alâeddin Hümâyûn Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faaliyetleri	207
3.3.2. Alâeddin Hümâyûn Şah Dönemi Siyasî Hadiseler	209
3.3.2.1. İskender Han İsyanı	209
3.3.2.2. Telingana Seferi	211
3.3.2.3. Hasan Han İsyanı	213
3.3.3. Alâeddin Hümâyûn Şah'ın Son Günleri, Ölümü ve Karakteri	215
3.4. SULTAN NİZÂMEDDİN III. AHMED ŞAH DÖNEMİ (1461-1463).....	219
3.4.1. Nizâmeddin III. Ahmed Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faaliyetleri	219
3.4.2. Nizâmeddin III. Ahmed Şah Dönemi Siyasî Hadiseler	221
3.4.2.1. Orissa ile Mücadele	221
3.4.2.2. Mâlvâ ile Mücadele	222

3.4.3. Nizâmeddin III. Ahmed Şah'ın Son Günleri Ölümü ve Karakteri.....	226
3.5. SULTAN ŞEMSEDDİN III. MUHAMMED ŞAH DÖNEMİ (1463-1482)	227
3.5.1. Şemseddin III. Muhammed Şah'ın Tahta Çıkması	227
3.5.2. Nâib Hâce-i Cihân Türk'ün Öldürülmesi ve Mahmûd Gâvân'ın Yükselişi....	228
3.5.3. Dekkenî-Âfâkî Münasebeti	230
3.5.4. Şemseddin III. Muhammed Şah Dönemi Siyasî Hadiseler	232
3.5.4.1. Mâlvâ-Behmenî Münasebeti ve Kerla'nın Fethi	232
3.5.4.2. Konkan Seferi ve Goa'nın Fethi	235
3.5.4.3. Orissa ile Mücadele	239
3.5.4.4. Belgaum Seferi	241
3.5.4.5. İkinci ve Üçüncü Orissa Mücadelesi	243
3.5.4.6. Vicayanagar Seferi	246
3.5.5. Şemseddin III. Muhammed Şah Dönemi İdarî, Askerî, Mimarî ve Kültürel Faaliyetler.....	248
3.5.5.1. İdarî ve Askerî Faaliyetler	248
3.5.5.2. Mimarî ve Kültürel Faaliyetler	251
3.5.6. Hâce-i Mahmûd Gâvân'ın Öldürülmesi	254
3.5.7. Şemseddin III. Muhammed Şah'ın Ölümü ve Karakteri.....	257
3.6. SULTAN ŞEHÂBEDDİN MAHMÛD ŞAH DÖNEMİ (1482-1518)	260
3.6.1. Şehâbeddin Mahmûd Şah'ın Tahta Çıkması	260
3.6.2. Behmenî Devleti'nde Yaşanan İç Karışıklıklar ve Hanedanlıkların Kuruluşu.....	261
3.6.2.1. Dekkenî-Âfâkî Çatışması ve Yûsuf Âdil Han'a Suikast Girişimi	261
3.6.2.2. İmâdşâhî Hanedanlığı'nın Kuruluşu.....	263
3.6.2.3. Melik Nizâmü'l-Mülk Bahrî'nin Öldürülmesi	265
3.6.2.4. Âdilşâhîler Hanedanlığının Kuruluşu	267
3.6.2.5. Mahmûd Şah'a Suikast Girişimi.....	268
3.6.2.6. Nizâmü'l-Mülk Melik Ahmed ve Nizamşâhî Hanedanlığının Kuruluşu	269
3.6.2.7. Kâsım Han İsyanı ve Beridşâhî Hanedanlığı'nın Kuruluşu	271
3.6.2.8. Kâsım Berid ve Yûsuf Âdil Mücadelesi.....	272
3.6.2.9. Konkan Valisi Bahadır Gîlânî İsyanı.....	273
3.6.2.10. Hanedanlıkların İktidar Mücadelesi	278
3.6.3. Orissa ve Vicayanagar ile Münasebetler	281

3.6.4. Kāsım Berid'in Ölümü	282
3.7. EMÎR BERÎD'İN VESÂYETİ ALTINDA İSMEN SULTANLIK YAPAN HÜKÜMDARLAR (1518-1527).....	287
3.7.1. IV. Ahmed Şah Dönemi (1518-1520)	287
3.7.2. Alâeddin Şah Dönemi (1520-1522)	288
3.7.3. Veliyullâh Şah Dönemi (1522-1525)	289
3.7.4. Kelîmullâh Şah Dönemi (1525-1527)	289
SONUÇ.....	291
KAYNAKÇA	313
EKLER.....	335
ÖZGEÇMİŞ.....	361

ÖZET

DOKTORA TEZİ

HİNDİSTAN İSLÂM DEVLETLERİNDEN BEHMENÎLER (1327-1547)

Gönül BAYRAM KALKAN

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Savaş EĞİLMEZ

2023, Sayfa: 361+XI

Jüri: Doç. Dr. Savaş EĞİLMEZ

Doç. Dr. Gül GEYİK

Doç. Dr. Ensar MACİT

Doç. Dr. Ercan CENGİZ

Doç. Dr. Bayram Arif KÖSE

“Hindistan İslâm Devletlerinden Behmenîler (1347-1527)” adlı çalışma da Delhi Türk Sultanlıklarından Tuğluklu hizmetinde bulunan emîr-i sâde Hasan Gangu’nun Devletâbâd isyanı neticesinde kurduğu ve 180 yıl boyunca 18 hükümdar tarafından yönetilen Behmenî Devleti ele alınmıştır. Yaklaşık 2 asır boyunca Dekken bölgesini hakimiyet altında tutan söz konusu devletin kurucu sultanı Alâeddin Behmen Şah’ın nesebi henüz ihtilaflı bir konu olmasına karşın bünyesinde barındırdığı ve azımsanamayacak kadar büyük bir orana sahip olan Türk nüfusu ile oldukça eski dönemlerden beri Hindistan coğrafyasında siyasî varlık gösteren Türklerin devamlılığı sağlanmıştır.

1206-1414 yılları arasında Delhi merkezli kurulan, Türk kökenli 5 hanedan tarafından yönetilen ve oldukça geniş bir coğrafyayı hakimiyeti altına alan Delhi Türk Sultanlığının yıkılmasından sonra dahi Türkler, Behmenî Devleti’nin bünyesinde siyasî etkinliklerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Nihayetinde Behmenî Devleti’nin yıkılmasından sonra ise devlet erkânı içerisinde yer alan Türk emîrler, Behmenî sultanlarının misyonunu üslenmiş ve kurdukları siyasî teşekküller sayesinde Türkler bölgede kesintisiz şekilde varlık göstermeye devam etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Behmenî, Hindistan, Hasan Gangu, Dekken, Türk

ABSTRACT

Ph. D. DISSERTATION

BAHMANS FROM THE ISLAMIC STATES OF INDIA (1327-1547)

Gönül BAYRAM KALKAN

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Savaş EĞİLMEZ

2023, Pages: 361+XI

Jury: Assoc. Prof. Dr. Savaş EĞİLMEZ

Assoc. Prof. Dr. Gül GEYİK

Assoc. Prof. Dr. Ensar MACİT

Assoc. Prof. Dr. Ercan CENGİZ

Assoc. Prof. Dr. Bayram Arif KÖSE

In the study titled "Behmenids among the Islamic States of India (1347-1527)", the Behmenid State, which was founded as a result of the Devletâbâd rebellion of Amîr-i sâde Hasan Gangu, who was in the service of Tuğluklu, one of the Turkish Sultanates of Delhi, and ruled by 18 rulers for 180 years, is discussed. Although the lineage of Alaeddin Behmen Shah, the founding sultan of this state, which held the Dekken region under sovereignty for about 2 centuries, is still a controversial issue, the continuity of the Turks, who have been politically present in the Indian geography since ancient times, has been ensured with the Turkish population, which has a considerable proportion.

Even after the collapse of the Turkish Sultanate of Delhi, which was established in Delhi between 1206-1414, ruled by 5 dynasties of Turkish origin and dominated a very wide geography, Turks continued to maintain their political activities within the Behmenid State. Eventually, after the fall of the Behmenid State, the Turkish emirs within the state power assumed the mission of the Behmenid sultans and the Turks continued to have an uninterrupted presence in the region thanks to the political organisations they established.

Keywords: Bahmani, India, Hasan Gangu, Deccan, Turk

KISALTMALAR DİZİNİ

A.D.	: Anno Domini
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Değ.	: Değerlendiren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Düz.	: Düzenleyen
Ed.	: Editör
Eİr	: Encyclopedia Iranica
Eİ²	: Encyclopedia of Islam
EKEV	: Erzurum Kültür Eğitim Vakfı
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
İng.	: İngilizce
M	: Miladi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
Muk	: Mukaddime
Not.	: Notlar
Nşr.	: Neşreden
Seç.	: Seçen
Tash	: Tashih
Trc.	: Tercüme Eden
Tash	: Tashih
TTK	: Türk Tarih Kurumu
v.d.	: Ve diğerleri
Vol.	: Volume

ÖNSÖZ

Tarihi geçmişî oldukça eski dönemlere dayanan Hindistan'ın farlı dil, din ve ulustan müteşekkil sayısız siyasî teşekküle ev sahipliği yapmış olması, araştırmacıların dikkatini çekmiş ve bu konu üzerine kaleme alınan pek çok eserin bilim dünyasına kazandırılmasını sağlamıştır. Selefî, halefî ve çağdaşı büyük yahut küçük birçok siyasî oluşumun ele alınmış olmasına karşın Behmenî Devleti'nin bakir kaldığı fark edilerek bir çalışma yapılmasına karar verilmiş ve nihayetinde “*Hindistan İslâm Devletlerinden Behmenîler (1347-15279*” adlı tez, bilim dünyasına hizmet gayesiyle vücuda getirilmiştir.

Giriş hariç üç bölümden oluşan çalışmanın Giriş Bölümü'nde Behmenî Devleti'nin siyasî tarihini ortaya koyan ana kaynaklar hakkında bilgi verilerek, “Hindistan'ın Coğrafyası ve Tarihçesi” başlığı altında önce Hindistan ve Dekken'in coğrafi özellikleri kısaca belirtilmiş, ardından Behmenî Devleti'nden evvel Hindistan'da hâkimiyet sürmüş olan siyasî oluşumların tarihlerine dair kısa bilgiler verilmiştir. Çalışmanın Birinci Bölüm'ünde Behmenî Devleti'nin kurucu sultanı Alâeddin Behmen Şah'ın nesebi meselesi, tahta çıkmadan önceki faaliyetleri, Tuğluklular Hanedanı içerisindeki konumu, Devletâbâd isyanındaki rolü, Behmenî Devleti'nin kuruluşu ve Alaeddîn Behmen Şah'ın sultan ilan edilmesini müteakip döneminde meydana gelen siyasî hadiseler ve sosyo-kültürel gelişmeler ele alınmıştır. Çalışmanın İkinci Bölüm'ünde Gülberge'de hüküm süren sultanlar; I. Muhammed Şah, Alâeddin Mücâhid Şah, I. Dâvud Şah, II. Muhammed Şah, Gıyâseddin Tehmtan Şah, Şemseddîn II. Dâvud Şah, Tâceddin Firûz Şah dönemindeki bütün siyasî, askerî, idarî, iktisadî, sosyal, kültürel, mimarî faaliyetler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Tez çalışmasının Üçüncü Bölümü'nde başkentin Gülberge'den Bîder'e taşınmasıyla birlikte Bîder'de hüküm süren; Şehâbeddîn I. Ahmed Velî Şah, Alâeddin II. Ahmed Şah, Alâeddin Hümâyûn Şah, Nizâmeddin III. Ahmed Şah, Şemseddîn III. Muhammed Şah, Şehâbeddîn Mahmûd Şah ve Emîr Berîd Bîderî'nin vesâyeti altında söz de sultanlık yapan IV. Ahmed, Alâeddin, Veliyyullah, Kelîmullah dönemindeki bütün siyasî, askerî, idarî, iktisadî, sosyal, kültürel, mimarî faaliyetler detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Tez çalışması, Behmenî Devleti'nin siyasî tarihine dair yapılan değerlendirmeler ışığında elde edilen tespitler ortaya konarak sonuçlandırılmıştır.

Lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimim boyunca bana ilmî kılavuzluk yapan, yazdığım her kelimeden ettiğim her kelama kadar üzerimde sayısız emeği ve hakkı

bulunan, öğrencisi olmaktan her daim onur ve gurur duyduğum saygıdeğer hocam Doç. Dr. Savaş EĞİLMEZ'e teşekkürü şerefli bir görev bilirim.

Çalışma süresince kıymetli fikirleri ve bilgi birikimleriyle bana destek veren Doç. Dr. Ensar MACİT, Doç. Dr. Gül GEYİK hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın her aşamasında yanımda olan ve değerli fikirleri ile bana yeni ufuklar aralayan Dr. Öğr. Üyesi Özlem ALKAN'a en kalbi teşekkürlerimi sunarım.

Türkiye'nin önde gelen tarihçilerinden olan, Türk Tarihinde silinmez izler bırakan, Hindistan tarihi üzerine sayısız çalışması bulunan ve çalışmanın fikir mimarları arasında yer almasına karşın son halini görmeye ne yazık ki ömrü yetmeyen saygıdeğer hocamız merhum Prof. Dr. Enver KONUKÇU'yu saygı ve rahmetle anar, şükranlarımı sunarım.

Hayatımın her döneminde yanımda olan, sevgisini, şefkatini, gölgesini her daim üzerimde hissettiğim canım babam Bahri BAYRAM'a, beni ben yapan, bana güçlü bir kadın olmayı öğreten, hakkını ödemeye ömrümün vefa edemeyeceği canım annem Nurten BAYRAM'a minnetlerimi sunarım. Çalışma süresince sevgisini, sabrını, ilgisini, desteğini üzerimden eksik etmeyen, kıymetli fikirlerinden sıklıkla istifade ettiğim sevgili eşim Rıdvan KALKAN'a gönülden teşekkür ederim. Hayattaki en kıymetli dayanağım olan kardeşlerim, Ümit BAYRAM ve Betül ŞEKEROĞLU'na, meslektaşım ve dostum Nurdan YAĞAN'a teşekkür ederim.

Hayatın bana sunduğu en kıymetli hediye olan canım oğlum Göktürk Alp KALKAN'a bana anne olma şerefini tattırdığı, küçücük kalbi ile umudum olduğu için teşekkür ederim. Bu uzun ve zorlu süreçte kaçırdığım her gülüşü, heyecanlı her bakışı için özür dilerim...

Erzurum-2023

Gönül BAYRAM KALKAN

GİRİŞ

I. KAYNAK TANITIMI

A. Ana Kaynaklar

Kaynaklar alt başlığı altında tez çalışması esnasında istifade edilen kaynaklara yer verilecektir. Türlerine göre ayrılacak bu kaynakların; müellifleri, yazıldıkları dönemler, kapsamı ve tez çalışmasına katkıları hakkında özet bilgiler verilecektir. Behmenî Devleti hakkında Hindistan’da kurulan çok sayıda siyasî teşekküle nazaran oldukça sınırlı sayıda ana kaynak ve araştırma esere sahip olunması sebebiyle mevcut kaynaklar titizlikle incelenmiş ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Behmenî Devleti’nin Tuğluklu hizmetinde bulunan bir emîr-sâde tarafından kurulmuş olması hasebiyle Tuğluklu kaynaklarından da istifade edilmiştir. Yine evvela Behmenî Devleti hizmetinde bulunan valilerin, devletin yıkılma sürecinde bağımsızlıklarını ilan etmesi sonucu kurdukları İmâdşâhîler, Âdilşâhîler, Nizamşâhîler, Beridşâhîler ve Kutubşâhîler adlı hanedanlıkların kaynaklarına başvurulmuştur.

Kitabeler:

Behmenî Devleti döneminde devlete merkezlik yapan Gülberge ve Bîder şehirleri başta olmak üzere pek çok yerde imâr faaliyeti gerçekleştirilmiş ve saray, camii, kale, türbe, medrese gibi çok sayıda mimarî yapı inşa edilmiştir. İnşa edilen bu yapılarda bulunan kitabeler, söz konusu eserlerin hangi tarihlerde ve kim tarafından yaptırıldığına dair kıymetli bilgiler sunmakta, bu ise kimi zaman bir hükümdarın saltanat sürecinin tespitinde, kimi zaman ölüm tarihinin belirlenmesi noktasında teze büyük fayda sağlamıştır. Behmenî Devleti döneminde özellikle Bîder’de inşa edilen eserler ve bu eserlere ait kitabeler hakkında yararlanılan eserlerden başlıcaları şunlardır: Ghulam Yazdani, “Annul Report of the Archaeological Department Hyderabad 1915-16”, *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam’s Dominions*, Babtist Mission Press, Calcutta 1917, 1-13; Ghulam Yazdani, “Annul Report of the Archaeological Department Hyderabad 1925-26”, *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam’s Dominions*, Babtist Mission Press, Calcutta 1928, 1-14; Ghulam Yazdani, “Annul Report of the Archaeological Department

Hyderabad 1928-29”, *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam’s Dominions*, Babtist Mission Press, Calcutta 1931, 1-17; Ghulam Yazdani, “Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1930-31”, *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam’s Dominions*, Babtist Mission Press, Calcutta 1933, 1-12; Ghulam Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, Oxford Universty Press, London 1947; Ghulam Yazdani, *The Antiquities of Bidar*, Babtist Mission Press, Calcutta 1917; Burton-Page, John, *Indian Islamic Architecture Forms and Typologies, Sites and Monuments*, (Edt.: George Michell), Brill, Boston 2008.

Sikkeler:

Çalışmada, birinci elden kaynak mahiyeti taşıyan sikkeler hakkında kaleme alınmış eserlerden de istifade edilmiştir. Sikkenin üzerinde hangi sultan döneminde, kaç yılında ve nerede darp edildiğine dair bilgilerin bulunması, ait olduğu sultanın saltanat süresinin, ölüm tarihinin yahut hakimiyeti altındaki şehirlerin tespiti açısından teze fayda sağlamasının yanı sıra sultanların künyelerinin ve ünvanların tespiti, kullanılan bakır, gümüş, altın gibi madenlerin ayarının dönemin malî ve iktisadi yapısına, kenarında kullanılan şekil ve motiflerin siyasî ve kültürel yapısına dair ipuçları barındırması teze büyük yararlılık sağlamıştır. Behmenî Devleti döneminde darp edilen sikkeler hakkında yararlanılan eserlerden başlıcaları şunlardır: James, Gibbs, “Gold and Silver Coins of the Bahmani Kingdom”, *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, 1 (1881), 91-115; O., Codrington, “Coins of the Bahmani Dynasty”, *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, 18 (1898), 259-273; H. E., Stapleton, *Catalogue of the Provincial Cabinet of Coins Eastern Bengal and Assam*, Printed at the Eastern Bengal and Assam Secretariat Press, 1911; E. E., Speight, “The Coins of the Bahmani Kings of the Deccan”, *Islamic Culture*, IX (1935), 268-307.

İnşâ Eserleri:

Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü’l-inşâ*: Behmenî Devleti veziri Hâce Mahmûd Gâvân tarafından kaleme alınan inşâ türündeki Farsça eser, çağdaş bir müellif ve konum itibariyle sultadan sonra devlet içerisindeki en yetkin ikinci kişi tarafından yazılmış olması sebebiyle oldukça kıymet teşkil etmektedir. Devrin önemli hükümdarlarına, devlet erkanına ve ilim erkana yazılan 148 mektup; özellikle diplomatik ilişkiler, düzenlenen

seferler, devletin yıkılma sebeplerinin başında gelen Dekkenî-Âfâkî çatışması ve Mahmûd Gâvân'ın tüm olanları değerlendirmesine dair önemli bilgiler sunarak devrin atmosferini yansıtmaktadır. Son derece süslü (müzeyyen) bir üslup ile yazılan eserde, sıklıkla yer verilen kaside ve gazel, ayet, hadis, Arapça ve Farsça eserlerden alıntılar, esere edebî bir kimlik kazandırmaktadır. Eserde yer alan 148 mektubun 14'ü savaş alanından Dekken'in bakanlarına, 11'i Hint Sultanlıklarına, 32'si Hintli olmayan devletlere, geri kalanlar ise Mahmûd Gâvân'ın akrabalarına, devrin önemli ilim adamlarına gönderilmek üzere kaleme alınmıştır.

Büyük bir kısmının Nizâmeddin III. Ahmed Şah ve Şemseddîn III. Muhammed Şah döneminde yazılan mektuplardan, söz konusu sultanlar döneminde vuku bulan siyâsî, askerî, sosyal hadiseleri ele alırken istifade edilmiş olmanın yanı sıra özellikle Mâlvâ Sultanlığı ile yapılan mücadeleler ve Maratha şefleri üzerine yapılan seferlerin kronolojik olarak aktarılması, bu husustaki tarihlerin tespitinde çalışmaya fayda sağlamıştır. Pek çok müellif tarafından “zalim” sıfatı ile anılmış olmasına karşın Mahmûd Gâvân'ın övgü ve minnet ile bahsettiği Alâeddin Hümâyûn Şah'ın karakterine dair barındırdığı önemli bilgiler, çalışmanın bu konuyla ilgili bölümüne katkı sundu. Ayrıca Osmanlı Padişahı Fatih Sultan Mehmed'e gönderilen ve Behmenî Devleti hükümdarı III. Muhammed Şah tarafından Sultan II. Mehmed'e İslam'ın halifesi olarak büyük bir saygı duyulduğunu ve zaferlerinden dolayı övgüler dizildiğini gösteren mektuplarda son derece kıymet teşkil etmektedir. Nitekim Behmenî Devleti tarafından iki devlet arasında dostane münasebetler kurmak gayesiyle gönderilen mektuplara, Osmanlı Padişahı tarafından kaleme alınan ve elçi aracılığıyla Dekken'e gönderilen mektup ile karşılık verilmiş olması, bu talebin Osmanlı İmparatorluğu tarafından da olumlu karşılandığını göstermektedir.¹

Vekâyinameler

Tabataba, Ali b. Azîzullah et-Tabâtabâî (Seyyid Ali Tabataba), *Burhân-ı Me'âsir*: Seyyid Ali Tabataba tarafından, hizmetinde bulunduğu Nizamşâhi Hanedanı II. Burhan Nizâmşah'ın emriyle 1591 yılında Farsça kaleme alınmaya başlanan eser, 1596 yılında tamamlanmıştır. Eser, Behmenî Devleti başta olmak üzere halefleri: Bîcâpûr'da kurulan Âdilşâhîler (1489-1686), Ahmednagar'da kurulan Nizamşâhîler (1490-1636),

¹ Mahmud-ı Gâvân, Hâce İmâdeddin, *Riyâzü'l-inşâ*, (Nşr.: Çând b. Hüseyin-Gulâm Yezdânî), Haydarâbâd 1948; Haroon Khan Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, The Manager of Publications, Hyderabad-Deccan 1953, 425-430.

Berâr'da kurulan İmâdşâhîler (1485-1572), Gûlkünde (Golkonda)'de kurulan Kutubşâhîler (1512-1687) ve Bîder'de kurulan Berîdşâhîler (1492-1619) hakkında kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Eserin Behmenî Devleti ile ilgili kısmı, Major J. S. King tarafından 1900 yılında “*The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*”, adı ile İngilizceye tercüme edilerek bilim dünyasına kazandırılmıştır. Çalışmada Farsça nüsha esas alınmış olup İngilizce tercümesi de orijinal nüsha ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.²

Çalışmamızın ana kaynaklarından olan ve hemen hemen her hususta istifade edilen bu eser, çağdaşı Firişte ve Herevî'nin eseri ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Kapsamı Firişte'nin eserine nazaran dar olmasına karşın, daha abartısız, yalın bir üslup ile yazılan eser, özellikle ünvanlar ve isimler noktasında nümizmatik verilerle daha fazla uyuşmaktadır. Üstelik Tabataba, Behmenî Devleti'nin idarî sistemi ve savaş ideolojisi hakkında daha somut ve gerçekçi bilgiler sunmaktadır. Nazım ve nesirin iç içe kullanıldığı eser, bu yönüyle edebî bir kimlik taşımaktadır.

Firişte, Muhammed Kâsım Hindûşâh b. Gulâm Alî el-Esterâbâdî, *Gülşen-i İbrâhîmî (Târih-i Firişte)*: Henüz çocuk yaşta Hindistan'a gelen ve 40 yaşını geçtikten sonra Bîcâpûr'a göç eden Firişte, 1591 yılında Âdilşâhî hükümdarı İbrâhim Âdil Şah'ın hizmetine girmiştir. Hindistan üzerine detaylı bir eser yazılmamış olduğunu ve Herevî'nin eserinin Dekken tarihi için yetersiz kaldığını bildiren İbrâhim Âdil Şah, Mîrhând'ın Ravzatü's-şafâ' adlı eserinin bir nüshasını verdiği Firişte'den tafsilatlı bir eser kaleme almasını istemiştir. Böylelikle Firişte, 1606-1611 yılları arasında 32 eserden istifade ederek yazdığını bildirdiği *Gülşen-i İbrâhîmî* adlı eserini İbrâhim Âdil Şah'a sunmuştur.³

Tarih-i Firişte adı ile de bilinen bu eser, şüphesiz Orta Çağ Hindistan'ının en önemli kaynaklarından biridir. Bahsettiği 32 eserin bir derlemesi olan Tarih-i Firişte'de müellif, şifahî rivayetlere, mübalağalı olay örgülerine ve abartılı sayısal verilere sıklıkla yer vermiştir. Ancak eserini meydana getirirken istifade ettiği kaynaklardan özellikle Dekken ile ilgili olanların büyük bir kısmının günümüze ulaşmamış olması, ne yazık ki bize

² Tabataba, Ali b. Azîzullah et-Tabâtabâî (Seyyid Ali Tabataba), *Burhân-ı Me'âsir*, Matbaa-i Camia-i Delhi, Haydarâbâd 1355.

³ Ferishte, Muhammed Kâsım Hindûşâh b. Gulâm Alî el-Esterâbâdî, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II-III, (Trans.: John Briggs), Sang-e-Meel Publications, Lahore 1977.

bilgileri teyit etme imkanı sunmamaktadır. Bu sebeple çalışmamızın ana kaynaklarından olan ve sıklıkla istifade ettiğimiz bu eser, çağdaşı Tabataba ve Herevî'nin eseri ile karşılaştırmalı olarak kullanılmıştır. Buna karşın Behmenîler hakkında detaylı bilgilerin verildiği nadir birkaç eserden biri olan Tarih-i Firişte'de, Tabataba ve Herevî'nin detaylandırmadığı hususlarda ayrıntılı bilgilere yer vermiş olması bakımından çalışma için büyük önem taşımaktadır. Özellikle Tabataba'nın kaynağını belirtmediği ve Alâeddin Behmen Şah'a ait olduğunu bildirdiği soyağacından haberdar olmasına karşın bunun Sultan'ın etrafındaki zatlar tarafından kaleme alındığını ve aslı olmadığını bildirmesi, konuya eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşılmasını sağlamıştır. Çalışmada, orijinal nüshası Farsça olan eserin, John Briggs tarafından yapılmış “*History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612,*” adlı İngilizce tercümesini kullandık.

Herevî, Nizâmüddîn Ahmed Bahşî b. Muhammed Mukim Herevî Ekberâbâdî, Tabâkât-ı Ekberî: Bâbüir sultanı Ekber Şah'ın hizmetinde bulunan ve çeşitli askerî görevler üstlenen Nizâmeddin Ahmed, 1585 yılında Gucerât'ın, 1593 yılında bütün imparatorluğun bahşısı tayin edildi. Farsça kaleme alınan ve 1593 yılında tamamlanan eser, Ekber Şah'a sunulması sebebiyle Tabâkât-ı Ekberî adını almıştır. Müellifin öldüğü 1594 yılına değin Hindistan tarihinin yer aldığı eser, “Kim Kimdir”, adlı çok faydalı bir ek ile sona erer. Dekken ve Behmenî Devleti ile ilgili kısımlar oldukça kısa ve özet bilgiler olmasına karşın özellikle nümizmatik verilerle sık sık örtüşmesi bakımından kıymet teşkil etmektedir. Çalışmanın hemen hemen her alanında istifade edilen eser, Firişte ve Tabataba'nın eserleri ile karşılaştırmalı olarak kullanılmıştır. Çalışmada Farsça nüsha esas alınmış olmakla birlikte İngilizce tercümesi de orijinal nüsha ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.⁴

İsâmî, Hâce Abdülmelik, Fütûhu's-selâtin: Ailesi Sultan Şemseddîn İltutmuş zamanında devlet hizmetinde bulunmuş olan İsâmî, Muhammed Tuğluk'un başşehri Devletâbâd'a taşıma kararı alması üzerine henüz 16 yaşındayken Delhi'den Dekken'e gelmiştir. 1349 yılında yazmaya başladığı eserini 1350 de tamamlayarak Behmenî Devleti kurucusu Alâeddin Behmen Şah'a sunmuştur. Şiirsel tarzda kaleme alınan ve

⁴ Herevî, Nizâmüddîn Ahmed Bahşî b. Muhammed Mukim Herevî Ekberâbâdî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, Baptist Mission Press, Calcutta 1935; Casim Avcı, “Nizâmeddin Ahmed Herevî”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 178-179.

12.000 mısradan oluşan eser, Sultan Mahmud Gaznevî döneminden başlamak üzere Sultan Muhammed Tuğluk Şah dönemine kadar yaşanan hadiseleri ele almaktadır. Dekken'in bağımsızlık mücadelesi dönemi hakkında kıymetli bilgiler içeren eserde, Alâeddin Behmen Şah'ın himayesi altında yazılmış olması sebebiyle sık sık abartılı övgü ve anlatımlara yer verilmiştir. Buna karşın, İsmâî'nin çağdaş bir tanıklık yapmış olması ve Behmenî Devleti'nin ilk hükümdarı hakkında verdiği bilgilerin diğer kaynaklarla örtüşmesi, eserin kıymetini artırmaktadır. Farsça kaleme alınan eserin İngilizce çevirisi yapılmış olmakla birlikte çalışma da Farsça nüshasından istifade edilmiştir.⁵

Berenî, Ziyâüddîn b. Müeyyidülmülk el-Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*: Dehli sarayında yetişen ve 17 yıl Muhammed Tuğluk Şah'a danışmanlık yapan Berenî, Sultan Gıyâseddin Balaban döneminden başlamak üzere (1266) Sultan Firuz Şah'ın saltanatının altıncı yılına kadar (1357) olan hadiseleri ele almaktadır. Müellifin Tuğluklu himayesinde olması sebebiyle özellikle Tuğluklu sultanlarına dair sık sık abartılı övgü ve anlatımlara yer verilmiştir. Buna karşın çağdaş bir tanıklık yapan Berenî'nin eserinden özellikle çalışmanın giriş bölümünü, Dekken'in bağımsızlık mücadelesini ve Alâedin Behmen Şah'ın nesebini izaha çalışırken istifade ettik. Farsça kaleme alınan eserin İngilizce çevirisi yapılmış olmakla birlikte çalışma da Farsça nüshasından faydalanılmıştır.⁶

Uluğhânî, Abdullah Muhammed Bin Ömer, el-Mekkî, el-Asâfî, *Zaferû'l-vâlih bi muzaffar ve-âlih*: Uluğhânî adıyla bilinen Abdullah Muhammed bin Ömer, 1555 yılında henüz 15 yaşındayken Gucerât Suktanlığı'nın başşehri Ahmedâbâd'a gelerek Habeşli Uluğ Han adında bir soylunun hizmetinde çalıştı. Gucerât Sultanlığı'nın Ekber Şah tarafından 1572-1573 yıllarında yaptığı iki seferin ardından Bâbürlü hâkimiyetine girmesiyle birlikte Uluğhânî'de Ekber Şah'ın hizmetine girmiş ve 1576 yılında kadar Mekke ve Medeni'ye yapılan bağışların idaresi ile sorumlu tutulmuştur. Arapça kaleme aldığı eseri, Gucerât tarihini konu almakla birlikte çalışmamızda Gucerât Sultanlığı ile münasebetleri sebebiyle Behmenî Devleti'ne ve Dekken'e dair yer verdiği bilgilerden

⁵ İsmâî, Hâce Abdülmelik, *Fütûhu's-selâtîn*, (Neş.: A. S. Usha, B. A.), University of Madras, 1948; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 425.

⁶ Berenî, Ziyâüddîn b. Müeyyidülmülk el-Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, (Tas.: Mevlî Seyyid Ahmed Han Hasib), Captain W. Nassau Lees, Kalküta 1862; Azmi Özcan, "Berenî", DİA, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 491.

istifade ettiğimiz gibi, müellifin verdiği malumatları diğer müelliflerin eserleriyle de teyit ederek kullanmaya özen gösterdik.⁷

Emîn-i Ahmed-î Râzî, *Heft İklim*: Emîn-i Ahmed-î Râzî tarafından kaleme alınan eser adından da anlaşılacağı üzere “Yedi İklim” yedi coğrafi bölge esasına göre düzenlenerek yedi bölüme ayrılmış; her bölümde, kendi içinde daha küçük bölgelere, ülkelere veya şehirlere ayrılan bir bölge (iklim) ele alınmıştır. Her ana bölgenin tarih ve coğrafyası hakkında bilgi veren bir girişten sonra, orada yetişen büyük şahsiyetlerin biyografileri genellikle ölüm tarihi sırasına göre ve çok defa kısa olarak anlatılmıştır. Eserin tamamında 1560 âlim, şair, edip, mutasavvıf, emîr ve hükümdarın biyografileri ele alınmış, şairlere ve şiirlerine daha çok yer verilmiştir. Dekken ise Mekke, Medine, Bengal ve Orissa ile birlikte ikinci iklimde ele alınmıştır. 1593 yılında tamamlanan eser, 1591 yılına kadar olan Dekken hanedanlarını ele almaktadır. Eserde, bu tarih aralığında Dekken’de kurulan hanedanlardan biri olan Behmenîler hakkında da özet bilgilere yer verilmiştir. Hacmine oranla verdiği bilgiler çalışma açısından önem teşkil etmektedir.⁸

II. HİNDİSTAN’IN COĞRAFYASI VE TARİHÇESİ

A. Hindistan’ın Coğrafyası

Hindistan Cumhuriyeti anlamına gelen ve “Bharatiya Ganarajya” yerel adıyla zikrolunan bölgenin, Farsça “Hint Ülkesi” anlamında kullanılan Hindistan adını, eskiçağda Kuzey Hindistan’daki Âriler’in kenarında oturduğu nehrin Sanskritçe “nehir, ırmak” manasını ihtiva eden *Sindhû* yahut Grekçe *Indos*, Latince *Indus* adına izafeten aldığı düşünülmektedir. İlk Arap coğrafyacılar tarafından Müslüman hâkimiyetine girmeyen yerleri isimlendirmek için kullanılan Hind ve İndus, Mihran bölgelerini tanımlamak için kullanılan *Sind* kelimeleri ile ikiye ayrılan bölge, zaman içerisinde isim değişikliğine uğradı ve Hind kelimesi kıtanın tamamını kapsar hale geldi. Nihayetinde

⁷ Uluğhânî, Abdullah Muhammed Bin Ömer, el-Mekkî, el-Asâfi, *Zaferû’l-vâlih bi muzaffar ve-âlih*, I, , (Nşr.: E. Denison Ross), John Murray, London 1910.

⁸ Emîn-i Ahmed-î Râzî, *Heft İklim*, (Nşr.: Cevâd Fâzıl), Tahran 1341; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 434-435; M. Nazif Şahinoğlu, “Emîn-i Ahmed-î Râzî”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, XI, 114.

1947'deki taksimat ile bölge, Hindistan (India) olarak anılmaya başladı.⁹ Umman Deniziyle Bengal Körfezi arasında, kuzeyde 9000 metreye varan Himalaya sıradağlarından güneyde Hint Okyanusuna doğru giderek daralan bir üçgen biçiminde uzanan Hindistan, yirmi sekiz eyaletle, birlik toprağı statüsünde yedi bölgenin birleşmesinden oluşan federal yapılı bir cumhuriyettir. Yüzölçümü bakımından dünyada yedinci, nüfus bakımından ikinci sırada yer alan ve kuzeyde; Hindukuş ile Himalaya dağlarıyla ana kıtadan ayrılan Hindistan, kuzeybatıda; Pakistan, kuzeyde; Keşmir, Çin, Tibet, kuzeydoğuda; Nepal, Butan, doğuda; Bangladeş, Myanmar ve Bengal Körfezi, güneyde; Palk Boğazı ve Mannar Körfezi ile ayrıldığı Sri Lanka, güneydoğuda; Seylan, batıda; Umman Denizi ile çevrelenmiştir.¹⁰

Kuzey-güney yönlü mesafesi 3.214 km, doğu-batı yönlü mesafesi 2.977 km olan ve bugünkü ölçümlere göre 3.287.000 km²'lik bir yüzölçümüne sahip olan Hindistan'ı, yapı ve yüzey şekilleri göz önünde bulundurularak üç ana birime ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki genellikle bir plato özelliği gösteren, ormanlarla kaplı ve ülkenin güney kesimini oluşturan üçgen biçimli Dekken¹¹ Yarımadası, ikincisi ülkenin kuzey kısmı boyunca bir yay halinde uzanan Himalayalar, üçüncüsü ise Himalayalar ve Dekken Platosu arasında yer alan İndus ve Ganj gibi iki büyük nehri meydana getiren sayısız ırmağın suladığı geniş ovadır. Delhi başta olmak üzere Saraswati, Hansi, Samana, Kuhram, Galyûr, Bedâûn, Oudh, Kara, Kannauç, Koil, Lahor, Multan, Uçç gibi önemli şehirler ve ülkeyi dışarıya bağlayan üç önemli yol olan Kâbil, Kandeher ve Mekran'ın da içerisinde bulunduğu bu ovalık alan, uygun iklimin getirdiği refah ve bolluk sebebiyle tarihi süreç içerisinde pek çok devletin istilasına uğramış¹² pek çok seyyah ve tarihçinin eserine konu edilmiştir. Bunlar arasında Hârizmî,

⁹ Mansel Longworth Dames, "Hind", *İA*, MEB, İstanbul 1987, V/1, 491; T. W. Arnold, "Hindistan", (Düz.: M. Mujeeb), *İA*, MEB, İstanbul 1987, V/I, 517-518; Sırrı Erinç, "Hindistan (Fizikî ve Beşerî Coğrafya)", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 69.

¹⁰ Erinç, "Hindistan (Fizikî ve Beşerî Coğrafya)", 69; H. Hilal Şahin, *Hindistan'da Türk Rönesansı Ekber Şah ve Dîn-i İlâhî'si*, Selenge Yayınları, İstanbul 2020, 31.

¹¹ Dakhan diye de okunabilen bu kelime, Narmada (Narbada) ırmağının güneyindeki ülkeler için kullanılır. Bazen yarımadanın en güney kısmı bunun dışında sayılır. Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, TTK Basımevi, Ankara 1946, 102 dip not 1.

¹² Fernand Grenard, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, (Nşr.: Orhan Yüksel), MEB, İstanbul 1970, 162; Halis Bıyıktaş, *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*, TTK Basımevi, Ankara 1991, 2; Salim Cöhlce, "Gazneli Mahmud Dönemine Kadar Hindistan'da Türk Varlığı", *Erdem*, 9/27 (Ocak 1997), 981-982; Erinç, "Hindistan (Fizikî ve Beşerî Coğrafya)", 70; Burton Stein, *Hindistan Tarihi*, (Çev.: Müfit Günay), İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2015, 8-9; Şahin, *Hindistan'da Türk Rönesansı Ekber Şah ve Dîn-i İlâhî'si*, 21-22, 31-32.

İdrîsî, Hamdullah el-Müstevfî, Bîrûnî, Mes'ûdî, İbn Hurdâzbih, İbn Battûta, İstahrî, İbn Havkal, Makdisî'yi zikretmek mümkündür.¹³

Ülkeyi kuzeyden saran karlarla kaplı Himalayaları, kuzeyde yer alan Thar ve Thal çöllerinin etkisiyle sıcak ovaları, güneydeki sıcak ve nemli kıyıları, kuzeydoğu ve güney batıdaki bol sulak bölgeleriyle Hindistan, değişken bir iklim yelpazesi çizer. Bu değişken iklim ve fiziki yapı çeşitliliği, halkın sosyo-ekonomik yaşamının yanı sıra siyasî tarihini de biçimlendirmiştir. Yaşama elverişli sahalar, tarih boyunca pek çok toplumun göç merkezi haline gelerek oldukça hareketli bir siyasî portre çizmiştir. Hindistan üzerine ilk teferruatlı çalışmayı gerçekleştiren isimlerden biri olan Yusuf Hikmet Bayur, ülkenin en eski halkının Dravitler ve Veddalar olduğunu, onları Ariler, Persler, Yunanlılar, Makedonlar, Türkler, Moğollar ve Afganların izlediğini belirtir.¹⁴ Bu denli farklı etnik yapı ve ulusu bünyesinde barındıran Hindistan'da bu ulusların izlerini bugün dahi görmek mümkündür. Günümüzde Dravid, Hint-Ari, Austro-Asyatik ve Tibeto-Birman olmak üzere beş büyük dil ailesine bağlı 250'nin üzerinde lehçenin konuşulduğu, Ari, Dravit ve Munda olmak üzere üç büyük ırka mensup toplulukların yaşadığı Hindistan, dili, dinî, etnik yapısı ve kültüründeki farklılıklar ile rengârenk bir mozaik görünümündedir. Yayılımacı bir siyaset izlememesine karşın tarihin hemen her döneminde farklı grupların istilasına maruz kalması, ülkede bir tahribat yaratsa da Hint kültürünün farklı kültürler ile harmanlanmasını sağlamıştır.¹⁵

¹³ Sayyid Maqbul Ahmad, "Hindistan (Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarına Göre Hindistan)", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 73-74.

¹⁴ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 4-7. Ayrıca bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Herbert Risley, *The People of India*, Asian Educational Services, Munshiram Manoharlal Publisher Pvt. Ltd., Delhi 1999, 32-48; Şahin, *Hindistan'da Türk Rönesansı Ekber Şah ve Dîn-i İlâhî'si*, 32.

¹⁵ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 4-11; Grenard, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, 161; Salim Cönce, "Türklerin Hindistan Kültürüne Etkileri", *Hindistan ve Türk Tarihi Kültürü Araştırmaları-Indian and Turkish History-Culture Researches*, (Edt.: H. Hilal Şahin), Bilge Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2020, 17; Cönce, "Gazneli Mahmud Dönemine Kadar Hindistan'da Türk Varlığı", 981; Bıyıktaş, *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*, 3-5; Johnson Gordon, *Hint Dünyası*, (Çev.: Müfide Pekin), İletişim Yayınları, İstanbul 1998, 14; Şahin, *Hindistan'da Türk Rönesansı Ekber Şah ve Dîn-i İlâhî'si*, 33. Yusuf Hikmet Bayur bu ırkları Hint-Ari, Dravit-Moğol, Ari-Dravit, Moğol-Dravit, Türk-İran, İskit-Dravit biçiminde sınıflandırır. Bkz. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 4-8.

B. Behmenîler Öncesi Hindistan'ın Kısa Siyasî Tarihi

1. İslâmiyet Öncesi Dönem

Tarihi oldukça eski dönemlere dayanan Hindistan'ın kısa bir siyasî portresini çizmenin konunun bütünlüğü açısından faydalı olacağı düşünülerek, giriş bölümünde bu hususa yer verilmiştir. İlk çağlardan Büyük İskender'in bölgeye seferine değin geçen tarihi sürecin kaynak eksikliği sebebiyle yeterli izahının yapılamaması, araştırmacıları bu döneme dair bilgileri kutsal kitaplar; *Manu*¹⁶ ve *Vedalar*'da¹⁷ aramaya yönlendirse de yalnızca din, ahlâk ve kanunlar hakkında bilgi veren, abartılı bir üslup ve olay örgüsüne sahip olan bu kaynaklar ile objektif bir çalışma gerçekleştirmek mümkün olmamıştır. Bu

¹⁶ Sanskritçede “düşünmek” anlamına gelen “man” sözcüğünden türetilen Manu, sözcük anlamı itibarıyla “insan” manasına gelmektedir. Farklı geleneklerde çeşitli anlamlarda kullanılan Manu, Hindu mitolojisinde ilk insan ve Hint mitolojisinin Nuh'u mahiyetindeki Manu Şimriti tarafından kaleme alınan yasalara verilen addır. Efsaneye göre boynuzlu bir balık olan Matsya tarafından büyük bir sel geleceği konusunda uyarılan Manu, bu balığın boynuzuna asılı olan bir gemi içinde korundu. Bu sebeple inanışa göre Manu, tufanda mitolojik kurtarıcı, insanlığın babası ve kutsal ritüeller ile yasaların ilk öğretmenidir. Bu bağlamda Hindu kutsal kitaplarından biri olan ve onun tarafından yazılan Manu Yasaları, bütün yaratıkları korumak amacıyla koyulan çok sayıda kural, yasa ve geleneklerin yanı sıra Hindistan'ın o dönemdeki dinî ve toplumsal yapısı hakkındaki bilgileri barındırmaktadır. Yaratılıştan bahseden birinci bölüm; Brahmanizm ve Brahmanlara ait yasalardan bahseden ikinci bölüm; evlilik ve ev içi görevlerden bahseden üçüncü bölüm; geçimin yolları, özel dünya ve etikten bahseden dördüncü bölüm; yeme, içme, temizlenme kuralları ve kadının görevlerinden bahseden beşinci bölüm; münzeviliğin ve estetik yaşamın kurallarından bahseden altıncı bölüm; yönetim, kralın vazifelerinden bahseden yedinci bölüm; cezalandırma yasalarından bahseden sekizinci bölüm; kadınlar, karı-kocanın görevleri hakkında bilgi veren dokuzuncu bölüm; kastların görev ve uğraşlarından bahseden onuncu bölüm; cezalar ve cezaların uygulanmasından bahseden on birinci bölüm; karma inancından bahseden on ikinci bölüm olmak üzere toplamda on iki bölümden meydana gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Emine Erdoğan, *Hinduizm'in Kutsal Metinlerinden Manu Kanunnamesi (Manusmriti)*, Palet Yayınları, Konya 2015; M. Hadi Tezokur, “Manu Yasalarında Kadın”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII/1 (2006), 83-107.

¹⁷ Sanskritçe'de “vid” (bilmek) kökünden türeyen ve “ilâhî” ya da “kutsal bilgi” anlamına gelen Veda, genellikle Hinduizm'in Rig Veda, Yacur Veda, Sama Veda ve Atharva Veda'dan meydana gelen kutsal metinlerini ifade eder. İnsan elinden çıkmayıp tanrılar tarafından risilere vahyedilmesi sonucu meydana gelen Vedaların, milâttan önce 5000-2000 yılları arasında oluşturulduğu kabul edilse de düzenlenme ve yazıya geçiriliş tarihleri tam olarak bilinmemektedir. Hinduizm'in kutsal kitabı olan Vedalar, Hint-Avrupa ırkına ait en eski dokümanı meydana getirmesi sebebiyle dil bilimi ve kültür tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. Kendi içinde “mandala” denilen kitapçıklara bölünen her bir Veda kitabı Mantra (Samhita), Brahmaran, Aramyaka ve Upanişad adı verilen dört kısımdan oluşmaktadır. Bugün konuları ve ortaya çıkış zamanları itibarıyla dört çeşit Veda koleksiyonu mevcuttur. Bunlar; en eski tarihlileri olan ve muhtelif ilâhlara niyaz, yakarış ilahilerinden oluşan Rig Veda, genelde kurban törenleriyle ilgili bir kutsal metin olup Vedalarda emredilen dinî tören ve ayinleri düzenlemekle görevli adhvaryas rahiplerinin el kitabı niteliğinde Yacur Veda, Hindu dinsel törenlerinde okunan ilahilerin yer aldığı Sama Veda, dinî ayin ve törenlerde okunan dua ve niyazları içeren bir ilahi koleksiyonu mahiyetindeki Atharva Veda'dır. Detaylı bilgi için bkz. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 25-41; Ali İhsan Yitik, “Vedalar”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XLII, 593-594; Ali İhsan Yitik-Hammet Arslan, “Vedalar ve Kaynağı Üzerine”, *Milel ve Nihal*, 8/1 (Ocak-Nisan 2011), 225-250; Kürşat Demirci, *Hinduizmin Kutsal Metinleri: Vedalar*, İşaret Yayınları, İstanbul 1991; Stein, *Hindistan Tarihi*, 50-51.

sebeple Hindistan'ın en eski yerleşim merkezlerinden olan Sind¹⁸ ve Pencap¹⁹ başta olmak üzere çeşitli bölgelerde gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar ile bu karanlık dönem aydınlatılmaya çalışılmıştır. Nihayetinde yapılan çalışmalar, Hindistan'da yerleşik hayata, Geç Yontma Taş devrinden sonra, MÖ. VII. binyıl başlarında geçildiğini göstermektedir. Bu uygarlık, MÖ. 5000-2500 yılları arasına tarihlenen Erken İndus Uygarlığını, Erken İndus Uygarlığı ise en önemli kazı alanları Harappa, Mohenjo-Daro, Kalibangan olan ve MÖ. 2300-1700 yılları arasına tarihlenen İndus ve Harappa uygarlığını doğurdu. Uzun bir süre varlığını koruyan ve Erken Harappa Dönemi, Orta Harappa Dönemi, Geç Harappa Dönemi olmak üzere üç dönemde incelenen İndus Uygarlığı, kimi araştırmacılara göre meydana gelen tektonik olaylar sonucu bölgenin sular altında kalması ile kimi araştırmacılara göre ise MÖ. 1500 yıllarında Âriler²⁰ tarafından yıkılması ile son buldu. İndus Uygarlığının nasıl sonlandığı ihtilaflı bir konu olsa da araştırmacılar bu uygarlığın ardından Hindistan'a Ârilerin hâkim olduğu hususunda mutabıktır.²¹

MÖ. 1500-1000 yılları, Hindistan'ın Aryavarta olarak adlandırılan bölgesine yerleşen Âriler'in, İndus Uygarlığının topraklarını benimseyerek *Ganj Uygarlığı* olarak adlandırılan yeni bir uygarlığı meydana getirdikleri dönemdir. Hindu kutsal metinleri Veda'lar ve kast sistemi, Hindistan'a dinî ve sosyal yönden büyük katkı sağlayan bu uygarlığın yadigârıdır. Ganj Uygarlığının son evresine doğru Hindistan'ın siyasi

¹⁸ Hindistan alt kıtasında yer alan ve tarihi bölgelerden biri olan Sind bölgesi, batı kesimleri dağlık, orta kesimleri alüvyonlu ovalar, doğu kesimleri kumlu çöller olmak üzere üç farklı coğrafi kısımdan oluşmaktadır. Eski Farsça'da *Hindu*, Grekçe'de *Indos*, Latince'de *Indus* ve Hint dillerinde *Sindhu* şeklinde bir nehrin adı olarak kullanılan Sanskritçe *sindhu* (nehir) kelimesinden türeyen Sind hakkında detaylı bilgi için bkz. Azmi Özcan, "Sind", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVII, 242-244.

¹⁹ İndus Nehri ve diğer dört kolu olan Sütleg, Ravi, Cenâp ve Celum sebebiyle Farsça "penç" ve "âb" kelimelerinin terkibinden oluşan ve "beş su" manasına gelen Pencap bölgesinin, 1947 yılında yapılan düzenleme sebebiyle büyük kısmı Pakistan'da sınırında yer alırken küçük bir kısmı ise Hindistan'da bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. İbn Battûta, Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, (Çev.: A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, 578; Azmi Özcan, "Pencap", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIV, 224-225.

²⁰ Hakkında detaylı bilgi için bkz. A. L Basham, "Aryan and Non-Aryan in South Asia", *Aryan and Non-Aryan in India*, (Edt. Madhav M. Deshpande-Peter Edwin Hook), Center for South and Southeast Asian Studies, University of Michigan, 1979, 1-9; Rüdiger Schmitt, "Aryans", *Encyclopedia Iranica* (EI), Routledge & Kegan Paul, New York 1987, II, 684-687.

²¹ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 21-25; Azmi Özcan, "Hindistan (Tarih)", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 75; Hermann Kulke-Dietmar Rothermund, *Hindistan Tarihi*, (Çev.: Müfit Günay), İmge Kitabevi, Ankara 2001, 33-78; Esin Kâhya, "İlkçağda Hindistan-Türk Düşüncesi Arasındaki İlişkiler", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (31 Ekim-1 Kasım 2002)*, TTK Basımevi, Ankara 2006, 257. Ayrıca Hindistan'ın tarih öncesi dönemi hakkında detaylı bilgi için bkz. Stein, *Hindistan Tarihi*, 40-49.

bütünlüğü bozuldu ve çok sayıda küçük devlet ortaya çıkmaya başladı. Gandhara, Kurupañçala, Matsya, Kaşi, Avanti, Kasala, Malla, Magadha, Aşvaka ve Çedi bahse konu olan devletlerden bazılarıdır. Bu devletlerden Magadha Krallığı, MÖ. VI. yüzyılda diğerleri üzerinde otorite kurarak Ganj Vadisi'nin hâkim gücü oldu.²²

I. Dârâ (Darius)'nın MÖ. 518 yılındaki fethiyle birlikte Hindistan, Pers hâkimiyetine girdi. Uzun süreli Pers etkisi, MÖ. 300 yılında önce İran'ı alarak buradaki Pers İmparatorluğu'nu yıkan, ardından Herat şehrini ele geçirerek kuzeye doğru hareket eden İskender'in üç yıllık Horasan ve Türkistan seferinin ardından, Taksila Hükümdarı Amfi'nin de yardım çağrısı ile 120 bin kişiden oluşan bir orduyla Hindistan'a gelmesi üzerine son buldu. MÖ. 327 de İndus'u fethederek buradaki Pers hâkimiyetine son veren ve pek çok bölgeyi idaresi altına almayı başaran İskender'in askerlerinin bu topraklarda kalmayı reddetmesi üzerine Hindistan'dan çekilmesi, burada kalıcı bir siyasî otorite kurulmasının önüne geçti. Buna karşın kaynaklar bu dönemden itibaren Hindistan hakkında daha objektif bilgiler sunmaya başlar. Pers hâkimiyetinin son bulmasının ardından İskender'in bölgeden çekilmesi, Hindistan'da siyasî otorite boşluğu yarattı. Bu boşluk, Çandragupta adlı prens, MÖ. 321 de Maurya Krallığı'nı kurma fırsatı verdi. Kuzey ve Orta Hindistan'ın yönetimini ele geçiren Çandragupta'nın ölümünden sonra yerine geçen torunu Asoka (MÖ. 269-226) döneminde devlet, kuzeyde Hindikuş ve Himalayalara değin genişledi. Onun ölümünün ardından torunları tarafından yönetilen ve Dekken bölgesinin güneyi hariç bütün Hindistan alt kıtasını ele geçiren Maurya Krallığı, MÖ. 185 yılında son buldu.²³

Maurya Krallığı'nın yıkılması sonucu oluşan otorite boşluğu, bölgede yeniden farklı devletlerin ardı sıra hakimiyet tesis etmeye çalışmasına sebep oldu. Puşyamitra adlı

²² Walter Runem, *Eski Hind Tarihi*, (Çev.: Cemil Ziya Şanbey), İdeal Matbaa, Ankara 1944, 1-6; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 53; Özcan, "Hindistan (Tarih)", 75; Neslihan Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, ASAM Yayınları, Ankara 2000, 2-3; Stein, *Hindistan Tarihi*, 48-59; Şahin, *Hindistan'da Türk Rönesansı Ekber Şah ve Dîn-i İlâhî'si*, 36-37.

²³ Ramesh Chandra Majumdar, *An Advanced History of India*, Macmillan Co Ltd., Delhi 1974, 91-106; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 53-63; Vincent Arthur Smith, *The Oxford History of India From the Earliest Times to the end of 1911*, Clarendon Press, London 1919, 72-121; Arnold, "Hindistan", 519; Ernest Binfield Havell, *The History of Aryan Rule in India: From the Earliest Times to the Death of Akbar*, George G. Harrap & Company Ltd., Londra 1918, 57-103; Özcan, "Hindistan (Tarih)", 75; Kulke-Rothermund, *Hindistan Tarihi*, 88-112; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, 3-5; Stein, *Hindistan Tarihi*, 72-92. Ayrıca Aşoka ve Mauryalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Romila Thapar, *Aşoka and the decline of the Maurya*, Oxford University Press, London 1961.

prens tarafından kurulan ve on hükümdar boyunca varlığını sürdüren Sungalar²⁴ (MÖ. 185-73), Satavahanalar²⁵ (MÖ. 185-MS.225), Kuzey Hindistan'daki Hint-Grek kökenli krallıklar (MÖ. II-I. yüzyıllar), Sakalar²⁶ (MÖ. I-MS. I. yüzyıllar) ve Kuşanlar²⁷ (78-248) bu cümledendir. Kuzey Hindistan'ın yeniden tek bir hâkimiyet altında toplanabilmesi

²⁴ Hakkında detaylı bilgi için bkz. Hemchandra Raychaudhuri, *Political History of Ancient India*, Published by the University of Calcutta, 1923, 197-216; Trubhuvandas L. Shah, *Ancient India History of Ancient India for 1000 Years in Four Volumes (From 900 B. C. to 100 A. D.) Vol-III*, Shashikant & CO., Baroda 1940, 1-76.

²⁵ Hakkında detaylı bilgi için bkz. K. Gopalachari, "The Satavahana Empire", *A Comprehensive History of India Volume Two Mauryas & Satavahanas 325 B. C.- A.D. 300*, (Edt.: K. A. Nilakanta Sastri), People's Publishing House, New Delhi 1987, 293-327; D. C. Sircar, "The Deccan After The Satavahanas (A. D. 200-300) *A Comprehensive History of India Volume Two Mauryas & Satavahanas 325 B. C.- A.D. 300*, (Edt.: K. A. Nilakanta Sastri), People's Publishing House, New Delhi 1987, 328-338; *The Age of the Satavahanas Vol I*, (Edt.: Ajay Mitra Shastri), Aryan Book International, New Delhi, 1999.

²⁶ M.Ö 175-165 yılları arasında Orta Asya'daki gelişmeler sebebiyle Hunların, Yüceçileri Kuzey Çin bölgelerinden Seyhun tarafına, Yüceçilerin ise Sakaları Güney Horasan'a sürmeleri sonucu bir müddet bu coğrafyada kalan Sakalar, 140-120 yılları arasında Hindistan'a geldiler. Pencap bölgesinde bulunan ve İskender'in bakiyesi olan Baktrialara son vererek hâkimiyet sahasını genişleten kısa süre sonra ise parçalara ayrılmaya başlayan Sakaların önemli bir kısmı Kuşan hâkimiyeti altına girerek varlığını sürdürmeye devam etti. Detaylı bilgi için bkz. Vincent Arthur Smith, "The Śakas in Northern India", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (ZDMG)*, 61/2 (1907), 403-421; Shah, *Ancient India History of Ancient India for 1000 Years in Four Volumes (From 900 B. C. to 100 A. D.) Vol-III*, 329-396; Sudhakar Chattopadhyaya, *The Śakas in India*, Santiniketan Press, Calcutta 1955; Bahaeddin Ögel, "Eski Ortaasya Kabileleri Hakkında Araştırmalar I Yüce-Çi'ler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 15/1-3 (1957), 247-278; Boris Nikolayevič Grakov, *İskitler*, (Çev.: Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2006; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 64-68; Cöğce, "Türklerin Hindistan Kültürüne Etkileri", 19-20. Ayrıca Sakalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Frederick William Thomas, "Sakastana", *Journal of the Royal Asiatic Society (JRAS)*, Cambridge University Press, London 1906, 181-216; Raychaudhuri, *Political History of Ancient India*, 230-241; İlhami Durmuş, *İskitler (Sakalar)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993.

²⁷ Büyük İskender sonrası Hindistan'da hâkimiyet kuran ikinci devlet olan Kuşanlar, özellikle 78 yılında tahta geçen Kanışka döneminde siyasî güç kazandılar. Ne var ki kendisinden sonra yerine geçen varisleri bu istikrarı sürdüremedi ve gerek Sâsânî etkisi gerekse Guptaların nüfuzunun artması sonucu eski güçlerini kaybederek küçük prensliklere bölündüler. Nihayetinde Akhunlar tarafından teker teker ortadan kaldırıldılar. Detaylı bilgi için bkz. Raychaudhuri, *Political History of Ancient India*, 245-256; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 68-78; Smith, *The Oxford History of India From the Earliest Times to the end of 1911*, 126-138; B. N. Puri, *India under the Kushānas*, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay 1965, 1-88; Arnold, "Hindistan", 519; Havell, *The History of Aryan Rule in India: From the Earliest Times to the Death of Akbar*, 127-147; Enver Konukçu, *Kuşanlar ve Akhunlar Tarihi*, Sevinç Matbaası, Ankara 1973, 23-36; Mehmet Tezcan, "Kuşanlar Tarihi (Yüeh-chih'lardan Kuşanlar)", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1996; Mehmet Tezcan, "Kuşanlar, Akhunlar, Eftalitler", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (31 Ekim-1 Kasım 2002)*, TTK Yayınevi, Ankara 2006, 9-18; René Grousset, *Bozkır İmparatorluğu: Attila, Cengiz Han, Timur*, (Çev.: M. Reşat Uzmen), Ötüken Neşriyat, Ankara 2014, 58-61.

ancak Guptalar²⁸ (320-540) ile mümkün oldu.²⁹ Ancak gerek iç isyanlar gerekse kuzeyden gelen Akhunlar,³⁰ uzun zaman sonra Hindistan'da siyasî otorite kurmayı başaran Guptaların sonu oldu. Yeniden bozulan siyasî dengeler Orta, Kuzey ve Güney Hindistan'da bir kez daha küçük krallıkların kurulmasına sebebiyet verdi. Hindularca kutsal sayılan Tanesar kentinde Prabhakara-Vardana tarafından kurulan ve Kuzey Hindistan'da hüküm süren Thanesvar Krallığı'nın başına geçen ünlü hükümdar Harşa (606-647), Pencap ve Sind hariç bütün Kuzey Hindistan'ı ele geçirerek yeniden otorite kurmayı başardı. Ne var ki Guptaların yıkılmasının ardından Hindistan'ın sarsılan siyasî birliği, Harşa'nın 647 yılındaki ölümüyle birlikte tamamen bozuldu ve yeniden küçük hanedanlıklar kurulmaya başladı. Arap coğrafyacı ve seyyahların eserlerinde kendilerine kısmen yer bulan ve başşehri Mankîr olan Râştrakûta, Gûrjara-Pratîhârâs Krallığı, Takka-desâ, Champa, Kamarupa Krallığı bunlardan sadece bir kaçıdır. X. yüzyıldan itibaren

²⁸ Çandragupta tarafından kurulan Gupta İmparatorluğu, onun 335 tarihli ölümünün ardından oğlu Samudragupta tarafından yönetilmeye başlandı. Yaptığı seferler ile imparatorluğun sınırları Bengal Körfezi'nden Delhi-Agra bölgesine, Himalaya Dağları'ndan Naramada Irmağı'na değin genişledi. Onun 375 yılındaki ölümünün ardından yerine geçen II. Çandragupta döneminde ise Bengal Körfezi'nden Arabistan Denizi'ne kadar tüm kuzey kesim Hindistan sınırlarına dahil edildi. Kumaragupta ve Skandagupta'nın ardından İmparatorluk Ak Hunlar tarafından ortadan kaldırıldı. Detaylı bilgi için bkz. Raychaudhuri, *Political History of Ancient India*, 271-310; Havell, *The History of Aryan Rule in India: From the Earliest Times to the Death of Akbar*, 147-171; Smith, *The Oxford History of India From the Earliest Times to the end of 1911*, 142-172; Radhakumud Mookerji, *The Gupta Empire*, Hind Kitabs Ltd., Bombay 1952; Dharendra Nath Mukherjee, "Gupta Era", *Indian Historical Quarterly* Vol-8, (Edt.: Narendra Nath Law), Caxton Puplications, Delhi 1932, 85-92; Stein, *Hindistan Tarihi*, 61-62.; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 83-85.

²⁹ Johann Gustav Droysen, *Büyük İskender Tarihi III*, (Çev.: Bekir Sıtkı Baysal), Panama Yayıncılık, İstanbul 2020, 181; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 56-85; Özcan "Hindistan (Tarih)", 76; Cöhce, "Gazneli Mahmud Dönemine Kadar Hindistan'da Türk Varlığı", 982-985; Cöhce, "Türklerin Hindistan Kültürüne Etkileri", 18-20; Arnold, "Hindistan", 519; Tezcan, "*Kuşanlar, Akhunlar, Eftalitler*", 9-56; Stein, *Hindistan Tarihi*, 96-107.

³⁰ Yunanlılar tarafından Eptalit, Araplar tarafından Hayatile, Çinliler tarafından Huta, Hintliler tarafından Huna olarak adlandırılan ve temeli Ahşunvarı tarafından atılan Akhunlar, Guptaların kendi içlerinde yaşadıkları parçalanmayı fırsat bilerek, takribi 480 yılında Toraman (480-515) önderliğinde Hindistan'a seferler düzenlemeye başladılar. 496 yılında Kuzey Hindistan'ın Pencap bölgesini ele geçirmeyi başaran Akhunlar, kısa süre içerisinde Gupta hâkimiyetinde olan Pavvia, Sakkala, Eran, Mâlva gibi bölgelere hâkim olmayı başardılar. Toraman'ın ölümünden sonra yerine geçen ve *Hindistan'ın Attilası* olarak adlandırılan oğlu Mihirakula döneminde ilerlemeyi sürdüren ve Pencap'taki Sakala'yı merkez edinen Akhunlar, onun ölümü ile gerilemeye ve küçük beyliklere ayrılmaya başladılar. Kuzey Hindistan, Afganistan ve İç Asya'ya kadar hâkimiyet sahalarını genişletmeyi başaran Akhunlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 86-87; Mübarek Galip-Saadettin Yağmur Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, Berikan Yayınevi, Ankara 2003, 9-24; Konukçu, *Kuşanlar ve Akhunlar Tarihi*, 84-116; Tezcan, "*Kuşanlar, Akhunlar, Eftalitler*", 18-47; Saadettin Yağmur Gömeç, "Türk Tarihinde Ak Hun-Avar-Juan-Juan Meselesi ve Ak Hunlar Hakkında Bir Özet", *Hindistan ve Türk Tarihi Kültürü Araştırmaları-Indian and Turkish History-Culture Researches*, (Edt.: H. Hilal Şahin), Bilge Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2020, 71-720 Karınca Yayınları, İstanbul 2003, 76-78; J. M. De Guignes, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-i Umumisi II*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2019.; M. Orhan Bayrak, *Türk İmparatorluk Tarihi*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2003, 76-78.

Hindistan, bir yandan Orta Asya'dan gelmeye başlayan Türklerin diğer yandan Afganların seferlerine tanıklık etmeye başladı.³¹

Genel itibariyle Dravidler, Avustraloidler (Veddalar), Hint-Ârî kökenli beyazlar, Persler, Makedonlar, Sungalar, Satavahanalar, Hint-Grek kökenli krallıklar, Sakalar, Kuşanlar, Guptalar, Akhunlar ve diğer kavimler bölgede birbiri ardına hüküm sürdüler. İslâmiyet öncesine değin siyasî ve askerî yönden son derece hareketli bir perspektif çizen Hindistan, bu sayede pek çok ırk ve dine mensup insanların bölgede bir kültür mozaïği oluşturmasını sağladı.

2. İslâmi Dönem

a. Emevîler ve Abbâsîler Dönemi (660-961)

Hiz. Muhammed ile tebliğ edilen İslâmiyet, özellikle dört halife döneminde yapılan seferler aracılığıyla geniş bir coğrafyada yayılım gösterdi. Hindistan ise zengin kaynakları, uygun iklim ve toprak yapısı, limanları ve coğrafi konumu hasebiyle Arapların dikkatini önceden beri çeken bölgelerin başında gelmekteydi. İslâm Devleti'nin sınırlarının genişlemeye başladığı dönemde Hindistan'a gelmeye başlayan Müslümanlar, ilk adımı Ebu'l-As Mugîre ile attılar. Müslüman cephesine umulan başarıyı getirmeyen bu adımı, 660 yılında Hiz. Ali döneminde Sind Bölgesi'ne düzenlenen sefer ve 664 yılında Muaviye döneminde Abdullah b. Savâd komutasında gerçekleştirilen bir diğer sefer takip etti.³²

Müslümanlar, Hindistan alt kıtasına İslâmiyet'i ulaştırsalar da uzun soluklu bir siyasî otorite kurmayı başaramadılar. Bu noktada Emevî Halifesi Velid b. Abdülmelik döneminde, 710-711 yıllarında gerçekleştirilen sefer, dönüm noktası teşkil etmektedir.

³¹ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 88-93; Seyyid Maqbul Ahmad, "Hindistan: Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarına Göre Hindistan", 74; Cöhce, "Türklerin Hindistan Kültürüne Etkileri", 21-22; Özcan "Hindistan (Tarih)", 76; Stein, *Hindistan Tarihi*, 116-136.

³² Aziz Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, (Çev.: Latif Boyacı), İnsan Yayınları, İstanbul 1995, 9; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, 7-8; Ishwari Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, The Indian Press Ltd., Allahabad 1931, 29-30; Cöhce, "Gazneli Mahmud Dönemine Kadar Hindistan'da Türk Varlığı", 985; Cöhce, "Türklerin Hindistan Kültürüne Etkileri", 22; Muhammed Hanefi Palabıyık, "Hindistan'da Türk-İslam Kültür ve Medeniyeti", *Hindistan ve Türk Tarihi Kültürü Araştırmaları-Indian and Turkish History-Culture Researches*, (Edt.: H. Hilal Şahin), Bilge Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2020, 30.

Sind hâkimi Dahir'in Müslümanlara karşı koyması, Müslüman gemilerinin korsanlarca yağmalanması ve Mekran valisi Said b. Eslem'in öldürülmesi üzerine Sind hâkimi Dahir'den suçluların tespit ve teslimi istendiyse de Dahir, olaylar ile bir bağlantısının olmadığını bildirmekle yetindi. Emevîleri tatmin etmeyen bu cevap üzerine Dahir'le mücadele için Ubeydullah b. Nebhan ve Budaly b. Tuhfe el-Beceli gönderildiyse de muvaffak olunamadı. Müslümanlara karşı konması ve gemilerinin korsanlarca yağmalanmaya devam etmesi üzerine Irak valisi Haccac b. Yusuf, akrabası Muhammed b. Kasım es-Sekafî önderliğinde 6000 kişiden müteşekkil bir orduyu Sind bölgesine gönderdi. es-Sekafî'nin Dahir'i mağlup etmesiyle birlikte 712 yılında Ahnef b. Kays, Urur şehrine vali tayin edildi. Emevî devleti adına fetihlerini sürdüren es-Sekafî, böylece birçok kentin Emevî idaresine girmesini sağladı.³³

Emevîlerin ardından halefleri Abbâsîler Sind bölgesine ilaveten Keşmîr, Kandahar ve Multan'ı fethettiler. Ancak müstakil hareket eden valiler, bir süre sonra Abbâsî etkisini kırmayı başardılar. Nihayetinde Abbâsîlerin Sind'den çekilmesi üzerine 871 yılında sind, Gazne ile Kâbil de dâhil olmak üzere Belh'ten Toharistan'a değin uzanan geniş bir alan, Abbâsîler'in de onayı ile Saffârî kontrolüne girdi.³⁴ Bahsi geçen bölgelerdeki Müslüman yönetim etkisi Saffârî'lerin zayıflamasından sonra da devam etti. Gazneli Mahmud'un 1025 yılındaki Sind Seferi'ne kadar Müslüman hanedanlıklar Hindistan'daki varlıklarını sürdürseler de Arap kültürü, Hindistan'a tesir edemedi ve bu coğrafyada kalıcı bir varlık gösteremeyen Araplar, sınır harekâtları ile yetinmek mecburiyetinde kaldı.

³³ Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India*, 30-37; Ishwari Prasad, *History of Mediaeval India: From 647 A. D. to the Mughal Conquest*, The Indian Press Ltd., Allahabad 1933, 61-70; Majumdar, *An Advanced History of India*, 171-172; Colonel Sir Wolseley Haig, "The Arab Conquest of Sind", *The Cambridge History of India: Vol III: Turks and Afghans*, (Edt.: Colonel Sir Wolseley Haig), Cambridge at the University Press, Cambridge 1928, 1-3; Awadh Bihari Pandey, *The First Afgan Empire in India (1451-1526 A. D.)*, Bookland, Calcutta 1956, 2-4; Salma Ahmed Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, Pearson, India 2011, 44; Stein, *Hindistan Tarihi*, 136; Stanley Lane-Poole, *İslam Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, (Çev.: Halil Edhem Eldem), (Haz.: Samet Alıç), Selenge Yayınları, İstanbul 2020, 401; Galip-Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, 25; Kulkee-Rothermund, *Hindistan Tarihi*, 236-237; Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, 10; Salim Cöhlce, "Gaznelilerin Hindistan Hâkimiyetleri", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, IV, 522; Cöhlce, "Gazneli Mahmud Dönemine Kadar Hindistan'da Türk Varlığı", 985; *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi Ansiklopedisi*, (Edt.: Hakkı Dursun Yıldız), Çağ Yayınları, İstanbul 1992, II, 388; Recep Uslu, "Sind'de İslam Fetihleri (15-240/636-854)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 1990, 69-88; Arnold, "Hindistan", 518, 521.

³⁴ Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India*, 29-42. Arap Seyyah Mesûdî 916-917 yıllarında Çaul'da 10.000 Müslüman yaşadığını, söz konusu Müslümanların atalarının Irak ve Arabistan taraflarından bu coğrafyaya geldiklerini ve yerel bir race tarafından kendilerine özerklik verildiğini bildirir. Detaylı bilgi için bkz. Richard Maxwell Eaton, *Sufis of Bijapur: 1300-1700: Social Roles of Sufis in Medieval India*, Munshiram Manoharial Publishes, India 2011, 13.

b. Gazneliler Dönemi (961-1186)

Afganistan'ın Gazne şehrinde kurulan, bugünkü Afganistan, Pakistan ve kuzey Hindistan bölgesinde hâkimiyet tesis eden, tarihi kaynaklarda “Yeminîler” yahut “Sebüktegînîler” olarak zikredilen Gazneliler, Hindistan'ın iç kesimlerine doğru ilk Müslüman-Türk akınlarını başlatan devlet olması hasebiyle Hindistan tarihinde önemli bir yere sahiptir. Alp Tegin (963-977) ile başlayan Gazneli ileri harekâtları Sebük Tegin (977-997) ile devam etti ve Gazneli tahtına oturan Sebük Tegin, Multan ve çevresini fethettikten sonra Lahor Hükümdarı Caypâl'ın (Cayapala) üzerine yürüdü. Galibiyet ve çok sayıda ganimet ile Gazne'ye dönen Sebük Tegin, böylece ilk Hindistan seferini gerçekleştirmiş oldu. İki yıl sonra Hindu Kral Raja Caypâl'ın seferi ile tarih bir kez daha Gazneli-Hindu mücadelesine tanıklık etti ve karşılaşmanın galibi yeniden Gazneli cephesi oldu.³⁵

Tahta geçtiği vakit İslâm dinine hizmet etmek ve İslâm düşmanlarını söküp atmak üzere Hindistan'a sefer düzenleme yemini eden Gazneli Mahmud, Karahanlılarla yaptığı anlaşma ile kuzey cephesini emniyet altına aldıktan sonra yönünü Hindistan'a çevirdi. Böylece Alp Tegin ile başlayıp Sebük Tegin ile devam eden Gazneli ileri harekâtları, Sultan Mahmud döneminde de varlığını korumaya devam etti. Gazneli Mahmut birincisi; 1000 yılında Lamgân'a, ikincisi; 1001-1002 yılında Vayhand'a, üçüncüsü; 1004 yılında Bhâtiya'ya, dördüncüsü; 1006 yılında Multân'a, beşincisi; 1008 yılında Multân'a, altıncısı; 1008 yılında Pencâb'a, yedincisi; 1009 yılında Nârayan'a, sekizincisi; 1010 yılında Karmatîler'e, dokuzuncusu; 1014 yılında Nandana'ya, onuncusu; 1014 yılında

³⁵ Cüzecânî, Ebû Amr Minhâcuddîn Osmân b. Sirâciddîn Muhammed el-Cüzecânî, *Tabâkât-ı Nâsirî*, I, Jahandaran Ghor Kültür Vakfı, 1391, 251-253; Herevî, Nizâmüddîn Ahmed Bahşî b. Muhammed Mukim Herevî Ekberâbâdî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, By De Calcutta 1929, 3-5; Gerdîzî, Ebû Saîd Abdülhay b. ed-Dahhâk b. Mahmûd Gerdîzî, *Zeynû'l-Ahbâr*, (Tash.: Abdulhay Habîbî), Tahran 1363, 355-375; Ferishte, Muhammed Kâsım Hindûşâh b. Gulâm Alî el-Esterâbâdî, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, (Trans.: John Briggs), Oriental Book-Sellerand Publishers, Vol. I, London 1908, 11-25; Kazvinî, Hamdullâh b. Ebî Bekr b. Ahmed b. Nasr el-Müstevfî el-Kazvinî *Târih-i Güzide*, (Çev.: Mürsel Öztürk), TTK Yayınları, Ankara 2018, 313; Colonel Sir Wolseley Haig, “The Yamini Dynasty of Ghazni and Lahore , Commonly Known as the Ghaznavids”, *The Cambridge History of India: Vol III: Turks and Afghans*, (Edt.: Colonel Sir Wolseley Haig), Cambridge at the University Press, Cambridge 1928, 12; Prasad, *History of Mediaeval India: From 647 A. D. to the Mughal Conquest*, 80-85; Mansel Longworth Dames, “Gazneliler”, *İA*, MEB, İstanbul 1988, IV, 743; Clifford Edmund Bosworth “The Ghaznavids”, *History of Civilizations of Central Asia*, Vol:IV, Part 1, (The Age of Achievement: AD 750 to the Fifteenth Century), (Edt.: M. S. Asimov and C. E. Bosworth) Unesco 1996, 103-105; Bertold Spuler, “Ghaznavids”, *EF (İng)*, E. J. Brill, Leiden 1991, II, 1050; Ferooqui, 46-47; Cöhce, “Gaznelilerin Hindistan Hâkimiyetleri”, 522; Cöhce, “Gazneli Mahmud Dönemine Kadar Hindistan'da Türk Varlığı”, 985; Erdoğan Mercil, “Gazneliler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIII, 480-481.

Thânesâr'a, on birincisi; 1015 yılında Keşmir Racası'na³⁶, on ikincisi; 1018 yılında Kanavc'a, on üçüncüsü; 1019 yılında Kalincâr Racası'na, on dördüncüsü; 1021 yılında Keşmir'e, on beşincisi; 1022 yılında Kalincâr'a, on altıncısı; 1025 yılında Somnât'a, on yedincisi; 1027 yılında Câtlar'a karşı olmak üzere toplamda on yedi sefer düzenledi.³⁷ Bu seferlerle birlikte Gazneli hâkimiyeti Pencap, Multan, Kannuc ve Somnât bölgelerine değin yayıldı. Sultan Mahmud, 1030 yılındaki ölümüne kadar Kuzey Hindistan seferlerini sürdürdü ve buradan elde ettiği ganimetler ile devletin sınırlarını genişletmek amacıyla yaptığı diğer seferlerini finanse etti. Finansal avantajın yanı sıra siyasî yönden de pek çok fayda sağlayan Gazneli Mahmud, Hindistan seferleri sayesinde çok sayıda yerel Hindu racasının hâkimiyetine son verdi.³⁸ Hindu inanç ve kültürünün yerine İslâmiyet'i ve İslâm kültürünü yerleştirmek için yaşamı boyunca mücadele eden Gazneli Mahmud, yaptığı seferler ile devletin hazinesine katkı sağlamış olsa da seferleri esasen İslâmi cihat niteliğindedir.

Gazneli Mahmud'un ölümünün ardından oğlu Mes'ûd, sınırdan gelen tehlikeler, içte yaşanan taht kavgaları ve komutanlar arasındaki sorunlar sebebiyle babası gibi Hindistan'a düzenli sefer yapma imkânı bulamadı. Ancak ordunun sefere çıkamaması içte daha büyük kavgaların yaşanmasına sebebiyet verdi. 1037 yılında gerçekleştirilen sefer sonrası oğlunu Lahor'un yönetimi ile vazifelendiren sultan, galibiyet ve bol miktarda ganimet ile 1039 yılında Gazne'ye döndü. 1040 senesinde Dandanakan'da uğradığı

³⁶ Hindu yerel yöneticisi.

³⁷ Bu seferler hakkında detaylı bilgi için bkz. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 140-142, 146-149, 153-155, 163-169, 176-179; Haig, "The Yamini Dynasty of Ghazni and Lahore, Commonly Known as the Ghaznavids", 13-26; İbrahim Kafesoğlu, "Mahmud Gaznevî", *İA*, MEB, İstanbul 1988, VII, 175-180; Muhammet Hanefi Palabıyık, "Gaznelilerin Hindistan Seferleri", *EKEV Akademi Dergisi*, 11/32 (Yaz 2007), 139-152.

³⁸ Cüzcanî, *Tâbâkât-ı Nâsirî*, 253-255; Ferishte, 36-83; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 5-19; Bedâûnî, Abdülkâdir b. Mülûşâh el-Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, I, (Tash.: Mevlavî Ahmed Ali Sahib), (Muk. ve Eklmeler.: Tefik H. Subhanî), Encümen-i Âsâr ve Mefâhîr-i Ferhengî, Tahran 1380, 6-14; Gerdîzî, *Zeynü'l-Ahbâr*, 381-419; Kazvinî, *Târih-i Güzide*, 314-317; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 127-139; Galip-Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, 29; Prasad, *History of Mediaeval India: From 647 A. D. to the Mughal Conquest*, 87-110; Bosworth "The Ghaznavids", 110-112; Muhammed Nazım, *The Life and Times of Sultan Mahmud of Ghazna*, Cambridge University Press, New Delhi 1931, 86-123; Spuler, "Ghaznavids", 1050; Lane-Poole, *İslam Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, 388; Dames, "Gazneliler", 744-745; Kafesoğlu, "Mahmud Gaznevî", 175-180; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 47-48; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1989, 16-28; Erdoğan Merçil, "Gazneliler'in Hindistan Siyaseti", *Afganistan ve Hindistan'da Bir Türk Devleti: Gazneliler, (Siyaset, Teşkilat, Kültür)*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, 165; Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yayınevi, Ankara 2006, 322; Majumdar, *An Advanced History of India*, 173-174; Muhammet Hanefi Palabıyık, "Yeni Bir İslam Devleti Modeli Olarak Gazneliler", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, IV, 511.

mağlubiyyetin ardından Hindistan'a kaçmak için çıktığı yolculukta öldürülen Mes'ûd'un yerine geçen halefleri döneminde de Hindistan'a pek fazla sefer düzenlenemedi. Nihayetinde Gazneliler, Hüsrev Şah döneminde sınırda beliren Gurlu tehlikesi sebebiyle Horasan ve Güney Afrika'dan çekilerek Lahor şehrini merkez edindiler ve Gurlular tarafından yıkıldıkları 1186 yılına değin burada varlıklarını sürdürdüler.³⁹

İslâmiyet, Hindistan alt kıtasına 710-711 yıllarında Muhammed b. Kâsım es-Sekafî kumandasındaki Arap kuvvetleri tarafından Sind bölgesinin fethiyle giriş yapıp, İndus vadisindeki Multan'a kadar ulaşmış olsa da yayılması hususunda Gaznelilerin payı kuşkusuz yadsınamaz. Gerek Gazneli Mahmud'un on yedi seferi, gerekse halef ve selefi olan hükümdarların seferleri, siyasî ve askerî bakımdan ele alındığı vakit, Türklerin bölgeye yerleşmelerinin ve Hindistan'ın iç kesimlerine doğru ilerlemelerinin önünü açtığı anlaşılmaktadır.⁴⁰ Seferlerini fetih gayesiyle gerçekleştirseler de Lahor dışındaki bölgelerde kalıcı yerleşim amacı gütmeyen ve Pencap'ta İslâm dinine güçlü bir dayanak bularak sonraki fetihlerini kolaylaştıran Gazneliler, düzenledikleri seferler ile Abbâsî Halifesinin övgüsüne mazhar oldukları gibi bu seferler sayesinde kendilerine pek çok ünvan taltif edilmesini sağladılar.⁴¹

c. Gurlular Dönemi (1186-1206)

Neseplerini efsanevî “Şensâbânî Hanedanı”na dayandıran ve Kâbil, Kandahar, Herat gibi bölgelerin çevrelendiği dağlık bölgenin ismine izafeten “Gur” adını alan topluluğun, yapılan araştırmalar sonucu Afganlaşmış Türk asıllı bir topluluk olduğu anlaşılmaktadır. Gazneliler'in Pencap'ta başlattıkları bölgeyi İslâmlaştırma hareketi, XII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Gurluların Gazne'ye hâkim olmasıyla birlikte

³⁹ Cûzcânî, I, 256-266; Gerdizî, *Zeynü'l-Ahbâr*, 419-442; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 15-31; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 209-211, 258; Prasad, *History of Mediaeval India: From 647 A. D. to the Mughal Conquest*, 119-141; Dames, “Gazneliler”, 745-747; Spuler, “Ghaznawids”, 1052-1053; Cöhe, “Gaznelilerin Hindistan Hâkimiyetleri”, 523-524; Merçil, “Gazneliler”, 482; Palabıyık, “Yeni Bir İslam Devleti Modeli Olarak Gazneliler”, 511-514. Ayrıca Sultan Mes'ûd'un Hindistan seferi hakkında detaylı bilgi için bkz. Beyhakî, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin-i, *Târih-i Beyhakî*, (Trec.: Necati Lügali), (Haz.: Hicabi Kırılanc), TTK Yayınları, Ankara 2019, 494-500.

⁴⁰ Cöhe, “Türklerin Hindistan Kültürüne Etkileri”, 23-24; Özcan, “Hindistan (Tarih)”, 76; Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, 16-28; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, 9.

⁴¹ Cûzcânî, *Tabâkât-ı Nâsirî*, 251-266; Ferishte, I, 36-159; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 4-18; Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, 16-17; Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, 322; Merçil, “Gazneliler”, 482; Özcan, “Hindistan (Tarih)”, 76.

Hindistan'ın diğer bölgelerine de yayıldı. Harezmşah baskısına maruz kalan Gurlu Sultanı Gıyâseddin Muhammed b. Sâm ve kardeşi Muizzüddîn Muhammed b. Sâm, yönlerini Hindistan'a çevirdiler. 1175 yılında orduyu hazırlayan Gurlular, Karmatileri yenerek 1177 senesinde Multan şehrini ele geçirdiler. 1178 yılında Nahruvala'yı hâkimiyet altına almak istedilerse de yerli racaların desteğini alan Nahruvala racası Bihimdiv, Muizzüddîn'i yenilgiye uğrattı. Bu olayın ardından yönünü Lahor'daki Gaznelilere çeviren Muizzüddîn, bölgeye Gaznelilerin tamamen yıkılması ile sonuçlanacak üç sefer düzenledi. 1180-1181 yılındaki ilk Lahor seferinde Gaznelileri yenilgiye uğrattıysa da Hüsrev Melik'in bağlılığını sunması üzerine geri döndü. Ancak kısa süre sonra Hüsrev'in yeniden başkaldırması, onu ikinci Lahor seferine mecbur kıldı. Muizzüddîn Muhammed önderliğindeki Gurlular, 1185-1186 yılındaki bu seferle şehirde büyük tahribat yaratarak yeniden Gazne'ye döndüler. Hüsrev Melik'in Sialkot Hisarı'nı kuşatma haberinin Gazne'ye ulaşması üzerine 1186-1187 yılında bir kez daha Lahor üzerine sefere çıkan Muizzüddîn, bu defa Gaznelileri yıkarak Hindistan'daki Gazneli hâkimiyetine tamamen son verdi. Böylece Gurlular, Gaznelilerin yerini alarak Hindistan'a sefer düzenleme vazifesini üstlendiler.⁴²

Gazneli tehlikesini ortadan kaldırdıktan sonra Hindistan'a sefer düzenlemeye başlayan Muizzüddîn Muhammed, 1190-1191 yılında beraberindeki on iki bin askerle birinci Teberhinde seferine çıktı. Muizzüddîn'in bu sefer esnasında Pencap'ın ötesine değin ilerlemesiyle endişeye kapılan Rajput kumandanı Prithviraj, diğer Hint racalarının desteğini alarak 1191 yılında Tarain yakınlarında yer alan Thanesar'da Gur ordusu ile karşı karşıya geldi. Muizzüddîn Muhammed de dahil olmak üzere, komutanlarının çoğu yaralanan Gurlular, Gazne'ye dönmek zorunda kaldılar. Mücadeleden galibiyet ile ayrılamayan Muhammed Gur, 1192 senesinde daha kalabalık

⁴² Cüzcanî, *Tâbâkât-ı Nâsırî*, 398-399; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 18-19; es-Sihrindi, Yahya b. Ahmed b. Abdullah, *Târih-i Mübârekşahî*, (Tash.: Muhammed Hidayet Hüseyin), İntişârât-ı Esâir, Tahrân 1391, 4-7; Ferista, I, 157-159, 161-171; Bedâünî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 31-32; Lane-Poole, *İslâm Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, 408; Clifford Edmund Bosworth, "Ghurids", *EP² (İng)*, E. J. Brill, Leiden 1991, 1001; Clifford Edmund Bosworth, "The Early Islamic History of Ghūr", *Central Asiatic Journal*, VI/2 (June 1961), 116-133; Colonel Sir Wolseley Haig, "Mu'izz-ud-din Muhammed bin Sâm of Ghūr and the Earlier Slave Kings of Delhi", *The Cambridge History of India: Vol III: Turks and Afghans*, (Edt.: Colonel Sir Wolseley Haig), Cambridge at the University Press, Cambridge 1928, 39; Mansel Longworth Dames, "Gûriler", *İA*, MEB, İstanbul 1988, IV, 828; Galip-Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, 36-37, 41; İqtidar Husain Siddiqui, "Gurlular", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIV, 207-208; Carl Brockelmann, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi*, (Çev.: Neşat Çağatay), Ankara 1992, 139-140; Thomas Wolseley Haig, "Muhammad b. Sâm", *EP² (İng)*, E. J. Brill, Leiden 1993, VII, 409; Vural Öntürk, *Gurlular (1157-1216)*, Selenge Yayınları, İstanbul 2020, 78-81.

bir ordu ile ikinci Teberhinde seferine çıktı. Rakibi ile yine aynı mevkide karşılaşan Muhammed Gur'un bu istikrarlı siyaseti kendisine arzuladığı başarıyı getirdi ve Racpûtları yenilgiye uğratarak Hindistan'da etkin bir siyasî güç elde etti.⁴³ Savaş esnasında gösterdiği başarılarından ötürü Kutbüddin Aybeg'i bölgeye vali tayin ederek Gazne'ye dönen Muizzüddîn Muhammed'in bu galibiyetinde Türk melik ve askerlerinin önemli bir etkisi bulunmaktadır.⁴⁴

Muhammed Gur'un 1192 yılında Ecmir racasına karşı kazandığı Tarain (Tirâorî) Zaferi, Türk-İslâm fetihlerinin hız kazanmasını sağladı. Gaznelilerin Pencap dışında fethettikleri topraklara yerleşme gayesi gütmemelerinin aksine, Gurlular tüm fetihlerini bu coğrafyada kalıcı olmak amacıyla yapmaktaydılar. Muhammed Gur'un önderliğinde başlayan fetihler, kumandanları tarafından devam ettirildi. Bu kumandanlardan Aybeg ve adamı İhtiyârüddin Muhammed Bahtiyâr Halacî kısa süre içerisinde Kuhrâm, Sâmanê, Bedâûn, Kannevc, Gevâliyâr, Kalincâr, Bihhâr ve Bengal'deki toprakları ele geçirdiler.⁴⁵ Art arda kazandığı galibiyetler, Samane ve Kuhrâm valisi Kıpçak kökenli Aybeg'e yeni bir dönemin kapılarını araladı. Gur Sultanı Muizzüddîn Muhammed'in 1206 yılındaki ölümünü müteakip, Lahor'da bağımsızlığını ilan eden Aybeg, Gur Sultanı Gıyâseddin Mahmud'un onayı ile Delhi Sultanlığı'nın temellerini attı. Delhi'nin Gence ve Sind ovalarını birbirinden ayıran coğrafi konumda bulunmasının yanı sıra kuzey ve güney

⁴³ Muizzüddîn Muhammed'in Hindistan seferleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Vural Öntürk, "Gurlu Sultanı Muizzüddîn Muhammed b. Bahâeddin Sâ'm'ın Hindistan Seferleri", *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi*, 4/2 (2020), 119-144.

⁴⁴ Cüzcanî, *Tabâkât-ı Nâsirî*, 400-404; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 18-20; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 171-178; es-Sihri, *Târîh-i Mübârekşahî*, 7-10; Bedâûnî, *Müntehabü't-Tevârih*, 33-34; İbn Battûta, 404; Smith, *The Oxford History of India From the Earliest Times to the end of 1911*, 217-221; Pandey, *The First Afgan Empire in India (1451-1526 A. D.)*, 10-11; Lane-Poole, *İslam Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, 408; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 254-260; Prasad, *History of Mediaeval India: From 647 A. D. to the Mughal Conquest*, 143-150; Galip-Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, 42; Haig, "Muhammad b. Sâ'm", 409; Haig, "Mu'izz-ud-din Muhammed bin Sâ'm of Ghûr and the Earlier Slave Kings of Delhi", 40-41; Dames, "Gûriler", 829; Iqtidar Husain Siddiqui, "Gurlular", 209-210; Salim Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, VIII, 689; Özcan, "Hindistan (Tarih)", 76; Majumdar, *An Advanced History of India*, 270; Rekha Pande, *Succession in the Delhi Sultanate*, Commonwealth Publishers, New-Delhi 1990, 36-42; Iqtidar Husain Siddiqui, "Gurlular", 209; Öntürk, *Gurlular*, 82-85.

⁴⁵ Cüzcanî, *Tabâkât-ı Nâsirî*, 404; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 18-20; es-Sihri, *Târîh-i Mübârekşahî*, 11; Bedâûnî, *Müntehabü't-Tevârih*, 34-35; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 178-184, 194-198; Muhammed Aziz Ahmet, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, (Çev.: Tansu Say), Tercüman 1000 Temel Eser, İstanbul (Tarihsiz), 144-155; Prasad, *History of Mediaeval India: From 647 A. D. to the Mughal Conquest*, 151-160; Iqtidar Husain Siddiqui, "Gurlular", 209-210; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", 689-691; Özcan, "Hindistan (Tarih)", 76; Kulke-Rothermund, *Hindistan Tarihi*, 243; Pande, *Succession in the Delhi Sultanate*, 36-42.

bölgelerinin geçiş güzergahında yer alması Türkler ve Türk-İslâm tarihi için büyük önem teşkil etmekteydi. Bu sebeple Kutbîler (1206-1211), Şemsîler (1211-1266), Balabanlar (1266-1290), Halacîler (1290-1320), Tuğluklular (1320-1414) art arda iktidara gelerek Hindistan'da uzun soluklu bir hâkimiyet tesis ettiler.⁴⁶

d. Delhi Sultanlığı (1206-1414)

d.1. Kutbîler Dönemi (1206-1211)

Hindistan coğrafyasında ordu halinde bulunan Gazneliler, Hindistan'ı devlet merkezi haline getirme gayesi gütmeyerek, bölgeye düzenli sefer yapmakla yetindiler. Gurlu tehlikesi sebebiyle devlet merkezini Lahor'a taşıyarak bu duruma istisna oluşturan Hüsrev Şah dışındaki hükümdarlar, düzenledikleri seferler ile Hindistan topraklarında İslâmî temeller atıp ganimetler elde ederek kendi başkentlerine döndüler. Gurlular, Gaznelilerin aksine burada yerleşik bir hâkimiyet tesis etmek istedilerse de onların da bu coğrafyadaki varlıkları düzenledikleri seferlerin ötesine geçemedi. Aybeg tarafından temeli atılan Delhi Sultanlığı, Gazneliler ve Gurlulardan farklı olarak Hindistan topraklarında filizlenip kök salarak ardılları ile birlikte bu coğrafyada uzun soluklu bir varlık gösterdiler.

Muizzüddîn Muhammed'in kumandanlarından Türkistanlı bir köle olan Aybeg⁴⁷, Tarain Savaşı'ndaki başarılarından ötürü, Muizzüddîn Muhammed tarafından Kuhrâm ve Sâmnâne valiliğine atandı. Kısa zaman içerisinde Bedâûn, Kannevc, Gevâliyâr, Kalincâr, Mirât, Bedâûn, Mâlvâ, Hansi, Ranthambore'yi alan Aybeg, bu başarılarından ötürü Muizzüddîn Muhammed tarafından *Velî'ahd-ı Hindistan* ünvanı ile Hindistan

⁴⁶ Cüzcanî, *Tâbâkât-ı Nâsirî*, 408-410; es-Sihri, *Târîh-i Mübârekşahî*, 12; Arnold, "Hindistan", 521; Sıddîqui, 209-210; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", 375; Enver Konukçu, "XIII.-XIV. Yüzyıllarda Hindistan'da Türk Kurucular ve Hanedanlar", *Erdem*, 9/27 (1997), 1178-1179; Cönce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", 689-695; Naimur Rahman Farooqi, "Delhi Sultanlığı", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IX, 130; İqtidar Husain Sıddîqui, "Gurlular", 209-210; Galip-Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, 42-44; Pande, *Succession in the Delhi Sultanate*, 36-42.

⁴⁷ Türkistan'ın Halaç boylarından olduğu kabul edilen Kutbüddîn Aybeg, Fahreddîn Abdulaziz Küfi tarafından çocukluk çağında Nişabur'da bir tüccardan satın alındı. Küfi'nin çocukları ile aynı eğitime tabi tutuldu. Onun ölümünün ardından ise yeniden bir tüccara satıldı. Bu sayede Gazne'ye götürülen Aybeg, satıldığı Muhammed Gur'un emriyle komutanlık vazifesine getirildi. Kısa zaman içerisinde Gur erkanında güven inşa ederek emîr-i âhurluğa yükseltildi. Detaylı bilgi için bkz. Cüzcanî, I, 415-416; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 37; Ahmet, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, 141-143; P., Jackson, "Kutb al-Dîn Aybak", *EF*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1986, V, 546; Enver Konukçu, "AYBEG, Kutbüddîn"; *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, IV, 231-232.

vilayetlerinin idaresi ile vazifelendirildi. Gur Sultanı Muizzüddîn Muhammed'in 1206 yılındaki ölümünü müteakip Gur kumandanlarından Tâceddîn Yıldız⁴⁸, Nâsireddîn Kabaca⁴⁹, Bahaeddîn Tuğrul⁵⁰ ve Muhammed Kalaç⁵¹ gibi Aybeg'de müstakil devlet kurma niyetindeydi. Nihayetinde Tâceddîn Yıldız; Gazne'de, Nâsireddîn Kabaca; Multan ve Uç'ta, Muhammed Kalaç; Bihar ve Bengal'de, "Kutbüddin" lakabını alan Aybek; Lahor'da hakimiyet tesis ettiler.⁵² Onun döneminde devletin sınırları doğuda; Cumna'ya, güneyde; Vindhiya dağına, kuzeydoğuda; Himalaya eteklerine, kuzeybatıda; Hindikuş dağlarına, batıda; Süleyman dağı ve Kuhistan'a değin genişledi.

Kutbüddin Aybeg'in 1210 yılında çevgan⁵³ oynarken ölmesi üzerine yerine oğlu Aram Şah (1210-1211) geçse de ileri gelen devlet adamları ve Kutbüddin Aybeg'in damadı İltutmış'ın muhalefeti ile karşılaştı. Nihayetinde İltutmış'ın galip gelerek hâkimiyeti devralması üzerine Aram Şah öldürüldü ve Delhi'de Kutbîler dönemi son bulurken Şemsîler dönemi başlamış oldu.⁵⁴

⁴⁸ Hakkında detaylı bilgi için bkz. Cüzcanî, *Tâbâkât-ı Nâsırî*, 410-413; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 200-202.

⁴⁹ Hakkında detaylı bilgi için bkz. Cüzcanî, *Tâbâkât-ı Nâsırî*, 418-420.

⁵⁰ Hakkında detaylı bilgi için bkz. Cüzcanî, *Tâbâkât-ı Nâsırî*, 420-421.

⁵¹ Hakkında detaylı bilgi için bkz. Cüzcanî, *Tâbâkât-ı Nâsırî*, 421-427.

⁵² Cüzcanî, *Tâbâkât-ı Nâsırî*, 404-410; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 37; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşahî*, 13-16; Kazvinî, *Târih-i Güzide*, 327-328; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 19-24; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 178-184, 194-198; Ahmet, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, 121-139, 144-155; Khaliq Ahmad Nizami, "The Early Turkish Sultans of Delhi", *A Comprehensive History of India Vol-5 The Delhi Sultanat (1206-1526)*, (Edt.: Mohammad Habib-Khaliq Ahmad Nizami), People's Publishing House, India 1970, 191-206; Haig, "Muhammad b. Sâm", 410; P. Hardy, "Dihli Sultanate", *EI² (İng)*, E. J. Brill, Leiden 1991, II, 267; Agha Hussain Hamadani, *The Frontier Policy of the Delhi Sultans*, Atlantic Publishers and Distributors, New Delhi 1992, 38-39; Lane-Poole, *İslam Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, 409; Galip-Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, 46-47, 51-52, 55-56; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 57; Farooqi, "Delhi Sultanlığı", 130; Öntürk, *Gurlular*, 93-94.

⁵³ Çevgan oyunu hakkında detaylı bilgi için bkz. Fevzi Halıcı, "Çevgân", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VIII, 294-295.

⁵⁴ Cüzcanî, *Tâbâkât-ı Nâsırî*, 417-418; es-Sihrindî, 13-21; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 37-42; Berenî, Ziyâüddîn b. Müeyyidülmülk el-Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, (Tash.: Mevlevî Seyyid Ahmed Han Hasib), Captain W. Nassau Lees, Kalküta 1862, 25-26; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 20-30; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 203-204; Ahmet, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, 156, 161-163; Hardy, "Dihli Sultanate", 267; Nizami, "The Early Turkish Sultans of Delhi", 206-209; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 277; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", 377-379; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", 696-697; Galip-Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, 56, 62; Özcan, "Hindistan (Tarih)", 76; Majumdar, *An Advanced History of India*, 273-274; Pande, *Succession in the Delhi Sultanate*, 42-53; "İl-Tutmış", *İA*, MEB, İstanbul 1988, V/II, 975.

d.2. Şemsîler Dönemi (1211-1266)

Türkistan’da yaşayan Kıpçak kökenli bir aileye mensup olan İltutmış, genç yaşta köle tüccarları tarafından önce Gazne’ye ardından Delhi’ye getirildi. Bu sayede Sultan Kutbüddin Aybek’in sarayına girme şansı bulan İltutmış, aynı zamanda Aybek’in kızı ile evlenerek sultanın damadı oldu. *Emîrû’l-Ümerâ* ünvanını alan İltutmış, Kutbüddin Aybeg’in ölümünden sonra yerine geçen Aram Şah’ı mağlup ederek Delhi tahtını ele geçirdi. Kaynaklarda onun tahta çıkması ile başlayan dönem, “Şemsiyân-ı Hind”, “Selâtin Şemsî” olarak adlandırılmaktadır.⁵⁵ İdareyi ele geçiren İltutmış, iki büyük rakip ile mücadele etmek zorunda kaldı. Bunlardan Gazne Hâkimi Tâceddîn Yıldız’ı 1216 yılında, Multan ve Uç Hâkimi Nâsireddîn Kabaca’yı ise 1217, 1228 yıllarında tertip ettiği seferler ile yenilgiye uğrattı. Böylece daha geniş bir coğrafyayı hâkimiyeti altına aldı.⁵⁶

Dönemi hızla etkisi altına alan Moğol rüzgarı önünde savrularak Hindistan’a gelen Celâleddîn Hârizmşah’ın burada kalma talebini geri çeviren İltutmış, böylece Moğolların Hindistan topraklarına girme tehlikesinin önüne geçmiş oldu. 1230 yılında Bengal’de bulunan Halacî Beyleri’nin bağımsız hareketlerini engellemek ve Hint yerel yöneticilerine karşı etkin bir mücadele vermek suretiyle otoritesini sağlamlaştırdı. 1236 yılındaki ölümünün ardından Kırklar Meclisinin⁵⁷ onayını alan; Rükneddîn Firuz Şah

⁵⁵ Cüzcanî, *Tâbâkât-ı Nâsirî*, 434-437; es-Sihrendî, *Târîh-i Mübârekşahî*, 16; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 205-212; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 27; Bedâûnî, *Müntehâbü’t-Tevârih*, 42; İbn Battûta, Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî, *The Travels of Ibn Battuta, A.D.1325-1354*, Vol III, (Edt. H. A. R. Gibb), Published by the Syndics of the Cambridge University Press, 1971, 405-406; Wilhelm Barthold., “İltutmys”, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (ZDMG)*, 61/2 (1907), 192-193; Ahmet, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, 164-168; Galip-Gömeç, *Hindistan’da Türkler*, 59-62; A. S. Bazmee Ansari, “İltutmış”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 158; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, 322-323; Cöhce, “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”, 696-697; Majumdar, *An Advanced History of India*, 274; Kulke-Rothermund, *Hindistan Tarihi*, 245-246; Pande, *Succession in the Delhi Sultanate*, 42-53.

⁵⁶ Cüzcanî, *Tâbâkât-ı Nâsirî*, 437-439; es-Sihrendî, *Târîh-i Mübârekşahî*, 17; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 207-210; Bedâûnî, *Müntehâbü’t-Tevârih*, 43; Smith, *The Oxford History of India From the Earliest Times to the end of 1911*, 225-226; Hardy, “Dihli Sultanate”, 267; Ahmet, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, 169-170, 173-174; Nizami, “The Early Turkish Sultans of Delhi”, 209-232; Majumdar, *An Advanced History of India*, 275-276; Galip-Gömeç, *Hindistan’da Türkler*, 48, 62-63; Konukçu, “XIII.-XIV. Yüzyıllarda Hindistan’da Türk Kurucular ve Hanedanlar”, 1179; Farooqi, “Delhi Sultanlığı”, 130; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 278, 280; Ansari, “İltutmış”, 158-159; Saim Haluk Kortel, “Gur Devletinde Bir Türk Kumandan: Tâceddîn Yıldız”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 39 (2009), 37-54.

⁵⁷ Delhi Türk Sultanlığı’nın önemli bir karar mercii olan ve Meclis-i Çihilgan, Kırklar Meclisi olarak adlandırılan ve Delhi Türk Sultanlığı’nın emirleri ile meliklerinden oluşan meclis, Sultan Şemseddîn İltutmış tarafından kurulmuştur. Sultan İltutmış’un ölümünün ardından iktidara gelecek kişiler Kırklar

(1236), Sultan Raziye (1236-1240), Muizzeddîn Behram Şah (1240-1242), Alâaddin Mesud Şah (1242-1246), Sultan Nâsireddîn Mahmud Şah (1246-1266) sırayla devletin başına geçtiler. 1266 yılında Sultan Nâsireddîn Mahmud Şah'ın damadı Gıyâseddîn Balaban'ın hâkimiyeti ele geçirmesi Şemsîler dönemine son verirken, Balabanlar dönemini başlattı.⁵⁸

d.3. Balabanlar Dönemi (1266-1290)

Sultan Şemseddîn İltutmış'un gulamlarından biri olmanın yanı sıra Türk gulamlardan müteşekkil Kırklar Meclisi'nin üyesi olan Türkistan doğumlu Sultan Gıyâseddîn Balaban, Şemsîler Hanedanlığı içerisinde emîr-i şikâr, emîr-i âhur, emîr-i hâcip, nâibü'l-mülk gibi önemli vazifelerde bulundu. Kızını, Sultan Nâsirüddin Mahmud Şah ile evlendirmesi üzerine kontrolü ele geçiren Balaban, önemli kademelere Türkleri yerleştirerek sultanlık için gerekli siyasî desteği toplamaya başladı. Esasında Nâsirüddin Mahmud Şah, sadece ismen Delhi sultanıydı. Devletin kontrolü zaten Gıyâseddin Balaban'ın elindeydi. Nihayetinde sultanın ölümünün ardından yerine geçecek bir erkek evladının olmamasını fırsat bilen Balaban, üye olduğu Kırklar Meclisi'nin de onayı ile

Meclisinin onayına tabii tutulmuştur. Kırklar Meclisi'nin giderek güçlenmesi sultanları rahatsız etmiş, özellikle Sultan Raziye döneminde meclisin etkisi çeşitli önlemler ile azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak İltutmış'un haleflerinin taht mücadeleleri ve iç karışıklıklarla meşgul olmaları sebebiyle Kırklar Meclisi devlet üzerindeki etkisini daha da artırmıştır. Öyle ki zaman içerisinde meclisin üyeleri kendi aralarında çatışma yaşayıp birbirlerine rakip olmaya ve devletin idaresini ele geçirmeye çalışmışlardır. Bu mücadeleden galip çıkarak Delhi Sultanlığı tahtına oturan Gıyâseddîn Balaban, kısa süre içerisinde Kırklar Meclisinin etkisini azaltmıştır. Kırklar Meclisi hakkında detaylı bilgi için bkz. Salim Cönce, "Delhi Türk İmparatorluğunda Sultan Şemseddîn İltutmış'un Kırk Kölesi: Çihilgânilerin Kimlikleri ve Oynadıkları Roller", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi Tebliğler III.*, *Türk Tarihi*, I, İstanbul 1985, 175-186; Gavin Hambly, "Delhi Sultanı Şemseddin İltutmış'un Kırk Memlûku Cihilgani Kimdi?", (Çev.: Gaye Yavuzcan), *Tarih Okulu*, IV (2009), 127-136; Bilal Koç, "Devletin Nesepten Sebebe Geçişine Direnen Bir Unsur Olarak Çihilgan/Kırklar Meclisi", *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi (ÇÜTAD)*, 2/2 (Aralık 2017), 91-121.

⁵⁸ Cüzcanî, *Tâbâkât-ı Nâsirî*, 439-457; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 27-37; es-Sihri, *Târîh-i Mubârekşahî*, 17-39; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 210-247; Bedâûnî, *Müntehabü 't-Tevârih*, 43-88; Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî*, 25-125; Hamadani, *The Frontier Policy of the Delhi Sultans*, 47-88; Haig, "Mu'izz-ud-din Muhammed bin Sâm of Ghûr and the Earlier Slave Kings of Delhi", 56-66; Majumdar, *An Advanced History of India*, 277-280; Mountstuart Elphinstone, *The History of India Vol II*, A. Spottishwoode, London 1843, 1-17; Hardy, "Dihli Sultanate", 267-268; Ahmet, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, 171, 184, 187-235; Nizami, "The Early Turkish Sultans of Delhi", 232-277; Galip-Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, 68, 73-77; Konukçu, "XIII.-XIV. Yüzyıllarda Hindistan'da Türk Kurucular ve Hanedanlar", 1179-1180; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 58-61; Farooqi, "Delhi Sultanlığı", 130; Özcan, "Hindistan (Tarih)", 76; Kulke-Rothermund, *Hindistan Tarihi*, 246. Sultan Şemseddîn İltutmış'ın fetihleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Ahmet, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, 171-177.

Delhi tahtının yeni sahibi oldu. Hâkimiyeti ele geçirir geçirmez Kırklar Meclisi'nin etkisini azalttı. Ülkede bozulan düzeni nizâma kavuşturdu. Moğol saldırılarına karşı koyabilmek için Sind ve Pencap bölgelerinde önlemler aldırarak, oğullarını emirlerindeki ordularla birlikte Multan ve Samana'da hazır bulundurdu.⁵⁹

Büyük oğlu Muhammed Han'ın Moğollarla mücadele ederken ölmesi, büyük eleme kapılan Sultan Gıyâseddîn Balaban'ın 1287 yılında hayatını kaybetmesine sebep oldu. Yerine torunu Muizzeddîn Keykubâd (1287-1290) geçtiyse de iyi bir otorite kuramaması, devlet erkanının; iki gruba ayrılmasına sebebiyet verdi. İki grup arasındaki siyasî çatışma, Melik Celâleddîn Firuz önderliğindeki Halacîlerin, Muizzeddîn Keykubâd ve Türk hizbinin önderleri Aytamar Kaçhan ve Aytamar Surha'yı öldürmeleri ile son buldu. Böylece Delhi topraklarında Halacî emîrlerinden Melik Celâleddîn Firuz'un önderliğinde Halacî dönemi başlamış oldu.⁶⁰

d.4. Halacîler Dönemi (1290-1320)

1202-1531 yılları arasında Lekhenevti, Delhi ve Mâlvâ olmak üzere üç hanedan olarak varlık gösteren Halacîler, Kalaç/Halaç Türkleri tarafından kurulmuştur. Tezimizin konu sınırı göz önünde bulundurularak yalnızca Celâleddîn Fîrûz Şah'ın Balabanlar'dan devraldığı Delhi merkezli hanedandan bahsedilecektir. Hâkimiyeti Delhi halkı ve Türk gulamlar tarafından bir müddet benimsenmeyen Celâleddîn Fîrûz Şah Halacî, tahta geçer geçmez Sultan Gıyâseddîn Balaban'ın yeğeni Melik Çahcû Kişlü Han'ın isyanı ile karşılaştı. İsyanı bastırarak siyasî düzen inşa eden Fîrûz Şah Halacî, önce Moğol

⁵⁹ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 37-50; es-Sihrindî, *Târîh-i Mübârekşahî*, 39-44; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 247-260; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 88-90; Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 25-90; Hamadani, *The Frontier Policy of the Delhi Sultans*, 47-88; Elphinstone, *The History of India Vol II*, 17-22; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 289-300; Mehmet Fuad Köprülü, "Balaban", *İA*, MEB, İstanbul 1979, II, 263-265; Ahmet, *Siyasî Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, 237-241, 252-257; Galip-Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, 78-79; Konukçu, "XIII.-XIV. Yüzyıllarda Hindistan'da Türk Kurucular ve Hanedanlar", 1180; Orhan F. Köprülü, "Balaban Han", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 3.

⁶⁰ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 50-56; es-Sihrindî, *Târîh-i Mübârekşahî*, 39-61; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 260-283; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 90-115; Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 109-173; Hamadani, *The Frontier Policy of the Delhi Sultans*, 88-108; Elphinstone, *The History of India Vol II*, 22-25; Pandey, *The First Afgan Empire in India (1451-1526 A. D.)*, 16-17; Mehmet Fuad Köprülü, "Balaban", 266-268; Ahmet, *Siyasî Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, 263-265, 271-294; Galip-Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, 80-81; Hardy, "Dihli Sultanate", 268; Özcan, "Hindistan (Tarih)", 76; Farooqi, "Delhi Sultanlığı", 130; Majumdar, *An Advanced History of India*, 283-287; Kulke-Rothermund, *Hindistan Tarihi*, 246-247; Pande, *Succession in the Delhi Sultanate*, 75-83.

saldırıları, ardından Kara valiliğine atadığı yeğeni ve damadı olan Alâeddin Muhammed Halacî'nin kendisinin iznini almadan giriştiği Devâgîrî seferi sonrası saltanatı ele geçirme girişimine karşı koymak zorunda kaldı. Her iki meselenin hallinden kısa süre sonra öldürülmesi üzerine yerine yeğeni Alâeddîn Muhammed Şah Halacî geçti. Fîrûz Şah döneminde Delhi yitirmeye başladığı kudretini geri kazanırken, Aybeg'in temellerini attığı sultanlık yine bu dönem imparatorluk haline geldi.⁶¹

Halacîler yeni hükümdarları Alâeddîn Muhammed Şah Halacî döneminde de Moğol akınları ile mücadele etmek zorunda kaldılar. 1297 yılında Kadır, 1298-1299 yılında Saldı, 1299 Kutluğ Hacı, 1303 yılında Turgay (Taragay), 1305 Ali Beğ ve Turtak, 1306 yılında Kepek (Köpek), 1307-1308 yılında İkbalmende ve Taybû kumandasındaki Moğol orduları Delhi önlerine geldiler. Saldırıların tamamı, Alâeddin Muhammed Şah'ın girişimleri sayesinde yağmalamalar ile sınırlı kaldı.⁶²

⁶¹ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 56-68; es-Sihirindî, *Târih-i Mübârekşahî*, 61-71; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 285-319; Berenî, *Târih-i Fîrûzşahî*, 175-240; Bedâünî, *Müntehabü't-Tevârih*, 115-126; İbn Battûta, 413-415; Hamadani, *The Frontier Policy of the Delhi Sultans*, 115-133; Majumdar, *An Advanced History of India*, 288-289; S. Roy, "The Khalji Dynasty", *The History and Culture of the Indian People, The Delhi Sultanate*, (Edt.: R. C. Majumdar), Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay 1967, 12-17; Mehmet Fuad Köprülü, "Fîrûz Şah Halacî", *İA*, MEB, İstanbul 1978, IV, 660-664; Mehmet Fuad Köprülü, "Alâeddin Halacî", *İA*, MEB, İstanbul 1978, I, 279-280; Kishori Saran Lal, *History of Khaljis (A.D. 1290-1320)*, Asia Publishing House, Calcutta 1967, 18-68; Smith, *The Oxford History of India From the Earliest Times to the end of 1911*, 230-231, 231-235; A. B. M. Habibullah, "Jalaluddin Khilji", *A Comprehensive History of India Vol-5 The Delhi Sultanat (1206-1526)*, (Edt.: Mohammad Habib-Khalik Ahmad Nizami), People's Publishing House, India 1970, 311-325; Banarsi Prasad Saksena, "Alauddin Khalji", *A Comprehensive History of India Vol-5 The Delhi Sultanat (1206-1526)*, (Edt.: Mohammad Habib-Khalik Ahmad Nizami), People's Publishing House, India 1970, 326-348; Syed Moinui Haq, "Khaljis", *EP (Ing)*, E. J. Brill, Leiden 1997, IV, 920-921; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 67-69; Salim Cöğce, "Kalaç Sultanlığı", *Tarihte Türk-Hind İlişkileri Sempozyumu (25-28 Haziran 2007)*, TTK Basımevi, Ankara 2008, 80, 83-85; Sukhdev Singh, *Muslims of Indian Origin During the Delhi Sultanate Emergenc Attitudes & Role (1192-1526 AD)*, Aravali Books International, Delhi 2005, 95-132; Enver Konukçu, "Halacîler", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1997, XV, 227; Orhan F. Köprülü, "Fîrûz Şah Halacî", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIII, 140-141

⁶² Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 68-86; es-Sihirindî, *Târih-i Mübârekşahî*, 61-82; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 321-365; Berenî, *Târih-i Fîrûzşahî*, 240-372; Bedâünî, *Müntehabü't-Tevârih*, 126-139; İbn Battûta, 413-415; Hamadani, *The Frontier Policy of the Delhi Sultans*, 115-133; Lal, *History of Khaljis (A.D. 1290-1320)*, 152-179; Majumdar, *An Advanced History of India*, 289-292; Roy, "The Khalji Dynasty", 27-30; Elphinstone, *The History of India Vol II*, 28-46; Mehmet Fuad Köprülü, "Alâeddin Halacî", 279-280; Saksena, "Alauddin Khalji", 392-395; Galip-Gömeç, *Hindistan'da Türkler*, 83; Hardy, "Dihli Sultanate", 268-269; Haq, "Khaljis", 921-922; Pande, *Succession in the Delhi Sultanate*, 84-106; Singh, *Muslims of Indian Origin During the Delhi Sultanate Emergenc Attitudes & Role (1192-1526 AD)*, 95-132; Enver Konukçu, "Kalaç Sultanlığı (1290-1320) Delhi'de Türklerin İkinci Hakimiyet Devresi", (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Erzurum 1976; Farooqi, "Delhi Sultanlığı", 130. Ayrıca Alâeddin Muhammed Şah Halacî'nin Moğol siyaseti hakkında detaylı bilgi için bkz. Saim Haluk Kortel, "Delhi Türk Sultanı Alâeddin Halacî'nin Moğol Siyaseti", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 36, İstanbul 2000, 261-280.

Moğol saldırılarının yanı sıra Hint racalıkları da Halacîler için büyük bir tehdit unsuruordu. Fakat *Hindistan Fatihî* ünvanı ile anılan ve *İskender-i Sâni* (İkinci İskender) lakabı ile para darbettiren Sultan Alâeddin Muhammed Şah Halacî, 1307 yılında Devâgîri Racalığı'nı, 1309-1310 yılında Dvârasamudra ve Maber Racalıklarını kendine tâbi kılarak yüklü hazineler ile Delhi'ye döndü.⁶³

1312 yılı sonlarında kuzeyde; Multan, Lahor ve Delhi'den, güneyde; Dvârsamudra'ya, doğuda; Lahnanti ve Sonargoan'dan, batıda; Tatta ve Gucerât'a kadar bütün Kuzey ve Orta Hindistan, Delhi Sultanlığı'nın hakimiyeti altına girdi. 1316 yılındaki ölümünün ardından Melik Kâfûr'un desteği ile küçük oğlu Şihâbeddîn Halacîlerin yeni sultanı ilan edildi. Ancak Melik Kâfûr'un Sultan Alâeddin Muhammed Şah Halacî'nin diğer oğlu Mübarek Halacî tarafından öldürtülmesi ve onun "Kutbüddin" ünvanıyla tahta oturması Halacîlerde yeniden hükümdar değişikliği yaşanmasına neden oldu. Yeni sultan Kutbüddin Mübarek Şah Halacî, idareyi ele geçirdikten sonra babasının kurduğu baskıcı siyaseti gevşetmek amacıyla onun koyduğu kanun ve yasakların tümünü kaldırdı. Genel af ilan edip, devlet adamlarının, bilginlerin maaşlarını arttırdı. Ne var ki bu düzenlemeler kısa soluklu oldu ve Mübarek Şah Halacî'de tıpkı babası gibi baskıcı bir siyaset izlemeye başladı. 1316 yılında Gucerât'ta, 1317 yılında Devâgîri ve Telingana racalıklarında çıkan isyanları bastırdı. Vaktini devlet meseleleriyle alakadar olmak yerine zevk-ü sefa ile geçiren Mübarek Şah'ın yakın çevresi ve devlet erkanından gelen uyarıları dikkate almaması, devleti yıkıma sürüklerken onun da sonunu hazırladı ve kendi yetiştirdiği adamlardan Nâsireddîn Hüsrev Han tarafından öldürüldü.⁶⁴

⁶³ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 68-86; es-Sihirindî, *Târih-i Mübârekşahî*, 71-82; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 365-379; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 126-139; Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, 240-372; Mehmet Fuad Köprülü, "Alâeddin Halacî", 280-281; Roy, "The Khalji Dynasty", 30-37; Lal, *History of Khaljis (A.D. 1290-1320)*, 180-214; Saksena, "Alauddin Khalji", 400-417; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 69-72; Konukçu, "Halaciler", 228.

⁶⁴ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 86-95; es-Sihirindî, *Târih-i Mübârekşahî*, 82-86; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 379-400; Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, 372-409; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 139-149; İbn Battûta, 416; Hamadani, *The Frontier Policy of the Delhi Sultans*, 133; Majumdar, *An Advanced History of India*, 303-305; Elphinstone, *The History of India Vol II*, 48-56; Pandey, *The First Afgan Empire in India (1451-1526 A. D.)*, 18-19; Mehmet Fuad Köprülü, "Alâeddin Halacî", 279-281; Lal, *History of Khaljis (A.D. 1290-1320)*, 295-304, 319-345; Saksena, "Alauddin Khalji", 418-427; Banarsi Prasad Saksena, "Qutbuddin Mubarak Shah Khalji", *A Comprehensive History of India Vol-5 The Delhi Sultanat (1206-1526)*, (Edt.: Mohammad Habib-Khalik Ahmad Nizami), People's Publishing House, India 1970, 428-444; Roy, "The Khalji Dynasty", 37-44; Smith, *The Oxford History of India From the Earliest Times to the end of 1911*, 235-236; Mohammad Habib, "Nasiruddin Khusrau Khan", *A Comprehensive History of India Vol-5 The Delhi Sultanat (1206-1526)*, (Edt.: Mohammad Habib-Khalik Ahmad Nizami), People's Publishing House, India 1970, 445-459;

Mübârek Şâh'ın ölümü Halacîlerin siyâsî dengelerini değiştirdi. Yeni hükümdar Sultan Nâsireddîn Hüsrev'in Hindu asıllı olması, önemli makamlara Hinduların getirilmesine sebep oldu. Bir kaç aylık saltanatı içerisinde devlet hazinesi Hindu zümreyi abad etmek adına adeta boşalma seviyesine ulaştı. Hinduizm büyük bir ivme kazandı. Yönetim merkezi Hezar Sütûn'un kapısı putlarla donatıldı. İdareden uzaklaştırılan Müslüman ve Türk emîrlerin yerine Hindular ve Bervârân⁶⁵ topluluğundan kişiler tayin edildi. Can ve mal güvenliği kalmayan Müslüman Delhi halkını bu durumdan Hindu hâkimiyetine son veren Sultan Gıyâseddîn Tuğluk Şâh kurtardı.⁶⁶

d.5. Tuğluklular Dönemi (1320-1414)

d.5.1. Gıyâseddîn Tuğluk Şâh Dönemi (1320-1325)

Mübârek Şâh'ın ölümünün ardından Halacî idaresini ele geçiren Hint kökenli Sultan Nâsireddîn Hüsrev'in destekçilerini artırmak gayesiyle devlet içerisinde önemli makamlara kendi gibi Hindu zatlari ataması ve bunları memnun etmek namına ciddi miktarda harcamaların yapılması devlet hazinesinin boşalma noktasına gelmesine sebep oldu. Büyük bir kriz yaşayan Delhi halkını bu durumdan Hindu hâkimiyetine son veren Gıyâseddîn Tuğluk Şâh kurtardı.⁶⁷ Böylece Delhi'de kurucusunun adına izafeten

Hardy, "Dihli Sultanate", 269; Haq, "Khalidjis", 923; Konukçu, "Halaciler", 228; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 75; Yusuf Halaçoğlu, "Alâeddîn Halacî", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, II, 330; Thomas Wolsley Haig, "Halacî", *İA*, MEB, İstanbul 1987, V/I, 108; Saim Haluk Kortel, "Hindistan'da Bir Halife-Sultan: Kutbeddin Mübârekşâh Halacî (1316-1320)", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4/6 (2017), 58-72; Saim Haluk Kortel, "Delhi Türk Sultanlarının Telingana Seferleri", *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)*, IV/1 (2015), 1-26.

⁶⁵ Bervârân, Gucerât'tan gelen ve özellikle Kutbüddin Mübârek Şâh döneminde saray muhafızları arasındaki sayıları artan, savaşçı bir kabileye verilen isimdi. Bu kabile Hüsrev Han'ın Dehli tahtına geçmesini müteakip sultanlık içerisinde en etkili kesim haline geldi. İqtidar Alam Khan, *Historical Dictionary of Medieval India*, The Scarecrow Press, Toronto 2008, 114; Ishwari Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, by Central Book Depot, Allahabad, 1974, 8-10 dipnot 21.

⁶⁶ es-Sihrindî, *Târîh-i Mübârekşâhî*, 86-92; Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 409-423; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârîh*, 150-153; Haq, "Khalidjis", 923-924; Lal, *History of Khaljis (A.D. 1290-1320)*, 348-363; Konukçu, "Halaciler", 228; Farooqi, "Delhi Sultanlığı", 130; Mübarek-Galip, 85; Roy, "The Khalji Dynasty", 44-46; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 317-318; Sultan Nâsireddîn Hüsrev dönemi hakkında detaylı bilgi için bkz. Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 8-11.

⁶⁷ es-Sihrindî, *Târîh-i Mübârekşâhî*, 86-92; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârîh*, 152-153; Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 409-423; Lal, *History of Khaljis (A.D. 1290-1320)*, 348-363; Haq, "Khalidjis", 923-924; Konukçu, "Halaciler", 228; Farooqi, "Delhi Sultanlığı", 130; Mübarek-Galip, 85; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 317-318.

Tuğluklular⁶⁸ olarak adlandırılacak yeni bir hanedanlığın hakimiyeti başlamış oldu. Türk-İslâm tarihi açısından büyük önem taşıyan Tuğlukluların siyasî tarihinin kısa bir özetini yapmak, bu devlet içerisinde filizlenerek yaklaşık iki asır varlığını koruyan ve tezimizin konusunu oluşturan Behmenîlerin daha iyi anlaşılabilmesi için faydalı olacaktır.

Soyunun Horasan'dan Hindistan'a göç eden Karaunas Türklerine⁶⁹ dayandığı düşünülen Sultan Gıyâseddîn Tuğluk Şah hakkındaki ilk bilgilere, Sultan Alâeddin Muhammed Halacî döneminde vuku bulan Moğol akınları münasebetiyle rastlanmaktadır. Halacî ordusuna piyade olarak alınan, bir müddet sonra süvari sınıfına dâhil edilen ve ardından emîr-i âhûrluğa yükselen Tuğluk Şah, Alâeddin Muhammed Halacî'nin kardeşi Uluğ Han'ın emrinde Sind bölgesinde Moğollara karşı başarılı mücadeleler vermesinin mükafatı olarak 1305 yılında Lahor ve Dipâlpûr şehrinin yönetimi ile vazifelendirildi.⁷⁰ Bu sayede Pencab, Lahor, Multan, Kâbil, Kandahar, Gazne ve Uç olmak üzere bütün Sind Bölgesi onun idaresi altına girdi.⁷¹ Sultan Alâeddin Muhammed Halacî'nin 1316 tarihli ölümünün ardından yerine geçen Kutbüddin Mübârek Şah Halacî döneminde de bu konumunu korudu. Mübârek Halacî, Gıyâseddîn'i yeniden Dipâlpûr valiliğine atarken oğlu Muhammed Tuğluk (Fâhreddîn Cûnâ)⁷² ise emîr-i

⁶⁸ Firîşte'nin "Tuğluk" kelimesi ile "Kutlug" kelimesine işaret ettiği, halkın telaffuzundan ötürü Tuğluk haline dönüştüğü düşüncesine karşın, devletin Gıyâseddîn Tuğluk Şah'ın adına izafeten Tuğlukşâhlar olarak adlandırıldığı genel kabul görmüş bir husustur. Nihayet Türk devletlerinin birçoğunda bu uygulamaya rastlamak mümkündür. Örneğin; Selçuklular, Timurlular, Balabanlar, Bâbürlüler, vb. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 401-402; Sir Wolseley Haig, "Article on Five Questions in the History of the Tughluq Dynasty of Dihli", *Journal of the Royal Asiatic Society*, 54 (3), (July 1922), 319-321; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 4-5; Agha Mahdi Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, Luzac & Co., London 1938, 46.

⁶⁹ Karaunas Türkleri hakkında detaylı bilgi için bkz. İbn Battûta, 420; Marco Polo, *Marco Polo Seyahatnâme'si*, I, (Haz.: Filiz Dokuman), İstanbul, 1980, 34- 35; M. H. Syed, *History of Delhi Sultanate*, Anmel Publications Pvt. Ltd., Vol. I, New Dehli 2004, 101-102; Ramesh Chandra Majumdar, "Ghiyâs-ud-Din Tughluq", *The History and Culture of the Indian People, The Delhi Sultanate*, (Edt.: R. C. Majumdar), Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay 1967, 52; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 1-4; Cöhlce, "Hindistan'da Kurulan Türk Devletleri", 714; Thomas Wolseley Haig, "Gıyâsüddin Tuğluk", *İA*, MEB, İstanbul 1978, IV, 781-782; Khan, *Historical Dictionary of Medieval India*, 116-117; Bilal Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, 43.

⁷⁰ İbn Battûta, 420; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 1, 4-7; Syed, *History of Delhi Sultanate*, 85-86; Hamadani, *The Frontier Policy of the Delhi Sultans*, 132; Husain, *The Rise and fall of Muhammed bin Tughluq*, 166; Mehmet Fuad Köprülü, "Âlâeddîn Halacî", 279-280; Konukçu, "Gıyâseddîn Tuğluk", 60; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 46-47.

⁷¹ Hamadani, *The Frontier Policy of the Delhi Sultans*, 132; Husain, *The Rise and fall of Muhammed bin Tughluq*, 16; Mehmet Fuad Köprülü, "Âlâeddîn Halacî", 279-280; Enver Konukçu, "Gıyâseddîn Tuğluk", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIV, 60; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 46-47.

⁷² Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 413.

âhûrluğa yükseltti. Böylece Tuğluklular hanedanlığını kurmadan evvel hem kendisi hem de oğlu Halacîler içerisinde önemli tecrübeler kazanarak siyâsî güçlerini artırdı⁷³

Gıyâseddin Tuğluk Şah'ın Dipâlpûr valiliği vazifesi, 1320 senesinde Mübârek Şah'ın öldürterek Halacî tahtını ele geçiren Nâsireddin Hüsrev Han döneminde de devam etti. Gıyâseddin Tuğluk, Nâsireddin Hüsrev Han'ın iktidara gelmesine karşı olsa da duruma derhal müdahale etmek yerine olup biteni bir müddet takip ile yetindi.⁷⁴ Şartlar olgunlaştığı anda ise Alâeddin Muhammed Halacî'nin Melik Behram, Behram Sirâc, Sivistan Emîrinin oğlu Muhammed Şah gibi sadık emîr ve meliklerinden bazılarının desteğini sağlayarak harekete geçti. Gaye, Kutbüddin Mübârek Şah Halacî'nin intikamını almaktı. Kendisine karşı girişilen bu harekettten haberdar olan Nâsireddin Hüsrev Han, beraberindeki adamlarıyla birlikte Endebentehe (İndarpat) denilen yerde karargâhını kurarak Gıyâseddin Tuğluk Şah'ın gelmesini bekledi.⁷⁵ Nihayetinde mücadele, Gıyâseddin Tuğluk Şah ve beraberindekilerin galibiyetiyle sona erdi. Yakalanan Nâsireddin Hüsrev Han, Kutbüddin Mübârek Şah Halacî'ye reva gördüğü şekilde öldürüldü.⁷⁶ Böylece Nâsireddin Hüsrev Han döneminde önemli mevkilere getirilen Hindu gürhunun Müslüman halka yaptığı zulme son verildi ve Delhi'de Tuğluklular Hanedanlığı hâkimiyeti başladı.

Delhi'nin yeni sultanı Gıyâseddin Tuğluk Şah'ın ilk işi, Nâsireddin Hüsrev Han'ın kısa süreli iktidarında büyük bir yıkım yaşayan Delhi'yi yeniden nizama sokmak oldu. Müslüman halk onun döneminde yeniden huzura kavuştu. Adaletli bir idare tesis etmeye özen gösteren Gıyâseddin Tuğluk Şah, Nâsireddin döneminde görevden azledilerek yerine Hindu kökenli zatların getirildiği önemli devlet adamlarına eski görevlerini iade etti. Liyakate dayalı tayinler yapılmasını sağladı.⁷⁷ Halacî Hanedanına mensup kişileri

⁷³ Hamadani, *The Frontier Policy of the Delhi Sultans*, 132; Husain, *The Rise and fall of Muhammed bin Tughluq*, 16; Konukçu, "Gıyâseddin Tuğluk", 60.

⁷⁴ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 402-411; es-Sihirindî, *Târîh-i Mübârekşâhî*, 86; İbn Battûta, 418-419; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 29-30.

⁷⁵ es-Sihirindî, *Târîh-i Mübârekşâhî*, 90-91; İbn Battûta, 421; Majumdar, "Ghiyâs-ud-Din Tughluq", 46; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 11-13; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 50-52.

⁷⁶ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 413-420; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 94; İbn Battûta, 422; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 14-17; Pande, *Succession in the Delhi Sultanate*, 118-119; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 52-54.

⁷⁷ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 423-424; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 95-96; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 402-406; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 319; Husain, *The Rise and fall of Muhammad*

himaye ederek onlara hürmet gösterilmesini emretti.⁷⁸ Nâsireddîn Hüsrev Han döneminde yitirilen toplumsal düzeni tesis etmeye ve farklı gruplara bölünen halk arasında yeniden birlik ve bütünlük oluşturmaya gayret gösterdi.⁷⁹ Bozulan siyasî istikrarı sağlamaya, bağımsız hareket eden Hindu yerel yöneticisi olan racalar üzerinde siyasî hâkimiyet kurmaya çalıştı.⁸⁰ Bu cihette *Uluğ Han* ünvanını verdiği oğlu Muhammed Tuğluk Şah komutasındaki orduyu 1324 senesinde Birinci Varangal Seferi'ne, bundan dört ay sonra ise İkinci Varangal Seferi'ne gönderdi.⁸¹ Birinci sefer ile elde edilemeyen başarıya ikinci sefer ile ulaşıldı ve Varangal'da hüküm süren Telingana Racalığı Delhi'ye bağlı eyalet haline getirildi. Aynı yıl Utkala Racalığı'nın idaresi altında olan Orissa'ya başarılı bir sefer düzenlendi ve bölge Tuğlukluların hâkimiyeti altına girdi.⁸²

Oğlu Muhammed Tuğluk Şah'ın başarılı Varangal Seferi'nin ardından Sultan Gıyâseddîn Tuğluk Şah, 1324 senesinde Balaban nesli arasında yaşanan taht mücadelesine son vermek ve bu mücadele sebebiyle bozulan toplumsal düzeni yeniden inşa etmek amacıyla Lekhenevti'ye gitti. Kardeşler arasındaki anlaşmazlığı gidererek bölgeyi vassal statüsüne getirdikten sonra Tuğlukâbâd'a döndü.⁸³ Aynı sene Tirhut

bin Tughluq, 53-54; Galip-Gömeç, 87; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 58-62.

⁷⁸ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 425-426; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 95-96; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 11.

⁷⁹ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 425-427; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 96-97; Husain, *The Rise and fall of Muhammed bin Tughluq*, 36-38; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 62-67.

⁸⁰ Banarsi Prasad, Saksena, "Sultan Ghiyasüddin Tughluq", *A Comprehensive History of India Vol-5 The Delhi Sultanat (1206-1526)*, (Edt.: Mohammad Habib-Khaliq Ahmad Nizami), People's Publishing House, India 1970, 464-465.

⁸¹ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 446-450; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 406-408; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 97-98; es-Sihri, *Târîh-i Mübârekşâhî*, 92-94; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 154-155; Majumdar, "Ghiyâs-ud-Din Tughluq", 53-55; Saksena, "Sultan Ghiyasüddin Tughluq", 470-472; Colonel Sir Wolseley Haig, "The Reigns of Ghiyas-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq, and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", *The Cambridge History of India: Vol III: Turks and Afghans*, (Edt.: Colonel Sir Wolseley Haig), Cambridge at the University Press, Cambridge 1928, 130-132; Prasad, *History of Medieval India: From 647 A. D. to the Mughal Conquest*, 224-225; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 320-321; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", 431-433; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 69-74.

⁸² Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 321; Majumdar, "Ghiyâs-ud-Din Tughluq", 55; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", 433; Saim Haluk Kortel, "Tuğluklular", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XLI, 333; Merçil, *Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*, 330-331.

⁸³ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 450-451; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 154-155; Husain, *The rise and fall of Muhammed bin Tughluq*, 64-66; Prasad, *Medieval India: From 647 A. D. to the Mughal Conquest*, 292-293; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 22-25 (kontrol et), 34-35; Majumdar, "Ghiyâs-ud-Din Tughluq", 56; Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", 433; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 321-322; Cöhce, "Hindistan'da Kurulan Türk

Racalığı üzerine başarılı bir sefer düzenlendi.⁸⁴ Ardından Çağataylılar ani bir baskınla yenilgiye uğratarak olası yeni bir Çağatay saldırısına karşı gerekli tedbirler alındı.⁸⁵

İdarî, içtimaî, iktisadî, adlî, ziraî alanda köklü reformlar yapan⁸⁶ Sultan Gıyâseddîn Tuğluk Şah, Lekhenevti ve civar yerlerin ele geçirilmesinin ardından başkent Delhi'ye dönerken oğlu Muhammed Tuğluk'un konaklaması için Afganpûr mevkiinde yaptırdığı köşkün tavanın yıkılması sonucu 1325 senesinde hayatını kaybetti.⁸⁷ Beş yıllık saltanatı, mülk ve devlet işlerinin kânun üzere yürütüldüğü ve adaletin temel alındığı bir dönem olarak tarihe geçti.

d.5.2. Sultan Muhammed Tuğluk Şah Dönemi (1325-1351)

Sultan Gıyâseddîn Tuğluk Şah'ın ölümünün ardından yerine, sağlığında *Uluğ Han* ünvanıyla veliaht ilan ettiği oğlu Muhammed Tuğluk Şah geçti. Tahta çıkar çıkmaz, yaşanan taht değişikliğini fırsat bilerek Tuğluklu topraklarına akın düzenleyen Tarmaşirin komutasındaki Çağataylı akını ile uğraşmak zorunda kalan Sultan Muhammed, birçok şehri yağmalayan Çağataylıları ancak kıymetli hediyeler vererek ülkeyi terk etmeye ikna edebildi.⁸⁸ Çağataylı sorununu hallettikten kısa süre sonra kendisine bağlı bölgelerde

Devletleri", 714; Kortel, "Tuğluklular", 333; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 75-77.

⁸⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 406-407; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 35-38; Husain, *The Rise and fall of Muhammed bin Tughluq*, 66; Majumdar, "Ghiyâs-ud-Din Tughluq", 56; Konukçu, "Gıyâseddîn Tuğluk", 61; Kortel, "Tuğluklular", 333.

⁸⁵ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 450-451; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 96 ; Hamadani, *The Frontier Policy of the Delhi Sultans*, 141-142; Saksena, "Sultan Ghiyasüddin Tughluq", 473.

⁸⁶ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 434-442. Ayrıca bu reformlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 79-90.

⁸⁷ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 452-453; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 407-408; es-Sihirîndî, *Târîh-i Mübârekşâhî*, 95-97; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 98-99; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 155; İbn Battûta, 423-425; Haig, "Gıyâsüddin Tuğluk", 781-782; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 38-39; Majumdar, *An Advanced History of India*, 308-309; Majumdar, "Ghiyâs-ud-Din Tughluq", 56-59; Husain, *The rise and fall of Muhammed bin Tughluq*, 66-74; Pande, *Succession in the Delhi Sultanate*, 128-129; Konukçu, "Gıyâseddîn Tuğluk", 61; Farooqî, 130. Ayrıca konunun müelliflerin kaleme aldıkları doğrultuda detaylıca irdelenmesi hakkında bkz. Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 39-49; Kortel, "Tuğluklular", 333.

⁸⁸ es-Sihirîndî, *Târîh-i Mübârekşâhî*, 101; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 157; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 413; Agha Mahdi Husain, *Tughluq Dynasty*, Thacker Spink & CO., London 1933, 12; Majumdar, *An Advanced History of India*, 315; Ramesh Chandra Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", *The History and Culture of the Indian People, The Delhi Sultanate*, (Edt.: R. C. Majumdar), Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay 1967, 70-72; Haig, "The Reigns of Ghiyas-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq, and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 143-144; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 95-110; Durak, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, 122-124.

çıkan isyanlarla meşgul olmak zorunda kalan Muhammed Tuğluk Şah, 1326-1327 senesinde Sagar'da Bahâeddîn Gerşasb isyanını⁸⁹, 1327-1328 yılında Kondhana'da Ray Nak Nayak isyanını⁹⁰, 1327-1328 yılında Multan'da Behram Ayaba isyanını⁹¹, 1327-1328 yılında Kemâlpûr isyanını⁹², 1328-1329 yılında Lekhenevti'de Bahadır Bure isyanını⁹³ şiddetle bastırdı.

Sultan Muhammet Tuğluk Şah isyanları bastırmaya çalışırken bir yandan da sosyal alanda gerçekleştireceği reformlar için hazırlık yapmaktaydı. Bu sebeple 1327 senesinde harabeye dönen Delhi'yi yeniden imar etmenin mümkün olmadığına kanaat getirerek başkenti son derece zengin kaynaklara sahip olan Deogir'e (Devâgirî) taşıdı ve bölgenin adını Devletâbâd⁹⁴ olarak değiştirdi. Gaye bu bölgede güçlü bir teşkilatlanma oluşturmak ve Güney Hindistan'a yapılan seferlere coğrafi açıdan fayda sağlamaktı. Ancak bu taşınma olumlu sonuç vermedi ve bir müddet sonra dileyen herkesin eski başşehir Delhi'ye dönmesine müsaade edildi.⁹⁵

⁸⁹ İbn Battûta, 464-466; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 418-420; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşahi*, 99; Isâmî, 424-428; Husain, *Tughluq Dynasty*, 202-205; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 142-143; Syed Mounui Haq, *A Short History of the Sultanate of Delhi*, H. M. Said Company, Karachi, 1956, 130; Haig, "The Reigns of Ghiyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 140; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 64-67; Haroon Khan Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol-4 (1940), 210; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 61-64; Syed, *History of Delhi Sultanate*, 108; Kortel, "Tuğluklular", 333; Koç, "*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*", 102-103.

⁹⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 420; Husain, *Tughluq Dynasty*, 218; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 74-75; Kortel, "Tuğluklular", 333; Koç, "*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*", 104.

⁹¹ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 478-479; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşahi*, 100; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 102; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 157; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 420-421; İbn Battûta, 466-467; Husain, *Tughluq Dynasty*, 219-221; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 145-146; Haq, *A Short History of the Sultanate of Delhi*, 130; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 75-79; Haig, "The Reigns of Ghiyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 142; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 69; Kortel, "Tuğluklular", 334; Koç, "*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*", 104-106.

⁹² İbn Battûta, 467; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 146; Koç, "*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*", 106.

⁹³ İbn Battûta, 464; Husain, *Tughluq Dynasty*, 222-223; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 147; Koç, "*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*", 106-107.

⁹⁴ Sherwani'ye göre bölgeye önce *Kubbetü'l-İslâm* adı verildi ve basılan sikkelerde bu ad kullanıldı. Daha sonra Devletâbâd olarak değiştirildi. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 19.

⁹⁵ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 473-475, 481-482; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşahi*, 98-99, 102; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 422, 424; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 103; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 156, 160; İbn Battûta, 463; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 82-95; J. D. B. Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, Luzac & Co., London 1896, 15,19; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 65-69; Haig, "The Reigns of Ghiyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 141; Sherwani, *The*

Başarıya ulaşmayan bir diğer reform, bozulan ekonomiyi düzeltmek gayesiyle malî alanda alınan yeni tedbirler oldu. Bu tedbirler kapsamında ağır vergilere tabi tutulan Doab bölgesindeki halkın büyük bir kısmının ayaklanarak şehri terk etmesi, tarlaların ekilip biçilememesine sebep oldu.⁹⁶ Yine Muhammed Şah'ın başarısızlıkla sonuçlanan reformlarından biri, zaten bozuk olan malî yapının daha da çökmesine sebep olan bakır ve bronz paraların sultanın emriyle tedavüldeki altın ve gümüş paralara eşdeğer sayılmasıydı.⁹⁷ Yapılan reformlar hazineye ağır kayıplar verirken düzenlenen seferlerden istenilen sonuçların alınamaması Tuğlukluları daha da müşkül duruma soktu. Çin ve Hint hududunda yer alan Karaçil'e 1329-1330 yılında yapılan sefer, ağır iklim koşulları sebebiyle ordunun ciddi kayıplar vermesine sebep oldu.⁹⁸ Bu kaybın askerî alanda yarattığı yıkımın etkileri sürerken ülkenin pek çok şehri kıtlık sorunu ile karşı karşıya kaldı. Üstelik tüm bunların ardından veba salgını baş gösterdi.⁹⁹ Yaşanılan bu felaketlere önlem mahiyetinde devlet merkezini bir kez daha taşımaya karar veren Muhammed

Bahmanis of the Deccan, 19; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 210-211; Pandey, *The First Afgan Empire in India (1451-1526 A. D.)*, 25; Kulke-Rothermund, *Hindistan Tarihi*, 255; Kortel, "Tuğluklular", 333-334. Ancak Sherwani Muhammed Tuğluk döneminden bahsederken Devletâbâd'ın kurulduğu 1327 yılından Dekken'in bağımsızlığını ilan ettiği 1347 yılına değin geçen 20 yıllık sürecin ikiye ayrılabilceğini, 1341 yılına kadar geçen sürecin barış ve refah içerisinde geçtiğini, sultanın bu süreçte yaptığı tüm reformların meyvelerini vermeye başladığını bildirir. Nitekim 1333 senesinde ülkeye seyahat eden İbni Battûtâ'da eserinde sık sık ülkenin büyük bir refah içerisinde olduğundan bahseder. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 20.

⁹⁶ Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, 473; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 101; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 414, 424-425; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 148-149, 151; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 18; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 67-74; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 64-65.

⁹⁷ Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, 475-476; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşâhî*, 103; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 101-102; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 158; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 414-415; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 132, 135, 232-237; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 17; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 71-72; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 100-117; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 107-116.

⁹⁸ Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, 477-478; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşâhî*, 103; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 102; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 158; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 416-417; İbn Battûta 467-468; Hamadani, *The Frontier Policy of the Delhi Sultans*, 148-149; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 18; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 126-137; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 128; Syed, *History of Delhi Sultanate*, 118; Farooqi, 130; Kortel, "Tuğluklular", 334; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 116-119.

⁹⁹ Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, 473, 480-482; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 103; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşâhî*, 106; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 160; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 414, 423-424; İbn Battûta, 484-485, 551; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 73-74; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 119-121.

Tuğluk Şah, Ganj Nehri kıyısında yer alan Kuhud Kasabası'nda Svargadvara şehrini kurdurdu.¹⁰⁰

Devlet içerisinde bu gelişmeler yaşanırken Sultan Muhammed Tuğluk Şah başta merkezi otoritenin zayıflaması, gerekli alt yapı hazırlanmadan yapılan tüm reformların başarıya ulaşamaması, farklı ırk ve dine mensup çok sayıda insanın bir arada bulunduğu geniş coğrafyada hakimiyet kurmanın güçlüğü ve Müslüman bir sultanın tahakkümü altında yaşamak istemeyen çok sayıda race ve idarecinin bağımsızlık arzusu sebebiyle birbirini ardına çıkan isyanlarla uğraşmak zorunda kaldı. Bahse konu olan bu ayaklanmalar: Sehvan'daki Müslüman emîrlerin isyanı,¹⁰¹ Maber'de Seyyid Celâleddîn Ahsen Şah isyanı,¹⁰² Lahor'da Melik Hûlaçun'un isyanı,¹⁰³ Devletâbâd'da Melik Hûşeng isyanı,¹⁰⁴ Hansi ve Serveti Valisi İbrahim'in isyanı,¹⁰⁵ Orangal'de Tâcû'l-Mülk Nusret Han isyanı,¹⁰⁶ Sultan Muhammed Tuğluk Şah'ın kardeşi Mesud Han'ın isyanı,¹⁰⁷ Samane ve Sunam'da Hinduların çıkardığı isyan,¹⁰⁸ Kara'da Nizâm Main isyanı,¹⁰⁹ Sonargano'da

¹⁰⁰ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 485; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 104; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 428; İbn Battûta, 455, 473; Kortel, "Tuğluklular", 334; Koç, "*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*", 121-122.

¹⁰¹ Husain, *Tughluq Dynasty*, 223-224; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 147.

¹⁰² Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 480; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 103; es-Sihirindî, *Târih-i Mübârekşâhî*, 105-106; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 160; Ferishta, I, 423; İbn Battûta, 468-469; Husain, *Tughluq Dynasty*, 242-245; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 142; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 141-146; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 74-75; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 21-22; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 211-212; Kortel, "Tuğluklular", 334.

¹⁰³ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 480-481; İbn Battûta, 469-470; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 103; es-Sihirindî, 106; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 160; Husain, *Tughluq Dynasty*, 245-246; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 161; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 146-148; Haig, "The Reigns of Ghıyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 151-152.

¹⁰⁴ es-Sihirindî, *Târih-i Mübârekşâhî*, 106; İbn Battûta, 470-471; Husain, *Tughluq Dynasty*, 246; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 161; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 148-149; Haig, "The Reigns of Ghıyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 151; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 21.

¹⁰⁵ İbn Battûta, 471-472; Husain, *Tughluq Dynasty*, 250; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 149-150; Haig, "The Reigns of Ghıyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 153-154.

¹⁰⁶ İbn Battûta, 472-473.

¹⁰⁷ İbn Battûta, 454; Husain, *Tughluq Dynasty*, 247; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 160-161.

¹⁰⁸ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 484; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 104; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 426; Husain, *Tughluq Dynasty*, 252; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 164.

¹⁰⁹ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 487-488; es-Sihirindî, *Târih-i Mübârekşâhî*, 108; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 104; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 161; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 428; Husain, *Tughluq Dynasty*, 254-255; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 165; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 158-160; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 77-78; Kortel, "Tuğluklular", 334.

Melik Fahreddîn isyanı,¹¹⁰ Bîder'da Nusret Han isyanı,¹¹¹ Gülberge'de Ali Şah Ker isyanı,¹¹² Sargadvari'de Aynü'l-Mülk Multanî isyanı,¹¹³ ve Multan'da Şahû Afgan isyanıdır.¹¹⁴

Sultan Muhammed Tuğluk Şah'ın aldığı tedbirlere rağmen bir türlü sulh ortamı sağlanamamakta, bastırılan her bir isyanın ardından yeni bir isyan haberi gelmekteydi. Öyle ki İslâm beldelerinde sultanlık yapmak isteyen bir zatın halifenin onayına mazhar olması gerektiğine inanan Sultan, halifenin menşuru ile meşruiyetini daha güçlü kılmak ve isyancıları tahakküm altına alabilmek için hilafet merkezi ile temasa geçti. Böylece önce Müstekfi-Billâh Ebü'r-Rebî' Süleyman I ardından Hâkim-Biemrillâh Ebü'l-Abbas Ahmed II'den sultanlığının tasdiki mahiyetinde menşur ve hil'ât alan Sultan Muhammed, halifeye gönderdiği ve köleliğini bildiren ferman sayesinde Hindistan'da halifenin vekili ilan edildi.¹¹⁵ Halifeye olan bağlılığını sadakatle sürdürdüyse de onun desteğini almak

¹¹⁰ es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşahî*, 104-105; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 159; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 423; Husain, *Tughluq Dynasty*, 250-251; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 150-156.

¹¹¹ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 488; İsâmî, Hâce Abdülmelik, *Fütûhu's-selâtîn*, (Neş.: A. S. Usha, B. A.), University of Madras, 1948; 476-482; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşahî*, 108; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 105; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 428-429; İbn Battûta, 479; Husain, *Tughluq Dynasty*, 255; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 165-166; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 160-161; Haig, "The Reigns of Ghıyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 154; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 78; Kortel, "Tuğluklular", 334.

¹¹² Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 488-489; İsâmî, *Fütûhu's-selâtîn*, 483-501; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 104-105; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşahî*, 108-109; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 429; İbn Battûta, 479; Husain, *Tughluq Dynasty*, 255-256; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 166; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 161-162; Haig, "The Reigns of Ghıyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 156; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 78; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 24; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 213-214.

¹¹³ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 485-491; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 104-106; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşahî*, 109-110; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 430-431; İbn Battûta, 473-475; Husain, *Tughluq Dynasty*, 256; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 166-167; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 163-171; Haig, "The Reigns of Ghıyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 156-158; Kortel, "Tuğluklular", 334.

¹¹⁴ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 482-484; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 103-104; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 425; İbn Battûta, 480-481; Husain, *Tughluq Dynasty*, 283; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 179-180; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 171-174; Haig, "The Reigns of Ghıyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 160; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 78; Kortel, "Tuğluklular", 334. Ayrıca tüm bu isyanlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 124-138.

¹¹⁵ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 491-496; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 106-107; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 160-161; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 425-426; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 174-183; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 214; Majumdar, "Muhammed bin Tughluq", 78; Husain, *The Rise and fall of*

umduğu gibi isyanlara engel olamadı ve ileri görüşlülüğüne rağmen aldığı yanlış kararlar sebebiyle ömrünün sonuna kadar isyanlar ile mücadele etmek zorunda kaldı.

Reformist bir hükümdar olan Muhammed Tuğluk Şah, hem bu isyan hareketlerine son vermek hem ülkeyi mamur hale getirmek hem de ciddi şekilde azalan hazineyi doldurmak amacıyla bir takım yeni kararlar aldı. Bu doğrultuda ziraî faaliyetleri artırmak ve bu faaliyetlerin takibini sağlayabilmek için *Divân-ı Emîr-i Kûhî* adı verilen yeni bir divan kurdu. Ne var ki hem hazineyi doldurmak hem de ülkeyi daha mamur hale getirmek gayesiyle alınan tedbirler, hazinenin boşalmasına sebebiyet verdi.¹¹⁶ Hazinenin boşalmaya başlaması müşkül duruma düşen halkın sultana karşı nefret ve öfke duymasına neden olurken tepkilerini isyan ederek göstermeleri Muhammed Tuğluk Şah'ı daha katı tedbirler almaya yönlendirdi. Öyle ki cezalandırma işi için yeni bir divan kuruldu ve cezalandırma işlemini takip için çok sayıda kişi istihdam edildi. Bu ağır cezalar halkı daha da öfkeliendirmekte, öfke isyanı, isyan şiddetli cezaları beraberinde getirmekte ve bu durum kısır döngü içerisinde devam etmekteydi.

Sultan Muhammed Tuğluk Şah'ın reformlarının tamamı, gerekli alt yapı oluşturulmadan yapılmaya çalışıldığı için müspet sonuç vermedi. Ülkenin dört bir yanından isyan haberleri birbiri ardına gelmeye devam etti. Bu isyanlardan ilki Varangal'daki Kirişna Nayak'ın isyanıdır. Hindu toplulukların ileri gelenlerinden Ray Lederdiv'in oğlu olan Kirişna Nayak, Varangal bölgesinde bulunuyordu. Kernâtek'e giden Nayak, Müslümanların bu bölgedeki Hinduları yok etmek niyetinde olduklarını ve tez vakitte bunlara karşı birlik olunmazsa büyük sıkıntılar çekileceğini civar bölgelere duyurdu. Bu sayede başta Kernâtek'de bulunan Bilaldiv başta olmak üzere pek çok kişinin desteğini sağlayan Nayak, sultanın ve isyanı bastırmakla vazifelendirilen Melik Makbul'un mücadelelerine rağmen bağımsızlığını ilan ederek, Varangal bölgesinin

Muhammad bin Tughluq, 168-169; Husain, *Tughluq Dynasty*, 258-259; Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, 17-18; Kortel, "Tuğluklular", 334 .

¹¹⁶ Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, 498-499; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 107; Ahmet, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, 317; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 327; Haig, "The Reing of Ghiyas-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and Second Conquest and Revolt of the Deccan", 160-161; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 145-147.

idaresini ele geçirdi. Böylece bölge Tuğluk idaresinden ayrılarak Hindu yönetimine girdi.¹¹⁷

Muhammed Tuğluk döneminde yaşanan bir diğer isyan Devletâbâd'ın idaresi ile sorumlu tutulan Kutluğ Han'ın bu vazifeden alınmasından sonra yerine getirilen ve Dıhar ile Mâlvâ'nın idaresi ile sorumlu tutulan Hindu asıllı Aziz Hammar nedeniyle çıkan isyandır. Devletâbâd ve Marhat vilayetleri ile sorumlu Kutluğ Han'ın idaresi altındaki görevlilerin hırsızlık ve usulsüz işler yaptıkları, halka zulmettikleri ve bölgedeki mahsulün azaldığı yönündeki haberlerinin merkeze ulaşması, Sultan Muhammed'i yeni tedbirler almaya sevk etti.¹¹⁸ Bu bağlamda önce Deogir ve Marhat vilayeti dört parçaya ayrıldı ve her bir parça sultana yeni aldığı tedbirlerde destek veren ve itaatte kusur etmeyen kişilerin idaresine verildi. Esasında daha önce çıkan isyanları bastırmakla vazifelendirilen Kutluğ Han'ın sultanın emrini yerine getirmeye pek gönüllü olmaması, Muhammed Şah'ın onu görevden almayı düşünmesine sebep olmuş, ancak mevcut şartları göz önünde bulunduran Sultan bir müddet daha bu görevde kalmasına göz yummuştu. Gelen son haberler üzerine görevden alınan Kutluğ Han'ın tüm akrabaları ile birlikte Devletâbâd'dan ayrılarak Muhammed Tuğluk Şah'ın huzuruna varması emredildi. Ancak Kutluğ Han'ın görevden alınması onu seven ve yönetiminden memnun olan Devletâbâd halkının Sultan'a daha fazla öfke duymasına sebep oldu.¹¹⁹

Halkın tepkisine rağmen Dıhar ve tüm Mâlvâ vilayetlerinin idaresi Hindu asıllı Aziz Hammar'a verildi. Kutluğ Han'ın Behruç'ta bulunan kardeşi Mevlânâ Nizâmeddîn¹²⁰ ise

¹¹⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 427; Husain, *Tughluq Dynasty*, 247-249; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 162; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 19-20; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 199-204; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 75-77; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 23; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 213; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 154-155.

¹¹⁸ Firişte bunun bir iftira olduğunu bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 431.

¹¹⁹ Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, 500-501; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 431-433; Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 13; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 20; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 205; Haig, "Five Questions in the History of the Tughluq Dynasty of Dihli", 354; Haig, "The Reing of Ghiyas-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and Second Conquest and Revolt of the Deccan", 165; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 176-178; Husain, *Tughluq Dynasty*, 176-179; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 214-215; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 78-79; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 26; Saiyid Abdul Qadir Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, K. L. Mukhopadhyay, Calcutta 1960, 5; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 150-151.

¹²⁰ Kaynaklarda "الملک عین", "الملک عالم", "ملک عالم" adı ile de yer almaktadır. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 13; Herevî, Nizâmüddîn Ahmed Bahşî b. Muhammed Mukim Herevî Ekberâbâdî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, Baptist Mission Press, Calcutta 1935, 6; Khwajah Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqat-ı Akbari*

Devletâbâd'daki görevlilerin idaresi ve Kutluğ Han'ın adamları tarafından toplanan malların merkeze ulaştırılması ile vazifelendirildi. Bölgedeki isyanların kaynağının emîr-i sade (emîrân-ı sadgân) adı verilen soylular olduğunu düşünen Muhammed Tuğluk, Hammar'a geniş yetkiler vererek isyanları kontrol altına almasını emretti. Hammar'ın bu geniş yetkiler ile yetmişten fazla emîr-i sadeyi öldürmesi, halkın endişeye kapılmasının yanı sıra Aziz'i bu göreve getiren Sultan'a duyulan öfkenin artmasına sebebiyet verdi. Halkın tüm tepkisine rağmen Hammar'ı vazifeden almak yerine mükafatlandırmayı tercih eden Sultan Muhammed, Mâlva ve Dihar'a ilaveten Gucerât, Multan ve Bedâûn'un idaresini verdi. Bunun yanı sıra Hammar'ın yardımcısı olan alt tabakadan pek çok Hindu zatın rütbesini yükselterek iktâlar tahsis etti. Nihayetinde Aziz Hammar'ın Sultan'ın verdiği yetkilere dayanarak olayların aslını araştırmadan Dihar'daki seksen dokuz emîr-i sade'nin boyunlarının vurulmasına karar vermesi Devletâbâd'da çıkacak olan büyük isyanın fitilini ateşledi. Gucerât bölgesinde çıkan kargaşayı gidermek için Kutluğ Han'ı vazifelendiren Sultan Muhammed, ayrıca Alâeddin Ecudheî'nin oğlu Şeyh Muizzeddîn'i Gucerât vekilliğine getirdi. Bu esnada Brude ve Dihûyu emîrleri ile Hammar arasında yapılan mücadelede Aziz Hammar esir alınarak ağır şekilde cezalandırıldı.¹²¹

Sultan Muhammed döneminde çıkan bir diğer isyan Brude ve Dihûyu isyanıdır. İsyan, Sultan'ın emri ile öncelikle bölgede bulunan merkeze bağlı askerlerce bastırılmaya çalışıldıysa da isyancıların bir kısmının Devletâbâd yönüne kaçması Melik Makbûl komutasında bir ordunun bölgeye gönderilmesine sebep oldu. Sultan'ın emriyle derhal harekete geçen Makbûl ve adamları, kaçan isyancıları ele geçirerek Brude ve Dihûyu'nun içinde bulunduğu Gucerât bölgesindeki karışıklıklara son verdi.¹²²

(*History of India from the Early Musalman Invasions to the Thirty-Eight Year of the Reign of Akbar*), III, (Trans.: Brajendranath De, M. A.), Baptist Misson Press, Calcutta 1939, 8; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 161; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 29.

¹²¹ Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, 503-509; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşâhî*, 111; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 108; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 162; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 432-436; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 20; Elphinstone, *The History of India Vol II*, 65; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 213; Haig, "Five Questions in the History of the Tughluq Dynasty of Dihli", 354-356; Haig, "The Reing of Ghiyas-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and Second Conquest and Revolt of the Deccan", 165-167; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 5-7; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 79; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 26-27; Khan, *Historical Dictionary of Medieval India*, 31-32; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 155-158.

¹²² Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, 512-513; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşâhî*, 111-112; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 109; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 436-37; Haig, "The Reing of Ghiyas-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and Second Conquest and Revolt of the Deccan", 166-167; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 211/214; Sherwani,

Sultanın Afgan ulusuna mensup olanların yakalanmasına dair çıkardığı fermanın Melik Makbûl'e ulaşmasını müteakip bu bilginin Afganlara sızdırılması yeniden karışıklık çıkmasına ve Kenbay ile Behruç'taki Afganların Kadı Celâleddîn önderliğinde isyan etmesine sebep oldu. Makbûl'un bulunduğu Kenbay'a gelen isyancılar, şehri yağmalayıp, Sultan'a ait hazine ile tanınan İbnü'l-Kavlemî adlı tüccarın mallarına el koydu. İsyanı bastırmakla vazifelendirilen Âzâm Melik Bâyezîdî'nin başarısız olması, Sultan'ı bizzat harekete geçirdi. Ancak Sultan'ın ordusuna karşı koyamayacaklarını anlayan isyancılar, Devletâbâd'daki isyancı Afganlara katılmak üzere yola çıktı.¹²³ Sultan Muhammed Tuğluk Şah, Kenbay ve Behruç civarındaki isyanlarla uğraşırken Mevlânâ Nizâmeddîn'e destek için 1500 kişiyi Behruç'a göndermesini emretti. Mevlânâ derhal askerlerle birlikte hareket ettiyse de Sultan'ın gazabından korkarak yolda isyan eden askerler onu alıkoyup önce Devletâbâd'ın emîr-i sadelerinden İsmail Mih Afgan'ı lider ilan ettiler ardından Dihar bölgesindeki devlete ait hazineye el koydular.¹²⁴ Bu isyanı bizim için bahsi geçen diğer isyanlardan farklı kılan, tezimizin konusu olan Behmenîler'in kurucusu Hasan Gangu (Kangu)'nun bu isyanda İsmail Mih Afgan'ın yanında yer almış olmasıdır. Devletâbâd'da yaşanan karışıklıkların giderek büyümesi üzerine harekete geçen Sultan Muhammed, isyancıları yenilgiye uğrattıysa da İsmail Mih Afgan, kardeşleri, destekçileri ve Hasan Gangu geride yağmalanmış, viran bir Devletâbâd bırakarak bölgeden kaçmayı başardılar. Devletâbâd'da kalan Muhammed Tuğluk Şah

"Antecedents of the Bahmani Kingdom", 215-216; Koç, "*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*", 158-159.

¹²³ İbn Battûta, 481-483; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 20; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 221; Husain, *Tughluq Dynasty*, 284-285, 290; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 180-181; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 7-9; Koç, "*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*", 159-160.

¹²⁴ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 513-514; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 13; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 437-438; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 1-2; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşâhî*, 111-112; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 163; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 20; Elphinstone, *The History of India Vol II*, 65; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 217-219; Haig, "The Reing of Ghiyas-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and Second Conquest and Revolt of the Deccan", 167-168; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 183-184; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 7-9; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 216; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 79; Kortel, "Tuğluklular", 334; Koç, "*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*", 160.

İbn Battuta bu konu hakkında farklı bir olay örgüsü verir. Buna göre Afganların varlığından rahatsız olan ve yakalanmalarını isteyen Muhammed Tuğluk, Mevlânâ Nizâmeddîn'e hil'at dağıtmak bahanesiyle çağırılmalarını ve tuzağa düşürülerek tutuklanmalarını emreder. Ancak hil'atları taşıyan adamlardan birinin sultanın planını öğrenerek Afganlara haber vermesi üzerine Mevlânâ Nizâmeddîn atından iner inmez onu yakalayıp isyan ederek Melik Mell'in oğlu Nâsireddîn'i liderleri ilan ederler. Bkz. İbn Battuta, III 365-366.

şehrin imarı ve bozulan idarî düzenin yeniden tesisi ile meşgul olurken, İmâdü'l-Mülk Sertîz'i isyancıları yakalamak ile vazifelendirdi.¹²⁵

Sultan Muhammed Tuğluk'u meşgul eden bir başka isyan Türk asıllı bir gulam olarak saraya giren Melik Tagi'nin Gucerât'ta çıkardığı isyandır. Gucerât Hâkimi, Şeyh Muizzeddîn ve Melik Muzaffer'in isyancılar tarafından öldürüldüğü haberi Sultan'ı harekete geçirdi. Thatta'dan yola çıkarak Kinhâyet'i yağma eden Tagi ve adamları yönlerini Behruç Hisarına çevirdiler. Hisarı kuşatma altına alan isyancılar, Sultan Muhammed'in yaklaştığı haberini alınca bölgeyi terk ederek Kinhâyet'e döndüler. Melik Yusuf Buğra'yı iki bin kişilik ordu ile arkalarından gönderen Muhammed Tuğrul, Melik'in isyancılar tarafından katledildiği haberini alınca bizzat harekete geçti. Ancak Tagi sürekli yer değiştiriyor bu ise sultanın işini zorlaştırıyordu. Nihayetinde iki tarafın Esâvel'in Kara kasabasında karşı karşıya gelmesi ile isyancı grup ağır bir yenilgiye uğratıldı. Ancak Tagi ele geçirilemedi.¹²⁶ Ne var ki Gucerât isyanı Sultan Muhammed'in İsmail Mih Afgan önderliğinde Devletâbâd'da ayaklanan ve Sultan'ın bölgeye intikaliyle kaçan isyancı grupla yeteri kadar alakadar olmasına mani olurken isyancılara faaliyetlerini sürdürme ve nihayetinde bağımsızlıklarını ilan etme fırsatı sundu. Hasan Ganku, bölgedeki bu otorite boşluğundan faydalanarak önce gücü ve zekası ile destekçilerini artırıp isyancıların yeni lideri oldu ardından Dekken'de yeni ve bağımsız bir devlet kurdu.¹²⁷

¹²⁵ Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî*, 513-519; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 109-110; es-Sihrindî, *Târîh-i Mubârekşâhî*, 110-112; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 163; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 438-439; Husain, *Tughluq Dynasty*, 287- 288; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 20-21; Haig, "The Reing of Ghiyas-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and Second Conquest and Revolt of the Deccan", 168; Maajumdar, "Muhammad bin Tughluq", 79; Koç, "*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*", 160-161.

¹²⁶ Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî*, 515-519; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 110-111; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 439-440; Husain, *Tughluq Dynasty*, 290-291; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 185-186; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 225-232; Haig, "The Reigns of Ghiyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 169-170; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 79-80; Koç, "*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*", 160-161.

¹²⁷ Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî*, 520-521; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 110-111; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 163; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 440; Husain, *Tughluq Dynasty*, 295; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 183-185. Ayrıca bahsi geçen isyanlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Koç, "*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*", 154-163.

BİRİNCİ BÖLÜM

BEHMENÎ DEVLETİNİN KURULUŞU VE SULTAN ALÂEDDİN BEHMEN ŞAH DEVRİ (1347-1358)

1.1. SULTAN ALÂEDDİN BEHMEN ŞAH DÖNEMİ (1347-1358)

1.1.1. Alâeddin Behmen Şah'ın Nesebi Meselesi

1.1.1.1. Behmen Adının İzahı

Kaynaklarda doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi verilmemekle birlikte Behmenî Devleti ana kaynaklarından Târîh-i Firişte'nin müellifi Muhammed Kâsım Hindûşâh-ı Esterâbâdî Firişte'nin 67 yaşında öldüğünü bildirmesini referans alarak,¹²⁸ Hasan Gangu'nun 1291/92 yılında doğduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Sultan ilan edildiği 24 Rabiulahir 748¹²⁹ (3 Ağustos 1347) tarihine kadar Hasan Gangu (Kanku), bu tarihten itibaren ise Alâeddin Hasan Behmen Şah adı ile zikrolunan ve araştırmacıların fikir ayrılığı yaşamasına sebebiyet veren konuların başında gelen Gangu (Kanku) ile Behmen adlarını alma sebebi, tezimizin bu bölümünde yer alan önemli hususların başında gelmektedir. Öncelikle araştırmacılar *Behmen* adı hakkında birbirinden tamamen farklı iki tez sunarlar. Bunlardan ilki, Hasan'ın bu adı, atası olan İran'ın eski şahlarından İsfendiyâr oğlu Behmen sebebiyle aldığı yönündeyken¹³⁰, ikincisi Tuğlukşah sarayına girmesine vesile olan efendisi Brahman Gangu'nun¹³¹, ileride sultan olması halinde adını,

¹²⁸ Mahomed Kasım Ferishte, Muhammed Kâsım Hindûşâh b. Gulâm Alî el-Esterâbâdî, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, (Trans.: John Briggs), Sang-e-Meel Publications, Lahore 1977, 297.

¹²⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 14; Ferishte, II, 290; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 2; İng. çeviri, 2-3; Robert Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, Diocesan Press, Madras 1932, 191; Saiyid Abdul Qadir Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", *Islamic Culture*, XXXIII (I), (January 1959), Hyderabad Deccan, 115; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 25; Elphinstone, *The History of India Vol II*, 180.

¹³⁰ Uluğhânî, *Zaferû'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 159; J. S. King, "History of the Bahmani Dynasty", *The Indian Antiquary*, Vol. XXVIII, (June 1899), Bombay, 141; Sir Wolseley Haig, "Some Notes on the Bahmani Dynasty", *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, I (1904), 3-4; Colonel Sir Wolseley Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", *The Cambridge History of India: Vol III: Turks and Afghans*, (Edt.: Colonel Sir Wolseley Haig), Cambridge at the University Press, Cambridge 1928, 372; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 193.

¹³¹ Joshi bugün hala Gülberge'de sakinlerinin çoğunun Brahman olduğu ve bazılarının kendilerini Gangu'nun torunları olarak tanımladığı Baihmanipurâ adında bir sokak olduğunu bildirir. P. M. Joshi, "The Bahmani Kingdom", *The History and Culture of the Indian People, The Delhi Sultanate*, (Edt.: R. C. Majumdar), Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1967, 249.

kendi adına eklemesini ricası üzerine aldığı yönündedir.¹³² Bu başlığı, her iki tezi sebep ve referanslarıyla birlikte ele aldıktan sonra şahsî kanaatimizi bildirerek noktalayacağız.

Hasan'ın Behmen adını alışının, atası olan İran'ın eski şahlarından İsfendiyâr oğlu Behmen ile alakalı olduğu tezini savunan araştırmacıların bu adı onunla ilişkilendirerek açıklama isteklerinin altında yatan esas sebep, Hasan'ın nesebini Fars hanedanlarına dayandırma arzusudur. Hindistan tarihi üzerine önemli çalışmalar gerçekleştiren araştırmacılardan biri olan Sir Wolseley Haig, gerek bahsi geçen dönemden kalma paralar ve muhtelif yazıtlardaki isimlerden, gerekse Seyyid Ali Tabataba¹³³, Herevî¹³⁴ ve İsmâî¹³⁵ gibi Behmenî devleti ana kaynaklarını kaleme alan müelliflerin eserlerinden yola çıkarak Hasan'ın nesebinin Fars hanedanlıklara dayandığını iddia eden araştırmacıların başında gelmektedir. Özellikle Tabataba'nın *Burhân-ı Me'âşir*¹³⁶ adlı eserinde, gördüğü bazı şecere kitaplarında yer aldığını bildirerek verdiği soy ağacı, mevzu bahis araştırmacıların tezlerinin temel dayanağını oluşturmaktadır. Bu sayede Hasan Gangu'nun atası olduğu iddia edilen Behrâm-ı Gûr, Keyânî Hanedanı'nın¹³⁷ kurucularından İsfendiyâr oğlu Erdeşîr Behmen Daraz'ın soyundan geldiği için Hasan'ın Behmen adını aldığını ve soyu ile birlikte Behmenîler olarak adlandırıldıklarını iddia ederler.¹³⁸ Seyyid Ali Tabataba'nın araştırmacıların tezlerine referans olan soy ağacına göre:

¹³² Ferishte, II, 291; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar* (1526), 419. Ayrıca Firişte Gangu Bahman takma adının kralın mührüne ilave edildiğini ve yok olana değin o hanedanın kraliyet mührü üzerinde yer aldığını belirtse de bu savı kanıtlar nitelikte bir belgeye yahut veriye ne yazık ki rastlanamamıştır. Bkz. Ferishte, II, 291.

¹³³ Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 11-12.

¹³⁴ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 2; İng. çeviri, 4.

¹³⁵ İsmâî, *Fütûhu's-selâtin*, 9, 521, 558, 578.

¹³⁶ İsmîni Nizamşâhî hükümdarı II. Burhan Nizamşâh'tan alan eser, 1580 senesinde Hindistan'a gelen Seyyid Ali Tabataba tarafından 1591-1596 yılları arasında Farsça kaleme alınmıştır. Eser Behmenîler başta olmak üzere halefleri olan ve Bîcâpûr'da kurulan Âdilşâhîler (1489-1686), Ahmednagar'da kurulan Nizamşâhîler (1490-1636), Berâr'da kurulan İmâdşâhîler (1485-1572), Gülkünde'de kurulan Kutubşâhîler (1512-1687) ve Bîder'de kurulan Berîdşâhîler (1492-1619) hakkında kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.

¹³⁷ İran milli tarihinin ikinci büyük safhasını başlatan Keyânî Hanedanının ilk dönem kurucusu kaynaklarda belirtildiği üzere Keykubad'dır. Yüz yıla yakın bir süre hükümdarlık yaptığı söylenen Keykubad'dan sonra yaklaşık elli yıl hüküm süren Keykâvus iktidara geldi. Keyânîlerin ilk dönemi Keykâvus'tan sonra hükümdar olan Keyhüsrev ile son bulurken ikinci dönemi, Luhrasb'ın hükümdar olması ile başlar. Birinci döneme nazaran daha kısa süren ikinci dönem, Gürşasb'ın hükümdarlığı ile son bulurken üçüncü dönem Gürşasb'ın oğlu İsfendiyâr'ın oğlu Behmen'in iktidarı ele geçirmesiyle başlar. Behmen'in kızı Hümay ve nihayetinde I. Dara ile II. Dara'nın ardından Keyânî hanedanı son bulur. Detaylı bilgi için bkz. "Kayânids", *EF*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1997, IV, 809; Rıza Kurtuluş, "Keyânîler", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, XXV, Ankara 2002, 345-346.

¹³⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 11; Haig, "Some Notes on the Bahmanî Dynasty", 3-4; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 372; Smith, *The Oxford History of India From the Earliest Times to the end of 1911*, 275; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, Matba İbrahimiya, Hyderabad 1937, 5; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan

”بن سلام بن سيمون بن بهنام بن حسن بن على بن محمد كيكوس بن بهمنشاه حسن والدين علاءالدنيا سلطان بهرام بن داود بن نوسين بن ساد بن سهرين بن بهرام بن صانع بن نوح بن منصور بن نصير بن ابراهيم بن نوح كور¹³⁹

“*Sultan Alâeddünyâ ve 'd-dîn Hasan Bahmanşah bin Kaikaus (Keykâvus) Muhammed bin Ali bin Hasan bin Behnâm bin Simûn bin Salâm bin Nûh bin İbrâhîm bin Nasîr bin Mansûr bin Nûh bin Sanî bin Behrâm bin Şâhrîn bin Sâd bin Nusîn bin Da'ud bin Behrâm-ı Gûr.*”¹⁴⁰

Hasan Gangu'nun Fars kökenli olduğunun iddia edildiği en eski çalışmalardan birinin Haig tarafından kaleme alınmış olması, sonraki dönemlerde bu tezi savunan araştırmacıların Behmenîler hakkında bilgi veren müelliflere ilaveten Haig'in eserlerini de referans göstermelerine neden olmuştur. Bu araştırmacılarından biri olan ve Alâeddin Behmen Şah üzerine müstakil bir çalışma yapan Husaini, eserinde bu konuyu detaylı bir şekilde ele almıştır.¹⁴¹ Ona göre gerek Tabataba'nın verdiği soyağacı gerekse “soyunun bir sonucu olarak Behmen adını aldı”¹⁴² yönündeki söylemi öne sürülen bu tez için delil mahiyetindedir. Üstelik tek delil bu da değildir. Herevî, Ulughânî,¹⁴³ Refiüddîn İbrâhîm Şîrâzî¹⁴⁴ ve Mevlevî Abdul Velî¹⁴⁵ gibi önemli müellifler de eserlerinde Hasan'ın İsfendiyar oğlu Behmen'in soyundan geldiğini doğrulamaktadırlar.¹⁴⁶ Herevî, Hasan'dan bahsederken:

of the Deccan”, 112; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 21; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 248.

¹³⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 11-12.

¹⁴⁰ Tabataba Hasan Behmen Şah ve soyunun geldiğini iddia ettiği Behrâm-ı Gûr arasında 17 isim zikreder. Lakin Hasan ve Behrâm-ı Gûr'un yaşadığı çağlar göz önünde bulundurularak arada 850 yılı aşkın bir süre olduğuna ve verilen soyağacının bu süreci doldurmak için yeterli sayıda ismi barındırmadığına dikkat edilmelidir. Ayrıca Husaini Firişte'nin yirmi isimden müteşekkil bir soy ağacı verdiğini ve bunun daha makul bir sayı olduğunu dile getirse de Firişte'nin eseri incelendiğinde böyle bir soyağacına tesadüf edilmediği gibi ilerleyen sayfalarda daha detaylı ele alacağımız üzere soyunun İsfendiyâr oğlu Behmen'e dayandırıldığı kaynaklara bizzat rastladığını ancak bunun aslı olmayan bir iddia olduğunu vurguladığı görülmektedir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 297; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 112; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 21.

¹⁴¹ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 39-60.

¹⁴² Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 11-12.

¹⁴³ “الفرس ملوك احد اسفنديار بن بهمن ولد من انه زعم لما بهمنشاه الدين بعلاء وتلقب لنفسه وخطب” Pers krallarından İsfendiyâr bin Behmen'in oğlu olduğunu iddia edince Alâeddin Behmenşah olarak anıldı. Bkz. Ulughânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 159.

¹⁴⁴ Major J. S. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, Luzac and Go., London 1900, 23; Maulavi 'Abd'ul Wali, “The Bahmani Dynasty”, *Journal of the Royal Asiatic Society of Bengal*, 5 (1909), 463. Ancak ilerleyen sayfalarda daha detaylı el alacağımız üzere Refiüddîn İbrâhîm Şîrâzî Brahman Gangu ile olan hikayeye de yer verir. Yani her iki ihtimali de göz önünde bulundurulur.

¹⁴⁵ Maulavi 'Abd'ul Wali, “The Bahmani Dynasty”, 463.

¹⁴⁶ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 46.

”گوت مي اسفنديار بن بحمن نسل از را خون گانگو حسن چون و“¹⁴⁷

“*Ve Hasan Gangu Behmen bin İsfendiyâr’ın soyundan geldiği için*”

diyerek onun İsfendiyâr soyundan olduğunu vurgular. Yine Behmen soyundan geldiği için Hasan’ın bu adı aldığını belirten¹⁴⁸ müelliflerden İsamî’nin bu husustaki ifadelerine göre:

”است بحمن دوده از چراغ“¹⁴⁹

“*Behman soyunun çerağıdır (ışığıdır).*”

”است بحمن هم و است بحمنی هم گه است تن یک قوت از لشکر صد دو“¹⁵⁰

“*Tek başına 200 (kişilik) ordu gücündedir çünkü hem Behmenin soyundandır hem de onun gibidir.*”

”اسفنديار لاد او فخر مگر روزگار درین ندیدم شه چنین“¹⁵¹

“*İsfendiyâr’ın evlatları arasında böyle gururlu kimseyi görmedim.*”

İkinci teze göre ise Hasan, Behmen ismini ileride sultan olacağı kehanetinde bulunan Brahman Gangu’nun sultan olması halinde adını kendi adına ilave ederek ölümsüzleştirmesini rica etmesi üzerine aldığı yönündedir.¹⁵² Ancak Hasan’ın Fars kökenli olduğunu savunan araştırmacılar, *Bahman*’ın (*Behmen*) ikinci tezde savunulduğu gibi Brahman Gangu’dan gelme ihtimalinin bulunmadığını bildirirler. Bu muhalefetin ana sebebi, Bahman kelimesinin, brahman kelimesindeki “r” harfinin düşerek oluşabilme ihtimalini kabul etmemelerinden ileri gelmektedir. Onlara göre brahman kelimesi Dekken bölgesinde “bamman” kuzeyde ise “brahman” şeklinde telaffuz edilebilirken “bahman” şeklinde bir telaffuz, Behmenîlerin kurulduğu coğrafyada mümkün değildi.¹⁵³ Ancak Hasan’ın her iki adı da Brahman Gangu’ya izafeten aldığını kesin bir ifade ile bildiren

¹⁴⁷ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 2; İng. çeviri, 4.

¹⁴⁸ İsamî, *Fütûhu’s-selâtîn*, 554.

چهر فرخنده و میمون شاه بران

سیهر از آمده لقب علادین

نام به بهمن و فریدون سیرت به

مدام المظفر بو گلیتش شده

¹⁴⁹ İsamî, *Fütûhu’s-selâtîn*, 521.

¹⁵⁰ İsamî, *Fütûhu’s-selâtîn*, 9.

¹⁵¹ İsamî, *Fütûhu’s-selâtîn*, 578.

¹⁵² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 297; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma’âsir*, 23-24; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 248.

¹⁵³ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 44.

elimizdeki tek ana kaynağın müellifi olan Muhammed Kāsım Firişte, eserinde Hasan'ın nesebinin İsfendiyâr oğlu Behmen'e dayandırılmasını şu şekilde yorumlar:

“Onun İran’ın eski krallarından biri olan Bahman’un soyundan geldiği iddia edildi ve yazar olarak ben Ahmednagar’daki kraliyet kütüphanesinde onun soy ağacının bu şekilde türetildiğini bile gördüm; fakat muhtemelen tahta çıktıktan sonra tarihçiler ve şairler tarafından çevrelenmişti, çünkü kökeninin izini sürmeyi kabul edemeyecek kadar belirsiz olduğuna inanıyorum. Bahmuny (Behmenî) ünvanını ustası brahman -bu kelime genellikle bâhmun (behmen) olarak telaffuz edilir- Gangu’ya saygıdan aldı. O doğuştan bir Afgan’dı.”¹⁵⁴

Firişte'nin brahman kelimesinin Bahmuny (Behmenî) şeklinde telaffuz edildiğini bildirerek izaha çalışmasına dikkat çekerek bunun net bir söylem olmadığını bildiren Husaini, Ahmednagar kütüphanesinde Hasan'ın nesebini Behmen Gur'a dayandıran önemli müelliflerin eserlerini ve bu hususta yazılanları görmüş olmasına karşın, Hasan'ın Behmen adını alışını Brahman Gangu'ya dayandırma ısrarının altında yatan esas sebebin efendisi Bîcâpûr hâkimi II. İbrâhim Âdilşâh olduğunu iddia eder. Ona göre Behmenîlerin kurucusu Alâeddin Şah'a, İslam'a hizmet etmesi, Sünnî olması ve İsfendiyâr oğlu Behmen'in soyundan gelmesi sebebiyle devlet yıkıldıktan çok sonraları dahi büyük saygı duyulmaktaydı. Halk nezdinde Behmenîlere olan sempatiyi yok etmek, onların komutanları tarafından kurulan ve bir zamanlar Behmenîlerin hakimiyeti altında olan coğrafyada varlığını sürdüren Âdilşâhîlere fayda sağlayacaktı. Bu sebeple Âdilşâhîlerin sadık bir hizmetkarı olan Firişte, Hasan'ın Behmen adını alışını Erdeşîr Behmen Daraz yerine Hintli bir brahmana bağlayarak yerel saygıyı azaltmayı, hem dini hem dünyevi bir görev edinmiş olabilirdi.¹⁵⁵

Husaini'nin teorisi kabul edilebilir görünmüyor. Ayrıca Firişte'nin kaleme aldığı bu bilgi, olası somut bir veriyle ispatlanamıyor olsa dahi eserleri referans alınan diğer müelliflere karşın Behmenîler üzerine yazılan en teferruatlı eserlerden birini kaleme almış olması ve tezimizin ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere sayısal verilerde yapmış olduğu mübalağalar dışında verdiği pek çok bilginin diğer kaynaklarla örtüşmesi Husaini'nin bu iddiasını çürütebilecek mahiyettedir. Behmenî sultanlarından övgü ile bahseden bir müellifin, Hasan'ın Behmen adını vefa duygusu ile aldığını bildirmesinin

¹⁵⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 297; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 48-49; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 248.

¹⁵⁵ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 39-43.

altında yatan esas sebebin onun nesebini kıymetsizleştirmek olması pek makul görünmemektedir. Firişte'nin söz konusu soyağacını bizzat görmesine karşın sahih bilgi olmadığına kanaat getirerek bunun birçok hükümdar döneminde olduğu gibi nesebini aslî bir yere dayandırma gayesiyle etrafındaki tarihçiler tarafından hazırlanmış olma ihtimalini dile getirmesi, Fars menşeli olduğunu bildiren eserlere eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşılmasını sağlamıştır. Üstelik Hasan'ın Fars kökenli olduğu iddiasının dayanak noktalarından biri olan Tabataba'nın verdiği soyağacında Behrâm-ı Gûr ve Hasan arasındaki yaklaşık 900 yıllık süreç için sadece 17 isim zikredilmektedir. Bu sayı ise böylesi uzun dönem için yeterli görünmemektedir. Ayrıca J. S. King Tabataba'nın *Burhân-ı Me'âsir*'inin İngilizce tercümesinde Refiüddîn İbrâhîm Şîrâzî'nin Tezkiretü'l-Mülûk adlı eserinin bazı kısımlarına yer vererek Refiüddîn'in de Hasan'ın bu adı Brahman Gangu sebebiyle aldığı hikayeden haberdar olduğunu bilinmesini sağlamıştır. Üstelik Refiüddîn'in bunu Firişte'den işittiğini bildiren bir malumata yer vermemesi, bu olayın yalnızca Firişte tarafından kaleme alınmadığının, o dönem yaygın olarak bilenen bir bilgi olduğunun ispatı olmuştur.¹⁵⁶

Hasan'ın kullanmış olduğu bu isimler üzerine bir çalışma gerçekleştiren ve doğrudan Firişte'nin tezinin asılsız bir söylemden ibaret olduğunu dile getirerek Hasan'ın Fars menşeli olduğunu savunan Haig'in iddiasını hedef alan R. V. Oturkar, Haig'e katılmadığını ve Firişte'nin belirttiği üzere bu adı Brahman Gangu sebebiyle aldığını kabul etmeye meyilli olduğunu bildirerek sebeplerini izah eder. Öncelikle bu iddiaya temel dayanak oluşturan soyağacının sahibi Tabataba'nın dahi bundan emin olmadığı için devamında “*Ancak işin aslını yalnız Yüce Allah bilir!*”¹⁵⁷ diye eklediğini, bunun ise bir tevazu değil, şüphe cümlesi olduğunu savunur. Ayrıca Haig'in ilk çalışmasında Hasan'ın Behmen adını alışını İsfendiyâr oğlu Behmen'e bağlayarak izaha çalışmış olmasına, ancak bunun Gangu'yu izah etmek için yetersiz kaldığının farkında olduğundan Fars kökenli olduğunu ispat etmek niyetiyle bir çalışma daha gerçekleştirip aşağıda daha ayrıntılı ele aldığımız üzere babasının adının tahrifata uğramış şekli olduğunu iddia ederek¹⁵⁸ bu eksikliği gidermeye çalışmasına dikkat çeker. Bunun sebebini ise Emîn-i Ahmed-i Râzî'nin *Hefî İklîm* adlı eserinde Dekken başlığı altında “*Hasan Kakuya*” adına

¹⁵⁶ King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 23-24.

¹⁵⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 12.

¹⁵⁸ Haig, “Some Notes on the Bahmanî Dynasty”, 3-4; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 372;

yer verilmesine bağlar. Oturkar’a göre Râzî’nin verdiği bu isim, araştırmacıların Hasan’ın babasının adının tahrifata uğramış ilk hali olduğunu ve nihayetinde zaman içerisinde Gangu/Kangu’ya dönüştüğünü düşünmelerine sebep oldu. Ancak Gangu ile kastedilen Hasan’ın babasının ismi olsaydı Mevlevî Abdul Velî’nin de belirttiği üzere¹⁵⁹ *Hasan Gangu* yerine *Hasan bin Gangu* olarak kullanılması gerekirdi. Ayrıca Hasan, belirtildiği gibi İsfendiyâr oğlu Behmen’in soyundan gelseydi bunu vurgulamak için *Alâeddin Behmen Şah* değil *Alâeddin Behmenî Şah* adını kullanırdı. Oysa Behmenî ismi, Hasan yerine onun soyundan geldiğini belirten halefleri tarafından kullanıldı. Behmen adını kullanan Hasan’ın ise bu adı alarak nesebini soylu bir yere dayandırma gayesi güttüğü aşikardır. Nitekim bu tarihte sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.¹⁶⁰

1.1.1.2. Gangu Adının İzahı

Bir önceki başlık altında daha teferruatlı ele alındığı üzere araştırmacılar, Behmen isminin alınıp sebebi üzerine farklı iki tez sunmalarına karşın her iki tez de somut bir veri ile desteklenemediğinden varsayımdan öteye geçememektedir. Yine Behmen isminin yanı sıra Hasan’ın müelliflerin eserlerinde Gangu adı ile zikrolunması araştırmacılar arasında ihtilaf yaşanmasına ve nihayetinde Hasan’ın bu adı alışı üzerine üç farklı tez ileri sürmelerine sebep olmuştur. Bunlardan ilkinde göre “Gangu” yine Tabataba’nın vermiş olduğu soyağacında yer alan ve babasının adı olduğu iddia edilen “Kaikaus (Keykâvus)”’un tahrifata uğramış haliydi.¹⁶¹ İkinci teze göre daha önce bahsedildiği üzere Gangu tıpkı Behmen adında olduğu gibi Hasan’ın brahman efendisi Gangu’nun ricası üzerine alınan bir isimdi.¹⁶² Nihayetinde son teze göre Hasan’ın Dekken’deki erken yaşamının yakından ilişkili olduğu Miraj’ın kenar mahallesi olan Gangi’den¹⁶³ kaynaklanmaktaydı.¹⁶⁴

¹⁵⁹ Maulavi ‘Abd’ul Wali, “The Bahmani Dynasty”, 463.

¹⁶⁰ R. V. Oturkar, “The Origin of Gango Bahmani is Ferishta’s Legend Absurd?”, *Indian History Congress (8,9,10 October 1938)*, Allahabad 1938, 304-306; Enver Konukçu, “Behmeniler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 353.

¹⁶¹ Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 372-373; Maulavi ‘Abd’ul Wali, “The Bahmani Dynasty”, 463.

¹⁶² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 297.

¹⁶³ Bugünkü Murtazaâbâd’dır. Bkz. King, “History of the Bahmani Dynasty”, 154; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 64.

¹⁶⁴ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 55, 64-67.

Hint tarihçi Haroon Khan Sherwani, Behmenîler üzerine yaptığı detaylı çalışmalar sonucu kaleme aldığı eserinde, hem Tabataba tarafından verilen soyağacının teferruatlı bir şekilde araştırılıp yeterli delile ulaşılmadan Hasan'ın atasının İsfendiyâr oğlu Behmen olduğu iddiasında bulunulmasının hem de kullandığı Gangu adı ile babasının adı olduğu iddia edilen Kaikaus'un kökeninden yola çıkarak Behmenîlerin Fars kökenli bir devlet olduğu iddiasında bulunulmasının yanlış bir tutum olduğunu dile getirir. Sherwani, Firişte'nin eserinden kısa bir süre önce kaleme alınan Tabataba'nın *Burhân-ı Me'âsir* adlı eserinde Hasan'dan ¹⁶⁵ “بهمنى گنگوى شاه حسن علاءالدين سلطان” (*Sultan Alâeddin Hasan Şah Gangui Behmen*) olarak bahsetmesine karşın Gangu adının izahını hiç yapılmamış olmasına ayrıca dikkat çeker.¹⁶⁶ Nitekim Berenî ve İsâmî gibi diğer müellifler de eserlerinde Hasan Gangu (Kanku) adına yer vermiş olmalarına karşın yalnızca sultan ilan edildikten sonra aldığı Behmen adını açıklamış, Gangu için herhangi bir izahat yapmamışlardır.

Emîn-i Ahmed-î Râzî'nin eserinde “Hasan Kakuya” ismine yer vermesinin bazı modern tarihçiler arasında farklı varsayımlara sebebiyet verdiğinden bahseden Sherwani'ye göre bir kısım araştırmacı bu adın Hasan'ın babasının adı olması gereken Kaikaus'un “کیکاوس” tahrifata uğramış şekli olduğunu yani sondaki “س” harfini çıkarıp iki “ک” ın arasına “ى” yerine “ن” konularak meydana getirilen hali olduğunu savunurken, bir kısmı ise “ن” harfinin dikkatsiz bir araştırmacı tarafından yazılmaması ve sonuna “ya” eklenmesi ile oluşturulan bu kelimenin özünün, Kaiku olduğunu, bunun ise “Gangu” ya da “Kanku” ile aynı olduğunu iddia etmektedirler. Sonuç olarak Sherwani'ye göre Kakuyah ismi araştırmacıları 1007-1119 yılları arasında varlığını sürdüren ve Fars menşei olan Kâkûyîlere götürerek Hasan'ın nesebinin onlara bağlamasına sebep oldu. Bu ise Hasan'ın nesebini daha köklü bir hanedanlığa dayandırma gayesi güden saray soy bilimcilerine Perslere, daha açık bir ifadeyle Pers hükümdarlarından Behrâm-ı Gûr'a değin uzanacak bir zincir ile İsfendiyâr oğlu Behmen'e bağlayabilmek adına eşsiz bir fırsat sundu.¹⁶⁷ Sherwani bu söylemi ile Hasan'ın her iki ismini de Fars menşeli olduğunu

¹⁶⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 11.

¹⁶⁶ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 48-49.

¹⁶⁷ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 49-50. Öyle ki araştırmacılar Hasan'ın sultan olduktan sonra kullandığı ünvanlardan biri olan *Yeminü'l-Hilâfe*'yi nesebinin geldiğini iddia edilen Kâkûyîlerin himayesine girdikleri Gazneli Muhmud'un kullandığı *Yeminü'd-devle*'ye ilişkilendirerek Hasan ve Kâkûyîler arasında bir bağ kurmaya çalışırlar. Oysaki böyle zorlama bir bağ kurmaya çalışmak yerine *Alâeddin* adında olduğu gibi *Yeminü'l-Hilâfe* ünvanında da Hasan'ın dayısı Melik Hizhbaruddin'in hizmetinde olduğu Delhi Sultanı Alâeddin Halacî'nin etkisi olma ihtimalini göz önünde bulundurmak

kanıtlamak gayesiyle aldığını iddia eden araştırmacıların tezlerini çürütmeye çalışır. Sherwani'nin yanı sıra Tabataba'nın verdiği soyağacından yola çıkarak Behmen ismini atası Behmen sebebiyle aldığını savunan Husaini dahi Gangu yahut Kanku'nun, Kaikaus'un tahrifata uğraması sonucu ortaya çıkmış olması ihtimalini reddeder. Ona göre böyle bir varsayım doğru olsaydı müelliflerimiz eserlerinde Hasan Gangu yerine Hasan Kaikau adına muhakkak yer verirlerdi. Oysaki Hasan Gangu'dan çok sonra yaşamış müelliflerden Tabataba ve Firişte bir yana Hasan Gangu'nun Devleâbâd isyanı sırasında Dekken'de bulunan Berenî ve eserini Hasan Gangu'nun sultanlığı döneminde kaleme alan Isâmî'nin dahi eserlerinde Kaikau ve Kakuyah ismini doğrular bir bilgiye rastlanmadığı gibi onların Kaikaus'u Kanku'ya çevirme ihtimalleri de mümkün görünmemektedir.¹⁶⁸ Nitekim gerek çağdaş müelliflerden Berenî'nin gerekse diğerlerinin eserlerinde Hasan için “كانكو حسن” Hasan Gangu adını kullandıkları açıkça görülmektedir.¹⁶⁹

Hasan'ın Gangu adını Brahman Gangu'nun ricası üzerine aldığını savunan ikinci tezi ise Müslüman bir idarecinin Hindu bir brahmanın ismini alarak onun adı ile anılmayı kabul etmiş olma ihtimali pek mümkün görünmediğinden ve Firişte ile Emîn-i Ahmed-î Râzî dışında hiçbir müellif eserinde böyle bir bilgiye yer vermediğinden kabul görmemiştir. Nihayetinde Hasan'ın bu adı alışının Dekken'deki erken yaşamının yakından ilişkili olduğu Miraj'ın kenar mahallesi olan Gangi'den kaynaklandığını iddia eden son teze göre Hindistan'a gelerek farklı yerlere yerleşen yabancıların yerleştikleri şehirleri belirtmek adına kullanılan Dihlevî, Multanî, Bîcâpûrî gibi kalıplardan farksız olarak Hasan'ın da Gangi'ye yerleştiğini bildirmek için Gangavî kalıbı kullanıldı ve bu zaman içerisinde tahrifata uğrayarak Gangu halini aldı.¹⁷⁰

kuşkusuz daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 59. Ayrıca Kâkûyîler hakkında detaylı bilgi almak için bkz. C. L. Huart, “Kâkûyîler”, *İA*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, VI, 108-109; Ahmet Güner, “Kâkûyîler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 219-221.

¹⁶⁸ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 57-59.

¹⁶⁹ Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî*, 515, 520.

¹⁷⁰ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 55, 64-67.

1.1.1.3. Hasan Gangu İle Ali Şah Ker'in Kardeş Olduğu İddiası ve Doğduğu Şehrin İzahı

Tabataba'nın verdiği bilgiler doğrultusunda babasının İran asıllı Kaikaus olduğu iddia edilen ve yine bu bilgilerden yola çıkarak nesebi hakkında bir kanaate varılmak istenen Hasan'ın annesinin ise Alâeddîn Halacî'nin ünlü komutanlarından biri olan ve Hasan daha çocuk yaştayken 698¹⁷¹ (1298/99) yılında yapılan savaşta öldürülen, Samana, Pencap, Multan'ın idaresi ile sorumlu Zafer Han ünvanlı Melik Hizhbaruddin'in¹⁷² kız kardeşi olduğu bildirilmektedir.¹⁷³ Ancak bu bilgi araştırmacıların Zafer Han'ın bir diğer

¹⁷¹ Kortel, "Delhi Türk Sultanı Alâeddin Halacî'nin Moğol Siyaseti", 265.

¹⁷² Kaynaklarda daha çok Zafer Han ünvanıyla zikrolunan Melik Hizhbaruddin, Delhi Sultanı Alâeddin Halacî'nin generallerinden biriydi ve Multan, Samana ve Pencap'ın yönetimi ile sorumluydu. Sultan Alâeddin'in Kara valisi olduğu tarihten itibaren onun yanında yer alan Zafer Han, 1296 senesinde Alâeddin'in halefi olan Celâleddin'in öldürülmesinin ardından Kara'dan Delhi'ye kadar ulaşan Halacî topraklarının büyük bir bölümünün yönetimini üstlendi. 22 Rebîülâhîr 697 (6 Şubat 1298) senesinde Callandhar (Caran Mancûr) mevkiinde Uluğ Han ile birlikte Çağatay Devleti hükümdarı Duva tarafından Kadir Han kumandasında Hindistan'a gönderilen Moğol ordusuna karşı başarılı bir mücadele verdi. Yaklaşık yirmi bin Moğol askerinin öldürüldüğü savaşın ardından Sultan Alâeddin Muhammed Şah Uluğ Han ve Zafer Han başta olmak üzere savaşta yararlılık gösteren kumandanlara çeşitli ihsanlarda bulundu. 698 senesinde Saldı kumandasında Sind bölgesine giren Moğol ordusu bir kez daha Zafer Han önderliğinde yenilgiye uğratıldı ve Saldı'da dahil olmak üzere esir alınan çok sayıda Moğol askeri Delhi'deki sultanın huzuruna gönderildi. Moğollar karşısında gösterdiği başarılar Zafer Han'ın Delhi'de şöhret kazanmasına sağlarken bu duruma hiddetlenen Sultan Alâeddin'in onu merkezden uzaklaştırabilmek için Sâmana'yı iktâ etmesine sebep oldu. Lakin 698 yılında Duva Han'ın oğlu Kutluğ Hâce önderliğindeki Moğollar bir kez daha Hindistan topraklarına girdiler. Bu kez hedeflerinin Delhi olduğu haberini alan Sultan Alâeddin Muhammed, Sîrî'de karargah kurarak civar bölgelerdeki tüm emirlerinin Delhi'ye çağırılmasını emretmişti. Ardından Kîli ovasına ilerleyerek ordugâh kurup Moğol askerlerinin gelmesini bekledi. Delhi kuvvetlerinin sağ kanadını yöneten Zafer Han, az sayıda askerle cesurca mücadele ettiğini ve ona destek için kuvvet gelmediğini gören Moğol kumandanı Turgay tarafından kuşatma altına alındı. Kuşatma altında sıkışan Zafer Han nihayetinde Moğol askerlerince şehit edildi. Öldürüldüğü tarihe kadar Moğollara karşı başarılı mücadeleler veren Zafer Han, bu sayede Moğolların geri çekilmesinde önemli bir faktör oldu. Berenî Moğol çemberi içerisinde sıkıştığı anda Kutluğ Hâce'nin "Benimle gel, seni Delhi Sultanı'nın yapacağından daha yüksek bir mevkiye getirecek babamın yanına götüreyim" teklifini dahi yanıtsız bırakarak son ana kadar Delhi sultanı için mücadele ettiğini bildirir. (Bkz. Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 261.) Buna karşın Zafer Han hakkında ne yazık ki devrin kroniklerinde pek fazla bilgiye yer verilmez. Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 249-261; İsmâî, *Fütûhu's-selâtin*, 250-251, 255-270; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 315, 324-332; A. R. Fuller, *The Reign of Alâuddin Khiljî (Translated from Zia-ud-din Barani's Tarikh-ı Firûz Shâhî*, Pilgrim Publishers, Calcutta 1960, 11, 18-37; Saksena, "Alauddin Khalji", 331-341; Kortel, "Delhi Türk Sultanı Alâeddin Halacî'nin Moğol Siyaseti", 264-268.

¹⁷³ Haroon Khan Sherwani, "The Bahmanis", *History of Medieval Deccan (1295-1724) Vol I*, (Edt.: Haroon Khan Sherwani), The Government of Andhra Pradesh, Hyderabad 1973, 149; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 113; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 22; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 49.

yeğeni olan ve Muhammed Tuğluk Şah'a isyan eden¹⁷⁴ Ali Şah Ker¹⁷⁵ ile kardeş oldukları iddiasında bulunmalarına sebebiyet verirken İsmâî'nin kardeşlerin hepsinden Zafer Han

¹⁷⁴ Profesör Sherwani, Zafer Han'ın Moğollar ile mücadele esnasında gösterdiği başarılar sayesinde halk arasında şöhret kazanmasından rahatsızlık duyan Alâeddin Muhammed Halacî tarafından önce Sâmanâ'nın iktâ edilmesi ile merkezden uzaklaştırılmasına ardından yine bir Moğol mücadelesi esnasında şehit edilmesi üzerine idaresi altındaki yerlerin tıpkı Zafer Han gibi Moğollarla mücadelesi sayesinde ün kazanan ve Halacî ordusu içinde hızla yükselen Gıyâseddin Tuğluk Şah'a verilmesinin yeğenlerinin Tuğluk egemenliğine karşı düşmanca bir tutum içerisinde girmesine ve nihayetinde en büyük kardeş olan Ali Şah'ın 1340 senesinde isyan etmesine sebebiyet verdiğine dikkat çeker. (Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 113-114; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 23.)

¹⁷⁵ Dekken ordusunun önde gelen subaylarından olan Ali Şah Ker (İbn Battûtâ Ker'in sağır manasına geldiğini ifade eder. Bkz. İbn Battûtâ, 727.) Nusret Han, Sultan Muhammed'e isyan ettiğinde ve Kutluğ Han onunla Bîder yakınlarında mücadele ettiğinde, Tuğluk ordusunun öncü kuvvetlerini komuta etmekteydi. Bîder'in düşmesinden sonra Kutluğ Han, Ali Şah'ı Kohir bölgesini düşürmesi için gönderdi. Yolda Telingana'nın Hindu racası, Müslüman kuvvetlerini dar bir geçitte pusuya düşürdüyse de Ali Şah saldırıyı püskürtmeyi başardı. Bu mücadelede kardeşleri Ahmed Şah, Muhammed Şah, Melik İhtiyaruddin'in önemli rol oynadığı bildirilmektedir. Böylece 1339-1340 yılındaki isyanına kadar Kohir ve ona bağlı yerlerin idaresini elinde tuttu. Bahsi geçen tarihlerde Devletâbâd'dan Gülberge'ye vergi tahsili için gönderilen ve bölgedeki idarî boşluğu fırsat bilen Ali Şah, bölgenin Hindu vergi memuru Bhiran'ı öldürerek yanındaki kardeşleriyle birlikte hazineyi ele geçirdi. (Bkz. İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 476-501; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 104-105; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 429; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 121; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 35.) Ali Şah Ker'in isyanını detaylı bir şekilde kaleme alan İsmâî bu olay örgüsüne ilaveler yapar ve isyan etmesine Bhiran'ın sebep olduğunu vurgular. Buna göre Gülberge zabiti Bhiran (Viran), Ali Şah'ı Kohir'in gelirini zimmetine geçirdiği için Kutluğ Han'a şikayet eder ve Dekken valisinden bu görevi kendisine vermesini ister. Kutluğ Han'ın desteğini almasının ardından Ali Şah'ı huzuruna çağırarak onu ağır sözlerle azarlar. Bhiran'ın bu ağır sözlerine karşılık isyan etmeye karar veren Ali Şah ve kardeşleri ani bir saldırı ile Gülberge'yi ele geçirip Bhiran'ı öldürürler. (Bkz. İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 484-487; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 121; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 35.) Ali Şah ile kardeşlerinin isyan ederek Gülberge ve Bîder'in yönetimini ele geçirdiği haberini alan Sultan Muhammed Tuğluk Şah, Kutluğ Han'ı bölgeye gönderdi. Yapılan karşılaşmada mağlubiyete uğrayan Ali Şah'ın birlikleri Bîder tarafına çekildiyse de peşlerinden giden Kutluğ Han, onu ve kardeşlerini ele geçirerek Sargadvari'de bulunan sultanın huzuruna gönderdi. Sultanın affına mazhar olan Ali Şah, Gaznin tarafına sürgün edildi. (Bkz. Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 488-489; Ferishta, I, 429; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 104-105; Prasad, *A History of the Qaraunah Turks in India*, 162; Husaini, *Tughluq Dynasty*, 255-256; Husaini, *The Rise and Fall of Muhammed bin Tughluq*, 166; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 78; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 121; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 35-36; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 133-134.) Berenî kardeşlerden ikisinin izinsiz geri döndüğünü ve bu dönüşün yeniden bir isyan girişimi kabul edilerek sultan tarafından cezalandırıldıklarını bildirir. (Bkz. Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 489; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 429; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 105; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 121-122; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 35-36.) İbn Battûtâ ise olayı şu şekilde hikaye eder: "Bunun üzerine Kutluğ Han'ın ortaklarından biri olan Ali Şah Ker'in (Ker sağır demektir) padişaha isyan ettiği haberi geldi. Güzel endamlı ve karakterli, cesur bir adamdı ve Badraküt'ü ele geçirerek krallığının başkenti yaptı. Askerler ona karşı çıktılar ve padişahın emri üzerine hocası Kutluğ Han, büyük kuvvetlerle onunla savaşmak için yola çıktı. Badraküt'de onu kuşattı ve kuleleri yıkıp isyancıların çaresiz kaldığını görünce bir güvenlik vaadi istedi ve Kutluğ Han bunu ona verdi ve onu zincire vurarak sultanın huzuruna gönderdi. Sultan onu affetti ve Horasan sınırındaki Gazne şehrine sürgün etti. Orada bir süre kaldı, ancak daha sonra memleketine özlem duydu ve Tanrının onun yok edilmesi (öldürülmesi) için verdiği karara uygun olarak (kararla) geri dönmeye karar verdi. Sind diyarında yakalandı ve padişaha getirildi, o da

adı ile bahsetmesi¹⁷⁶ ve Hasan Gangu'nun Tuğluklu hizmetine girdikten sonra bu ad ile anılması işlerini daha da kolaylaştırmıştır. Ali Şah Nathu “نتھو شاه علی” olarak bahsedilen Ali Şah'ın; Abdullah, Melik İhtiyarüddîn, Ahmed Şah ve Muhammed Şah adında dört erkek kardeşe sahip olduğunu bildiren müellifimiz,¹⁷⁷ bunlardan Abdullah'ın, kardeşi Ali Şah'ın Muhammed Tuğluk Şah'a isyanı esnasında esir alındığını, Muhammed Şah'ın ise imparatorluk güçleri ile mücadele ederken hayatını kaybettiğini yazar.¹⁷⁸ Böylece geriye Ali Şah, Melik İhtiyarüddîn ve Ahmed Şah kalmıştı. Ancak Mevlevî Abdulcabbar'ın Hasan'ın babasının Gur'daki ölümünün ardından annesi ve ağabeyi ile birlikte Pencap ve Multan hâkimi olan dayısı Hizhbaruddin Zafer Han'ın yanına gittiğini, bu esnada ağabeyi Ali Şah genç iken Hasan'ın çocuk denilecek yaşta olduğunu kaydetmesi,¹⁷⁹ Behmenî Devleti kurucusu Hasan Gangu'nun da bu kardeşler arasına ilave edilmesine sebebiyet vermiştir.¹⁸⁰ Abdulcabbar'ın verdiği malumata göre Ali Şah ve Hasan'ı eğiten Zafer Han'ın Moğollarla yapılan savaşta ölmesi üzerine yeğenleri ondan kalan serveti sürdürerek Multan'da yaşamaya devam ettiler.¹⁸¹

Araştırmacılar bu bilgiyi, Hasan'ın kardeşlerini tespit etmekten ziyade, tıpkı babasının adının tespitinde olduğu gibi nesebine dair iddialarına dayanak oluşturabilmek amacıyla kullanmışlardır. Ancak kaynaklarda Ali Şah'ın Halaç soyundan geldiğine dair bilgilerin yer alması,¹⁸² Hasan'ın Pers soyundan geldiğini savunan isimlerin bu kardeşlik bağını reddetmelerine sebep olmuştur. Mevzu bahis araştırmacılarından biri olan Husaini, Hasan ile Ali Şah'ın kardeş olduğu iddiasında bulunulmasının doğru bir yaklaşım olmadığını söyler. Ancak başta Husaini olmak üzere araştırmacıların bu savı kabul

kendisine “yine kargaşa yaratmak için geldin” diyerek idamına karar verdi.” (Bkz. İbn Battûta, III, 727-728; Prasad, *A History of the Qaraunah Turks in India*, 161.)

¹⁷⁶ İsamî, *Fütûhu's-selâtîn*, 485.

¹⁷⁷ İsamî, *Fütûhu's-selâtîn*, 485.

¹⁷⁸ İsamî, *Fütûhu's-selâtîn*, 498-499.

¹⁷⁹ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 26; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 115.

¹⁸⁰ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 24; Sherwani, “The Bahmanis”, 149; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 22-23; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 113. Ali Şah isyanından bahseden Sherwani, kardeşlerinin adını Hasan Gangu, Ahmed ve Muhammed olarak verir. Hatta İsamî'nin Ali Şah'ın isyan ettikten sonra kendisini *Alâeddin* ünvanıyla sultan ilan ettiğini bildirmesinden yola çıkarak (Bkz. İsamî, 493.) kardeşi olduğunu yazdığı Hasan Gangu'nun Devletâbâd isyanının ardından Behmenî Devletini kurarak ağabeyi gibi *Alâeddin* ünvanını benimsemiş olmasına çeker. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 24, 34. dipnot; Sherwani, “The Bahmanis”, 149.

¹⁸¹ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 26; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 115.

¹⁸² İsamî, *Fütûhu's-selâtîn*, 484.

etmemelerinin Hasan'ın Pers kökenli olduğunu düşünüyor olmalarından kaynaklandığı aşıkardır. Nitekim Husaini kabul etmeme sebebini, kaynaklarda Hasan'ın Pers soyundan, ağabeyi olduğu iddia edilen Ali Şah'ın ise Halaç soyundan geldiğini ispatlayan deliller bulunması ile izah eder. Nitekim müelliflerimizden İsmâî, Ali Şah'tan bahsederken onun Halaç soyundan geldiğini ¹⁸³ "نژاد خلجی مرد" ibaresi ile vurgularken, daha önce de belirttiğimiz üzere Hasan'ın Fars kökenli olduğunu bildiren cümleler kurar.¹⁸⁴

Görüldüğü üzere Sultan Alâeddin Behmen Şah'ın emriyle 750 (1349) senesinde Futûhu'l-Selâtîn adlı eserini yazmaya başlayıp 751 (1350) senesinde tamamlayan ve çağdaş bir tanıklık yapan İsmâî, Ali Şah'ın Halaç soyundan geldiğini yani Türk kökenli olduğunu, Hasan'ın ise Behmen soyundan geldiğini yani Fars kökenli olduğunu bildirir. Yine çağdaş müelliflerden Berenî, Ali Şah'ın Zafer Han'ın yeğeni olduğundan bahsederken¹⁸⁵ Hasan'ın Ali Şah'ın kardeşi olduğuna dair bir malumat vermez.¹⁸⁶ Her iki müellifin eserlerinde yer alan bilgiler, Hasan'ın Fars kökenli olduğu iddiasında bulunan isimlerin bu kardeşlik bağı reddetmelerine dayanak oluşturur. Yine Husaini, Hasan'ın Ali Şah'ın dayısı Melik Hizhbaruddin'in ünvanı olan "Zafer Han"ı kullanmasının iki isim arasında kardeşlik bağı kurulmasına sebebiyet vermiş olabileceğine dikkat çekerken aynı ünvanı kullanmış olmalarının böylesi bir iddia için yeterli delili barındırmadığını bildirir. Zira ona göre Ali Şah ile kardeşlerinin Hasan'ın anne tarafından kuzenleri olduğunun kabul edilmesi yahut Halaçların İran asıllı olduğunun kanıtlanabilmesi halinde Ali Şah ve Hasan'ın nesebi meselesinin daha kolay çözülebileceğini ancak Halaçların gerek İsmâî gerekse diğer müellifler tarafından Türk olduğunun açıkça belirtilmiş olmasının¹⁸⁷ ise bunun önünü kestiğine dikkat çekerek Ali Şah ile Hasan'ın kardeş olmasının mümkün olamayacağına savunur.¹⁸⁸

Husaini'nin yapmış olduğu bu açıklamada üzerinde durulması gereken husus Hasan'ın Fars kökenli olduğu konusunda kesin bir hükümde bulunabiliyor olmasıdır. Lakin böylesi keskin bir iddia için Tabataba'nın vermiş olduğu soyağacı, İsmâî, Herevî

¹⁸³ İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 484.

¹⁸⁴ İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 9, 521, 578.

¹⁸⁵ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 488.

¹⁸⁶ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 24; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 114.

¹⁸⁷ İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 206.

¹⁸⁸ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 23-25; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 114-115.

gibi müelliflerin vermiş olduğu ancak detaylandırılmayan yahut tam manasıyla izah edilmeyen birkaç kısa bilgi ve yine Tabataba'nın vermiş olduğu soyağacında Hasan'ın babasının adı olduğu iddia edilen Kaikaus üzerine yapılan varsayımlardan daha kuvvetli verilere sahip olmak gerekmektedir. Ayrıca kaynaklarda her iki ismin de Zafer Han'ın yeğeni olduğundan bahsedilmesi aralarındaki kardeşlik bağı iddiasına karşı çıkan isimleri bu hususa açıklık getirmek mecburiyetinde bırakmaktadır. Bu noktada çözümü Husaini'nin de göz önünde bulundurduğu anne tarafından akrabalık bağı olabileceği ihtimalini öne sürmekte bulmuşlardır. Böylece her ikisinin de Zafer Han'ın yeğeni oldukları ancak annelerinin farklı olduğu yani Ali Şah ve Hasan'ın teyze çocukları olduğu, bu sebeple Ali Şah Türk kökenli iken nesebi Behmen'e dayanan Hasan'ın ise Fars kökenli olduğunu belirtmekle yetinmişlerdir.

Nesep meselesinin eldeki verilerle bir türlü aydınlatılamaması araştırmacıları doğduğu şehri tespit ederek soyunun ipuçlarını burada aramaya itmiştir. Ancak kullandığı Gangu ve Behmen adlarında olduğu gibi doğduğu şehir hakkında da ne yazık ki kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Firişte Delhi'nin yerlisi olduğunu vurgularken¹⁸⁹ Mevlevî Abdulcabbar Hasan'ın babasının Gur'daki ölümünün ardından annesinin çocuklarını alarak ağabeyi Melik Hizhbaruddin'in yanına gittiğini burada ağabeyi Ali Şah ile birlikte dayısı tarafından eğitildiklerini, dayısının ölümünün ardından bir müddet Multan'da yaşamaya devam ettiklerini ve nihayetinde Delhi'ye gittiklerini bildirir. Hasan'ın kökenini Gur'a dayandıran Abdulcabbar, buradan Multan ve Delhi'ye değin uzanan bir serüven anlatmakla yetinir.¹⁹⁰ Ancak çağdaş müelliflerin eserlerinden faydalandığını bildiren Abdulcabbar'ın verdiği malumatlara tamamen itibar etmek ne yazık ki mümkün değildir. Ayrıca verdiği bilgiler farklı bir kaynak ile desteklenmiş yahut doğrulanmış değildir.¹⁹¹ Yine Abdulcabbar, Firişte¹⁹² ve Bereni'nin¹⁹³ eserlerinden alıntı yaparak Ali

¹⁸⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 284.

¹⁹⁰ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 26; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 115.

¹⁹¹ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 26; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 116.

¹⁹² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 429; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 105; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 116.

¹⁹³ "فرستاد غزنین را او برادران و شاه علی محمد سلطان و"

Ve Sultan Muhammed, Ali Şah ve kardeşlerini Gazne'ye sürgüne gönderdi.

Bkz. Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, 489; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 116; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 24.

Şah'ın doğum yerinin Gazne olduğunu bildirirse de bahsi geçen eserler incelendiği vakit böyle bir ibareye yer verilmediği açıkça görülmektedir. Bahsi geçen kaynaklar Ali Şah'ın isyanının ardından Sultan Muhammed Tuğluk Şah tarafından Gazne'ye sürgün edildiğini bildirmekle yetinirler.¹⁹⁴ Ne var ki elde aksini iddia edebilecek herhangi bir kaydın bulunmaması, Abdulcabbar'ın tezini net bir ifade ile reddetmemize engel olmaktadır. Bu sebeple araştırmacıların bir kısmı istemeyerek de olsa Hasan'ın Gur'dan Multan'a geldiğini ve güneye doğru hareket ettiğini kabul etmek zorunda kalmışlardır.¹⁹⁵ Ayrıca ilerleyen sayfalarda görüleceği üzere Hasan'ın sultan olduktan sonra Devletâbâd isyanı esnasında ona destek veren Melik Seyfüddin Gur'u *Vekîlü's Saltana* makamına ataması, oğlunu onun kızı ile evlendirmesi, oğlu Muhammed'in evliliği sebebiyle eşi Melike-i Cihân'ın¹⁹⁶ Multan'da bulunan ablasını davet etmesi, Gülberge'nin idaresini Melik Seyfüddin Gur'a, Bîder bölgesinin idaresini onun oğlu Azâm-ı Hümayun'a vermesi araştırmacıların her ikisinin de Gur topraklarından geldiğini düşünmesine sebep olmuştur.¹⁹⁷ Ancak İbn Battûta'nın¹⁹⁸ Ali Şah'ın Sultan tarafından affedilip Horasan eyaletinin Gazne şehrine sürgün edildiği, bir süre orada kaldıktan sonra yurdunu özleyerek Hindistan'a geri dönmeye çalıştığı ve bu geri dönüşün Sultan tarafından yeniden isyan girişimi olarak algılanması üzerine Sind'de yakalanıp öldürüldüğünü bildirmesi de üzerinde durulması gereken bir husustur.¹⁹⁹

1.1.1.4. Hasan Gangu'nun Türklüğü Meselesi

Araştırmacılar tarafından savunulan tüm tezleri aktarırken satır aralarında bu iddialar hakkındaki düşüncelerimizi aktarmaya çalışsak da ayrı bir paragraf altında şahsi kanaatimizi bildirerek bu başlığı burada sonlandıracağız. Öncelikle Tabataba'nın vermiş

¹⁹⁴ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 489; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 429; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 105.

¹⁹⁵ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 27-28; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 117.

¹⁹⁶ Delhi Türk Sultanlığı'nda sultanın hanımına *Hudâvende-i Cihân*, *Melike-i Cihân*, *Mahdûme-i Cihân* adı verilir ve bu adlar kendi oğlu tahta oturan hükümdar anneleri tarafından da kullanılırdı. Kaynaklarda Muhammed Şah'ın annesinden bu şekilde bahsedilmesi Delhi Türk Sultanlığı hizmetinde olan Alâeddin Hasan tarafından kurulan Behmenî Devletinde de bu usulün sürdürüldüğü gösteriyor. Bu ad hakkında detaylı bilgi için bkz. Saim Haluk Kortel, "Delhi Türk Sultanlığı'nda Saray Hayatından Bazı Kesitler (1206-1414)", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 38 (2003), 27-36.

¹⁹⁷ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 28; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 117.

¹⁹⁸ İbni Battûta, Vol III, 357-358.

¹⁹⁹ İbni Battûta, Vol III, 727-728.

olduğu soyağacını referans alarak Hasan'ın Behmen adını atası olan Behrâm-ı Gûr soyunun dayandığı İsfendiyâr oğlu Behmen sebebiyle aldığı ve Fars kökenli olduğu görüşüne katılmadığımızı belirtmek isteriz. Nitekim özellikle İslâm tarihi üzerine yaptığı çalışmalar ile tanınan Clifford Edmund Bosworth'da bu iddianın ciddiye alınmaması gerektiğini vurgulamaktadır.²⁰⁰ Tabataba'nın vermiş olduğu ve on yedi isimden oluşan bu soyağacının, Hasan ve atası olduğu iddia edilen Behrâm-ı Gûr arasında yaklaşık 900 yıllık bir süreç olduğu göz önünde bulundurulduğu vakit yeterli olmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Tabataba'nın açıkça kaynağını belirtmek yerine gördüğü bazı şecere kitaplarında yer aldığını bildirmekle yetindiği soyağacının, Ferište'nin de belirttiği gibi Hasan'ın nesebine asalet, hakimiyetine ise meşruiyet kazandırmak gayesiyle hazırlandığı kanaatindeyiz. Yeni kurulan pek çok hükümdarlıkta olduğu gibi Hindistan'daki Müslüman hükümdarlarında neseplerini oldukça eski ve asil bir soya dayandırma arzusu içerisinde olabilecekleri göz ardı edilmemesi gereken önemli bir husustur. Nitekim tarih bunun örnekleri ile doludur. Üstelik Fars kökenli olduğunu ispat gayesiyle sunulan bu tezin onaylanması halinde Behmen isminin yanı sıra kullandığı Gangu içinde tatmin edici bir izah yapılması gerekmektedir ki bunun babasının adının tahrifata uğramış formu olduğunu iddia etmenin somut ve yeterli bir izahat olmadığı düşüncesindeyiz.

Kaynağı Ferište olan ve Hasan'ın bu isimleri Brahman Gangu sebebiyle aldığı iddia edilen ikinci tezi değerlendirecek olursak, Alâeddin Halacî zamanında Samana, Pencap, Multan'ın idaresi ile sorumlu tutulan Zafer Han ünvanlı Melik Hizhbaruddin gibi önemli bir zatın yeğeni olduğu düşünülen ve Müslüman olan Hasan'ın sultan olduktan sonra Hindu bir Brahmanın adı ile anılmayı ve kurduğu devletin onun adı ile tarihe geçmesini kabul etmesi pek makul görünmüyor. Üstelik Ferište'nin de belirttiği üzere Brahman Gangu'nun sultan olması halinde kendi adını almasını rica etmiş olmasına karşın Hasan'ın sultan olmadan evvel kaynaklarda Gangu adı ile zikrolunduğu görülmektedir. Yine sultan olduktan sonra bastırdığı sikkelerde Gangu ismine tesadüf edilememiş olması da göz ardı edilmemesi gereken bir diğer husustur. Tüm bunlara karşın Ferište'nin söz konusu isimleri Brahman Gangu sebebiyle aldığı yönündeki iddiası Fars menşeli olduğunu savunan araştırmacılar nezdinde asılsız bir hikaye olarak isimlendirilerek bir

²⁰⁰ Clifford Edmund Bosworth, *Doğuştan Günümüze İslam Devletleri (Devletler, Prenslıklar, Hanedanlıklar Kronolojik Soykütüğü*, (Çev.: Hande Canlı), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005, 415.

kenara atılsa da Refüddîn İbrâhim Şîrâzî'nin de aynı hikayeden haberdar olması reddetmeden evvel incelenmesi gereken bir husustur.

Söz konusu iki tezi de değerlendirdikten sonra göz ardı edilen bir hususu burada dile getirmek niyetindeyiz. İncelediğimiz tüm kaynaklarda Hasan'ın yalnızca Fars menşeli olup olmadığı üzerinde durulduğu, Afgan olduğunu bildiren Firişte dışında araştırmacıların farklı bir ulustan olabileceği ihtimali üzerinde durmadığı gözlemlenmiştir. Bu sebeple Batının kendinden olmayan her topluluğu Fars olarak adlandırması, kendisine ait olmayan her eserin mimarının Fars menşeli kişiler olduğunu iddia etmesinin aksine nesebi kesinlik kazanmamış her toplumu Türk kabul etme ve ettirmeye çalışmak gibi bir niyetimiz olmadığını belirterek, Hasan Gangu'nun Türk olma ihtimalinin de üzerinde durulması gereken bir husus olduğunu hatırlatmak isteriz. Hindistan tarihi üzerine kaleme alınmış en kapsamlı eserlerden birinin yazarı olan Yusuf Hikmet Bayur'a göre gerek çeşitli devlet kademelerinde yer alan ve azımsanamayacak bir orana sahip olan Türk nüfusu, gerekse Behmenî Devleti yıkıldıktan sonra beş parçaya ayrılarak farklı isimlerle yeniden varlıklarını sürdürmeye çalışan devletlerin kurucularının Türk olması bu kanaati güçlendirir niteliktedir. Dekken Türk Sultanlıklarından Tuğluklular içerisinde er olarak hizmete başlayıp yükselen pek çok komutan gibi Hasan'ın da Türk olduğu kanaatinde olduğunu bildiren Bayur, Behmenî Devleti'nde de dışarıdan gelen ak renkte er ve beylerin büyük çoğunluğunun Türk olmasına ve devlet parçalanınca yabancıların yani Dekkenli olmayanların, elinde kalan parçaların başlarında Türklerin bulunmasına dikkat çeker. Ayrıca Behmenîler'in Türk asıllı olduğu görüşünü, devrin müelliflerinden Firişte'nin üçüncü hükümdar Mücâhid Şah'ın çok iyi derecede Türkçe konuştuğunu, bir diğer müellif Hâfî Han'ın ise Mücâhid'in Türkçeyi babası Sultan Muhammed ve dedesi Sultan Alâeddin'den daha iyi konuştuğunu belirtmesine dayandırmaktadır. Buradan soyun ana dilinin Türkçe olduğu (devletin resmi dili Farsça) kanaatini çıkarır. Ayrıca saray ve ordu makamlarının birçoğunun Türkçe ve Türkçeleştirilmiş kelimelerle adlandırılması Bayur'un kanaatini daha da güçlendirmektedir. Bayur buna küçük bir örnek olarak Tavçi (Hassa birliği subayları), Yasavul, Hazançi (saray hazine-darı) kelimelerini verir.²⁰¹

²⁰¹ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 419.

Yusuf Hikmet Bayur'un Türk olması sebebiyle objektif bir yaklaşım sergilemediği eleştirilerinin önüne geçebilmek için Vincent Arthur Smith'in de Behmenî Devleti'nden bahsederken: *"Delhi Sultanı'nın Afgan veya Türk subayı Zafer Han adlı Hasan 1347'de Dekken'deki Devletabad'ı işgal etti ve yıl bitmeden bağımsızlığını ilan etti. Tarihte 1347'den 1526'ya kadar yaklaşık iki yüz yıl boyunca Hindistan'da önemli rol oynayan Dekken Behmenî hanedanının kurucusu I. Alâeddin olarak bilinir. Behmen adını veya ünvanını aldı çünkü Erdeşir Daraz'ın soyundan geldiğini iddia etti"* diyerek Alâeddin Behmen Şah'ın Afgan yahut Türk olduğunu düşündüğünü eklemek isteriz.²⁰²

Behmenîler'in Müslüman asıllı bir devlet olduğu hemen hemen herkesçe kabul görmüş bir husus olsa da kökeni üzerine ortak bir kanaate rastlamak ne yazık ki pek mümkün değildir. Fars kökenli olduğu yönündeki iddialara katılmadığımızı belirtmiş olsak da Türk olduğu yönündeki iddiaları kanıtlayacak bir veriye de henüz sahip değiliz. Hülâsa, gerek dönemin kaynaklarının verdiği bilgileri teyit eder nitelikte bir veriye sahip olmamamız, gerekse modern araştırmacılar tarafından verilen bilgilerin çelişkili olması sebebiyle devletin kurucusu Alâeddin Behmen Şah'ın nesebi hakkında kesin bir yargıda bulunamasak da konu ile alakalı mümkün olduğu kadar çok kaynağa ulaşarak en doğru kanıya varmaya çalıştık. Bu bağlamda Türk olma ihtimalini Fars kökenli olma ihtimalinden daha muhtemel gördüğümüzü belirtmemiz gerekir.

1.1.2. Alâeddin Behmen Şah'ın Tahta Çıkmadan Önceki Faaliyetleri

Behmenî ana kaynaklarından Tarih-i Firişte'nin müellifi Muhammed Kasım Firişte, Hasan Gangu'nun doğumu ve yaşamı hakkında yazarların çok farklı görüşler beyan ettiğini, lakin tüm bunları tek tek değerlendirmenin bir yarar sağlamayacağını, bu sebeple en fazla kabul gören görüşü dile getirmenin yerinde bir tutum olacağını belirtmiştir. Bu bağlamda verdiği bilgiye göre Hasan Gangu, önce Şeyh Nizâmeddin Evliyâ'nın²⁰³ ardından Muhammed Tuğluk'un müneccimlerinden Brahman Gangu'nun hizmetinde bulundu. Dürüstlüğü, sadakati, çalışkanlığı ve zekası ile efendisi Gangu'nun güvenine

²⁰² Smith, *The Oxford History of India From the Earliest Times to the end of 1911*, 275. Nitekim Stanley Lane-Poole de Afgan olduğu kanaatindedir. Lane-Poole, *İslam Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, 434.

²⁰³ Herevî, Şeyh Nizâmeddîn Dehlevî "دهلوی الدین نظام شیخ" olarak bahseder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 5; İng. çeviri, III, 8.

mazhar olan Hasan, bu sayede Tuğluklu hizmetine girdi.²⁰⁴ Gerek Şeyh Nizâmeddin Evliyâ,²⁰⁵ gerek Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî,²⁰⁶ gerekse Brahman Gangu²⁰⁷ tarafından takdir edildi ve ileride sultan olacağı kendisine müjdelendi. Müelliflerimizden Tabataba'ya göre:

“Hasan Muhammed Tuğluk'un ordusuna katılmak amacıyla gittiği Dihli'de Şeyh Nizâmeddin Evliyâ ile tanışmak için yanına gitti. O gün Şeyh Nizâmeddin, Sultan Muhammed'inde katıldığı bir ziyafet düzenlemişti. Sultan gittikten sonra Hasan şans eseri Şeyhin kapısının önüne vardı. Şeyh ilahi kudretin yardımıyla Hasan'ın gelişini hissetti ve yanındaki adamlara “bir sultan gitti, diğeri kapıda bekliyor; içeri çağırın” dedi. Hizmetçi geldi ve Hasan'ı içeri aldı. Şeyh yeni karşılaştığı Hasan'ı büyük bir saygıyla karşıladı ve Hindistan bölgelerinden birinin idarecisi olacağına dair kehanette bulunduktan sonra gayri ihtiyari bir şekilde Dekken'i işaret etti. Daha sonra bir ekmeğin üzerine parmağını bastırarak şemsiye şeklini veren Şeyh, bunun uzun ömürlü olacak olan devletin ve saltanatının sembolü olduğunu söyleyerek Hasan'a uzattı. Hasan tüm bunlardan söylenen kehaneti anladı ve

²⁰⁴ Ferishte, II, 284-285; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 29; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 117-118; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 419.

²⁰⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 12; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 2; Ferishte, II, 284-285; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 16; Haig, “Some Notes on the Bahmanî Dynasty”, 1-2; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 419.

²⁰⁶ King, “History of the Bahmani Dynasty”, 154; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 28; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 117-118. *Burhân-ı Me'âsir*'in İngilizce tercümesinde Refiüddîn İbrâhim Şîrâzî'nin Tezkiretü'l-Mülûk adlı eserinin bazı bölümlerine yer veren King Hasan ve Brahman Gangu arasında geçen bir olayı şu şekilde aktarır: “Hasan'ın bir gün bir ağacın gölgesinde uyurken Brahman Gangu oradan geçmekteydi. Tam bu esnada ısırtığı engerek yılanından daha zehirli olduğu bilinen kobranın ağzına aldığı bir yaprakla Hasan'ın yüzüne konan sinekleri kovduğunu, Hasan uyanıncaya kadar orada beklediğini uyandığında ise yoluna devam ettiğini gördü. Tanıklık ettiği bu olay sonrası Hasan'ı yüksek bir saygınlığın beklediğini anlayan Gangu, Hasan'ın yanına giderek kim olduğunu sordu. Hasan'ın kendine dair her şeyi anlatması üzerine ileride onu yüksek bir makamın beklediğini müjdeledi. Hasan'ın neye dayanarak böyle bir vaatte bulunduğunu sorması üzerine az evvel tanık olduğu hadiseyi anlatarak “böylesi zararlı bir hayvanın sana hizmet etmesi ileride sana verilecek makamın sembolüdür” yanıtını verdi. Kehanetinin gerçek olması halinde ise kendisine devletinde bir mevki vermesi ve “Behmen” adını kendi adına ilave ederek kendisi ve tüm haleflerinin mühürlerinde bu adı kullanması yönünde söz aldı. 18 halefi de dâhil olmak üzere “Behmen” adı kullanıldı.” Bkz. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 23-24; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 153-154; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 8; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 31. Ayrıca Sherwnî'nin 1271 yılında doğup 1380 yılında öldüğünü ve Behmenî sultanlarına tahta oturma törenlerinde cübbelerinin onun tarafından giydirildiğini bildirdiği, Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî hakkında detaylı bilgi için bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 46, 83. dipnot.

²⁰⁷ Ferishte, II, 284-285; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 23-24; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 16; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 154; Haig, “Some Notes on the Bahmanî Dynasty”, 1-2; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest od Islam to the death of Aurangzeb)*, 193; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 31; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 118; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 419.

*hükümdarlık ümidiyle Şeyhin yanından ayrıldı. Bundan sonra dikkatini fetih ve toprak edinmeye yöneltti.”*²⁰⁸

Tabataba'nın eserinde verdiği ve Hasan Gangu ile sultanlığını kendisine önceden müjdeleyen Şeyh Nizâmeddin Evliyâ arasında vuku bulduğu iddia edilen bu hikayeye ilaveten Hasan'ın sultan olacağını önceden kendisine müjdeleyen diğer bir isim olan Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî arasında yaşanan bir hikayeye sahibiz. Tezkiretül-mülûk'ün müellifi Refüddîn İbrâhîm Şîrâzî'nin aktardığına göre büyük sıkıntı içerisinde olan Hasan'ın annesi bir gün dayanamayarak Şeyh'e gider ve müşkül durumda olduklarını söyler. Hasan'ı yanına alarak bir toprak parçasına götüren Şeyh'in, bu toprağı işlemlerini söylemesinden kısa süre sonra burada birtakım işaretler gören Hasan'ın bunu Şeyh'e bildirmesi üzerine ondan muratlarının hasıl olacağını müjdesini alır. Yine bir gece efendisinin huzurundayken Şeyh'in ona “*Ey sultan, bir ordu topla ve kafirlerle cihat et*” demesi üzerine Hasan, bunun için hazırlık yapmak gerektiğini ancak şu anda yoksulluk içinde olduğunu söyler. Yüce Allah'ın ona bir hazine bahsettiğini dile getiren Şeyh, Hasan'ı da yanına alarak işlemlerini söylediği toprağı götürür. Burada bulunan hazineyi ortaya çıkaran Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî'nin emri ile dilediği kadar altın alarak bu altınları bir ordu kurmak için harcayan Hasan, yaptıklarından Şeyh'i haberdar eder.²⁰⁹

Hasan'ın sultan olacağına dair kehanette bulunan üçüncü ismin Brahman Gangu olduğunu bildiren Firişte,²¹⁰ Gangu'nun hizmetinde olan Hasan'ın, Tuğluklu bünyesine

²⁰⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 12; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 2; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 5-6; İng. çeviri, III, 7-8; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 141; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 31-32; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 119. Firişte Alâeddin Hasan'ın, sultan olduktan sonra daha evvel kendisine hükümdarlık müjdesini veren Şeyh Nizâmeddin Evliyâ adına 400 kilo altın ve 1000 kilo gümüş sadaka dağıttığını bildirir. Bkz. Ferishte, II, 291. Ayrıca Herevî bu kehanet sonrası yanında bulunan Afganlardan oluşan bir grup ile Dekken'e doğru yol alarak Gülberge'yi ele geçirdiğini bildirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 6; İng. çeviri, III, 8.

²⁰⁹ King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 24-25; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 154; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 8-9; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 30; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 118.

²¹⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 284-285. Farklı bir olay örgüsüyle de olsa Refüddîn İbrâhîm Şîrâzî de Brahman Gangu'nun Hasan'ın sultan olacağını önceden kendisine bildirdiğini doğrular. Bkz. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 23-24. Ayrıca Firişte Hasan Gangu'nun kendisine hükümdarlık müjdesi veren Brahman Gangu'nun bu kehanetinin ileride gerçekleşmesi halinde daha önce detaylı bir şekilde ele aldığımız üzere adını alacağına dair söz vermesinin yanı sıra Gangu'nun devletin maliyesinin onun ve soyunun idaresinde olması talebini de kabul ettiğini bildirir. Bkz. Ferishte, II, 285. “*Öyleyse seninle bir ahit yapalım, eğer lütuf ve ihsan sahibi seni büyük bir hükümdar yaparsa benim adımla senin adının bir parçası yap, böylece adının bahtiyarlığı sayesinde benim adımda devamlılık ve kalıcılık kazansın ve*

girmesi ve sarayda itibar görmesi hususunu, pek çok araştırmacı arasında ihtilaf yaşanmasına sebebiyet veren bir hikaye ile dile getirir. Buna göre: Prens Muhammed, Brahman Gangu'nun da aracı olması ile güvenine mazhar olan Hasan Gangu'ya işlemesi için bir miktar toprak ve bir çift öküz verilmesini emreder. Kendisine verilen toprağı işlerken pulluğu sert bir cisme takılan Hasan, bir küpün içerisinde çok miktarda altınla dolu olduğunu görür. Müşkül durumda olan Hasan'ın bunları kendi menfaati için kullanmak yerine derhal Brahman Gangu aracılığıyla ülke topraklarının esas sahibi olan hükümdara ulaştırması, onun saray efradı arasında daha fazla güven kazanmasını ve hükümdarın 100 atlıyı onun emrine vermesini sağlar. Böylece devlet içerisinde daha aktif bir şekilde rol oynamaya başlar.²¹¹

Tabataba, Refüddîn İbrâhîm Şîrâzî ve Firişte tarafından aktarılan hikayelerin ortak noktası, Hasan'ın ileride sultan olacağının kendisine dini bir figür aracılığıyla önceden bildirilmesi ve hikayelerin hazineler ile daha efsanevi bir hale dönüştürülmesidir. Tüm bu hikayeler somut bir veri ile ispatlanamadığı gibi müelliflerin verdiği bilgiler, araştırmacılar arasında Hasan'ın Delhi'ye geldikten sonra hangi sultan döneminde Tuğluklu hizmetine girdiği üzerine ihtilaf yaşanmasına sebep olmuştur. Müelliflerimizden Firişte, Sultan Gıyâseddin Tuğluk Şah zamanında girdiğini bildirirken²¹² Tabataba²¹³ ve Herevî,²¹⁴ Sultan Muhammed Tuğluk Şah döneminde girdiğini kaydederler.²¹⁵ Firişte'nin Hasan ve Brahman Gangu arasında yaşandığını rivayet ettiği hikayede kendisine işlenmesi için verilen toprakta bulunduğu altınları Brahman Gangu aracılığı ile Muhammed Tuğluk'a ulaştıran Hasan'ın Sultan'ın da onayı

hazinen benim ve benim soyumdan gelenlerin himayesi altında olsun.” Bkz. Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 31; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 119; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 419.

²¹¹ Ferishte, II, 284-285; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 193; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 6-7; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 29-30, 39; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 117-118; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 16; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 248.

²¹² “...durumu sultan olan babasına iletir Prens Muhammed Tuğluk...” Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 285; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 32; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 119-120.

²¹³ Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 12.

²¹⁴ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 5-6.

²¹⁵ King, “History of the Bahmani Dynasty”, 141; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 32; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 119-120.

ile Muhammed Tuğluk tarafından 100 atın idaresi ile sorumlu tutulduğunu bildirmesi o dönem Tuğluklu tahtında Sultan Gıyâseddîn Tuğluk Şah'ın bulunduğunu iddia ettiğini gösterir.²¹⁶

Hasan'ın Delhi'ye gelerek Tuğluklu hizmetine girdiği dönem Sultan Muhammed Şah'ın tahtta olduğunu bildiren Tabataba'ya göre:

“Devrin vefası, dönen göklerin eğriliğinin sebep olduğu değişiklikler, zalim günlerin getirdiği sıkıntılar yüzünden, o güzel ahlaklı, nur kalpli, Yusuf yüzlü Sultan, Hindistan'ın birçok ovasında ve dağlarında hakimiyetini sağlamlaştıran büyük Sultan Muhammed Tuğluk Şah zamanında muzaffer sultanların ve ünlü hükümdarların ikametgâhı olan başkent Dehli'ye geldi ve zamanın uygunsuzluğunu göz önünde bulundurarak Kayumars Şah'a dayanan asil soyunu ifşa etmeden Muhammed Tuğluk Şah'ın hizmetkarları arasına girdi.”²¹⁷

Hasan'ın Delhi'ye hangi sultan döneminde geldiği üzerine kesin bir söylemde bulunulmаса da buraya ulaştıktan sonra Murtazabad olarak adlandırılan Miraj'ın bir kenar mahallesi olan Gangi'de yaşadığını bildiren araştırmacılar, buradayken bazen annesi ile birlikte Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî'yi ziyaret ettiğini ve zamanının çoğunu hücrede geçirdiğini yazarlar. Ayrıca bazı araştırmacılar Mevlana Refiüddîn İbrâhîm Şîrâzî'nin Tezkiretü'l-mülûk'te Şeyh'in, Hasan'ın hükümdarlık talep etmek olarak yorumladığı birkaç hareketini naklettiğini bildirirler. Buna göre bir gün Hasan'ın kendi sarığını başına geçirmesi üzerine Şeyh'in: “Hasan benden hükümdarlık tacını talep ediyor” dediğini, Hasan'ın bir kaba toprak doldurup havaya kaldırdığını gören Şeyh'in Hasan'ın bu hareketini: “Hasan dünyanın yükünü kaldırmak istiyor” diye yorumlandığını, bir gün uykuda olan Şeyh'in üzerine güneş düştüğünü gören Hasan'ın onu cübbesiyle gölgelediğini, uyandığında bunu gören Şeyh'in: “Hasan benden hükümdarlık gölgesini istiyor” dediğini bildirir.²¹⁸

Görüldüğü üzere Hasan Gangu'nun nesebi gibi Tuğluklu hizmetine girmeden önceki hayatı da müelliflerin verdiği bilgiler aracılığı ile aydınlatılmaya çalışılmış lakin

²¹⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 285.

²¹⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 12.

²¹⁸ King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 24; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 154; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 28-29; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 117. Verilen bilgilerden Hasan'ın Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî'ye derinden bağlı olduğu görülür. Sünni mezhebine tâbi olan Şeyh Muhammed Sirâceddîn'e bu bağlılığı ailesi ile birlikte Hasan'ın da bu mezhebe bağlı olduğunun delili niteliğindedir. Bkz. Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 29; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 117.

kaynak yetersizliği bu hususunda varsayımlardan öteye geçememesine sebebiyet vermiştir. Buna karşın araştırmacılar Firişte'nin de belirttiği üzere Delhi Türk Sultanlıkları'ndan Tuğlukluların hizmetine girerek 100 attan sorumlu tutulan Hasan'ın "emîr-i sade"²¹⁹ olarak atandığı konusunda hemfikirdirler. Muhammed Tuğluk Şah'ın, Kutluğ Han'ı Devletâbâd Valisi olarak atadığı sırada dileyen askerlerinde onunla gitmesine müsaade edeceğini bildirmesi, Nizâmüddin Evliyâ'nın sultanlık kehanetinden sonra Dekken'e gitmek için fırsat kollayan Hasan'a aradığı imkanı sundu²²⁰ ve birkaç arkadaşı ile birlikte Dekken valisinin yanında yola çıktı.²²¹ Nitekim Tabataba'nın bu hususta söyledikleri, Hasan'ın Dekken'e gitmesinde Şeyh Nizâmeddin Evliyâ'nın etkisi olduğunu doğrular.²²² Bu tarihten sonra kaynaklar Hasan Gangu hakkında daha somut bilgiler sunmaya başlar.

²¹⁹ Kaynaklarda emirân-ı sadgân "صدگان امیران", emirân-ı sadah "صدہ امیران" yahut emir-i sadah "صدہ امیر" olarak zikredilen emir-i sadeler, vergi memurları ve tahsildarları idiler. Yüzlerin emiri olarak da adlandırılan emir-i sadeler, yaklaşık her yüz köyün gruplar halinde vergilerini toplamak ile vazifelendirilmişlerdi. Detaylı bilgi için bkz. Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmani*, 78; Haq, *A Short History of the Sultanate of Delhi*, 138; King, "History of the Bahmani Dynasty", 142, 4. dipnot; Husaini, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 224; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 25; Sherwani, "The Bahmanis", 143; Saim Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, TTK Yayınevi, Ankara 2006, 285.

²²⁰ Firişte Hasan'ın bu esna da Raybag bölgesinde bulunduğunu söyler. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 285.

²²¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 285; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 17; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 33; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 120. Ancak Husaini Hasan'ın daha öncesinde Dekken'de bulunduğunu gösteren birkaç hususa dikkat çeker. Buna göre eğer Hasan Dihli'de yaşıyor olsaydı Dihli'nin ikinci tahliyesinden sonra hala orada bulunması mümkün olmazdı. Firişte'nin iddia ettiği gibi Sultan Gıyaseddin Tuğluk Şah zamanında orduya emir-i sade olarak girdiyse ve başkentin Devagiri'den tekrar Dihli'ye taşınmasının ardından Kutluğ Han'ın Dekken Valisi olarak atanmasına kadar orada kaldıysa, Hasan Dihli'de ne yapıyordu? İkincisi emir-i sade makamı belli bir makamın üzerindeki makam anlamına geliyordu. Ayrıca kaynaklarda Hasan'ın esas câgîrinin Belgaum, Hukkeri ve Miraj'dan oluştuğu bildirilir. (Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 29; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 21-22; King, "History of the Bahmani Dynasty", 152; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 50.) Üçüncüsü Tabataba'nın rivayeti, Hasan'ın Dihli'den uzakta yaşadığı, Tuğluk sarayına girmek için oraya gittiği ve orada Şeyh Nizâmeddin Evliyâ ile görüştüğü savını desteklemektedir. Dördüncüsü İsamî'ye göre Hasan 1327 de Bahâeddîn Gerşasb'a karşı savaştı ve bu olay Kutluğ Han'ın Dekken Valiliğine atanmasından çok önce gerçekleşti. Sultan Muhammed'in Gerşasb'a karşı ilerlemesini emrettiği bazı subaylardan bahseden İsamî, açıkça 35 yaşlarında bir subay olan Hasan'a atıfta bulunur. (Bkz. İsamî, *Fütûhu's-selâtin*, 425; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 34; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 120.) Husaini tüm bu sebeplerden ötürü Hasan'ın Kutluğ Han'ın Dekken Valisi olarak atanmasından çok önce Miraj ya da yakınında yaşadığını düşündüğünü belirtir. Bkz. Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 34; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 120.

²²² Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 13; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 2.

1.1.3. Alâeddin Behmen Şah'ın Devletâbâd İsyanındaki Rolü

Sultan Muhammed Tuğluk Şah döneminde 1343-1351 yılları arasında meydana gelen isyanları giriş bölümünde yer alan “Tuğluklular Dönemi” başlığı altında ele almıştık.²²³ Kuşkusuz ülkenin dört bir yanından birbiri ardına isyan haberleri gelmesine sebep olan ana etmen, Sultan Muhammed Tuğluk Şah'ın gerekli alt yapıyı hazırlamadan yapmaya çalıştığı reformlar ve izlediği katı siyasetti. Ülkeyi daha refah bir seviyeye ulaştırmak isteyen Sultan Muhammed, öncelikle başkenti Delhi'den Devletâbâd adını verdiği Deogir'e taşıdı. Ancak pek çok sıkıntıya sebep olan bu karar uzun soluklu olmadı ve bir müddet sonra halkın eski başkent Delhi'ye dönmesine müsaade edildi.²²⁴ Ardından yeni bir süvari birliği kuruldu. Ülkeyi daha mamur bir hale getirmek ve hazineyi doldurmak için ziraî ve malî alanda bir takım yeni tedbirler alındı.²²⁵ Ancak işler Sultan'ın istediği gibi ilerlememekte, yapılmaya çalışılan reformlar devleti daha da karmaşaya sürüklemekteydi. Üstelik tüm bunların yanı sıra kıtlık ve veba salgını gibi doğal felaketler de birbiri ardına gelmekteydi.²²⁶ Başarısızlıkla sonuçlanan her reform, sefaletle sürüklenen halkın Sultan'a olan öfkesini artırmakta, öfke ile karşı karşıya kalan Sultan, daha katı bir siyaset izlemekteydi. Özellikle Sultan'ın olası isyan girişimine mani olmak amacıyla önemli makam ve mevkilere halk nezdinde itibar görmeyen, sevilmeyen, liyakatsiz ve idarî kabiliyetinden yoksun isimleri getirmesi, halkın daha fazla tepki göstermesine ve isyanların hızla artmasına sebebiyet vermektedir. Nitekim Herevî de Sultan Muhammed Tuğluk Şah döneminde çıkan isyanların, önemli mevkilerin kötü

²²³ Bu isyanlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Koç, “*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*”, 102-107, 124-138, 154-166.

²²⁴ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 473-475, 481-482; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşâhî*, 98-99, 102; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 422, 424; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 103; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 156, 160; İbn Battûtâ, 463; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 82-95; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 15, 19; Majumdar, “Muhammad bin Tughluq”, 65-69; Haig, “The Reigns of Ghiyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan”, 141; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 19; Pandey, *The First Afgan Empire in India (1451-1526 A. D.)*, 25; Kulke-Rothermund, *Hindistan Tarihi*, 255; Kortel, “Tuğluklular”, 333-334.

²²⁵ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 473, 475-476; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşâhî*, 103; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 101-102; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 158; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 414-415, 424-425; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 132, 135, 148-149, 151, 232-237; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 17-18; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 67-74, 100-117; Majumdar, “Muhammad bin Tughluq”, 64-65, 71-72.

²²⁶ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 473, 480-482; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 103; es-Sihrindî, *Târih-i Mübârekşâhî*, 106; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 160; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 414, 423-424; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 73-74; Koç, “*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*”, 119-121.

tabiatlı, liyakatsiz insanlara emanet edilmesinden kaynaklandığını belirterek, Sultan'ın bu tutumunu eleştirir.²²⁷

Yaşanan tüm bu olaylar, öfkeli halk arasında Sultan'ın iktidarının meşruluğunun dahi tartışılmasına sebep olmuştu. Sultan Muhammed hem bu duruma son vermek hem isyanların önüne geçmek hem de halk nezdindeki saygınlığını artırabilmek için Abbâsî Halifesi el-Hâkim Biemrillah'tan sultanlığının tasdiki mahiyetinde menşur ve hil'ât aldı.²²⁸ Ne var ki bu da bir çözüm olmadı ve isyan haberleri gelmeye devam etti. Sultan Muhammed Tuğluk Şah, çıkan isyanların bir kısmını bastırsa da idarî sisteminin temelinde yanlış bir şeyler olduğunun farkındaydı. Uzak bölgeleri kontrol altında tutmak amacıyla gönderilen ve sadakatinden şüphe duyulmayan tüm soyluların evlatları, torunları, Tuğluk egemenliğinden kurtulmak için art arda isyan etmekteydi. Ancak tüm dikkatini bunlara yöneltten Sultan, Dekken'i Tuğluk yönetiminden tamamen koparacak esas tehlikeyi gözden kaçırdı ve hiç beklemediği bir anda emîrân-ı sade adı verilen Dekken soylularının isyanı ile karşı karşıya kaldı. Canlarından ve güvenliklerinden endişe duyduklarını belirten bu zatlar, devlet içerisinde yaşanan kargaşayı fırsat bilerek bağımsız bir devlet kurmaları ile sonuçlanacak olan büyük Devletâbâd isyanını başlattılar.²²⁹

“İnsan zulme uğradığında, tehlike anında prensine başkaldırır:

Hükümdar zalimken, bir krallık nasıl gelişebilir?”²³⁰

Delhi Türk Sultanlığının önemli bir parçası olan Dekken'i Tuğlukluların idaresinden ayırarak müstakil bir devlet kurulmasını sağlayan büyük ayaklanmanın kıvılcımını ateşleyen, Sultan Muhammed Tuğluk Şah'ın isyanlara mani olmak maksadıyla önemli makam ve mevkilere idarî kabiliyetten yoksun ve halk tarafından onaylanmayan isimleri getirmesi oldu. Bu bağlamda önce Devletâbâd ve Marhat vilayetleri ile sorumlu Kutluğ Han'ın idaresi altındaki görevlilerin hırsızlık ve usulsüz işler yaptıkları, halka zulmettikleri ve bölgedeki mahsulün azaldığı yönündeki haberlerin merkeze ulaşması, Sultan Muhammed'i yeni tedbirler almaya sevk etti. Görevden alınan

²²⁷ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 1; İng. çeviri, 1.

²²⁸ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 491-496; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 106-107; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 425-426; İbn Battuta, 667-677; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 174-183; Majumdar, “Muhammed bin Tughluq”, 78; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 168-169; Husain, *Tughluq Dynasty*, 258-259; Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, 17-18; Kortel, “Tuğluklular”, 334.

²²⁹ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 24-25; Sherwani, “The Bahmanis”, 146.

²³⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 287.

Kutluğ Han'ın tüm akrabaları ile birlikte Devletâbâd'dan ayrılarak Muhammed Tuğluk Şah'ın huzuruna varmasının emredilmesi, onu seven ve yönetiminden memnun olan Devletâbâd halkının sultana olan öfkesinin artmasına sebep oldu.²³¹

Kutluğ Han'ın görevden alınmasının ardından Deogir ve Marhat vilayeti dört parçaya ayrıldı ve her bir parça Sultan'a yeni aldığı tedbirlerde destek veren ve itaatte kusur etmeyen kişilerin idaresine verildi. Bu karar doğrultusunda Dıhar ve tüm Mâlvâ vilayetlerinin idaresi halk nezdinde itibar görmeyen zatlardan biri olan Aziz Hammar'a verildi. Hammar'ın Sultan'ın verdiği geniş yetkilere dayanarak 70 den fazla emîr-i sadeyi öldürmesi, halkın hem Hammar'a hem de sultana tepki göstermesine sebep oldu. Ancak Sultan'ın, halkın öfkesini dindirmek için Hammar'ı vazifeden almak yerine adamlarıyla birlikte mükafatlandırması ve nihayetinde Hammar'ın hiçbir yargılamaya tabî tutulmaksızın 89 emîr-i sadenin öldürülmesini emretmesi bu tepkiyi daha da artırdığı gibi durumdan haberdar olan Brude ve Dihûyu'deki emîr-i sadelerin de ayaklanmasına sebebiyet verdi. İsyancı grubun kendilerine karşı yürüyen Aziz Hammar'ı öldürdükleri haberinin merkeze ulaşması üzerine Melik Firuz Şah, Hacı Cihân Ahmed Ayaz ve Melik Kebir'i merkezde bırakan Sultan Muhammed Tuğluk Şah bizzat harekete geçti. Çok sayıda kişinin öldürülmesi ile isyan bastırıldıysa da kaçmayı başaran bir grup, Devletâbâd'da toplanarak daha büyük bir isyan için hazırlıklara başladı.²³²

Devletâbâd'da başlayacak olan isyanda etkin rol oynayan isimlerden biri olan Hasan Gangu, Brude ve Dihûyu isyanı esnasında Hukkeri, Belgaum ile Miraj'dan oluşan

²³¹ Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 500-501; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 431-433; Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 13; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 20; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 205; Haig, "Five Questions in the History of the Tughluq Dynasty of Dihli", 354; Haig, "The Reing of Ghiyas-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and Second Conquest and Revolt of the Deccan", 165; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 176-178; Husain, *Tughluq Dynasty*, 176-179; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 78-79; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 26; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 5; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 150-151.

²³² Berenî, *Târih-i Firûzşâhî*, 500-509; es-Sihri, *Târih-i Mübârekşâhî*, 110-112; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 431-439; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 285-286; Bedâünî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 162-163; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 878-881; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 20; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 205,213; Haig, "Five Questions in the History of the Tughluq Dynasty of Dihli", 354-356; Haig, "The Reing of Ghiyas-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and Second Conquest and Revolt of the Deccan", 165-166; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 176-178; Husain, *Tughluq Dynasty*, 279-281; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 26-28; Sherwani, "The Bahmanis", 146-147; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 79; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 5-9; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 416-417; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 150-158.

bölgenin câgîriydi²³³ (emîr-i sadesiydi)²³⁴ ve Miraj'da yaşıyordu.²³⁵ İsyan haberlerinin gelmesi üzerine başlangıçta isyancılara katılmayı düşündüyse de daha sonra olayların gidişatını izlemek için birkaç gün beklemeye karar verdi.²³⁶

Çıktıkları bu yolda kendilerine destekçi toplayabilmek gayesiyle pek çok emîr, zemindar²³⁷ ve itibar sahibi zata mektup yazan isyancılar, niyetlerinin ayaklanmak değil halka zulmeden Sultan'ın bu zulmüne son vermek olduğunu ve bu uğurda her kim kendilerine yardım etmek yahut önderlik etmek isterse kabul edeceklerini bildirdiler. Bu esnada Sultan'ın Afgan ulusuna mensup olanların yakalanmasına dair çıkardığı fermanın Melik Makbûl'e ulaşmasının ardından bu bilginin Afganlara sızdırılması, yeniden karışıklık çıkmasına ve Kenbay ile Behruç'taki Afganların Kadı Celâleddîn önderliğinde isyan etmesine sebep oldu.²³⁸ Makbûl'un bulunduğu Kenbay'a gelen isyancılar, şehri

²³³ Farsça yer anlamına gelen “câ” ve tutan anlamına gelen “gîr” in terkiibinden oluşan câgîr “جاکیر”, tutulan, sahip olunan yer manasına gelmektedir. Orta Asya'daki Türkler ve Moğollar arasında yaygın olan usul, Delhi Türk Sultanlığıyla birlikte Hindistan'da da uygulanmaya başlamıştır. İktâ ve timar sistemine oldukça benzeyen bu usule dahil olan topraklar, devlet adamları, komutanlar ve memurlara rütbeleri mukabilinde hizmetlerine karşılık olarak verilmekteydi. Kendine toprak verilen ve “câgîrdar” olarak adlandırılan kişi, sorumlu olduğu bölgenin asayişini temin etmekle vazifeli olduğu gibi belli sayıda asker yetiştirmek ve emir buyurulduğu vakit bu askerlerle birlikte sefere katılmak mecburiyetindeydi. Detaylı bilgi için bkz. Azmi Özcan, “Câgîr”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VII, 11-12; “Djâgîr”, *EI² (İng)*, E. J. Brill, Leiden 1991, II, 378.

²³⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 29; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 21-22; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 152; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 50.

²³⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 29, İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 521; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 50; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 36; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 122. Ayrıca İsmâî Hasan'ın bu esnadaki vazifesini sınır muhafızlığı olarak tanımlarken (Bkz. İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 521; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 36; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 122.) Tabataba ayrıca Dekken'in muhafazasıyla da sorumlu olduğunu bildirir. (Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 13; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 4; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 36; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 122.)

²³⁶ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 36; Husaini, “Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan”, 122.

²³⁷ Etimolojik olarak toprak anlamına gelen “zemîn” ve sahip olan manasındaki “dâr”ın terkiibinden oluşan ve arazi ile toprak anlamı taşıyan zemindar kelimesi, arazi müfettişi olarak da izah edilebilmektedir. Hindistan bölgesinde babadan oğula geçen yahut saygınlık ile elde edilen ve yahut satın alınan toprak sahibine verilen bu ünvanın sahibi, söz konusu toprak üzerinde geniş haklara sahipti. Öncesinde yalnızca kişinin bölge hakimi, Hindu hakim ve idareci olduğunu belirtmek için kullanılan kelime, zaman içerisinde toprak üzerinde geniş haklara sahip olduğunu belirtmek için kullanılmaya başlamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Saim Haluk Kortel, “Zemenidar”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 238-239; Shireen Moosvi, “Zamîndâr”, *EI² (İng)*, E. J. Brill, Leiden 2002, XI, 438-439.

²³⁸ İbn Battuta bu konu hakkında farklı bir olay örgüsü verir. Buna göre Afganların varlığından rahatsız olan ve yakalanmalarını isteyen Muhammet Tuğluk, Mevlânâ Nizâmeddîn'e hil'at dağıtmak bahanesiyle çağırılmalarını ve tuzağa düşürülerek tutuklanmalarını emretti. Ancak hil'atları taşıyan adamlardan birinin sultanın planını öğrenerek Afganlara haber vermesi, Mevlânâ Nizâmeddîn'i atından iner inmez yakalayarak isyan etmelerine ve Melik Mell'in oğlu Nâsireddîn'i liderleri ilan etmelerine sebep oldu. Bkz. İbn Battuta, III, 365-366.

yağmalayarak, Sultan'a ait hazine ile tanınan İbnü'l-Kavlemî adlı tüccarın mallarına el koydular. İsyanı bastırmakla vazifelendirilen Âzâm Melik Bâyezîdî'nin başarısız olması, Sultan'ı harekete geçirdi.²³⁹

Tuğluklu cephesi isyanı bastırmak üzere bölgeye ilerlerken destekçi toplamak için etrafa mektup gönderen isyancılar, Sultan Muhammed Tuğluk Şah'ın idaresinden memnun olmayan racaların bizzat yahut askeri ve maddi yardımı ile güçlerini artırdılar. Nihayetinde Kenbay ve Behruç bölgesine ulaşan Sultan Muhammed Tuğluk Şah, Kutluğ Han'ın yerine tayin ederek Devletâbâd'daki karışıklıkları bastırmakla vazifelendirdiği Mevlânâ Nizâmeddîn'e, seçilmiş 1500 adamı yardım için Behruç'a göndermesini emretti. Derhal hazırlığa başlayan Nizâmeddîn, başta Raichur, Mudgal, Gülberge, Bîcâpûr, Berer olmak üzere pek çok bölgenin emîr-i sadelerine Sultan'ın ordusuna katılmak için harekete geçmelerini bildirdi. Daha sonra onların gelmesini beklemeden emrolunan miktarda askeri Sultan'a yardım için Behruç'a gönderdi. Ancak Sultan'ın gazabından korkan askerler çok fazla yol gitmeden geri dönmeye ve isyancılara katılmaya karar verdiler. Daha evvel Brude ve Dihûyu isyanında Sultan'dan kaçmayı başararak Devletâbâd'a ilerleyen isyancılarla bileşerek önce tahıl ambarını ardından Dihar bölgesindeki hazineye el koyan, üç gün süren mücadelenin ardından Melik Nizâmeddîn'i esir alan isyancılar nihayetinde Devletâbâd saray ve kalesini ele geçirdiler.²⁴⁰ Devletâbâd'ın emîr-i sadelerinden 2000 atlının komutanı İsmail Mih²⁴¹ Afgan'ı önce liderleri olarak belirleyip ardından Nasirüddîn Şah ünvanıyla sultan ilan eden grup, Dihar bölgesindeki devlete ait

²³⁹ İbn Battûtâ, 481-483; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 20; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 221; Husain, *Tughluq Dynasty*, 284-285, 290; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 180-181; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 7-9; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 159-160.

²⁴⁰ Berenî, *Târih-i Fîrûzşâhî*, 513-514; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 437-438; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 287; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 1-2, 6; İng. çeviri, 2, 8; Uluğhânî, *Zaferû'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 880; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 20-21; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 79; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 29-30; Sherwani, "The Bahmanis", 147.

²⁴¹ Bu isim kaynaklarda farklı şekilde yer almaktadır. Mesela Herevî ve Bedâûnî İsmail Fetih "اسماعيل" olarak zikrederken (Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 6; İng. çeviri, 8; Bedâûnî, *Müntehabü't-Tevârih*, 163.) Tabataba ve Sihirindî İsmail Muh/Moh/Mih "مخ اسماعيل" olarak verir. (Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 13; es-Sihirindî, *Târih-i Mübârekşahî*, 111.) Bayur isî İsmail Nuh olarak zikreder. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 417. İngilizce kaynaklarda daha ziyade Mugh olarak verildiğini bildiren King'e göre Hindistan kaynaklarında "Makh ya da Mukh" olarak yer alırken, Firişte "Mugh ya da Magian" olarak verir ve kuvvetle muhtemel bu doğru yazımdır Bkz. King, "History of the Bahmani Dynasty", 142 7. dipnot.

hazineyi ele geçirdi.²⁴² İsyancılar, Devletâbâd kalesine kapatılan Nizâmeddîn'i asi bir tavır sergilemediği için can güvenliğini sağladıktan sonra görevden almakla yetindiler.²⁴³

1.1.4. İsmail Mih Afgan ve İsyan Faaliyetleri

İsyancılar daha evvel çıkan tüm isyanların Sultan tarafından er ya da geç bastırıldığını gördükleri için aralarından seçecekleri bir lider önderliğinde hareket etmenin onları arzu ettikleri başarıya ulaştıracağına karar verdiler. Yaptıkları uzun müzakereler sonucu kardeşi Melik Gül'ün²⁴⁴ Sultan Muhammed'in önde gelen komutanlarından biri olması ve Mâlvâ'daki çok sayıda askerden müteşekkil bir ordunun onun emrinde bulunması sebebiyle İsmail Mih Afgan'ı²⁴⁵ seçerek Nasirüddîn Şah ünvanıyla sultan ilan ettiler.²⁴⁶ Böylece gerektiğinde kardeşi Melik Gül onlara askerî yardım sağlayabilirdi.²⁴⁷ Taht kendisine teklif edildiği vakit, geniş câgîrlere sahip olan

²⁴² Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî*, 513-514; es-Sihirindî, *Târîh-i Mübârekşâhî*, 111-112; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 1-2; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 13; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 437-438; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 287; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 162-63; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 881; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 20-21; Elphinstone, *The History of India Vol II*, 65; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 217-219; Haig, "The Reing of Ghiyas-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and Second Conquest and Revolt of the Deccan", 167-168; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 183-184; King, "History of the Bahmani Dynasty", 142; Sherwani, "The Bahmanis", 147; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 215-217; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 7-9; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 79; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 416-417; Kortel, "Tuğluklular", 334; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 160.

²⁴³ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 13; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 4; King, "History of the Bahmani Dynasty", 142.

²⁴⁴ Firîşte Melik Moggh olarak zikrederken (Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 287.) Uluğhânî, "مل الملك" Melik Mel (Bkz. Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 882.) Berenî, "بل ملك" Melik Yel olarak kaydeder. (Bkz. Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî*, 514.)

²⁴⁵ İsmail Mih Afgan'ın hâkimiyet dönemini Eylül 1346-12 Eylül 1347 olarak veren Sherwani, bu konu hakkında hiçbir kayıta somut bir veriye rastlayamadığını bu sebeple şu şekilde hesap yaparak bu tarihe ulaştığını bildirir:

1-İsmail'in tahta geçmesinden bir veya iki ay sonra Hâce-i Cihân Nureddîn Gülberge'ye gitti.

2-Delhi ordusunun Zafer Han tarafından yenilgiye uğratılmasının üzerinden üç ya da dört ay geçmişti.

3-Muhammed Tuğluk Şah zaferden sonra iki ay boyunca Devletâbâd'da kaldı.

4-Zafer Han yaklaşık üç aydır Arka'daydı. Toplam süre yaklaşık on bir ay. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 45, 56. dipnot.

²⁴⁶ Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî*, 513-514; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 13; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 3-4; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 438; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 287; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 6; İng. çeviri, 8; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 163; Haig, "The Reigns of Ghiyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 168; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 79; Sherwani, "The Bahmanis", 147.

²⁴⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 287.

Hasan Gangu'nun daha sonra farklı bir grup tarafından sultan seçilebilme ihtimali sebebiyle tereddüt eden İsmail, buna rağmen sultan olmayı kabul etti.²⁴⁸

Yeni sultan, yanında yer alarak ona destek veren zatlara ünvan ve makam bahşetmekle işe başladı. Buna göre Nûreddin'e; *Hâce-i Cihân*²⁴⁹, Hasan Gangu'ya; Zafer Han ve *Emîrû'l-Ümerâ*,²⁵⁰ Kadı Celal'e; Kadir Han ünvanları verilirken²⁵¹ Marhat eyaletlerindeki câgîrlar ve iktalar ülkenin yeni sahipleri arasında paylaştırıldı. Artık Devletâbâd yalnızca yeni sultan ve destekçilerinin değil aynı zamanda Brude ve Dihûyu'da isyan eden emîrlerin de sığınağı haline geldi. İsmail'in sultan ilan edilmesinden bir veya iki ay sonra Hâce-i Cihân Nûreddin, Gülberge'nin Kandra adlı Hindu yöneticisinin, aralarında Aziz Şeyh-i Zaman İzzeddîn'in de bulunduğu çok sayıda Müslüman'ı öldürdüğü haberinin ulaşması üzerine Gülberge'ye gitmek zorunda kaldı. Bir müddet kuşatma altına alınan ve nihayetinde birlikleri bozguna uğratılan Kandra, ortak düşmana karşı birlikte hareket etmek için Muhammed Tuğluk Şah'ın Kalyani'deki birliklerinden yardım talep etti. Kandra'nın Tuğluklu kuvvetlerinden yardım istediği haberini alan Devletâbâd'dakiler, Hâce Cihân'a destek için Hüseyin Satya'yı gönderdiler. Hüseyin gelen Tuğluklu birliğini yenilgiye uğratsa da Kandra yakalanamadığı gibi Kalyani ve Sagar Sultan'ın adamları tarafından ele geçirildi. Rüyasında arkadaşlarına yardıma gittiğini görmesi üzerine harekete geçen Hasan Gangu, Kalyani'yi ele geçirdikten sonra Gülberge'ye doğru ilerledi.²⁵² Ancak Sultan'ın Devletâbâd'a olası bir saldırı düzenlemesinden endişe duyan İsmail Mih, Gülberge'deki ordunun bir kısmının Devletâbâd'a gönderilmesini emretti. Gelen bu emir Gülberge'deki orduyu ikiye ayırdı.

²⁴⁸ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 30-31.

²⁴⁹ İlk defa Delhi'de hüküm süren Muizzîlerden Sultan Muizzüddîn Keykubad döneminde Hâce Hatîrüddin'e verildiği düşünülen ünvan, Muhammed Tuğluk Şah döneminde vezirlere verilen "sadr-ı âlî" ünvanının yerini almıştır. Hindistan tarihinde birçok devlet adamı isimlerinden çok bu ünvan ile meşhur olurken, Behmenîler döneminde de kullanılmaya devam etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. "Hâce-i Cihan", *İA*, MEB, İstanbul 1987, V/I, 25; J. Burton-Page, "*Khvâdja-ı Djahân*", *EF*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1997, IV, 907-908; Enver Konukçu, "Hâce-i Cihân", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIV, 429-430.

²⁵⁰ Farklı dönemlerde ordu kumandanlığı, vezirlik, hâciblik, valilik gibi makamları tanımlamak amacıyla kullanılan Emîrû'l-Ümerâ hakkında detaylı bilgi için bkz. "Emîrül'ümerâ", *İA*, MEB, İstanbul 1978, IV, 264; K. W. Zetterstéen, "Amîr al-Umarâ", *EF*² (İng.), E.J. Brill, Leiden 1913, 331; Hakkı Dursun Yıldız, "Emîrû'l-Ümerâ", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları", İstanbul 1995, XV, 158-159.

²⁵¹ Tabataba bazı Hindistan tarihi kitaplarında Hasan'ın Dekken'de yaşanan karmaşayı bastırmak üzere harekete geçen Tuğluk Şah'ın kuvvetleri arasında yer aldığını ancak İsmail'in sultan olmasını istemeyen zatlardan desteği üzerine önce isyancılara katıldığını ardından sultan ilan edildiğini bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 13; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 4.

²⁵² İsmâî Hasan Gangu'nun bu yardımla birlikte isyancılara katıldığını bildirir. Bkz. İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 536.

Bir grup derhal Devletâbâd'a gidilmesi gerektiğini savunurken Hasan Gangu'nun da aralarında olduğu diğer grup ise zafer elde edene kadar Gülberge'de kalma taraftarıydı. Nihayetinde herkesi ikna etmeyi başaran Hasan Gangu sayesinde birlikler Gülberge zaferi ile Devletâbâd'a döndü.²⁵³

Gülberge'deki gelişmelerden haberdar olan Sultan Muhammed Tuğluk Şah, Behruç'daki birlikleri Devletâbâd'a yönlendirirken kendisi de bizzat harekete geçti.²⁵⁴ İmâdü'l Mülk Sertiz²⁵⁵ ve İsmail Mih Afgan'ın kardeşi Melik Gül de Sultan'ın birliğine katıldı.²⁵⁶ Hasan Gangu idaresindeki birliğin Gülberge'den dönmesi ile ordusunu kuvvetlendiren İsmail Mih ve Tuğluklu ordusu savaş meydanında karşı karşıya geldi. Tuğluklu ordusunda merkezde; Tatar Han, sol kanatta; Melik Makbul ve sağ kanatta; Sultan Muhammed Tuğluk Şah bulunurken, İsmail Mih Afgan'ın ordusunda sol kanatta; Hasan Gangu, Nusret Han ve Safdar Han, merkezde; İsmail Mih Afgan, oğlu Hızır Han, Tatar Han, Nureddîn Han, İskender Han, Haşmat Han, sağ kanatta; Gucerât emîrleri, Kadir Han, Mübârek Han bulunuyordu.²⁵⁷ İsâmi, Zafer Han olarak zikrettiği Hasan Gangu birliklerinin Tuğluklu ordusuna galip geldiğini bildirirse de²⁵⁸ kaynaklardan üstünlük kuran Devletâbâd kuvvetlerinin Nureddîn Han'ın öldürülmesi ve İsmail Mih'in sancaktarının sancağı düşürmesi üzerine liderlerinin kendilerini terk ettiğini sanan askerlerin paniğe kapılarak dağılması üzerine yenilgiye uğradığı anlaşılmaktadır. İsmail Mih'in binlerce askeri savaş meydanında ölü bulundu.²⁵⁹

Aldıkları bu yenilgi isyancıları pes ettirmedi. Bir kısmı müstahkem Devletâbâd kalesine sığınırken, bir kısmı ise kendi bölgelerini muhafaza etmek için yola çıktı. Bunlar

²⁵³ Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 37-38; Husaini, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", 122; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 31-32; Sherwani, "The Bahmanis", 147-148; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 217-218.

²⁵⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 288; Herevi, 6; İng. çeviri, 9.

²⁵⁵ İmâdü'l Mülk Tebrizî. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 288.

²⁵⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 288.

²⁵⁷ İsâmi, 531-532; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 33; Sherwani, "The Bahmanis", 148; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 218; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 10.

²⁵⁸ İsâmi, *Fütûhu's-selâtin*, 533.

²⁵⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 438-439; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 288-289; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 32-34; Sherwani, "The Bahmanis", 148; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 218-219; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 10-11.

arasında yer alan Hasan Gangu ise Gülberge'ye çekildi.²⁶⁰ Devletâbâd'ı uzun süre tutmaya çalışan İsmail Mih'in, konumunu savunma için uygun bulmayarak erzakların depolandığı Deharâgîr²⁶¹ çekilmesi üzerine Sultan Muhammed Devletâbâd'ı tekrar ele geçirdi. Ancak harabeye dönen bölgeyi eski haline getirmek güç olacaktı. Bölgenin yeniden imar ve nizami ile alakadar olan Muhammed Tuğluk Şah, İmâdü'l Mülk Sertîz'i²⁶² maiyetindeki orduyla Gülberge istikametine gönderdi.²⁶³

Mağlubiyete uğrayan isyancı birlikler, kendi bölgesini muhafaza için Gülberge'ye giden emîr-i sade Hasan Gangu'nun Sultan'ın ordusunu yıpratmakla vazifelendirilmesine karar verdi. Bu esnada Devletâbad'ın yeniden düzenlenmesi ile ilgilenen Muhammed Tuğluk Şah'a art arda yeni isyan haberleri gelmeye devam etti.²⁶⁴ Gucerât'ta isyan çıkaran Melik Tâgî, diğer yüz başlıkların da ona katılması ile Patan kentini ele geçirip Müslümanların mallarını yağmalamaya başlamıştı.²⁶⁵ Üstelik daha önce İslâm dinini

²⁶⁰ Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî*, 514; es-Sihrindî, *Târîh-i Mübârekşâhî*, 112; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 288-289; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 13-14; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 4; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 6; İng. çeviri, 9; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 163; Haig, "The Reigns of Ghiyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 168; Husain, *Tughluq Dynasty, 287-288*; King, "History of the Bahmani Dynasty", 143; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 418; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 161.

²⁶¹ "دیوگیر" Deogir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 14; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 5; İsmâî, *Fütûhu's-selâtin*, 535; Deharâgarh "دهاراگره" Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 6; İng. çeviri, 9; Daharagar "دهاراگر" Bkz. es-Sihrindî, *Târîh-i Mübârekşâhî*, 112; "دهاراگر" Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 163.

²⁶² "سرتیز عمادالدین ملک" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 14; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 5.

²⁶³ Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî*, 515; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 14; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 4-5; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 439; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 289; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 6; İng. çeviri, 9; es-Sihrindî, *Târîh-i Mübârekşâhî*, 112; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 881; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 21; King, "History of the Bahmani Dynasty", 143; Haig, "The Reigns of Ghiyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 168; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 418; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 32-34; Sherwani, "The Bahmanis", 148; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 219; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 10-13; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 161.

²⁶⁴ King, "History of the Bahmani Dynasty", 143; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 418.

²⁶⁵ Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî*, 515-516; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 13; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 2-3; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 439-440; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 289; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 6; İng. çeviri, 9; es-Sihrindî, *Târîh-i Mübârekşâhî*, 112; Haig, "The Reigns of Ghiyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 169-170; Sherwani, "The Bahmanis", 148; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 418.

benimseyen Dekken bölgesindeki racalar, merkez ile bağlarını kesip Hinduizm'e dönerken Doğu Dekken'in bir kısmı ile Güney Dekken Tuğluk hâkimiyetinden çıkmaya başlamıştı. Böylece ileride daha teferruatlı ele alacağımız üzere güney Dekken'de Behmenîler'i en fazla uğraştıran devletlerden biri olan Vicayanagar (Bicanger) Devleti'nin²⁶⁶ temeli atıldı.²⁶⁷

Melik Tâgi'nin isyan haberini alan Sultan Muhammed Tuğluk Şah, adamlarının bir kısmını Devletâbâd'da bırakarak Gucerât'a doğru hareket etti. Bu hareket, isyancılara aradıkları fırsatı sundu. Tuğluk ordusuyla yapılan mücadele sonrası kendi bölgesine çekilmek üzere yola çıkan ve annesini ziyaret etmek için Miraj'a varan Hasan Gangu, kendisine katılan birliklerle asker sayısını daha da artırdı.²⁶⁸ İmâdü'l-Mülk Sertîz'in Gülberge'yi işgal haberini Sagar'dayken alan Hasan, önce Devletâbâd'ı el geçirmek ardından Sertîz'i ortadan kaldırmak üzere harekete geçti.²⁶⁹ Hasan'ın Devletâbâd'a ilerlediğini öğrenen Sertîz, Gülberge'den çekilerek o yöne doğru hareket etti. Devletâbâd'a doğru ilerlerken önündeki toprakları ele geçiren Hasan Gangu, Hinduların da desteğini alarak²⁷⁰ Seyfeddîn Gûr, İskender Han, Kır Han'ın da aralarında bulunduğu bir orduyla Sultan'ın Devletâbâd'da bıraktığı adamları ile çarpıştı. İmâdü'l-Mülk Sertîz'i öldürdükten sonra Devletâbâd kalesine sığınan İsmail Mih Afgan'ı kuşatma altına alan Hodâvendzâde Kıvamü'd-Dîn, Melik Cevher başta olmak üzere Sultan'ın geride bıraktığı ordusunu mağlup ederek Dekken bölgesinden Mâlvâ'ya çekilmek mecburiyetinde bıraktı.²⁷¹

²⁶⁶ Hakkında detaylı bilgi için bkz. Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 377-378; N. Venkata Ramanayya, *Vicayanagara Origin of the City and the Empire*, University of Madras, Madras 1933; N. Venkata Ramanayya, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", *Indian History Congress*, Vol 5 (1941), 572-582; V. Narasinhham, "Studies in the History of Vicayanagara", *Indian Historical Quarterly* Vol. IV, Caxton Publications, India 1926, 113-119.

²⁶⁷ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 418.

²⁶⁸ İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 541; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 440.

²⁶⁹ İsmâî, Hasan Gangu'nun İmâdü'l-Mülk Sertîz'e karşı ilerlemesini bildiren bir rüya gördüğünü bu sebeple kendisini rahat bırakmayacağını bildiği Sertîz ile karşılaşmak üzere harekete geçtiğini bildirir. İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 542-543.

²⁷⁰ Firişte yirmi bin kişilik ordu ile ilerleyen Zafer Han'ın Telingana Racası tarafından gönderilen on beş bin asker ve İsmail Mih Afgan tarafından destek için ayrılan beş bin asker ile birleşerek İmâdü'l-Mülk Sertîz'le savaştığını bilidir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 289.

²⁷¹ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 520; İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 541-551; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 440-441; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 289-290; Tâbâtaba, 14; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 5; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 7; İng. çeviri, 10; es-Sihrindî, *Târîh-i Mübârekşahî*, 112; Bedâünî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 163; Ulughânî, *Zaferü'l-vâlih bi*

Çekilen Tuğluklu ordusu geride develer, atlar, kadın köleler, binlerce Habeşli erkek, altın ile gümüş külçeler ve yüzlerce çadır bıraktı. Sayısız savaş ganimeti ile Devletâbâd'dan yaklaşık on mil uzaklıkta yer alan Nizampur'daki İsmail Mih Afgan'ın yanına giden Zafer Han²⁷² ünvanlı Hasan Gangu, sevinç ve hürmetle karşılandı. Son zafer ile birlikte Hasan Gangu'nun taraftarlarının arttığını gören İsmail, iki hafta sonra emîrleri bir araya toplayarak yaşı sebebiyle sultanlığa uygun olmadığını bildirdikten sonra Zafer Han lehine oy kullanarak yeni bir sultan seçmelerini buyurdu. Meclisteki herkesin onu desteklemesi üzerine Hasan Gangu Dekken'in yeni sultanı ilan edildi.²⁷³

1.1.5. Alâeddin Behmen Şah'ın Sultan İlan Edilmesi

Devletâbâd'da çıkan isyanın başrolünde farklı isimler olsa da Dekken'i Tuğluk hâkimiyetinden çıkaran hamlenin Hasan Gangu'nun önderliğindeki ordu tarafından atılması, Hasan'ın isyanın simgesi haline gelmesini sağladı. Mâlvâ'daki kardeşi Melik Gül'ün emrinde çok sayıda askerden müteşekkil bir ordunun bulunması ve Sultan Muhammed Tuğluk Şah'ın önde gelen komutanlarından biri olması sebebiyle isyancılar tarafından önce isyanın lideri seçilen ardından Nasîrüddîn Şah ünvanıyla sultan ilan edilen İsmail Mih Afgan'ın Hasan Gangu'nun lehine tahttan çekilmek zorunda kalması, geçmişte Şeyh Nizâmeddin Evliyâ, Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî ve Brahman Gangu tarafından yapıldığı iddia edilen sultanlık kehanetini gerçek kıldı.

Muzaffar ve-âlih, I, 883; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 21; Elphinstone, *The History of India Vol II*, 65-66; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 232-241; Sherwani, "The Bahmanis", 148; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 35-36; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 219-220; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 419; Husain, *Tughluq Dynasty*, 295; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 184-185; King, "History of the Bahmani Dynasty", 143; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 13-17.

"كانكو حسن سلطنة على الناس واجتمع" Ve insanlar Hasan Gangu Sultanlığında buluştu. Bkz. Uluğhânî, *Zaferî'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 883.

²⁷² Haig'e göre Hasan'a bu ünvanı veren Sultan İsmail'dir. Bkz. Haig, "The Reigns of Ghuyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 170.

²⁷³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 290; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 21-22; Haig, "The Reigns of Ghuyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 170; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 193; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 36; Sherwani, "The Bahmanis", 148-149; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 220; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 18-19. Ayrıca Sherwani Melik Gül'ün kendilerine askerî destek sağlamasını umarak kardeşi İsmail'i sultan ilan etmelerine karşı isyanı bastırmak için Muhammed Tuğluk Şah'ın ordusu ile birlikte gelmesi üzerine isyancıların ve İsmail Mih'in umduğu yardımı görememesinin, Hasan Gangu lehine tahttan çekilmek zorunda kalmasının sebepleri arasında olabileceği ihtimaline dikkat çeker. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 45, 58. dipnot.

İsmail Mih Afgan'ın talebi üzerine önde gelen isimlerin Hasan Gangu lehine oy kullanması üzerine 24 Rabiulahîr 748 Cuma günü²⁷⁴ (3 Ağustos 1347) Kutbüddin Mübârek Şah Halacî tarafından Devletâbâd'da inşa ettirilen camide Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî tarafından tahta oturtuldu ve *Ebu'l-Muzaffer Alâeddin*²⁷⁵ *Behmen Şah* (İskender-i Sâni Ebu'l-Muzaffer Sultan Alâeddin Hasan Şah-ı Veli el-Bahmani)²⁷⁶ ünvanıyla Dekken sultanı ilan edildi.²⁷⁷ Behmenî Devleti'nin temellerinin atılması ile Dekken bölgesindeki Müslümanlar ilk müstakil devletlerini kurarken vaktiyle Tuğluklu hizmetinde olan emîr-i sade Hasan Gangu'da Alâeddin Behmen Şah ünvanıyla bu devletin ilk sultanı oldu.²⁷⁸ Böylece Dekken'de yaklaşık 180 yıl²⁷⁹ varlığını koruyacak ve 18 hükümdar tarafından yönetilecek olan Behmenî Devleti'nin hakimiyeti başlamış oldu.

1.1.6. Alâeddin Behmen Şah'ın İlk Faaliyetleri

Dekken'in Tuğluklu hakimiyetinden ayrılması ile sonuçlanacak Devletâbâd isyanında verdiği mücadele ile gücünü, kabiliyetini, zekasını, istikrarını göstererek isyancıların desteğini alan ve nihayetinde İsmail Mih'in onun lehine tahttan çekilmek zorunda kalması ile sultan ilan edilen Alâeddin Behmen Şah'ın tahta çıktıktan sonraki ilk faaliyeti, devlet erkânını tayin etmek oldu. Nitekim Sultan Muhammed Tuğluk Şah'ın idaresinden memnun olmayan muhtelif bölgelerdeki isyancıların bir araya gelerek verdiği

²⁷⁴ İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 55; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 290-291; Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 14; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 5.

²⁷⁵ Sherwani'ye göre Hasan, Ali Şah tarafından da kullanılan bu ünvanı, dayısı Melik Hizhbaruddin'in hizmet ettiği Delhi Türk Sultanlıklarından Halacî Sultanı Alâeddin Muhammed Halacî'ye hürmeten almıştır. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 50.

²⁷⁶ İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 554.

البهمنى الولى شاه حسن علاء الدين سلطان ابوالمظفر ثانى سكر

Sikender-i Sâni Ebu'l-Muzaffer Sultan Alâeddin Hasan Şah el-Veli el-Bahmenî Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 15; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 5.

²⁷⁷ Firişte tahta oturması için seçilen ve kutlu kabul edilen bu tarihin müneccimler tarafından belirlendiğini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 290.

²⁷⁸ İsmâî, 554-557; Jamini Mohan Banerjee, *History of Firûz Shah Tughluq*, Munshiram Manoharlal, New Delhi 1967, 3; Prasad, *History of Mediaeval India: From 647 A. D. To the Mughal Conquest*, 317-320; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 241-245; Haig, "The Reigns of Ghiyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 170; Husain, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 183-184; King, "History of the Bahmani Dynasty", 143; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 18-19; Sherwani, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", 220; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 418; Koç, "Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)", 162.

²⁷⁹ Herevî devletin 748-1002/1347/1348-1593/1594 yılları arasında yaklaşık 254 yıl varlık gösterdiğini ve 29 sultanın hüküm sürdüğünü bildirir. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 1; İng. çeviri, 1.

mücadele sonucu kurulan bir devleti kontrol altında tutmak ve olası yeni bir isyanı engellemek ancak önemli makam ve mevkilere güvenilir, kabiliyetli, liyakatli, ehil zatların getirilmesi ile mümkün olacaktı. Üstelik halkı memnun edecek tayinlerin yapılmamasının nelere mal olduğu, Sultan Muhammed Tuğluk Şah döneminde yaşanan gelişmeler sonucunda acı bir şekilde tecrübe edilmişti.

Subayların çoğuna *Han* veya *Melik* gibi ünvanlar bahşedilerek bir aristokrasi yaratılırken,²⁸⁰ aralarında daha güçlü ve etkili olanlar *Kutbü'l-Mülk*, *Hâce-i Cihân* gibi özel ünvanlarla donatıldı. Çeşitli dönemlerde farklı vazifeleri tanımlamak için kullanılmış olmakla birlikte, genellikle büyük ve nüfuzlu emîr ve yararlılık gösteren kumandanlara verilen *Emîrü'l-Ümerâ* ünvanı, Sultan lehine tahttan vazgeçmek zorunda kalan İsmail Mih Afgan'a verildi. İsyanın başından beri Alâeddin Behmen Şah'a desteğini esirgemeyen Melik Seyfeddîn Gûr,²⁸¹ baş vezirlik mahiyetindeki *Vekîlü's Saltana* (*Vekîl-i Mutlâk*) makamına atandı. Yeni bir devlet pek çok sadık ve ehil yetkililerin başında bulunduğu, sistemli şekilde işleyen makam ve kurum gerektiriyordu. Bu nedenle

²⁸⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 16; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 6-7; King, "History of the Bahmani Dynasty", 144; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 251.

²⁸¹ Hayatının ilk yılları hakkındaki bilgilere ulaşmak pek mümkün olmamakla birlikte, Behmenî Devleti'nin kuruluş evresinden itibaren kaynaklarda sıklıkla ismine tesadüf edilen Melik Seyfeddîn Gur, söz konusu devletin ilk *Vekîlü's Saltana*'sı "السلطنة وكيل" olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır. Kimi kaynaklarda Devletâbâd isyanı esnasında İsmail Şah ve Hasan Gangu'nun yanında yer aldığı ve Deccen'in bağımsızlığı için onlarla birlikte mücadele ettiği bildirilen Melik Seyfeddîn'in nesebini ve Hindistan'a ne zaman, nasıl geldiğini, müelliflerin bu konudaki sessizliği sebebiyle tespit etmek güç olsa da "Gur" adından dolayı Muizzüddin (Şehâbeddîn) Muhammed Gur'un bağlı olduğu Türk boyuna mensup olduğu ve atalarının onun izinden Hindistan'a geldiği düşünülmektedir. Buna karşın Dekken'i Tuğluklu hakimiyetinden çıkararak bağımsızlığını kazanması sağlayan isyanda ismi geçen üç önemli isimden İsmail Şah, Hasan Gangu ve Melik Seyfeddîn'in birlikte mücadele verdiği ancak aralarındaki en önemli şahsın askerî, siyasi, idarî alanda diğer ikisinden daha mahir olan Melik Seyfeddîn olduğu bildirilmektedir. Firişte'nin yüz yedi yıl yaşadığını söylediği Melik Seyfeddîn, yine onun beyanına göre Alâeddin Şah, I. Muhammed Şah, Alâeddin Mücâhid Şah, Dâvud Şah ve II. Muhammed Şah zamanında devlet içerisindeki konumunu koruyarak vekîlü's saltana makamında kalmaya devam etmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Abdul Majeed Siddiqui, "Malik Saifuddin Gori, The Constituon-Framer of The Bahmani Kingdom", *Indian History Congress*, Vol 3 (1939), 701-711.

hazinedar,²⁸² şahne-i fil,²⁸³ ser-devâtdâr,²⁸⁴ seyyidü'l-hüccâb,²⁸⁵ çâşnigîr,²⁸⁶ debîr,²⁸⁷ kûtvâl²⁸⁸ gibi makamlar yaratılarak güvenilir hizmetkarlara bahşedildi. Bu vazifelerden kimisi zamanla önemini yitirirken kimisi daha da artırdı.²⁸⁹

Sultan Alâeddin, yeni yarattığı bu makamlara atama yaparken önceliği son savaşta

²⁸² Farklı devletlerde hâzin, hazînü'l-mâl, hâzindar, hızendar, hazânedar, haznedar, sâhibü beyti'l-mâl, nâzîrü beyti'l-mâl ve reîsü beyti'l-mâl olarak da adlandırılan hazinedar, sarayda ayrı bir dairede bulunan sultana ait para, mücevher gibi çeşitli kıymetli mallardan oluşan hazinenin başına atanan amire verilen isimdir. Detaylı bilgi için bkz. D. P. Little, “*Khaznadâr*”, *EF*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1997, IV, 1186-1187; Erdoğan Merçil, “Hazinedar” *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları”, İstanbul 1998, XVII, 141-143; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 120-123.

²⁸³ Şahne-i fil adı verilen saray görevlisi, özellikle Hindistan devletleri için büyük önem taşıyan ve gerek savaşta gerek törenlerde gerekse seyahat esnasında kullanılan fillerin bakımından ve filhâne çalışan görevlilerin yönetiminden sorumlu idi. Detaylı bilgi için bkz. Ishtiaq Husain Qureshi, *The Administration of the Sultanate of Delhi*, Sh. Muhammad Ashraf Kashmiri Bazar, Lahore 1942, 69,137; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 116-119.

²⁸⁴ Hükümdarın devât (divit) adı verilen takımından sorumlu olan kişiye verilen isimdir. Detaylı bilgi için bkz. David Ayalon, “*Dawâdâr*”, *EF*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1991, II, 172; Asri Çubukçu, “*Devâtdâr*”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları”, İstanbul 1994, IX, 221-222; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 132-134.

²⁸⁵ Muhamed Tuğluk Şah devrinde, pek çok devlette alışlagelmiş olan has-hâcib ve emîr-i hâcib'in yanı sıra seyyidü'l-hüccâb ve şerifü'l-hüccâb adında iki yeni hâciblik makamına rastlanır. Bu makamdaki kişilerin, sultanın halkı kabul törenlerinde ve halkın şikayetlerini dinlemek üzere düzenlediği mezâlim divânlarında sunulan dilekçeleri toplamak ve sultana iletmekle vazifelendirilen has-hâcib ile benzer vazifelere sahip oldukları bilinmektedir. Saray protokolünde has-hâcibten sonra gelen bu makama sahip zatların, melik ünvanını taşıdığı bilinmektedir. Tuğluklular döneminde has hâcib ünvanının yerini aldığı söylene de iki ayrı makam oldukları görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Fuad Köprülü, “*Hâcib*”, *İA*, MEB, İstanbul 1987, V, 1, 30-36; M. Sobenrnheim, “*Hâdjib*”, *EF*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1927, II, 206-207; Aydın Taneri, “*Hâcib*”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları”, İstanbul 1996, XIV, 508-511; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 98, 100.

²⁸⁶ Farsça lezzet manasına gelen *çâşnî* ve tutan manasına gelen *gîr* kelimelerinin terkiibinden oluşan *çâşnigîr*in temel vazifesi yardımcılarıyla birlikte sultanın yemeklerini hazırlamanın yanı sıra sultanın yemeklerini ondan evvel tadarak zehirlenme ihtimalinin önüne geçmekti. Bu sebeple sultanın en güvenilir gulâmları arasından seçilirlerdi. Detaylı bilgi için bkz. Qureshi, *The Administration of the Sultanate of Delhi*, 62; B. Lewis, “*Çâşnagîr-bashi*”, *EF*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1991, II, 15; Clifford Edmund Bosworth, “*Çâşnigîr*”, *EIr.*, London 1990, V, 47-48; Aydın Taneri, “*Çâşnigîr*”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VIII, 232.

²⁸⁷ Merkezî hükümetle mahallî idareler, tâbî hükümdarlar ve diğer devletlerarasında olan resmî yazışmaların tamamı *Dîvân-ı İnşâ*'da hazırlanır, bu yazışmaları debîr-i hass adı verilen sultanın kâtibi kaleme alırdı. Debîr-i hassın emrinde ise debîr adı verilen pek çok kâtip bulunurdu. Detaylı bilgi için bkz. Sadi S. Kucur, “*Debîr*”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IX, 63-64; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 147-148.

²⁸⁸ Hindistan'da hüküm süren İslâm devletlerinde yarı askerî memur sayılan kûtvâller, taşradaki kalelerin idaresi ve korunması, şehir ve taşralardaki düzen, huzur ve güvenliğin sağlanması gibi asayişin temininden sorumluydular. Bunun yanı sıra kalelerdeki hapisanelerde kûtvâllerin sorumluluğu altındaydı. Detaylı bilgi için bkz. Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 74; Qureshi, *The Administration of the Sultanate of Delhi*, 10-11, 90, 133, 153, 164, 182,201; Clifford Edmund Bosworth, “*Kötvâl*”, *EF*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1986, V, 279-280; Cevat İzgi, “*Kûtvâl*”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 503-504; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 287-288.

²⁸⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 15-16; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 6-7; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 291; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 13; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 51; Joshi, “*The Bahmani Kingdom*”, 251.

kendisine sadakatle hizmet etmiş olan cesur emîrlere verdi. Her birine liyakatlerine uygun bir rütbe ve makam bahşetti. Bunlardan Sultan Muhammed Tuğluk Şah'ın emîrllerinden olan ve oğlu Muhammed ile birlikte Alâeddin Behmen Şah'ın hizmetine giren Ainüd-dîn; *Hâce-i Cihân* ünvanıyla onurlandırılırken, Melik Hindû-i Türk; *Îmâdü'l-Mülk* ünvanını aldı ve *sahib-i arz*²⁹⁰ olarak atandı. Husâmeddîn Ağçı; *nâib-i vezir*²⁹¹ tayin edilirken, Seyyid Raziüd-dîn; *Kutbü'l-Mülk* ünvanını aldı. *Nâib-i bârbeg*²⁹² Melik Şâdî; *Hâcib-i Hâs* oldu. *Îmâdülmülk*'e karşı mücadele veren Hüseyin; *Gerşasb* ünvanını alarak *Kurbeg-i meysere*,²⁹³ Mîr Saku Şemsüddîn; *Kurbeg-i meymene*²⁹⁴ olarak atandı. Şeref Farsî;

²⁹⁰ Ordunun maaş, silah ve teçhizatını takip etmek, askerlerin rütbelerinin kaydını tutmak için kurulmuş olan Dîvâvü'l-ârz (Dîvânü ârzü'l-ceyş, Dîvân-ı ârz-ı memâlik)'ın başkanına verilen isimdir. Aynı zamanda ârzü'l-ceyş, ârz-ı leşker, sâhib-i dîvân-ı ârz, sâhib-i dîvân-ı ârz-ı memâlik, ârz-ı vâlâ, ârz-ı hâsib, ârz-ı mülk, sâhibü dîvân-ı'l-ceyş adlarıyla da bilinir. Ordunun ihtiyaçlarını karşılamak, yeni asker yazmak, askerlerin maaşlarını ödemek, orduyu düzenli olarak teftiş etmek, sefere çıkacak ordunun hazırlıklarını yapmak gibi vazifeleri olan bu makam hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Qureshi, *The Administration of the Sultanate of Delhi*, 83-84, 130-132; Mehmet Fuad Köprülü, "Arz", *İA*, MEB, İstanbul 1978, I, 657-660; Erdoğan Merçil, "Ârz (Tarih)", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, III, 359; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 237-241.

²⁹¹ Birini temsil etmek, birine vekâlet etmek anlamına gelen "nevb" kelimesinden türetilen nâib, geçici süreliğine belli bir makamın sahibinin yerine bakmak, onun vazifesini üstlenmek anlamına gelmektedir. Kaynaklarda Nâib-i mülk, Melik nâib, Nâib-i hâss-ı şâh olarak da rastlanan nâiblik makamına atanan kişi sultanın adına devlet işlerini yürütürdü. Özellikle Tuğluklular ve onların içinden filizlenen Behmenîler zamanında hükümdar nâibliği yerine vezirlik makamı tercih edilmiştir. Sarayda olmadıkları vakit onlara vekalet eden zatlara nâib-i vekîl adı verilmiştir. Genellikle yüksek rütbeli emîr yahut meliklerin arasından seçilen nâib hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Sir Hamilton Alexander Roskeen Gibb, "Nâ'ib", *EF*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1993, VII, 915; Casim Avcı, "Nâib", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 311-312; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 254-259.

²⁹² Sözlükte araya girmek, birinin bir yere girmesine engel olmak, gizlemek, örtmek manalarına gelen hacb kökünde türetilen ve bir kişinin bir yere girmesine engel olan kimse, kapıcı anlamına gelen hâciblik makamının kuruluşu Sâsânîlere kadar götürülmektedir. Bütün hâciblerin âmiri olarak emîr-i hâcibliğin ise 940 senesinde kurulduğu düşünülmektedir. Farklı dönemlerde ve farklı devletlerin bünyesinde görev tanımı değişiklik gösteren emîr-i hâciblik, bârbeg, emîrü'l-hüccâb ve âcibü'l-hüccâb isimleri ile de karşımıza çıkmaktadır. Başlıca vazifeleri saray protokolünü düzenlemek, sultanın emrindekilerle ve halkla haberleşmesini sağlamak, sultanın komuta ettiği seferlerde ordunun sağ kanadını idare etmek onun olmadığı zamanlarda ise bazen doğrudan orduyu komuta etmek olan emîr-i hâcib'in vekiline ise nâib-i emîr-i hâcib, nâib-i bârbeg adı verilirdi. Emîr-i hâcib'in sefer ve çeşitli sebeplerle sarayda bulunmadığı zamanlar onun vazifeleri vekili tarafından yerine getirilirdi. Mehmet Fuad Köprülü, "Hâcib", 30-36; Sobenrnheim, "Hâdjib", 206-207; Taneri, "Hâcib", 508-511; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 95-98.

²⁹³ Saray görevlileri arasında yer alan ve kaynaklarda görev tanımı yapılmayan kurbegin sultana ait silahlardan sorumlu olduğu yahut saraya bağlı silah imalathanesi olan kurhânede vazifeli oldukları, lüzum halinde seferlere de iştirak ettikleri bildirilmektedir. Kaynaklarda yer alan kurbeg-i meyserenin ve kurbeg-i meymenenin ise saray protokolünde sultanın sol tarafında durdukları için bu adı aldıkları belirtilirken King, (kûr beg-i maisarah ve kûr beg-i maimanah olarak not etmiştir) sol kanat kumandanı ve sağ kanat kumandanı olduklarını bildirir. Nitekim pek çok İslâm devletinde isimlendirmeler farklı olsa da ordunun kalbü'l-ceyş, meymene, meysere, talîa (mukaddeme/ nezîre/ pişdar), sâkatü'l-ceyş (muahhira) adları ile beşli düzene sahip olması ve sağ kanat ile sol kanadın meymene, meysere isimleri ile tanımlanması bunun doğru olabileceğini gösterir. Detaylı bilgi için bkz. King, "History of the Bahmani Dynasty", 144; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 150-151; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 257; Mustafa Zeki Terzi, "Ordu", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 357-362.

²⁹⁴ Bkz. 293. dipnot.

Umdetü'l-mülk ünvanı alarak *debîr* oldu. Daha önce Muhammed Tuğluk'un hizmetinde olan Kadı Celal; Kadir Han ünvanını aldı.²⁹⁵ İskender Han ünvanını alan Bahâeddin; *bârbeg* tayin edildi.²⁹⁶ Hasan bin Turan; *hazînedâr*,²⁹⁷ Mübârek Han'ın oğlu; *şahne-i fil*, Melik Cahjû; *Seyyidü'l-hüccâb*, Kadı Bâhaeddîn; *hâcib-i kasabah*,²⁹⁸ Devletşâh; *şahne-i bârgâh*,²⁹⁹ Sâlâr Han; *çaşnigîr*, Ali Şah; *ser-perdedâr*³⁰⁰ olarak atandı.³⁰¹ Sultan Muhammed Tuğluk'un hizmetinden ayrılarak Dekken'e giden Brahman Gangu; Alâeddin'in sultan olmadan evvel söz verdiği gibi hazine ve maliyeden sorumlu tutuldu.³⁰² Sultan Alâeddin Behmen Şah'ın büyük oğlu Muhammed'e Sultan'ın çok kıymet verdiği dayısı Melik Hizhbaruddin'in *Zafer Han* ünvanı verildi ve Vekîlü's Saltana Melik Seyfeddîn Gûr'un kızı Şah Begüm ile nişanlandı. Böylece Sultan evlilik

²⁹⁵ İsamî, *Fütûhu's-selâtîn*, 555-556; Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 16; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 6-7; King, "History of the Bahmani Dynasty", 144.

²⁹⁶ İsamî, *Fütûhu's-selâtîn*, 555; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 51.

²⁹⁷ "خازن" Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 16.

²⁹⁸ "قصبه حاجب" Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 16.

²⁹⁹ Sultanın düzenlediği genel kabul ve bayram merasimlerinin yapıldığı bârgâh adı verilen yerin korunmasından sorumlu şahne-i bârgâh, bu tören esnasında yardımcılar ile birlikte halkı bir düzen içerisinde tutma ve kargaşa yaşanmasının önüne geçmekle mesuldü. Detaylı bilgi için bkz. Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 135-136.

³⁰⁰ Hem saray kapısında hem de hükümdarın düzenlediği resmî kabul törenlerinde kapıcılık yapan perdedârlar, saray kapısının üzerinde bulunan perdeyi kaldırmakla vazifelendirildikleri için bu adı almışlardır. Perdedârların başında ise ser-perdedâr yahut emîrül-perdedâriyye adı verilen amirleri bulunurdu. Perdedârlık vazifesinin yerini bazı devletlerde kapıcı adı verilen görevliler devralmışlardır. Detaylı bilgi için bkz. Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 139-141.

³⁰¹ İsamî, *Fütûhu's-selâtîn*, 555-556; Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 16; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 7; King, "History of the Bahmani Dynasty", 144.

³⁰² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 291; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 22; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 51; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 39. Görevlendirmelerin tamamından gerek İsamî gerek Tabataba eserlerinde bahsederken, Brahman Gangu'nun maliyeden sorumlu tutulduğuna dair bilgiye yer vermezler. Bu bilgi yalnızca Firişte tarafından aktarılır. Firişte buna ilaveten Hasan'ın eski efendisine söz verdiği gibi adını kendi adına ekleyerek tüm resmi belgelerde kullandığını bildirir. Ancak bunu teyit eden bir veriye rastlanılmış değildir. Firişte bunun yanı sıra Brahman Gangu ile ilgili önemli bir iddiada bulunur. Buna göre: Gangu, Müslüman bir prensin hizmetine girmeyi kabul eden ilk brahmandı. Onun öncesinde brahmanlar erdemlerini yok edeceklerine inandıkları için hiçbir zaman devlet işleriyle alakadar olmayıp, dini konularla ve Vedalar adı verilen kutsal kitaplarla ilgilenmekteydiler. Zaman zaman hekim, gökbilimci, metafizikçi veya tarihçi kimliği altında zengin, güçlü zatlara bir araya gelmiş olsalar da onların zenginlik ve itibar tekliflerine karşın hizmetlerine girmeyi reddetmiş, kölelik zincirini boyunlarına geçirmeyi asla kabul etmemişlerdir. Buna karşın Gangu ile birlikte Dekken'in mali sorumluluğu tüm sultanlar tarafından brahmanlara verilmeye başlandı. Ancak Firişte burada kendisiyle çelişir. Nitekim hem Alâeddin Behmen Şah'ın bu vazifelendirmesi sonucu ilk defa bir Brahman'ın Müslüman bir hükümdarın hizmetine girdiğini söylerken hem de Sultan Muhammed Tuğluk'un hizmetinden ayrılarak, yani Müslüman bir hükümdarın hizmetinden ayrılarak yine bir Müslüman hükümdar olan Alâeddin Şah'ın hizmetine girdiğini yazar. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 291-292.

Ayrıca Gribble Alâeddin Şah'ın Brahman Gangu'yu maliyeden sorumlu tutmasının güdülen bir politikanın gereği olarak yapıldığını, böylece Müslüman hükümdarların çoğunluğu Hindu olan halk ile daha fazla temas kurma olanağı bulduklarını savunur. Ancak brahmanların gerek öncesinde gerek Müslümanların Dekken'i hakimiyet altına almasından sonra devlet içerisindeki konumları düşünüldüğünde bu iddianın da doğru olmadığı görülmektedir. Bkz. Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 22.

yolu ile yeni kurduğu devletine siyasî destek sağlamış oldu.³⁰³

1.1.7. Alâeddin Behmen Şah Dönemi Siyasî Hadiseler

Yaptığı tayinlerle yeni kurulan devletinde sistemli ve sağlam bir teşkilat oluşturmaya çalışan Sultan Alâeddin Behmen Şah'ın esas hedefi; Delhi'nin de içinde bulunduğu tüm bölgeye hakim olmaktı. Cape Comorin'e (Kanyakumari) değin uzanan Güney Hindistan'ın tamamını ele geçirme planları yapan Sultan Alâeddin, ormanlarla kaplı uzak güneye keşif seferleri düzenlenememesi sebebiyle Sultan'ın bu projesinin gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığına farkında olan tecrübeli devlet adamlarından Melik Seyfeddin Gur'un çabasıyla bu planından vazgeçti.³⁰⁴ Hiç kuşkusuz bu, tek ortak paydası Sultan Muhammed Tuğluk Şah'ın hakimiyetinden kurtulmak olan, farklı ırk ve dine mensup grupların çıkardığı isyan sonucu kurulan ve henüz siyasî teşkilatını tamamlayamamış olan bir devlet için oldukça iddialı bir projeydi.

İsyanda başarı elde edilmiş olmasına karşın oldukça karışık siyasî ortamda mevcut sınırları koruyarak halk arasında birlik kurmaya çalışmak yerine, merkeze uzak bölgelere düzenlenecek yeni seferler aracılığıyla genişleme gayesi gütmek, devletin varlığını tehlikeye sokacak bir siyaset olabilirdi. Üstelik Sultan Muhammed'in baskıcı politikasından bıkararak Devletâbâd isyanı sırasında Sultan Alâeddin'e destek veren Hinduların Müslüman bir sultanın hakimiyetinden kurtularak başka bir Müslüman sultanın idaresi altına girmeye niyeti yoktu. Onların esas amacı; Sultan Muhammed'e isyan eden Alâeddin'i destekleyerek Tuğlukluların Dekken üzerindeki hâkimiyetine son verdikten sonra hâkim oldukları bölgelerde bağımsızlıklarını ilan etmektir. Nitekim Sultan Muhammed'in Dekken'den ümidini keserek bütün dikkatini Gucerât'a yöneltmesi, onları bu gayelerine daha fazla yaklaştırmıştı. Ayrıca Sultan Alâeddin'in güneyde ele geçirmeyi

³⁰³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 293; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 28; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 51; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 151. Düşün 24 Rabiulahir 752 (20 Haziran 1351) yılında gerçekleşmiş olsa da Müslüman, Hindu ayrımı yapılmaksızın çok sayıda insanın katıldığı eğlencelerin bir sene sürdüğü ve bu vesileyle Sultan Alâeddin'in devletin ileri gelen isimlerine bin tane ipek ve kadife elbise, bin Arap ve Irak atı, on iki mücevherlerle süslenmiş kılıç hediye ettiği, tüm halka tahıl dağıtıp yoksul ve muhtaçlara yemekler ikram ettiği bildirilir. Tüm bunlar devletin o dönemki sosyo-ekonomik durumu hakkında ipucu sunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 64.

³⁰⁴ Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 375; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 52; Sherwani, "The Bahmanis", 149-150.

hayal ettiği topraklara Tuğluklular daha evvel sefer düzenlemiş ancak başarı elde edememişlerdi. Tüm bu koşullar göz önünde bulundurulduğu vakit izlenebilecek en makul siyaset, evvela Dekken'deki hâkimiyeti sağlamlaştırmak ardından fethi daha mümkün görünen Gucerât ve Mâlvâ bölgelerine doğru genişleme politikası gütmek olacaktı.

Sultan'ın yaptığı tayinler ile emîrlerin, komutanların her biri, kasaba ve ilçeler elde eden câgîrlere terfi ettiler. Böylece orantılı bir ordu ve maiyet kuruldu. Ardından Melik Seyfeddîn'in verdiği tavsiyeler doğrultusunda, tayinleri yapılan emîrlere sorumlu oldukları bölgelere giderek Behmenî hâkimiyetine karşı çıkanları itaat altına alma, fetihler yaparak Behmenî sınırını genişletme ve orduyu örgütleme emri verildi. Buna göre Hâce Cihân; Gülberge'ye, İskender Han; Bîder'e, Kır Han; Kalyan'a³⁰⁵ Safdar Han; Sagar'a, Hüseyin Gerşasb; Kotâgir ile Kandehar'a³⁰⁶ ve Râziüddin Kutbü'l-Mülk; güneybatıya doğru hareket etti.³⁰⁷ Geri kalan komutanlar ise diğer gayrimüslim ülkelerde yağma seferlerine başladı. Bunlardan İmâdû'l-Mülk ve Mübârek Han Sultan'ın emriyle Tapi³⁰⁸ nehrine kadar ilerleyerek Dangri ve Janjûl'a “جنجوال” (?) yağmaladı.³⁰⁹

1.1.7.1. Kandahar, Kotagir ve Kalyan'ın Fethi

Sultan'ın emriyle kendisine tahsis edilen Kotâgir'e doğru ilerleyen Gerşasb, henüz yoldayken Alâeddin Behmen Şah'ın Dekken'in idaresini ele geçirmesinin ardından ani bir gece baskınıyla Kandahar'a saldıran Muhammed Tuğluk Şah'ın emrindeki bir kısım Türk askerinin halka zulmettiği, kaleyi ele geçirdiği ve Hindu Akrâj'ın³¹⁰ ailesini esir ettiği haberini aldı. Kaçarak Bodhan'a doğru ilerleyen Akrâj, kendisine siyasî destek sağlayabilmek amacıyla mektup yazdığı Gerşasb'a, Behmenî Sultanı Alâeddin Behmen

³⁰⁵ Tabataba Kır Han'ın “کوٲر” Kotar'a gittiğini bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 16; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 7.

³⁰⁶ İsamî, 528; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 16; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 7; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 144; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 52. Ayrıca Gribble Devletâbad'ın kuzeybatısında yer alan küçük bir kalenin adı olan Kandehar'ı Afganistan'daki Kandehar ile karıştırılmaması gerektiğini söyler. Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 28.

³⁰⁷ Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 373; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 52.

³⁰⁸ “ٲاوی” Tavi Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 16.

³⁰⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 16; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 7; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 373; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 144-145.

³¹⁰ “اٲراج” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 16; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 8.

Şah'ın hakimiyeti altına girmek istediğini bildirdi. Aldığı haberle memnuniyet duyan Gerşasb, Sultan'a itaat etmekle doğru bir karar verdiğini ve sadakatini sürdürmesi gerektiğini bildirdikten sonra vakit kaybetmeden önce Kandahar'ı ardından Kotagir'i ele geçirdi. Gelişmelerden haberdar olan Sultan, şehirde sevinç davulları çalınmasını ve halkın bu mutluluğa ortak edilmesini emretti.³¹¹

Güneybatı yönündeki Mundargi'ye³¹² doğru ilerleyen Seyid Raziüddîn Kutbü'l-Mülk, önce Bhoom'u³¹³ ardından Akkalkot'u³¹⁴ ele geçirerek Mundargi'ye döndü. Bölgeye *Seyidâbâd*³¹⁵ adını veren Kutbü'l-Mülk, ona boyun eğen yerel Hindu zemindarların yalnızca mallarına el koymakla yetinirken, karşı gelen herkesin bölgelerini yağmalayarak canını aldı. Böylece az sayıda askerden oluşan bir orduyla yola çıkmış olmasına karşın sefer düzenlediği bölgeleri kısa sürede Behmenî hakimiyeti altına almayı başardı.³¹⁶ Diğer bir müjdeli haber, Kalyan'ın fetih ve idaresi ile vazifelendirilen Kır Han'dan³¹⁷ geldi. Yaklaşık elli gün³¹⁸ boyunca kuşatma altına alınan kale, Behmenî hakimiyetine girerken, can ve mal güvenliğini temin edilen halk, Sultan'ın tebaası arasına dahil edildi.³¹⁹

Emrindeki orduyla birlikte Bîder yönüne doğru hareket eden İskender Han, burada kuvvetlerini düzene soktuktan sonra, Hindu zemindarlar tarafından tutulan Malkhed'e³²⁰

³¹¹ İsamî, *Fütûhu's-selâtîn*, 560-562; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 17; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 8; King, "History of the Bahmani Dynasty", 145; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 194; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 52-53.

³¹² "مندری" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 17.

³¹³ "بھوم" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 17.

³¹⁴ "انکلتوت" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 17.

³¹⁵ İsamî, Seyidâbâd olarak bilinen yerin "مہندری" Mahendri olduğunu bildirir. Bkz. İsamî, *Fütûhu's-selâtîn*, 562.

³¹⁶ İsamî, *Fütûhu's-selâtîn*, 562; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 17; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 8; King, "History of the Bahmani Dynasty", 145; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 53; Sherwani, "The Bahmanis", 150; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 249.

³¹⁷ Burhan-ı Measir'in tercümesini yapan King, eserde Kır Han'ın adının Kambar Han olarak yazıldığını bunun ise basım kaynaklı bir hata olduğunu bildirir. Ancak bizim istifade ettiğimiz nüshada Kır Han "قیر خان" olarak verilmiştir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 17; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 9, 13. dipnot.

³¹⁸ Burhan-ı Measir de müstahkem Kalyan kalesinin ele geçirilmesin elli gün sürdüğü bildirilirken, Sherwani bu süreyi 5 ay olarak verir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 17; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 9; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 53.

³¹⁹ İsamî, *Fütûhu's-selâtîn*, 562-563; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 17; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 9; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 373; King, "History of the Bahmani Dynasty", 145; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 53; Sherwani, "The Bahmanis", 150.

³²⁰ "ملکھید" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 18.

ilerledi. Behmenî askerlerinin Kalyan'daki son başarısını işiten bölgenin Hint halkı, direnmek yerine boyun eğerek haraç ödemeyi kabul etti.³²¹ İskender Han döndükten sonra Telingana³²² Valisi Kanânayand'a³²³ Sultan Alâeddin Behmen Şah'a bağlılığını sunmasını ve bunun göstergesi olarak ordusunda kullanılmak üzere fil göndermesini bildiren bir mektup iletti. İskender Han'dan gelen mesaja bağlılığını bildiren bir mektup ve bunu temin eden bir anlaşma ile yanıt veren Kanânayand, ayrıca İskender Han ile tanışmak için büyük bir istek duyduğunu belirtti. Gelen yanıt üzerine Telingana'ya ilerleyen İskender Han ve Kanânayand arasında bir görüşme gerçekleşti. Bu görüşme esnasında Sultan'a olan bağlılığını yineleyen Kanâbâyand, kıymetli hediyeler ve bir çift fili Dekken'in yeni sultanı Alâeddin Behmen Şah'a ulaştırması için İskender Han'a teslim etti. Kanânayand'ın bağlılık haberini ve bunun sembolü olan filleri memnuniyetle karşılayan Alâeddin Şah, İskender Han'a ulaştırılmak üzere başarısını öven bir mektup gönderdi.³²⁴

Alâeddin Behmen Şah adına tahttan çekilmek zorunda kalan eski sultan İsmail Mih Afgan'a, Terdal ve Jamkhandi³²⁵ yakınlarında yer alan bir bölge³²⁶ in'âm³²⁷ olarak verildi. Bölgeyi ele geçirmek ve Behmenî hakimiyetini tesis etmekle vazifelendirilen İsmail, buradaki Hindu reis Nârâyana'nın yönlendirmesiyle Sultan'a isyan etti. Kimi

³²¹ Tabataba'nın Türklerin son başarısını görüp işittikten sonra direnmek yerine teslim oldular ifadesi ile kastettiği, Muhammed Tuğluk'un ordusunda bulunan Türk askerlerin bir kısmının Kandahar'a saldırarak kaleyi ele geçirmeleri ve Hindu Akrâj'ın ailesini esir almaları mı yoksa İskender Han'ın ordusu mu olduğu üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 18; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 9.

³²² “تنگی” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 18.

³²³ İsmâî'nin eserinde “کاپانید”, Tabataba'nın eserinde “کنانید” olarak verilen bu ismi King Kanâbâyand olarak tercüme ederken muhtelif yerlerde “کبانند” Kabânand ya da “کننید” Kananîdah olarak da verildiğini belirtir. Bkz. İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 566; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 18; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 9, 15. dipnot. Sherwani ise eserlerinin birinde Kirişna Nayak ya da Kanya Nayak olarak verir (Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 54.) başka bir eserinde Kapaya Nayak olarak verir. (Bkz. Sherwani, “The Bahmanis”, 150.)

³²⁴ İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 565-569; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 18; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 9-10; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 294; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 373; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 145-146; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 54; Sherwani, “The Bahmanis”, 150. Ayrıca Joshi Alâeddin Şah'ın 1350 senesinde Telingana'ya ilk seferini düzenlediğini ve bu sefer sonucunda Kapaya Nayak'ın Kaulas Kalesi'ni Behmenî Devleti'ne vermeyi kabul ettiğini ve her yıl düzenli olarak haraç ödemeyi taahhüt ettiğini bildirir. Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 250.

³²⁵ “جاکمندی” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 18.

³²⁶ Tabataba bu bölgenin adını “اکار تھانه” Thânah Akâr (?) olarak verir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 18.

³²⁷ Kelime anlamı bakımından ihsanda ve lütufta bulunma, iyilik etme anlamına gelmektedir. Devlet adamları, kumandanlar ve memurlara hizmetleri karşılığı rütbe ve makamlarına göre verilen câgîr adlı toprakların bir tür benzeri olan in'âm, ondan farklı olarak hiçbir karşılık gözetilmeden verilir. Detaylı bilgi için bkz. Filiz Karaca, “İn'âm”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 259-260.

kaynaklarda kendisine karşı başlatılan tüm isyan hareketlerini bazen silah, bazen ikna ve diplomasi yoluyla bastırarak düşmanlığı itaate dönüştürmeyi başaran Sultan Alâeddin'in bu defa müdahale etmesine dahi lüzum kalmadan İsmail'e olan inancını yitiren Nârâyana'nın onu önce hapse attırdığı ardından zehirleyerek öldürdüğü³²⁸ kimi kaynaklarda ise Sultan'ın emriyle öldürüldüğü kaydedilmiştir.³²⁹ Nihayetinde isyanı ölümle son bulan İsmail'in ihanetine karşın oğlu Bahadır Han'ın Emîrû'l-Ümerâ rütbesine yükseltilmesi, merhamet ve adaletle muamele eden Alâeddin Behmen Şah'ın halk nezdinde daha fazla itibar kazanmasını sağladı.³³⁰

Gülberge'den ardı ardına Hinduların isyan haberlerinin gelmesi, bölgede Behmenî hakimiyetini tesis etmek üzere vazifelendirilen Hâce Cihân'ı harekete geçirdi. Mundargi'de bulunan Kutbü'l-Mülk'ün ona yardıma gitmesiyle daha da güçlenen Hâce Cihân, Gülberge'ye ilerleyerek kaleyi kuşatma altına aldı. Su kıtlığı yaşayan halkın iplerle kaleden inmesi üzerine Gülberge Kalesi'ni ele geçirerek yağmaya başlayan Behmenî askerleri, karşı gelenleri öldürdükten sonra kalenin valisi Puçârîdî'yi (?)³³¹ esir aldı. Zafer müjdesini iletmek üzere yola çıkan askerlerle birlikte esir Puçârîdî de Alâeddin Behmen Şah'ın huzuruna gönderildi. Elde ettiği galibiyet sonrası Gülberge valiliğine getirilen Hâce Cihân, isyana katılanları ağır şekilde cezalandırırken Behmenî hakimiyetine karşı gelmeyen halka şefkat ve adaletle muamele etti.³³²

³²⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 18; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 10; King, "History of the Bahmani Dynasty", 146; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 250.

³²⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 293-294; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 29-30; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 373-374; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 63-64. Konuyu detaylıca anlatan Firişte'nin verdiği malumata göre Sultan Alâeddin'in oğlu Muhammed'i kızı ile evlendirdiği Melik Seyfeddin'e tanıdığı ayrıcalıklar, eski sultan İsmail'i rahatsız etti ve sultana gönül koymasına sebebiyet verdi. Sultanın, selefi İsmail'e eski devlet teşkilatında her zaman Seyfeddin'in sahip olduğu konumun onun konumundan evvel geldiği yönündeki açıklaması onu tatmin etmiş gibi görünse de bu durumu fırsat bilen Alâeddin'in düşmanlarınca isyana teşvik edildi. Durumdan haberdar olan Alâeddin, şehrin önde gelen isimlerinin de katıldığı bir mahkemede İsmail'e kendisine yöneltilen suçlamaların aslı olup olmadığını sordu. İsmail söylenenlerin haksız suçlamalardan ibaret olduğuna dair yeminler etse de mahkemeye katılanların aksi yönde şahitliği üzerine hiddetlenen sultan, kendi kılıcıyla İsmail'in başını vurdu. Böylece olası bir karmaşa başlamadan engellenmiş oldu. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 293-294. Ayrıca Gribble emîrû'l-ümerâ rütbesini ondan alıp Melik Seyfeddin'e verdiğini bildirir. Bkz. Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 22.

³³⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 293-294; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 30; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 374.

³³¹ "پوچاریدی" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 19. "Puçârparî" Bkz. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 10.

³³² İsmâî, *Fütûhu's-selâtin*, 571-574; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 18-19; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 10; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in*

1.1.7.2. Sagar ve Mudhol İsyanı

Gülberge’de sulh sağlayan Hâce Cihân, kısa süre sonra Sagar’daki ordu arasında bir isyan çıktığını, bölgenin idaresi ile sorumlu tutulan Safdar Han’ı öldüren isyancıların kaleyi ele geçirdiğini haber aldı. İsyanın önderi Muhammed b. Âlam’a haber ulaştıran Hâce Cihân, isyanı sonlandırarak elindeki mallar, filler ve maiyetindeki adamlarla birlikte huzuruna gelmemesi halinde servetiyle birlikte canının da alınacağını bildirildi. Ancak Muhammed, Nethu Alâmbek³³³ aracılığıyla hakkında çıkan iddiaların asılsız olduğunu ifade eden bir mektup göndermekle yetindi.³³⁴ Mektubu getiren Nethu’yu hapsettiren Hâce Cihân, Devletâbâd’daki Sultan’dan Sagar’daki isyanı bastırmak üzere harekete geçmek için izin istedi. Bizzat Sagar’a ilerleyeceğini bildiren Alâeddin Şah, o gelene kadar Bhima³³⁵ Nehri’ni geçerek kıyının diğer tarafına kamp kurmasını ve beklemesini emretti. Gelen emir ile belirtilen mevkide konumlanan Hâce Cihân, Sultan gelene kadar her gün adamlarını isyancıların üzerlerine göndererek onları yıpratmaya çalıştı.³³⁶

Merkezden ayrılma konusunda tereddüt duyan Alâeddin Şah, gördüğü bir rüyanın etkisiyle³³⁷ Hüseyin Gerşasb, Kadir Han, İmâdû’l-Mülk ve Azdû’l-Mülk gibi önde gelen komutanları Devletâbad’da bırakarak Sagar’a doğru hareket etti. Sultan’ı ordusu ile birlikte Gülberge önlerinde gören halk, sadakatini sunmak için birbiriyle yarıştı ve her biri Sultan tarafından rütbelerine göre hediyelerle onurlandırıldı. Alâeddin Şah’ın geldiğini haber alan Hâce Cihân, önde gelen emirlerini kampta bırakarak saygısını sunmak üzere Sultan’ın huzuruna vardı. Tam bu esnada Sultan Muhammed Tuğluk’un

India, Till the Year A.D. 1612, II, 293-294; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 374; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 146; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 54-55.

³³³ Ali Bey Natthu. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 55.

³³⁴ Sherwani, Muhammed b. Alam’ın bu mektuba cevaben isyan etmeye mecbur kaldıklarını ancak Sagar’ın elinde kalmasına müsaade edilirse Behmenî hâkimiyetine boyun eğeceğini bildirdiğini yazar. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 55.

³³⁵ “چهنور” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 19.

³³⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 19; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 10-11; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 146; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 55.

³³⁷ Sultan Alâeddin Behmen Şah bizzat Sagar’a geleceğini söylese de tahtı boş bırakması halinde hem Muhammed Tuğluk Şah’ın birliklerinin merkeze saldırmasından hem de tahtı ele geçirmek isteyenlerin isyana kalkışmasından korktuğu için tereddüt etmekteydi. Bu haleti ruhiye içerisindeyken bir gece rüyasında nur yüzlü bir ihtiyar ona Sultan Muhammed Tuğluk Şah’ın devletinin yıkılacağını ve Sultan Alâeddin Behmen Şah’ın egemenliğinin yükseleceğinin haberini verdi. Sultan uyandığında gördüğü zatın Veysel Karanî (Üveys Karanî قرنی اویس) olduğunu anladı. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 20; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 11-12; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 147; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 55-56.

Gucerât'dan dönerken İndus³³⁸ yakınlarında hastalanarak öldüğü haberi ulaştı.³³⁹ Bu sayede rahat bir nefes alan Alâeddin Şah, ordusunu hazırlatarak Sagar'a doğru yola çıktı. Sultan'ın yaklaşmakta olduğunu işiterek korkuya kapılan Muhammed b. Alam mücadele dahi etmeden Sultan'ın merhametine sığındı. Merhametle muamele eden Sultan, canını bağışlasa da olası yeni bir isyan tehlikesine karşın esir edilerek tüm malına el konulmasını emretti. Ardından hakimiyetine boyun eğen ve isyancıların zulmüne uğrayan halkın tüm zararının tazmin edilmesini buyurdu.³⁴⁰ Şeyh Ainuddin Bîcâpûrî, Alâeddin Janpuri, Mevlana Mûyînüddîn Herevî gibi bölgenin bilginlerinin ve şeyhlerinin Sultan'a saygılarını sunmaları üzerine her birine liyakatlerine göre in'âmlar ve aylıklar bahşedildi.³⁴¹

Sagar'daki isyanı bastıran Alâeddin Şah Kembhavi'ye³⁴² ilerledi. Sultan'ın yaklaşmakta olduğu haberini alınca elçilerini iki yıllık haraçla birlikte saygısını sunmak üzere karşılamaya gönderen bölgenin Hindu idarecisi Kapras, ardından Alâeddin Şah'ın huzuruna vararak sadakatini yineledi. Kapras'ın bağlılık teklifini kabul eden Sultan, bölgeye daha fazla zarar verilmemesini emrederek, Mudhol'deki Nârâyana'nın üzerine yürüdü.³⁴³ Bu esnada İsmail Mih'in başına gelenleri işiterek korkuya kapılan Muînüddin Mukt,³⁴⁴ Sultan'a iletmek üzere teslimiyetini ve sadakatini sunan bir mektup gönderdi. Muînüddin Mukt'a güvenliğini temin eden bir ferman ve memnuniyetini belirten bir mektup ile karşılık veren Alâeddin Şah,³⁴⁵ daha sonra Krişna Nehri'ni aşarak Nârâyana'nın ülkesini harap etti. Sultan'a bir elçi gönderen Nârâyana, merhametine sığındığı Sultan'ın kuşatmayı durdurmasını talep etti. Gelen talep üzerine Sultan, Kadı Bâhaeddîn aracılığıyla direnmekten vazgeçerek teslim olması ve biat etmesi halinde

³³⁸ “سند آب” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 21.

³³⁹ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 525. Sultan Muhammed Tuğluk'un ölüm tarihinin 21 Muharrem 752 (M. 20 Mart 1351) olduğu göz önünde bulundurulursa seferinde 1351 senesinde gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bkz. Kortel, “Tuğluklular”, 334.

³⁴⁰ İsmâî, *Fütûhu's-selâtin*, 579-584; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 21, King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 12; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 374; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 146-147; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 55-56; Sherwani, “The Bahmanis”, 150.

³⁴¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 21; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 12; King, “History of the Bahmani Dynasty”, 147; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 56.

³⁴² Kanbarî “کنباری”. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 21.

³⁴³ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 21-22; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 13-14; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 56.

³⁴⁴ “مقطع الدين معين” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 22.

³⁴⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 22; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 14.

canının bağışlanacağını bildirdiyse de Sultan'ın kendisini affetmeyeceğini düşünen adamları Nârâyana'yı mücadeleye etmeye ikna ettiler.³⁴⁶

Askerlerine Mudhol ve Bagalkot'u korumalarını emreden Nârâyana, müstahkem Jamakhandi Kalesi'ne çekildi.³⁴⁷ Nârâyana'nın boyun eğmeye niyeti olmadığını anlayan Alâeddin Şah ve ordusunun yeni hedefi belliydi; Jamakhandi. Mübârek Han, Melik Ahmed gibi önde gelen komutanlarının yanı sıra Hindu idarecilerinde aralarında bulunduğu Behmenî ordusu, yapılan mücadelede galip geldi. Ancak kaçmayı başaran Nârâyana'nın Mudhol'a sığınması üzerine Sultan'ın veliahtı ve oğlu Muhammed Han onu ele geçirmekle vazifelendirildi. Miraj'dan hareket ederek önce babasını ziyaret eden ve ardından Mudhol'a ilerleyen Muhammed, dört ay süren mücadelenin ardından Nârâyana'yı iki yıllık haraçla birlikte af dilediğini bildiren bir elçiyi Sultan'ın huzuruna göndermeye ve bundan sonra düzenli olarak haraç ödemeyi taahhüt etmeye mecbur bıraktı.³⁴⁸ Merhamet sahibi Alâeddin Behmen Şah, affına sığınan asi Nârâyana'nın canını bağışladığı gibi bölgeyi câgîr olarak yeniden ona verdi.³⁴⁹

Sagar isyanını bastırmak üzere harekete geçtiğinde 60 yaşında olan Sultan Alâeddin, Mudhol'daki isyanın hallinden sonra hastalığı sebebiyle dinlenmek üzere yola çıktı. Miraj ve Sagar üzerinden ilerleyen ve buralarda bir müddet kalan Sultan, başkentten ayrılışından bir sene sonra yeniden Gülberge'ye ulaştı.³⁵⁰

³⁴⁶ Müellifimiz Tabataba, bir tilkiye benzeterek hain olarak andığı Nârâyana'nın öfkeli bir aslanın karşısında direnmenin fayda vermeyeceğini anlayarak belagat sahibi bir zatı sultanın eşiğinin kadim hizmetkarı olduğunu ve affına sığındığını belirten bir mektupla sultanın huzuruna gönderdiğini, sultanın buna cevaben ibretlik bir cezayı hak etmesine karşın tövbe edip ona biat etmesi halinde onun, oğullarının, ailesinin canını bağışlayacağını aksi takdirde kalesinin yerle bir edilip dinsiz bedeninin yok edileceğini söylediğini, bu sözleri işeten Narayan'ın kalbine korku düşmesine rağmen kader onun aleyhine olduğu için boyun eğmediğini bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 22-23.

³⁴⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 23; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 15; King, "History of the Bahmani Dynasty", 149; V. Vasoda Devi, "The Krishna-Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)", *Indian History of Congress*, 26 (1964), 28.

³⁴⁸ İsamî, *Fütûhu's-selâtîn*, 594-596; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 23-24; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 15-16; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 374; King, "History of the Bahmani Dynasty", 149-150; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 56-58; Devi, "The Krishna-Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)", 28.

³⁴⁹ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 58; Devi, "The Krishna-Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)", 28.

³⁵⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 25; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 294-295; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 374; Sherwani, "The Bahmanis", 151.

1.1.7.3. Kır Han İsyanı

Kendisine karşı girişilen tüm isyanlarda merhametle muamele edip isyancıların canını bağışlayan Alâeddin Behmen Şah, bu kez çok güvendiği Kalyan Fatihi Kır Han'ın isyanı ile karşı karşıya kaldı. Sultan'ın Sagar ve Mudhol isyanları ile meşgul olmasını fırsat bilen Kır Han, etrafındaki zatlarında yönlendirmesiyle isyan etmeye karar verdi. Haberi alan Sultan Alâeddin, Telingana'da Behmenî hakimiyetini tesis etmekle meşgul olan İskender Han'ı isyanı bastırmak ve Kır Han'ı yakalayarak huzuruna getirmekle vazifelendirdi.³⁵¹ Asilere diz çöktürmeden Sultan'ın huzuruna varmayacağına yemin eden İskender Han, Kalyan'dan Bider'e ve oradan da Kır Han'ın bulunduğu Kohir'e doğru hareket etti. Gelen birlikleri mağlubiyete uğratacağından emin olan Kır Han'ın, İskender Han'ın ordusunu ani bir baskınla dağıtabilmek için Kohir'den³⁵² Bider'e doğru ilerlemesi üzerine taraflar savaş meydanında karşı karşıya geldi. Behmenî birlikleri tarafından yenilgiye uğratılan Kır Han, elleri ve ayakları bağlı bir vaziyette İskender Han'a getirildi. Galibiyet haberini alan Alâeddin Behmen Şah, halkı bu sevince ortak etmek adına ülkenin her yanında davullar çalınmasını emrederken İskender Han'ı bizzat karşılamak için Kohir'e doğru yola çıktı.³⁵³

Kır Han'ı söz verdiği gibi zincirlerle Sultan'ın huzuruna getirmesine karşın eski dostunun katline sessiz kalmaya gönlü el vermeyen İskender Han, canının bağışlaması için aracılık yapmaya karar verdi. Bu sebeple Alâeddin Şah'tan halkının tövbe etmesi, gelecekte vergilerini düzenli göndermeyi taahhüt etmesi ve geçmiş vergileri ödemeyi kabul etmesi halinde affedilmesini talep etti. Bu zamana kadar kendisine isyana kalkışan tüm Hindu ve Müslüman zatın canını bağışladığı gibi isyan ettikleri toprakları onlara câgîr olarak veren Sultan, bu defa merhametle muamele etmek istemedi. Nitekim bu durum önceki isyanlardan farklıydı. Sadakatinden şüphe duymadığı bir komutanının ihanetini affetmesi, gelecekte isyana kalkışmayı planlayan diğer zatlara cesaret

³⁵¹ Tabataba zulüm ve adaletsizlikte Nemrut'u geçtiğini söylediği Kır Han'ın isyan haberinin sultana ulaştığı vakit bizzat harekete geçtiğini, aniden yağın yağmurunda etkisiyle adamlarının çoğunu öldürdüğünü ancak Kır Han'ın kurtulmayı başardığını bunun üzerine sultanın İskender Han'ı vazifelendirdiğini yazar. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 25; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 18; King, "History of the Bahmani Dynasty", 150.

³⁵² Kotar "کوثر" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 25.

³⁵³ İsmâî, *Fütûhu's-selâtîn*, 598-602; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 25-26; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 18-19; King, "History of the Bahmani Dynasty", 150-151; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 59-60; Sherwani, "The Bahmanis", 151.

verebilirdi. Bu sebeple Kır Han'ın akıbetinin herkese ibret olması için öldürülmesini emretti.³⁵⁴

1.1.8. Alâeddin Behmen Şah'ın Son Yılları, Ölümü ve Karakteri

Kır Han isyanını bastırdıktan sonra Gülberge'ye dönen Sultan Alâeddin, bölgenin adını Ahsenâbâd³⁵⁵ olarak değiştirerek devletin merkezi haline getirdi.³⁵⁶ Yaşamının son yıllarında herhangi bir isyan faaliyetiyle karşılaşmayan ve doğu, batı, kuzey, güney yönüne düzenlediği seferler ile hakimiyet sahasını genişletmeye çalışan Alâeddin Şah, hem Umman Denizi'nin kıyısında yer alması sebebiyle önemli konuma sahip olan Goa'yı ele geçirmek hem de Behmenî Devleti'ne haraç ödemeyi kabul etmesine karşın sürekli aksatan Vicayanagar'a göz dağı vermek amacıyla sefere çıktı. Yaklaşık 5-6 ay boyunca Goa'yı kuşatma altına alarak sayısız ganimet elde eden Alâeddin Şah ve ordusu³⁵⁷ ilerleyen yıllarda, Behmenîler'in başlıca liman şehri haline gelecek olan Dabhol'u ve Hindu yönetimi altında olan Karhad ile Kolhapur'u ele geçirdi. Ayrıca kuzeyde, Mâlva Sultanlığı zamanında Hindistan'ın önemli kültür merkezlerinden biri haline gelecek olan Mândû'ya, doğuda Telingana hakimiyetindeki Bhongir'e (Bhuvanagiri) kadar ilerleyerek pek çok bölgede hakimiyet tesis etti. Böylece Alâeddin Şah'ın ölümünden önce Behmenî Devleti'nin sınırları kuzeyde; Mandu, güneyde; Raichur, doğuda; Bhongir ve batıda; Dabhol ile Goa'ya değin genişledi.³⁵⁸

³⁵⁴ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 60; Sherwani, "The Bahmanis", 151. Ancak müellifimiz Tabataba İskender Han'ın ricası üzerine Sultan Alâeddin'in Kır Han'ı öldürmekten kaçındığını bildirir. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 26-27; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 19.

³⁵⁵ Hasanâbad "آباد حسن" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 28; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 7.

³⁵⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 27; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 20; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 374; King, "History of the Bahmani Dynasty", 152; Konukçu, "Behmenîler", 353. Ancak Firişte sultan ilan edildikten sonra Gülberge'nin adını Ahsenâbad olarak değiştirerek başkent yaptığını bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 291.

³⁵⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 28; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 21; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 375; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 194; Sherwani, "The Bahmanis", 151. Buna karşın Sherwani Goa'nın kısa sürede ele geçirilmesinin mümkün olmayacağını anlayan Sultan Alâeddin'in, Goa seferini sonlandırma kararı aldığını, bölgeye ancak yaklaşık bir asır sonra Sultan Şemseddin III. Muhammed döneminde başarılı bir sefer düzenlediğini bildirir. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 60-61.

³⁵⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 27-28; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 20-21; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 375-376; King, "History of the Bahmani Dynasty", 152; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to*

Dekken bağımsızlığını kazanmadan iki yıl önce, Muhammed Tuğluk Şah bölgeyi *şık*³⁵⁹ adı verilen eyaletlere ayırmıştı. Tuğluklular tarafından kullanılan bu idarî sistemi kendi devletine de uygulayan Alâeddin Şah, hakimiyeti altındaki toprakları, *taraf* adını verdiği dört vilayete ayırdı ve her birine *tarafdâr* adı verilen birer vali atadı. Buna göre Gülberge bölgesi; Melik Seyfeddin Gur'un, Devletâbâd bölgesi; Muhammed bin Ali Şah'ın,³⁶⁰ Berâr bölgesi; Safdar Han'ın ve Bîder bölgesi; Melik Seyfeddin'in oğlu A'zam-ı Hümâyûn'un idaresine verildi.³⁶¹ Sultanın ölmeden evvel veliaht ilan ettiği büyük oğlu Muhammed Han ise babasının eski vilayetleri olan Belgaum, Hukkeri ve Miraj'ın idaresi ile sorumlu tutuldu.³⁶² Görüldüğü üzere Sultan isyan esnasında ve sonrasında kendisine en fazla destek veren isimleri oldukça geniş yetkilerle donatarak mükafatlandırma yolunu seçmişti. Ancak başta toprakların kontrolünü sağlayabilme amacıyla yapılan bu bölünme, ileride daha teferruatlı ele alınacağı üzere devletin yıkılma sebepleri arasında yer alacaktı.

Uzun süredir hasta olan Alâeddin Şah, buna rağmen halkı huzuruna kabul edip sorunlarını dinlemeye, devlet meseleleriyle alakadar olmaya devam etti. Fakirlere ve kimsesizlere adaletle muamele eden Sultan, ölümünün ardından onlara uygun gördüğü cezayı vermesi için oğlu Muhammed Han'a teslim ettiği 7 kişi ve ölüm cezasına çarptırılanlar hariç tüm mahkumların serbest bırakılmasını emretti. Uyguladıkları tedavinin artık kendisine tesir etmediğini anladığı vakit hekimleri azat eden Sultan, yaşamın nihai sonucu olan ölümü beklemeye başladı. Bu haldeyken bir gün hocasıyla

the death of Aurangzeb), 194; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 61; Sherwani, "The Bahmanis", 151; Konukçu, "Behmenîler", 353; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 250.

³⁵⁹ Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 283.

³⁶⁰ Sultan Alâeddin'in kardeşi olduğu iddia edilen Ali Şah'ın oğludur. Bu sebeple sultanın yeğeni olduğu bildirilir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 295; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 62; Sherwani, "The Bahmanis", 152. Ancak müellifimiz Tabataba, Devletâbâd bölgesini kız kardeşinin oğlu olan Behrâm Han'a verdiğini, Devletâbâd Alâeddin'in sultan ilan edildiği şehir olduğu için Behrâm Han'ın sultanın varis olarak oğlu Muhammed'i değil kendisini düşündüğü ve devleti ona emanet etme niyeti taşıdığı zannına kapıldığını bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 29; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 22.

³⁶¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 295-296; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 31; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 374-375; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 62; Sherwani, "The Bahmanis", 152; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 420; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 251; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 151.

³⁶² Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 29; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 21-22; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 375; King, "History of the Bahmani Dynasty", 152.

çalışan küçük oğlu Mahmud Han'a hangi kitabı okuduğunu sordu. "Sâdî'nin Bostan'ı" diye cevap veren Mahmud Han akabinde aşağıdaki pasajı okudu.³⁶³

"İşittim ki, güzel huylu Cemşit, bir çeşme başının üstüne şunu yazdırmış: Bizim gibi nice kimseler bu çeşme başında oturmuş; dinlenmiş, sonra gözlerini kapayarak gitmişler. Mertlik ile kuvvet ile dünyayı tuttular. Fakat aldıkları yerleri mezara beraber götüremediler."³⁶⁴

Sultan bunun üzerine içini çekti ve diğer oğulları Ahmed³⁶⁵, Davud ve Muhammed'i de yanına çağırarak kurduğu sultanlığın varlığını sürdürmesini istiyorlarsa birbirlerine destek olmalarını ve ortak bir fikir etrafında birleşmelerini nasihat etti. Ayrıca diğer oğullarına büyük oğlu Muhammed'in kendisinin varisi olduğunu ve ona boyun eğip sadakat göstermenin bu dünyadaki ilk vazifeleri olduğunu bildiren Alâeddin Şah, ağabeylerine itaatte kusur etmemelerini emretti. Daha sonra hazinedarı çağırarak oğullarının her birine ihtiyaç sahiplerine dağıtmak üzere para verilmesini buyurdu. Babalarının emrini yerine getiren oğulları geri döndüklerinde Sultan, "Hamd Allah'a mahsustur" diyerek canını her şeyin yaratıcısına teslim etti.³⁶⁶ Hasan'ın ölümü tahta çıktıktan 11 yıl 2 ay 7 gün³⁶⁷ sonra 1 Rebûlevvel 759 (11 Şubat 1358) da 67 yaşındayken gerçekleşti.³⁶⁸ Türbesi çok kıymet verdiği hocası Şeyh Muhammed Sirâceddîn

³⁶³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 296; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 32.

³⁶⁴ Şeyh Sâdî-î Şîrazî, Ebû Muhammed Sa'dî Müşerrefüddîn (Şerefüddîn) Muslih b. Abdillâh b. Müşerref Şîrazî, *Bostan ve Gülistan*, (Trc.: Kilisli Rıfat Bilge), Zafer Matbaası, İstanbul 1980, 45.

³⁶⁵ Firişte Sultan Alâeddin'in oğullarından bahsederken Muhammed, Mahmud ve Davud'un adını zikrederken Tabataba bunlara Ahmed'i de ekler. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 31; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 376.

³⁶⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 297; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 32; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 67.

³⁶⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 297. "ملك قل" السلطنة سرير على شاه محمود ولده بعده وجلس ايام وسبعة اشهر وعشرة سنة عشرة احدى sürdü ve ondan sonra oğlu Mahmud Şah saltanat tahtına oturdu. Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 159. Müellif burada oğlu Mahmud yerine geçti yazsa da muhtemelen Muhammed demek istemiştir.

³⁶⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 297; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 3, 7; İng. çeviri, 5, 11; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 31; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 22; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 32; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 376; King, "History of the Bahmani Dynasty", 153; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 67; Sherwani, "The Bahmanis", 152; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 151; Jsohi, 251. Burhan-ı Measir'in İngilizce tercümesinde bazı kısımlarına yer verilen Refüddîn İbrâhîm Şîrazî'nin Tezkiretü'l-mülûk adlı eserinde Sultan Alâeddin'in ölüm yılını 761 olarak verilirken hakimiyetinin 13 yıl 10 ay 27 gün sürdüğü bildirilmektedir. Lakin bunun dışındaki müellifler 11 yıl 2 ay 7 gün konusunda hemfikirdirler. Bkz. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 26; King, "History of the Bahmani Dynasty", 155.

Cüneydî'nin türbesini görebilecek bir konuma inşa edildi.³⁶⁹ Ölümünün ardından yerine sağlığında vasiyet ettiği üzere büyük oğlu Muhammed geçti.

İsâmî'nin “*Alâeddin iyi bir hükümdarın üç özelliğine de sahipti; her zaman mazlumlara yardım eder, fakirlere ihsanda bulunur ve ilahi emirlere uymaya özen gösterirdi*”.³⁷⁰ diyerek övgüyle bahsettiği Alâeddin Behmen Şah, Muhammed Tuğluk'un destekçileri yahut Hindu liderlerin üzerine düzenlediği seferlerin hiçbirinde zalimane bir siyaset izlememiş, aksine merhamet ile muamele ettiği bu zatlara, sefer sonrası hakim oldukları bölgeleri câgîr olarak geri vermiştir.³⁷¹ Buna karşın söz konusu sıkı bir yönetim altında tuttuğu ve kendisine bağlı olan kişiler olduğu vakit, katı bir siyaset izlemiş ve isyana kalkışmaları, yahut usulsüz işler görmeleri halinde en ağır şekilde cezalandırılmalarını emretmiştir. Kuşkusuz Sultan'ın bu siyasetine verilebilecek en iyi örneklerden biri sadakatine güvendiği komutanlarından olan Kır Han'ın isyan etmesi ve bu isyan neticesinde öldürülmesi olacaktır. Sultan, izlediği bu siyaset ile düşmanlarının dostluğunu ve sadakatini kazanmayı amaçlarken, dostlarının düşmanlık beslemesinin önüne geçmeye çalışmıştır. Kendisine karşı kurulan tüm hiziplerle bazen silah yoluyla, bazen de diplomasi ve ikna yoluyla mücadele vermiş ve nihayetinde ardında memnun bir tebaa bırakarak kendisine sadakatle bağlı kalmalarını sağlamıştır. İnandığı değerler uğruna mücadele vermiş, Müslüman bir hükümdar olmasına karşın Hinduların dahi desteğini almayı başarmıştır. Nihayetinde Muhammed Tuğluk Şah'ın hâkimiyetinden kurtulmak isteyen ve onu kurtarıcı olarak gören Hindu halkın güven ve inancını boşa çıkarmayarak kendi vatanını savunurcasına mücadele vermiş ve Dekken bölgesinde bağımsız bir devlet kurmayı başarmıştır. Kısa süre içerisinde Behmenî Devleti'ni gayreti, tecrübesi, bilgisi ve disiplini sayesinde geniş sınırlara ulaştıran Alâeddin Behmen Şah, halkına kıymet verir, her daim onların sorunları ile meşgul olurdu. Öyle ki ava çıkmayı çok seven Sultan, burada dahi sıkıntı ile yanına gelenlerin derdini dinler, derman bulmaya çalışırdı. “*Bir gün kendisine büyük hazineler ya da ordular olmadan nasıl olup da*

³⁶⁹ Türbenin konumu hakkında detaylı bilgi için bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 67-68. Ayrıca türbenin mimari özellikleri için bkz. Ghulam Yazdani, “Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1925-26”, *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam's Dominions*, Babtist Mission Press, Calcutta 1928, 1-2.

³⁷⁰ İsâmî, *Fütûhu's-selâtîn*, 546.

³⁷¹ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 62-64.

sultanlığa eriştiği sorulduğunda dostlarına nezaketle, düşmanlarına cömertlikle ve herkese ikram ve cömertlikle cevabını verdi."³⁷²

Gayrimüslimlerden askerlik hizmetini yapmamalarının karşılığı olarak cizye alınmamasını emreden ilk Müslüman hükümdarlardan biri olan Sultan Alâeddin, ayrıca her türlü tarımsal ürün ve evcil hayvanların vergiden muaf tutularak sultanlığına girmesine müsaade ederdi. Dekken'de bulunan arkeolojik kalıntılara son derece merak duyan Sultan, 1352 senesinde yazıtları okuyabilen ve duvarlardaki fresk ve heykellerin önemini anlayan ehil zatları da yanına alarak Ellora Mağaralarına³⁷³ gitti.³⁷⁴

³⁷² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 297; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 32.

³⁷³ Dünyanın en büyük kaya-oyma-manastır-tapınak mağaraları komplekslerinden biri olan Ellora Mağaraları, Hindistan'ın Maharaştra bölgesinde yer almaktadır. UNESCO dünya miras listesinde bulunan yapının sit alanı, M.S. 600-1000 dönemine tarihlenen Budizm, Hinduizm ve Jainizm anıtlarını ve kaya resimlerini barındırmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. <https://whc.unesco.org/en/list/243>

³⁷⁴ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 66.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜLBERGE SULTANLARI

2.1. SULTAN I. MUHAMMED ŞAH DÖNEMİ (1358-1375)

2.1.1. Muhammed Şah'ın Tahta Çıkması

Muhammed Tuğluk Şah'ın hizmetindeyken Devletâbâd'daki isyancılara katılarak Tuğluklu bünyesinden ayrılıp müstakil bir devlet kurmayı başaran Sultan Alâeddin Behmen Şah'ın hakimiyetinin ilk yıllarında Dekken halkı; yeni kurulan devletin bünyesinde bağımsız bir Dekken talep edenler, Muhammed Tuğluk Şah taraftarları ve hakimiyeti ele geçirmek isteyen Hindu yerel yöneticileri olmak üzere üç ayrı gruba bölünmüştü. Bu sebeple yeni sultan saltanatı boyunca, içteki bu gruplaşmalarla mücadele etmek, güçlü bir devlet teşkilatı kurmak, düzenlediği seferler aracılığıyla sınırlarını genişletmek ve hakimiyeti altındaki toprakları düşmanlarına karşı muhafaza etmek zorunda kaldı. Nihayetinde başarı ile geçen 11 yıl 2 ay 7 günlük bir hakimiyetin ardından 1 Rebûlevvel 759 (11 Şubat 1358) tarihindeki ölümüyle birlikte yerine geçen büyük oğlu Muhammed'e müreffeh bir devlet bıraktı.

Birinci bölümde daha teferruatlı bir şekilde ele alındığı üzere İsmail Mih'in Alâeddin Şah lehine tahttan feragat etmek zorunda kalması ve onu aday göstererek isyanın önde gelen isimlerinden aralarında yapacakları oylama ile yeni bir sultan seçmelerini istemesi, Alâeddin'i tahtın yeni sahibi yapmıştı. Delhi ordusuyla yapılan mücadelede askerî ve siyasî yönden büyük başarı sergileyen Alâeddin Şah'ın taraftarlarının artması, yapılan bu oylamada büyük bir etkiye sahip olmasına karşın isyanda onun gibi aktif bir şekilde yer alan ve ona denk görülen başka bir emîr-i sâdenin olası bir itirazı belki de sultan seçilmesinin önüne geçecek ve Behmenî Devletinin kaderi değişecekti. Ne var ki herhangi bir itirazın olmaması ve isyancıların Alâeddin Şah lehine ortak bir karar vermesi, O'nun gerçek ve demokratik bir seçimle sultan ilan edilmesini, iktidarının herkesçe tasdiklenmesini sağladı. Bu oylama Alâeddin Behmen Şah'ın ardından devlet içerisinde bir gelenek haline getirildi ve başta I. Muhammed Şah olmak üzere halefleri tarafından göstermelik dahi olsa devam ettirildi.

Hastalığı ilerleyen Alâeddin Şah, son nefesini vermeden önce büyük oğlu ve varisi olan Muhammed'i sultanlık için aday göstererek bunun ulemâ ve şeyhlerin de aralarında bulunduğu ileri gelen devlet adamları tarafından oylanmasını istedi. Sultan'ın ölümünün ardından taht büyük oğulun hakkı olsa da devlet erkânı ve tebaa nezdinde ehemmiyet teşkil eden bu oylamaya tabi tutulmadan tahta oturan sultanın hakimiyeti, tam anlamıyla meşruiyet kazanmış sayılmazdı. Zira söz konusu oylama sözlü onayın da ötesinde bir tasdiklemeydi. İleri gelen devlet adamları arasında gerçekleştirilen oylamanın ardından oylamaya katılan kişiler *mahzar* adı verilen resmi bir belgeye mühürlerini basar ve seçim yazılı hale getirilirdi. Sultanın tahta çıkacağı gün bütün devlet erkânının, meliklerin, emîrlerin, komutanların, saray görevlilerinin, şeyhlerin, alimlerin, evliyaların, her tabakadan halkın katıldığı *durbar*³⁷⁵ adı verilen bir merasim düzenlenir ve herkes tarafından saygı duyulan bir şeyhin sultana tacını takıp hil'at adı verilen hükümdarlık elbisesini giydirmesini müteakip sultan tahta otururdu. Ardından ileri gelen devlet adamları hakimiyetinin herkesçe kabul edildiğinin bir göstergesi olarak sultanın önünde eğilip ona bi'at eder ve sadakatlerini sunarlardı. Tören, şehrin her yanında çalınan davullar eşliğinde yeni hükümdarın sultanlığının tüm tebaaya ilan edilmesi ve tertip edilen eğlencelerle kutlanmasının ardından son bulurdu. Tüm bu yapılanlar törensel bir mahiyet taşısa da devlet için önem teşkil eden bir seremoniydi.³⁷⁶

Alâeddin Behmen Şah'ın ölmeden evvel ileri gelen devlet adamlarının oylamasına sunması ile hakimiyeti tasdiklenen Sultan I. Muhammed Şah, törenin gerçekleştirileceği

³⁷⁵ Behmenîlerde düzenlenen iki önemli toplantıdan biri olan ve Delhi Türk Sultanlıklarından Tuğluklulardaki bâr-ı 'amm ile benzerlik gösteren *durbar*, tüm devlet erkânının, sultanın akrabalarının, şehzadelerin, emîrlerin, komutanların ve her kesimden halkın katılabildiği genel toplantılardı. Merkez veya eyalet valilerinden raporlar almak, sultanın emirlerini iletmek, tebaanın şikayetlerini dinleyerek çözüm sunmak, tahta çıkma törenini gerçekleştirmek, bayram merasimi yapmak gibi çeşitli amaçlarla gerçekleştirilebilmekteydi. Muhammed Şah döneminde idarî alanda yapılan reformların ele alındığı kısımda daha teferruatlı incelenecek olan *durbar* hakkında bilgi almak için ayrıca bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 299; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 57-59; Abdul Majeed Siddiqui, "The Organisation of the Central and Provincial Governments of the Deccan under the Bahmanides", *Proceedings and Transactions of the Eighth All-India Oriental Conference Mysore-(December 1935)*, Printed by the Superintendent at the Government Press, Bangalore 1937, 469-470; Qureshi, *The Administration of the Sultanate of Delhi*, 55, 56, 58; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 77

³⁷⁶ Abdul Majeed Siddiqui, "The Organisation of the Central and Provincial Governments of the Deccan under the Bahmanides", 467-468. Ayrıca Abdul Majeed Siddiqui, bu törenin önemini vurgulamak için Fırışte'yi referans göstererek 1488 de Mahmut Şah'ın tahta çıkması için düzenlenen törende Yusuf Adil Şah gibi bazı ileri gelen devlet adamlarının bulunmadığının fark edilmesi üzerine törene itiraz edildiğini bildirir. Bkz. Abdul Majeed Siddiqui, "The Organisation of the Central and Provincial Governments of the Deccan under the Bahmanides", 468.

3 Rebûlevvel 759/13 Şubat 1358 tarihine kadar babasının yasının tutulmasını emretti. İki gün süren yasın ardından bahsedilen tüm ritüellerin eksiksiz şekilde yerine getirilmesi ve sultanlığının resmen ilan edilmesi üzerine tahta çıkan Muhammed Şah'ın, hakimiyetinin ülkenin her yerinde kutlanması ve herkese ilan edilmesi adına eğlenceler tertip edildi. Düzenlenen eğlencelerde devlet hazinesinden muazzam harcamalar yapıldı.³⁷⁷

2.1.2. I. Muhammed Şah'ın İdarî, Askerî, Mimarî ve İktisadî Faaliyetleri

2.1.2.1. İdarî Alanda Yapılan Faaliyetler

Tahta çıkma töreni gerçekleştirilen ve Behmenî Devleti'nin resmî sultanı ilan edilen I. Muhammed Şah, eğlencelerin ardından bir an evvel maiyetinde bulunan zatların uygun makam ve mevkilere atamalarını yaparak devlet işlerinde yaşanabilecek olası aksaklıkların önüne geçmeye çalıştı. Nitekim yeni bir sultanın tahta çıkması devletin yeniden yapılanması anlamına geliyordu. Bu sebeple kimi devlet adamını eski vazifesinde bırakan, kimisini terfi ettirirken kimisini azleden Sultan I. Muhammed Şah, daha sonra babası Sultan Alâeddîn Şah'ın kurmuş olduğu devlet teşkilatını daha sistemli hale getirebilmek için harekete geçti.³⁷⁸

Kaynaklarda bir asker ve idarecinin niteliklerinin ender birleşimine sahip olduğu bildirilen ve Sultan Alâeddîn tarafından atandığı vekîlû's saltana konumunu I. Muhammed Şah döneminde de koruyan Melik Seyfeddîn Gûr, devletini teşkilatlandırmak amacıyla aldığı bütün kararlarda Sultan I. Muhammed Şah'a kılavuzluk yaptı. Askerî ve sivil örgütlenmeyi sağlayarak ülkeyi sıkı kontrol altına alma ve kanun ile düzenin üstünlüğünü getirerek Behmenî Devlet teşkilatını daha sistemli bir hale getirme vazifesini üstlenen Melik Seyfeddîn Gûr, bu zorlu görev için büyük ihtimam gösterdi. Zira uzun soluklu olacak bir kanun hazırlamanın yanı sıra bunu yaparken Dekken'deki Hindu ve Müslüman tebaayı memnun etmek, birbirleriyle kaynaşmalarını sağlamak, olası bir isyan girişimine sebebiyet vermemek meşakkatli bir husustu ve ülke içerisinde iyi bir gözlem yapmayı, komşu devletlerle daha önce bölgede hakimiyet kurmuş devletlerin kanun ve teşkilatlarını teferruatlı bir şekilde araştırmayı gerektiriyordu. Nihayetinde yerel ve

³⁷⁷ Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 86.

³⁷⁸ Abdul Majeed Siddiqui, "Malik Saifuddin Gori, The Constituon-Framer of The Bahmani Kingdom", 706-707.

kuzeyli devletlerin ilkeleriyle geleneklerini barındıran, Muhammed Şah'ın haleflerine ve Behmenî Devleti'nin yıkılmasının ardından kurulan devletlerin hükümdarlarına dahi rehberlik eden bir teşkilat oluşturuldu ve bu teşkilatın tüm ilkeleri Melik Seyfeddîn tarafından kaleme alınan bir eserde yazılı hale getirildi.³⁷⁹

Ülkenin siyasî ve sosyal vaziyeti dikkate alınarak monarşik devlet ilkelerinin belirlendiği, sultanın ideal bir hükümdar olabilmesi için taşıması gereken vasıfların sıralandığı, vezir, vekîl, kûtvâl, debîr, kadı, müftü gibi makamların görev tanımının yapıldığı, bu vazifelere getirilecek zatlarda bulunması gereken mahiyetlerin belirtildiği ve nihayetinde Melik Seyfeddîn Gûr tarafından “kılıç ehli” ve “ilim ehli” diye iki gruba ayrılan yönetenler sınıfı içerisinde yer alacak kişilerin sahip olması gerektiği niteliklerle bu iki gruptaki insanların kendi içerisinde liyakat, vasıf ve karakterlerine göre alt gruplara ayrılmasına dair hususların yer verildiği³⁸⁰ Nasâ'ihü'l-Mülûk (الملوك نصائح)³⁸¹ adlı eser, Orta Çağ Müslüman yazarlarının kaynakları örnek alınarak Sultan'a nasihat mahiyetinde hazırlanmıştır.³⁸²

³⁷⁹ Abdul Majeed Siddiqui, “Malik Saifuddin Gori, The Constituon-Framer of The Bahmani Kingdom”, 706-707.

³⁸⁰ Tecrübeli devlet adamı Melik Seyfeddîn Gûr, devletin hizmetlerinden vazgeçemeyeceği iki insan grubu olduğunu bildirir. Birinci grupta yer alan ve “kılıç ehli” olarak adlandırılan zatlardan görev tanımını memleketin malını, canını, namusunu korumak ve gözetmek olarak yapan Melik, eğitimlerine, kabiliyetlerine göre sınıflandırılmaları gerektiğini savunduğu bu kişileri liyakat derecelerine göre dokuz sınıfa ayırır. “İlim ehli” adını verdiği ikinci grupta yer alan kişilerin ise devletin idare ve refahından sorumlu olduklarını bildirirken liyakat, vasıf ve karakterlerine göre sınıflandırılmaları gerektiğini düşündüğü bu kişileri de on dokuz sınıfa ayırır ve sultanın her birine en uygun adamı atamasını tavsiye eder. Bkz. Abdul Majeed Siddiqui, “Malik Saifuddin Gori, The Constituon-Framer of The Bahmani Kingdom”, 710.

³⁸¹ Sultana nasihat gayesiyle yazılmış olan ancak hakkında çok fazla malumata ulaşılamayan, ne zaman kaleme alındığı dahi tam olarak bilinmeyen bu eser için Sherwani, orijinal nüshasına ulaşamadığını ancak “Tezkire-i Selatin-i Dakan” adlı eserde geniş ölçüde Urduca tercümesinin bulunduğunu bildirir. Ayrıca Tezkire-i Selatin-i Dakan'ın müellifinin söz konusu eseri tercüme ederken yanında orijinal bir nüshasının bulunduğunu ancak el yazmaları bakımından zengin olan kütüphanesinin H. 1326'da Musi Nehrinin taşması sonucunda yok olduğunu bildirmesinden yola çıkarak eserin gerçekliği ve içeriği hakkında çok az şey söylenebileceğini belirtir. Bkz. Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 102, 7. dipnot.

³⁸² Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 78-79. Geniş bir konu yelpazesine sahip olan eserde, özellikle ideal bir sultanda bulunması gereken vasıflar üzerinde durulmuştur. Buna göre ideal bir sultan yüksek ahlaki standartlara sahip, bilgili, yetenekli, diplomasie hakim, doğru makama doğru zatı atayabilecek muhakeme gücüne sahip olmalı. Düşmanlarına karşı galip gelebilmek için her daim dikkatli olmalı, ordusunu kendisine sadık kılmayı başarabilmeli, cömert olmalı, karamsar ve asık suratlı olmamalı, ileri görüşlü olmalı, kendinden önceki dönemlerde tarihçiler tarafından kaleme alınan eserlere değer verip bunlardan ders çıkarmalı, bilgili ve tecrübeli devlet adamlarından öğüt almalı, ilim erbabını, tarihçileri, edebiyatçıları, şairleri, din adamlarını muhafaza etmeli ve onlara karşı cömert olmalı, dini meselelere daha fazla özen göstererek, dinin siyaset uğrunda kullanılmasına müsaade etmemeli, sık sık halka açık durbarlar tertip ederek burada büyük küçük tüm meseleleri adaletle ve aynı özenle ele almalı, bir karar alırken vazifelendirdiği sekiz bakanın fikrine önem vermeli, çıkarıcı, aç gözlü insanları devlet maiyetine dahil etmemelidir. Bkz. Abdul Majeed Siddiqui, “Malik Saifuddin Gori, The Constituon-Framer of The Bahmani Kingdom”, 708-709; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 78-79.

Sultan Muhammed Şah döneminde Melik Seyfeddîn Gûr ve kaleme aldığı eseri kılavuzluğunda idarî alanda gerçekleştirilen en mühim reformlardan biri, devlet içerisinde üst düzey makamlara atanan sekiz bakandan oluşan danışma meclisi aracılığıyla kurulan merkezi hükümet sistemiydi. *Vekîlî's Saltana*, *Peşva*³⁸³, *Vezir-i Kul*, *Emîr-i Cümle*, *Nâzır*³⁸⁴, *Vezir-i Eşrâf*, *Sadr-ı Cihân*³⁸⁵ ve *Kûtûvâl* adı verilen bu sekiz bakan, bulundukları makamın sorumluluklarını yerine getirmenin yanı sıra her hususta Sultan'a tavsiye vermek ve ona rehberlik etmekle mükellefti. Diğer yedi bakanın amiri konumunda olan ve vekîl-i mutlak olarak da adlandırılan vekîlî's saltana, sultanın en kıymet verdiği adamıydı. Geniş tartışmalara yer verilemeyecek kadar özel konuları görüşmek üzere tertip edilen toplantılarda, sultan yalnızca onun fikrine başvururdu. Genellikle vekîl-i mutlak ile ilişkilendirilen peşva, muhtemelen onun yardımcısıyken, müfettiş konumundaki vezir-i kul, genel idareyi denetlemekle sorumluydu ve yine kesin olmamakla birlikte hesapların kontrolünü sağlıyordu. Emîr-i cümle, maliyeden sorumlu

³⁸³ Farsça kökenli olan ve "reis" manasına gelen peşvanın daha eski dönemlerde çeşitli devletler tarafından "pēšōpay", "pēšopay" gibi farklı şekillerde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kaynaklarda Behmenî Devleti'nde yer alan bakanlardan birine verilen ünvan olduğu bildirilmekle yetinilen ve görev tanımı tam manasıyla yapılmayan peşvalık makamının Behmenî Devleti'nin yıkılmasından çok sonra, Dekken'de hüküm süren Maratha İmparatorluğuna örnek teşkil ettiği ve bu devlet içerisinde varlığını sürdürmeye devam ettiği görülmektedir. Maratha İmparatorluğunun hükümdarlarından Şivâcî (1659-1680) döneminde Aşta Prathan adı verilen ve Sekizler Konseyi olarak da bilinen mecliste yer alan bakanların başkanı konumunda olan kişi Pişvâ adını aldığı gibi Mukhya Prathan olarak da isimlendirilebilmekteydi. Bakan konumunda olan bu kişinin, bizzat hükümdar tarafından atandığı, mülkî ve askerî idarenin amiri olarak görev yaptığı, resmi mektup ve evrakları mühürlendiği görülmektedir. Şivâcî'nin ölümü ile önemini yitirmeye başlamasına karşın torunu Shahu'nun Brahman olan Balaji'yi bu makama ataması ile birlikte yeniden etkinliğini kazanmaya başlayan peşvalık makamı, Blaji'nin oğlu I. Baji Rao ile gücünün doruk noktasına ulaştı ve Shahu'nun ölümünün ardından Peşva Baji Rao, Maratha İmparatorluğunun fiili hükümdarı haline geldi. C. Srinivasan, *Baji Rao I The Great Peshwa*, Asia Publishing House, Bombay 1961; K. C. Collin Davies, "Pişvâ", *İA*, MEB, İstanbul 1964, IX, 565-566; A. Wink, "Pēshwā", *EP*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1995, VIII, 300-301; Richard Maxwell Eaton, *A Social History of the Deccan 1300-1761 Eight Indian Lives*, Cambridge University Press, Cambridge 2005, 185-199.

³⁸⁴ Bakmak, görmek, düşünmek, incelemek, hüküm vermek gibi anlamlar taşıyan "nazar" kelimesinden türetilen "nâzır", divanlar ve vakıflar gibi özel malî kurumları yöneten yahut denetleyen kişiyi tanımlamak amacıyla kullanılmaktaydı. Zaman içerisinde vezirin denetimi altındaki bütün divanların yöneticilerine, mezâlîm mahkemesi reislerine, idarî ve malî işlerle ilgilenen pek çok görevliye bu ünvan verilmeye başlandı. Behmenî Devleti'nde daha ziyade maliyeden sorumlu tutulan "emîr-i cümle" adı verilen amirin yardımcısını tanımlamak amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Nâzır hakkında detaylı bilgi için bkz. Cengiz Tomar, "Nâzır", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 449.

³⁸⁵ Arapça kazâ (kadâ) kökünden gelen kâdî, fıkıh terimi olarak insanlar arasında meydana gelen çekişme ve davaları şer'î hükümlere göre çözüme kavuşturmak ile vazifelendirilmiş kişiyi ifade etmektedir. Kökeni oldukça eski dönemlere dayanan ve devlet içerisinde önemli bir yere sahip olan kadılar, doğrudan sultan tarafından atanır ve bu atama yapılırken kâdî-yı memâlik, kâdî'l-kudât adı verilen baş kadının görüşüne başvurulurdu. Delhi Sultanlığında genellikle kâdî-yı memalik olarak rastladığımız baş kadı, Behmenîlerde Sadr-ı Cihân adı ile karşımıza çıkmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. E. Tyan, "Kâdî", *EP*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1997, IV, 373-374; Ebül'ulâ Mardin, "Kadî", *İA*, MEB, İstanbul 1977, VI, 42-46; Fahrettin Atar, "Kadî", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 66-69; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 326-327.

amir iken, nâzır onun yardımcısıydı. Günümüz dış işleri bakanlığına tekabül eden vezir-i eşraf diğer devletlerle olan münasebetlerden sorumlu tutulurken, sadr-ı cihân; baş kadı, kûtvâl; şehirlerin düzen, huzur ve güvenliğinden sorumlu amirdi. Sekiz makamın her biri atanacak zatların bilgi, tecrübe ve kabiliyetleri göz önünde bulundurularak özenle dolduruldu.³⁸⁶

Alâeddin Behmen Şah döneminde olduğu gibi bu dönemde de başkent devletin merkezi kabul edildi. Hakimiyet altındaki topraklar *taraf* adı verilen Gülberge, Devletâbâd, Berâr ve Bîder'dan müteşekkil dört eyalete bölünürken her tarafın başına askerî, idarî ve malî vazifelerle donatılmış tarafdârlar getirildi.³⁸⁷ Gülberge'nin idaresi ile sorumlu tutulan valiye; *Melik Nâib* yahut *Emirü'l-Ümerâ*, Devletâbâd valisine; *Musnad-ı Âlî*, Berâr valisine; *Meclis-i Âlî* ve Bîder valisine; *A'zam-ı Hümâyûn* ünvanı verildi.³⁸⁸ Aynı zamanda her taraf, daha küçük idarî birim olan ve *serkar*³⁸⁹ adı verilen kazalara, serkarlar ise köy birliklerinden oluşan ve *pergene*³⁹⁰ olarak adlandırılan nahiyelere bölündü. Bu idarî yapılanmada Delhi Türk Sultanlığının izleri açık bir şekilde görülmektedir. Eyaletler merkez tarafından sıkı denetim altında tutuldu ve düzenli olarak

³⁸⁶ Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 377; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 53-54; Abdul Majeed Siddiqui, "The Organisation of the Central and Provincial Governments of the Deccan under the Bahmanides", 472-474; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 257. Ayrıca Maulawi Mohammad Zahiraddin ve Abdul Majeed Siddiqui, göreve tayinlerinin ardından sultan tarafından bu zatlara vazifelerinin sembolü mahiyetinde bir yüzük verildiğini, azledilmeleri halinde bu yüzüğün geri alındığını bildirirler. Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 54; Abdul Majeed Siddiqui, "The Organisation of the Central and Provincial Governments of the Deccan under the Bahmanides", 474.

³⁸⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 299; Abdul Majeed Siddiqui, "Malik Saifuddin Gori, The Constituon-Framer of The Bahmani Kingdom", 707; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 257.

³⁸⁸ Abdul Majeed Siddiqui, "The Organisation of the Central and Provincial Governments of the Deccan under the Bahmanides", 474-478; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 52; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 80.

³⁸⁹ Delhi Türk Sultanlığında eyaletler "şık (şikk)" adı verilen idarî bölümlere, her şık ise kendi içerisinde hemen hemen şehir ve kasabalara karşılık gelen ve "pergene" adı verilen köy birliklerine ayrılmaktaydı. Uzun müddet Tuğluklu hizmetinden bulunan Alâeddin Behmen Şah'ın, bu idarî bölünmeyi örnek alarak hakimiyeti altındaki toprakları "taraf" adı verilen eyaletlere ayırması, Behmenîlerde ismen farklı olsa da işlevi Tuğluklularla aynı olan yeni bir idarî yapılanmanın meydana gelmesini sağladı. Buna göre her bir taraf "serkarlara", serkarlar ise "pergene" adı verilen daha küçük birimlere ayrıldı. Tuğluklular ve Behmenîler de dahil olmak üzere Hindistan İslâm Devletlerinde uygulanan bu yapılanmaya nihayetinde Bâbürlülerde de tesadüf ediyoruz. Behmenîlerde kullanılan taraf adı yerine "sûbe"yi tercih eden Bâbürlüler, súbeleri "serkar" adı verilen kazalara serkarları ise "pergene" adı verilen nahiyelere ayırarak hakimiyetleri altındaki topraklarda sistemli bir idarî bölünme gerçekleştirdiler. Detaylı bilgi için bkz. Enver Konukçu, "Bâbürlüler", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, IV, 400-404; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 276.

³⁹⁰ Detaylı bilgi için bkz. 389. dipnot

teftiş edildi. Nitekim I. Muhammed Şah'ın av bahanesiyle sık sık habersiz şekilde eyaletlere giderek valileri ve eyalet yönetimini denetlediği görülmektedir.³⁹¹

Tuğluklularda belirli günlerde düzenlenen, genel kabullerin yapıldığı ve halkın sultanın huzuruna çıktığı tören olan *Bâr-ı 'amm*³⁹² ve yalnızca sultanın en yakın adamlarının katıldığı özel toplantı olan *Meclis-i halvet*³⁹³ gibi Behmenîlerde de *durbar* ve *devan* adı verilen iki önemli toplantı mevcuttu. Bâr-ı 'amm gibi büyük ya da küçük tüm devlet erkânının, sultanın akrabalarının, şehzadelerin, şeyhlerin, alimlerin, evliyaların, her tabakadan halkın katılabildiği daha büyük yapı olan durbarlar, merkez veya eyalet valilerinden raporlar almak, sultanın emirlerini iletmek, tebaanın şikayetlerini dinleyerek bunlara çözümler sunmak için düzenlendiği gibi tahta çıkma törenini, bayram merasimi gibi özel günler sebebiyle de tertip edilebilmekteydi. Temeli Alâeddin Şah ile atılan durbarlar, Muhammed Şah döneminde daha sistemli ve düzenli hale getirildi. Aynı zamanda devletin gücünü, zenginliğini, sultana duyulan saygıyı sergileyerek, düşmana korku salmak gibi önemli bir amaca da hizmet eden durbarların düzenlendiği salona ipek ve altınla bezenmiş perdelerle halılar serilir, sultanın ihtişamlı tahtı merkeze yerleştirilir, onun salona teşrif edip tahtına oturmasıyla birlikte saygılarını sunan tüm vazifeli devlet erkânı, askerler, komutanlar, emîrlar, rütbe ve statülerine göre kendilerine tahsis edilen yerde ayakta bekletilirdi. Genellikle Cuma günleri ve sabahları yapılan, öğle ezanı okunmadan sonlandırılan durbarlar, büyük bir kalabalık ve ihtişam içerisinde gerçekleştirilirdi.³⁹⁴

³⁹¹ Abdul Majeed Siddiqui, "The Organisation of the Central and Provincial Governments of the Deccan under the Bahmanides", 475,479; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 258.

³⁹² Bütün devlet erkânı, memurlar, komutanlar, askerî görevliler, şehzadeler, emîrlar, şeyhler, bilginler, evliyalar, her tabakadan halkın katılabildiği, haftada en az bir defa Salı veya Cuma günleri ikindi yahut sabahleyin kuşluk vaktinde düzenlenen, kalabalık sebebiyle genellikle geniş meydanlara bârgâh adı verilen büyük tören çadırının kurulması ile gerçekleştirilen genel kabul törenlerine bâr-ı 'âmm adı verilirdi. Tahta çıkma, bayram, berât gecesi, zafer kutlamaları, elçi kabulü gibi çeşitli sebeplerle düzenlenen ve büyük bir ihtişam içerisinde gerçekleştirilen bâr-ı 'âmm hakkında detaylı bilgi için bkz. Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 176-180.

³⁹³ Sultanın bir yahut birkaç adamı ile danışma gayesiyle gerçekleştirdiği özel toplantılara meclis-i halvet adı verilirdi. Mahall-i halvet veya mahall-i halvetgâh adı verilen yerde, ele alınacak konuyla birinci dereceden sorumlu kişilerce gerçekleştirilen toplantılar, hükümdarın isteği ve görüşülecek hususun ehemmiyet ve aciliyetine göre gündüz gerçekleştirildiği gibi gece de yapılabilmekteydi. Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 184-186.

³⁹⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 299; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 57-60; Abdul Majeed Siddiqui, "The Organisation of the Central and Provincial Governments of the Deccan under the Bahmanides", 469-470; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 77.

İstişare için yapılan ve muhtemelen devan adı verilen toplantılar hakkında kaynaklarda çok fazla detaya yer verilmemiş olmakla birlikte genellikle görüşülen mesele ile birinci derecede sorumlu olan devlet adamlarının katıldığı daha kapalı bir toplantı olduğu anlaşılmaktadır. Öyle ki sadece Sultan Muhammed ve Vekilü's Saltana Melik Seyfeddin Gûr arasında gerçekleştirilen toplantılar olduğu bilinmektedir. Durbarlar gibi belirli bir günü olmayan devanlar, her gün yahut ihtiyaç hasıl olması durumunda sultanın uygun gördüğü günlerde ve vakitlerde yapılırdı. Muhammed Şah bu toplantılara özel bir ihtimam gösterirdi.³⁹⁵

2.1.2.2. Askerî Alanda Yapılan Faaliyetler

Muhammed Şah döneminde devletin düzen ve nizamı Behmenî Devleti'ne uygun usul ve kaideler doğrultusunda sağlanmaya çalışılırken askerî alanda da birtakım reformlar gerçekleştirildi. Buna göre ordunun idaresinden Alâeddin Şah döneminde olduğu gibi Emirü'l-Ümerâ adı verilen komutanlar sorumlu tutulurken onun döneminden farklı olarak *Hassa-heyl* olarak adlandırılan ve sultanın muhafızlığını yapan 4000 kişiden müteşekkil görevlilerin başına *tavacı*³⁹⁶ ve *yasavul*³⁹⁷ adı verilen amirler getirildi. Resmi günlerde ve toplantılarda devlet büyüklerinin kabulü ile de sorumlu tutulan tavacılara, icra ettikleri bu görev sebebiyle *bardar* adı da verilmekteydi. Bardarların aynı zamanda ihtiyaç duyulması halinde birlikleri seferber etme vazifesi bulunmaktaydı. Ayrıca sarayda sultanın kişisel silahlarından sorumlu olan *Yeke Civan* veya *Silâhdar*³⁹⁸ adı verilen

³⁹⁵ Abdul Majeed Siddiqui, "The Organisation of the Central and Provincial Governments of the Deccan under the Bahmanides", 470-471.

³⁹⁶ Çağatay Türkçesinde sayı sayan, asker toplama müfettişi, haberci, muhbir gibi anlamlar taşıyan tavacılar, geniş yetkilerle donatılmış kumandanlardı. Detaylı bilgi için bkz. Hayrunnisa Alan, "Tavacı", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, 177-178.

³⁹⁷ İlk kullanım şekillerinin Uygur metinlerinde geçen "çabış" ve Tu-Kiular'ın Çin'e gönderdikleri sefirin kullandığı "Çö-pi-se" ünvanı olduğu düşünülen ve farklı devletlerde çäuş, çös, çavuşyar, çavişî, şâviş, gibi çeşitli şekillerde kullanılan çavuş, bağırma, çağırma, ses, şan, şöhret manaları taşıyan "çav" kelimesinden türetilen bir askerî ünvandır. Orduda nizam ve intizamın korunmasıyla görevli olan çavuşların İlhanlılar zamanında yasavul adını aldığı ve Celâyirliler, Timurlular, Akkoyunlular, Safevîler zamanında da aynı şekilde isimlendirilmeye devam edildiği bilinirken mevcut kaynaklar Behmenîlerde de söz konusu devletler gibi çavuş yerine yasavul adının tercih edildiğini göstermektedir. Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Fuad Köprülü, "Çavuş", *İA*, MEB, İstanbul 1979, III, 362-369; R. Mantran, "Çā'ūsh", *EP*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1991, II, 16; Orhan F. Köprülü, "Çavuş", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VIII, 236-238.

³⁹⁸ Farsça "silah taşıyan" anlamına gelen silâh-dâr kelimesi Büyük Selçuklulardan itibaren bazı Türk-İslâm devletlerinde askerî ve idarî bir vazifeyi tanımlamak için kullanılmıştır. Delhi Türk Sultanlığında silâhdarların törenlerde sultanın silahlarını taşınması ve sarayda silahların bulunduğu bölümün muhafazası ile sorumlu tutulmalarının yanı sıra genel kabul törenlerinde tahtın arkasında, sultanın sağında ve solunda ayakta durdukları bilinmektedir. Nitekim silâhdarların Behmenî Devleti içerisinde de bu konumlarını

görevliler mevcuttu. 200 yeke civan ve sultanın muhafızlığını yapan 4000 hassa-heylin *dörtte* biri her gün sırayla, günlük faaliyetlerini dahi törensel ritüeller eşliğinde gerçekleştiren ve debdebeyi seven Sultan Muhammed'in sarayında, nöbet tutmakla vazifeliydi.³⁹⁹

Kaynaklarda verilen bilgiye göre Muhammed Şah döneminde askerî alanda yaşanan en önemli gelişmelerden biri de Hindistan coğrafyasına giren barut ve ateşli silahların Dekken ordusunda kullanılmaya başlamasıydı. Ordunun seferlerdeki başarısı üzerinde olumlu bir etki yaratan ateşli silahların kullanımı aynı zamanda devleti mimarî alanda yeni tedbirler almaya sevk etti. Bu sebeple kaleler daha muhkem şekilde inşa edilirken, *Rumiyan ve Frengiyan* olarak adlandırılan Türk ve Avrupalı askerlerin emrine verilen topların ve ateşli silahların kullanımına uygun yeni formlar geliştirildi.⁴⁰⁰

2.1.2.3. Mimarî ve İktisadî Alanda Yapılan Faaliyetler

Sultan Muhammed Şah, bir yandan devlet ve ordu teşkilatını oluşturmaya çalışırken bir yandan da inşa ettirdiği mimarî yapılarla devleti daha mamur hale getirmeye çalışıyordu. Bu gaye doğrultusunda inşa ettirdiği en önemli yapılardan biri 1367 senesinde Kazvinli Refî' b. Şems b. Mansûr adlı bir zat tarafından yapılması sebebiyle Fars sanat ve mimarî etkisinin gözlemlendiği Gülberge'deki Cuma Camii'dir. Alışıl gelmiş Hint-İslam mimarisinin tamamen dışında inşa edilen bu cami, Behmenî mimarisi açısından büyük önem teşkil etmektedir. Dikdörtgen planlı olan ve tamamen kapalı bir mekan teşkilâtı sergileyen cami, köşelerinde birer kubbe bulunan beşik tonozla örtülü bir koridor tarafından sarılan çok sayıda kubbenin kapattığı bir merkezi bölüme sahiptir. Sade ve yalın tarzda tasarlanan yapının merkezi bölümünde, içerisinde mihrabında bulunduğu üç tarafından üçer kemerle dışarı açılan orta bir mekan inşa

korudukları görülmektedir. Silâhdar hakkında detaylı bilgi için bkz. Shai Har-El, "Silâhdâr", *EF*² (İng.), J. E. Brill, Leiden 1997, 609-610; Şerafettin Turan, "Silâhdâr", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXVII, 191-193; Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 109-110;

³⁹⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 298-299; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 377; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 77, 82; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 36; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 421; Abdul Majeed Siddiqui, "The Organisation of the Central and Provincial Governments of the Deccan under the Bahmanides", 470; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 80-81.

⁴⁰⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 313; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 423; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 81-82; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 253.

edilmiş ve üzeri, diğer kısımları örten küçük kubbelerin dokuz tanesine eşit ölçüde büyük bir kubbe ile örtülmüştür. Tamamen kapalı tarzda inşa edilen bu cami, Hindistan coğrafyasına çok uygun olmaması sebebiyle daha sonraki sultanlar döneminde inşa edilecek camilere örnek teşkil etmemesine karşın Behmenî mimarisini karakterize eden önemli yapılardan biridir.⁴⁰¹

Sultan Muhammed Şah'ın gerçekleştirdiği önemli faaliyetlerden biri de adına bastırmış olduğu paralar ve çaldırdığı nevbettir.⁴⁰² Sultanlık alametlerinden olan para bastırma ve nevbet çaldırma geleneğinin temeli Behmenî Devleti'nde Sultan Muhammed Şah tarafından atılmıştır.⁴⁰³ Öyle ki Firişte, Dekken'de Behmenî Devleti sultanları dışında hiçbir hükümdarın bu iki işi birlikte yapmadığını bildirir.⁴⁰⁴ Yine Firişte, babası Alâeddin Behmen Şah'ın altın yahut gümüş para bastırmadığını Behmenî Devleti'nde ilk madeni para bastıran kişinin Muhammed Şah olduğunu kaydeder.⁴⁰⁵ Bu ilk Behmenî parasının tasvirini yapan Firişte'ye göre bir yüzünde dört halifenin adı ve Kelime-i Şehâdet diğer yüzünde ise Muhammed Şah'ın adı ve paranın basıldığı yıl yazmaktaydı.⁴⁰⁶ Ancak kaynaklar detaylı şekilde incelendiği vakit Alâeddin Behmen Şah⁴⁰⁷ ve ilk sultan İsmail

⁴⁰¹ Dr. E. Denison Ross, *Epigraphia Indo-Moslemica*, Education Society, London 1907-8, 1-2; V. S. Bendrey, *A study of Muslim Inscriptions (With special reference to the Inscriptions published in the Epigraphia Indo-Moslemica 1907-1938)*, Karnatak Publishing House, Bombay 1944, 105; Yazdani, "Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1925-26", 2-4; James Fergusson, *History of Indian and Eastern Architecture Vol-II*, Dodd, Mead & Company, London 1891, 168-170; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 383; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 423; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 35; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 82-83; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 152; J. Burdon-Page, "Hind (Architecture)", *EP (Ing)*, E. J. Brill, Leiden 2000, III, 446; Engin Bektaş, "Hindistan (Hint-İslâm Sanatı)", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 103. Ayrıca Kazvinli mimar Rafi' tarafından kaleme alındığı anlaşılan ve Sultan Muhammed Şah'ın emriyle 1367 de inşa edildiğini bildiren Farsça kitabe için bkz. Ross, *Epigraphia Indo-Moslemica*, 1-2.

⁴⁰² Sözlük manası "devir, fırsat, topluluk, felâket" olan ve icrası oldukça eski devirlere dayanan nevbet yahut nöbet, askerî bando takımının hükümdarın saray veya otağı önünde belirli vakitlerde (genellikle namaz vaktinde) davul vurarak icra ettiği musıkîdir. Detaylı bilgi için bkz. H. G. Farmer "Tablkhāna", *EP (Ing)*, E. J. Brill, Leiden 2000, X, 34-38; Abdülkerim Özeydin, "Nevbet", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 38-41.

⁴⁰³ Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 36; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 421.

⁴⁰⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 299-300.

⁴⁰⁵ Lakin yine Firişte Alâeddin Behmen Şah'ın sultan ilan edildikten sonra para bastırdığını bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 291.

⁴⁰⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 300.

⁴⁰⁷ Alâeddin Behmen Şah döneminde basılan ve yaklaşık 11 gram ağırlığında, 26.50 mm çapındaki *tenge* adı verilen gümüş para ve bakır paranın üzerinde basılı olan metin incelendiğinde;

Ön Yüz: السلطان بهمنی شاه ابوالمظفر والدين علاءالدنيا الاعظم السلطان

Arka Yüz: اميرالمومنين ناصر الخلافت يمين الثانى سكندر

Ön Yüz: Sultanü'l-Azâm Alâeddünyâ Ve'd-dîn Ebû'l-Muzaffâr Şah Behmenî el-Sultan

Arka Yüz: İskender-i Sanî Yeminü'l-Hilâfet Nâsîr Emîrü'l-Müminin

Mih Afgan⁴⁰⁸ da dahil olmak üzere tüm Behmenî sultanları döneminde para basıldığı görülmektedir. Ancak Muhammed Şah döneminde basıldığı tespit edilen sikkelerin tasnifi yapılmış olmasına karşın Firişte'nin üzerinde Kelime-i Şehâdet ile dört halifenin adının yer aldığını iddia ettiği sikkeye tesadüf edilememiştir.⁴⁰⁹

İlk Behmenî parası Firişte'nin belirttiği gibi Muhammed Şah döneminde basılmamış olsa da onun döneminde basılan paranın devletin siyaseti üzerinde büyük etkiye sahip olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Sultan Alâeddin Şah zamanında gerçekleştirilen seferler ile Behmenî üstünlüğünün sağlandığı Telingana ve Vicayanagar Racaları ile dostane münasebetler Muhammed Şah döneminde basılan paralar sebebiyle kesintiye uğradı. Bu dönem basılan Behmenî paralarının Vicayanagar ve Telingana'da basılan paralardan daha halis olmasından rahatsızlık duyan Racalar, Behmenî Devleti'ndeki Hindu sarraflarla iş birliği yaparak toplattırdıkları paraları eritip kendi paralarını bastırdılar. Olanları öğrendiği vakit bu işe dahil olan tüm sarrafları cezalandıran Muhammed Şah, onların yerine Delhi'den gelerek Dekken'e yerleşen sarrafları

Ön Yüz: الاعظم السلطان

Ön Yüz: el-Sultanü'l-Azam

Arka Yüz: السلطان الحسن شاه

Arka Yüz: Şah el-Hasan el-Sultan

Bkz. James Gibbs, "Gold and Silver Coins of the Bahmani Kingdom", *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, 1 (1881), 111; O. Codrington, "Coins of the Bahmani Dynasty", *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, 18 (1898), 263; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 70, 12. dipnot; E. E. Speight, "The Coins of the Bahmani Kings of the Deccan ", *Islamic Culture*, IX (1935), 288.

⁴⁰⁸ Nasirüddîn Şah ünvanı ile sultan ilan edilen İsmail Afgan döneminde basılan tengeler incelendiğinde;

Ön Yüz: والدين ناصر الدنيا

Ön Yüz: الدين و الدنيا ناصر سلطان

Arka Yüz: شاه اسمعيل الفتح ابو

Arka Yüz: اسمعيل شاه

Ön Yüz: el-dünya Nasir Ve'd-dîn

Ön Yüz: Sultan Nasirüddünya Ve'd-dîn

Arka Yüz: Ebû'l-Feth İsmail Şah

Arka Yüz: Şah İsmail

Bkz. Codrington, "Coins of the Bahmani Dynasty", 262; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 44, 55. dipnot.

⁴⁰⁹ Muhammed Şah zamanından basılan 760/765 (1358/1359/1363/1364) tarihli olduğu bilinen gümüş tengenin üzerine basılan metin incelendiği vakit:

Ön Yüz: الرحمن رسول ملته الحامي الزمان و العهد سلطان

Arka Yüz: السلطان شاه بهمن بن شاه محمد المظفر ابو

Ön Yüz: Sultanü'l-Ahd-i-Ve'z-Zamân Hamiu Millati Resûlür-Rahmân

Arka Yüz: Ebû'l-Muzaffer Muhammed Şah bin Behmen Şah el-Sultan

761/775 (1359/1370/1373/1374) tarihli altın tenge incelendiği vakit:

Ön Yüz: المظفر ابو الزمان و العهد سلطان

Ön Yüz: Sultanü'l-Ahd-i-Ve'z-Zamân Ebû'l-Muzaffer

Arka Yüz: السلطان ابن السلطان شاه محمد

Arka Yüz: Muhammed Şah el-Sultan İbni's-Sultan

Bkz. Gibbs, "Gold and Silver Coins of the Bahmani Kingdom", 21; Codrington, "Coins of the Bahmani Dynasty", 264; H. E. Stapleton, *Catalogue of the Provincial Cabinet of Coins Eastern Bengal and Assam*, Printed at the Eastern Bengal and Assam Secretariat Press, 1911, 97; Speight, "The Coins of the Bahmani Kings of the Deccan ", 289. Ayrıca Bayur, sultanın üzerinde Kelime-i Şehâdet olan paraların Hindu sarraflar tarafından eritilerek üzerinde put bulunan yeni sikkeler basılmasına hiddetlendiğini bildirerek, Firişte'nin Muhammed Şah döneminde basılan paraların üzerine Kelime-i Şehâdet bulunduğu yönündeki iddiasını doğrular. Bkz. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar* (1526), 422.

vazifelendirdi.⁴¹⁰ Ancak bir sonraki başlıkta daha detaylı ele alınacağı üzere bu olay Behmenî hakimiyetini kabul etmek istemeyen ve bu duruma son vermek için fırsat kollayan Vicayanagar ile Telingana Racalarına aradıkları bahaneyi sundu ve Muhammed Şah ile aralarında vuku bulacak mücadelenin fitilini ateşledi.

2.1.3. Vicayanagar ve Telingana Racalarıyla Mücadeleler

1360 senesinde soylular ve devletin ileri gelenlerinden oluşan bin kişilik bir kabileyle önemli Behmenî limanlarından biri olan Dabhol'dan bindiği bir gemiyle Mekke'ye doğru yola çıkan Sultan'ın annesi Melike-i Cihân, yaklaşık bir ay sonra Cidde'ye vardı. Görünürde hac vazifesini yerine getirmek için yola çıkan Melike-i Cihân'ın esas amacı, Mısır'daki Abbâsî Halifesi Mu'tazîd-Billâh'tan alacağı tasdik mahiyetindeki menşur aracılığıyla oğlunun hakimiyetine meşruiyet kazandırmaktı.⁴¹¹ 1258 senesindeki olayların⁴¹² ardından halifelik makamı siyasî etkinliğini tamamen kaybederek manevî ve dinî bir kimlik kazanmış olsa da halifeler, İslâm'ın elçisi olarak görüldükleri Müslüman devletler nezdinde hala büyük kıymet taşımaktaydılar. Geçmişte halifenin menşuru ile kendisine siyasî alanda destek sağlayan pek çok İslâm Devleti gibi Hindistan'daki Müslüman devletler için de böylesi bir tasdik, diğer devletler nezdinde prestij sağlamak anlamına gelmekteydi. Nitekim daha önce de bahis olunduğu üzere halkın gözünde saygınlığını yitiren ve hakimiyetinin meşruiyeti tartışılmaya başlayan Sultan Muhammed Tuğluk Şah'da çözüm için hilafet makamına başvurmuştu.⁴¹³

⁴¹⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 300-3001; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 378; Ramanayya, *Vicayanagara Origin of the City and the Empire*, 118; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 36; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 422; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 194; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 84-85.

⁴¹¹ Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 376; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 86-87.

⁴¹² 1258 senesinde Cengiz Han'ın torunlarından Hülâgû'nün beş asır gibi uzun bir süre İslâm dünyasının baş şehri konumunda olan Bağdat'ı kuşatıp teslim olan Halife Müsta'sım'ı öldürmesi ile Abbâsîler yıkılırken halifelerde siyasî otoritelerini kaybettiler. 1260 senesinde yenilmez olarak kabul edilen Moğol ordusunu Aynicâlût'ta yenilgiye uğratan Memlük kumandanı Baybars, Memlük Sultanı Kutuz'u öldürerek tahta geçmesinin ardından Moğol zulmünden kaçarak Dimaşk'a sığınan ve Halife Zâhir'in oğlu olan Ahmed'i Kahire'ye getirterek yeniden İslâm dünyasının halifesi ilan edip ona biat ettirse de bu tarihten itibaren halifelik makamı siyasî değil manevi ve dini bir kimlik kazanmış oldu. Detaylı bilgi için bkz. Hakkı Dursun Yıldız, "Abbâsîler", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, I, 31-48.

⁴¹³ Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, 491-496; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 106-107; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârîh*, 160-161; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 425-426; İbn Battuta, 667-677; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 174-183; Majumdar, "Muhammed bin Tughluq", 78; Husain, *The Rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, 168-169; Husain,

Nitekim Sultan Alâeddin Behmen Şah'a boyun eğen Telingana ve Vijayanagar racaları şimdi onun ölümünün ardından yerine geçen ve yaşının gençliği sebebiyle tecrübesiz olduğu düşünülen Sultan Muhammed'e, daha öncesinde babasına ödeyeceklerini taahhüt ettikleri vergiyi göndermeyi reddettiklerini bildirdiler. Ayrıca babasının ele geçirdiği ve kendilerine ait olduğunu belirttikleri toprakların derhal iadesini talep ettiler.⁴¹⁴ Öyle ki Firişte taleplerinin derhal karşılık bulmaması halinde ülkesini işgal etmek ve Delhi Sultanı Fîrûz Şah'ı üzerine çekmekle tehdit ettiklerini bildirmektedir.⁴¹⁵ Ancak Muhammed Şah, annesinin maiyetindeki çok sayıda kişiyle Mekke'ye gitmesi ve tahta çıkış töreninde yapılan harcamalar sonucu azalan devlet hazinesinin yanı sıra etrafında sadakatinden şüphe duyduğu devlet adamlarının olmasını göz önünde bulundurarak tehdit mahiyetindeki bu mesajlara seferle karşılık vermenin doğru bir adım olmayacağına karar verdi. Bu sebeple elçiler aracılığıyla yapılan yazışmalar ve müzakereler ile söz konusu devletleri oyalama yolunu seçti.⁴¹⁶ Esasen tezimizin bundan sonraki kısmında sınır komşusu iki devlet olan Behmenî ve Vicayanagar mücadelelerine sıklıkla tanıklık edilecektir. Biri Müslüman diğeri Hindu olan bu iki devlet, dinî, ekonomik ve siyasî sebepler başta olmak üzere çeşitli nedenlerle sefer düzenleyerek birbirleri üzerinde hakimiyet tesis etmek istemiş ve bu uğurda sayısız kayıp vermişlerdir.

Tughluq Dynasty, 258-259; Ahmed, *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, 17-18; Kortel, "Tuğluklular", 334.

⁴¹⁴ Daha önce Joshi'nin, 1350 senesinde Alâeddin Şah'ın Telingana'ya başarılı bir sefer düzenlediğinden ve bu seferin neticesinde Telingana Racasının Kaulas Kalesini vermeyi kabul ettiğini ve her yıl düzenli olarak haraç ödemeyi taahhüt ettiğini bildirmesinden bahsetmiştik. (Bkz. Joshi, "The Bahmani Kingdom", 250) Şimdi muhtemelen Telingana Racası'nın Muhammed Şah'ın babası tarafından ele geçirilen ve kendisine ait olduğunu belirterek iadesini istediği bölge Kaulas Kalesi'ydi. Ancak yine Joshi Alâeddin Şah döneminde Karnatik'e bir kuvvet gönderildiği ve bölgedeki birkaç racadan elde edilen ganimetle geri dönlüğünü ancak Vicayanagar Racası ile doğrudan bir temasa işaret eden kaydolmadığı için bunu sadece sınır bölgesine yapılan başarılı bir sefer olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgular. (Joshi, "The Bahmani Kingdom", 251) Bu durumda Vicayanagar'ın talep ettiğini bölge Behmenî Devleti ile arasında sürekli savaş sebebi olan Krişna ve Tungabhadra nehirlerinin kesiştiği Raichur Doab'dı.

⁴¹⁵ Ferishta, II, 301; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 378-379; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 34-35; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 422.

⁴¹⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 301; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 379; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 422; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 89; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 35; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 252. Firişte bu oyalama sürecinin on sekiz ay sürdüğünü bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 301.

2.1.3.1. Birinci Telingana Savaşı

Sultan Muhammed kendisi için Halife Mu‘tazîd-Billâh’tan menşur almak ve hac vazifesini yerine getirmek üzere yola çıkan ve 1 seneden uzun bir süredir Gülberge’den uzakta olan annesini karşılamak için Kalkar’a doğru hareket etti. Halifenin tasdiki ile manevî ve dinî destek sağlayan Sultan, Vicayanagar ve Telingana ile yapılan görüşmeleri sonlandırarak tahta çıktığı vakit yapmaları gereken sunuları yapmama, bağlılık alâmetlerini göndermeme sebeplerini sormama sebeplerini sordu. Ayrıca geciktirdikleri vergilerin derhal gönderilmesini emretti. Bu olası bir savaş için hazır olduğunun göstergesiydi. Nihayet beklenen oldu ve racalar Behmenî Devleti’ne savaş ilan ettiler. Vijayagar Racası’nın yardım için gönderdiği yirmi bin atlı ile asker sayısını artıran Telingana Racası Kanya Nayak’ın⁴¹⁷, maiyetindeki kalabalık orduyla hareket eden oğlu Vinayak Dev’i⁴¹⁸ Behmenî idaresindeki Kaulas Kalesi’ni ele geçirmekle vazifelendirdi. Sultan Muhammed, Vinayak Dev ile mücadele için eski sultan İsmail Mîh Afgan’ın ölümünün ardından Emîrû’l-Ümerâ’lık makamına getirilen Bahadır Han’ı görevlendirirdi. Bahadır Han komutasındaki Behmenî ordusunun, Vinayak Dev idaresindeki Hindu ordusunu mağlup etmesi üzerine⁴¹⁹ Telingana Racası vergi ile birlikte 25 fil ve çok sayıda kıymetli mücevherden oluşan savaş tazminatını Gülberge’deki Sultan’a göndermeyi kabul etti.⁴²⁰

2.1.3.2. İkinci Telingana Savaşı

Bahadır Han komutasındaki Behmenî ordusunun Vinayak Dev idaresindeki orduyu mağlup etmesinin ardından, Telingana Racalığı ile sulh sağlanmış olsa da Kanya Nayak’ın oğlu Vinayak Dev’in bu anlaşmaya riayet etmeye niyeti yoktu. 763 (1362)⁴²¹

⁴¹⁷ Kakatiya Vinayaka. Bkz. Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 194.

⁴¹⁸ Nagdeo. Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 35. Raca Vinayaka. Bkz. Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 196.

⁴¹⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 301; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 379; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 194; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 35; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 422; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 89-90.

⁴²⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 301; Ramanayya, *Vicayanagara Origin of the City and the Empire*, 118; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 422; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 89-90; Devi, “The Krishna-Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)”, 29; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 252.

⁴²¹ 773 (1371) Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 301; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 36.

senesinde Sultan Muhammed'e seçkin atlar ulaştırmak için yola çıkan at tüccarlarının Varangal'a ulaştıkları vakit Sultan için ayrılan atların Vinayak Dev tarafından zorla satın alınması, iki devlet arasında yeni bir mücadele yaşanmasına sebebiyet verdi. Gülberge'ye vararak ellerinde kalan atları satmaya çalışan tüccarlar, atları bu esnada karşılaştıkları Sultan'a sundular. Böylesi cılız atların kendisine sunulmasına sinirlenen Sultan'ın öfkesi, tüccarların ona sunmak istedikleri özel atların Sultan'a ayrıldığını belirtmelerine rağmen Vinayak Dev tarafından zorla alındığını söylemeleri üzerine daha da arttı. Babası ile aralarında yapılan anlaşmaya rağmen böylesi bir davranışı şahsına yapılmış hakaret kabul eden Muhammed Şah, devlet idaresini Melik Seyfeddin'e bırakarak bizzat sefere çıktı.⁴²² Bu esnada Vinayak Dev, Palampet⁴²³ adı verilen bölgedeydi. Şehre girişlerini kolaylaştırmak adına güvendiği birkaç adamına yolda saldırıya uğrayarak soyulan at tüccarları olduklarını ve çok müşkül duruma düştüklerini, bu sebeple kralın himayesine muhtaç olduklarını söylemelerini emretti. Sultan Muhammed, söylediklerini yaparak şehre giren askerlerin, kapıları kapatmak isteyen muhafızlara engel olması sayesinde ani bir şekilde ordusu ile şehre girdi.⁴²⁴ Böylesi ani bir saldırıya ihtimal vermediği için eğlence ile meşgul olan Vinayak Dev, karşı koymaya çalıştıysa da yakalanarak Sultan'ın huzuruna çıkarıldı. Kendini müdafaa etmek yahut Sultan'ın merhametine sığınmak yerine aşağılayıcı sözler sarf etmesi üzerine öldürüldü.⁴²⁵ Zafere ulaşmanın ve yüklü miktarda savaş ganimeti ele geçirmenin mutluluğu ile başkente gitmek üzere yola çıkan Sultan ve ordusu, yolda öfkeli Telingana halkının saldırısına uğradı. Çok sayıda askerini kaybeden ve yaralanan Muhammed Şah, kıymetli mücevherler ve altınlar dışında tüm malzeme ve çadırların yakılmasını emrederek hızla Gülberge'ye ilerledi. Buna rağmen Firişte 4000

⁴²² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 302; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 379; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 36-37; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 422; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 90.

⁴²³ "پتن فیلم" Filampatan. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 32. "Velumputtun". Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 302. "پتن بيلم" Bilampatan. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 7.

⁴²⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 303; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 90-91.

⁴²⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 32; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 19, 27; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 302-303; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 7-8; İng. çeviri, 13-14; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 379; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 37; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 196; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 195; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 90-91; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 252. Ancak Tabataba kronolojik bir hata yapar ve Palampet zaferinin Vicayanagar zaferinden sonra olduğunu bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 32.

kişilik ordudan yalnızca 1500 kişinin sağ kurtulabildiği bildirir.⁴²⁶ Zafer ve ganimetin bedeli ağır olmuştu. Yaralanan Sultan, tahtırevan ile Kaulas'a götürüldü. Burada Melik Seyfeddin tarafından kendisine refakat etmesi için gönderilen askerlerle birleşerek başkente ulaştı.⁴²⁷

Oğlunun intikamını almak isteyen Telingana Racası Kanya Nayak, Tuğluk Sultanı Fîrûz Şah'a ona destek vermesi halinde kaybedilen Dekken topraklarının geri alınması için onunla birlikte mücadele edeceğini ve onun vasalı olarak haraç ödemeyi kabul edeceğini vaat eden bir mektup gönderdi. Ne var ki Tuğluklu Devleti'nde yaşanan iç karışıklıklar Sultan Fîrûz Şah'ın bu mektuba cevap dahi veremeyeceği boyuta ulaşmıştı. Raca umduğu desteği bulamadığı gibi bu hareketiyle daha da öfkeliendirdiği Muhammed Şah'ın Telingana Racalığı'nı tamamen yok etmek amacıyla yeni bir sefer düzenlemesine sebep oldu. Devletin idaresini yeniden Melik Seyfeddin'e bırakan Sultan, kuzeni Han Muhammed, Melik Seyfeddin'in oğlu A'zam-ı Hümâyûn ve Safdar Han'a sefer için hazırlıklarını tamamlamalarını emretti.⁴²⁸

Yapılan plana göre A'zam-ı Hümâyûn, Bîder ve Mahur kuvvetleri ile Golkonda (Gûlkünde)'ya, Safdar Han, Berâr kuvvetleri ile Varangal'e doğru ilerlerken Muhammed Şah merkezden hareketle Varangal'a gidecekti. Sultan'ın sefer hazırlıklarını işiten Kanya Nayak, Vicayanagar'dan yardım talebinde bulundu. Ancak Vicayanagar'da yaşanan iç karışıklıklar beklenen yardımın gelmeyeceğinin habercisiydi. Bu sebeple yaptığı her şeyi Vicayanagar Racası'nın baskısı ile yaptığını belirten Telingana Racası, Bahadır Han'dan Sultan'dan af dilemesi için aracı olmasını talep etti. Sultan Muhammed'in barış için şartları açıkladı; 1.300.000 hun⁴²⁹ savaş tazminatı, 300 fil, 200 at ve Golkonda'nın teslimi. Gerek Tuğluklu Sultanı Fîrûz Şah'tan gerekse Vicayanagar Racası'ndan umduğu desteği bulamayan Kanya Nayak, bu şartları kabul etmek zorunda kaldı.⁴³⁰

⁴²⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 304; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 379; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 37; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 196; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 252.

⁴²⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 304; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 196; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 91.

⁴²⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 304-305; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 37-38; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 91-92; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 252.

⁴²⁹ Bayur, hun için bizim altınımızın üçte bir değerinden az üstün altın para açıklamasını yapar. Bkz. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 422, 1. dipnot.

⁴³⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 305-306; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 380; Ramanayya, *Vicayanagara Origin of the City*

2.1.3.3. Taht-ı Fîrûze

Behmenî Devleti ve Telingana Racalığı arasında vuku bulan ikinci mücadelenin ardından sulh sağlanması üzerine Telingana elçileri yeni bir talep için Sultan'ın huzuruna vardı. Sınırlarını güvence altına almak ve olası yeni bir Behmenî saldırısının önüne geçmek isteyen Telingana Racası, Muhammed Şah'ın kendisinden sonra da geçerli olmak üzere iki devlet arasındaki sınırın belirlendiği bir anlaşmayı onaylaması halinde ona yalnızca büyük sultanlara layık özel bir hediye sunacağı vaadinde bulundu. Raca'nın teklifini kabul ederek Golkonda'yı iki devlet arasındaki sınır olarak belirleyen Sultan Muhammed, A'zam-ı Hümâyûn'u bölgenin idaresi ile sorumlu tuttu. Telingana Racalığı Behmenî Devleti'ne sadakatini sürdürdüğü sürece topraklarına bir saldırı düzenlenmeyecekti. Sultan Muhammed'in güvencesi karşısında sözünü tutan Kanya Nayak, vadettiği hediyeyi elçileri aracılığıyla Sultan'a sundu. Herkesin merakla beklediği hediye, daha önce Tuğluk Sultanı Muhammed Şah'a hazırlanan ve kıymetli mücevherlerle kaplı bir tahttı. Kaynaklarda turkuaz rengi bir plakayla kaplanması sebebiyle *taht-ı fîrûze* olarak adlandırılan bu hediye, Sultan'ı çok memnun etti. Getiren elçiler hediyelerle mükâfatlandırılırken Telingana Racası'na ulaştırılmak üzere çok sayıda kıymetli hediyeler verildi.⁴³¹ Firişte bu tahtın 6 arşın uzunluğunda ve 2 arşın genişliğinde olduğunu bildirir. Çerçevesi abanozdan olan ve saf altın plakalarla kaplanan tahtın her tarafı kıymetli mücevherlerle süslenmişti.⁴³²

Sultan olduğu günden beri babasından kalan gümüş tahta oturan Muhammed Şah, kendisine sunulan bu tahtın ardından eski tahtın hazineye kaldırılmasını ve kıymetli bir emanet olarak muhafaza edilmesini emretti.⁴³³ Ardından 21 Mart 1365⁴³⁴ de düzenlenen büyük ve görkemli bir tören eşliğinde taht-ı fîrûzeyeye oturdu. Savaşta yararlılık gösteren komutanlara ünvanlar taltif edilip hediyelerin sunulduğu kutlamalar, tam 40 gün sürdü.

and the Empire, 118; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 38; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 196; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 195; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 92; Konukçu, "Behmenîler", 353; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 252.

⁴³¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 306; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 15; Gribble, 38-39; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 196; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 422; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 92; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 152; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 252.

⁴³² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 307.

⁴³³ Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 76.

⁴³⁴ Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 380.

Bu esnada Delhi'den 300 kadar sanatçı Gülberge'ye geldi. Böylesi bir anda gelişlerini uğurlu sayan Muhammed Şah, onları memnuniyetle karşıladı. Öyle ki eğlencenin vahametine kapılarak sanatçıların ödemesinin Vicayanagar Racası'nın hazinesinden yapılmasını emreden Sultan, bunu bildiren bir fermanın derhal Vicayanagar Racası'na iletilmesini istedi.⁴³⁵ Muhammed Şah'ın bu emri, kuruldukları tarihten itibaren husumet halinde olan Vicayanagar ve Behmenî Devleti arasında yaşanacak yeni bir mücadelenin fitilini ateşledi.

2.1.3.4. Vicayanagar Savaşı

Muhammed Şah'ın sanatçıların ödemesinin Vicayanagar hazinesinden yapılması yönünde verdiği emrin, eğlencenin vahameti ve içilen şarabın etkisiyle alınan bir karar olduğunu düşünen Melik Seyfeddin Gûr, Sultan'ın emrine itaatsizlik etmemek adına talebi kaleme aldıysa da Vicayanagar'a göndermedi. Sabah olduğunda emrinin yerine getirilmediğini öğrenerek öfkelenen Sultan, fermanının vakit kaybedilmeden Vicayanagar Racası'na iletilmesini emretti. Fakat Bukka'nın Behmenî Devleti'nden gelen bu emre itaat etmesi mümkün değildi. Talebi işittiği vakit öfkeye kapılan Raca, emri getiren elçiyi eşeğe oturtup tüm Vicayanagar sokaklarında dolaştırarak aşağıladıktan sonra geri gönderdi. Ardından kendisine yapılan bu hakaretin karşılığını savaş meydanında vermek için hazırlıklara başladı. Zira Muhammed Şah'ın elçisine yapılanları işittiği vakit Vicayanagar'a savaş açacağını çok iyi bilen Bukka, ondan önce davranarak Adoni'yi karargah haline getirdikten sonra askerlerine savaş için hazır olma emri verdi.⁴³⁶

Bukka'nın da tahmin ettiği gibi Sultan'ın huzuruna varan elçinin kendisine yapılan muameleyi anlatması üzerine Muhammed Şah Vicayanagar üzerine çıkılacak sefer için

⁴³⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 307-308; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 380; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 39-40; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 196-197.

⁴³⁶ Ferishta *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 308-9-309; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 380; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 40; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 423; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 93; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", *Indian History Congress Allahabad (8-9-10 October 1938)*, Gopi Lal Dikshit, Allahabad 1938, 266; Devi, "The Krishna-Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)", 29. Fırışte savaş için otuz bin at, üç bin fil ve yüz bin askerden oluşan bir orduyu hazır hale getirdiğini yazar. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 309. Devi ise Bukka'nın ordusunun dokuz bin lak piyade, seksen bin süvari ve dokuz bin filden oluştuğunu kaydeder. Devi, "The Krishna-Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)", 29.

hazırlıklara başlanmasını emretti. Esasen kimi kaynaklara göre tüm bu olanlar, Telingana Racalığı ile yaptığı anlaşma sonrası Vicayanagar Racalığı'na sefer düzenleyerek tahakküm altına almak isteyen ve bunun için bir bahane kollayan Muhammed Şah tarafından planlanmış bir kurgudan ibaretti.⁴³⁷ Esas sebep her ne olursa olsun tarih her iki tarafında ağır kayıplar verdiği kanlı bir mücadeleye tanıklık edecekti.

Oğlu Mücâhid'i Palampet'ten elde ettiği ganimetin beşte birini Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî aracılığıyla din adamlarına ve ihtiyaç sahiplerine dağıtmak ve çıkılacak seferde zafer elde etmek için Şeyh'ten hayır duası almak amacıyla gönderen Muhammed Şah, Berâr ve Bîder birlikleri kısa süre önce gerçekleşen bir savaştan çıktığı için Han Muhammed'e Devletâbâd ordusu ile yola çıkmasını emretti.⁴³⁸ Muhammed Şah cephesi hazırlıklarla meşgul olurken 8000⁴³⁹ Behmenî askerinin muhafaza ettiği Mudgal'ı⁴⁴⁰ ele geçiren Vicayanagar Racası Bukka, olup biteni Sultan'a anlatması için bıraktığı bir asker dışında tüm asker, kadın ve çocukları kılıçtan geçirerek Tungabhadra Nehri'nin karşısına geçti. Kaçmasına müsaade edilen asker, Gülberge'ye ulaşır olup biteni anlatınca bu kadar cesur asker can verirken onun kaçmasına öfkelenerek derhal öldürülmesini emreden Sultan, yüz bin kafirin canını almadan kılıcını kınına koymayacağına dair yemin etti. Ardından oğlu Mücâhid'i veliaht tayin eden ve Melik Seyfeddîn'i idareden sorumlu tutan Muhammed Şah, Cemâziyelevvel 767/ Ocak/Şubat 1366 tarihinde Vicayanagar üzerine sefere çıktı. Önce vahşice katledilen askerlerinin intikamını almak için Mudgal'e gelen Sultan, çok sayıda Vicayanagarlı Hindu'nun canını aldığı gibi fil, at ve mücevherlerden oluşan zengin savaş ganimetleriyle birlikte Bukka'nın üzerine yürüyüşünü sürdürdü.⁴⁴¹ Muhammed Şah'ın ordusunda "Türklerin ve

⁴³⁷ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 423; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 266; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 93.

⁴³⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 309-310; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 93-94; Devi, "The Krishna-Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)", 29-30.

⁴³⁹ Firişte askerlerin kale komutanı olan Melik Seyfeddîn'in akrabasının idaresinden memnun olmadıkları için görevlerini ihmal ettiklerini, bunu fırsat bilen Vicayanagar askerlerinin ise kaleye girmeyi başardıklarından bahseder ve bu askerlerin altı yüz kişi olduğunu bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 310; Devi, "The Krishna-Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)", 30. Kaynaklarda bu sayı çok farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Buna göre: Gribble, 600 kişi (Bkz. Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 40.) Haig ve Bayur 800 kişi (Bkz. Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 380; Bayur 800 kişi (Bkz. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 423.)

⁴⁴⁰ "بدهول" Badhûl. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 8.

⁴⁴¹ Firişte ve onu referans alan kaynaklar yetmiş bin askerin öldürüldüğünü ve iki bin fil, üç yüz top arabası, yedi yüz Arap atı ve bir tane mücevherlerle süslenmiş taht ele geçirdiğini bildirir ama bunlar afaki rakamlardır. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*,

Avrupalıların” idaresinde olan topların bulunduğu⁴⁴² haberini alan Bukka, Adoni’yi güvendiği komutanlara bırakarak Behmenî ordusunun üzerine yürüdü.⁴⁴³ Nihayetinde iki ordu 1367 yılının başlarında Kavthal’da karşı karşıya geldi. Behmenî ordusunun merkezi; Han Muhammed’in, sağ kanadı; Musa Han Afgan’ın ve sol kanadı; İsa Han Afgan’ın idaresindeydi. Şafağın erken saatlerinde başlayan mücadele de öğleden sonra sağ ve sol kanat kumandanlarının öldürülmesi Behmenî ordusunun bir an için dağılmasına sebep olsa da Muhammed Şah’ın aniden 3000 askerle destek için gelmesi, Behmenî askerlerinin yeniden inançla mücadele etmesini sağladı. Böylece mağlup edilen Adoni’deki Hindular, Vicayanagar’a sığındı. Ancak onları takip eden ve burada Vicayanagar askerlerinin yoğun baskısı altında kalan Muhammed Şah, Mudgal ve Adoni’deki başarılarına karşın mağlubiyetle sonuçlanacak bir savaş için daha fazla mücadele etmek yerine geri çekilmeye karar verdi. Geri çekilme kararının askerlerin Sultan’a olan inançlarını yitirmelerine sebep olacağı düşünülerek, hastalığı sebebiyle böyle bir karar aldığı bildirildi.⁴⁴⁴ Ancak kimi kaynaklara göre bu bir savaş taktiği idi. Uzun soluklu bir mücadelenin ardından Vicayanagar askerlerini kale dışına çıkarmanın yahut kaleye girmenin mümkün olmadığını anlayan Muhammed Şah, geri çekildiği izlenimi vererek düşmanın onları takip etmesini sağlayacak ve Vicayanagar askerlerini savaş için uygun gördüğü yere çekmeyi başardığı anda yeniden saldırıya geçecekti. Sultan’ın güvendiği adamlarına dahi bu planını açıklamaması, Vicayanagar ve Behmenî askerleri arasında Sultan’ın öldüğü yahut ölümcül bir hastalığa yakalandığı haberlerinin yayılmasına sebep oldu.⁴⁴⁵

II, 312-313; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 380-381; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 41; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar* (1526), 423; Devi, “The Krishna-Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)”, 30.

⁴⁴² Bu arada bu savaşı diğer Behmenî savaşlarından ayrıcalıklı kılan önemli bir husus olduğunu bildirmek gerekir. Kaynaklarda bildirildiğine göre Muhammed Şah ve Bukka arasında gerçekleştirilen bu mücadele, Behmenî askerlerin ateşli silahları kullanıldığı ilk mücadeledir. Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 253.

⁴⁴³ Firişte askerlerin motivasyonunu yüksek tutmak için brahmanların sürekli olarak Müslümanları katletmenin faziletiyle ilgili nasihatlerde bulunduklarını, Müslümanları Tanrının sureti kabul ettikleri putları ve tapınakları yok edenler, Hindu inancında kutsallık addeden inekleri öldürenler olarak tanıtarak öfkelerini diri tutmak istediklerini anlatır. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 314.

⁴⁴⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 310-316; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 8; İng. çeviri, 16; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 381-382; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 41-43; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar* (1526), 422-423; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 94-96.

⁴⁴⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 317; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 381-382; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 43.

Sultan Muhammed'in planı işe yaramış, Behmenî ordusunun çekildiğini gören Vicayanagar askerleri onları takip etmeye başlamıştı. Ancak Sultan'ın yaptığı plandan habersiz ilerleyen Behmenî askerleri zaman zaman dağılmakta, bunu fırsat bilen Vicayanagar ordusu düzenlediği saldırılarla aralarına girerek Müslüman askerleri öldürmekteydi. Muhammed Şah ve birlikleri Tungabhadra'yı geçtikten sonra işler tersine döndü. Güvendiği komutanlarını yanına çağıran Sultan, birliklerini silahlandırmalarını ve gece yarısı belirttiği noktada hazır olarak beklemelerini emretti.⁴⁴⁶ Askerlerinin Muhammed Şah'ın ordusuna ani baskınlar düzenleyerek Behmenî askerlerini öldürdüğünü haber alan ve bu sebeple zaferin kendilerinden yana olacağına emin olan Bukka ve adamları, erkenden kutlama yapmaya başladı. İçki, dans ve eğlence ile meşgul oldukları bir anda Vicayanagar karargahı Behmenî askerlerinin tekbir sesleri ile inledi. Zafer haberi beklerken Behmenî askerlerini karşılarından gören Hindular, çok sayıda kayıp verdi. Kaçmayı başararak derhal merkeze dönen ve ileri gelen adamlarını toplayan Raca, içine düştüğü bu durumdan kurtulmanın yollarını aradı. Tek çare Sultan Alâeddin Behmen Şah ile olduğu gibi oğluyla da dostane ilişkiler kurmak ve iki devlet arasında barış inşa etmek. Bu nedenle derhal barış taleplerini ileten elçiler gönderdi. Elçileri huzuruna kabul eden Sultan Muhammed Şah, yemin ettiğinden çok daha fazla Hindu'yu öldürmüş olmasına karşın emri yerine getirilerek Delhi'den gelen sanatçıların ödemesi Vicayanagar hazinesinden yapılmadığı sürece barış teklifini kabul etmesinin mümkün olmadığını bildirdi. Tam yetki ile gönderilen elçilerin Bukka'ya dahi danışmadan Sultan'ın şartını yerine getirmesi üzerine iki devlet arasında sulh sağlandı.⁴⁴⁷

Devletlerarasında sulh sağlanmış ve Behmenî Sultanı Muhammed Şah'ın başta emrettiği gibi sanatçıların ödemesi Vicayanagar hazinesinden yapılmış olsa da savaşın bedeli her iki tarafa için de ağır oldu. Kadınlar ve çocuklar da dahil olmak üzere çok

⁴⁴⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 317; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 43.

⁴⁴⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 32; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 27; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 8; İng. çeviri, 16; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 317-318; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 382; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 43-44; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 195-196; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 266-267; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 197; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 423; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 96-97.

sayıda masum insan hayatını kaybetti.⁴⁴⁸ Bu sebeple bundan sonra büyük yahut küçük pek çok devlete emsal olacak bir anlaşmaya imza atıldı. Elçilerin ricası ve Muhammed Şah'ın onayı üzerine bundan sonra yapılacak savaşlarda yalnızca savaşan askerlerin öldürülmesine, masum kimselere ve savaş esirlerine dokunulmamasına karar verildi.⁴⁴⁹ Sultan Muhammed Şah böylece babası Alâeddin Şah'ın ölümün ardından kendisini güçsüz ve tecrübesiz gören iki komşu devlet olan Telingana ve Vijayanagar Racialığı'na gücünü ispatlamış ve her iki racialığı vassalı statüsüne getirmeyi başarmıştır.

2.1.4. Behram Han Mâzenderânî İsyanı

Vicayanagar galibiyetinin ardından zafer kazanılmasında dualarının etkisi olduğunu düşündüğü Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî'yi ziyaret edip Gülberge'ye dönen Sultan Muhammed Şah, Devletâbâd Valisi Behram Han Mâzenderânî'nin⁴⁵⁰ isyan hareketini bastırmakla meşgul oldu.⁴⁵¹ Devletâbâd ordusunun savaşta olmasını fırsat bilen Behram Han, Maratha racası Kumbh (Kondba) Dev'in⁴⁵² işbirliğiyle Maratha'nın birkaç yıllık gelirine el koymanın yanı sıra Baglana racası ve güney Berâr idarecilerinin desteğiyle ordusunu güçlendirerek Muhammed Şah'a isyan etti. Henüz Vicayanagar'dan dönmemiş olan Muhammed Şah, Sultan Alâeddin'in oğlu gibi gördüğü Behram Han'ı isyandan vazgeçirmek için Seyid Celal ve Şah Melik'i Devletâbâd'a gönderdi. Ancak Behram Han'ın vazgeçmeye niyeti yoktu. Gülberge'ye ulaştığı vakit Seyid Celal ve Şah Melik'in Behram Han'ı ikna etmeyi başaramadığını öğrenen Sultan, önce Han

⁴⁴⁸ Fırışte ani baskına uğrayan Raca'nın kaçmasının ardından on bin düşmanı öldürmesine karşın öfkesi ve intikam ateşi dinmeyen Muhammed Şah'ın Vicayanagar çevresinde bulunan tüm bölge halkının öldürülmesini emretmesi üzerine çok sayıda insanın öldürüldüğünü, bu sebeple Hindu komutanlar ve brahmanların Raca'nın hakimiyetini uğursuz sayarak isyan ettiklerini, bunlarla birlikte on bin brahmanın katledildiğini ve Hindu halkın yok olmayla karşı karşıya kaldığını bildirir. Ancak bu bilgi değerlendirilirken Fırışte'nin böyle abartı sayılara sık sık yer verdiği göz önünde bulundurulmalıdır. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 317.

⁴⁴⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 318-319; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 382; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 44; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 196; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 423; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 267; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 97.

⁴⁵⁰ Alâeddin Behmen Şah'ın kız kardeşinin oğlu yani yeğeni. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 29; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 22; Husaini, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, 61.

⁴⁵¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 32-33; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 27; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 8; İng. çeviri, 16-17.

⁴⁵² "رای گویند" Govind Ray Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 8; İng. çeviri, 17. "Govind Dev" Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 322.

Muhammed'i Behram Han'ın üzerine gönderdi ardından vakit kaybetmeden bizzat harekete geçti.⁴⁵³

Godavari üzerinden Patan'a kadar ilerleyen Behram Han ve Behmenî birlikleri arasında gerçekleşen mücadele, Han Muhammed'in ordusundaki askerlerin bir kısmının Behram Han'ın tarafına geçmesi üzerine son buldu. Han Muhammed Shivgaon'a çekilerek kendisine 13 mil uzaklıkta olan Muhammed Şah'tan yardım talep etti.⁴⁵⁴ Sultan'ın yaklaşmakta olduğu haberini alması üzerine Devletâbâd Kalesi'ne sığınmak üzere hareket eden Behram Han, kalenin Sultan'ın askerleri tarafından ele geçirildiğini görerek Kumbh Dev ile birlikte Şeyh Zeynüddîn Dâvûd-ı Şîrâzî'ye⁴⁵⁵ sığındı ve ondan aldığı tavsiye ile kaçarak Gucerât'a gitti.⁴⁵⁶ İsyanlıların Gucerât'a kaçmasına hiddetlenen ve anlaşılan bu kaçışta Şeyh'in etkisi olduğunu düşünen Muhammed Şah adamlarını, tahta çıktığı vakit tüm alimler ve şeyhlerin düzenlenen durbara katılmasına karşın şarap içen ve İslami şeriatta yasaklanan bazı şeyleri yapan bir zatın sultanlığını tanımamasının mümkün olmadığını bildirerek törene katılmayan Şeyh Zeynüddîn'in yanına göndererek bizzat yahut yazılı olarak ona biatını sunmasını istedi. Şeyh bu talebe bir öykü ile cevap verdi. Buna göre: bir alim bir Seyyid ve bir günahkar, müşrikler tarafından esir alınır ve önlerine konan puta secde etmemeleri halinde öldürülecekleri bildirilir. Alim ve Seyyid ölüm korkusuyla kabul edip puta secde etse de onların ömürlerinin ibadet ile geçtiğini ve Allah'ın huzuruna çıktıkları vakit bu ibadetlerinin hürmetine affa mazhar olabileceklerini ancak kendisinin ömrünün günahlarla geçtiğini ve bu günahlarına kefarete olabilecek hiçbir şeyi olmadığını bildiren günahkar zat, istenileni yapmayı reddederek puta secde etmektense boynunun vurulmasını kabul edeceğini söyler. Kendisini bu günahkara,

⁴⁵³ Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 382; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 44-45; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 97-98.

⁴⁵⁴ Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 382; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 97-98.

⁴⁵⁵ "الدین زین شیخ" Şeyh Zeynüddîn Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 33; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 27 "الدین رکن شیخ" Şeyh Rüknuddîn Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 9; İng. çeviri, 17.

⁴⁵⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 322-323; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 9; İng. çeviri, 17-18.

Ayrıca Behram Han isyanına yer veren müellifimizden Tabataba ve Herevî tamamen farklı bir olay örgüsü aktarır. Buna göre Muhammed Şah'ın geldiğini haber alan Behram Han ve Govind Ray, korku içerisinde Şeyh Rüknuddîn'e sığınarak sultanın onları affetmesi için ricacı olmasını istediler. Devlaeâbâd'a varır varmaz şeyhi ziyaret eden Muhammed Şah, onun ricası üzerine hakimiyeti altındaki topraklardan çıkmaları şartıyla canlarını bağışlayacağını söyledi. Böylece Behram Han ve Govind Ray utanç içinde Gucerât'a gittiler ve şehirde nizamı sağlayan sultan Gülberge'ye döndü. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 33; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 27; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 9; İng. çeviri, 17-18.

Muhammed Şah'ın sultanlığını kabul eden herkesi ise alim ve Seyyid'e benzeten Şeyh, bu sebeple biat etmesinin mümkün olmadığını bildirdi. Gelen cevapla öfkelenen Sultan, Şeyh'in derhal Devletâbâd'dan ayrılmasını emretti. Seccadesini alarak Şeyh Burhâneddîn-i Garîb türbesine giden Zeynüddîn Dâvûd-ı Şîrâzî: "Beni buradan götürmeye cüret eden adam nerede?" diyerek Sultan ve adamlarına meydan okudu. Şeyh'in ilmine bir kez daha tanıklık eden Muhammed Şah, ona bir iyi niyet mektubu göndermeye karar verdi. Bunun üzerine Sultan'a "Gazi" ünvanı veren Şeyh, en azından başkalarının yanında içki içmemesi, içki satılan yerleri kapatması, hayatı boyunca babası gibi hareket etmesi, tüm askerlerine İslam'ın belirlediği ahlak kurallarına göre hareket etmelerini emretmesi halinde O'nun dostu olacağını bildirdi. Nihayetinde Muhammed Şah'ın Şeyh'in taleplerini kabul etmesi üzerine ikili arasındaki husumet son buldu.⁴⁵⁷

2.1.5. I. Muhammed Şah'ın Son Yılları, Ölümü ve Karakteri

Behram Han Mâzenderânî isyanını bastırdıktan sonra Gülberge'ye dönen Muhammed Şah, düzenlediği seferler ile Telingana ve Vicayanagar Racaları'nı tahakküm altına almış olmanın verdiği rahatlık ile ömrünün son yıllarını ülkesinin iç meseleleriyle alakadar olarak geçirdi. Bir süredir halkın yollarda yapılan soygunculuktan mustarip olduğunu bilen Sultan, bunun önüne geçmek için adamlarına sıkı tedbirler alınmasını emretti. Bu sayede 7 ay gibi kısa bir sürede 8000 haydudun kellesi başkente gönderildi.⁴⁵⁸ Av bahanesiyle sık sık habersiz şekilde eyaletlere giderek valileri ve eyalet yönetimini denetlemeye başladı.⁴⁵⁹ Daha önce bahsedildiği üzere, geniş askerî ve sivil yetkilerle donatılmış olan valiler, idareleri altındaki eyaletlerin vergilerini topluyor, asker yetiştiriyor, orduyu komuta ediyor, sivil ve askerî tüm atamaları gerçekleştiriyorlardı. Temeli Alâeddin Behmen Şah tarafından atılan ve I. Muhammed Şah tarafından daha sistemli hale getirilen bu usul sayesinde valilerin geniş yetkilere sahip olması, söz konusu dönemlerde sınırların çok geniş olmaması ve merkez tarafından kontrollerinin rahatlıkla sağlanabiliyor olması sebebiyle devletin siyasî varlığı için bir tehlike arz etmemekteydi. Lakin sınırların genişlemesini ve sultanların otoritelerinin zayıflamasını fırsat bilerek

⁴⁵⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 322-325; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmani*, 14-15; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 45-46; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 98-99; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 253.

⁴⁵⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 325-326.

⁴⁵⁹ Abdul Majeed Siddiqui, "The Organisation of the Central and Provincial Governments of the Deccan under the Bahmanides", 475,479.

merkezden bağımsız hareket etmeye başlayan valiler, devletin bütünlüğünü tehlikeye sokacak ve nihayetinde devletin yıkılma sürecini hızlandıracaklardı.⁴⁶⁰

Muhammed Şah'ın adalet ve hakkaniyet duygusu ile bezenmiş bir sultan olduğunu ve onun döneminde halkın halinden memnun bir hayat sürdüğünü bildiren Herevî, ülkeye hakim olan barış atmosferi ve kıymetli devlet adamlarını bünyesinde barındırması sebebiyle kıskançlıkla bakılan bir devlet olduğunu dile getirir.⁴⁶¹ Güçlü, kabiliyetli, seferlere az sayıda asker ile gitmekten korku duymayacak kadar cesur bir sultan olan Muhammed Şah, halefine zengin bir hazine bıraktı. Firişte seferlerden ele geçirdiği ganimet ve fillerin sayısına Behmenî hanedanına mensup hiçbir sultanın ulaşamadığını, Muhammed Şah'ın 3000 tane fili bulunurken çağdaşı herhangi bir sultanın yalnızca 2000 file sahip olduğunu bildirir. Ayrıca onun hazinesinde bulunan altın miktarının halefi sultanlarının tamamının sahip olduğu altınların yarısına tekabül ettiğini söyler.⁴⁶² Yine Firişte, İslam uğruna yüzbinlerce Hindu'nun canını aldığını, kılıcının ulaştığı bölgelerin doğal nüfusuna ulaşmasının uzun yıllar sürdüğünü bildirir.⁴⁶³

Muhammed Şah alimlere, şeyhlere özel bir kıymet verirdi. Şeyh Zeynüddîn ile yaşadığı olay sonrası onun ilmini görerek nasihatlerine uyması buna delil mahiyetindedir. Ayrıca sefere çıkmadan önce Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî'nin duasını almaya özen gösterir, seyidleri, alimleri, şeyhleri ganimetlerinden pay vererek sevindirir, tebaasının vaziyetini tahkik ve tetkik ettirir, herkese adaletle muamele ederdi. “*Ve aniden ölümün eli vücudundaki (hayat perdesini) yaşam giysisini yırttı, ve yumuşak koynundan hayat elbisesini çıkarttı.*”⁴⁶⁴ Tabataba hakimiyetinin 17 yıl 7 ay⁴⁶⁵, Herevî 18 yıl 7 ay⁴⁶⁶ sürdüğünü bildirirken Firişte, 19 Zilkade 776 (21 Nisan 1375)⁴⁶⁷ tarihinde öldüğünü bildirerek ölümünü net bir tarih ile ifade etmektedir. Mücâhid Han ve Fetih Han adında

⁴⁶⁰ Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 383; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 52; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 257.

⁴⁶¹ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 7; İng. çeviri, 12-13.

⁴⁶² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 327.

⁴⁶³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 327; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 46. Firişte onun zamanında, İslâm kılıcı ile öldürülen Hindu sayısının beş yüz bin gibi afaki bir rakama ulaştığını bildirmenin yanı sıra doğal nüfuslarına dönmelerinin birkaç asır sürdüğünü bildirerek sayısal verilerde her zamanki gibi mübalağaya kaçmış olsa da kaynaklardan Telingana ve Vicayanagar seferleri esnasında pek çok Hindu'nun canını aldığı anlaşılmaktadır.

⁴⁶⁴ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 9.

⁴⁶⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 33; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 28.

⁴⁶⁶ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 9; İng. çeviri, 18-19.

⁴⁶⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 326.

iki oğlu bulunan Muhammed Şah, ölmeden evvel tıpkı babası Alâeddin Şah'ın yaptığı gibi büyük oğlu Mücâhid Han'ı veliaht ilan ederek ardından yaşanabilecek olası bir taht kavgasının önüne geçmeye çalıştı.⁴⁶⁸

2.2. ALÂEDDİN MÜCÂHİD ŞAH DÖNEMİ (1375-1378)

2.2.1. Alâeddin Mücâhid Şah'ın Tahta Çıkması

Yeni kurulan devletin sınırlarını belirlemek ve Behmenî hakimiyetini kabul ettirmek adına sürekli sefer halinde olması sebebiyle Alâeddin Behmen Şah'dan düzensiz, küçük ve henüz tam manasıyla teşkilatlandırılmamış bir devlet devralan I. Muhammed Şah, halefi Alâeddin Mücâhid Şah'a askerî ve idarî yönden teşkilatlandırılmış, komşu devletler ile sınırları çizilmiş, onlar üzerinde hakimiyet tesis edilmiş, iç karışıklıkları bastırılmış bir devlet bıraktı. Babası Alâeddin Behmen Şah gibi ölümünün ardından yaşanacak taht kavgalarının önüne geçmek ve oğlunun hakimiyetini meşrulaştırmak adına ölmeden evvel varisi ilan etmesi ve oylama ile devlet erkanına bu kararını tasdik ettirmesi sayesinde Alâeddin Mücâhid Şah taht için mücadele etmesine gerek kalmaksızın devletin başına geçti. Alâeddin Mücâhid Şah'ın tahta çıktığı 1375⁴⁶⁹ yılından Tâceddîn Fîrûz'un tahta çıktığı 1397 yılına değin geçen 22 yıllık süreç II. Muhammed Şah'ın sulh ve sükûnet içerisinde geçirdiği 19 senelik saltanatı hariç tutulursa kısa süreli hâkimiyetlerin, cinayetlerin ve taht mücadelelerinin yaşandığı, kaos dolu bir dönem olarak adlandırılabilir.

Babası I. Muhammed Şah ve annesi Melik Seyfeddîn Gûr'un kızı Şah Begüm olan Mücâhid Şah, tahta geçtiğinde henüz 19 yaşında genç bir delikanlıydı. Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî, babasının yas töreninin ardından tahta geçen Mücâhid Şah'a kendi elbisesini ve sarığını göndererek hükümdarlığını onayladığını bildirdi. Böylece Mücâhid Şah'ın hakimiyeti diğer din adamları nezdinde meşruiyet kazanmış oldu. Tahta geçtiği vakit devlet erkanı arasında çok fazla değişiklik yapmayan Mücâhid Şah, *Vekîlü's Saltana* ve dedesi olan Melik Seyfeddîn Gûr'u aynı vazifede bırakırken, Devletâbâd valisi olan

⁴⁶⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 33; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 28.

⁴⁶⁹ H. 775 (1373/1374) Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 34.

Han Muhammed'in yerine dayısı A'zam-ı Hümâyûn'u atadı.⁴⁷⁰ Ancak Han Muhammed'in Devletâbâd valiliğinden azli hiç kuşkusuz Sultan'a gönül koymasına ve ilerleyen sayfalarda daha detaylı görüleceği üzere Mücâhid'in katilleri arasında yer almasına sebebiyet verecekti.⁴⁷¹

2.2.2. Alâeddin Mücâhid Şah'ın Vicayanagar Seferi

Hakimiyeti yaklaşık üç yıl süren Mücâhid Şah, bu sürecin neredeyse tamamını, dedesi Alâeddin Behmen Şah ve babası Muhammed Şah'ın döneminde gerçekleştirilen başarılı seferler sonucunda hakimiyet altına alınan ve Behmenî Devleti'ne vergi vermeyi kabul eden Vicayanagar Devleti ile mücadele ederek geçirdi. Tahta geçtikten bir süre sonra Vicayanagar Racası Bukka'ya⁴⁷² Raichur Doab'ın⁴⁷³ iki devlet arasında her daim savaş sebebi olduğunu, bu sebeple Tungabhadra nehrinin sınır kabul edilmesini ve Bankapur Kalesi'nin kendisine teslim edilmesini talep ettiğini bildiren bir mektup gönderdi. Ancak devletini imparatorluğa dönüştürecek kadar sınırlarını genişleten ve sağlam bir teşkilat kuran Raca'nın yeni bir toprağı Behmenî Devleti'ne kendi elleriyle teslim etmeye niyeti yoktu. Bu sebeple Raichur ve Mudgal'in her zaman Vicayanagar'a ait olduğunu bildirerek aralarındaki barışın sürmesini istiyorsa babası Muhammed Şah tarafından ülkesinden götürülen fillerin ve ele geçirilen Mudgal ile Raichur'un derhal iade edilmesini istedi. Talebinin reddedilmesinin yanı sıra kendisinden toprak talep edilen Mücâhid Şah, Vicayanagar Racası'na cevabını savaş meydanında verme kararı aldı.⁴⁷⁴ Devletin idaresini Melik Seyfeddîn Gûr'a bırakarak Devletâbâd, Bîder ve Berâr'dan

⁴⁷⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 329-330; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 117-119. Firişte tahta çıktıktan hemen sonra Şeyh Burhâneddîn-i Garîb'in türbesini ziyaret için Devletâbâd'a gittiğini ve burada Şeyh Zeynüddîn'i ruhani rehberi olarak benimsedikten sonra başkente döndüğünü ancak buradayken Han Muhammed'den şüphelenerek yerine A'zam-ı Hümâyûn'u atadığını bildirerek meseleye eserinde yer vermesine karşın Han Muhammed'den neden şüphelendiğinin izahını yapmaz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 330.

⁴⁷¹ Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 117-119.

⁴⁷² “کنزہ رای” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 34. “کشن رای” Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 10. “Krişna Ray” Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 330.

⁴⁷³ Karnataka eyaletine bağlı olan Raichur, Tungabhadra ve Krişna Nehri'nin kesiştiği alanda uzanan üçgen formundaki bölgedir. Bu bölgenin Vicayanagar ve Behmenî Devletleri için önemi ve yapılan savaşlar hakkında bkz. Devi, “The Krishna-Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)”, 27-36.

⁴⁷⁴ Tabataba Mücâhid'in bu seferi kafirler karşısında İslamiyet'i müdafaa etmek ve Raca'nın adaletsizliğine, zulmüne son vermek gayesiyle gerçekleştirdiğini yazar. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 34; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 28.

gelen askerlerden müteşekkil büyük bir ordu ve hazineyle yüklü 500 fil eşliğinde Vicayanagar'a doğru yola çıktı.⁴⁷⁵

Adoni'yi kuşatarak fetih vazifesini Safdar Han Sistani'ye bırakan Mücâhid Şah, Vicayanagar'a doğru ilerlemesini sürdürdü. Ancak şehrin etrafını tamamen kuşatarak dışarı ile tüm bağlantısını kestikten sonra fethetmeyi planlayan Sultan, henüz yoldayken Bukka'nın başkentten ayrılarak Gangavati'de kamp kurduğu haberini aldı. Bunun üzerine Emirü'l-Ümerâ Bahadır Han ve A'zam-ı Hümâyûn'a Vicayanagar'a ilerleme emri veren Mücâhid Şah, Bukka'nın üzerine yürüdü.⁴⁷⁶ Vicayanagar'a ilerlediği esnada kampın yakınında bir kaplan olduğunu ve bu kaplanın her gün ininin yakınından geçen yolcuları öldürdüğünü, korkuya kapılan halkın artık o yoldan geçmeye cesaret edemediğini öğrenen ve avlanmayı seven Mücâhid Şah, yanına aldığı az sayıda askerle kaplanı avlamaya gitti. Hayvanı yakınına varıncaya kadar sabırla bekleyen ve nihayetinde bir okla öldüren Sultan, okunun ıskalaması halinde kılıcı yahut hançeri ile üzerine atlayacağını haykırdı. Kimi kaynaklar Bukka'nın başkentini güvendiği adamlarının savunmasına bırakarak ormana doğru ilerlemesini, bu olayı işiterek korkuya kapılmasına bağlarken,⁴⁷⁷ kimi kaynaklar ise Mücâhid Şah ve ordusuna kurulan bir tuzak olarak yorumlar.⁴⁷⁸ Nihayetinde Raca'yı takip eden Mücâhid Şah, bir mücadele olmaksızın 6 ay boyunca takibini sürdürdü. Öyle ki kaynaklarda bu takibin en güneydeki Ramesvaram'a değin sürdüğü bildirilir. Firişte, Raca'nın amacının Müslüman askerleri peşinden sürükleyerek alışkın olmadıkları iklim içerisinde hastalanıp geri çekilmelerini sağlamak ve ani bir saldırıyla mağlup etmek olduğunu, ancak hastalanan taraf kendisi olunca başkente geri dönmek zorunda kaldığını kaydeder.⁴⁷⁹

⁴⁷⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 330; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 48; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 200; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 383; Ramanayya, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", 572, 578; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 267; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 119; Devi, "The Krishna-Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)", 30-31.

⁴⁷⁶ Ramanayya, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", 572, 578; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 383; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 119.

⁴⁷⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 331-332; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 48; Ramanayya, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", 572.

⁴⁷⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 332; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 267; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 120-122.

⁴⁷⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 332.

Hastalık sebebiyle ülkesine dönmek zorunda kalan Bukka, kendini bir kaleye kapattı.⁴⁸⁰ Bukka'nın başkente döndüğünü haber alınca Bahadır Han'ı öncü kuvvetlerle birlikte düşmanı takip ile vazifelendiren Mücâhid Şah, taciz saldırılarını sürdüren Vicayanagar askerleriyle mücadele ederek ve tapınaklarını yağmalayarak Bukka'nın olduğu bölgeye doğru ilerledi.⁴⁸¹ Nihayetinde karşı karşıya gelen iki taraftan Behmenî ordusunun sol kanadını; A'zam-ı Hümayûn, sağ kanadını; Bahadır Han yönetirken topçu kuvvetlerinin başında; Safdar Han Sistani'nin oğlu Mukarrab Han⁴⁸² bulunuyordu. Savaşı kazacaklarına dair inançlarını yitirmeye başlayan Hindu kuvvetlerinin, yoğun top atışları sayesinde mağlup edilmek üzere olduğu anda Mücâhid Han'ın tapınaklarına⁴⁸³ saldırarak heykelleri yerle bir etmesi, Hinduların öfke ve inançla yeniden mücadeleye başlamasına sebep oldu.⁴⁸⁴ Tam bu esnada büyük bir ordu ile ortaya çıkan Raca,⁴⁸⁵ Mukarrab Han'ın da aralarında bulunduğu çok sayıda Behmenî askerini katletti. Behmenî ordusu verdiği kayıplara rağmen cesurca mücadelesini sürdürmekte⁴⁸⁶ ve emrindeki 7000 asker ile mücadele veren Dâvud Han,⁴⁸⁷ Behmenî askerlerinin kaçmasına olanak tanıyacak

⁴⁸⁰ Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 200; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 838; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 267; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 120-122. Kaynaklarda Raca'nın hastalanarak ülkesine dönmek zorundan kaldığından bahsedilse de akıbetinden pek bahsedilmez. Vicayanagar Devleti üzerine kaleme alınmış eserler detaylı şekilde incelendiğinde bu esna da bir taht değişikliği olduğu ve ölen Bukka'nın yerine oğlu II. Harihara'nın geçtiği anlaşılmaktadır. Vicayanagar Devletinde yaşanan taht değişikliği hakkında detaylı bilgi için bkz. Bkz. Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 200; Ramanayya, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", 579-580; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 267.

⁴⁸¹ Bu ilerleme esnasında Mücâhid Şah'ın Alâeddin Halacî döneminde inşa edilen bir camiye onardığını bildiren Firişte, pek mümkün görünmeyen bu bilgiyi destekleyecek bir malumata yer vermediği gibi söz konusu cami hakkında da herhangi bir bilgi aktarmaz. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 333.

⁴⁸² Firişte topçu birliklerin Safdar Han'ın komutasında olduğunu bildirir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 335.

⁴⁸³ Firişte üzeri altın ve gümüş levhalarla kaplı ve mücevherlerle bezenmiş bu tapınağa Hindular tarafından çok hürmet edildiğini ve Puttuk olarak adlandırdıklarını bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 334.

⁴⁸⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 332-334; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 49-50.

⁴⁸⁵ Kimi kaynaklarda takviye kuvvetlerle yardıma gelenin Raca değil kardeşi olduğu bildirilir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 335; Ramanayya, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", 572, 580.

⁴⁸⁶ Firişte bu esnada tanınmamak için normal asker kılığına giren ve yanına yalnızca Mahmud Afgan adlı bir asker alan Mücâhid Şah'ın düşman askerlerini gözlemlemeye çalıştığını ancak onun tanıyan Hindu bir askerın saldırısına uğradığını ve kılıcının darbesiyle onu öldürdüğünü yazar. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 334-335.

⁴⁸⁷ Davud Han kimi kaynaklarda Mücâhid Han'ın kardeşi, (Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 35; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 29.) kimi kaynaklarda amca oğlu (Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 10; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 196; Bosworth, *Doğuştan Günümüze İslam Devletleri*, 414; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 268; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 253.) kimi kaynaklarda ise amcası (Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 335;

geçidin⁴⁸⁸ girişini muhafaza etmekteydi.⁴⁸⁹ Ancak kimi kaynaklarda yer alan bilgiye göre Dâvud Han'ın bu görevi layıkıyla yerine getirememesi Behmenî ordusunun mücadeleyi kaybetmesine sebep oldu.⁴⁹⁰ Geçidin düşman tarafından ele geçirildiğini haber alan Mücâhid Şah, bu vaziyette Vicayanagar'ı ele geçirmenin mümkün olmayacağını anlayarak uzun zamandır kuşatma altında olan Adoni'ye doğru geri çekilme emri verdiğinde, Behmenî ordusu kıtlık ve vebanın da etkisiyle çok sayıda askerini kaybetmişti. Üstelik son çare olarak gidilen Adoni'de de umulan başarı elde edilemeyecekti. Takviye kuvvetlerle gelen Melik Seyfüddin'in ordusunun desteği ile uzun süre kuşatma altına alınan⁴⁹¹ ve su kaynakları kesilen müstahkem kale Adoni, halkın ümidini kaybetmeye başladığı anda yağın yağmuru kendilerine verilen bir işaret olarak görüp yeniden direnmesi⁴⁹² sonucu ele geçirilemedi.⁴⁹³ Buna karşın müelliflerin bir kısmı

Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 50; Ramanayya, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", 572; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 384; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 424; Konukçu, "Behmeniler", 353.) olduğu iddia edilmektedir.

⁴⁸⁸ "Dhuna Sodra" Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 336.

⁴⁸⁹ Ancak kimi kaynaklarda savaşın, Behmenî askerlerinin kaçmasına olanak tanıyacak önemli bir geçidin muhafazası ile sorumlu olan Davud Şah'ın bu sorumluluğu layıkıyla yerine getirmemesi sebebiyle kaybedildiğine, bunun farkında olan Mücâhid Şah'ın ihmalkarca davranan amcasını azarladığına ve buna içerleyen amcası Davud Şah'ın nihayetinde yeğenini öldürmesi ile son bulan felakete sebep olduğuna yer verilmiştir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 335-336; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 50; Ramanayya, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", 572; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 384. (Geçidi muhafaza edememesi sebebiyle Mücâhid Şah onu azarladı ve kalbinde ona karşı kin tohumları yeşirdi ve sonunda onu öldürdü. Herevî, III, *Tabâkât-ı Ekberî*, 10; İng. çeviri, 21.)

⁴⁹⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 335-336; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 10; İng. çeviri, 21; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 50; Ramanayya, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", 572; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 384; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 267.

⁴⁹¹ Firishta kuşatmanın dokuz ay sürdüğünü bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 338.

⁴⁹² Refiüddîn İbrâhîm Şîrâzî eserinde bu olayı şu şekilde hikaye eder: Sultan Muhammed'in on sekiz yıl yedi ay dokuz günlük saltanatından sonra 780 (1378/1379) yılındaKİ ölümünün ardından yerine sık sık Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî'yi ziyaret eden Mücâhid Şah geçti. Sohbet sırasından bir gün Şeyhe İslam inancına ihtişam katmak için Vicayanagarlı kafirlere karşı cihat etme arzusundan bahsetti. Şeyh bu niyeti duayla onayladı ve ordusunu hazırlayan Mücâhid Şah büyük bir kuvvetle Adoni'ye vardı. Bir yıl boyunca kaleyi kuşattı. Su sıkıntısı çeken grup teslim olmayı kabul etti. Mücâhid kaleyi teslim almak için adamını gönderdiği esnada Şeyhin zafer sözünü geri aldığını bildirdiği mektubu ulaştı. Mektuba hiddetlenen Sultan, Şeyhin bu küstahça mektubunun ne anlama geldiğinin sorulmasını istedi. O gece beklenmedik şekilde yağmur yağdı ve kalenin su kaynakları yeniden dolduruldu. Mücâhid'in gelen adamının kafasını kesen Adoni askerleri, onu Mücâhid Şah'a fırlattılar. Bkz. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 30; Ramanayya, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", 573.

⁴⁹³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 338; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 50; Ramanayya, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", 572-573, 581-582; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 384; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 267; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 120-122; Devi, "The Krishna-

Mücâhid Şah'ın Vicayanagar seferinden zafer ve yüklü miktarda savaş ganimeti ile döndüğünü kaydeder.⁴⁹⁴ Kaynakların çoğu Mücâhid Şah'ın Vicayanagar seferinden zafer ile dönmediği hususunda mutabık olsa da zorlu bir coğrafyada sergilediği cesurca mücadele göz ardı edilmemesi gereken bir husustur. Nitekim Firişte'de Vicayanagar ülkesinin geniş ve zorlu coğrafyasını gören herkesin Mücâhid Şah'ın Allah'ın yardımıyla neredeyse imkansızı başardığını bildirmektedir.⁴⁹⁵

2.2.3. Alâeddin Mücâhid Şah'ın Son Günleri, Ölümü ve Karakteri

Vicayanagar yenilgisinin ardından merkeze dönmek üzere hareket eden yola çıkan Mücâhid Şah, Mudgal'a vardığında Dâvud Han, Han Muhammed, Safdar Han Sistanî ve A'zam-ı Hümâyûn'un da aralarında bulunduğu maiyetindeki 400 kişiyle birlikte ava çıkmaya karar verdi. Sadık adamlarından Safdar Han ve A'zam-ı Hümâyûn tarafdârları oldukları, Berâr ve Devletâbad'a gitmek üzere hareket ederken gizli düşmanlarına av olacağından habersiz olan Mücâhid Şah, katilleri ile birlikte balık avlamak için Krişna Nehri'ni geçti. 17 Zilhicce 779⁴⁹⁶ (16 Nisan 1378) tarihinde çadırında uyuduğu esnada I.

Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)", 31. Ayrıca uzun süredir seferde olan Behmenî askerinin kıtlık ve hastalık sebebiyle mücadeleyi sonlandırarak ülkelerine dönmeyi talep ettiklerini bildiren Firişte, ordunun Vicayanagar askerleri karşısında güç duruma düştüğü haberini alarak Mücâhid Şah'ın izni ile Adoni'ye yardıma gelen Melik Seyfeddîn Gûr'un da dönme kararında etkili olduğunu bildirir. Bölgede detaylı bir gözlem yapan Melik Seyfeddîn, Adoni gibi müstahkem bir kalenin kısa sürede fethedilmesinin mümkün olmadığını, bölgeyi kalıcı olarak ele geçirmek istiyorsa öncelikle Goa'dan Belgaum'a değinen uzanan nehirler arasındaki kalelerin alınması gerektiğini, aksi taktirde bunun başılamayacağını bildirmesinin ardından Sultan Alâeddin Mücâhid Şah'ı Vicayanagar Racası ile anlaşma yaparak dönmeye ikna etti. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 338-339; Ramanayya, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", 573, 581. Ayrıca Ramanayya taraflar arasında son bir karşılaşma daha yaşandığını ve bu karşılaşmada Sultanın kardeşi Fetih Han ile Melik Seyfeddîn Gûr'un esir düştüğünü ve nihayetinde uzlaşmaya varıldığını ve serbest bırakıldıklarını bildirir. Ramanayya, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", 581.

⁴⁹⁴ Tabataba'nın Vicayanagar seferi hakkında verdiği bilgiler bunun tam tersi yönündedir. Vicayanagar halkının kısa süre içerisinde büyük bir yıkıma uğradığını ve Behmenî askerlerinin çok sayıda kişiyi öldürdüğünü, Raca'nın zayıflıklarının ve çaresizliklerinin temsili maiyetinde devletin ileri gelen zatlarından oluşan bir grubu barış teklifi için Mücâhid Şah'ın adamlarına gönderdiğini bildiren müellif, ayrıca teslim olmayı ve sultanın hazinesine büyük bir meblağ ödemeyi kabul ettiklerini, anlaşmazlığa sebep olan kalenin anahtarının sultana teslimini teklif ettiklerini ve bir anlaşma sunduklarını, nihayetinde sultanın bu aciz Vicayanagar halkına acıması ve zarar vermemesi satıyla taraflar arasında anlaşma imza edildiğini kaydeder. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 34-35; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 28-29; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 10.

⁴⁹⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 336-337.

⁴⁹⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 341. Tabataba bu tarihi 18 Zilhicce 779 (17 Nisan 1378) olarak verir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 35; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 29.

Muhammed Şah döneminde görev yapan Tenbûldâr⁴⁹⁷ Mübarek'in oğlu Mesud Han ve Dâvud Han tarafından önce bıçaklandı ardından katiline karşı koymaya çalıştığı esnada boğazı kesilerek öldürüldü.⁴⁹⁸ Türbesi, babası I. Muhammed Şah ve dedesi Alâeddin Behmen Şah'ın türbesinin bulunduğu alan yerine, ilki Mücâhid Şah'a ait olan ve yedi türbeden müteşekkil olması sebebiyle daha sonra Haft Kümbet adını alacak olan yere inşa edildi.⁴⁹⁹

Hakimiyeti yaklaşık üç yıl⁵⁰⁰ süren Mücâhid Şah, uzun boylu, iri yapılı, yakışıklı ve güçlü yapısı sayesinde halk arasında "Balvant" lakabıyla anılmaktaydı. Tahta çıkmadan evvel barış ve savaş sanatı, binicilik, okçuluk, kılıç kullanma alanında iyi bir tedrisattan geçirilen ve son derece cesur bir mizaca sahip olan Sultan'ın, Vicayanagar seferine çıktığı vakit kampın yakınında bulunan bir kaplanı avlaması bunun en somut delillerindendir.⁵⁰¹ İyi derecede Türkçe ve Farsça bilen Mücâhid Şah, devlet erkanını Türkler ve Farslar arasından atamaya özen gösterirdi.⁵⁰² Bu sebeple ileride daha teferruatlı ele alınacağı üzere Dekkenîler ve Âfâkîler⁵⁰³ olarak adlandırılan iki grup arasında baş gösterecek uzun soluklu husumetin tohumlarının bu dönemde atıldığı söylenebilir. Kaynaklarda cesur, gözü kara olan Mücâhid Şah'ın bir o kadar da kindar olduğuna yer verilirken kininin boyutu bir anekdot ile izah edilmeye çalışılır. Buna göre:

⁴⁹⁷ Hindistan'da hazmı kolaylaştırdığı için yemeklerden sonra çiğnenen karabibergillerden betel ağacının yaprağına tenbûl adı verilirdi. Zihni açtığı, insanı neşelendirdiğinde söylenen bu yaprak, tenbûldâr adı verilen görevliler tarafından tenbûl cevizi ve sönmüş kireç ile hazır hale getirilerek sultanın tertip ettirdiği törenlerde yemekten hemen sonra misafirlere sunulurdu. Detaylı bilgi için bkz. Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilat (1206-1414)*, 154.

⁴⁹⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 35; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 29; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 339-341; Herevî, III, *Tabâkât-ı Ekberî*, 10; İng. çeviri, 21; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 384; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 51; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 196; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 424; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 268; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 123; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 152; Devi, "The Krishna-Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)", 31.

⁴⁹⁹ Yazdani, "Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1925-26", 5-6.

⁵⁰⁰ Mücâhid Şah'ın ölüm tarihi hakkında hemen hemen aynı tarihleri veren müellifler saltanat süresi hakkında mutabık değillerdir. Buna göre Herevî ve Tabataba bir yıl bir ay dokuz gün olduğunu yazarken Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 10; İng. çeviri, 21; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 35; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 29. Firişte üç yıla yakın bir süre saltanatı kaldığını bildirir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 341.

⁵⁰¹ Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 48; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 118; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 253.

⁵⁰² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 328; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 47.

⁵⁰³ Kaynaklarda Garibân ya da Pardeşîler olarak da karşımıza çıkmaktadır.

henüz on dört yaşında iken Mücâhid'in babasının hazinesini açmayı başararak hazineden aldığı birkaç kase altını arkadaşları arasında dağıttığını fark eden Tenbûldâr Mübarek derhal olup biteni Sultan I. Muhammed Şah'a bildirir. Öfkelenen Sultan, oğlunun cezalandırılmasını emrederken haberi babasına ulaştıran kişinin Mübarek olduğunu öğrenen Mücâhid, ona olan kinini ve kızgınlığını bir hafta boyunca gizler. Bu süreç zarfında Mübarek'in güreşte mahir olduğunu işiterek onunla güreşmek istediğini dile getiren Mücâhid, güreş meydanında boynunu kırarak öldürdüğü Mübarek'ten bu sayede intikamını almış olur.⁵⁰⁴

2.3. I. DÂVUD ŞAH DÖNEMİ (1378-1378)

Behmenî Devleti'nin üçüncü sultanı Alâeddin Mücâhid Şah'ın ölümünün ardından devletin başına katili ve amcası Dâvud Şah geçti. Mücâhid Şah'ın kendisinden sonra tahta geçme ihtimali olan bir erkek evlada sahip olmaması sebebiyle ordu ve ileri gelen devlet erkanının biatının ardından Mücâhid Şah'ın naaşını önden Gülberge'ye gönderen Dâvud Şah, iki yahut üç gün sonra ordu ile başkente ilerleyerek ihtişamlı bir törenin akabinde taht-ı firûzeye oturdu. Ölümle gelen tahtın kendisine de yalnızca ölüm getireceğinden habersiz olan yeni sultana ilk tepki Mücâhid Şah'ın dedesi ve Vekîlü's Saltana Seyfüddin Gur'dan geldi. Görevden azlini talep eden Melik, talebin Sultan tarafından olumlu karşılanması üzerine Alâeddin Şah döneminden beri sürdürdüğü vazifesinden ayrıldı. Onun dışında Sultan'a sadakatini sunan tüm devlet erkanı eski vazifesinde bırakıldı.⁵⁰⁵ Yalnızca Mücâhid Şah'ın ölmeden evvel tarafdârı oldukları Berâr ve Devletâbad'a gönderdiği Safdar Han ve A'zam-ı Hümâyûn saygılarını sunmak için Dâvud Şah'ın huzuruna varmak yerine sorumlu oldukları bölgeye doğru ilerlemelerini sürdürdü.⁵⁰⁶

⁵⁰⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 328-329; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 47-48.

⁵⁰⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 343; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 51; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 384. Buna karşın Firişte, tüm hanedan mensupları ve devlet erkanı tarafından sözüne kıymet verilen Melik Seyfeddin Gûr'un olası bir iç isyan önüne geçmek için Dâvud Şah adına hutbe okutturduktan sonra herkesin Dâvud Şah'a biat etmesini tavsiye ettiğini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 343.

⁵⁰⁶ Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 384; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 123-124. Firişte sultanın naaşını görmek için Gülberge'ye geldiklerini ve gördükten sonra kendi bölgelerine geri döndüklerini bildirirken, yeni sultan Dâvud Şah'a birliklerini düzenlemek gayesiyle bölgelerine çekildiklerini, sultanın kendilerine vereceği emirleri beklediklerini ve dilediği vakit huzuruna varacaklarını ilettiklerini yazar. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 342.

Devlet erkanında bir değişiklik yapılmaması ve Tabataba'nın tüm emîr, komutan ve askerlerin Dâvud Şah'ın sultanlığından memnun olduklarını ve ona gönüllü olarak biat ettiklerini bildirmesi,⁵⁰⁷ Mücâhid Şah'ın katlinin devlet içerisinde karmaşaya sebep olmadığı yönünde bir sonuç çıkarılmasına sebep olsa da devlet içerisinde ve dahi halk arasında iki ayrı gruplaşma olduğu görülmektedir. Bunlardan ilk grup; Dâvud Şah'ın saltanatını tasdik ederken, ikinci grup; tahta Alâeddin Behmen Şah'ın torunu Muhammed Han'ın geçmesi gerektiğini savunmaktaydı.⁵⁰⁸ İkinci gruba önderlik eden Mücâhid Şah'ın kız kardeşinin evlatlığı⁵⁰⁹ Ruh Perver Ağa, Mücâhid Şah zamanında saraya alınan ve Dâvud Şah'ın hizmetlileri arasında bulunan Bakah⁵¹⁰ adlı bir köleyi vaatleriyle yanına çekmeyi başardı ve 21 Muharrem 780⁵¹¹ (20 Mayıs 1378) tarihinde Gülberge Ulu Camii'nde Cuma namazı kılan Dâvud Şah, secde halindeyken bu zat tarafından bıçaklandı.⁵¹² Sultanın katili anında Han Muhammed tarafından⁵¹³ başı kesilerek öldürüldüyse de yaşanan bu olay Ruh Perver Ağa'nın destekçileri ve Dâvud Şah'ın taraftarları arasındaki mücadelenin daha da şiddetlenmesine sebep oldu. Çatışmanın Ruh Perver Ağa destekçileri tarafından kazanıldığı haberini alan Dâvud Şah'ın son nefesini

⁵⁰⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 36; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 31. Buna karşın Firişte, Sultan Alâeddin Mücâhid Şah'ın geride tahta çıkacak evlat bırakmaması sebebiyle ordunun gönülsüz şekilde Dâvud Şah'a biat etmek zorunda kaldığını bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 341.

⁵⁰⁸ Firişte Alâeddin Behmen Şah'ın küçük oğlu Mahmud'un oğlu olan Muhammed'in Alâeddin Mücâhid Şah tahta çıktığı tarihten itibaren kalede hapsediğini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 342-343.

⁵⁰⁹ Tabataba'ya göre dul eşi yahut bir rivayete göre üvey kız kardeşi. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 36; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 31. Firişteye göre kız kardeşi. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 343; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 51; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 196; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 384.

⁵¹⁰ Bayur Ala adını verir. Bkz. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 424.

⁵¹¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 344. Tabataba gün belirtmeksizin Muharrem 780 tarihini verirken, Herevî hakimiyetinin bir ay üç gün sürdüğünü bildirmekle yetinir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 36; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 32; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 11; İng. çeviri, 22.

⁵¹² Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 36; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 31; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 343-344; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 10; İng. çeviri, 22; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 52; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 384; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 124-125.

⁵¹³ Tabataba Davud Şah'ın kardeşi olduğunu iddia ettiği Muhammed Han tarafından öldürüldüğünü ve ardından onun yerine tahta geçtiğini bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 36; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 32.

vermesi üzerine 1 ay 5 günlük⁵¹⁴ kısa bir saltanatın ardından tahtın yeni varisi II. Muhammed⁵¹⁵ Şah oldu.⁵¹⁶ Dâvud Şah ise Mücâhid Şah'ın türbesinin bulunduğu Haft Kümbet adı verilen yere inşa edilen türbeye defnedildi.⁵¹⁷

2.4. II. MUHAMMED ŞAH DÖNEMİ (1378-1397)

2.4.1. II. Muhammed Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faaliyetleri

Dâvud Şah'ın öldürülmesinin ardından destekçilerinden ve en yakın adamlarından olan Han Muhammed, eski sultanın henüz 9 yaşında olan oğlu Sancar'ı⁵¹⁸ tahta çıkarmak istese de Mücâcahid Şah'ın intikamını alan Ruh Perver Ağa'nın cinayet ile tahta oturan bir zatın varisini sultan ilan etmeye niyeti yoktu. Bu sebeple önce Sancar'ın gözleri kör edilerek tahta çıkma ihtimali ortadan kaldırıldı, ardından devlet içerisinde daha fazla karmaşa yaşanmasını engellemek için Sultan Alâeddin Behmen Şah'ın torunu⁵¹⁹ Muhammed Şah⁵²⁰, Behmenî Devleti'nin yeni sultanı ilan edildi. Böylece II. Muhammed Şah devlet erkanının biatını müteakip yapılan gösterişli bir törenin ardından taht-ı firûzeyeye oturdu.⁵²¹

⁵¹⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 344; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 424. Ancak Herevî'ye göre bu süre bir ay üç gündü. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 11; İng. çeviri, 22.

⁵¹⁵ Kimi kaynaklarda Muhammed Şah'ın adı Mahmud Şah olarak verilmiştir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 345; Lane-Poole, *İslam Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, 435; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 52.

⁵¹⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 36; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 32; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 344; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 10; İng. çeviri, 22; Ulughânî, *Zaferû'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 160; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 196; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 124-125; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 152; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 253.

⁵¹⁷ Yazdani, "Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1925-26", 6.

⁵¹⁸ Firişte Dâvud Şah'ın Sancar, Firûz ve Ahmed adında üç oğlu olduğunu bunlardan Sancar Ruh Perver Ağa tarafından kör edilirken Firûz ve Ahmed'in henüz altı yedi yaşlarında olduklarını bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 357.

⁵¹⁹ Müellifler Alâeddin Behmen Şah'ın oğlu Mahmud'un oğlu olduğunu bildirirler. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 36; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 32; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 11; İng. çeviri, 22; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 384; Bosworth, *Doğuştan Günümüze İslam Devletleri*, 414.

⁵²⁰ Kimi kaynaklarda Muhammed Şah'ın Davud Şah'ın kardeşi olduğu bildirilmektedir. Bkz. Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 152.

⁵²¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 36; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 32; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 345-346; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 52; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 384; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 125.

Tahta çıktığı vakit 25-30 yaşları arasında olduğu tahmin edilen⁵²² yeni sultanın ilk icraatı, Devletâbâd tarafdârlığından kendisini azlederek yerine A'zam-ı Hümâyûn'u atadığı için Mücâhid Şah'a kin besleyerek katilleri arasında yer alan Han Muhammed'i Sagar'a hapsedtirmek ve Tenbûldâr Mübarek'in oğlu Mesud Han'ın ölüm emrini vermek oldu. Akabinde torununu öldürdüğü için Alâeddin Behmen Şah, I. Muhammed Şah ve Alâeddin Mücâhid Şah zamanında başarı ile yerine getirdiği Vekîlü's Saltana vazifesinden azlini isteyen Seyfeddîn Gur'u yeniden bu vazifeye tayin etti.⁵²³ Alâeddin Behmen Şah'ın emirlerinden Hoca Cihan; Vekîl ve Emîrû'l-Ümerâ tayin edilirken, Kutbü'l-Mülk Seyid Raziüddin'in oğlu Seyid Tâcüddin babasının ardından Kutbü'l-Mülk olarak atandı.⁵²⁴

2.4.2. II. Muhammed Şah Dönemi Siyasî Hadiseler

Behmenî Devleti, 19 sene tahtta kalan II. Muhammed Şah döneminde en barışçıl dönemlerinden birini yaşadı. Ne var ki uzun soluklu iktidarına karşın, döneminde yaşanan ve kısa sürede bastırılan isyan harici ciddi bir siyasî mesele olmaması, müelliflerin kaynaklarda hakkında çok az bilgiye yer vermesine sebep olmuştur. Askerî hayatın bütün koşuşturmacalarından uzak, bilim ve sanatla iç içe, dingin bir hayat yaşamının sonucu olarak savaştan hususi bir şekilde uzak durmayı tercih eden II. Muhammed Şah döneminde, saltanatının son yıllarına doğru Sagar'da⁵²⁵ çıkan isyan haricinde bir askerî hadiseye rastlanmaz. Ramazan Devletâbâdî'nin torunları Muhammed ve Hoca'nın devlete ait paraları zimmetlerine geçirdikleri⁵²⁶ ve babaları Bahâüddin'i kendileri ile iş birliği yapmaya zorlayarak ayaklandıkları haberlerinin merkeze ulaşması üzerine Sultan, Türk komutan Yusuf Azdar'ı bu ayaklanmayı bastırmakla vazifelendirdi. Yapılan

⁵²² Abdul Majeed Siddiqui, "Muhammad Shah II Bahmani, The Pioneer of the Medieval Culture of the Deccan", *Indian History Congress*, Vol 5 (1941), 583.

⁵²³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 346; Abdul Majeed Siddiqui, "Muhammad Shah II Bahmani, The Pioneer of the Medieval Culture of the Deccan", 854; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 52; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 385; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 125-126.

⁵²⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 38; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 33.

⁵²⁵ "سكر" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 37.

⁵²⁶ Firişte Asagar kalesi kumandanı Bahâüddin ve oğulları Muhammed ile Hoca'nın esasen suçsuz olduklarını, bunun onların giderek güçlenmesini kışkırtan rakiplerinin iftirası olmasına karşın Sultan II. Muhammed Şah'ın söylentilere inanarak onları cezalandırmasından korkan Muhammed ve Hoca'nın babalarını da yanlarına çekerek isyan ettiklerini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 350.

mücadele Behmenî komutanının mağlubiyeti ile sonuçlansa da askerlerinin Bahâüddin'e ihanet etmesi sayesinde Sagar Kalesi yeniden Behmenî askerlerinin eline geçti ve ayaklanma kısa sürede bastırıldı.⁵²⁷ Bu olay haricinde Behmenî askerleri savaş için kılıç kuşanmadı ve tebaa refah, huzur içinde yaşamını sürdürdü. Tabataba: “*onun zamanında zorbalığın hançeri ve adaletsizliğin kılıcı kınlarında çürüdü*” diyerek hakim olan huzur ve adalet atmosferini güzel bir şekilde özetler.⁵²⁸

2.4.3. II. Muhammed Şah Dönemi Sosyal ve Kültürel Faaliyetler

Yeni kurduğu devletin sınırlarını belirlemek ve bu sınırları komşu devletlere kabul ettirmek amacıyla sürekli sefer halinde olan Alâeddin Behmen Şah, devletin teşkilatlandırılması ile çok fazla alakadar olamazken, halefi I. Muhammed Şah bir yandan daha geniş bir coğrafyada Behmenî hakimiyetini tesis etmek adına seferler düzenlerken bir yandan da idâri, askerî, malî ve kültürel alanda önemli reformlar gerçekleştirdi. Kendisinden sonra yerine geçen oğlu Mücâhid Şah, iktidarda kaldığı yaklaşık 3 yıl boyunca Vicayanagar seferi ile meşgul oldu. 1 ay 5 gün gibi kısa bir saltanat süresine sahip olan Dâvud Şah ise cinayet ile tahta geçmesi sebebiyle sultan olarak hakimiyetini halk ve devlet erkanının gözündeki meşru kılmak ile alakadar oldu. Ancak iyi bir devlet adamı olmasının yanı sıra sosyal reformcu olan II. Muhammed Şah, savaş ve barışın tüm çalkantılarından arındırılmış sakin bir atmosfer içinde geçen 19 yıllık saltanatı boyunca haleflerini geride bırakacak kültürel reformlara imza attı. Tebaasının entelektüel gelişimi için eğitim alanında çağının ötesinde yenilikler gerçekleştirerek Dekken'de kültürel bir canlanma yaşanmasını sağladı. Dış savunma, iç barış, adil bir yönetim, eğitimde ilerleme, sanat ve zanaata teşvik siyaseti güden II. Muhammed Şah, reformlarına benimsediği bu

⁵²⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 37; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 350-351; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 11; İng. çeviri, 23-24; Abdul Majeed Siddiqui, “Muhammad Shah II Bahmani, The Pioneer of the Medieval Culture of the Deccan”, 584; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmani*, 21; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 52, 54; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 385-386; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 424; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 125-126; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 152. Herevî ömrünün son yıllarında Sagar'da çıkan isyanı bizzat bastırmak için yola çıktığını ve isyancıları yenilgiye uğrattığını ve nihayetinde bu yolculuk esnasında öldüğünü bildirir de diğer müelliflerin verdiği bilgilerden II. Muhammed Şah'ın bizzat sefere çıkmadığı anlaşılmaktadır. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 11; İng. çeviri, 23-24.

⁵²⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 37; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 32.

siyaset doğrultusunda yön verdi.⁵²⁹ Mescitler, medreseler, tapınaklar inşa ettirdi.⁵³⁰ Yalnızca Gülberge, Bider, Devletâbâd, Kandahar gibi merkezi bölgelerde değil, ülkenin en ücra ve kıyı kesimlerine dahi özellikle yoksullar ve yetimlerin eğitim görmesi için medereseler yaptırdı. Bu medreselerde eğitim veren hocalar ve eğitim gören öğrencilere devlet hazinesinden maddi destek verilmesini emretti.⁵³¹

Kendisi de iyi bir tedrisattan geçmiş âlim olan ve eğitimi devletinin dört bir yanına yayarak Dekken'de edebî atmosfer yaratmak isteyen II. Muhammed Şah, Arabistan, İran topraklarından çok sayıda âlimi ülkesine davet edip ağırlayarak onlara cömert ihsanlarda bulundu. Söz konusu bu âlimlerden biri de Horasanlı Allâme Sa'düddîn Teftâzânî'nin öğrencilerinden olduğu söylenen Mîr Fazlullâh İncû'ydu. Hem hanedan mensuplarının hem de tebaanın eğitimi için büyük hizmetler veren Mîr Fazlullâh, Dekken halkının ve dahi kendisinin dünyanın dört bir yanında bulunan alimlerin ilminden faydalanmasını arzu eden II. Muhammed Şah'ın emriyle Hâfız-ı Şîrâzî'yi Hindistan'a davet etti. Ayrıca yol masraflarında kullanılmak üzere yüklü miktarda para gönderildi. Ancak Hâfız yolculuk için küçük bir meblağ ayırdıktan sonra geri kalan paranın tamamını ihtiyaç sahiplerine ve borçlarına harcadı. Nihayetinde yolculuk esasında karşılaştığı bir fakire elinde kalan son parayı da vermesi üzerine gidecek parası kalmayan Hâfız, Hindistan'a gitmek üzere olan iki tüccarın masraflarını üstlenmeyi kabul etmesi sayesinde Sultan'ın huzuruna varmak üzere yola çıktı. Hürmüz Boğazı'na değin giden ve oradan kendisini Behmenî diyarına götürecek olan gemiye adımını attığında aniden çıkan fırtınayı, gitmemesi için bir işaret sayan Hâfız, gemiden inerek yazdığı bir gazeli Behmenî Sultanı II. Muhammed'e iletilmek üzere gönderdi.⁵³² Hikayeyi işiten Sultan, Hindistan'a gelmek

⁵²⁹ Abdul Majeed Siddiqui, "Muhammad Shah II Bahmani, The Pioneer of the Medieval Culture of the Deccan", 583-584.

⁵³⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 37; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 32-33.

⁵³¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 349-350; Abdul Majeed Siddiqui, "Muhammad Shah II Bahmani, The Pioneer of the Medieval Culture of the Deccan", 586; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 54; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 385; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 115; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 152.

⁵³² Gazel:

ارزدنمی سر یک جهان بردن سر به غم با دمی

ارزدنمی بهتر این کز ما دلّی بفروش می به

Bir anı bile gamla geçirmek, bütün cihân saltanatına değmez

Hırkamızı şaraba sat, (gamdan kurtulalım) zaten bundan daha iyi bir pahası da bulunmaz ki

گیرندنمی بر جامی به فروشانش می کوی به

ارزدنمی ساغر یک که تقوا سجاده زهی

Takva seccadesi ne acayip bir seccade.

üzere yola çıkmasının dahi mükafatlandırılması gerektiğini söyleyerek ona bin altın tenge gönderilmesini emretti.⁵³³ Bu, II. Muhammed'in ilim ve ilim erbabına verdiği değerin en güzel örneklerinden biridir.

Âlimlerin eserlerinin Dekken Sultanı tarafından cömertçe ödüllendirildiğini işiten Arabistan ve İran'daki şairler, Sultan'a beyitler kaleme almış ve ilim aşığı II. Muhammed'den karşılığını fazlasıyla görmüşlerdir.⁵³⁴ Ancak tebaasının ve maiyetinin eğitimi için gayret sarf eden II. Muhammed Şah, tüm bu gayretlerinin ileride onların ikiye bölünmesine ve nihayetinde bu iki grup arasında yaşanan çatışmaların devletin yıkılma sebeplerinin başında yer alacağından habersizdi. Onun ilim ehline ihsanları İran, Irak, Arabistan başta olmak üzere çeşitli bölgelerden yola çıkan şair, edebiyatçı, şeyh, zanaatkar, tüccar, asker ve maceraperestin birbiri ardına Dekken'e gelmesine sebep oldu. Bu geliş, Dekken'de bir kültür mozaïği yaratsa da ilerleyen zamanlarda çoğunluğu Şîî Türklerden oluşan⁵³⁵ ve Âfâkî adı verilen bu göçmenler ile *Dekkenî*⁵³⁶ adıyla anılan ve

Şarap satanların mahallesinde onu bir kadeh şaraba bile almıyorlar; bir kadeh şaraba bile değmiyor!

برتاب رُخ باب این کز کرد هاسرزنش رقیب
ارزدنمی در خاک که را ما سر این افتاد چه

Rakip, bu kapıdan yüz çevir diye bana serzenişlerde bulundu...

Başımıza neler geldi, ki onun sevgilinin kapısındaki toprak kadar bile değeri kalmamış!

است درج او در جان بیم که سلطانی تاج شکوه
ارزدنمی سر ترک به اما است دلکش کلاهی

Padişahlık tacının heybetinde can korkusu gizli.

Alımlı bir külâh ama baş vermeye değmez ki!

سود بوی به دریا غم اول نمودمی آسان چه
ارزدنمی گوهر صد به طوفان این که کردم غلط

Kâr kazanma sevdasıyla denizin derdini çekmek, önce kolay göründü

Fakat yanılmışım, bu tufan, yüzlerce inciye bile değmez.

بیوشانی مشتاقان ز خود روی که به آن را تو
ارزدنمی لشکر غم جهانگیری، شادی که

Hafız gibi kanaat sahibi olmaya çalış. Alçak dünyadan vazgeç.

Çünkü alçaklara bir arpa kadar bile, iki yüz batman altına değmez.

بگذر دون دنیای از و کوش قناعت در حافظ چو
ارزدنمی زر من صد دو دوان منت جو یک که

Sevgili, yüzünü, sana iştıyak çekenlerden gizlersen daha hoş olur.

Çünkü bütün âlemi zaptetmek sevinci, -bir ordunun derdini çekmeye değmez.

Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 21; Hâfız-ı Şîrâzî, *Hafız Divanı*, (Çev.: Abdülbaki Gölpınarlı), MEB, İstanbul 1992, 186-187.

⁵³³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 347-349; Abdul Majeed Siddiqui, "Muhammad Shah II Bahmani, The Pioneer of the Medieval Culture of the Deccan", 585; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 21-22; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 53-54; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 385; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 114-115; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 253-254.

⁵³⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 347; Abdul Majeed Siddiqui, "Muhammad Shah II Bahmani, The Pioneer of the Medieval Culture of the Deccan", 585.

⁵³⁵ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 429.

⁵³⁶ Bayur bunların yerliler ve yerleşmiş eski Türkler olduğunu kaydeder. Ayrıca Âfâkîlerin Şîî, Dekkenîlerin Sünnî olduğunu ve bu mezhep farklılığının aralarında yaşanacak çatışmanın sebepleri

Behmenî Devleti'nin kuruluş döneminde bölgeye gelmiş olan zatlar arasında yaşanacak mücadelenin ilk kıvılcımı, II. Muhammed Şah'ın politikaları sebebiyle atılmış oldu.⁵³⁷

2.4.4. II. Muhammed Şah'ın Son Yılları, Ölümü ve Karakteri

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte dedesi Alâeddin Behmen Şah'ın hükümdarlığı döneminde doğduğu tahmin edilen II. Muhammed Şah'ın tahta çıkmadan önceki hayatı hakkında müellifler sessiz kalırlar. Sultan olmadan evvelki hayatını ilim tahsil etmeye adanmış ve muhtemelen tahta çıkma ihtimalini göz önünde bulundurmadığı için ömrünü eğitim ile geçirmeyi planladığı düşünülmektedir.⁵³⁸ Dekken halkının ona *Aristoteles* ünvanını vermesi de onun bu ilim aşkıdan kaynaklanmaktadır.⁵³⁹ Nitekim ilime ve ilim ehline verdiği kıymeti, 19 yıllık saltanatı boyunca devletine ve tebaasına da yansıttı. Tabataba: “در خلّاق پیراسته انفس و عدل بحلیه و آراسته دانش و عقل بزبور”⁵⁴⁰ “*Hikmet ve ilim mücevherleriyle bezenmiş, adalet ve hakkaniyet mücevherleriyle süslenmişti*” sözleriyle onu metheder. İyi derecede Arapça ve Farsça konuşur, Kur’ân-ı Kerîm’i güzel okur, şiire ayrı bir kıymet verirdi. Sultan olmadan evvel pahalı giysilere, lüks bir hayat sürmeye düşkün olmasına karşın sultan olduktan sonra sultanlığa özgü tüm lükslerden vazgeçti. Devlet hazinesinin yalnızca tebaanın refahını temin etmek gayesiyle kullanılması gerektiğini ve kendisinin de yalnızca bu hazinenin emanetçisi olduğunu düşünen Sultan, saltanatı boyunca sade bir giyim tercih etti ve bir defa evlendi. Devlet hazinesini şahsi harcamaları için kullanmaktan imtina etti.⁵⁴¹

Saltanatının ilk yıllarında erkek evladı olmaması sebebiyle kendi soyundan bir varis bırakamayacak olan II. Muhammed Şah, Alâeddin Şah'ın oğlu Ahmed Han'dan olan

arasında yer aldığını bildirir. Bkz. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 429.

⁵³⁷ Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 113-114; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 153.

⁵³⁸ Abdul Majeed Siddiqui, “Muhammad Shah II Bahmani, The Pioneer of the Medieval Culture of the Deccan”, 583.

⁵³⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 350; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 53.

⁵⁴⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 37. King, bu tarihin Tezkiretü'l-Mülûk'de 801 olarak verildiğini ve on dokuz yıl altı ay beş gün saltanatta kaldığını yazıldığını bildirir. Bkz. *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma’âsir*, 33, 41. dipnot.

⁵⁴¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 347,349; Abdul Majeed Siddiqui, “Muhammad Shah II Bahmani, The Pioneer of the Medieval Culture of the Deccan”, 583-584; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 21; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 152.

Firûz Han ve Ahmed Han'ı evlatları gibi sahiplendi. Edebiyat, çevgân ve okçuluğun yanı sıra pek çok konuda mahir olduğunu fark ettiği bu zatların eğitimi ile bizzat ilgilenmesi için Mîr Fazlullâh İncû'yu vazifelendiren Sultan, aynı zamanda onları kızlarıyla evlendirerek damadı yaptı. Ölümünün ardından büyük olan Firûz Han'ın tahta geçmesini arzu eden II. Muhammed Şah, bu sebeple bazen onu tahtının yanına oturturdu. Ta ki Gıyâseddin adını verdiği oğlu doğana kadar. Artık bir erkek evladı olan Sultan, ölümünün ardından öz evladının tahta geçmesini ve başlangıçta varisi ilan etmeyi düşündüğü Firûz Han ile Ahmed Han'ın ona biat etmelerini vasiyet ederek⁵⁴² 21 Recep 799⁵⁴³ (20 Nisan 1397) de hayatını kaybetti. Ardında ikisi de sırasıyla tahta çıkacak olan Gıyâseddin Muhammed Şah ve Şemseddin Dâvud Şah adında iki oğul bırakan⁵⁴⁴ II. Muhammed Şah'ın saltanatı Tabataba'nın kaydettiğine göre 19 yıl 9 ay 24 gün yahut başka bir hesaba göre 19 yıl 6 ay sürdü.⁵⁴⁵

Tebaaya adaletle muamele etmeyi temel vazifelerinden biri belleyen, büyük yahut küçük her suçun adil bir yargılamaya tabi tutulmasına ve suçluların vakit kaybetmeden hak ettiği cezayı almasına ihtimam gösteren II. Muhammed Şah, devlet erkanına da minvalde hareket etmeyi emretti. 1387 yılından 1395 yılına değin Dekken de sık sık yaşanan şiddetli kıtlığın halkı sefil etmemesi için ihtiyaç sahiplerine düzenli yardımlar yapılmasını buyurdu. Âma zatlara maaş bağlattı. İhtiyaç sahiplerine cömert ihsanlarda bulundu. Mâlvâ ve Gucerât'ta bulunan halka ihtiyaç duydukları tahılı temin edebilmek adına gönderdiği on bin öküzün yanı sıra pek çok bölgeye çeşitli yardımlar ulaştırdı.⁵⁴⁶

⁵⁴² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 357; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmani*, 22, 31; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 127.

⁵⁴³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 352; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmani*, 22; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 54; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 386. Tabataba bu tarihi 26 Recep 799 (25 Nisan 1397) olarak verir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 38; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 33.

⁵⁴⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 38; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 33.

⁵⁴⁵ Ölüm tarihi hakkında bir bilgi vermemekle birlikte on dokuz yıllık hükümdarlığını kayda değer bir bilgiye rastlamaması sebebiyle birkaç satırda ele aldığını bildiren Herevî, Firişte ve Uluğhânî, on dokuz yıl dokuz ay yirmi dört gün hüküm sürdüğünü bildirirken, Tabataba on dokuz yıl dokuz ay yahut bir rivayete göre on dokuz yıl altı ay hüküm sürdüğünü kaydeder. Nitekim müelliflerin verdiği tahta çıkış tarihi ve ölüm tarihi hesaplandığında II. Muhammed Şah'ın on dokuz yıl altı ay tahtta kaldığı anlaşılır. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 11; İng. çeviri, 24; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 350; Uluğhânî, *Zaferû'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 160. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 38; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 33.

⁵⁴⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 349-350; Abdul Majeed Siddiqui, "Muhammad Shah II Bahmani, The Pioneer of the Medieval Culture of the Deccan", 585; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 54; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-

Başta Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî olmak üzere âlimlere, şeyhlere ayrı bir kıymet verdi.⁵⁴⁷

2.5. GİYÂSEDDİN TEHMTEN ŞAH DÖNEMİ (1397-1397)

2.5.1. Gıyâseddin Tehmten Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faliyetleri

Sultan II. Muhammed Şah'ın ölümünün ardından vasiyeti ve Firûz Han ile Ahmed Han'ın bu vasiyete sadık kalması üzerine Gıyâseddin Tehmten 12 yaşında⁵⁴⁸ Behmenî Devleti'nin yeni sultanı ilan edildi.⁵⁴⁹ Firûz Han ve Ahmed Han'ın biat ettiğini gören devlet erkanının sadakat ve bağlılıklarını sunmalarının ardından düzenlenen törenle tahta oturan Gıyâseddin Tehmten'in ilk işi babasının ölümünün hemen ardından müddet-i ömrüne beş sultan sığdıran ve Behmenî Devleti'ne büyük hizmetleri bulunan *Vekilü's Saltana* Melik Seyfüddin Gûr'un ölümü⁵⁵⁰ ile bozulan siyasî dengeleri yeniden kurmaya çalışmak oldu. Yine Melik Seyfüddin Gûr gibi uzun yıllar Behmenî Devleti'ne hizmet eden ve Alâeddin Mücâhid Şah zamanında Vicayanagar'a düzenlenen seferde oğlu Mukarrab Han'ı şehit veren Safdar Han Sistani'nin ölüm haberinin ardından yerine diğer oğlu Salabat Han; *Meclis-i Âlî* ünvanıyla Berâr tarafdârlığına atandı.⁵⁵¹ Azâm-ı Hümayun'un oğlu Muhammed Han ser-nevbetliğe yükseltildi. Ahmed Beg Kazvinî başta olmak üzere Dekken'e sonradan gelen zatlara yüksek mevkiler verildi ve Sultan nezdinde

1436", 385; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 197; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 152; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 254.

⁵⁴⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 350.

⁵⁴⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 38; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 34. Firişte on yedi yaşında olduğunu bildirirken, Herevî Recep ayının 7 sinde tahta çıktığını katdeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 353; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 11; İng. çeviri, 24.

⁵⁴⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 38; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 34; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 353; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 11; İng. çeviri, 24; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 22; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 386; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 205; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 153.

⁵⁵⁰ Firişte, Sultan II. Muhammed Şah'ın ölümünün ertesi günü hayatını kaybettiğini kaydettiği Melik Seyfeddin Gûr'un Alâeddin Hasan Behmen Şah'ın mezarının avlusuna gömüldüğünü bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 352; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 386.

⁵⁵¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 353; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 128.

itibar gördüler. Ancak bu durum Dekkenî grubuna mensup devlet erkânı arasında Gıyâseddin Tehmten'e karşı memnuniyetsizlik oluşmasına sebep oldu.⁵⁵²

2.5.2. Gıyâseddin Tehmten Şah'ın Tahttan İndirilmesi

Sultan'ın ihsanı ile devlet erkânı arasında üst konuma erişen ancak bununla yetinmeyerek Melik Seyfuddin Gûr'un ölümünün ardından boşalan makama gelmeyi arzulayan Türk komutan Tugalçin,⁵⁵³ Gıyâseddin Tehmten'in buna müsaade etmeyeceğini çok iyi bildiği için etrafına topladığı destekçileriyle birlikte Sultan'ı tahttan indirmenin yollarını aramaya başladı.⁵⁵⁴ Bu esnada müzik ve sanatta mahir olan kızının namını işiten Gıyâseddin Tehmten'in onu çok merak ettiği haberini alan Tugalçin, derhal Sultan'ın da davetli olduğu bir eğlence tertip ettirdi. Sultan'a daimi olarak içki sunarak bilincini kaybetmesini sağlaması için Tarab adlı bir köleyi vazifelendiren Tugalçin, nihayetinde Gıyâseddin Tehmten içkinin etkisiyle muhakeme yeteneğini kaybetmeye başladığında etrafındaki muhafızları dışarı çıkarması halinde kızını onun yanına getirebileceğini bildirdi. Sultan'ın muhafızların çıkmasını emretmesi üzerine kızını getirmeye gittiğini söyleyerek odadan çıkan Tugalçin, bir hançer ile geri döndü ve kölenin de yardımı ile Gıyâseddin Tehmten'in gözüne saplayarak onu kör etti.⁵⁵⁵ Ardından Sultan Gıyâseddin Tehmten'in emriyle dışarı çıkarılan ve her biri yüksek rütbeli olan 24 adamı, Sultan'ın emriymiş gibi tek tek içeri çağırılarak öldürüldü. Böylece Tugalçin, kendisine karşı koyabilecek olan herkesi ortadan kaldırmış oldu.⁵⁵⁶ Kör edildikten sonra Sagar'a

⁵⁵² Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 128.

⁵⁵³ “تغلجی” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 39. “تغلجی” Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 11.

⁵⁵⁴ Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 386; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 22; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 128; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 254. Tabataba, Gıyâseddin Tehmten'in babası II. Muhammed Şah zamanında devlet erkânı arasında yer alan soyluları görevlerinden uzaklaştırdığına şahitlik eden Tugalçin'in aynı duruma düşmekten korktuğu için böyle bir işe kalkıştığını bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 39; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 34. Ancak Firişte özellikle Sultanın Ahmed Beg Kazvinî'ye verdiği makam ve kıymet sebebiyle yaşadığı kıskançlığın bir sonucu olduğunu, esasen Tugalçin'in onun atandığı bu makama oğlu Hasan Han'ı getirmek istediğini bildirir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 353-354.

⁵⁵⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 39; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 34; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 355; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 11-12; İng. çeviri, 25; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 386; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 22; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 424; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 128-129; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 254.

⁵⁵⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 355; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 386; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 129.

hapsedilen⁵⁵⁷ Gıyâseddin Tehmten'in 17 Ramazan 799⁵⁵⁸ (14 Haziran 1397)'de 1 ay 20 günlük⁵⁵⁹ saltanatı son buldu ve yerine erkek kardeşi Şemseddîn⁵⁶⁰ getirildi.⁵⁶¹

2.6. ŞEMSEDDÎN II. DÂVUD ŞAH DÖNEMİ (1397-1397)

2.6.1. Şemseddîn II. Dâvud Şah'ın Tahta Çıkması ve Firûz Han ile Ahmed Han'ın Muhalefeti

Tugalçin'in suikastiyle kör edilen Sultan Gıyâseddin Tehmten'in, Sagar'a hapsedilmesinin ardından Behmenî tahtının yeni sahibi henüz 7 yaşındaki⁵⁶² Şemseddîn II. Dâvud⁵⁶³ Şah oldu.⁵⁶⁴ Bu taht değişikliğinden en fazla fayda sağlayan hiç kuşkusuz küçük yaştaki yeni sultanın saltanata gelmesini sağladıktan sonra arzu ettiği *Nâib-i Vezir* makamına atanan Tugalçin oldu. Bu sebeple azat edilmiş bir cariyeye olan ve oğlunun sultan ilan edilmesiyle *Muhdûme-i Cihân* ünvanını alan annesinin Şemseddîn Şah'a ilk tavsiyesi tahta oturmasını sağlayan Tugalçin'in emrine itaat etmesi oldu.⁵⁶⁵

⁵⁵⁷ Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 129.

⁵⁵⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 39; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 34; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 355; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 12; İng. çeviri, 25; Uluğhânî, *Zaferû'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 160.

⁵⁵⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 355; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 12; İng. çeviri, 25. Ölüm tarihi konusunda Firişte, Tabataba ve Herevî mutabık olsalar da tahta kalma süresini Firişte ve Herevî bir ay yirmi gün olarak verirken Tabataba bir ay sekiz gün olduğunu bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 355; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 12; İng. çeviri, 25; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 39; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 34.

⁵⁶⁰ Sherwani üvey erkek kardeşi olduğunu bildirir. Bkz. Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 129.

⁵⁶¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 39; İng. çeviri, 34; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 353-355; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 386; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 22; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 424; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 205; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 254.

⁵⁶² Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 39; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 35. Firişte ise on beş yaşında olduğunu bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 356; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 22.

⁵⁶³ Farooqui II. Dâvud Şah olarak anılan kişinin Gıyâseddin Tehmten olduğu bildirir ve Şemseddîn II. Dâvud Şah'ın kısa süreli hakimiyetinden hiç söz etmez. Bkz. Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 153.

⁵⁶⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 39; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 35; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 12; İng. çeviri, 25; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 205.

⁵⁶⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 356-357; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 129-130.

Sultan II. Muhammed Şah'ın vasiyetine riayet ederek yaşça kendilerinden çok küçük olan Gıyâseddin Tehmtan'e biat eden Firûz Han ve Ahmed Han'ın, Tugalçin tarafından kör edilerek yerine getirilen üvey kardeşi Şemseddîn'e biat etmeye niyetleri yoktu. Nitekim II. Muhammed Şah'ın kızları ve Gıyâseddin Tehmtan'ın öz kardeşleri olan Firûz Han ve Ahmed Han'ın hanımları da kardeşlerinin intikamının alınmasından yanaydı.⁵⁶⁶ Durumdan haberdar olan Tugalçin, derhal Sultan Şemseddîn II. Dâvud ve annesi Mahdûme-i Cihân ile görüşerek saltanatının tehlikede olduğunu ve buna mani olmak için Firûz Han ve Ahmed Han'ın ortadan kaldırılması gerektiğini bildirdi. Ancak kendilerine karşı kurulacak komployu işiten iki kardeş derhal Sagar'a kaçtı.⁵⁶⁷ Firûz Han ve Ahmed Han'ı saygı ile karşılayan kale kûtvâli⁵⁶⁸ bu mücadele de onların yanında yer alacağına dair söz verdi.⁵⁶⁹ Gülberge'ye amaçlarının sadece Tugalçin'in vazifeden alınarak cezalandırılmasını talep etmek olduğunu, bu yapılırsa Şemseddîn Şah'ın hakimiyetine boyun eğeceklerini ancak aksi durumda Tugalçin cezalandırılana kadar ellerinden gelen her şeyi yapacaklarını bildiren bir mektup gönderen Firûz Han ve Ahmed Han, ne var ki saltanat merkezinden olumlu bir cevap alamadılar.⁵⁷⁰ Ancak ne Sultan'ın küçük yaşta olması sebebiyle nâib-i vezirlik makamı altında Behmenî Devleti'ne gizli sultanlık yapan Tugalçin'in kanla elde ettiği bu mevkiyi kaybetmeye ne de Firûz Han ve Ahmed Han'ın Şemseddîn ve Tugalçin'e boyun eğmeye niyeti yoktu. Bu sebeple Behmenî tarihi bir kez daha saltanat mücadelesine tanıklık etti.

2.6.2. Şemseddîn II. Dâvud Şah'ın Tahttan İndirilmesi

Tugalçin'in vazifeden alınma taleplerinin olumsuz cevaplanması üzerine Firûz Han ve Ahmed Han 3000 askerden müteşekkil küçük bir ordu ile Gülberge'ye doğru ilerledi. Tugalçin tarafından kör edilerek Sagar'a hapsedilen Gıyâseddin Tehmtan'i de yanına alan

⁵⁶⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 357; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 386; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 32; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 130.

⁵⁶⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 39-40; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 35; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 357-358; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 12; İng. çeviri, 26-27; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 386; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 130.

⁵⁶⁸ Herevî adının Sadhu "سدھو" olduğunu bildirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 12; İng. çeviri, 27.

⁵⁶⁹ Tabataba söz vermesine karşın Firûz Han ve Ahmed Han'a ihanet ettiğini bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 40; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 35.

⁵⁷⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 358; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 130.

Firûz Han, henüz bölgeye varmadan kardeşi Ahmed Han'ı *Emirü'l-Ümerâ*, II. Muhammed Şah'ın emriyle eğitimleriyle bizzat ilgilenen Mîr Fazlullâh İncû'yu *Vekîlû's Saltana* atayarak kendisini sultan ilan etti.⁵⁷¹ Ancak işler Firûz Han'ın planladığı gibi gitmedi ve Sultan'ın askerleri tarafından Margul'da mağlup edilerek yeniden Sagar'a çekilmek zorunda kaldı.⁵⁷² Sagar'a varan Firûz Han, Mîr Fazlullâh İncû'nun oğlu Mîr Gıyâseddin ve Seyid Kemaleddîn önderliğinde alîm ve seyyidlerden oluşan bir grubu tövbe ettiklerini ve Gülberge'ye dönmek istediklerini bildiren bir mektupla Gülberge'ye gönderdi.⁵⁷³ Şemseddîn II. Dâvud Şah tarafından talepleri olumlu karşılanan ve can güvenliği vaat eden bir anlaşma sonucunda Gülberge'ye doğru ilerleyen⁵⁷⁴ Firûz Han ve Ahmed Han, oraya vardıktan yaklaşık iki hafta sonra Firûz Han'ın hanımından⁵⁷⁵ canlarının tehlikede olduğu yönünde bir haber aldılar. Hâce Cihân, Azdar Han, Melik Şahab, Seyid Taceddîn ve Kutbü'l-Mülk gibi Şemseddîn II. Dâvud Şah'ın sultanlığına karşı olan zatlarla iş birliği yapan Firûz Şah, yanına aldığı 12 adam ve onları takip eden Ahmed Han komutasındaki 300 asker ile durbar salonuna ilerledi.⁵⁷⁶ Ahmed Han komutasındaki askerler, durbar salonu önünde Sultan'ın askerleri ile çarpıştıktan sonra Tugalçin'in oğullarını öldürerek salona girdiler. Sarayın alt katına kaçan Sultan

⁵⁷¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 358-359; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 130-131.

⁵⁷² Ancak Herevî yenilgiye uğrayarak kaçan tarafın Şemseddîn II. Dâvud Şah olduğunu bildirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 12; İng. çeviri, 27.

⁵⁷³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 359-360; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 131. Tabataba Sultan Şemseddîn II. Dâvud Şah'ın ileri gelen adamlarının sulh tavsiyesi üzerine Firûz Han ve Ahmed Han'a güvenilir bir adam gönderilerek anlaşma yapıldığını, iki kardeşin başkente dönerek kısa bir müddet sultana itaat ettiklerini ancak başta sultanın annesi olmak üzere içlerinde iki kardeşten kurtulma arzusu doğması üzerine yeni bir mücadelenin yaşandığını bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 40; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 35-36. Herevî ise Şemseddîn II. Dâvud'u mağlup eden Firûz Han'ın buna rağmen iyi niyetle Gülberge'ye gittiğini ancak söz vermesine karşın sultanın sözünde durmadığını ve birkaç gün sonra onları ele geçirmek için faaliyete geçtiğini bildirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 12; İng. çeviri, 27.

⁵⁷⁴ Firişte iki kardeşin gidip gitmeme konusunda istişare yaptıkları bir anda Keşmirli bir delinin "Ey Firûz seni Gülberge'ye götürmek ve kral yapmak için mutlu uğurlarla geldim" diye bağırmasını kutlu bir işaret sayarak gitmeye karar verdiğini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 360.

⁵⁷⁵ Tabataba bu zatı Muhdûme-i Cihân olarak adlandırır. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 40; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 36;

⁵⁷⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 40; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 36; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 161; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 131-132. Ayrıca Firişte, Firûz Han yanındaki adamlarla ilerlerken askerlerin ikişer ikişer kaleye girmeye başladığını bu esnada Tugalçin ile karşılaşan Firûz Şah'ın sultana saygılarını sunmak üzere akrabalarının geldiğini, kimi gönderirse adamların itiraz etmeden içeri alınmasını emretmesini istediğini ancak on iki adamı ile birlikte içeri girmeye çalışırken adamlar tarafından planının anlaşıldığını düşünerek her şeyi göze alıp saldırıya geçtiğini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 360.

Şemseddîn II. Dâvud Şah ve Tugalçin yakalanarak zincire vurulurken Firûz Şah, Behmenî Devleti'nin yeni sultanı ilan edildi.⁵⁷⁷ 23 Safer 800⁵⁷⁸ (15 Kasım 1397)'de Tugalçin kendisi tarafından gözleri kör edilen Gıyâseddin Tehmtan tarafından öldürülürken, Şemseddîn II. Dâvud Gıyâseddin aynı kadere layık görüldü ve gözleri kör edilerek⁵⁷⁹ 5 ay 7 gün⁵⁸⁰ süren hakimiyetine son verildi. Önce Bîder Kalesi'ne hapsedilen ardından ricası üzerine Mekke'ye gitmesine müsaade edilen Şemseddîn, yıllık 5000 altın verilerek annesi ile birlikte Mekke'ye gönderildi ve 816 (1413/1414) senesindeki ölümüne kadar burada kaldı.⁵⁸¹

2.7. TÂCEDDİN FİRÛZ ŞAH DÖNEMİ (1397-1422)

2.7.1. Tâceddin Firûz Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faaliyetleri

Yeni kurulan bir devlet olmasına karşın Sultan Alâeddin Behmen Şah ve oğlu I. Muhammed Şah hakimiyetinde oldukça parlak bir dönem yaşayan Behmenî Devleti, 1378 senesinde önce Alâeddin Mücâhid Şah'ın ardından I. Dâvud Şah'ın öldürülmesi ile ilk kaos dönemini yaşadı. Devlet içerisinde yaşanan kriz, aynı yıl tahta çıkan ve yaklaşık 19 sene Behmenî Devleti'nde hakimiyet süren beşinci sultan II. Muhammed Şah ile son buldu. Kalemin gücünü kılıca tercih eden II. Muhammed Şah döneminde saltanatının son yıllarına doğru Sagar'da çıkan isyan dışında herhangi bir askerî hadise yaşanmamış ve Dekken, yapılan reformlarla ilim merkezi haline getirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu uzun

⁵⁷⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 40; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 36; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 360-361; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 12-13; İng. çeviri, 27; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 22-23; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 205; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 424; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 131-132; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 254.

⁵⁷⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 41; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 36; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 360.

⁵⁷⁹ Herevî kaçan sultanın birkaç gün sonra yakalanarak öldürüldüğünü bildirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 13; İng. çeviri, 27.

⁵⁸⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 41; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 36; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 362; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 12-13; Uluğhânî, *Zaferû'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 161. Ancak Herevî'nin eserinin İngilizce tercümesinde hata yapılarak beş ay dokuz gün yazılmıştır. Bkz. İng. çeviri, 27.

⁵⁸¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 361-362; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 387; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 23; Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 132.

soluklu barış ve huzur atmosferi 1397 senesindeki ölümünün ardından yerini yeniden kaos dolu bir sürece bıraktı ve önce babası II. Muhammed Şah'ın vasiyet ettiği üzere yerine geçen büyük oğlu Gıyâseddin Tehmten'in kör edilerek tahttan indirilmesi ardından yerine geçen kardeşi Şemseddîn II. Dâvud'un Firûz Han ve Ahmed Han tarafından tahttan indirilmesi, Behmenî Devleti'nde yeniden taht kavgalarının yaşanmasına ve gerek devlet içerisinde gerekse tebaa arasında gruplaşmaların oluşmasına sebebiyet verdi. Nihayetinde Firûz Şah'ın 1397 senesinde Behmenî Devleti'nin yeni sultanı ilan edilmesiyle ikinci kaos dönemi de son buldu ve 1422 yılındaki ölümüne kadar devlet içerisindeki siyasi bütünlük varlığını sürdürmeye devam etti.⁵⁸²

Doğum tarihi tespit edilemeyen⁵⁸³ ve kimi kaynaklarda I. Dâvud Şah'ın⁵⁸⁴ kimi kaynaklarda ise Alâeddin Behmen Şah'ın oğlu Ahmed Han'ın oğlu olduğu bildirilen⁵⁸⁵ ve 23 Safer 800⁵⁸⁶ (15 Kasım 1397) tarihinde Şemseddîn II. Dâvud'un tahttan indirilmesini müteakip sultan ilân edilen Firûz Han, 24 Safer 800⁵⁸⁷ (16 Kasım 1397)

⁵⁸² Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 13; İng. çeviri, 27; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 160; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 205; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 153.

⁵⁸³ Firişte Dâvud Şah'ın Sancar, Firûz ve Ahmed adında üç oğlu olduğunu bunlardan Sancar Ruh Perver Ağa tarafından kör edilirken Firûz ve Ahmed'in henüz altı yedi yaşlarında olduklarını bildirir. (Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 357.) Ancak Firişte'nin hesabına göre Firûz Şah, Davûd Şah öldürüldüğünde henüz 7 yaşında ise tahta çıktığı 1397 tarihinde 25-26 yaşlarında olması gerekirdi. Ancak yine Firişte 809 (1406/1407) senesinde çok yaşlandığı için ilerleyen sayfalarda görüleceği üzere yaşı nedeniyle kuyumcunun kızı olan Nehal ile oğlu Hasan Han'ın evlenmesinin daha doğru olacağını düşünmüş ve ikisini evlendirmiştir. (Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 387.) Firişte'nin belirttiği üzere 1378 senesinde Davud Şah'ın ölümünde 7 yaşında olan Firûz Şah'ın 1406/1407 senesinde 36-37 yaşlarında olması gerekirdi ki bu da Firişte'nin söylediği gibi yaşlı sayılacak bir yaş değil. Oysaki Firûz Şah'ın öldüğünde 70 yaşının üzerinde olduğunu bildiren müelliflere göre tahta çıktığında 45 yaşını geçmişti. Tahtta kaldığı 25 yıllık süreçte hesaba katıldığında öldüğü vakit 70 yaşın üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 45; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 40.

⁵⁸⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 357; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425.

⁵⁸⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 41; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 36; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 160; Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-Builder of the Deccan", *Indian History Congress Allahabad (8-9-10 October 1938)*, Gopi Lal Dikshit, Allahabad 1938, 286; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 386; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425.

Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 41. "سلطان ابن خان احمد ابن شاه فيروز سلطان ابوالمظفر والدين الدنيا تاج غازيان سلطان" بهمنی علاءالدين

⁵⁸⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 41; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 36; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 360-361; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 387.

⁵⁸⁷ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 13; İng. çeviri, 27; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 143. Ancak Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 15 Muharrem 800 de (8 Ekim 1397) de tahta çıktığını bildirir. Bkz. Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 161.

tarihinde gerçekleştirilen durbar sonrası, Tâceddin⁵⁸⁸ Firûz Şah ünvanıyla Behmenî tahtına oturdu.⁵⁸⁹ Emîrlerin, Seyyidlerin, komutanların, şeyhlerin, ileri gelen devlet adamlarının sadakatlerini sunmaları ve Tugalçin'in destekçilerinin cezalandırılmasının ardından yeni sultanın ilk faaliyeti, devlet erkanını tayin etmek ve kendisine taht mücadelesinde destek olan kişileri makam ve ünvanlarla mükâfatlandırmak oldu. Hân-ı Hânân ünvanını verdiği kardeşi Ahmed Han'ı Emîrû'l-Ümerâ, Melik Nâib ünvanını verdiği hocası ve destekçisi Mîr Fazlullâh İncû'yu ise vekîlü's saltana makamına atadı.⁵⁹⁰ Böylece iki mühim makamı en güvendiği iki isme emanet etmiş oldu. Mîr Fazlullâh İncû'nun eğitilmiş akrabaları yine önemli makamlara getirilirken oğlu Şemseddîn İncû, Firûz Şah'ın kızı ile evlendirilerek Devletâbâd valiliğine getirildi.⁵⁹¹ II. Muhammed Şah döneminden itibaren Dekken'in kültür merkezlerinden biri haline getirilme politikası doğrultusunda İran ve Irak üzerinden gelen göç dalgaları sonucu ülke ve devlet erkanı arasında baskın şekilde hissedilen İran etkisini kırabilmek için Hindu Brahmanlar önemli mevki ve makamlara atandı.⁵⁹²

Behmenîlerin siyasî buhran yaşadığı ve cinayetlerin ardı ardına geldiği bir dönemde tahta çıkmayı başararak yıkımın eşiğine sürüklenen devlette yeniden düzen ve birlik inşa etmiş, köklü reformlara ve çok sayıda siyasî başarıya imza atmış olması, Firûz Şah'ın Behmenî Devleti'nin ikinci kurucu sultanı olarak adlandırılmasını sağlamıştır. Öyle ki araştırmacılar Firûz Şah'ın ulus kurucu ve devlet adamı rolüyle Dekken tarihinde eşi ve benzeri görülmeyen bir sultan olduğunu ve onun sultan olmaması halinde devletin yıkılmış olabileceğini vurgulamaktadırlar. Nitekim kısa soluklu hakimiyetlerden ve önde gelen komutanların asi, itaatsiz tavırlarından bıkan halk, bir kurtarıcı bekler hale

⁵⁸⁸ “الدنيا تاج” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 41.

⁵⁸⁹ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 424-425; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 387; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 23; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 143.

⁵⁹⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 370; Ulughânî, *Zaferû'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 161; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 387; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 23; Abdul Majeed Siddiqui, “Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan”, 290; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425; Konukçu, “Behmenîler”, 353; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 152.

⁵⁹¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 41; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 36; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 369; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 23; Abdul Majeed Siddiqui, “Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan”, 290.

⁵⁹² Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 387; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 152; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 154.

gelmişti.⁵⁹³ Şemseddin II. Dâvud'un tahtta kalmasının devletin varlığını tehlikeye sokacağını düşünerek tahtı, kendisini yüceltmek yerine Behmenî Devleti'ni kurtarmak için ele geçiren ve araştırmacıların amacının devletin bütünlüğünü korumak olduğu konusunda hem fikir oldukları Firûz Şah'ın tahta çıkması, bir kurtarıcı bekleyen halka umut olurken Behmenî Devleti için yeni bir dönemin kapılarını araladı.⁵⁹⁴ Firûz Şah zaman kaybetmeden Tugalçin döneminde sarsılan Behmenî otoritesini yeniden tesis etmek ve devleti selefleri I. Muhammed Şah ile II. Muhammed Şah zamanındaki gücüne ve ihtişamına kavuşturabilmek için harekete geçti.⁵⁹⁵

2.7.2. Sultan Tâceddin Firûz Şah'ın Ulusallaştırma Politikası

Gıyâseddin Tehmtan'ı kör ederek Şemseddin II. Dâvud Şah'ı tahta çıkaran ve onun küçük yaşta olmasını fırsat bilerek fiili hükümdarlık yapan Tugalçin'in iktidarına son verilmiş olmasına karşın Tugalçin'in destekçileri hala Dekken halkı arasında karışıklık yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Üstelik II. Muhammed Şah'ın Dekken'i ilim ve kültür merkezlerinden biri haline getirmek için başlattığı politikalar doğrultusunda İran, Irak gibi bölgelerden gelen yabancı akını, zaten çeşitli kültür, din ve ırka mensup insanları bünyesinde barındırması sebebiyle idaresi zor olan Hindistan'ı daha karmaşık hale getirmektedir. Vaziyet bu haldeyken Tâceddin Firûz Şah, Dekken ve dahi Hindistan tarihinde büyük iz bırakan bir politikaya imza attı. Temel fikri, birbirine her konuda tamamen zıt olan Hindular ve Müslümanlar arasında sosyal bağlar kurarak bu iki toplumu birleştirmek ve Dekken toplumunu yeniden organize etmek olan ve farklı toplulukları tek bir homojen ulus haline getirmeyi amaçlayan bu politika, hoşgörü esasına dayanmaktaydı. Esasen Hindistan gibi çok uluslu bir coğrafyada gerçekleştirilmesi oldukça güç olan bu politika, Alâeddin Behmen Şah'tan beri benimsenen liberal ulusallaştırma politikasının devamı niteliğindedir. Ancak gerek Alâeddin Behmen Şah gerekse oğlu I. Muhammed Şah döneminde Hindulara devlet hizmetinde yer verilmesi her iki toplumu birbirine yaklaştırsa da tek bir homojen ulus haline getirmeye yetmemiştir. Buna karşın kısa süre içerisinde Kuzeydekenden oldukça farklı bir Dekken ulusu meydana getirmiş olmaları bu politikanın meyvelerini az da olsa aldıklarını göstermektedir. Ancak

⁵⁹³ Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-Builder of the Deccan", 289.

⁵⁹⁴ Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-Builder of the Deccan", 290.

⁵⁹⁵ Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-Builder of the Deccan", 290.

bu kadarı ile yetinmeye niyeti olmayan ve hayal ettiği ulusu yaratmaya kararlı olan Firûz Şah, köklü ve yeni yöntemler ile bunu başarmaya çalışacaktı.⁵⁹⁶

Firuz Şah bunun için öncelikle Hinduları devlet içerisinde önemli makamlara atadı. Başta Brahmanlar olmak üzere önemli mevkilere getirilen bu Hindu zatlara geniş yetkiler tanındı.⁵⁹⁷ Böylece Hindularla Müslümanlar aynı devlete hizmet gayesi ile bir araya gelecek ve aralarında dostluk kurulacaktı. Ancak selefleri döneminde uygulanan politikaları göz önünde bulundurarak bunun yalnızca Hindulara devlet yönetiminde yer vermekle gerçekleştirilemeyeceğinin farkında olan Sultan, her iki grup arasında evlilik yoluyla yeni sosyal bağlar kurmaya çalıştı. Bunu yaygın hale getirmek ve tebaaya emsal oluşturabilmek adına başta kendisi çeşitli Hindu kabilelerine mensup kadınları haremine dahil etti.⁵⁹⁸

Kaynaklarda çok sayıda⁵⁹⁹ eşi olduğu bildirilen Firûz Şah, bu evlilikleri gerçekleştirmeden önce İslâm dininin tek eşliliği önermesi ve yalnızca istisnai durumlarda sınırlı çok eşliliğe müsaade etmesi sebebiyle⁶⁰⁰ İslâm alimleri ile yaptığı görüşmelerde bu hususa bir çözüm bulmaya çalışsa da tatmin edici bir tavsiye alamaması üzerine hocası ve nâibi Mîr Fazlullâh İncû'ya başvurdu. Şîî mezhebine mensup olduğu düşünülen Mîr Fazlullâh, Sünni Firûz Şah'a diğer tüm hususlarda Sünni mezhebin gerektirdiği şekilde yaşasa da evliliklerini Şîî mezhebe göre yapmasını, zira bu mezhebin müt'a⁶⁰¹ ya da geçici evliliklere müsaade ettiğini ve bu sayede dilediği kadar kadınla

⁵⁹⁶ Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 290-291.

⁵⁹⁷ Sherwani, Sagar'da çıkan isyanın bastırılması için Siddhu'nun sağladığı yardım ve oğluna seksen dört köye ilaveten Mudhol'un cagir olarak verilmesinin bunun en somut emsallerinden biri olduğunu vurgular. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 143-144.

⁵⁹⁸ Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 291; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 143-144; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 154.

⁵⁹⁹ Firişte her gün 300 kadını haremine kabul ettiğini bildirir ancak bunun Firişte'nin sayısal verilerde yaptığı mübalağadan ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 365. Bayur ise 800 eşi olduğunu bildirir. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 427.

⁶⁰⁰ Sherwani farklı uluslararasıdaki eşitliği sağlayabilmek için evlilik sözleşmesi mahiyetinde bir anlaşma yapılma zorunluluğu sebebiyle de bir çözüm arayışı içerisine girmiş olabileceğine dikkat çeker. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 146.

⁶⁰¹ Sözlükte "menfaat, faydalanma" anlamındaki müt'a (mit'a), fıkıhta talâk, nikâh ve hac kelimelerine eklenerek farklı manalarda kullanılmaktadır. Buna göre müt'atü'n-nikâh Şîa'nın Ca'feriyye kolu tarafından meşru kabul edilen geçici evlilikleri ifade etmektedir. Aralarında dinen evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının, erkeğin kadına vereceği bir bedel karşılığında belirli bir süre karı-koca hayatı yaşamaları hususunda anlaşmaları" mânasına gelen müt'a nikâhı, İslâm'ın yasakladığı bir evlilik türü olması sebebiyle diğer mezhepler arasında kabul görmezken Şîa'nın en büyük kolu olan Ca'feriyye'de mubah sayılmaktadır. Müt'a hakkında detaylı bilgi için bkz. İbrahim Kâfi Dönmez, "Müt'a", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 174-180.

evlenebileceğini bildirdi. Mîr Fazlullâh'ın verdiği tavsiye ile vicdanını rahatlatan Firûz Şah'ın II. Muhammed'in kızı olan eşinin idaresindeki haremî, çok sayıda ırk ve dine mensup kadından oluşuyordu.⁶⁰² Özellikle Dekken'in üç dil bölgesinden, Andra Pradeş, Karnataka ve Maharaştra'dan gelen Hindu kadınlarla evlenen Firûz Şah, eşleri ve kadınlarını kendi adını verdiği Firûzâbâd⁶⁰³ şehrine yerleştirdi. Şehre inşa edilen kalenin önemli bir kısmı Sultan'ın en sevdiği hanımlarının her birine ayrı ayrı tahsis edilen odaların yer aldığı bir dizi avludan oluşuyordu. Farklı din ve ırka mensup çok sayıda kadının bulunduğu haremde yaşanabilecek karışıklıkların önüne geçmek için ise bir takım sıkı kurullar konuldu. Buna göre ayrı yerlerde tutulan bu kadınların hizmetine kendileriyle aynı ırka mensup en fazla 3 hizmetli verildi. İbadetlerini ve geleneklerini özgürce sürdürmeleri adına gösterilen müsamaha dilleri konusunda gösterilmedi ve yalnızca kendi ana dillerini konuşmalarına müsaade edildi.⁶⁰⁴ Sultan'ın haremde ölüm yahut farklı sebeplerden bir eksilme olduğunda aralarından yeni kadınlar seçebilmek için tüccarlar sürekli olarak farklı milletten kadın satın almakla vazifelendirildi.⁶⁰⁵ Yine bu politika gereği Kuzey ve Güney'deki komşu devletler ile evlilik yoluyla ittifaklar kurularak düşmanlıklara son verilmeye çalışıldı. Hindulara devlet idaresi içerisinde yer vermek, farklı ırklardan kadınlarla evlenmek ve tebaasının da bu evliliklere olumlu bakmasını sağlamanın yanı sıra farklı ülkelerde ve krallığının çeşitli bölgelerinde konuşulan dilleri öğrenen Firûz Şah, Müslüman tebaayı da bu dilleri öğrenmeleri için teşvik etti.⁶⁰⁶ Böylece Firûz Şah tarafından cesur adımlar eşliğinde yürütülmeye çalışılan bu politikanın sonraki devirlerde diğer hükümdarlara da emsal oluşturduğu, Âdilşâhî sultanı Yûsuf Âdil Şah'ın bir Maratha kadını ile evlenerek ortak bir kültürün yolunu açmaya çalıştığı görülmektedir.⁶⁰⁷

⁶⁰² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 364-365, 369-370; Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 288; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 427; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 145-146.

⁶⁰³ Sherwani Firûzâbâd'ın Gülberge bölgesinde bulunduğunu ve Bhima Nehri ile onun küçük kolu Bithora'nın birleştiği noktada yer aldığını bildirir. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 173, 16. dipnot. Ayrıca şehir hakkında detaylı bilgi için bkz. George Michell, Richard Maxwell Eaton, *Firuzabad Palace City of the Deccan*, Oxford University Press, Oxford 1992.

⁶⁰⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 369; Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 291-292; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmani*, 25; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 150.

⁶⁰⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 369-370; Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 291-292.

⁶⁰⁶ Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 291-292.

⁶⁰⁷ Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 296.

2.7.3. Sultan Tâceddin Firûz Şah Dönemi Siyasî Hadiseler

2.7.3.1. Bandah Navaz Seyyid Muhammed Gesu Daraz

4 Recep 721 (30 Temmuz 1321) tarihinde Delhi’de dünyaya gelen Seyyid Muhammed Gesu Daraz,⁶⁰⁸ 1413 senesinde bir grup müridiyle birlikte Behmenî Devleti başkenti Gülberge’ye gelerek kalenin içinde bulunan Ulu Cami’nin yakınındaki hankaha⁶⁰⁹ yerleşti.⁶¹⁰ Bu sırada Gülberge’de olmadığı anlaşılan Firûz Şah döndüğünde yanına aldığı ileri gelen devlet adamlarıyla birlikte halk nezdinde itibar gören Seyyid Muhammed Gesu Daraz’ın huzuruna vararak sadakatini sundu. Ayrıca kendisinin ve maiyetinin geçimini sağlayabilmesi için birkaç ekili arazinin gelirini Daraz’a tahsis etti.⁶¹¹ Ancak ikili arasındaki muhabbet kısa sürdü ve Gesu Daraz’ın İslâm hukukundan ayrıldığını düşünerek ilminden şüphe duymaya başlayan Firûz Şah’ın ona ve müritlerine karşı tutumu değişmeye başladı. Firûz Şah’ın aksine kardeşi Ahmed Han, Gesu Daraz’a bağlılığını sürdürmeye ve sık sık dergahına giderek buradaki dervişlere ihsanlarda bulunmaya devam etti. 818 (1415) senesi geldiğinde, ölümünün ardından olası bir taht kavgası yaşanmasının önüne geçmek isteyen Firûz Şah, oğlu Hasan Han’ı veliahdı ilan ederek kararını ileri gelen devlet erkanının oylamasına sundu. Oylama ile veliahtlığı resmen ilan edilen Hasan Han, törenin ardından babasının emri üzerine duasını almak için Gesu Daraz’ın hankahına gitti. Ancak Daraz, zaten sultan tarafından seçilen ve tüm hükümdarlık alametleri taktim edilen biri için aciz bir kul olan şahsının duasının beyhude

⁶⁰⁸ 4 Recep 721 (30 Temmuz 1321) tarihinde dünyaya gelen ve 16 Zilkade 825 (1 Kasım 1422) tarihinde Gülberge’de ölen Bandah Navaz Seyyid Muhammed Gesu Daraz, 1398 senesinde Timur’un ordularının Delhi’ye yaklaşması üzerine önce Devletâbâd’a ardından Gülberge’ye gitti. Şeyh Nizâmeddin Evliyâ’nın öğrencisi ve halefi olan, Hindistan’da yetişen Çeştiyye evliyâsının büyüklerinden Çerâğ-ı Dehlevî Nasîruddîn Mahmud’un öğrencisi ve halefi olan Gesu Daraz, aynı zamanda tasavvufi konularda nesir türünde eserler kaleme alan önemli bir şairdi. Dekken de kaleme alınmış ilk nesir kitabı olan ve Hz. Muhammed (s.a.v.) hakkında yazılan Mi’rac-ul-Aşikin adlı eserin müellifi olan Daraz, ayrıca Arapça, Farsça, Urduca çok sayıda eser kaleme almıştır. Hakkında detaylı bilgi için bkz. Khaliq Ahmad Nizami, “Gîsu Darâz”, *EF*, E. J. Brill, Leiden 1991, 1114-1116; Richard Maxwell Eaton, “Gîsu-Darâz,” *EIr*, 2001, XI/1, 1-3. M. S. Siddiqi, “Sayyed Muhammad al-Husaini Gesudaraz (721-825/1321-1422),” *Islamic Culture* 52/3, 1978, 173-184; Eaton, *A Social History of the Deccan 1300-1761 Eight Indian Lives*, 33-58.

⁶⁰⁹ Dervişlerin sohbet etmek ve zikretmek için toplandıkları, bir müddet ikamet ettikleri, bazen ise inzivaya çekildikleri mekânlar için kullanılan terim hakkında detaylı bilgi için bkz. Süleyman Uludağ, “Hankah”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, XVI, 42-43.

⁶¹⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 43; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma’âsir*, 38-39; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 17; İng. çeviri, 37; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 393; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 151.

⁶¹¹ Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 44; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma’âsir*, 39; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 151-152.

olacağını bildirmekle yetindi. Talebini bir kez daha yinelemesine karşın tacın ilahi kudret tarafından Ahmed Han'a bahşedildiğini ve onu bir başkasına vermesinin yararı olmayacağı yanıtını alarak öfkeye kapılan Firûz Şah,⁶¹² Gesu Daraz'ın bu tavrının karşılığı olarak dergahın saraya çok yakın olduğu ve müritlerinin zikir seslerinin sarayda yankılandığı gerekçesiyle dergahını başka bir yere taşımalarını istedi. Sultan'ın emri üzerine Gesu Daraz, bugün dahi Dekken'deki Hindu ve Müslüman halk tarafından saygı duyulan türbesinin bulunduğu alana yerleşti ve 16 Zilkade 825 (1 Kasım 1422) tarihindeki ölümüne kadar burada kaldı. Ancak Firûz Şah'ın bu tutumu başta kardeşi Ahmed Şah olmak üzere pek çok insanın tepki göstermesine sebep oldu.⁶¹³ Öyle ki müellifler ileriki sayfalarda detaylı şekilde ele alınacağı üzere, Firûz Şah'ın Vicayanagar karşısında aldığı mağlubiyetin Gesu Daraz'a kıymet vermemesinden kaynaklandığını bildirirler.⁶¹⁴

2.7.3.2. Birinci Vicayanagar Savaşı

Alâeddin Mücâhid Şah döneminde Vicayanagar üzerine yapılan ve her iki tarafın da ağır kayıplar vermesine sebep olan seferin ardından halefleri I. Dâvud Şah, II. Muhammed Şah, Gıyâseddin Tehmten Şah, Şemseddin II. Dâvud Şah zamanında Vicayanagar ile yapılan bir mücadeleye kaynaklarda yer verilmemektedir. Söz konusu dönemlerde II. Muhammed Şah zamanında savaş yerine ilim esaslı bir politika güdülmesi ve diğer sultanlar zamanında taht mücadeleleri ile meşgul olunması, iki devlet arasında vuku bulacak olası bir savaşın önüne geçse de sulh ortamı, Tâceddin Firûz Şah'ın tahta çıkmasından kısa bir süre sonra sona erdi ve takvimler 801⁶¹⁵ (1398) i gösterdiğinde tarih yeniden Behmenî-Vicayanagar mücadelesine tanıklık etti. Müelliflerin Behmenîlerden çok kısa bir süre önce güneyde kurulan Vicayanagar Krallığı ve Behmenîler arasında yaşanan mücadelelerin temeline birinin Hindu ötekini Müslüman olmasını yerleştirerek

⁶¹² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 388-389; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 17; İng. çeviri, 38; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 161; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 35; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 151-152, 164-166; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 256.

⁶¹³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 388-389; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 151-152, 164-166. Ancak Gesu Daraz hakkında Firişte ile aynı detayları paylaşan Herevî'nin Sultanın hangahını başka yere taşımalarını istemesinden bahsetmemesi ilginç bir detaydır.

⁶¹⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 44,45; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 39, 41.

⁶¹⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 370.

yapılan savaşları dinî sebeplere bağlamasına karşın⁶¹⁶ savaş öncesi yaşanan gelişmeler ve savaş sonrası yapılan anlaşmaların şartları esas sebebin siyasî ve ekonomik olduğunu göstermektedir.⁶¹⁷

Zengin kaynaklara sahip olan Hindistan'ın güney bölgesini tek bir hakimiyet altında birleştirmek, eskiden beri pek mümkün olmamış ve tarih boyunca bu topraklar iki ya da üç güçlü devletin idaresi altında olmuştur. Coğrafi faktörler sebebiyle tüm toprakları bir taç altında toplama planları her daim hayalde kalan devletler, özellikle Krişna ile Tungabhadra nehirlerinin suladığı topraklar sebebiyle sık sık savaş meydanında karşı karşıya gelmiş, ciddi can ve mal kaybı yaşamışlardır. Söz konusu coğrafyada hüküm süren ve hemen hemen aynı dönemde kurulan iki devlet olan Vicayanagar Krallığı ve Behmenî Devleti'nin birbirlerinin hakimiyeti altındaki toprakları kendi topraklarına dahil etme, Krişna ve Tungabhadra nehirleri arasındaki verimli bölge Raichur Doab'a sahip olma gayesi Dekken ve Güney Hindistan bölgesinde sık sık mücadele yaşanmasına sebep olmaktaydı. Bu durum Firûz Şah döneminde de geçerliliğini korudu ve saltanatının neredeyse tamamında⁶¹⁸ Vicayanagar ile mücadele etti.⁶¹⁹ Öyle ki Herevî, Firûz Şah'ın Vicayanagar'ı esas hedefi haline getirdiğini bildirir.⁶²⁰

Raichur'a karşı sefer düzenleyen II. Harihara, Behmenî ordusunu ikiye bölmek ve bu sayede Firûz Şah'ın kendisine karşı koymasının önüne geçmek için Gondvana'nın Kerla Racası Narsing'i Behmenî topraklarını kuzeyden istila etmesi için kışkırttıktan

⁶¹⁶Tabataba Vicayanagar üzerine düzenlenen seferleri kaleme alırken “kafirleri bastırmak”, “İslâm'ı güçlendirmek”, “kafirleri yok etmek”, “kafirlerle karşı dini bir savaş başlatmak”, gibi ifadeler kullanarak seferlerin tamamen dini amaçlarla ve İslâmiyet'e hizmet gayesiyle yapıldığını vurgulamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 34, 41, 43, vd.; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 28, 37, 39, vd.

⁶¹⁷Gurty Venket Rao, “The Bahmani-Vicayanagar Relations”, 264-277.

⁶¹⁸Tabataba Firûz Şah'ın saltanatı boyunca Hindulara karşı yirmi üç yahut bir rivayete göre yirmi dört sefere çıktığını, bunların çoğunu Vicayanagar üzerine yaptığını ve çoğunda Vicayanagar'ın mağlup edildiğini bildirmektedir. Nitekim Firişte'nin bu hususta verdiği bilgiler de Tabataba'yı doğrular niteliktedir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 45; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 40; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 364, 370; Abdul Majeed Siddiqui, “Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan”, 292.

⁶¹⁹Abdul Majeed Siddiqui, “Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan”, 292; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 152; Gurty Venket Rao, “The Bahmani-Vicayanagar Relations”, 264-266; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 261.

⁶²⁰Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 13; İng. çeviri, 28-29.

sonra oğlu Deva Raya'yı⁶²¹ otuz bin atlı olmak üzere toplamda seksen bin askerden müteşekkil bir ordu ile⁶²² Raichur ve Mudgal'ı ele geçirmek için gönderdi.⁶²³ Harihara'nın planı işe yaradı ve Berâr ile Devletâbâd ordusunu Narsing'in üzerine göndermek zorunda kalan Firûz Şah, geri kalan on iki bin askeriyle birlikte Deva Raya'nın üzerine yürüdü.⁶²⁴ Ancak Behmenî ordusu Krişna Nehri'ne vardığında yağmur mevsimi sebebiyle nehirde yaşanan taşmalar, Vicayanagar askerlerinin konumlandığı nehrin diğer kıyısına geçmeyi imkansız kıldı. Firişte'nin aktardığı bilgiye göre güvendiği adamlarını toplayarak bu duruma bir çözüm bulmaya çalışan Firûz Şah, tatmin edici hiçbir savaş stratejisi tavsiyesi alamaması sebebiyle kararsız bir vaziyetteyken Behmenî ordusunda yer alan Kadı Siraceddîn⁶²⁵ adlı bir kişi huzuruna vararak planını anlattı. Buna göre yanına aldığı birkaç adamla Vicayanagar ordusuna sızma ve uygun vakitte racanın oğlunu öldürerek Behmenî askerlerinin karşı kıyıya geçmesini sağlamak için müsaade istedi. Başlangıçta yapılan bu planı olumlu karşılamayan Sultan'ın kısa süre sonra müsaade etmesi üzerine yanına aldığı 7 adamıyla birlikte dilenci ve deli kılığına girerek önce Raca'ya gösteri yapacak müzisyen ve dansçıların arasına karışan Kadı Siraceddîn,⁶²⁶ daha sonra müzisyen ve çalgıcı kılığına girerek Deva Raya'nın huzurunda gerçekleştirilen

⁶²¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 370. Sewell ve Sherwani II. Bukka'nın gönderildiğini bildirir. Bkz. Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 206; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 153.

⁶²² Bayur ve Haig 30.000 i atlı toplamda 900.000 kişiden oluşan bir ordu ile yola çıktığını bildirir. Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 387; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425.

⁶²³ Haig, Harihara'nın bizzat sefere katıldığını kaydeder. Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 389.

⁶²⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 370-371; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 387; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 206; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 268-269.

⁶²⁵ "قاضی سراج" Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 14.

⁶²⁶ Firişte, Sirâceddîn ve beraberindekilerin Deva Raya huzurunda tertip edilen eğlenceye sızma olayını şu şekilde aktarır: Sultanın onay vermesi ile gece vakti dilenci kılığına giren Sirâceddîn ve adamları, kampın dansçı kızlar için ayrılan bölümüne giderek burada bulunan dansçı kızlardan biriyle birlikte oldu. Ertesi gün kızın Deva Raya'nın kampına gitmek için hazırlandığını görünce, daha evvel hiç kraliyet kampı görmediğini ve kendisini de yanlarında götürmesini söyleyip kışkırtarak bir aşık rolü yaparak onu yalnız bırakmaması için kızı yalvardı. Ancak kızın kendisine yalnızca müzisyenlerin eşlik edebileceğini söylemesi üzerine çok iyi davul çaldığını gösteren Sirâceddîn, bu sayede kızı adamlarıyla birlikte yanına gitmeye ikna etti. Derhal müzisyen ve dansçı kılığına giren Sirâceddîn ve adamları, eğlencenin tertip edileceği kampa girdi. Dans gösterisi biten kızların ricası üzerine eğlence alanına kabul edilen Sirâceddîn ve adamları, kimliklerini ifşa etmeden dans etmeye başladılar. Dansın bitiminde çıkardıkları hançeri Deva Ray'ın oğluna sapladıktan sonra yanındaki adamlara saldırdılar. Detaylı bilgi için bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 371-373; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 154.

eğlenceye sızmayı başardı.⁶²⁷ Firûz Şah'ın ulusallaştırma politikası sayesinde Hindu sanat ve geleneğini özümseyen, yerel dillerini çok iyi konuşan Sirâceddîn ve adamlarının, eğlencedeki herkesin iyice sarhoş olduğu esnada prensin oğlunu öldürmesinin⁶²⁸ orduda yarattığı karışıklıktan faydalanarak nehri geçen Firûz Şah ve adamları, ani bir baskınla Vicayanagar ordusunu mağlup etti. Oğlunun ölümünün verdiği üzüntü ile daha fazla direnemeyen Deva Raya ve askerlerini Tungabhadra nehri üzerinden başkentlerine kadar takip eden Firûz Şah, bu esnada kardeşi Ahmed Han ve Mîr Fazlullâh İncû'yu güneydeki vilayetleri ele geçirmek üzere gönderdi. Birçok şehre saldırarak içlerinde brahmanlarında bulunduğu çok sayıda kişinin esir edilmesi üzerine anlaşma teklifinde bulunan Harihara'nın, altı yüz bin hun savaş tazminatı ödemesi⁶²⁹ ve iki devletin sınırlarının savaştan önceki haliyle kalması şartıyla taraflar arasında sulh sağlandı.⁶³⁰

⁶²⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 371-373; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 14; İng. çeviri, 30-31; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 387-388; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 206; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 153-154; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 269.

⁶²⁸ Sewell öldürülenin Prens II. Bukka'nın oğlu olduğunu bildirirken, Haig Raca Harihara'nın oğlu olduğunu kaydeder. Bkz. Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 206; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 388.

⁶²⁹ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425. Ancak Firişte Vicayanagar tarafından savaş tazminatı ödendiği yönünde bir bilgiye yer vermeyip Firûz Şah'ın yalnızca esir edilen Brahmanların serbest bırakılmasına karşı düşük bir fidye ödenmesi ile yetindiğini, ayrıca esirler için ödenen tazminata ilaveten barış için aracı olması sebebiyle Mîr Fazlullâh İncû'ya da hediye mahiyetinde ödeme yapıldığını bildirirken, Tabataba Vicayanagar'ın savaş tazminatı olarak 33 lak tenge ödendiğini ve bunu her yıl düzenli olarak göndermeyi taahhüt ettiğini bildirir. Herevî ise Behmenî ordusunun savaşta sayılamayacak kadar çok ganimet elde ettiğini kaydetmekle yetinir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 374-375; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 42; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 37; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 14-15; İng. çeviri, 32; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 269; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 155.

⁶³⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 42; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 37; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 372-375; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 388-389; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 206; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 197-198; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 153-155; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 269. Ayrıca Haig daha evvel iki devlet arasında yapılan ve savaşa dahil olmayan sivil halkın öldürülmemesini taahhüt eden anlaşmaya riayet edildiğini bildirir. Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 389.

2.7.3.3. Kerla Racası Narsing ile Mücadele

Vicayanagar meselesini başarı ile hallettikten sonra 802⁶³¹ (1399) yılında Sagar'a doğru ilerleyen Firûz Şah, Hindu yerel şeflerin sadakatlerini sunmalarının ardından bölgenin adını Nusratâbâd olarak değiştirdi. Bir süre Bhima Nehri⁶³² kıyısında kalan Sultan, burada kendi adı ile anılan Firûzâbâd⁶³³ şehrini inşa ettirdi.⁶³⁴ 2-3 ay bölgede kalan Firûz Şah, daha sonra Mâlvâ ve Handeş sultanlarının kışkırtması ve Vicayanagar Racası II. Harihara'nın desteği ile Behmenî topraklarına saldıran Kerla⁶³⁵ Racası Narsing'in⁶³⁶ üzerine yürüdü. Mahur'a vardığında Narsing'i destekleyen yerel şefin, Behmenî gazabına uğramamak için Sultan'a sadakatini sunmasının ardından burada 1 ay 5 gün kalan Firûz Şah, bu süreçte hem Vicayanagar Racası hem de yerli şeflerin desteğini kaybederek yalnız kalan Narsing'in üzerine yürüdü.⁶³⁷

Behmenî topraklarına saldırması için kendisini teşvik eden Mâlvâ ve Handeş sultanlarından yardım talep etmesine karşın olumlu yanıt alamayan Narsing'in, Firûz Şah'ın Behmenî hakimiyetini kabul ederek düzenli haraç ödemesi halinde affedilme çağrısına olumlu yanıt vermemesi üzerine taraflar savaş meydanında karşı karşıya geldi. Bu esnada Sultan Mahur'dan Elliçpur'a geçtiği için Behmenî ordusunun sağ kanadını; Hân-ı Hânân Ahmed Han ve sol kanadını; Mîr Fazlullâh İncû komuta etmekteydi. Savaş sırasında Bahadır Han, Dilâver Han ve Rüstem Han gibi önemli Behmenî komutanların öldürülmesi ve ordu içerisinde Ahmed Han'ın öldüğü haberlerinin yayılması askerlerin bir an için dağılmasına sebep olduysa da tecrübeli devlet adamı Mîr Fazlullâh İncû'nun Sultan'ın büyük bir orduyla Elliçpur'dan geldiğini ilan etmesi ve öldüğü sanılan Ahmed

⁶³¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 43; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 37; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 375.

⁶³² "آب جہنور" Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 43.

⁶³³ "آباد فیروز" Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 43.

⁶³⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 43; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 37-38, 47; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 17; İng. çeviri, 36; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 155-156; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 153-154; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 256. Ancak Herevî Firûzâbâd şehrinin Narsing ile yapılan mücadelenin ardından inşa edildiğini bildirmektedir. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 17; İng. çeviri, 36; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 391.

⁶³⁵ "کیرلا" Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 16.

⁶³⁶ "ہر سنگ" Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 16.

⁶³⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 375-376; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 390; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 33; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 156; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 153; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 255.

Han'ın bu esnada gelerek ona destek vermesi sayesinde Narsing'in oğlu⁶³⁸ ele geçirildi.⁶³⁹ 2 ay süren kuşatma Narsing'in bizzat Elliçpur'daki Sultan Firûz Şah'ın huzuruna vararak vassalı olmak ve haraç ödemek için yalvarmasıyla son buldu. Ayrıca anlaşma maddeleri arasında 40 fil, çok sayıda altın ve gümüşle birlikte Firûz Şah'ın ulusallaştırma ve komşu devletlerle evlilik yoluyla dostane münasebetler kurma politikası gereği Narsing'in kızını Behmenî sultanına vermesi şartı da bulunuyordu. Nihayetinde iki taraf arasında sulh sağlandı ve Kerla'nın idaresi Behmenî Devleti'ne tabî olması şartıyla yeniden Narsing'e verildi.⁶⁴⁰ Zafer ile Gülberge'ye dönen Firûz Şah, savaşta gösterdiği üstün başarılarından dolayı Mîr Fazlullâh İncû'yu Berâr ordusu komutanlığına atadı.⁶⁴¹

Kerla Racası Narsing'i itaat altına alarak Kerla'yı yeniden onun idaresine bırakan Firûz Şah'ın kesin olmamakla birlikte Firişte'nin verdiği bilgilerden de yola çıkarak Telingana ülkesine ilerlediği düşünülmektedir.⁶⁴² Firişte, yolda birçok kaleyi ele geçirdiğini ve Rajahmundri⁶⁴³ kalesini işgal ettiğini, Telingana'yı ilhak ederek haraç ödemeye mecbur bıraktığını aktarmaktadır.⁶⁴⁴ Ancak Firişte'nin bu konudaki kayıtları doğru dahi olsa, bunun muhtemelen kalıcı bir ele geçirme olmadığı anlaşılmaktadır.⁶⁴⁵

2.7.3.4. Firûz Şah'ın Emîr Timur ile Münasebeti ve İkinci Vicayanagar Savaşı

Sultan Firûz Şah döneminde yaşanan en önemli gelişimlerden biri de hiç kuşkusuz Semerkant merkezli geniş bir coğrafyada hakimiyet tesis eden ve kurucusunun adına

⁶³⁸ Gopal Ray. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 377. Kosal Ray. Bkz. Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 390.

⁶³⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 376-377; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 390; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 33; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 156-157.

⁶⁴⁰ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, 16; İng. çeviri, 36; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 390-391; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 33-34; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 156-157; Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 286, 292; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 255.

⁶⁴¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 378; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 391; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425.

⁶⁴² Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 157; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 255. Ayrıca hem Firişte hem de Tabataba Telingana ülkesinin çoğunun Firûz Şah döneminde ele geçirildiğini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 364; Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 45.

⁶⁴³ "مندری راج" Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 45.

⁶⁴⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II,

⁶⁴⁵ Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 158.

izafeten Timurlular olarak adlandırılan devletin kurucu hükümdarı Emîr Timur ile elçiler aracılığıyla yaptığı haberleşmedir. 804⁶⁴⁶ (1401/1402) yılında Timur'un Hindistan'ı işgal etmek ve belki de oğullarından birini Delhi'ye sultan yapmayı planladığını yaptığını işiten Firûz Şah, Mîr Fazlullâh İncû'nun damadı Emîr Nâkiyüddîn Muhammed ve Mevlana Fazlullah Sebzevârî'yi çeşitli hediyeler ve Timur'un Delhi'ye gelmesi yahut oğullarından birini buraya sultan yapması halinde kendisinin huzuruna vararak saygılarını sunacağını ve destek vereceğini bildiren bir mesaj ile Semerkant'a gönderdi. Altı ay sonra Timur'un huzuruna çıkarak hediyeleri ve mesajı ileten elçiler, Timur'un Firûz Şah'ı oğlu ilan ettiğini⁶⁴⁷, Mâlvâ, Gucerât ve Handeş'in onun hakkı olduğunu bildiren bir ferman ve çeşitli hediyeler⁶⁴⁸ ile geri döndüler.⁶⁴⁹ Firûz Şah ve Timur arasındaki gelişmeler ile endişeye kapılan Mâlvâ ve Handeş sultanları, bir yandan Dekken Sultanı ile dostane münasebetler kurabilmek için adım atarken bir yandan da Firûz Şah'ın Timur'un desteği ile hakimiyet bölgelerini ele geçirmesinden endişe duyarak Vicayanagar Racasına Dekken üzerine gerçekleştireceği olası bir seferde kendisine destek vermeyi taahhüt eden gizli mesajlar illettiler. Bu gelişme, daha evvel yapılan anlaşmada Behmenî Devleti'ne haraç ödemeyi kabul eden Vicayanagar Racası'nın bu haracı göndermemesine sebep olurken aynı zamanda iki devlet arasında gerçekleşecek yeni bir savaşın fitili ateşledi.⁶⁵⁰

Müelliflerin aktardığına göre Behmenî hakimiyetindeki Mudgal'de yaşayan bir kuyumcunun⁶⁵¹ müzik, güzel sanatlar ve konuşmada mahir Nehal⁶⁵² adında genç ve güzel bir kızı vardı. Vicayanagar'a gitmek üzere yola çıkan ve Mudgal'deki bu kuyumcunun evinde mola veren bir Brahmanın methini işittiği bu kızı görmek için ısrar etmesine

⁶⁴⁶ Fersishta, II, 378; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar* (1526), 426.

⁶⁴⁷ "... iyiliğimi isteyen oğlun (ferzend-i hayırhah..." Bkz. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar* (1526), 426.

⁶⁴⁸ Firişte, Timur'un Mâlvâ ve Gucerat'ın Firûz Şah'a teslimini bildiren bir ferman ile birlikte mücevherlerle süslü bir kılıç, kaftan, bir köle ve Dekken'de daha önce görülmemiş güzellikte dört Suriye atı gönderdiğini bildirir. Bkz. Fersishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 379.

⁶⁴⁹ Fersishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 378; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 391; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmani*, 26; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar* (1526), 426; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 158-159.

⁶⁵⁰ Fersishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 379; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 391; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar* (1526), 426-427; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 159.

⁶⁵¹ Sewell çiftçi olduğunu kaydeder. Bkz. Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 209.

⁶⁵² Haig ve Sherwani adının Parthal olduğunu bildirir. Bkz. Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 391; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 159.

dayanamayan kuyumcu, sonunda kızını görmesine müsaade etti.⁶⁵³ Nehal ve çaldığı müzikten çok etkilenen Brahman'ın bunu Vicayanagar ülkesindeki dostlarına anlatması üzerine Nehal'in methi, Raca Deva Raya'ya⁶⁵⁴ kadar ulaştı. Raca'nın Mudgal'e⁶⁵⁵ dönerek kızı ve ailesini sarayına getirmekle vazifelendirmesi üzerine bölgeye dönen Brahman, kızlarının Raca'nın haremine girmesi halinde onlara büyük servetler ihsan edileceğini bildirdi. Ancak Nehal'in vaatler karşısında ikna olan ailesini, Raca ile evlenmesi halinde bir daha onları görmesine müsaade edilmeyeceğini söyleyerek vazgeçirdiğini işiten Deva Raya, otuz bin kişilik kuvvet ile sınıra doğru ilerledi. Raca'nın 5000 kişilik birliği Tungabhadra'yı geçerek Mudgal'deki kızı huzuruna getirmekle vazifelendirmesi ve nihayetinde Vicayanagar askerlerinin gelmek üzere olduğu haberini önceden alan kuyumcu ve Mudgal halkının ormana çekilmesi ile öfkeye kapılan askerlerin yağma yaparak geri çekilmesi, daha önce Harihara ve Firûz Şah arasında yapılan anlaşmayı sona erdirdi.⁶⁵⁶

Olanlardan haberdar olan Firûz Şah, 809⁶⁵⁷ (1407) senesinde⁶⁵⁸ Ahmed Han ve Mîr Fazlullâh İncû'nun da aralarında bulunduğu büyük bir ordu ile Vicayanagar'a doğru hareket etti.⁶⁵⁹ Burayı ele geçirmenin kolay olmayacağını bilen Sultan, kardeşi Ahmed Han'ı güneye, Hindu Siddhu'yu Berâr kuvvetleriyle birlikte Karnatik'in en önemli kalesi olan Bangapur istikametine gönderirken, kendisi ise Deva Raya'nın ordusunun karşısına kamp kurdu. Raca daha önce kendisine ilettikleri gizli mesajlarla Dekken Sultanı'na karşı vereceği mücadelede destek göndereceklerini vaat eden Handeş, Gucerat ve Mâlva

⁶⁵³ Firishta, bu Brahman'ın kuyumcunun evinde on sekiz ay kalarak kıza müzik ve dans dersleri verdiğini, kızı gibi benimsediği Nehal'i bir prenses yapmaya niyet ettiği için Vicayanagar ülkesine giderek Racaya kızıdan övgü ile bahsettiğini bildirir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 380.

⁶⁵⁴ “رای دیو” Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 15. Ancak Haig II. Bukka olduğunu bildirir. Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 392.

⁶⁵⁵ “بدهول” Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 15.

⁶⁵⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 380-382; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 15; İng. çeviri, 32-34; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 391-392; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 209; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 427; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 159-161; Gurty Venket Rao, “The Bahmani-Vicayanagar Relations”, 269-270.

⁶⁵⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 383.

⁶⁵⁸ Ancak Herevî ilk zaferin kutlamaları henüz sürerken Vicayanagar Racasının yaptıklarını haber alan Firûz Şah'ın derhal yeniden sefere çıktığını bildirerek iki savaş arasında bir zaman dilimi bırakmaz ve art arda gerçekleştiğini kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 15; İng. çeviri, 32.

⁶⁵⁹ Sewell, Firûz Şah'ın bu sefere çıkmasında daha önceki savaşın ardından Vicayanagar Racası ile yapılan anlaşmada bildirilen haracın ödenmesinde yaşanan gecikmenini etkili olduğunu bildirir. Bkz. Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 209.

sultanlarına yardım çağrısında bulundu. Ancak çağrısına bir yanıt alamadığı gibi Siddhu'nun Bangapur'u ele geçirdiğini⁶⁶⁰ ve Ahmed Han'ın gönderildiği güneyden çok sayıda esir ile geri geldiğini haber aldı.⁶⁶¹ Bu sebeple Vicayanagar'ın direndiğini gören Firûz Şah'ın, Ahmed Han ve Mîr Fazlullâh İncû ile yapılan müzakerelerin ardından Ahmed Han'ı yerine bırakarak Adoni'yi ele geçirmek için yola çıkmaya karar verdiği esnada anlaşma için elçilerini Sultan'ın huzuruna gönderdi. Yapılan anlaşmaya göre Deva Raya kızını Firûz Şah'ın haremine dahil edecek ve zaten ele geçirilen Bankapur ilerde yaşanabilecek bir anlaşmazlığı ortadan kaldırmak için gelinin çeyizi olarak Sultan'a sunulacak, yüklü miktarda para ve inciye ilaveten 50 fil, okuma yazma ve dansla mahir 2000 erkek ve kadın köle hediye edilecekti. Sultan'ın şartlarının Raca tarafından kabul edilmesi ve iki devlet arasında yeniden sulh sağlanması üzerine Vicayanagar prensesi kaybedilen bir savaşın bedeli olarak Behmenî Devleti'ne sunulacak olsa da düşman devletlerle evlilik yoluyla dostane münasebetler kurma politikası güden Firûz Şah, her iki devlet arasında iyi niyet yaratması için Mîr Fazlullâh İncû ve Ahmed Han'ı, prensesi şanına uygun şekilde başkente getirmek üzere Vicayanagar ülkesine gönderildi. Prensesin gelişi tören eşliğinde kutlandı. Karşılığında Vicayanagar'a davet edilen ve görkemli bir tören eşliğinde karşılanan Firûz Şah'ın gelişi şerefine ziyafetler tertip edildi.⁶⁶²

2.7.3.5. Üçüncü Vicayanagar Savaşı

Vicayanagar ile yapılan anlaşma sonrası kıymetli hediyeler ile ordugahına dönen Firûz Şah, iki devletin mücadele etmesine sebep olan Mudgal'deki kuyumcunun kızını getirterek oğlu Hasan Han ile evlendirdi.⁶⁶³ Daha sonra en büyük düşmanlarından biriyle

⁶⁶⁰ Firişte Bankapur'u Mîr Fazlullâh İncû'nun ele geçirdiğini daha sonra Siddhu'nun idaresine vererek sultanın kampına döndüğünü bildirir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 384.

⁶⁶¹ Firişte 60.000 esir ele geçirdiğini bildirir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 384; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 392.

⁶⁶² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 383-387; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 392; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 34-35; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 209; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 427; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 161-162; Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 292; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 270; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 153.

⁶⁶³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 387; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 393; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 209; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 163. Ayrıca Haig, I. Muhammed Şah döneminde Behmenî Devletindeki Hindu sarrafların toplattırdıkları paraları eriterek anlaşma yaptıkları Vijayangar ve Telingana

sulh yapmanın verdiği rahatlık ile 1417 senesinde Reddi Krallığının⁶⁶⁴ Vema kolundan Peda Komati Vema ile ittifak kurarak başarılı seferler gerçekleştiren Firûz Şah, Vicayanagar ile aralarında mücadele yaşanmasına sebep olan Pangal⁶⁶⁵ Kalesi'ni⁶⁶⁶ kuşatma altına aldı.⁶⁶⁷ Böylece Behmenî askerleriyle Vicayanagar askerleri bir kez daha savaş meydanında karşı karşıya geldi.⁶⁶⁸

Firîşte'nin bildirdiğine göre iki yıl boyunca kuşatma altına alınması ve garnizona herhangi bir erzak ulaştırılmasının önüne geçilmesine karşın Pangal, bir türlü ele geçirilemedi.⁶⁶⁹ Üstelik Behmenî ordusunda baş gösteren salgın, çok sayıda kişinin hayatını kaybetmesine, geri kalan askerlerin ise korku ve endişeye kapılmasına sebep oldu.⁶⁷⁰ Nihayetinde Behmenî cephesinde meydana gelen karışıklığı fırsat bilen Deva

Racalarının paralarını bastıkları için cezalandırılan ve yerlerine Delhi'den gelerek Dekken'e yerleşen sarrafların vazifelendirdiği Dekkenli sarrafların yeniden mesleklerini icra etmelerine müsaade edildiğini bildirir. Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 393.

⁶⁶⁴ Reddi Krallığı hakkında detaylı bilgi için bkz. N. Venkata Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, Universty of Madras, Madras 1939, 7-36; M. Somasekhara Sarma, *History of the Reddi Kingdom (Circa 1325 A. D., to Circa 1448 A. D.)*, Andhra University, Waltair 1948; M. Rama Rao, "Foundation of the Reddi Kingdom", *Indian History Congress Allahabad (8-9-10 October 1938)*, Gopi Lal Dikshit, Allahabad 1938, 249-250; M. Rama Rao, "Kumāragiri Reddi, 1381-1403 A.D.", *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol-3 (1939), 747-759; R. Subbarao, "The Reddi Kings and Their contributions to Andhradesa", *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol-9 (1946), 258-263.

⁶⁶⁵ "قلعة پانگل" Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 45.

⁶⁶⁶ Sewell Raichur'un 60 mil doğusunda bulunduğunu, Rao ise Adoni'nin 70 mil kuzey doğusunda olduğunu yazar. Bkz. Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 212; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 270.

⁶⁶⁷ Sherwani Firûz Şah'ın sefer esnasında Vicayanagar Racasının Pangal kalesini ele geçirdiği haberini aldığını, bu sebeple yönünü Pangal'e çevirdiğini bildirir ve Behmenî Devletini haraç talep etmekten vazgeçirmek isteyen Vicayanagar Racasının Pangal'ı ele geçirerek gücünü ispatlamayı ve haraç talebinden vazgeçirmeyi amaçladığını ekler. Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 163.

⁶⁶⁸ Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 24-28; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 393-394; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 35; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 198; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 212; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 427; Sarma, *History of the Reddi Kingdom (Circa 1325 A. D., to Circa 1448 A. D.)*, 162-164; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 163.

⁶⁶⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 45; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 40; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 389-390; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 17-18; İng. çeviri, 38; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 394; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 36; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 427. Ancak müelliflerimizden Tabataba Firûz Şah'ın Telingana bölgesine sefer düzenlediğini ve tüm bölgeyi hakimiyet altına aldıktan sonra ülkesine döndüğünü kaydederken, Herevî seferin Telingana bölgesine yapıldığını vurgulamak için Varangal'ı kastettiğini düşündüğümüz "ارتگل" kelimesini kullanır ve Pangal adına yer vermez. Fakat anlattığı sefer ile Pangal'ı kastettiği aşıkardır. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 44-45; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 40; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 17.

⁶⁷⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 389-390; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 394; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 198; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan*

Raya'nın büyük bir ordu ile saldırıya geçmesi ve Velamaların Vicayanagar tarafına geçmesi, rüzgarın tersine esmesine sebep oldu. Hindulara karşı cesurca mücadele eden Mîr Fazlullâh İncû, Behmenî ordusundaki bir Hindu tarafından öldürülürken,⁶⁷¹ Ahmed Han ise yaralandı.⁶⁷² İncû'nun ölümü Firuz Şah'ın eleme kapılmasına ve askerlerin savaşı kazanacaklarına olan inançlarını yitirmelerine neden oldu. Geri çekilen Behmenî kuvvetlerini takip eden Deva Raya ve ordusu, çok sayıda Müslüman köyü tahrip edip camileri yıktıktan sonra Kondavidu'ya doğru ilerleyerek Firûz Şah ile ittifak kuran Peda Komati Vema'yi yenilgiye uğrattı.⁶⁷³ Savaş esnasında yaralanan Ahmed Han, Doab bölgesine ilerleyen Vicayanagar askerlerini geri püskürtmeyi başarmasa da savaş, Vicayanagar'ın galibiyeti ile son buldu.⁶⁷⁴

2.7.4. Sultan Tâceddin Firûz Şah'ın Son Günleri, Ölümü ve Karakteri

Yaşanılan son mağlubiyet ile üzüntüye kapılan Firûz Şah, yaşlanmış olmasının da etkisiyle devlet idaresini Aynü'l-Mülk ve Nizâmü'l-Mülk adını verdiği Bidar⁶⁷⁵ ve Hoşyar⁶⁷⁶ isimli iki azatlı kölesine devretti.⁶⁷⁷ Ahmed Han'ın özellikle Seyyid

Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526), 427. Herevî ise kötü iklim koşulları sebebiyle çok sayıda insan ve hayvanın yok olduğunu bildirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 18; İng. çeviri, 38-39.

⁶⁷¹ Mîr Fazlullâh İncû'nun ölümünü daha öncesine kaydeden Tabataba öldürülmüş olmasından bahsetmezken, Firişte Deva Raya tarafından rüşvet verilmek suretiyle öldürtüldüğünü bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 44; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 40; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 390.

⁶⁷² Herevî bu esnada askerlerin Firûz Şah'a kaçarak güvenli bir yere ulaşmasını, onun güvenliğinin ordunun güvenliği anlamına geldiğini söylemelerine karşın onun kaçarak askerlerini ölüme ya da esarete terk etmesinin mümkün olmayacağını bildirerek savaşmaya devam ettiğini ve nihayetinde yaralandığını bildirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 18; İng. çeviri, 39.

⁶⁷³ Ramanayya, Peda Komati Vema'nın bu mücadelede öldürüldüğünü hatta Kondavidu tarihinin sona erdiğini bildirmektedir. Bkz. Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 30.

⁶⁷⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 45; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 40; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 389-391; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 18; İng. çeviri, 38-39; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 28-30; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 394; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 36; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 212-213; Sarma, *History of the Reddi Kingdom (Circa 1325 A. D., to Circa 1448 A. D.)*, 163-166; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 427; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 163-164; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 270; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 153; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 255.

⁶⁷⁵ "بیدار" Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 44.

⁶⁷⁶ "هشیار" Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 44.

⁶⁷⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 45; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 41; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 391; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 393; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 36.

Muhammed Gesu Daraz'ın kehaneti sonrası halk ve askerler nezdinde itibarının artmasından rahatsızlık duyan bu zatlar, Sultan'a sürekli olarak oğlunun tahta geçmesinin ancak onun ortadan kaldırılması ile mümkün olacağı telkininde bulunmaktaydılar. Yapılan baskılara daha fazla karşı koyamayan Firûz Şah, nihayetinde Ahmed Han'ın kör edilerek tahta çıkma ihtimalinin ortadan kaldırmasını emretti. Ancak kardeşinin bu planından haberdar olan⁶⁷⁸ Ahmed Han, oğlu Alâeddin'i⁶⁷⁹ de yanına alarak Gesu Daraz'ın hangahına vardı.⁶⁸⁰ Daraz'ın her ikisine de hükümdarlık müjdesinde bulunmasının ardından eve dönen Ahmed Han, Basra'da at tüccarı olan, cesareti, cömertliği, iyi hizmeti ile bilinen ve saltanat mücadelesinde kendisine destek olmak amacıyla gelen Halef Hasan'ı⁶⁸¹ kendisini beklerken buldu. Ahmed Han, canını tehlikeye atmamak için dönmesini istemesine karşın iyi gününde yanında olduğu gibi kötü gününde de yanında olacağını bildiren Halef Hasan ve 400 adamıyla birlikte Hanapur'a⁶⁸² doğru yola çıktı. Ancak Ahmed Han'ın gittiğini haber alan Aynü'l-Mülk ve Nizâmü'l-Mülk, 30 fil ve yirmi bin asker ile Ahmed Han'ı takibe başladı.⁶⁸³

Gelen kuvvetlerin Ahmed Han'ın ordusundan sayıca üstün olduğunu gören Halef Hasan'ın bir hileye başvurması, rüzgarın Ahmed Han ve destekçileri lehine esmesini sağladı.⁶⁸⁴ Berâr'dan Kalyan'a varan tahıl tüccarlarının yanlarında getirdiği çok sayıda öküzü satın alarak boynuzlarına bağlattırdığı bezlerle kamufle eden Halef Hasan, önlerine atlıları koyarak karanlıkta hepsinin Ahmed Han'a destek için gelen kuvvetler olduğunun sanılmasını sağladı. Ayrıca onlara katılmak için gelen emîrlerin askerleriyle birlikte yola

⁶⁷⁸ Tabataba kız kardeşinin oğlu olan Şir Han'ın “خان شیر” haber verdiğini bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 48; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 42.

⁶⁷⁹ “خان ظفر” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 48.

⁶⁸⁰ Firîşte, Gesu Daraz'ın Alâeddin'in başındaki sarığı alarak iki parçaya böldükten sonra birini onun birini babasının başına bağlayarak her ikisini de hükümdarlıkla müjdelediğini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 392.

⁶⁸¹ “حسن خلف” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 48. Halef Hasan desteği ve mücadele esnasında gösterdiği yararlılık sayesinde Ahmed Han'ın hükümdarlık zamanında *Melik-üt Tüccar* ünvanını aldı. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 48; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 42; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 428.

⁶⁸² “خاناپور” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 49.

⁶⁸³ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 47-50; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 41-44; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 391-394; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 18; İng. çeviri, 40; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffâr ve-âlih*, I, 161-162; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 394-395; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 36-38; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 166-167.

⁶⁸⁴ Tabataba Ahmed Han'ın gelen kuvvetlerin kalabalık olduğunu görünce geri çekilmek istediğini ancak Halef Hasan'ın yara almadan savaş alanını terk etmenin utanç verici olacağını söyleyerek onu savaşmaya ikna ettiğini bildirir. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 50; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 44.

çıktıklarını söyleyerek kendi adamlarına cesaretlendirmeye çalıştı. Plan işe yaradı ve civardaki emirlerin destek için geldiğini sanan Sultan'ın birlikleri, telaşla kaçışmaya başladı. Orduda yaşanan karışıklığı fırsat bilen Ahmed Han ve kuvvetleri, Aynü'l-Mülk ve Nizâmü'l-Mülk'ün askerlerini bozguna uğratıp fillerini ve askerlerini ele geçirdi.⁶⁸⁵ Savaş alanında sultan ilan edilen Ahmed Han, galibiyetini iştirak yolda kendisine katılan birliklerle beraber Gülberge'ye doğru ilerledi. Burada Firûz Şah'ın birliklerini ikinci kez mağlubiyete uğratmasının ardından 5 Şevval 825⁶⁸⁶ (22 Eylül 1422) tarihinde ölmek üzere olan Sultan Firûz Şah'ın huzuruna çıkarılan Ahmed Han, saygı ile karşılandı.⁶⁸⁷ Oğlu Hasan'ı kardeşine emanet eden Firûz Şah, belindeki kılıcı kardeşine kuşatarak onu kendi elleriyle taht-ı firûzeye oturttu.⁶⁸⁸ Böylece Şehâbeddin Ahmed Şah Velî, Behmenî Devleti'nin yeni sultanı ilan edildi. 25 yılı aşkın bir süre⁶⁸⁹ tahtta kalan ve 11 Şevval

⁶⁸⁵ Tabataba her ikisinin de Ahmed Han'ın adamları tarafından savaş esnasında öldürüldüğünü kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 51; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 45; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 256.

⁶⁸⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 53; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 49; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 396; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 41.

⁶⁸⁷ Tabataba iki kardeş arasında yapılan konuşmayı şu şekilde aktarır:

"Ahmed Han: Sultanım bütün bunları hayatımı kurtarmaktan başka bir şey için yapmadım.

Firûz Şah: Tanrıya şükürler olsun ki sultanlık hak eden kişiye gidiyor. Senin gibi bir kardeşe sahipken sultanlığı başka birine devretmeye çalışmak benim hatamdı. Son arzum yeğenin Hasan Han'a senin gibi birine yakışan nezaketle davranman ve benim sana duyduğum sevgiye eşdeğer bir sevgiyle soyuma sahip çıkmandır." Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 52; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 46; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 168-169.

⁶⁸⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 49-52; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 44-46; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 394-396; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 18-19; İng. çeviri, 40-41; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 395; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 38-40; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 256.

Firîşte son olarak şehirden birkaç mil uzakta iki kardeşin birlikleri arasında Firûz Şah'ın mağlubiyeti hatta ordusundaki askerlerin Ahmed Han safına geçmesiyle sonuçlanan bir mücadele daha yaşandığını ve Sultan'ın Aynü'l-Mülk ve Nizâmü'l-Mülk nezaretinde savaş meydanından ayrılarak hızla kaleye döndüğünü ancak Ahmed Han'ın Sultan'a olan saygısından orduların onları takip etmesine müsaade etmediğini bildirir. Nihayetinde Firûz Şah'ın ordusundaki askerlerin çoğunun Ahmed Han'ın sultan olması taraftarı olduğunu anlayınca oğlu Hasan Han'ı yanına çağırarak daha fazla muhalefetten kaçınmasını tavsiye ettikten sonra sarayın kapılarının kardeşine açılmasını emrederek maiyetindeki birkaç kişiyle birlikte huzuruna kabul ettiğini, Sultan olacak olmasından duyduğu memnuniyeti, babalık duygusu ile evladını halefi ilan etmeye çalıştığını ancak şimdi devletini Tanrıya, oğlunu ise kendisine emanet ettiğini söyleyerek kardeşini elleriyle tahta oturttuğunu bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 394-396. Nitekim Tabataba ve Herevî'de hasta olmasına karşın tahtırevan üzerinde savaş meydanına gelen Firûz Şah ve Ahmed Han arasında bir savaş daha meydana geldiğini ve ordusundaki çok sayıda askerin Ahmed Han'ın tarafına geçtiğini gören Firûz'un kaleye geri döndüğünü ve daha sonra adamlarına kalenin kapılarını Ahmed Han'a açmasını emrettiğini bildirmesi Firîşte'nin söylemini destekler. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 51-52; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 45-46; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 18-19; İng. çeviri, 40-41; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 39-40.

⁶⁸⁹ Tabataba saltanatının 25 yıl 7 ay 11 gün, Firîşte 25 yıl 7 ay 15 gün, Herevî 25 yıl 7 ay 20 gün ve Refiüddîn İbrâhîm Şîrâzî 25 yıl 7 ay 12 gün sürdüğünü kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 53; King, *The*

825⁶⁹⁰ (28 Eylül 1422) tarihinde hayatını kaybeden Firûz Şah büyük bir tören eşliğinde, sağlığında Haft Kümbet'te inşa ettirdiği türbeye defnedildi.⁶⁹¹

Behmenî hükümdarları arasında en bilgili sultanlardan biri olan Tâceddin Firûz Şah, cömert hoşgörülü, güçlü, başarılı bir devlet adamıydı.⁶⁹² Bitmek bilmeyen bir ilim aşkı ile dolu olması Firûz Şah'ı kültür ve bilim alanında daha fazla yenilik yapmaya itiyordu. Kayınpederi II. Muhammed Şah'ın başlattığı eğitim politikalarının devamı mahiyetindeki reformları ile Dekken toplumunu yeniden organize etti. Çağında diğer bölgelerde yaşanan bilimsel gelişmeleri takip edip onlardan ilham alarak, tebaasını daha entelektüel bir seviye taşımak için çaba sarf etti. Bu gaye doğrultusunda Arabistan, İran

History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir, 47; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 396; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 19; İng. çeviri, 42; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 49.

⁶⁹⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 52; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 46. Ancak Firişte 15 Şevval 825 (2 Ekim 1422) tarihinde (Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 396.) Herevî ve Uluğhânî 825 yılının Şevval ayının dördüncü gecesinde (Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 19; Uluğhânî, *Zaferû'l-vâlih bi Muza'ffar ve-âlih*, I, 161.) öldüğünü bildirir. Ayrıca Tabataba Ahmed Han'ın yeğeni Şir Han'ın etkisiyle Firûz Şah'ı öldürttüğünü ancak işin aslını ancak Allah'ın bilebileceğini bildirirken, Firişte'de bunu iddia eden kaynakları bizzat gördüğünü, Herevî ise bir başka rivayete göre zehirlenerek öldürüldüğünü bildirir. Nitekim her üç müellifinde Firûz Han'ın öldürüldüğünü ima etmesi bu ihtimali daha da güçlendirmektedir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 52; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 46; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 396; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 19; İng. çeviri, 41-42. Ancak Maulawi Mohammad Zahiraddin bunun doğru olmadığını Ahmed Şah'ın tahta çıktıktan sonra hasta olan kardeşi Firuz Şah için en iyi doktorları getirttiğini ve sabah akşam huzuruna vararak ona saygısını sunduğunu bildirir. Üstelik Ahmed Şah'ın böyle bir şey yapmaya niyeti olsaydı bunu Aynü'l-Mülk ve Nizâmü'l-Mülk'ü mağlubiyete uğrattıktan sonra Gülberge'de Sultan Firûz'un birlikleri ile ikinci mücadelesinde onun hastalıktan bayıldığı esnada yapacağını kaydeder. Oysa o, askerlerinin bayıldığı için derhal saraya taşınan Sultan'ı takip etmesine dahi müsaade etmemiştir. Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 41-46.

⁶⁹¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 393-395; Uluğhânî, *Zaferû'l-vâlih bi Muza'ffar ve-âlih*, I, 162-63; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 42; Yazdani, "Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1925-26", 6-7; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 167-169. Ancak King, Firûz Şah'ın ölümü ile ilgili yalnızca Refiüddin İbrâhîm Şîrâzî'nin Tezkiretü'l-Mülûk adlı eserinde yer alan bir olay örgüsünü aktarır. Buna göre: ibadetleriyle meşgul olan Firûz Şah devlet işlerini kardeşine emanet etti. Ancak kardeşi Ahmed Han, soyluları, devlet erkanını ve askerleri kendi tarafına çekerek kardeşine muhalefet etmeyi düşündü. Ahmed Han'ın planlarını öğrenen bir zatın Sultan Firûz Şah'ı durumdan haberdar etmesi üzerine Firûz Şah: "Allah'ın hükümlerine kim karşı çıkabilir? Benden sonra onun sultan olacağı kesindir." demekle yetindi. Daha önce Sultan'a isyan eden ve Ahmed Han'ın şefaatiyle canları bağışlanan yetmiş asker daha sonra kardeşini öldürmeyi planlayan Ahmed Han'a katıldılar. Nihayetinde destekçileriyle birlikte Firûz Şah'ı öldürmek için sarayın kapısının önüne gelen Ahmed Han'ın, Firûz Şah'ın askerleriyle mücadele ettiği esnada Ahmed Han'ın adamı olan sultanın elbiselerinden sorumlu tutulan Habeşli bir köle, Firûz Şah'a Ahmed Han'ın planları hakkında bilgi vereceğini söyleyerek özel dairesine girdi. O sırada Kur'an okumakla meşgul olan Sultan, bu Habeşli köle tarafından hançerle öldürüldü. Sultanın öldüğünü haber alan emîrler, en büyük oğlunu sultan ilan ettiyse de Ahmed Han onu öldürerek tahta çıktı. Bkz. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 48-49.

⁶⁹² Ancak Haig haremine olan düşkünlüğü sebebiyle zaman içerisinde bu vasıflarının zayıfladığını bildirir. Bkz. Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 387.

ve Mâveraünnehir deki medreselerle temas kuruldu, Behmenî kıyılarını korumakla vazifeli olan 200 gemiden oluşan donanma, bu ülkelerden asker, alim ve hoca getirmekle vazifelendirildi. Seçkin edebiyatçılar Behmenî başkentine akın etti. Tek tek her birinin ismine ulaşmak mümkün olmasa da Firûz Şah döneminde başkent pek çok alime ev sahipliği yaptı.⁶⁹³ Gittikleri bölgelerdeki farklı ve yeni ürünleri getirmek amacıyla her yıl Goa ve Dabhol'dan hareket eden gemiler, Firûz Şah'ın emriyle o bölgelerdeki bilgin ve alimleri de ülkelere davet etmekteydi. Zira Sultan'a göre bir ülkenin sahip olduğu en kıymetli şey alimler ve bilginlerdi.⁶⁹⁴ Bu sayede hem kalemi hem de kılıcı ile hizmet eden Firûz Şah, Behmenî Devleti'ni ihtişam ve gücün zirvesine taşıdı.

Bilim ve kültürün yanı sıra mimari faaliyetlere de oldukça önem veren Firûz Şah, Behmenî galibiyeti ile sonuçlanan Birinci Vicayanagar Seferi'nin ardından kendi adını verdiği Firûzâbâd şehrini inşa ettirdi. Kaynaklardan haremın zevklerine düşkün olduğu anlaşılan⁶⁹⁵ Firûz Şah'ın bu şehri eşleri ve kadınları için kurduğu ve burayı ikinci başkenti haline getirmek amacı güttüğü bilinmektedir. Benzersiz mimarî yapıları içinde barındıran şehrin sokakları, oldukça geniş ve düzenli bir şekilde yapıldı. Çok sayıda dükkan ve pazarın bulunduğu şehrin nehre yakın bölümüne dört adet büyük kapısı bulunan bir kale inşa edildi. İçerisinde Divân-ı Has, kraliyet kadınları için ayrılmış dairelerle çevrili birbirinden ayrı çok sayıda avluya bölünen kısım, misafir hane, hamamlar, mutfak, camii gibi birbirinden ihtişamlı ve çeşitli mimari tarzların bir arada kullanıldığı yapılar oluşturuldu. Özenle kurulan avluların her biri çok sayıda eşi ve kadını olduğu bilinen Sultan'ın en sevdiği hanımlarına ayrıldı. Geliştirilen bir sistemle nehrin suyunun tüm avlulara ulaşması sağlandı.⁶⁹⁶

İyi bir hattat ve müfessir olan Firûz Şah, fıkıh, tasavvuf, doğa bilimleri, felsefe, geometri, matematik, belagat gibi farklı alanlarda azımsanamayacak boyutta bilgiye sahipti. Haftanın üç gününü bizzat bu alanlarda ders almaya ayıracak kadar ilme kıymet veren Firûz Şah, sürekli farklı ilim dalları hakkında araştırma yaparak yeni alanlarda kendini yetiştirmeye çalışırdı. Kayınpederi II. Muhammed Şah'ın onun ve kardeşi Ahmed

⁶⁹³ Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 286, 293-294.

⁶⁹⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 368; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 148.

⁶⁹⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 364; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 387;

⁶⁹⁶ Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 150-151.

Han'ın edebiyat, çevgân ve okçuluğun yanı sıra pek çok alanda mahir olduğunu fark etmesi üzerine eğitimleriyle bizzat ilgilenmesi için Mîr Fazlullâh İncû'yu vazifelendirmesi, kendisini daha çok geliştirmesine ve zamanın ilim dünyasında iyi bir iz bırakmasına vesile oldu. Aynı zamanda iyi bir şair olan Firûz Şah, Uruji ve Firûzî mahlaslarıyla şiirler kaleme aldı.⁶⁹⁷ İlim öğrenmek ile yetinmeyerek yetkin olduğu alanlarda öğrenci yetiştirmeye özen gösterdi. Mantık, belagat, doğa ve ahlak bilimleri, kelâm, tefsir, fıkıh, matematik, edebiyat alanında dersler verdi. Genellikle Cumartesi, Pazartesi ve Perşembe⁶⁹⁸ günleri gerçekleştirdiği derslerini gündüz yapamaması halinde gece icra ederdi. İslâm dışındaki dinlere karşı da merak duyması sebebiyle Eski ve Yeni Ahit'i öğrenen Firûz Şah, ilgili din alimleriyle bunlar üzerine tartışmalar yapmaktan keyif duyardı.⁶⁹⁹ Firûz Şah'ın sık sık oruç tuttuğunu, ibadetlerini ihmal etmediğini, şarap içmek ve müzik dinlemek dışında İslâmî emirlere aykırı hiçbir tutum içerisine girmediğini bildiren Firişte, aynı zamanda bu iki kötü huydan dolayı sık sık pişmanlık duyduğunu ancak müziğin onun için tefekkür kaynağı olduğu ve hiçbir zaman bilincini etkileyecek kadar şarap içmediği için Allah'ın merhamet ile muamele ederek kendisini affedeceğine inandığını ekler.⁷⁰⁰ Yine Firişte'nin aktardığına göre Türkçe, Farsça ve Arapça bildiği anlaşılan Firûz Şah'ın aynı zamanda ana dilleri olan kişilerle muhabbet edebilecek kadar yerel dillerie hakim olduğu görülmektedir.⁷⁰¹ Hareminde farklı ırk ve kabileye mensup

⁶⁹⁷ Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 286-287; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 24; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 144-145.

⁶⁹⁸ Maulawi Mohammad Zahiraddin ve Abdul Majeed Siddiqui derslerin Cumartesi, Pazartesi ve Çarşamba günleri yapıldığını bildirir. Bkz. Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 64; Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 288.

⁶⁹⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 368; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 24, 64; Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 287-288; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 153.

⁷⁰⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 364; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 24.

⁷⁰¹ Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 288; Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*,

karısı ve kadınları olan⁷⁰² Sultan'ın onlarla ve onlara tahsis ettiği hizmetlilerle kendi dillerinde rahatça konuşabildiği anlaşılmaktadır.⁷⁰³

Firûz Şah'ın sarayı, içeri girmek isteyen herkese açıktı ve gelenlerin tüm ihtiyaçları hazineден karşılanırdı. Gündüzleri devlet işleri ile meşgul olan Sultan, geceleri alimler, rahipler, şairler, edebiyatçılar ve saray mensupları arasından en bilgili zatlar ile bir araya gelerek geç saatlere kadar ilmi muhabbetler yapardı. Bu toplantılarda bir sultandan ziyade meclisin sıradan bir üyesi gibi davranan Firûz Şah, bu sayede diğer üyelerin kendisi ile rahat ve korkusuzca hasbihal etmesini sağlardı. Siyaset ve gıybet dışında her türlü hususun konuşulduğu bu ilmi toplantılara yalnızca Müslüman alimler katılmaz, her dine mensup alimler hoşgörü ile karşılanırdı. Sultan, Hristiyan, Yahudi ve dahi Brahmanizm'e mensup kişilerle dini konuları tartışır, kutsal kitapları üzerine sohbetler ederdi.⁷⁰⁴ Tebaasının her türlü sorunu ile alakadar olan Firûz Şah, Kerbela, Necef, Medine Seyyidlerine karşı özel ihtimam gösterirdi. Öyle ki Alâeddin Behmen Şah ve Muhammed Şah tarafından kullanılan ve Telingana Racası'nın hediye ettiği taht-ı firûzenin ardından kıymetli emanet olarak devlet hazinesine kaldırılan gümüş tahtı parçalattırarak ihtiyaç sahibi kimselere ve Seyyidlere dağıttı.⁷⁰⁵

⁷⁰² Abdul Majeed Siddiqui iyi bir dilbilimci olan ve sayısız dile vakıf olan Firûz Şah'ın hakim olduğu bu diller üzerine pratik yapmak ve aktif şekilde konuşabilmek için bu dillerin konuşulduğu kabile ve milletlere mensup çok sayıda kadınla evlendiğini hatta bu kadınlara ayrı saraylar inşa ettiğini ve kendileriyle aynı ırktan hizmetçiler tahsis ettiğini, kendi dillerinin saflığını kaybetmemeleri için yalnızca hizmetlerine verilen bu görevlilerle ilişki kurmalarına müsaade edildiğini bildirir. Öyle ki onlar için yapılan saraylar, geldikleri bölgede aşına oldukları şekilde inşa edildiği gibi hizmetine verilen görevlilerin ölmesi halinde yerine hemen aynı bölgeden başka bir hizmetçi getirtilir, böylece dilleri saf halini korurdu. Yine Abdul Majeed Siddiqui'nin aktardığına göre dokuz eşi Arap'tı ve Arapçanın çok iyi konuşulduğu Hicaz'da doğup büyümüşlerdi. Dokuzu İran'dan ve komşu bölgelerden geliyordu. Diğerleri ise Avrupa, Mâverâünnehir, Afganistan, Bengal, Gucerat, Andra Pradeş, Karnataka, Maharaştra gibi çok çeşitli bölgelerden getirilmişti. Bkz. Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-Builder of the Deccan", 288.

⁷⁰³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 369-370; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 395; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 25; Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-Builder of the Deccan", 288; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 145-146; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 256.

⁷⁰⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 365-366; Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-Builder of the Deccan", 294-295; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 24; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 197; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 148-149; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 256.

⁷⁰⁵ Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 76; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 148-149.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÎDER SULTANLARI

3.1. ŞEHÂBEDDİN I. AHMED VELÎ ŞAH DÖNEMİ (1422-1436)

3.1.1. Ahmed Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faaliyetleri

1415 senesinde veliaht ilan ettiği oğlu Hasan Han'ı duasını almak için Seyyid Muhammed Gesu Daraz'ın yanına gönderen Firûz Şah'ın tacın ilahi kudret tarafından kardeşi Ahmed Han'a bahşedildiği ve onu başkasına vermesinin bir faydası olmayacağı yanıtını alması üzerine kardeş Ahmed Han ile arasına açıldı. Bunun yanı sıra Firûz Şah'ın hocası ve en büyük destekçilerinden biri olan Vekîlû's Saltana Mîr Fazlullâh İncû'yu son Vicayanagar savaşı esnasında kaybetmenin verdiği keder ve yaşlılık sebebiyle saltanatının son yıllarında devlet işlerini Aynü'l-Mülk ve Nizâmü'l-Mülk adlı iki azatlı kölesine devretmesi, iki kardeş arasındaki münasebetin iyice bozulmasına sebebiyet verdi. Firûz Şah ve Ahmed Han arasındaki bu gerginliği fırsat bilen Aynü'l-Mülk ve Nizâmü'l-Mülk Sultan'ı, gerek Gesu Daraz'ın söyledikleri gerekse savaşlarda gösterdiği cesaret sebebiyle halk nezdinde itibarı artan Ahmed Han'ı ortadan kaldırmadan oğlunun tahta geçmesinin mümkün olmayacağına ikna ettiler.⁷⁰⁶ Firûz Şah'ın kör edilmesini emrettiğini haber alarak yanına aldığı 400 adam ile kaçan Ahmed Han'ın peşine düşen Aynü'l-Mülk ve Nizâmü'l-Mülk'ün kuvvetlerini yenilgiye uğrattıktan sonra Firûz Şah'ın kuvvetlerini alt etmesi ve nihayetinde Sultan'ın askerlerinin ona tarafına geçmesi üzerine Firûz Şah tarafından tahta oturtuldu.⁷⁰⁷

⁷⁰⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 388-389, 390, 392; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 17; İng. çeviri, 38; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 161, Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 151-152, 163-166.

⁷⁰⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 45-52; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 41-46; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 391-396; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 18-19; İng. çeviri, 40-41; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 161-162; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 393-395; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 166-167.

Sultan Alâeddin Behmen Şah'ın oğlu Ahmed Han'ın oğlu⁷⁰⁸ olan yeni sultan I. Ahmed Şâh, 5 Şevval 825⁷⁰⁹ (20 Eylül 1422) tarihinde gerçekleştirilen gösterişli durbar sonrası Şehâbeddin⁷¹⁰ I. Ahmed Şah ünvanıyla tahta oturdu. İleri gelen devlet adamlarının, emîrlerin, komutanların, şehzadelerin bağlılıklarını sunmalarının ardından I. Ahmed Şah, şehzadelerin ve devlet erkanının atamalarını yaparak, olası bir karışıklık yaşanmadan hızla görevlerine başlamalarını sağladı. Kaynaklarda 7 oğlu⁷¹¹ olduğu bildirilmesine karşın yalnızca 4 tanesinin ismine yer verilen Sultan, büyük oğlu Alâeddin Han'a *Zafer Han* ve *Hân-ı Hânân* ünvanını verirken diğer 2 oğluna Mahmud Han ve Muhammed Han ünvanlarını verdi.⁷¹² *Melik-üt Tüccar* ünvanı verdiği⁷¹³ Halef Hasan'ı *Vekilü's Saltana*, kardeşi Firûz Şah'ın Aynü'l-Mülk ve Nizâmü'l-Mülk adını verdiği Bidar ve Hoşyar isimli iki azatlı köleyi sırasıyla *Emîrü'l-Ümerâ* ve *Devletâbâd Tarafdârı* olarak atadı.⁷¹⁴ Kardeşinin emaneti Hasan Han'a 500 kişilik bir mansabın⁷¹⁵ yanı sıra kendisine verilen topraktan 8 milden fazla uzaklaşmaması şartıyla merkezi Firûzâbâd'da olan bir câgîr verildi.⁷¹⁶

⁷⁰⁸ “شاه حسن علاءالدین سعید سلطان ابن خان احمد ابن شاه احمد سلطان” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 53. Ayrıca bastırdığı sikkelerde babasının bazı araştırmacıların kaydettiği gibi Dâvud Şah değil Ahmed Han olduğunu ispatlamaktadır.

Arka Yüzü: “البهمنی الحسن بن احمد بن شاه احمد سلطان”

Arka Yüz: Sultan Ahmed Şah bin Ahmed bin el-Hasan el-Behmenî Bkz. Speight, “The Coins of the Bahmani Kings of the Deccan”, 295. Ekler Sikke-15.

⁷⁰⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 53; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 49; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 41.

⁷¹⁰ “شهابالدین” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 53.

⁷¹¹ Ancak kaynaklarda sadece Alâeddin Han, Mahmud Han, Dâvud Han ve Muhammed Han adındaki 4 oğlunun ismine yer verilmektedir. Araştırmacılar bu durumu, kardeşi Firûz Şah'ın aksine tek evlilik yapan Ahmed Şah'ın 4 oğlu 3 kızı yani toplamda 7 çocuğu olduğunu söyleyerek izah etmişleridir. Bkz. Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 139-140.

⁷¹² Tabataba, 53-54; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 49-50; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 47.

⁷¹³ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 48; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 42; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 41, 46, 78; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 428.

⁷¹⁴ Ancak Firûz Şah döneminde bahsedildiği üzere Tabataba bu iki zatın Ahmed Han ile yaptıkları mücadele esnasında öldürüldüklerini bildirmektedir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 51; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 45.

⁷¹⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 399-400.

⁷¹⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 399-400; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 46, 53-55; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 196-197. Ayrıca Firişte bu zatın daha sonra kör edilerek saraya yahut Firûzâbâd'a hapsedildiğini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 400.

3.1.2. Şehâbeddin I. Ahmed Şah Dönemi Siyasî Hadiseleri

3.1.2.1. Vicayanagar ve Telingana Savaşı

Kaynaklarda saltanatının neredeyse tamamının Vicayanagar mücadelesiyle geçtiği bildirilen Sultan Firûz Şah'ın, Hindular üzerine yaptığı 23 yahut 24 seferin çoğunu yine bu devlet üzerine düzenlediği kaydedilmektedir.⁷¹⁷ Öyle ki müellifler, Firûz Şah'ın Vicayanagar'ı esas hedefi haline getirdiğini kaydederler.⁷¹⁸ Ancak kaynaklarda 20 yi aşkın sefer yaptığı kaydedilmiş olmasına karşın sadece 3 seferin detaylarına yer verilmesi sebebiyle söz konusu bu 3 seferi incelemiş ve ilk iki seferde zafer elde eden⁷¹⁹ Firûz Şah'ın sonuncu seferden mağlubiyetle ayrıldığını kaydetmiştik.⁷²⁰ Behmenî Sultanı Firûz Şah ve Vicayanagar Racası Deva Raya'nın ölümü sebebiyle kesin bir karara bağlanamadan bir süreliğine kesintiye uğrayan Behmenî-Vicayanagar mücadelesinin, Sultan I. Ahmed Şah'ın tahta çıkmasından kısa bir süre sonra yeniden başladı görülmektedir. Kardeşi Firûz Şah'tan çeşitli savaş aletleriyle donatılmış güçlü bir ordu, filhanede çok sayıda fil, çeşitli ırktan at ve dolu bir hazine devralan⁷²¹ Ahmed Şah, 1423

⁷¹⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 45; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 40; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 364, 370, 383-387; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 392; Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 292; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 152, 161-162; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 209; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 427; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 264-266, 270; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 153.

⁷¹⁸ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 13; İng. çeviri, 28-29.

⁷¹⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 42; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 37; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 372-375, 383-387; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 14-15; İng. çeviri, 32; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 388-389, 392; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 206, 209; Prasad, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, 197-198; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 425, 427; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 153-155, 161-162; Abdul Majeed Siddiqui, "Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan", 292; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 269-270; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 153.

⁷²⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 45; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 40; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 389-391; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 18; İng. çeviri, 38-39; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 28-30; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 394; Sewell, *The Historical Inscriptions of Southern India*, 212-213; Sarma, *History of the Reddi Kingdom (Circa 1325 A. D., to Circa 1448 A. D.)*, 163-166; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 427; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 163-164; Gurty Venket Rao, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", 270; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 153.

⁷²¹ Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 49.

senesinde kırk bin kişiden müteşekkil büyük bir ordu ile Vicayanagar Racası II. Deva Raya⁷²²,nın üzerine yürüdü.⁷²³

Ahmed Şah'ın kalabalık ordusuna tek başına karşı koyamayacağını düşünen Deva Raya, derhal daha evvel Behmenîlere karşı kendisiyle ittifak kuran Telingana bölgesindeki Velamalardan yardım talep etti. Yardım çağrısına II. Anapota'dan olumlu yanıt alan Raca, Tungabhadra Nehri kıyısında Behmenîler ile karşı karşıya geldi.⁷²⁴ Ancak Deva Raya'nın kalabalık bir orduya sahip olmasına karşın doğrudan savaşmak yerine gece vakitlerinde ani saldırılar düzenleyerek geri çekildi. Bu duruma öfkelen Ahmed Şah, askerlerinin ve savaş malzemelerinin bir kısmı ile karşı kıyıya geçse de Vicayanagar askerleri geri çekilmeyi sürdürdü. Bu esna da mücadele konusunda kararlı olan Sultan'ın tüm kuvvetlerini nehrin diğer tarafına geçirme emri verdiğini işiten Velamalar, Vicayanagar askerlerini savaş meydanında yalnız bırakarak Telingana'ya döndüler.⁷²⁵ Kaynaklar Behmenî ordusunda bulunan Alem Han, Lodi Han ve Dilâver Han Afgan'ın on bin askerle karşı kıyıya geçtiği vakit bir şeker kamışı tarlasında dinlenen Deva Raya ile karşılaştıklarını ancak tanınmadığı için köylü sanılan Raca'nın bulduğu ilk fırsatta kaçarak askerleriyle birlikte başkentine döndüğünü kaydeder.⁷²⁶

Civar köylere saldırarak ele geçirdiği 4 heykeli Gesu Daraz'ın türbesinin önüne koyulmak üzere Gülberge'ye gönderen Ahmed Şah ise zaferin vahametini kapılarak avlanmak için göl kenarına kamp kurdu. Ne var ki tam bu esna da kendisini öldürmeye yemin etmiş 5000-6000 Vicayanagar askerinin baskını ile karşı karşıya kaldı. Kamptan oldukça uzakta olan Sultan, yanındaki Seyyid Hüseyin Badahşi, Mîr Ali Sistanî, Mîr Ali Kabulî, Abdullâh Kurd, Ubeydullâh Kabulî, Hüsrû Bey Özbâk, Hacı Hasan Ardistanî gibi

⁷²² Sherwani o sırada III. Bukka'nın tahtta olduğunu bildirirken, Sewell Bukka'nın 1422 yılında sadece birkaç hüküm sürdüğünü ve daha sonra yerine II. Deva Raya'nın geçtiğini bildirir. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 198.

⁷²³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 400; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 20; İng. çeviri, 43-45; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 93-95; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 198; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 258.

⁷²⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 400; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 95; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 35; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 198. Ayrıca Ramanayya, II. Anapota'nın destek birliklerini Linga önderliğinde gönderdiğini bildirir. Bkz. Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 35.

⁷²⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 400-401; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 35; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 198; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 258.

⁷²⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 401; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 95-96; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 198-199.

komutanlarla birlikte kendilerinden sayıca üstün olan düşmana karşı cesurca mücadele verirken, Sultan'ın yokluğunu fark eden Abdulkadir adlı cesur komutanın idaresindeki 2000-3000 hassa-heyl ile yardıma gelmesi sayesinde düşman kesin yenilgiye uğratıldı. Kendisine yardıma gelen Abdulkadir'e Hân-ı Cihân ünvanı vererek 2000 mansabla Berâr Tarafdârı yapan Ahmed Şah, Hân-ı Âzâm ünvanı verdiği kardeşi Abdullâtîf'i ise Telingana Tarafdârlığı'na getirdi.⁷²⁷ Seyyid Hasan Badahşi ve Mîr Ali Sistanî gibi Dekken'e sonradan gelen zatlara 300 mansab, Kasım Bey'e Kolhar'da bir cagir ve 500 mansab bahşedilirken, Kalandar Han ünvanı verilen Hâce Bey Gülberge darugaliğine getirildi. Hüsrû Bey Özbâk ile Hâce Hasan, şehzadelere okçuluk dersi vermek ile vazifelendirilirken⁷²⁸ Alem Han, Lodi Han ve Dilâver Han, emîr-i sadeliğe atandı.⁷²⁹ Ve nihayetinde Halef Hasan'a Horasan, Mâverâünnehir, Irak ve Türkistan'dan getirilecek 3000 kişiden müteşekkil bir okçu birliği kurması emredildi.⁷³⁰

Cesurca savaşılar hayatını kurtaran komutanları çeşitli ünvan ve makamlarla mükâfatlandırıldıktan sonra Deva Raya'nın üzerine yürüyen Ahmed Şah, barış şartı olarak geciktirdiği tüm haraçları ahırındaki fillerin üzerine yükleyerek veliaht prens idaresindeki bir birlikle ordugâhına göndermesini istedi. Ordugâha varan Prens, ileri gelen devlet adamlarınca karşılanarak Sultan'ın huzuruna çıkarıldı. Prens'e mücevherlerle bezeli bir kılıç, kıymetli Arap ve Türk atları, erkek fil, tazılar ve üç tane şahin hediye eden Ahmed Şah, onu uğurladıktan sonra bölgeden ayrıldı.⁷³¹ Şimdi sıra Vicayanagar ile iş birliği yapan ve daha sonra kaçarak ülkelerine dönen Velamalardaydı. 828⁷³² (1425) yılında Telingana'ya ilerleyen Sultan, Golconda'da bir müddet mola verirken Hân-ı Âzâm Abdüllâtîf'i Varangal üzerine gönderdi. Ardından II. Anapota ile

⁷²⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 402-404; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 55, 66, 96-97, 131; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 199-200.

⁷²⁸ Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 55, 66, 97-98; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 200.

⁷²⁹ Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 55.

⁷³⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 404; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 67, 98; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 199-201.

⁷³¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 404-405; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 20-21; İng. çeviri, 43-45; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 98; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 201.

⁷³² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 406; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 21; İng. çeviri, 46-47. Ayrıca Ahmed Şah'ın 826 senesinde ordusunu toplayarak Telingana seferine çıktığını, ancak iç meselelerden dolayı Gülberge'ye geri dönmek zorunda kaldığını bildiren Herevî, 828 yılında yeniden sefere çıktığını ve sultanın bu kez zafer ile Gülberge'ye döndüğünü kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 21; İng. çeviri, 46-47.

yaptığı mücadele de onu öldürdükten sonra kendisi de Varangal'a ilerledi. Nihayetinde Hân-ı Âzâm'ın Telingana'nın tamamını hakimiyet altına alması üzerine onu bölgeye tarafdâr olarak atayarak başkente geri döndü ve Muhammedâbâd⁷³³ adını verdiği Bîder şehrinin imar faaliyetleri ile alakadar oldu.⁷³⁴

3.1.2.2. Mahur ve Konkan Seferi

829⁷³⁵ (1426) yılında Mahur⁷³⁶ bölgesinde yaşayan yerel bir reisin idareyi ele geçirdiği haberini alan Ahmed Şah, bizzat komuta ettiği bir ordu ile bölgeye ilerledi. Ancak Sultan'ın yaklaşmakta olduğu haberini alan halkın, yer altındaki sığınaklara yahut dağların tepesinde bulunan ormanlık alanlara saklanması, kesin bir galibiyet elde edemeyen Ahmed Şah'ın, yağma faaliyetleri ile yetinerek Ellicpur'a ilerlemesine sebep oldu.⁷³⁷ Yaklaşık bir sene burada kalarak ordusunu dinlendiren Sultan, 830 (1427) yılında bölgeye ikinci bir sefer düzenledi. Ne var ki müstahkem Mahur Kalesi'ni ele geçirmeyi başaramayan Ahmed Şah bir kez daha yağma faaliyetleri ile yetinerek başkente geri döndü. Arzuladığı zaferi Ahmed Şah'a kısa süre sonra çıktığı üçüncü seferi getirdi ve askerlerin cesurca mücadelesi, Mahur Kalesi'nin Behmenî hakimiyetine girmesini sağladı. Zafer elde etmiş olmasına karşın bölgeye üç kez sefer düzenlemek zorunda kalan

⁷³³ “محمد آباد” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 58.

⁷³⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 58; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 51-52; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 406; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 99-100; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 37; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 201-202; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 258.

⁷³⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 58; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 406; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 22; İng. çeviri, 47.

⁷³⁶ “ماهور” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 58.

⁷³⁷ Tabataba Sultan'ın bu ilk seferinde, kaleyi çevreleyen şehri ele geçirdiğini, şehrin her yerini yağmalayıp putlarını ve mabetlerini yok ettiğini, ancak seferin uzun sürmesi sebebiyle yorulan ordusunu dinlendirmek ve daha sonra bölgeye ikinci bir sefer düzenlemek niyetiyle Bîder'e geri çekildiğini kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 58-59; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 52. Firişte ise Tabataba'yı doğrular mahiyette Mahur'da zafer elde ettiğini ve Gondvana bölgesinde bulunan Kullum'daki bir elmas madenini ele geçirdiğini, bölgedeki birçok put ve tapınağı yıkarak yerine camiler inşa ettirdiğini ve bu camiler ile bölgedeki şeyhlerin ihtiyacını karşılamak için araziler tahsis ettiğini, nihayetinde yaklaşık bir sene kaldığı Ellicpur'da Gavil Kalesi'ni inşa ettiğini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 407. Ancak her iki müellifin aktardığı bilgiler arasındaki en önemli fark Tabataba'nın sultanın sefer sonrası Bîder'e döndüğünü, Firişte'nin ise Gülberge'ye döndüğünü bildirmesidir. Zira metin içerisinde bahsettiğimiz üzere her iki müellif başkentin taşınması hususunda farklı tarihler verir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 54; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 411.

Ahmed Şah öfkesini, isyan eden şef ve direnen kale halkından çıkararak asi şefin öldürülmesini ve tüm kalenin yağmalanmasını emretti.⁷³⁸

Mahur seferinden zafer ve çok sayıda ganimet ile ayrılan Ahmed Şah, Devletâbâd tarafdarı olarak atadığı ve geniş yetkilerle donattığı Melik-üt Tüccar Halef Hasan'ı 830⁷³⁹ (1427) yılının sonlarına doğru cesur ve deneyimli askerlerden oluşan kalabalık bir ordu ile isyan faaliyetlerin baş gösterdiği Konkan üzerine sefere gönderdi. Kendisine verilen vazifeyi başarı ile yerine getirerek bölgedeki isyan faaliyetlerini bastıran ve bir dizi kaleyi Behmenî hakimiyeti altına alan Halef Hasan, ganimet yüklü filleri Sultan2a sunulmak üzere başkente gönderdi. Bider'e döndükten sonra Ahmed Şah tarafından mükafatlandırılması, Dekken yerlilerinin, bölgeyi sonradan yurt edinen bir zatın devlet içerisinde oldukça önemli makamlara getirilmesine tepki göstermesine ve ona düşmanlık beslemesine sebep olduysa da Sultan, bu tepkileri önemsemeyerek Konkan'da sulh sağlamış olmanın verdiği rahatlıkla yeni seferi için hazırlık yapmaya başladı.⁷⁴⁰

3.1.2.3. Kerla Racası Narsing ile Münasebetler ve Mâlvâ Sultanlığıyla Savaş

804⁷⁴¹ (1401/1402) yılında Timur'un Hindistan'ı işgal etmeyi ve belki de oğullarından birini Delhi'ye sultan yapmayı planladığını işiten Firûz Şah, elçilerini çeşitli hediyeyle ve Delhi'ye gelmesi yahut oğullarından birini buraya sultan yapması halinde kendisinin de oraya vararak saygılarını sunacağını, destek vereceğini bildiren bir mesaj ile huzuruna göndermişti. Bu sayede Timur'un kendisini oğlu ilan etmesini ve Mâlvâ, Gucerât, Handeş'in O'nun hakkı olduğunu bildiren bir ferman göndermesini

⁷³⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 58-60; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 52-53; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 22; İng. çeviri, 46-47; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 101; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 202-203. Ancak Tabataba, Mahur'a iki sefer düzenlediğini bildirdiği Ahmed Şah'ın düzenlediği her iki seferde de başarı ve çok miktarda ganimet ile ülkesine geri döndüğünü bildirir. Ayrıca Ahmed Şah'ın ikinci Mahur seferinin ardından Kelam Kalesi'ne "كلم قلعه" ilerlediğini ve orayı da başarı ile ele geçirdiğini, böylece seferler esnasında hiçbir sultanın ele geçiremediği iki önemli kaleyi almayı başardığını kaydeder. Tabataba, 58-60; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 52-53; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 101. Herevî ise zafer ile sonuçlanan tek seferden bahseder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 22; İng. çeviri, 46-47.

⁷³⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 60; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 23; İng. çeviri, 49. Ancak Herevî, Konkan yerine doğrudan Mahim'e sefer düzenlediğinden bahseder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 23; İng. çeviri, 49-50.

⁷⁴⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 60; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 53; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 23; İng. çeviri, 49; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 108-111; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 202-203, 205-206

⁷⁴¹ Fersihta, II, 378.

sağlamıştı.⁷⁴² Mahur ve Konkan'da hakimiyet tesis etmeyi başaran Ahmed Şah'ın esas hedefi de Timur'un gönderdiği bu fermana dayanarak söz konusu toprakları ele geçirip sınırlarını güvence altına almak ve nihai zafer için Vicayanagar'a ilerlemektir. Bu sebeple Behmenî Devleti ile Mâlvâ Sultanlığı sınırında bulunan Kerla Racası Narsing'in, Mâlvâ Sultanlığı'nın olası bir saldırısına engel olmak için hediyeler göndererek Kerla'yı Behmenî hakimiyeti altına almasını talep etmesini fırsat bilen Ahmed Şah, Berâr Tarafdârı Hân-ı Cihân Abdulkadir komutasında bir orduyu bölgeye gönderdikten sonra 832⁷⁴³ (1429) senesinde 6000 asker ile Kerla'ya ilerledi.⁷⁴⁴

Ne var ki Ahmed Şah bölgeye ulaştığı vakit, kendisiyle iş birliği yaptığını haber alan Mâlvâ Sultanı Hûşeng Şah'ın⁷⁴⁵ gazabından korkan Narsing'in, Mâlvâ Sultanı ile Behmenî Devleti aleyhine yeni bir ittifak kurduğunu haber aldı.⁷⁴⁶ Hûşeng Şah'ın 30.000 kişiden oluşan kalabalık bir ordu ile Kerla'ya gelmesi üzerine Behmenî sınırlarına çekilen Ahmed Şah, yanındaki tecrübeli devlet adamlarının başka bir Müslüman'ın kanını akıtmaktan imtina etmesi yönündeki tavsiyeleri üzerine Hûşeng Şah'a geri çekilmesi durumunda kendisinin de mücadele etmeden geri çekileceğini bildiren bir haber gönderdi. Gelecek cevabı beklemeden ordugâhını bozan Ahmed Şah, Mâlvâ askerlerinin onun terk ettiği bölgeye çadırlarını kurmaya ve onu takip etmeye başladıklarını görünce geri

⁷⁴² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 378; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 391; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 102; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar* (1526), 426; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 158-159.

⁷⁴³ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 23; İng. çeviri, 51.

⁷⁴⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 61; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 54; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 408; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 23; İng. çeviri, 51-52; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 102; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 203. Ancak Firişte, Kerla Racası'nın Ahmed Şah ile iletişime geçmeden önce Hûşeng Şah'ın Kerla racasına Behmenî Devleti'ne karşı iş birliği teklifinde bulunduğunu ve Narsing'in bu teklifi kabul etmemesi üzerine ülkesinin iki kez Mâlvâ sultanının saldırısına maruz kaldığını ve nihayetinde Narsing'in Ahmed Şah'tan yardım talep ettiğini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 407-408.

Ayrıca Tabataba Kerla Racası Narsing'den haber geldiğinde Halef Han'ın Konkan'dan zaferle dönmesinin ardından Vicayanagar'a başarılı bir sefer düzenleyen ve muazzam miktarda ganimet elde eden Ahmed Şah'ın Bîder'e henüz dönmüş olduğunu bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 61; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 53-54.

⁷⁴⁵ Tabataba, Hûşeng Şah'tan bahsederken "الخان" ismini kullanır. Bu muhtemelen onun sultan olmadan önce kullandığı Alp Han ismi ile alakalıydı. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 62.

⁷⁴⁶ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 23-24; İng. çeviri, 52. Ayrıca Tabataba Narsing'in Mâlvâ sultanına kendisine yardıma gelmesi halinde 1 lak tenge vermeyi vaat ettiğini bildirir. Nitekim Herevî'nin de böyle bir rivayet olduğundan bahsetmesi Tabataba'nın tezini destekler. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 62; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 54; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 24; İng. çeviri, 52.

çekilmekten vazgeçerek ani bir saldırıyla üzerlerine yürüdü.⁷⁴⁷ Behmenî ordusunun sağ kanadı; Hân-ı Cihân Abdulkadir'in, sol kanadı; İsmail Mih Afgan'ın torunu Abdullâh'ın ve merkez Ahmed Şah'ın oğlu Alâeddin Han'ın idaresindeydi. Her iki tarafında çok sayıda kayıp verdiğini gören ve 2000⁷⁴⁸ seçilmiş asker, 12 savaş filiyle savaş meydanının gerisinde bekleyen Ahmed Şah, kendisine zafer bahşetmesi için Allah'a secde ettikten sonra Mâlvâlî askerlerin üzerine yürüdü. Sultan'ın son hamlesi, savaşı kazanacaklarına dair inançlarını kaybetmeye başlayan Behmenî askerlerinin zafer kazanmasını ve savaş meydanında 2000 den fazla askerini kaybeden Hûşeng Şah'ın, kadınlarını, çocuklarını dahi savaş meydanında bırakarak geri çekilmesini sağladı. Mâlvâ Sultanının takip edilmemesini emreden ve ailesine merhamet ile muamele eden Ahmed Şah, 500 adamını onları sınıra kadar korumak ve güvenli bir şekilde kendi topraklarına girmelerini sağlamakla vazifelendirdikten sonra verdiği çeşitli hediyeler ile ülkelerine gönderdi. İhanetine rağmen Sultan'ın merhametine sığınan Narsing ise affa mazhar oldu ve bölgeyi Behmenî hakimiyeti altına alan Ahmed Şah, oğlu Mahmud Han'ı buraya vali tayin ettikten sonra başkente döndü.⁷⁴⁹

3.1.2.4. Mahim ve Gucerât İle Münasebetler

Mahur ve Konkan seferi başlığı altında Melik-üt Tüccar Halef Hasan'ın 830 (1427) yılının sonlarına doğru cesur ve deneyimli askerlerden oluşan bir ordu ile isyan faaliyetlerinin baş gösterdiği Konkan'a yaptığı ve birçok kaleyi Behmenî hakimiyeti

⁷⁴⁷ Tabataba, etrafındaki komutanların geri çekilmenin utanç verici bir husus olduğu ve bunun düşmanı daha fazla cesaretlendireceği yönündeki tavsiyelerine karşın geri dönmeye karar veren Ahmed Şah'ın Mâlva ordusunun kendisini takip ettiğini görmesi üzerine yanındaki adamlarına dönerek: “*Kafirlerle yardım eden bir Müslüman sultan, Müslümanlara karşı savaş açtığına ona karşı savaşmak şeriata göre meşru sayılır mı?*” diye sorduğunu ve alimlerin: “*Geçmişten beri kafirlerin müttefiklerini püskürtmek gaza ve cihat ile aynı kabul edilmiştir ve zamanın müminlerini güçlendirmek ve onlara yardım etmek sultanın vazifeleri arasında olması kadar herkesin üzerine farzdır.*” cevabı üzerine “*Geri dönme nedenim şuydu: Al Han Müslüman bir sultandır ve İslâm'a inanan bizler için savaş başlatmak caiz değildir, dahası bunu yapan kişi Allah'ın gazabına maruz kalır. “Allah'ın laneti uyuyan nifakı uyandıranların üzerindedir” tasarrufuna göre savaşın kıskırtıcısı olmamak için kendi ülkemize doğru yürüdük, ancak şimdi topraklarımızı istila etme cüretini gösterdiğine göre, onu cezalandırmak bize düşer*” diyerek savaşa başladığını bildirir. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 62-63; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 55; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 104-105.

⁷⁴⁸ Herevî bu sayıyı 2500 olarak verir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 24; İng. çeviri, 52.

⁷⁴⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 62-64; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 54-56; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 408-410; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 23-24; İng. çeviri, 51-52; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 102-107; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 204-205; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 258.

altına aldığı başarılı seferinden bahsetmiştik. Şimdi ise Gucerât Sultanı I. Ahmed'in düşmanlarından Jhalawar Racası Kanha'nın 833⁷⁵⁰ (1430) senesinde Mâlvâ Sultanı Hûşeng Şah'a sığınması sonucu yaşanan mücadeleyi ve Behmenî Devleti'nin bu mücadeleye dahil olmasını ele alacağız. Timûr'un kardeşi Firûz Şah'a bahsettiği topraklardan biri olması sebebiyle ele geçirmeyi arzuladığı Gucerât'a karşı Raca Kanha'nın yanında yer alan Ahmed Şah, Behmenî askerlerini destek için bölgeye gönderdi.⁷⁵¹ Nandurbar ve Sultanpur'a kadar ilerleyen askerlerin her yeri yağmalamaya başlaması üzerine harekete geçen Gucerât Sultanı Ahmed, oğlu Muhammed komutasında Mukârrabü'l-Mülk, İftihâr'l-Mülk, Seyyid Ebû'l Kâsım ve Seyyid Alâm'ın da aralarında bulunduğu bir orduyu Behmenî birlikleriyle mücadele için gönderdi. Gucerât askerleri karşısında mağlubiyete uğrayan askerlerinin Devletâbâd'a çekildiğini haberi alan Ahmed Şah oğlu Alâeddin Han'ı, Handeş Sultanı Nasîr Han Fârûkî ve Raca Kanha'nın destek için gönderdiği askerlerinde aralarında bulunduğu kalabalık bir ordu ile bölgeye gönderdi. Ancak yapılan ikinci mücadele de Behmenî birliklerinin mağlubiyeti ile son buldu.⁷⁵²

Bizzat sefere çıkmak için hazırlıkların tamamlanmasını bekleyen Ahmed Şah, bu esnada Gucerât Sultanlığının Mahim valisinin ölüm haberini aldı. İki mağlubiyetin intikamını söz konusu bu bölgeyi ele geçirerek almaya karar veren Sultan, Konkan seferinde olan Melik-üt Tüccar Halef Hasan'a derhal Mahim'i ele geçirmesini bildiren bir haber gönderdi. Savaş meydanında iki kez galibiyet elde etmenin verdiği güven ile oğlu ve İftihârü'l-Mülk komutasındaki bir orduyu Halef Hasan'ın üzerine gönderen Gucerât Sultanı Ahmed, Diu Kûtvâli Muhlisû'l-Mülk'e 17 yelkenliden oluşan bir kuvvetle Konkan'a ilerlemesini emretti. Konkan'a ulaşan Gucerât birlikleri karşısında daha fazla direnemeyerek Mahim'e çekilen Halef Hasan'ın merkezden yardım talep etmesi üzerine 10.000 asker ve 60 filden oluşan bir orduyla birlikte destek için gönderilen

⁷⁵⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 412.

⁷⁵¹ Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 111; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 205-206; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 258-259. Ancak Firişte, Gucerât ve Behmenî Devleti arasında çıkan savaşın sebebinin 830 yılında Konkan'da başlayan isyan faaliyetleri sebebiyle Ahmed Şah'ın emri ile bölgeye başarılı bir sefer düzenleyen Halef Hasan'ın daha sonra Gucerât Sultanı Ahmed'in hakimiyetinde olan Mahim'i fethetmesi olduğunu kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 412-413. Herevî ise Gucerât Sultanı Ahmed Han'ın Mahim halkının kendisinden yardım talep etmesi üzerine sefere çıktığını bildirir. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 23; İng. çeviri, 49-50.

⁷⁵² Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 111-112; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 205-206; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 259.

Muhammed Han, kısa süre sonra ağabeyi Alâeddin Han'ın ordusu ile birleşti. Ancak Halef Hasan başta olmak üzere Dekken'e sonradan gelen ve Âfâkîler olarak adlandırılan zatlardan başarılarından ve hızlı yükselişlerinden rahatsızlık duyan Dekkenîler, Alâeddin'in huzuruna çıkarak onu Âfâkîlere karşı kışkırttıktan sonra savaşa katılmama kararı aldıklarını bildirdiler. Bu durumun farkında olan⁷⁵³ Gucerât birlikleri, ani bir saldırı ile Behmenî askerlerini mağlubiyete uğratarak çok sayıda savaş ganimetini ele geçirdi.⁷⁵⁴

Askerlerinin hezimete uğradığını haber alan Bîder'deki Ahmed Şah, derhal kalabalık bir ordu ile Gucerât sınırına doğru hareket etti ve iki devlet arasındaki sınırda bulunan Bahol⁷⁵⁵ adı verilen bölgede kamp kurdu. Behmenî ordusu ile tek başına mücadele edemeyeceğini bilen bölgenin Hindu idarecisinin, gelecekte düzenli olarak haraç verme vaadiyle yardım talep ettiği Gucerât Sultanı Ahmed'in kalabalık bir ordu ile intikal etmesi üzerine taraflar Tapti Nehri kıyısında karşı karşıya geldi. Ancak nehri geçerek savaşmaya cesaret edemeyen ve küçük çarpışmalar ile yetinen iki sultan,⁷⁵⁶ araya giren tecrübeli devlet adamlarının tavsiyesi üzerine daha fazla kan dökmekten vazgeçerek anlaşma yapmaya karar verdiler. Behmenî Devleti tarafından ele geçirilen Bahol Kalesi'nin Gucerât'a iadesini, devletlerin gelecekte birbirlerinin topraklarına saldırmamasını ve her iki devletin savaş öncesi sınırlarını korumasını taahhüt eden bu

⁷⁵³ Tabataba Gucerât ordusunun bu anlaşmazlıktan haberdar olduğunu bildirir. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 66; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 58.

⁷⁵⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 65-66; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 57-58; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 412-414; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 23; İng. çeviri, 49-50; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmani*, 112-113; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 205-206; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 259. Ancak Tabataba ve Herevî, Behmenî ordusunun daha evvel Gucerât ordusu karşısında aldığı iki yeniliden bahsetmez ve doğrudan üçüncü mağlubiyeti anlatırlar. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 65-66; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 57-58; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 23; İng. çeviri, 49-50.

⁷⁵⁵ "بھول قلعہ" Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 66. Sherwani bölgeyi Besol yahut Beul olarak adlandırırken, Tabataba'nın eserini tercüme eden King, bir Gucerât tarihi kaynağında Handeş topraklarında tepe kalesi olan ve bugün Tambol olarak adlandırılan Batnol ile aynı yer olduğunu kaydeder. Firişte'nin eserini tercüme eden Briggs ise bunu doğrular. Bkz. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 58, 69. dipnot; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 414, 2. dipnot. Ayrıca Herevî 835 senesinde Ahmed Şah'ın Gucerât hakimiyetinde olan "تنبول قلعہ" Tenbul kalesini 2 yıl boyunca kuşatma altına aldığını, Gucerât Sultanı Ahmed Şah'ın elçiler aracılığıyla kuşatmayı kaldırmasını rica etmesine karşın Sultan'ın kaleyi ele geçirerek Ahmed'in hizmetkârlarına teslim edeceğini bildirmesi üzerine öfkelenen Gucerât sultanının Behmenîler üzerine yürüdüğünü ve Ahmed Şah'ın geri çekilerek Gülberge'ye döndüğünü bildirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 25; İng. çeviri, 53-55.

⁷⁵⁶ Tabataba bu vaziyetin yaklaşık bir yıl sürdüğünü bildirir. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 67; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 59; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmani*, 120.

anlaşma, uzun yıllar geçerli olması sebebiyle önem taşımaktadır.⁷⁵⁷ Savaş sonrası Bîder'e dönen Ahmed Şah, bir yandan tebaasının ve ordusunun sorunlarıyla alakadar olurken bir yandan da savaşta yararlılık gösteren devlet adamları ile komutanların, makam ve rütbelerini yükseltti.⁷⁵⁸

3.1.2.5. Mâlvâ ve Telingana ile İkinci Mücadele

Ahmed Şah'ın Gucerât Sultanlığı ile savaş halinde olmasını fırsat bilen Mâlvâ Sultanı Hûşeng Şah, 837 (1434) yılında, Behmenî Devleti'ne tabî olan Kerla Racası Narsing'in üzerine yürüdü. Mâlvâ ordusunun Kerla'ya saldırarak Raca'yı öldürüldüğünü haber alan Ahmed Şah, derhal kuzeye doğru hareket ettiyse de oğlu Alâeddin Han'ın kayınpederi Nasîr Han Fârûkî'nin her iki devlet arasında arabuluculuk yapması üzerine, Berâr'ın Behmenî hakimiyetinde kalmaya devam etmesini ve Kerla'nın idaresinin Mâlvâ Sultanlığı'na verilmesini taahhüt eden bir anlaşma yapılarak taraflar arasında sulh sağlandı.⁷⁵⁹

Behmenî Devleti'nin Gucerât ile yaşadığı mücadeleyi fırsat bilen yalnızca Mâlvâ Sultanlığı değildi. İsyan eden Telinganalılar, Vicayanagar seferinde ava çıktığı anda 5000-6000 Vicayanagar askerinin ani saldırısına uğrayan Ahmed Şah'ın belki de hayatını kurtaran komutanları ünvanlar ve makamlarla mükafatlandırması üzerine Hân-ı Âzâm ünvanı verilen ve Telingana tarafdârlığına getirilen Abdullâtîf'i bölgeden kovdular. Valisine yapılanları haber alan Ahmed Şah 1433 senesinde yolu üzerindeki kaleleri fethederek Varangal'a ilerledi. Sultan'ın gelmekte olduğunu öğrenerek silahlarını bırakan III. Singa, yıllık haraç ödemek şartıyla topraklarını elinde tutmaya devam ettiyse de isyanını sürdüren yerel şefler ağır şekilde cezalandırıldı. Sefer esnasında müstahkem Ramagiri Kalesi'ni⁷⁶⁰ fetheden Ahmed Şah, İbrahim Sencer Han'ı Telingana

⁷⁵⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 67-68; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 58-59; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 414; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 113-114; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 206-209.

⁷⁵⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 67-68; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 59.

⁷⁵⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 68; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 60-61; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 415-416; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 114-115; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 428; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 209.

⁷⁶⁰ “قلعه راءگیر” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 69.

tarafdârlığına atayarak başkente döndü.⁷⁶¹ Telingana seferi artık oldukça yaşlanan Ahmed Şah'ın son seferiydi. Başkente dönen Sultan, geri kalan ömrünü devletinin iç meseleleriyle alakadar olarak geçirdi.

3.1.3. Başkentin Gülberge'den Bîder'e Taşınması ve İmâr Faliyetleri

3.1.3.1. Başkentin Gülberge'den Bîder'e Taşınması

Alâeddin Behmen Şah'ın sultan ilan edildiği 24 Rabûlâhir 748 Cuma gününden⁷⁶² (3 Ağustos 1347) itibaren devlete başkentlik yapan Gülberge şehri, Alâeddin Behmen Şah, I. Muhammed Şah, Alâeddin Mücâhid Şah, Dâvud Şah, II. Muhammed Şah, Gıyâseddin Tehmten Şah, Şemseddin II. Dâvud Şah ve Tâceddin Firûz Şah olmak üzere 8 hükümdarın toplam 75 yıllık hakimiyeti boyunca resmî başkent olma özelliğini korudu. Ancak devrim niteliğinde bir karar alan Sultan I. Ahmed Şah, bu duruma son vererek başkenti Gülberge'den Bîder'e taşıdı. Tahta çıktıktan çok kısa bir süre sonra Seyyid Muhammed Gesu Daraz'ın ölümü⁷⁶³ ile üzüntüye kapılan I. Ahmed Şah, kardeşinin rızasıyla tahta oturmuş olmasına karşın halk ve devlet erkânı içerisinde saltanatına muhalif gruplar oluştuğunun farkındaydı. Bu hususta en büyük destekçilerinden biri olan ve sultanlığını müjdelemesi sayesinde halk ve ordu nezdindeki itibarını artırarak Firûz Şah'ın ordusundaki pek çok askerin onun tarafına geçmesine sağlayan ve böylece tahta çıkış sürecini hızlandıran Daraz'ın ölümü, bu grupların daha belirgin şekilde varlıklarını hissettirmelerine sebep olmuştu. Üstelik Firûz Şah hayattayken ve dahi yerine geçebilecek bir erkek evladı varken Ahmed Şah'ın tahta çıkması, bazı kesimler arasında memnuniyetsizlik yaşanmasına ve yeni sultanın iktidarına karşı muhalefetin artmasına sebebiyet vermekteydi. Özellikle yeğeni Hasan Han lehine yapılabilecek olası bir isyan

⁷⁶¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 68-70; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 61-62; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 416; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 115-116; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 38; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 209-210.

⁷⁶² İsamî, *Fütûhu's-selâtin*, 55; Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 14; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 5; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 290-291.

⁷⁶³ Sultan I. Ahmed Şah, oldukça kıymet verdiği Gesu Darz'a ölümünden yaklaşık iki sene sonra Firûz Şah'ın türbesinin yakınında bir türbe inşa ettirmiştir. Pers etkisinin en iyi örneklerinden biri olan ve inşasına I. Ahmed Şah döneminde başlana bu yapı, halefi Alâeddin II. Ahmed Şah döneminde tamamlanmıştır. Bugün dahi hem Hindu hem Müslüman halk nezdinde büyük kıymet taşıyan türbe, mimari özellikleri bakımından Firûz Şah'ın türbesine benzese de daha büyük ölçekte tasarlanmış olması ona nazaran daha görkemli bir portre çizmesini sağlamıştır. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 184-185.

girişiminin önüne geçmek isteyen Sultan, bu sebeple başkenti Bîder'e taşıma kararı aldı.⁷⁶⁴

Ahmed Şah'ın devlet merkezini Gülberge'den Bîder'e taşıma kararının altında yatan tek etken kuşkusuz hakimiyetinin meşruiyetini sorgulayan grupların varlığı yahut yeğeni Hasan lehine çıkabilecek olası bir isyanın önüne geçmek değildi. Hindu Vicayanagar ve Telingana Racalıklarının yanı sıra Mâlvâ, Gucerât ve Handeş Müslüman Sultanlıkları da Behmenî Devleti için tehlike oluşturmakta ve saldırılara açık pozisyonuyla Gülberge, Alâeddin Behmen Şah döneminden beri sınırlarını oldukça genişleten Behmenîlere savunma için uygun bir pozisyon sunmamaktaydı. Buna karşın Dekken platosunun daha kenar kısımda yer alan Bîder, müstahkem konumu ile daha güvenli ve merkezi bir alan vaat etmekteydi. Tüm bunların yanı sıra ülke içerisinde uzun zamandır varlığını hissettiren Dekkenî-Âfâkî çatışması artık daha şiddetli bir hal almıştı. Tüm bu etkenleri göz önünde bulunduran Sultan I. Ahmed Şah, Tabataba'ya göre 827⁷⁶⁵

⁷⁶⁴ Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 83-92; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 180-181. Refiüddîn İbrâhîm Şîrâzî Tezkiretül-Mülûk adlı eserinde Ahmed Şah'ın başkenti Bîder'e taşıma sebebiyle ilgili diğer kaynaklarda rastlanmayan bir hikayeye yer verir. Buna göre. “Bir gün Muhammedâbâd civarında ava çıkan Ahmed Şah, bir köpeğin bir tavşanı kuyruğundan yakaladığını gördü. Tavşan köpekle dövüşerek onu alt etti. Bunu gören Sultan: “Bu ülkenin iklimi cesarete elverişli görünüyor, bir tavşanın bir köpeği yendiğini görüyorum. Eğer burada bir şehir kurar ve onu başkent yaparsam, burada doğacak ve bu bölgenin ikliminde büyüyip gelişecek erkekler kesinlikle daha cesur ve daha mert olacaktır.” Bkz. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 65. Maulawi Mohammad Zahiraddin ise benzer bir hikayeyi tilki ve köpek üzerinden aktarır. Bkz. Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 86-87.

⁷⁶⁵ Tabataba, Recep 827 yılında şehzadeler, soylular, bakanlar ve tüm maiyetiyle birlikte Gülberge'den Bîder şehrine doğru yürüdüğünü ve burayı devletin merkezi haline getirdiğini bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 54. Ancak eserin tercümesinde bunu Haziran 1423 veren King kuvvetle muhtemelen küçük bir hesaplama hatası yapmıştır. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 51. Tabataba'nın verdiği bilgi Tezkiretül Mülûk ün müellifi tarafından da doğrulanırken, Sherwani Bîder Kalesi'nde bulunan önemli tarihi yapılardan biri olan ve bugün hala varlığını sürdüren Solah Hambâ Camii de keşfedilen bir yazıtta, 827 (1424) tarihinde yani Ahmed Şah'ın tahta çıkışının ikinci yılında şehrin Muhammedâbâd olarak anılmaya başlandığını ve sultanın oğlu Muhammed tarafından inşa edildiğinin kaydedildiğini ve buradan hareketle başkenti değiştirmeyi planlayan Ahmed Şah'ın oğlu Muhammed'i şehrin imarı ile ilgilenmek için bölgeye gönderdiğini ve camide dahil olmak üzere tüm yapıların 827 yılında tamamlanmış olduğu yorumunun yapılabileceğini kaydetmektedir. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 183-184. Ayrıca araştırmacıların bildirdiğine göre Heyderâbâd Müzesinde 1424 yılında Muhammedâbâd'da basılmış sikkeler bulunmaktadır ve bunlar Bîder'de basılan ilk sikkeler gibi görünmektedir. Bu da başkentin 1424 de taşındığını doğrular. Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 90-92; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 215, 8. dipnot. Ayrıca başkentin taşındığı yıl hakkında müelliflerin verdiği bilgilerin değerlendirilmesi için bkz. Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 83-92.

(1424), Firişte'ye göre 830⁷⁶⁶ (1426) ve Herevî'ye göre 832⁷⁶⁷ yılında Mâlvâ Sultanı Hûşeng Şah ile yapılan mücadelenin ardından devletinin merkezini Gülberge'den Bîder'e taşıdı. Dekken'in fethinden beri Müslüman idaresinde olan Bîder, az yağış alan, taşlık araziden ibaret Gülberge'ye nazaran uygun iklimi, bol yağışları ve verimli topraklarıyla Behmenîlere uzun süredir aradıkları barış ve sükûnet ortamını sundu. İlerleyen sayfalarda daha detaylı şekilde ele alınacak olan Dekkenî-Âfâkî mücadelesinin devam etmesine ve Firûz Şah'ın izlediği politikalar sebebiyle her alanda hissedilen yoğun Hindu etkisinin yerini Fars etkisine bırakmaya başlamasına⁷⁶⁸ karşın, uzun yıllar taht uğruna yapılan cinayetlere rastlanmamış olması, Ahmed Şah'ın kararının doğruluğunun ispatı mahiyetindedir.⁷⁶⁹

⁷⁶⁶ Firişte Mâlvâ Sultanlığı ve Behmenî Devleti arasında vuku bulan ve Behmenî askerlerinin galibiyeti ile son bulan seferin ardından başkente dönmek üzere yola çıkan Ahmed Şah'ın 830 (1426) senesinde Bîder'e vardığını ve bu şehrin güzelliklerini görerek burada Ahmedâbâd adı ile anılacak bir şehir inşa ettirmeye başladığını, ardından devletin merkezini buraya taşıdığını bildirir. Nitekim Refiüddin İbrâhîm Şîrâzî'de bu tarihi doğrular. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 411; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 66. Ancak Firişte aynı zamanda Bîder'in inşasının 836 (1432) senesinde tamamlandığını bildirmektedir ki bu da inşa faaliyetlerinin Ahmed Şah'ın saltanatı boyunca devam ettiği anlamına gelmektedir. Ve bu Ahmed'in şehrin imar faaliyetlerinin bitmesini beklemeden başkenti taşıdığının ispatı niteliğindedir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 415; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 215, 13. dipnot. Ayrıca kimi kaynaklarda 1429 yılına da tesadüf edilmektedir. Bkz. Ghulam Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, Oxford Universty Press, London 1947, 28; "Bîdar", *EF²* (İng.), E. J. Brill, Leyden 1913, 713.

⁷⁶⁷ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 24; İng. çeviri, 52-53.

⁷⁶⁸ Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 154-155; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 180-182.

⁷⁶⁹ Ahmed Şah tarafından alınan bu köklü karar, esasen giriş bölümünde daha teferruatlı ele aldığımız üzere Muhammed Tuğluk Şah'ın 1327 senesinde devlet merkezini Delhi'den son derece zengin kaynaklara sahip olan Deogir'e (Devâgirî) taşıyarak bölgenin adını Devletâbâd olarak değiştirmesi ile oldukça benzerlik göstermektedir. Babasının şüpheli ölümünün ardından halk arasında saltanatının meşruiyeti sorgulanmaya başlayan Muhammed Şah, hem bu muhalefete ve isyanlara son vermek hem yeni başkentte güçlü bir teşkilatlanma oluşturmak hem de Güney Hindistan'a yapılan seferlere coğrafi açıdan fayda sağlamak amacıyla başkenti Devletâbâd'a taşımıştı. İki sultanın başkenti taşıma gayeleri oldukça benzer olmasına karşın aradaki temel fark, Tuğluklularda taşınmanın olumlu sonuçlar doğurmaması üzerine bir müddet sonra dileyen herkesin eski başşehir Delhi'ye dönmesine müsaade edilmesine karşın (Bkz. Berenî, *Târîh-i Firûzşâhî*, 473-475, 481-482; es-Sihrindî, *Târîh-i Mübâreکشahî*, 98-99, 102; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, 422, 424; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, 103; Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârih*, 156, 160; Prasad, *A History of The Qaraunah Turks in India*, 82-95; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 15,19; Majumdar, "Muhammad bin Tughluq", 65-69; Haig, "The Reigns of Ghiyâs-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan", 141; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 19; Pandey, *The First Afgan Empire in India (1451-1526 A. D.)*, 25; Kulke-Rothermund, *Hindistan Tarihi*, 255; Kortel, "Tuğluklular", 333-334.) Bîder'in Behmenîlerin tarihe karıştığı 1527 senesine değin baş şehirlik konumunu muhafaza etmeyi başarmasıdır.

3.1.3.2. Yeni Başkentte İmar Faaliyetleri

1344 senesinde Muhammed Tuğluk Şah tarafından fethedilen ve 1424 yılından yıkıldığı tarihe kadar Behmenî Devleti'ne merkezlik yapan, 1492 yılında Berîdşâhîler'in 1619 da Âdilşâhîler'in ve 1657 de Bâbürlüler'in eline geçen şehirdeki mimari yapılara her hükümdar ve devlet döneminde yenileri eklense de ana yapıların şehre Muhammedâbâd⁷⁷⁰ adını veren I. Ahmed Şah döneminde yapıldığını söylemek mümkündür. Bunlardan ilki olan Bîder Kalesi'nin⁷⁷¹ büyük bir kısmı onun döneminde inşa edildi.⁷⁷² 15. ve 16. yüzyıl Behmenî mimarisine dair önemli ipuçları sunan şehirde, erken dönem Behmenî saray ve kale mimarisinde görülen güçlü Tuğluk karakterinin aksine Fars etkisi gözlemlenmektedir.⁷⁷³ *Dârü'l-İmâre* adını verdiği yapının eski Bîder Kalesi'nin kalıntılarının üzerine inşa edildiğini bildiren Firişte,⁷⁷⁴ şehrin inşasına I. Ahmed Şah' Kerla'nın fethinden dönmesini müteakip, yani 1429 yılında başladığını, yapımının 3 yıl sürdüğünü ve kalenin 1432 senesinde tamamlandığını kaydeder.⁷⁷⁵ Yapımında farklı ülkelerden getirtilen ehil ustaların çalıştığı yapının, kayadan kazılmış bir hendek tarafından korunan uzun masif duvarının, oldukça eski dönemlerden beri sert kayaları oymakta usta Hindu zatların elinden, devasa boyuttaki taş duvarların ise Türk ve İranlı ustaların elinden çıktığı düşünülmektedir. Mâlvâ Sultanı Mahmûd Halacî tarafından yapılan saldırı sonucu yıkılan ve Nizâmeddin III. Ahmed tarafından yeniden inşa edilen surların uzun müddet belki de ilk haliyle varlığını koruduğu anlaşılmaktadır.⁷⁷⁶

⁷⁷⁰ “Bayındır yer, mâmûre” anlamları taşıyan ve Farsça kökenli olan *âbâd* kelimesi ile Muhammed adının terkiibinden oluşan Muhammedâbâd, bir şehir adıdır. Müslüman sultanlıklar tarafından fethedilen yahut yeni kurulan bölgedeki pek çok yerleşim merkezi, bir müddet bu ad ile anılmıştır. Bunun bir örneğine de Behmenî Sultanı I. Ahmed döneminde rastlanmakta ve başkenti Bîder'e taşıyan sultan, şehre Muhammedâbâd adını vermektedir. Hint yarımadasının kuzey yarısını meydana getiren Dekken'deki Karnataka eyaletinde, Haydarâbâd'ın 100 km. kuzeybatısında kurulan şehir, günümüzde yine Bîder adıyla bilinmesinin yanı sıra aynı ismi taşıyan bir idarî bölgenin merkezidir. Detaylı bilgi için bkz. Azmi Özcan, “Muhammedâbâd”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, XXX, 582-583.

⁷⁷¹ Kale hakkında detaylı bilgi için bkz. Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 28-82.

⁷⁷² Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 28; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 155-157; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, Ayrıca Bîder şehrinde yapılan mimari faaliyetler hakkında detaylı bilgi için bkz. Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 153-164.

⁷⁷³ George Michael-Mark Zebrowski, *Architecture and Art of the Deccan Sultanates*, Cambridge University Press, Cambridge 2008, 30.

⁷⁷⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 410-411; Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 28.

⁷⁷⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 410-415; Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 28. Ayrıca Bîder şehrinde bulunan mimari yapıların erken dönem fotoğrafları için bkz. Gulam Yazdani, *The Antiquities of Bidar*, Baptist Mission Press, Calcutta 1917.

⁷⁷⁶ Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 28-29.

Bîder kalesi, kuzey ve doğuya doğru dik kenarları olan platonun eşiğine inşa edilmiş düzensiz bir dikdörtgen şeklindedir. Zemin seviyesinin bitişik arazilerden daha yüksek olmadığı diğer taraflarda, sert kayadan yontulmuş bölme duvarları ile üçlü kanal şeklinde bir hendek kazılmıştır. Ayrışma sonucu koyu kahverengi bir renge dönüşen lateritten olan bu kaya bölmeler, kalenin en dikkat çeken ve kendine has özelliklerinden biridir. Glasi ve ilk bölme duvarı arasındaki hendeğin genişliği; 9,90 metre, birinci ve ikinci bölme duvarları arasındaki hendeğin genişliği; 11,07 metre ve ikinci bölme duvarıyla şev arasındaki hendeğin genişliği; 12,72 metredir. 9,14 metre derinliğindeki hendeğin inşa edildiği kaya tabanın üzerindeki yamacın yüksekliği 9,95-13,10 metre arasında değişiklik göstermektedir. Hendek ve glasi kaleyi her yönden çevrelemektedir. Ancak kayalarla bölünmüş üçlü kanal sadece şehir tarafında, yani güneydoğu, güney ve güneybatı yönlerinde mevcuttur. Görünüşe göre hendek, Kalyani Burcu ile Eski Kale burcu arasında yer alan ve kale içindeki depodan doldurmak için inşa edilen savak dışında kuru tutulmuştur. Şehir tarafından ana girişin yanı sıra 37 burç ve 7 kapı bulunmaktadır.⁷⁷⁷ Oldukça büyük formda inşa edilen burçlar, genellikle yuvarlak yahut sekizgen şeklinde planlanmıştır.⁷⁷⁸ Bunlardan Kala Burç, Lâl Burç, Kalyani Burç oldukça devasa boyuttadır.⁷⁷⁹ Parapetler, tüfeklerin yanı sıra hem yakın hem uzak mesafe top atışı için olanak sağlayan senkendaz yahut diğer adıyla tepe mazgallarından oluşmaktadır.⁷⁸⁰

Kaleye doğudan, bölgeyi 1656 yılında ele geçiren Bâbürlü Sultanı Evrengzâb (Âlemgîr Şah) tarafından inşa ettirilen ve üzerine işlenen iki kaplan motifi sebebiyle Şarzah Darvaza adı verilen yerden girilir.⁷⁸¹ Kapı kuzeydoğuya bakmaktadır ve bitişik duvarları doğuya bakan ikinci kapıyı tamamen kapatacak şekilde inşa edilmiştir. Nevbet Darvaza adı verilen ikinci kapının cephesi, geometrik ve kaligrafik motifler taşıyan mavi, yeşil, sarı renkteki çiniler ve 1504 yılında Muḥmûd Şehâbeddin tarafından yazılan tablet

⁷⁷⁷ Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 30-31. Ayrıca Yazdani bu kapıları doğudan batıya doğru şu şekilde sıralamaktadır:

1-Mandu Darvaza, 2-Kaladgi Darvaza, 3-4-İsimsiz, 5-Delhi Darvaza, 6-Kalyani Darvaza, 7-Karnatik Darvaza. Tüm bu kapılar hakkında detaylı bilgi için bkz. Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 32-37, 40, 43-44; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmani*, .

⁷⁷⁸ Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 31.

⁷⁷⁹ Ghulam, Yazdani, "Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1928-29", *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam's Dominions*, Babbist Mission Press, Calcutta 1931, 10; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 186. Ayrıca bu burçlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 40-44.

⁷⁸⁰ Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 31.

⁷⁸¹ Yazdani kapının üzerindeki yazıtta "1683 yılında Bâbürlü valisi Muḥtâr Han el-Husâinî tarafından yaptırılmıştır" yazdığını bildirir. Bkz. Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 31.

ile süslenmiştir.⁷⁸² Ancak bu bölümde en dikkat çeken husus Nebet Darvaza'nın devasa boyutu içerisinde son derece zarif görünen küçük pencerelerdir. Üçüncü kapı olan Gümbed Darvaza'nın (Kubbe Kapı) üzerinde, dördüncüsü ona bitişik olan burcun üzerinde olmak üzere 4 küçük oda vardır.⁷⁸³ En önemli Behmenî yapılarından biri olan bu kapıda, hem ayaklı kemer hem de daha önceki Tuğluk mimarisini anımsatan, tepe noktası yer seviyesinden yaklaşık 21,33 metre yukarıda olan düz kubbe kullanılmıştır.⁷⁸⁴ Geçidin iç kısmında askerlerin barınması için her iki yana yapılmış bölümler bulunmaktadır. Mimari tarzı göz önünde bulundurulduğunda en erken döneme ait gibi görünen geçidin, I. Ahmed Şah döneminde yapılmış olması muhtemeldir.⁷⁸⁵ Kapıdan geçtikten sonra Berîdşâhîlerden kalma birtakım yapıların ardından 1424 yılında şehzade Muhammed Han'ın gözetiminde inşa edilen Solah Hambâ Camii'ye ulaşılmaktadır. Tavanı 4.26 metre çapındaki 16 sütun tarafından desteklendiği için bu adı alan cami, iki özelliği ile dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki camiye ve muhtemelen saraylara su sağlamak için yol üzerine yerleştirilen rezervuar, ikincisi Gülberge'de inşa edilen Cuma Camii ile oldukça benzerlik gösteren mimari tarzıdır. İçerisinde bulundurduğu çok sayıda sütuna rağmen her alanda ibadet eden zatların rahatlıkla imamı görebildikleri ve geniş kapalı alana rağmen serbest hava akışının sağlandığı Solah Hambâ Camii'yi⁷⁸⁶ Cuma Camii'den ayırt eden en temel özellik, kapalı alanın küçüklüğü sebebiyle buraya açık bir platform eklenmiş olmasıdır. Oldukça yakınında, eskiden sultanın eşinin avlusu olarak kabul edilmesine karşın 1929 yılında gerçekleştirilen kazı sonucu görüşmelerin yapıldığı avlulardan biri olduğu anlaşılan yapı bulunmaktadır. Taht Mahal'a ve bitişigindeki odalara giden geniş bir yolla birbirinden ayrılan, biri 3,22 metre uzunluğunda, 15,84 metre genişliğinde, diğeri 63 metre uzunluğunda, 15,24 metre genişliğinde olan ve ilki muhtemelen daha önce bahis olunduğu üzere özel görüşmelerin yapıldığı Bâr-ı Has adı da verilen Devanların yapıldığı, ikincisi ise tüm devlet erkânının, sultanın akrabalarının,

⁷⁸² Yazdani, "Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1928-29", 8-9; Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 32-33; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 186. Ayrıca tablet hakkında detaylı bilgi için bkz. Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 33.

⁷⁸³ Yazdani, "Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1928-29", 5-6.

⁷⁸⁴ Yazdani, "Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1928-29", 5-6; Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 34; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 186-187.

⁷⁸⁵ Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 34.

⁷⁸⁶ Ayrıca Solah Hambâ Camii'nin mimari özellikleri için bkz. Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 54-56; John Burton-Page, *Indian Islamic Architecture Forms and Typologies, Sites and Monuments*, (Edt.: George Michell), Brill, Boston 2008, 101.

şehzadelerin, şeyhlerin, alimlerin, evliyaların, her tabakadan halkın katılabildiği, Bâr-ı ‘Âmm olarak da adlandırılan Durbarların yapıldığı salonlardı.⁷⁸⁷

Bölgede yapılan çalışmalar sayesinde kale içerisinde bazıları 21,33x10,66 metre boyutlarında olan büyük salonlar, yer altı odaları ve sayısız renkte sırlı çinilerle dekore edilmiş basamaklı sekizgen odalar gün ışığına çıkarılmıştır. Kuşkusuz bunlardan en görkemlisi müelliflerin tahta oturma merasiminin gerçekleştirildiğini bildirdiği ve bu sebeple Taht Mahal⁷⁸⁸ olarak adlandırıldığı düşünülen yapıdır. Pers etkisinin yoğun bir şekilde gözlemlendiği, dikdörtgen planlı salon, odaların altında birkaç dairesel bir hamam ve bazı salonların kalıntılarının bulunduğu bu birkaç kata kadar yükselen yapıdaki en dikkat çekici husus, doğu ve kuzey cephelerine işlenmiş, Pers sanatının belirgin sembollerinden olan arka planda yükselen güneş ve aslan figürüdür.⁷⁸⁹ Rivayete göre Âdilşâhîler’in Bîder valisinin şehrin Bâbürlü Sultanı Evrengzîb tarafından işgal edileceğini öğrendiği vakit sarayları Bâbürlü fethine teslim etmektense yıkmayı tercih etmesi, Behmenî yapılarının birçoğunun yok olmasına sebep olsa da Taht Mahal gibi bazı ihtişamlı yapılar bugün hala tarihe meydan okumaktadır. Behmenî Devleti hakkında önemli bilgiler ihtiva eden kaynaklardan biri olan Behmen-Nâme’nin müellifi şair ve tarihçi Şeyh Âzerî⁷⁹⁰, “*Bu yapının yüceliğiyle kıyaslandığında gökyüzü, eşiğinin bir basamağından ibarettir. Cennet ile karşılaştırmak büyük bir inceliktir. Şüphesiz ki o,*

⁷⁸⁷ Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 62-66; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 186-188.

⁷⁸⁸ Bu muhtemel sonradan koyulmuş bir isimdi. Nitekim müellifler eserlerinde bu yapının mükemmelliğinden bahsederken Taht Mahal adını kullanmazlar. Örneğin Tabataba “پیشتگاه” ile muhtemel bu yapıyı kastediyordu. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 70; Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 66; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 216, 16. dipnot. Ayrıca yapının mimari özelliklerinin detaylı anlatımı için bkz. Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 66-78; Burton-Page, *Indian Islamic Architecture Forms and Typologies, Sites and Monuments*, 101.

⁷⁸⁹ Syed Yusuf, “Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1931-1933”, *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam’s Dominions*, Babtist Mission Press, Calcutta 1935; 4-5; Yazdani, “Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1915-1916”, 2; Yazdani, *Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1928-29*, 9-10; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 159; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 188-189.

⁷⁹⁰ Tam adı, erken yaşamı yahut ailesi hakkında hiçbir malumat bulunmayan ve I. Ahmed Şah döneminde Dekken’e gelen şair ve tarihçi Şeyh Âzerî, eserleri ile Behmenî durbarlarına renk katmakla kalmayıp sultanın ricası üzerine Behmen-Nâme adlı eserini kaleme almıştır. Ahmed Şah döneminin yanı sıra Alâeddin II. Ahmed ve Hümâyûn Şah dönemlerini de kapsayan eser, bugün ne yazık ki varlığını korumamaktadır. Değeri kendisinden sonraki tarihçiler tarafından da kabul edilen Behmen-Nâme’nin izlerini Firişte ve Tabataba’nın eserlerinde görmek mümkündür. Şeyh Âzerî hakkında detaylı bilgi için bkz. Abdul Majeed Siddiqui, “Sheik Azari and His Contribution to the History of the Bahmani Deccan”, *Indian History Congress*, Vol 8 (1945), 280-284.

Kâinatın Efendisi Ahmed Behmen Şah'ın sarayıdır."⁷⁹¹ diyerek bu yapının mükemmelliğini vurgulamaktadır.⁷⁹² Yine Bîder şehrinden birkaç mil uzaklıkta bulunan Aştur köyüne inşa edilen türbesi ele alınması gereken önemli bir diğer yapıdır. Ancak bu hususu "I. Ahmed Şah'ın Son Günleri, Karakteri ve Ölümü" başlığı altında ele alacağız.

3.1.4. Dekkenî- Âfâkî Çatışması

II. Muhammed Şah döneminde Dekken'i bilim ve kültür merkezlerinden biri haline getirmek gayesiyle yapılan reformlar doğrultusunda Dekken sultanının ilim ehline verdiği kıymeti ve yaptığı ihsanları işiterek İran, Irak, Arabistan'dan yola çıkan şairler, edebiyatçılar, şeyhler, zanaatkarlar, tüccarlar, askerler ve maceraperestler birbiri ardına Dekken'e gelmeye başlamışlardı. Bu geliş, ilk yıllarda Dekken'deki bilimsel faaliyetlerin hız kazanmasını sağlayarak olumlu bir etki yaratsa da ilerleyen zamanlarda *Âfâkî* adı verilen ve çoğunluğu Şîî Türklerden oluşan bu göçmenler ile *Dekkenî* olarak adlandırılan yerli halk arasında yaşanacak ve nihayetinde Behmenî Devleti'nin yıkılma sebepleri arasında yer alacak çatışmanın kıvılcımını ateşleyecekti.⁷⁹³

II. Muhammed Şah'ın halefleri döneminde de devam eden bu göçler, nihayetinde I. Ahmed Şah döneminde devletin siyasi bütünlüğüne zarar verecek boyuta ulaştı. Kardeşi Firûz Şah'ın tek ulus yaratma politikası gereği önemli makamlara Dekkenli Hinduları atamasının aksine başta Sultan'a saltanat mücadelesinde destek veren Halef Hasan'a *Melik-üt Tüccar* ünvanı verilmesi⁷⁹⁴ ve *vekîlü's saltana* makamına atanması, ardından Vicayanagar seferi esnasında Sultan'ı ölümünden kurtaran Seyyid Hüseyin Badahşi, Mîr

⁷⁹¹ Tabataba Ahmed Şah'ın bu övgü dolu beyit için Şeyh Âzerî'ye 1000 İran tümenine tekabül eden 100.000 Dekkeni tengesi ile ödüllendirdiğini ve Şeyh Âzerî'nin "*hediyelerimiz sadece yük hayvanları üzerinde taşınabilir*" demesi üzerine gülümseyerek yol masrafları ve taşıma için 25.000 tenge daha verdiğini ve bu satırları saray kapılarına yazan Mevlânâ Şerâfeddîn Mazenderanî'ye 12.000 tenge verildiğini bildirir. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 71; Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 67; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 127, 147-149. Herevî ise on iki bin paket eşyadan oluşan hediye verdiğini bildirir. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 25; İng. çeviri, 53.

⁷⁹² Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 71; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 24-25; İng. çeviri, 53; Ghulam Yazdani, "Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1915-16", *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam's Dominions*, Babtist Mission Press, Calcutta 1917, 2; Yazdani, *Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1928-29*, 9; Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 67; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 148, 159.

⁷⁹³ Sherwani, *The Bahmani of the Deccan*, 113-114; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 153.

⁷⁹⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 48; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 42; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 428.

Ali Sistanî gibi zatların çoğunun Dekken’i sonradan yurt edinen kişiler olması ve hepsinin makam ve ünvanlarla mükafatlandırılması, Ahmed Şah’ın çoğunluğu Türklerden oluşan ve Irak, Horasan, Mâverâünnehir gibi bölgelerden gelen 3000 okçudan müteşekkil özel bir birliğinin kurulmasını emretmesi ve Hüsrû Bey Özbâk ile Hâce Hasan Ardistanî’yi şehzadelere okçuluk dersi vermekle görevlendirmesi iki grup arasındaki çatışmanın daha belirgin şekilde hissedilmesine sebep oldu. Öyle ki bu çatışmadan doğan öfke ve kıskançlık, daha önce değinildiği üzere Gucerât Sultanlığı güçleri ile mücadele eden Halef Hasan’a yardım ile vazifelendirilen Alâeddin Han’ın görevini yerine getirmesine engel olmuştu. Üstelik orduda bulunan Dekkenîlerin onu Âfâkîlere karşı kışkırtması ve savaşa katılmama kararı aldıklarını bildirmeleri Behmenî ordusunda çatlaklar oluşmasına ve Gucerât birliklerinin ani bir saldırı ile onları mağlubiyete uğratmalarına sebebiyet vermişti.⁷⁹⁵

Yaşanılanlar bununla da sınırlı kalmadı. Gesu Daraz’ın ölümü ile eleme kapılan ve Dekken’de ilim ehlinde seçkin bir zatın bulunmamasına üzülen Ahmed Şah, ilmini işittiği Şah Ni’metullâh-ı Kirmânî’yi⁷⁹⁶ Dekken’e davet etti. Bu hususta ısrarcı olması üzerine onu kırmak istemeyen Kirmânî’nin, tek oğlu Halîlullâh-ı Kirmânî’den olan torunu Şah Nurullâh’ı Dekken’e göndermesine çok sevinen Sultan, karşılamak üzere bizzat Raintur’a⁷⁹⁷ doğru yola çıktı ve onunla buluştuğu yere Nimatâbâd⁷⁹⁸ adını verdi.

⁷⁹⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 65-66; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma’âsir*, 57-58; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 412-414; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 23; İng. çeviri, 49-50; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 112-113; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 191-192, 205-206; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 259.

⁷⁹⁶ Tam ismi Şâh Ni’metullâh-ı Velî Muhammed b. Abdillâh el-Hüseynî el-Kirmânî olan mutasavvıf şair, aynı zamanda Ni’metullâhiyye tarikatının kurucusudur. 14 Rebîülevvel 731’de (26 Aralık 1330) tarihinde Halep’de doğduğu bilinen Şah Ni’metullâh-ı Kirmânî, soyunun İsmâil b. Ca’fer es-Sâdık’a ulaşan bir seyyid ailesine dayanması ve uzun müddet Kirman’da kalması sebebiyle bu isimle tanınmaktadır. Gençlik yıllarında ilim tahsil etmek için Şîraz’a giden ve burada Seyyid Celâleddin Rûkneddin Şîrazî ve Adudüddin el-İcî’nin talebesi olan Şah Ni’metullâh, Mekke, Kahire, Erdebil, Semerkant, Herat’daki ilmi faaliyetlerinin ardından bir müddet Kirman yakınlarındaki Kûhbenân’da, bir müddet Yezd ve Şîraz’da ikamet ettikten sonra Mâhân’a yerleşti ve geri kalan ömrünü buradaki dergâhında geçirdi. Nihayetinde 22 Receb 834’te (5 Nisan 1431) burada vefat etti. Bugün hala bu şehirde bulunan ve inşasına I. Ahmed Şah tarafından başlanan türbesi, halefi Alâeddin II. Ahmed döneminde tamamlandı. Hakkında detaylı bilgi için bkz. Edward G. Browne, *A History of Persian Literature under Tartar Dominion (A.D. 1265-1502)*, Cambridge University Press, Cambridge 1920, 463-473; Terry Graham, “Shah Ni’metullah Wali: Founder of the Ni’metullahi Sufi Order”, *The Heritage of Sufism: The Legacy of Mediaeval Persian Sufism (1150-1500) Vol II*, (Edt.: Leonard Lewisohn), One World, Oxford 2003, 173-190; Hamid Algar, “Ni’mat-Allâhiyya”, *EF²* (İng.) E. J. Brill, Leiden 1995, VIII, 44-48; Mahmud Erol Kılıç, “Ni’metullâh-ı Velî”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 133-135.

⁷⁹⁷ Tabataba “اینتور” olarak bahsettiği bölgenin konumu hakkında herhangi bir bilgi vermez. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 54.

⁷⁹⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 65.

Gesu Daraz'ın soyundan gelenlerden bile daha fazla kıymet verilen Şah Nurullāh, Ahmed Şah'ın kızı ile evlendirilerek Sultan'ın ailesine dahil edildi. Üstelik Şah Ni'metullāh'ın 834 (1431) yılındaki ölümünün ardından Dekken'e gelen ailesi büyük saygı ve hürmetle karşılanırken, Şah Habibullāh Sultan'ın bir diğer kızıyla ve Şah Muhibullāh, Ahmed Şah'ın oğlu Alâeddin Han'ın kızıyla evlendirildi.⁷⁹⁹ Kardeşi Firûz Şah'ın başlatmış olduğu tek ulus politikasına riayet ederek sürdürmeye çalışmasına karşın⁸⁰⁰ Dekken'e sonradan gelen zatlara bu denli kıymet vermesi ve dahi maiyetinin neredeyse tamamının bu zatlardan oluşması sebebiyle zuhur eden gerilim, ileride bastırılamayacak boyuta ulaşacaktı.

3.1.5. Şehâbeddin I. Ahmed Şah'ın Son Günleri, Karakteri ve Ölümü

Yaşlı Sultan, Telingana seferinin ardından ülkesine dönünce devlet işlerinden elini çekmeye başladı. Saltanat mücadelesi esnasında desteğini esirgemeyen ve o tarihten beri yanında olan Halef Hasan'ı, Dabhol ve batı kıyısındaki diğer toprakların idaresi ile sorumlu tuttu. Sağlığında ülke topraklarını oğulları arasında paylaştırmaya karar veren Ahmed Şah, en büyük oğlu Alâeddin Han'ı veliahdı ilan ederken, yardımcısı olarak atadığı oğlu Muhammed Han'ı ona emanet etti. Böylece Alâeddin Behmen Şah ve oğlu I. Muhammed Şah döneminden beri düzenli olarak uygulanamayan en büyük oğlun tahtın varisi ilan edilmesi ve babasının ölümünün ardından sorunsuz bir şekilde tahta çıkması

⁷⁹⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 54, 65; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 50, 57; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 418-419; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 142-144; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 193-194. Tabataba alimlerin ve şeyhlerin cemiyetinde bulunmaktan büyük zevk duyan ve kendisi de zahiri ilimlerde yüksek bir kemal derecesine ulaşan Ahmed Şah'ın Dekken'de bulunan alimlerin ilmine güvenmediği için Gesu Daraz'ın ölümünün ardından Kiraman'da Şah Ni'metullāh adında biz azizin ikamet ettiğini öğrenmesi üzerine seçkin adamlarını kıymetli hediyelerle birlikte hayır dualarının almak için gönderdiğini ve nihayetinde şeyhin onun hakimiyetini onayladığını bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 54; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 50.

⁸⁰⁰ Sherwani, ortak kültür ve tek ulus yaratma politikasının Ahmed Şah tarafından sürdürüldüğünü anlamak ve Hindulara verilen kıymeti görmek için Behmenî Devleti sultanların ölüm yıl dönümünün kutlanma şekline bakılmasının yeterli olacağına dikkat çeker. Buna göre bu özel gün, Hicri Takvim yerine Hindu Takvimine göre yani iyiliğin kötülüğe karşı zaferini, sevgiyi ve bağışlayıcılığı temsil eden Holi Festivali'nin kutlandığı ayın yirminci gününde düzenlenirdi. Hindu Şaiva mezhebinin rahipleri (guruları) olan ve Jangam adı verilen kişiler yaklaşık üç yüz kişilik bir kabile, çok sayıda deve ve atla Bider'e gelir, Müslüman bir din adamı tarzında giyinerek sultanın ölüm yıl dönümünde müzik ve tüm hakimiyet sembollerleriyle birlikte mezara girer, Hindu geleneğine göre hindistan cevizlerini kırarak açar ve sultana çiçek sunar. Gerçekleştirilen bu törene Hindu ya da Müslüman ayırt edilmeksizin sayısız kişi katılırdı. Ahmed Şah'ın öldüğü yıldan itibaren Hindistan'da kutlanan bu tören hakkında detaylı bilgi için bkz. Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 165-172; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 195.

geleneği yeniden uygulamaya koyuldu. Çağın en bilginlerinden Miyân Mahmud Nizâmü'l-Mülk⁸⁰¹ ise tecrübeleri ile onlara yol göstermekle vazifelendirildi. Ramagir, Mahur ve Kullum ile Berâr'ın bir kısmını oğlu Mahmud Han'a veren Ahmed Şah, Telingana tarafdârlığına atadığı Dâvud Han'ı ise birkaç soyluyla birlikte bölgeye gönderdi. İleri gelen devlet adamları, bakanlar, komutanlar ve emîrlere bu atamasını onaylattıran Ahmed Şah, bu sayede selefleri gibi ölümünün ardından yaşanabilecek olası bir taht mücadelesinin önüne geçmeye çalıştı.⁸⁰²

En büyük oğlun veliaht ilan edilmesi ve ülke topraklarının oğullar arasında paylaştırılmasının ardından oğullarına, bize Alâeddin Behmen Şah'ın ölmeden evvel oğullarını toplayarak devletin varlığını sürdürebilmesi için yapması gerekenleri tavsiye ettiği sahneyi anımsatan tavsiyelerde bulundu. Buna göre öncelikle birbirlerine karşı gelmeyeceklerine dair yemin ettirdiği oğullarına, tebaa arasında yer alan şu sınıflara özel ihtimam göstermelerini buyurdu: birincisi; bilginler, çünkü onların zihinleri dini ve ilmi bilgilerin pınarıdır. İkincisi; kalem ehli, çünkü devletin temeli kılıçla atılır ancak kalemin dili ve kurallar onun rehberi olur. Üçüncüsü; kılıç ehli, çünkü halkın refahı, ülke içerisinde çıkacak karışıklıkların bastırılması bu zatlara bağlıdır. Dördüncüsü; yetiştiren ve üreten kişiler (çiftçiler) çünkü dünyanın istikrarı ve insanlığın devam eden varlığı bunların çabalarına bağlıdır.⁸⁰³ Nihayetinde kısa süre sonra hastalığa yakalanan ve 29

⁸⁰¹ “میان محمود نظام الملک” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 70.

⁸⁰² Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 70-71; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 62-63; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 412; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 22; İng. çeviri, 48; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 57, 136; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 38-39; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 210. Ancak Tabataba Ahmed Şah'ın saltanatının son yılında topraklarını oğulları arasında paylaştırdığını kaydederken, Firişte taksimatın oğlu Alâeddin'in Handeş Sultanı Nasir Han Fârûkî'nin kızı ile evlendirilmesinden sonra, Herevî ise Mahur seferinin ardından ileri gelen devlet adamlarının tavsiyesi üzerine yapıldığını bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 71; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 63; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 412; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 22; İng. çeviri, 48. Ancak tarihteki çok sayıda emsale bakıldığında saltanatının son yıllarında böyle bir taksimat yapmış olması daha muhtemeldir. Nitekim Maulawi Mohammad Zahiraddin'de bu kanaattedir. Bkz. Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 137, dipnot.

⁸⁰³ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 22-23; İng. çeviri, 48-49; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 196.

Zilhicce 839⁸⁰⁴ (14 Temmuz 1436) yılında hayatını kaybeden⁸⁰⁵ Şehâbeddin I. Ahmed Velî Şah, Bîder şehrinden birkaç mil uzaklıktaki Aştur köyünde bulunan bir türbeye defnedildi. Bölgede bulunan bir dizi türbenin ilki olan Ahmed Şah'ın türbesi, Gülberge'nin son sultanı Firûz Şah'ın türbesiyle belirgin bir tezat oluşturmaktadır. Haleflerine emsal oluşturan bu türbe, Firûz Şah'ın dışarıdan bakıldığında iki katlı görünen ve kemerleri daha küçük olan türbesinin aksine üç katlı yapısı ve büyük kemerleri ile daha görkemli, ihtişamlı ve güçlü bir portre çizmektedir. Üstelik Tuğluklu kubbesinin yerine inşa edilen ve tepesinde bir taç bulunan oldukça büyük formdaki kasnak üzerine oturtulmuş büyük oval kubbe, türbenin ihtişamını daha da artırmaktadır. Ancak Ahmed Şah'ın türbesini Gülberge'de bulunan türbelerden ayıran yalnızca dış mimari özellikleri değildir. Şirazlı hattat Muğis'in denetiminde yapılan ve Hz. Ali'nin adının sıklıkla işlendiği türbenin iç süslemelerinde hissedilen Şiî etkisi bu türbeyi Gülberge'deki örneklerden farklı kılmaktadır. Söz konusu türbeyi detaylı şekilde tasvir eden ve Ortaçağ Hindistan'ının kaligrafi sanatının başyapıtlarından biri olarak kabul edilmesi gerektiğini söyleyen Sherwani, küçük ölçekli bir İstanbul camisi görünümüne benzer bir muazzamlık hissi verdiğini söyleyerek türbeye olan hayranlığını dile getirir.⁸⁰⁶

Tabataba'nın zâhir ilimlerde yüksek bir kemal derecesine ulaştığını bildirdiği⁸⁰⁷ Ahmed Şah, tebaasının ilmi faaliyetlerine büyük önem gösterirdi. Bu sebeple Dekken'de Arapça ve Farsça öğretisi yaygınlaştırıldı. Çeşitli bölgelere medreseler açıldı ve bu

⁸⁰⁴ Ancak müelliflerin bu hususta verdiği bilgiler birbirinden oldukça farklıdır. Tabataba 3 Şevval 825 tarihinde tahta çıkan Ahmed Şah'ın 12 yıl 9 ay 24 gün saltanatının ardından 25/26 Recep 838 (24/25 Şubat 1435) yılında öldüğünü kaydetmektedir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 72, 74; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 63, 65. Refiüddin İbrâhîm Şirâzî ise 12 yıl 9 ay 24 gün tahtta kaldığını bildirdiği sultanın, 830 (1426) yılında tahta çıktığını ve 842 (1438) yılında öldüğünü bildirir. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 66. Firişte ise 12 yılı 2 ay tahtta kaldığını bildirdiği Ahmed Şah'ın 28 Recep 838 (27 Şubat 1435) tarihinde öldüğünü kaydeder. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 417. Herevî ise 12 yıl 9 ay 24 gün tahtta kalan Sultan'ın 20 Recep 838 (19 Şubat 1435) tarihinde öldüğünü bildirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 25-26; İng. çeviri, 55-56. Yine Maulawî Mohammad Zahiraddin Firişte gibi 28 Recep 838 de vefat ettiğini kaydeder. Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 138. Ancak Ahmed Şah'ın türbesinde bulunan tüm yazıtları okuyan Yazdani'nin eserinden yola çıkan Sherwani, türbesinde bulunan bir kitabe ölümlü tarihinin 29 Ramazan 839 (16 Nisan 1436) olarak kaydedildiğini bildirir. Yazıtın daha somut bir kanıt olması sebebiyle biz de tezimizde bu tarihi benimsedik. Bkz. Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 125; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 221-222, 61. Dipnot; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 259. Burton-Page, *Indian Islamic Architecture Forms and Typologies, Sites and Monuments*, 102.

⁸⁰⁵ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 210.

⁸⁰⁶ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 190-191.

⁸⁰⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 54; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 50.

medreselere çok sayıda hoca ataması yapıldı. Medreselerde ilim tahsil eden talebelere, maddi destek verildiği gibi her türlü ihtiyaçları medreselerce karşılandı.⁸⁰⁸ Halkın yaşadığı her türlü soruna bizzat çözüm üretmeye çalışan Sultan, Dekken’de yağmur yağmaması sebebiyle oluşan büyük kıtlıkta askerlerinin maaşını artırdığı gibi sarayın tahıl ambarlarını sefalet çeken halkın kullanımına açtırdı. Ertesi yıl tekrar yağmur yağmaması sebebiyle yaşananların saltanatının uğursuzluğuna bağlamasına çok üzülen Ahmed Şah’ın, camiye giderek tebaası için Allah’a yalvarmasının ardından yağmur yağması daha önce onu uğursuz ilan eden halkın bu kez “Veli” ünvanı vererek övgüler yağdırmasını sağladı. Böylece Sultan, tebaa arasında Ahmed Veli Şah olarak anılmaya başladı.⁸⁰⁹ Onun zanaat ve ticaretin gelişmesi için verdiği destekler sayesinde Bîder başta olmak üzere Dekken’in her bölgesi tüccarların uğrak noktası haline gelirken dünyanın çeşitli bölgelerinde üretilen mallar, güvenli bir şekilde kervanlarını getiren tüccarlar aracılığıyla Dekken topraklarına ulaştı.⁸¹⁰ Mansabdârî sistemi onun döneminde düzenli hale getirildi ve her bir tarafdâra 2000, emîrû’l-ümerâ’ya 1500, vekîlû’s saltanaya 1200, diğer emîrlere 100 ile 1000 arasında değişen mansablar verildi.⁸¹¹

Kaynaklarda ibadete düşkünlüğü, takvası, merhameti, adaleti, ile adından söz ettiren Ahmed Şah, mütevazî bir hayat tarzı benimsemişti. Giyim kuşamında gösterişten uzak durur, şahsi harcamaları için devlet hazinesini kullanmaz, Kur’ân-ı Kerîm’i çoğaltarak geçimini sağlardı.⁸¹² Okçuluk, binicilik ve kılıç kuşanmada mahirdi.⁸¹³ Şîi doktrine eğilimi olduğu hatta benimsediğinden söz edilmekte,⁸¹⁴ buna delil olarak Kerbela’daki muhtaç Seyyidlere dağıtılmak üzere otuz bin gümüş tenge göndermesi ve Dekken aristokratlarından olan Şîr Malik⁸¹⁵ adındaki bir zatın Ahmed Şah’ın Kerbela da su kuyusu açılması için yüklü miktarda tenge emanet ettiği ve kıymet verdiği Seyyid

⁸⁰⁸ Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 62-63, 66.

⁸⁰⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 405-406; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 124-125.

⁸¹⁰ Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 70-72.

⁸¹¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 399-400; Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 54; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 197. Ayrıca Firişte 1000 ve üzeri mansaba sahip bir zata, tuğ, âlem ve nevbet gibi hükümdarlık sembollerine sahip olma ayrıcalığı tanındığını bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 399.

⁸¹² Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 123.

⁸¹³ Maulawî Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 65-66.

⁸¹⁴ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 428.

⁸¹⁵ “ملک شیر” Tabataba, *Burhân-ı Me’âşir*, 73; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 20.

Nasîrüddîn'e hakaret ettiği için bir fil tarafından çiğneterek öldürmüş olması gösterilmektedir.⁸¹⁶

3.2. SULTAN ALÂEDDİN II. AHMED ŞAH DÖNEMİ (1436-1458)

3.2.1. Alâeddin II. Ahmed Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faaliyetleri

Gücünün ve destekçilerinin artması sayesinde Firûz Şah tarafından tahta oturtulan I. Ahmed Şah, hakimiyetle birlikte ondan çeşitli savaş aletleriyle donatılmış güçlü bir ordu ve zengin bir hazine devraldı.⁸¹⁷ Tahta çıktığı ilk yıllarda selefleri gibi Vicayanagar ve Telingana ile mücadele eden ve her iki devlet üzerinde de Behmenî hakimiyeti tesis etmeyi başaran⁸¹⁸ Ahmed Şah'ın esas hedefi; Firûz Şah'ı oğlu ilan eden Timur'un Mâlvâ, Gucerât ve Handeş'in onun hakkı olduğunu bildiren fermanına⁸¹⁹ dayanarak önce bu toprakları ele geçirerek sınırlarını güvence altına almak, ardından nihai zafer için Vicayanagar'a ilerlemektir. Hindu devletlerin yanı sıra Müslüman devletlerle de mücadeleyi zorunlu kılan bu hedef doğrultusunda önce 832⁸²⁰ (1429) yılında Mâlvâ Sultanı Hûşeng Şah ağır bir mağlubiyete uğratıldı,⁸²¹ ardından 833⁸²² (1430) yılında Gucerât Sultanı Ahmed Şah ile karşı karşıya gelindi. Ancak Ahmed Şah'ın göz ardı ettiği bir husus vardı: ordu, devlet erkanı ve dahi tebaa arasında yaşanan Âfâkî-Dekkenî çatışması. Temeli II. Muhammed Şah döneminde atılan söz konusu bu çatışma, Gucerât ordusu karşısında mağlup olan Behmenî Devleti'nin çok sayıda askerini kaybetmesine

⁸¹⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 73-74; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 64-65; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 416-417; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 19-20; İng. çeviri, 42-43; Uluğhânî, *Zaferî'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 164; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 126, 139, 145; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 194.

⁸¹⁷ Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 49.

⁸¹⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 404-406; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 20-21; İng. çeviri, 43-47; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 98; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 201.

⁸¹⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 378; Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 391; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 102; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar* (1526), 426; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 158-159.

⁸²⁰ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 23; İng. çeviri, 51.

⁸²¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 62-64; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 54-56; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 408-410; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 23-24; İng. çeviri, 51-52; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 102-107; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 204-205; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 258.

⁸²² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 412.

sebeptir.⁸²³ Üstelik yaşananlar bununla da sınırlı kalmayacak ve Dekkenîlerin bölgeye sonradan gelen Âfâkîlerin başarıları, hızlı yükselişleri sebebiyle duyduğu öfke ve kıskançlık, yeni Sultan Alâeddin II. Ahmed Şah döneminde savaş meydanında onları yalnız bırakarak ölümlerine sebep olmanın ötesine geçecek, kendi elleriyle masum binlerce canı katletmeye kadar varacaktı.

İçte yaşanan tüm çatışmalara rağmen dışarıdan gelen tehdit ve tehlikelerle mücadele ederek sınırlarını korumaya ve hatta genişletmeye çalışan Şehâbeddin I. Ahmed Velî Şah, ölmeden evvel devlet toraklarını oğulları arasında paylaştırdı. Küçük oğlu Muhammed'e daha düşkün olmasına karşın gelenek gereği büyük oğlu Alâeddin'i varisi ilan etti.⁸²⁴ Babasının ileri gelen devlet adamlarına bu kararını onaylatması ve kardeşlerinin itiraz etmemesi sayesinde Alâeddin Han, Alâeddin II. Ahmed Şah⁸²⁵ ünvanıyla sultan ilan edildi.⁸²⁶ Ahmed Şah'ın ölümü sebebiyle iki gün yas tutulmasını

⁸²³ Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 111-112; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 205-206; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 259.

⁸²⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 70-71; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 62-63; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 412; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 22; İng. çeviri, 48; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 57, 136; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 210.

⁸²⁵ Hem müellifler hem dönemden kalma tengeler, onun bu adı kullandığını doğrulamaktadır. Bkz. "علاء الدنيا" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 74.

Ön Yüz: "المعتصم بالله المنان سمى خليل الرحمن ابو المظفر"

Arka Yüz: "علاء الدنيا والدين احمد شاه بن احمد شاه السلطان"

Ön Yüz: el-Mutâsîm Billâhü'l-Mennân sümmiyâ Hâilü'l-Râhmân ebû'l-Muzaffer

Arka Yüz: Alâeddünyâ Ve'd-dîn Ahmed Şah bin Ahmed Şah el-Sultan

Bkz. Speight, "The Coins of the Bahmani Kings of the Deccan", 296.

⁸²⁶ Tabataba 22 Recep 838 Pazartesi (21 Şubat 1435) tahta çıktığını kaydederken (Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 74; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 68.) Herevî ve Firîşte, 29 Recep 838 (28 Şubat 1435) tarihini verir (Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 26; İng. çeviri, 56; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 417) Ancak her iki tarihte I. Ahmed'in saltanatının 1435 yılında son bulduğunu kaydetmesine rağmen sultanın 1436 senesinde tahttan indiği bilinmektedir. Nitekim çağdaş müelliflerin eserleri de dahil olmak üzere bu hususta en güvenilir bilgiyi dönemden kalan yazıtlar ve kitabelerdir. Ahmed Şah'ın türbesinde bulunan tüm yazıtları okuyan Yazdani'nin eserinden yola çıkan Sherwani, türbesinde bulunan bir kitabede ölüm tarihinin 29 Ramazan 839 (16 Nisan 1436) olarak kaydedildiğini bildirir. Yazıtın daha somut bir kanıt olması sebebiyle biz de tezimizde bu tarihi benimsedik. Bkz. Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 125; Sherwani, *The Bahmanis of The Deccan*, 221-222, 61. Dipnot; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 259. Ayrıca araştırmacılar özellikle Codrington'un "Coins of the Bahmani Dynasty" adlı çalışmasında yer verdiği ve Alâeddin II. Ahmed Şah'a ait olduğunu bildirdiği 838 de darp edilen tengenin incelendiği vakit babası I. Ahmed'e ait olduğu görülmekte ve bu da babasının hala o tarihte tahta olduğunu ispatlamaktadır. Üstelik Speight'de söz konusu tengenin I. Ahmed Şah'a ait olduğunu doğrular.

Ön Yüz: "المستوثق بالله الحنان المنان الفنى"

Arka Yüz: "سلطان احمد شاه بن احمد بن الحسن البهمنى ٨٣٨"

Ön Yüz: el-Mûstevsîk Billâhü'l-Hannânü'l-Mennânü'l-Fânî

Arka Yüz: Sultan Ahmed Şah bin Ahmed bin el-Hasan el-Behmenî 838

Bkz. Codrington, "Coins of the Bahmani Dynasty", 267; Speight, "The Coins of the Bahmani Kings of the Deccan", 295.

emreden Sultan, üçüncü gün gelenek olduğu üzere düzenlenen görkemli bir durbarda komutanların, emîrlerin, şehzadelerin, alimlerin, şeyhlerin, Seyyidlerin, ileri gelen devlet adamlarının sadakatlerini sunmalarının ardından sağ elinden tutan Şah Ni‘metullāh-ı Kirmânî’nin oğlu Halîlullāh-ı Kirmânî ve sol elinden tutan Seyyid Hanîf tarafından tahta oturtuldu.⁸²⁷ Daha sonra yeni sultanın tahta çıkışı şerefine tengeler saçıldı. Halîlullāh-ı Kirmânî ve Seyyid Hanîf’in taht-ı firûzenin sağına ve soluna konulan iki koltuğa, diğer önde gelen alim ve şeyhlerin tahtın dibine oturmasının ardından Sultan’ın tahta çıkışı kutlandı. Övgüler dizilip, şiirler okundu. Törene katılanların her birine rütbelerine göre hediyeler sunuldu.⁸²⁸

Yeni bir sultanın tahta çıkması aynı zamanda devletin yeniden yapılanması anlamına gelmekteydi. Bu sebeple bir kısım devlet adamını eski vazifesinde bırakan Alâeddin II. Ahmed Şah, birçok bakan, emîr ve alt düzey görevlileri azlederek yerlerine yenilerini atadı. Behmenîlerin her döneminde kıymet gören Seyyidler ve şeyhler devlet içerisinde önemli makamlara getirilirken, I. Ahmed Şah döneminde Vicayanagar’a yapılan seferde gösterdiği yararlılık sebebiyle emîr-i sadeliğe atanan Dilâver Han Afgan; vekîlü’s saltana, Hâce Cihân Esterâbâdî; vezir-i kul, İmâdü’l-Mülk Gurî; emîr-ü’l-ümerâ, Kadı Kabûl Ahmed; sadr-ı cihân olarak tayin edildi. I. Ahmed’in ağabeyi Alâeddin’e yardımcı atayarak ona emanet ettiği Muhammed Han’a geniş câgîrler, filler, atlar verildi.⁸²⁹ Miyân Mahmud Nizâmü’l-Mülk azledildi ve Kıvâmü’l-Mülk Gurî; Nizâmü’l-Mülk ünvanı aldı. Malu Han;⁸³⁰ Kurbeg-i meysere (sol kanat komutanı), Sarang Han,⁸³¹ Kurbeg-i meymene (sağ kanat komutanı) tayin edildi.⁸³²

⁸²⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 74-75; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 68-69; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 233-231.

⁸²⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 75; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 69.

⁸²⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 421-422; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 231.

⁸³⁰ “خان ملو” Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 76.

⁸³¹ “سارنگخان” Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 76.

⁸³² Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 76; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 69-70.

3.2.2. Alâeddin II. Ahmed Şah Dönemi Siyasî Hadiseleri

3.2.2.1. Birinci Vicayanagar Seferi ve Muhammed Han İsyanı

Aynı dönemlerde kurulan ve birbirlerine sınır devletler olmaları sebebiyle kuruldukları tarihten itibaren, siyasî, ekonomik ve dinî sebepler başta olmak çeşitli nedenlerle sık sık savaş meydanında karşı karşıya gelen iki devlet, mücadelesini Alâeddin II. Ahmed Şah zamanında da sürdürdü. Sultan, daha önce Behmenî Devleti'ne ödemeyi taahhüt ettiği haracı 5 senedir göndermeyen Vicayanagar ile ilk mücadelesini 839 (1436) senesinde, yani tahta çıktığı ilk yıl kardeşi Muhammed Han aracılığıyla yaptı. İmâdü'l-Mülk Gûr ve Hâce Cihân gibi önemli isimlerinde aralarında bulunduğu bir ordu, Muhammed Han önderliğinde Vicayanagar Racası Deva Raya'nın ödemediği vergileri talep etmek üzere hareket etti. Kısa süren bir çatışmanın ardından Sultan'ın talebinin derhal 8000 hun lak, 22 fil ve dans ile şarkıda mahir 200 kadın ile karşılanması, iki devlet arasında yaşanacak mücadeleyi engellese de kısa süre sonra kaynaklarda Vicayanagar ile iş birliği yaptığı kaydedilen Muhammed Han'ın isyan haberi Bîder'e ulaştı.⁸³³

Ağabeyi tarafından kendisine verilen görevi başarıyla yerine getirdikten sonra câgîrine dönmek üzere hareket eden Muhammed Han, Mudgal'da mola verdi. Bu esnada ordusunda bulunan ve Sultan karşıtı olduğu anlaşılan emîrlerin, babasının devleti birlikte yönetmeleri yönündeki vasiyetine karşın ağabeyinin câgîr vererek onu merkezden uzaklaştırdığı, devlet topraklarını ikisi arasında bölmesi yahut tahtının yanına kendisi için de bir taht koydurması gerektiği yönündeki söylemlerine aldanan Muhammed Han, ağabeyine isyan etmeye karar verdi. Kendisine engel olma ihtimallerini göz önünde bulundurarak birlikte yola çıktığı İmâdü'l-Mülk Gur ve Hâce Cihân'ı öldürttükten sonra ağabeyine karşı vereceği mücadelede kendisine destek olması için Deva Raya'ya haber gönderdi.⁸³⁴ Esasen kimi, kaynaklara göre zaten bu olanlar Deva Raya tarafından planlanmıştı.⁸³⁵ Racadan aldığı destek ile Raichur, Mudgal, Solapur, Naldurg'u ele geçiren Muhammed Han, Krişna kıyısında kendini sultan ilan etti. Gelişmelerden

⁸³³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 422; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 27; İng. çeviri, 58-59; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 231-232.

⁸³⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 78-79; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 72; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 232.

⁸³⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 422; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 232.

haberdar olan ve kardeşinin isyanından ziyade, Behmenî Devleti'ne büyük hizmetleri bulunan İmâdü'l-Mülk Gur'un öldürülmesiyle büyük eleme kapılan Sultan, derhal kardeşinin üzerine yürüdü. Tabataba yapılan mücadele de her iki tarafında ciddi kayıplar verdiğini bildirir.⁸³⁶ Sultan'ın güçlü ve kalabalık ordusu karşısında daha fazla direnemeyerek kaçan Muhammed Han, ele geçirilmesi halinde kesinlikle zarar verilmeden huzuruna getirilmesini, yakalanamaması durumunda gitmesine müsaade edilmesini emreden II. Ahmed Şah'ın adamlarınca takip edildi. Nihayetinde bu kaçış uzun soluklu olmadı ve yakalanarak Sultan'ın huzuruna çıkarılan Muhammed Han, af dilemesi üzerine bağışlandı. Ayrıca ölen Davud Han'ın idaresinde olan Telingana bölgesindeki topraklar,⁸³⁷ onun idaresine verildi.⁸³⁸

3.2.2.2. Handeş Sultanlığı ile Mücadele

Muhammed Han'ın isyanının kısa sürede bastırılmasının ardından 840⁸³⁹ (1436) senesinde Vekîlü's Saltana Dilâver Han Afgan önderliğindeki bir ordu, Sangameşvar⁸⁴⁰ Racası üzerine gönderildi. Görevini başarıyla yerine getirerek Racayı mağlup eden Dilâver Han, Sultan'a sunulmak üzere gönderilen Raca'nın kızıyla birlikte başkente geri döndü. Ancak bu başarısına karşın Raca ile iş birliği yaptığı gerekçesiyle vekîlü's saltana

⁸³⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 79; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 73.

⁸³⁷ Tabataba Telingana bölgesindeki Raiçul'un "تلنگ راءچل" verildiğini bildirir. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 80; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 73. Ramanayya ise bunun Tungabhadra ve Krişna arasında bulunan Raichur Doab ile karıştırılmaması gerektiğini, Telingana sınırları içerisindeki Rayacal olduğunu bildirirken (Bkz. Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 39, 68. dipnot.) Sherwani Raichur oluşunu kaydeder. (Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 252, 16. dipnot.) Ayrıca Konukçu ise bölgeyi Raicpur Düâb olarak adlandırır. Bkz. Konukçu, "Behmenîler", 353.

⁸³⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 79-80; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 73; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 422-423; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 27-28; İng. çeviri, 59-61; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 232-233.

⁸³⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 424.

⁸⁴⁰ Tabataba "شركه قلعه و سنكر" üzerine gönderdiğini kaydeder. Ancak bölgelerin konumu hakkında bir bilgi vermez. Muhtemelen Sangir ile kastettiği Sangameşvar'dı. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 77; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 71. Üstelik Herevî'de Tabataba gibi bölge için "سنكر" adını kullanır. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, 28. Sherwani ise Sangameşvar'ın Bombay eyaletinin Ratnagiri bölgesinde yer aldığını bildirir. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 350, 50. dipnot.

makamından alındığı⁸⁴¹ gibi yanında getirdiği ve Sultan'ın evlendikten sonra Periçehre⁸⁴² adını verdiği Raca'nın kızı Behmenîlerin, Müslüman Handeş Sultanlığı ile 841⁸⁴³ (1437) yılında savaş meydanında karşı karşıya gelmesine sebep oldu.⁸⁴⁴ Handeş Sultanı Nasîr Han Fârûkî'nin kızı ve aynı zamanda II. Ahmed Şah'ın eşi olan Melike-i Cihân Ağa Zeyneb, Sultan'ın Raca'nın kızı ile olan evliliğinden memnun değildi. Bu sebeple babasına, II. Ahmed tarafından kendisine kötü muamele edildiğini bildiren bir haber ulaştırdı. Kızından gelen haber üzerine Gucerât Sultanı Ahmed Şah ve Gondvana Racası'nın desteğini sağlayan Nasîr Han Fârûkî, Behmenî hakimiyetindeki Berâr'ı işgal etti.⁸⁴⁵

Verdiği vaatler sayesinde bölgedeki bir grup tarafından desteklenen Handeş Sultanı'nın bu zatlar aracılığıyla kendisini ele geçirme planları yaptığını işiterek Narnala'ya çekilen Hân-ı Cihân Abdulkadir, derhal merkezden yardım talep etti. Nasîr'in kendisine ait toprakları ele geçirdiğini ve adına hutbe okuttuğunu haber alan II. Ahmed Şah, sefer için hazırlıklara başlanmasını emretti. Ancak Dekkenîler ve Âfâkîler arasında yaşanan çatışma sebebiyle Behmenî ordusu birlik ve beraberliğini nerdeyse tamamen kaybetmişti. Bu sebeple Miyân Minna'l-lâh ile Hân-ı Zaman önderliğindeki Dekkenîler, Gucerât mağlubiyetini örnek göstererek sefere katılmama taraftarı olduklarını dile getirirken, Halef Hasan'ın öncülük ettiği Âfâkîler, sadece kendilerinden oluşan bir

⁸⁴¹ Kaynaklarda bu vazifeye “الممالك دستور” Habeşli Düstûrû'l Memalik'in getirildiği ancak tebaa ve devlet erkânı tarafından sevilmemesi sebebiyle kısa süre sonra Şehzade Hümâyûn'un emriyle öldürüldüğü ve yerine Miyân Minna'l-lâh'ın getirildiğine yer verilir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 77; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 71; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 424-425; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 233.

⁸⁴² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 424.

⁸⁴³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 426. Ancak Tabataba ve Herevî bu olayın 839 senesinde olduğunu bildirir de bu pek mümkün görünmüyor. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 78; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 72; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 26; İng. çeviri, 57.

⁸⁴⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 426; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 30-31; İng. çeviri, 66-67; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 233-234; Sherwani, *Mahmûd Gāvân The Great Bahmani Wazir*, 41-42; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 259. Ancak Herevî'nin verdiği kronoloji Firişte ve Tabataba dan farklıdır. Herevî Dilâver Han Afgan'ın seferini Halef Hasan'ın batı seferi ve Dekkenîler sebebiyle çok sayıda Âfâkî'nin katledilmesi sonrasına yerleştirir. Üstelik Herevî Dilâver Han'ın beraberinde Sultan'a getirdiği Raca'nın kızının Handeş Sultanı Nasîr Han Fârûkî ile Behmenî Devleti arasında yaşanan mücadelenin sebepleri arasında yer almasından bahsetmez ve bu mücadeleyi Dilâver Han'ın seferinin çok daha öncesine yerleştirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 26-27, 30-31; İng. çeviri, 57-58, 66-67.

⁸⁴⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 426; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 233-234; Sherwani, *Mahmûd Gāvân The Great Bahmani Wazir*, 42; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 259.

ordunun Handeş karşısında galibiyet elde edeceğine inanmaktaydı.⁸⁴⁶ Nihayetinde Sultan, Kasım Bey Safşikân, Kara Han Kurd Ali Han Sistanî, İftihârü'l-Mülk Hamdanî, Rüstem Han Mâzenderânî, Seyyid Hüseyin Badahşî, Hüsrû Bey Özbâk, Hâce Hasan Ardistanî gibi önemli isimler ile daha önce I. Ahmed Şah'ın Halef Hasan'a verdiği emir üzerine kurulan, 3000 Türk kökenli zatlardan oluşan okçu birliğinden oluşan bir orduyu Berâr'a gönderdi. Birlikleri önden gönderen Halef Hasan, Devletâbâd'a giderek Dekkenîleri ve Habeşlileri Gucerât sınırını korumakla vazifelendirdikten sonra yanına aldığı 7000 Arap kökenli asker ile onlara katılmak üzere yola çıktı. Bölgeye ulaştıktan sonra Hân-ı Cihân Abdulkadir'i Dekkenîlerle Gondvana Racasının olası bir saldırısını önlemek için Elliçpur ve Malapur istikametine ilerlemekle vazifelendirdikten sonra kendisi ise Nasîr Han'ın üzerine yürüdü.⁸⁴⁷ Behmenî ordusu karşısında yenilgiye uğrayan Nasîr Han'ı Burhân-pûr'a kadar takip eden Halef Hasan, Handeş ordusuna destek için gelen Gucerât ve Mâlvâ birliklerinden oluşan kalabalık bir orduyu burada mağlubiyete uğrattıktan sonra Handeş topraklarını yağmalayıp 70 fil, çok sayıda ganimet ve zafer ile başkente döndü. Behmenî ordusu karşısında aldığı yenilginin kederi ile ölen Nasîr Han Fârûkî'nin yerine tahta geçen Mîrân I. Âdil Han, Behmenî Devleti ile mücadele edemeyeceğini bildiğinden anlaşma yolunu seçti. Böylece Handeş ile yaşanan gerginlik son buldu.⁸⁴⁸

Halef Hasan önderliğindeki ordunun galibiyet haberini alan II. Ahmed Şah, oğlu Hümâyûn Han'ı Halef Hasan ve birliklerini karşılamak üzere gönderdi. II. Ahmed'in huzuruna çıkan Halef Hasan'a, bir elbise, mücevherlerle süslü bir kılıç ve bir fil hediye edildikten sonra tarafdârı olduğu Devletâbâd'a gitmesine müsaade edilirken, savaşta yararlılık gösteren tüm komutanlar ünvan ve makamlarla mükâfatlandırılırdı. Ancak Âfâkîler, savaşta sergiledikleri cesaret ve başarı sayesinde Sultan nezdindeki kıymetlerini artırmanın sevincini yaşarken, öfke ve kıskançlığı giderek şiddetlenen Dekkenîlerin, kısa

⁸⁴⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 77-78; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 71-72; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 426-427; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 233-234.

⁸⁴⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 428-429; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 234-235.

⁸⁴⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 78; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 72; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 429-430; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 26-27; İng. çeviri, 57-58; Emîn-i Ahmed-î Râzî, *Heft İklîm*, 52; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 235-236; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 259-260.

zaman sonra nefretlerini çok sayıda masum Âfâkî ve Seyyid'i katlederek kusacağından habersizdiler.⁸⁴⁹

3.2.2.3. İkinci Vicayanagar Savaşı

Behmenî Devleti'ne ödemesi gereken vergiyi geciktirmesi sebebiyle Alâeddin II. Ahmed Şah tarafından üzerine gönderilen Muhammed Han'ın kendisini 8000 hun lak, 22 fil ve dans ile şarkıda mahir 200 kadını Sultan'a göndermeye mecbur bırakmasının acısını çıkarmak isteyen Deva Raya, etrafındaki tecrübeli devlet adamlarının da tavsiyesi üzerine 1442 yılında ordusunda köklü bir reform yapmaya karar verdi.⁸⁵⁰ Raca bu reform ve iç karışıklıklarla meşgul olduğu esnada II. Ahmed Şah, bir kez daha geciktirdiği vergiyi göndermesini emreden bir haber iletti. Yaptığı yenilikler sayesinde ordusuna son derece güvenen Deva Raya, bu kez gelen emre boyun eğip talep edilenleri göndermek yerine cevabını savaş meydanında vermeye karar verdi. Bu sebeple ordusuyla birlikte 847⁸⁵¹ (1443) senesinde Tungabhadra'yı geçerek Mudgal'i işgal ettikten sonra oğullarını Raichur ve Bankapur'u ele geçirmek üzere gönderdi. Kendisi Krişna'ya kadar ilerlerken, öncü birlikleri Nusradâbâd, Sagar ve Bîcâpûr'u yağmaladı. Ne var ki kısa süre içerisinde dört tarafdâra ordularıyla birlikte yola çıkma emri veren II. Ahmed'in yaklaşık altmış bin

⁸⁴⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 430.

⁸⁵⁰ "Bu sıralarda Vicayanagar Racası Deva Raya soylular ve başlıca Brahmanlardan oluşan bir meclis topladı; onlara, ülkesinin genişliği, nüfusu ve zenginliği bakımından Behmenî hanedanından çok daha fazla olduğunu ve ayrıca ordusunun daha kalabalık olduğunu gözlemleyerek, onlardan Müslümanların başlarının ve kendisinin onlara haraç ödemek zorunda kalmasının nedenini tespit etmelerini istedi. Bazıları, İlahi kudretin kendilerine otuz bin yıl boyunca Hindulara karşı üstünlük verdiğini, ve bu durumun kendi yazılarında önceden bildirildiğini, bu nedenle Hinduların genellikle onlar tarafından bastırıldığını söyledi. Bazıları da Müslümanların üstünlüğünün iki nedenden kaynaklandığını söyledi: Birincisi, atlarının daha güçlü olması, ve Karnatik'in zayıf hayvanlarından daha fazla yorgunluğa dayanabilmeleri; ikincisi, Raca'nın ordusunda çok az sayıda bulunan, Behmenî hanedanının sultanları tarafından her zaman maaşla tutulan mükemmel okçulardan oluşan büyük bir birlik. Bunun üzerine Deva Raya, Müslümanların kendi hizmetine alınması için emirler verdi, onlara mülkler tahsis etti ve Vicayanagar şehrinde kullanmaları için bir cami inşa ettirdi. Ayrıca kimsenin ibadetlerini yerine getirirken onları ragatsız etmemesini emretti, ve dahası tahtının önüne kıymetli bir masa üzerine Kur'an yerleştirilmesini emretti. Böylece inananlar yasalarına karşı günah işlemekten huzurunda saygı törenini gerçekleştirebilirlerdi. Ayrıca tüm Hindu askerlerine okçuluk sanatını öğretti; hem kendisi hem de askerleri bu konuda kendilerini o kadar geliştirdiler ki, kısa süre içerisinde okçulukta usta iki bin Müslüman ve altmış bin Hindu'nun yanı sıra seksen bin süvari ve iki yüz bin piyade toplayabildiler, her zamanki gibi kargı ve mızraklarla silahlanmışlardı. Bu orduyla Behmenî krallığını fethetmeye karar verdi; ve buna göre 847 yılında Tungabhadra'yı aniden geçerek Mudgal Kalesini aldı..." Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 430-432.

⁸⁵¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 432; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 31; İng. çeviri, 67.

askerle üzerine ilerlediğini işiten Raca, Mudgal Kalesi'ne çekilme kararı aldı. Bu esna da Krişna'yı geçen Sultan, kalenin 12 mil uzağına kamp kurdu.⁸⁵²

Halef Hasan'ı, Devletâbâd kuvvetleri ile Raichur ve Bankapur'a doğru ilerleyen Raca'nın oğulları üzerine gönderen II. Ahmed Şah, Bîcâpûr Tarafdârı Hân-ı Zaman ve Berâr Tarafdârı Hân-ı Âzâm'a, Deva Raya'nın çekildiği Mudgal'i kuşatma altına alma emri verdi. Halef Hasan'ın Raichur'da Raca'nın oğullarını mağlup ettiği haberi ulaştığında, Sultan Mudgal'de Vicayanagar birlikleriyle mücadele etmekteydi. Oğullarında birinin öldürüldüğünü haber alan Deva Raya, Sultan'ın ordusundaki Fahrû'l-Mülk Dihlevî ve kardeşini esir alarak Mudgal Kalesi'ne kapandı.⁸⁵³ Sultan'ın iki askerine bir şey olması halinde iki lak askerini öldürerek intikamını alacağını bildirmesinin yarattığı korku ve oğlunu kaybetmenin verdiği acı ile daha fazla direnmek istemeyen Raca, gelecekte sınırı geçmeme sözü vermesi halinde tüm haraçlarını ödemeye hazır olduğunu bildirdi. Böylece esirleri serbest bırakan Deva Raya ve II. Ahmed arasında, Raca'nın savaş tazminatının yanı sıra her yıl düzenli olarak haraç ödeyeceğini ve Sultan'ın hakimiyeti altındaki topraklara saldırmayacağını taahhüt eden bir anlaşma imzalandı. Hemen ardından Raca, 40 fil ve geçmiş haraçları usulüne uygun şekilde II. Ahmed'e sundu.⁸⁵⁴

3.2.2.4. Halef Hasan'ın Konkan Seferi ve Dekkenî-Âfâkî Çatışması

840 (1436) senesinde Dilâver Han Afgan, tarafından Sangameşvar Racası üzerine başarılı bir sefer düzenlenmiş olmasına karşın bölgede devam eden karışıklıklar, Behmenî

⁸⁵² Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 80-81; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 73; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 432; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 31; İng. çeviri, 67-69; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 236-238; Haroon Khan Sherwani, *Mahmūd Gāvān The Great Bahmani Wazir*, Kitabistan, Allahabad 1942, 43-44. Ayrıca Tabataba II. Ahmed'in kardeşinin isyanı ile meşgul olmasını fırsat bilen Vicayanagar Racası'nın Mudgal'i işgal ettikten sonra bölgeyi harap ettiğini, Sultan'ın bunun üzerine Raca üzerine sefere çıktığını bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 80-81; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 73.

⁸⁵³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 432-433; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 238-239.

⁸⁵⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 81; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 73-74; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 433-434; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 31; İng. çeviri, 69; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 238-239; Sherwani, *Mahmūd Gāvān The Great Bahmani Wazir*, 44-45.

Devleti'nin batı sınırını tehlikeye sokmaktaydı. Bu sebeple II. Ahmed Şah 858⁸⁵⁵ (1454) senesinde Devletâbâd Tarafdârı Halef Hasan'ı 7000 Dekkenî ve 3000 Araptan oluşan on bin kişilik bir ordu ile Sangameşvar Racalığı'nın da içerisinde bulunduğu Konkan bölgesine gönderdi. Geniş ormanlarla çevrili Çakan⁸⁵⁶ bölgesini karargahı yaptıktan sonra İslâmiyet'i kabul ettiğini ve düzenli haraç göndereceğini bildiren Raca Sirka⁸⁵⁷ da dahil olmak üzere bölgedeki tüm şeflere kısa süre içerisinde boyun eğdirmenin verdiği rahatlık ile Sangameşvar Racası'nın üzerine yürüyen Halef Hasan, kendisine kurulan tuzaktan habersizdi. Ortak düşmanları olan Sangameşvar'a düzenlenecek seferde zorlu coğrafyayı çok iyi bildiği gerekçesiyle Behmenî ordusuna kılavuzluk yapmak isteyen Raca Sirka'nın teklifi, kendisine karşı duyulan tüm şüphelere rağmen kabul edildi. Sirka, bölgeye giden en kısa yol olduğu yalanıyla Behmeni ordusunu meşakkatli ve ürkütücü yollardan geçirdikten sonra Halef Hasan'ın hastalanması ve askerlerin yorgun düşmesi sebebiyle mola verdikleri esnada, Sangameşvar Racası'na haber göndererek çoğunluğu Âfâkîlerden oluşan Behmenîlere ani bir saldırı düzenlemesi için en doğru zaman olduğunu bildirdi. Sirka'dan gelen haberle harekete geçen otuz yahut kırk bin kişiden müteşekkil Hindu ordusu, dağınık vaziyette istirahat eden Behmenî askerlerinin üzerine düzenledikleri ani bir baskısıyla Halef Hasan, Medine, Necef ve Kerbela'dan gelen 500 Seyyid de dahil olmak üzere çok sayıda kişiyi katletti.⁸⁵⁸

Katliamdan kurtularak Çakan'a varan bir grup Âfâkî, Sultan'a tüm yaşananların Dekkenîlerin korkarak kendilerini yarı yolda bırakmalarından kaynaklandığını söyleyeceklerini bildirdiler. Bunun üzerine endişeye kapılan Dekkenîler, Âfâkîlerden evvel Bîder'deki Sultan'a, tüm ikazlarına karşın Âfâkîlerin onları dinlemeyerek Sirka'ya güvenip ilerleyişlerini sürdürdüklerini, hezimete uğrayarak Sultan'ın onurunu lekelediklerini ve olanları kendisine bildirmek yerine Konkan şeflerine sığınmayı

⁸⁵⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 438; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 74. Herevî bu tarihi 849 olarak verir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 17; İng. çeviri, 61.

⁸⁵⁶ “چاکنه” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 83. “چالنه” Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 29.

⁸⁵⁷ “سرکه” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 82; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 28.

⁸⁵⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 81-82; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 74-75; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 436-439; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 28-29; İng. çeviri, 61-62; Emîn-i Ahmed-î Râzî, *Heft İklîm*, 52; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 430; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 240-241. Ayrıca Firişte Hindular tarafından 7000 askerin katledildiğini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 439.

düşündüklerini bildirdiler. II. Ahmed doğruluğunu sorgulamaya dahi gerek duymadan haberi kendisine getiren Dekkenî grubundan Nizâmü'l-Mülk Raca Rüstem⁸⁵⁹ ve Müşirü'l-Mülk Salar Hamza⁸⁶⁰ önderliğinde gönderdiği orduya, kaleye kapanan tüm Âfâkîlerin öldürülmesini emretti. Kuşatma altında yiyecek sıkıntısı çekmeye başlayan ve merkeze gönderdikleri tüm mektupları Dekkenîler tarafından engellenen Âfâkîler, ailelerini kalede bıkarak Dekkenîler ile mücadele etmeye, savaş meydanından kaçmaya başaranlar sayesinde Sultan'a meselenin aslına anlatmaya karar verdiler. Planı işiten Dekkenîler, nihayetinde aralarından sağ kurtulmayı başaran bir grubun Sultan'ın huzuruna vararak gerçekleri anlatacağını çok iyi biliyordu. Bu sebeple Âfâkîleri önce niyetlerinin onları öldürmek değil yardımcı olmak olduğuna ve Sultan'a onları affetmesi için gönderdikleri mektuplarına nihayet Sultan tarafından olumlu yanıt aldıklarına inandırdılar. Ardından büyük bir eğlence düzenleyerek Âfâkîlerin silahlarını bırakarak kaleden çıkmalarını sağladılar. Nihayetinde yemek anında saklandıkları yerden çıkan 2000-3000 adam aracılığıyla kadın, çocuk demeden çok sayıda masumu katlettiler.⁸⁶¹

هزار که انجنین فرزند و ، انداخت پیل پای در را خود وزیر سیدی اهاننت بواسطه آنچنانکه پدر الله سبحان“
⁸⁶²”آورد بقتل بیوجه را سید دویست

“Ah! Yüce Yaradan, öyle bir baba ki bir Seyyid'e hakaret etti diye kendi vezirini bir filin ayağının altına attı; ve öyle bir oğlu ki hiçbir sebep olmaksızın bin iki yüz Seyyid'in katledilmesine sebep oldu.”

Katliamdan kaçmayı başaran Kasım Bey Safşikân, yanındaki 300 Türk kadın ve askerle tüm engellemelere rağmen Hasan Han adındaki bir câgîrdarında desteğiyle Sultan'ın huzuruna vardı. Olup biteni anlatan Kasım Bey'in sözlerinin Şah Ni'metullâh-ı Kirmânî'nin soyundan gelenlerce de doğrulanması üzerine II. Ahmed'in gazap rüzgarı

⁸⁵⁹ “رستم راجا الملك نظام” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 83; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 29.

⁸⁶⁰ “حمزه سالار الملك مشير” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 83; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 29.

⁸⁶¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 83-84; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 75-76; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 440-444; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 29; İng. çeviri, III, 62-65; Emîn-i Ahmed-î Râzî, *Heft İklim*, 52-53; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 430; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 241-242. Tabataba ve Herevî 1200 Seyyid ve her yaştan 1000 masumun katledildiğini bildirir. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 84; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 76; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 29; İng. çeviri, III, 65. Ayrıca Emîn-i Ahmed-î Râzî, Nizâmü'l-Mülk Raca Rüstem ve Müşirü'l-Mülk Salar Hamza'nın kısa süre sonra cüzzama yakalanarak öldüğünü ve ailelerinin perişan hale düştüğünü bildirir. Emîn-i Ahmed-î Râzî, *Heft İklim*, 53.

⁸⁶² Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 30.

bu kez Dekkenîler üzerine esti. Âfâkîlerin mektuplarını Sultan'a ulaştırmayan Mustafa Han idam edilirken, Müşirü'l-Mülk ve Nizâmü'l-Mülk'ün tüm mallarına el konuldu. Çakan'daki Dekkenîlerin zincire vurularak Bîder'e getirilmesi emredildi. Kasım Bey, öldürülen Halef Hasan'ın ardından Melik-üt Tüccar ünvanı alarak Devletâbâd tarafdârlığına atanırken Sultan'ın emriyle bir kez daha Türklerden oluşan bir okçu birliğinin temelleri atılmaya başlandı.⁸⁶³

3.2.2.5. Celâl Han ve İskender Han İsyanı

II. Ahmed Şah'ın Şeyh Âzeri'den aldığı mektup sonrası eğlencelerden elini çekerek yeniden devlet işleriyle alakadar olmaya başlamasına karşın uzun zamandır yaşadığı hastalık sebebiyle istirahate çekilmesi, zaman zaman halk arasında öldüğü yönünde haberlerin dolaşmasına sebebiyet vermektedir. 859⁸⁶⁴ (1455) senesinde çıkan bu söylentilerden istifade eden I. Ahmed'in damadı Celâl Han Buhârî,⁸⁶⁵ Telingana yakınında bulunan Nalgonda'da⁸⁶⁶ kendisini sultan ilan etti.⁸⁶⁷ Ancak isyanı haber alan Sultan'ın üzerine yürüdüğünü öğrenen Celâl Han, kaleye kapanırken oğlu İskender Han'ı, 1436 senesinde Mâlvâ tahtına çıkan Mahmud Halacî'nin huzuruna gönderdi.⁸⁶⁸ Böylece

⁸⁶³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 444-446; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 430.

⁸⁶⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 447.

⁸⁶⁵ “بخاری خان جلال” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 89.

⁸⁶⁶ “بالکندہ” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 85.

⁸⁶⁷ Tabataba, kendini Âfâkîlerden sayan Celal Han ve oğlu İskender Han'ın saraya yakın Âfâkîlerin uğradığı zulümleri işittikten sonra saraydan uzak durduklarını, bunu fırsat bilen Dekkenîlerin Sultan ile görüşmelerini türlü bahanelerle engelledikleri gibi Sultan'a onları saray davet etmelerini gelmeleri halinde aklanacaklarını gelmemeleri halinde korkacak bir şeyleri olduğu ve bu sebeple görevlerinden azledilmeleri gerektiğini tembih etmekteydiler. Nihayet başlarına kötü bir şey gelmesinden korkan Celal Han ve İskender Han'ın isteksizlik göstermelerini fırsat bilen Dekkenîler Sultan'ın şüphelerini artırdılar ve nihayetinde üzerlerine sefer düzenlenmesine sebep olduğunu bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 84-85; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 77. Ancak Firişte Sultan'ın isyanı sonlandırmaları halinde affedileceklerini bildirmelerine karşın Muhammed Han'ın isyanında yer almak dahil çok sayıda suç işleyen İskender Han'ın teslim olmak yerine isyanı sürdürdüklerini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 447-448. Herevî ise İskender Han'ın isyanda faal olarak rol oynamasına karşın daha sonra Sultan'ın affına mazhar olduğunu ancak her daim Sultan'ın gazabından korkması sebebiyle saraydan uzak durduğunu bu durumun ise bazı zatlar tarafından kullanılarak II. Ahmed'i onun söylemeği sözleri o söylemiş gibi ilettiklerini ve İskender Han'ın bu durumda isyandan başka çaresi kalmadığını kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 31-32; İng. çeviri, 69-70.

⁸⁶⁸ Ramanayya Celâl Han ve İskender Han isyanı sebebiyle Telingana'da yaşanan karmaşa ortamının Velamalar için eşsiz bir fırsat anlamına gelmesine karşın isyancıları desteklemek yahut cesaretlendirmek yerine, Behmenî otoritesini korumaya çalışmalarının ve dahi isyancıların bastırılması ve ülkenin yeniden kontrol altına alınması konusunda Sultan'a destek vermiş olmalarına dikkat çekerek üzerinde durulması gereken önemli bir husus olduğunu vurgular. Ayrıca Linga'nın bunu Alâeddin II. Ahmed Şah'ın gözüne girmek için büyük bir fırsat olarak değerlendirdiğinin belirtir. Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 39-40.

İskender Han, II. Ahmed Şah'ın öldüğünü ve hala hayattaymış gibi davranan bakanların, soyluları yok ederek devleti kendi aralarında paylaşma arzuları güttüğünü söyleyerek, sultanı ölen Behmenî halkına sahip çıkmasını talep etti. Derhal harekete geçen Mahmud Halacî, Handeş Sultanı Mîrân I. Mübârek Han'dan aldığı destek ile 860⁸⁶⁹ (1456) da Mahur'a ilerledi. Yüz seksen bin kişilik kalabalık bir ordu ile bölgeye ilerleyen II. Ahmed Şah, Behmenî hizmetine henüz girmiş olan Mahmûd Gâvân'ı⁸⁷⁰ ise Nalgonda'ya kapanan Celâl Han'ın üzerine gönderdi. Sultan'ın ölmediğini gören ve kalabalık Behmenî ordusuna karşın asker sayısı elli bini aşmayan Mahmud Halacî, bin kişiden oluşan birliğe kendisine bu haberi ulaştıran İskender Han'ın yanında yer almasını ve eğer ülkesine dönmek isterse müsaade edilmemesini bildirdikten sonra geri çekildi. Ancak bir fırsatını bularak kaçan İskender Han, babasının canını bağışlamasını dilemek için Nalgonda'daki Mahmûd Gâvân'ın huzuruna vardı. Ondan can güvenliği aldıktan sonra ise babasını kaleyi Gâvân'a teslimine ikna etti. Savaş yerine siyâsî uzlaşma ve hoşgörü politikası güden Gâvân, isyancıların canının bağışlamasını ve Nalgonda'nın câgîr olarak Celâl Han'a verilmesini sağladı.⁸⁷¹

Bu desteği farklı bir kaynak aracılığıyla doğrulamak mümkün olmasa da İskender Han'ın yardım için Mâlva Sultanı Mahmud Halacî'nin kapısını çalması bu tezi doğrular mahiyettedir.

⁸⁶⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 448; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 31. Ancak Herevî'nin eserinin İngilizce çevirisinde bu tarih 960 olarak verilmektedir. Bu muhtemelen basım hatasından kaynaklanmaktadır. Bkz. İng. çeviri, 70.

⁸⁷⁰ 814 (1411) te Hazar denizi kıyısındaki Gîlân bölgesinde yer alan Gâvân şehrinde doğan Mahmûd Gâvân, Gîlân Sultanı Alâeddin'in hocası olan Celâleddin Muhammed'in oğlu idi. Saraya yakınlığı sayesinde iyi bir eğitime tabi tutulan Gâvân, Irak ve Horasan'daki birçok âlim ve şeyhin sohbetinde bulundu. Ailesinin Gîlân'da itibar kaybetmesi üzerine olası haksız bir muameleye maruz kalmamak gayesiyle 857 (1453) de İran'dan ayrılarak Hindistan'a ulaştı. Bir müddet Dabhol'de kaldıktan sonra Behemenî Devleti merkezi Bîder'e yerleşti. Kısa zaman içerisinde saray erkanı tarafından tanınıp itibar gören Gâvân, 860 (1456) da Celâl Han ve İskender Han tarafından çıkarılan isyanda gösterdiği yararlılık sayesinde Alâeddin II. Ahmed nezdindeki itibarı arttı. Behmenî Devleti içerisinde hızla önemli mevki ve makamlara yükselecek olan Mahmûd Gâvân hakkında detaylı bilgi için bkz. Haroon Khan Sherwani, "Khawāja-ı Jahān Māhmūd Gāwān's Campaigns in the Mahārāshtra (From New Sources)", *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol-1 (June 1935), 28-41; Haroon Khan Sherwani, "Mahmūd Gāwān", *EP*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1991, VI, 66-68; Sherwani, *Mahmūd Gāwān The Great Bahmani Wazir*, 22-36, 72-75; Chowdhuri, Jogindra Nath, "Life of Mahmud Gawan", *Indian Historical Quarterly*, Vol-II, Caxton Publications, India 1929, 417-424; Thomas Wolseley Haig, "Mahmud Gāwān", *İA*, MEB, İstanbul 1988, VII, 172-173; Rıza Kurtuluş, "Mahmūd-ı Gāwān", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 361-362.

⁸⁷¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 85-86; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 77-78; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 447-449; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 31-32; İng. çeviri, 69-71; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 243-246; Sherwani, *Mahmūd Gāwān The Great Bahmani Wazir*, 74-77; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 260. Ancak Herevî bu seferde Mahmûd Gâvân'dan bahsetmez İskender Han'ın Sultan'ın zaferini ardından karşısına çıkarak affına sığındığını ve merhametli sultanın onu affettiğini kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 31; İng. çeviri, 71.

3.2.3. Alâeddin II. Ahmed Şah Dönemi Sosyo-Kültürel Faaliyetler

Dekken'i kültür merkezlerinden biri haline getirmek isteyen II. Muhammed Şah zamanında bölgeye gelmeye başlayan ve çoğunluğu Şii Türklerden oluşan göçmenler, onun halefleri döneminde de gelmeye devam etti. Başlangıçta bu geliş bir sorun teşkil etmemekle birlikte, yapılan seferlerde büyük yararlılık gösteren bu zatların, özellikle I. Ahmed döneminde önemli makam ve ünvanlarla mükâfatlandırılması ve dahi evlilik yoluyla Sultan'ın ailesine dahil edilmesi, Dekkenîlerin bu hızlı yükselişten rahatsızlık duymasına sebep oldu. Esasen Dekken'e Behmenî Devleti'nin kuruluşundan çok sonra gelen Âfâkîlerin başarı ve hızlı yükselişinden rahatsızlık duyan Dekkenîler de bölgeye Devletâbâd isyanının ardından gelmeye başlamıştı. Her iki grubun Dekken'e sonradan gelmesine karşın Dekkenîler'in daha evvel gelmiş olması, onların nezdinde kendilerini yerli diğerlerini ise yabancı zümre kılmaktaydı. Bu sebeple de Âfâkîlerin söz konusu yükselişi, devletin siyasî bütünlüğünü tehlikeye sokacak boyuta ulaştı. Dekkenîler tarafından onlara duyulan öfke ve kıskançlık, savaş meydanına taşınarak Behmenî Devleti'nin Gucerât Sultanlığı karşısında yenilgiye uğramasına neden oldu. Alâeddin II. Ahmed Şah'ın söz konusu iki grup arasında denge siyaseti kuramamasının ve Âfâkîleri destekleyen bir siyaset izlemesinin doğal sonucu olarak önemli mevkilere bu zatlara ataması, yeni siyasî evlilikler yapılması ve nihayetinde Handeş ile yapılan mücadelenin Âfâkîler sayesinde Behmenîler lehine sonuçlanması üzerine yapılacak tüm törenlerde Dekkenîlerin Sultan'ın solunda Âfâkîlerin ise sağında yer alması emri, çatışmanın daha da büyümesine yol açtı.⁸⁷²

Üstelik bu çatışma devletin siyasî varlığını tehlikeye sokmakla kalmayarak, eğitim ve kültürel gelişimini de sekteye uğrattı. II. Muhammed Şah döneminden beri çeşitli bölgelerden yola çıkarak Dekken'e gelmeye devam eden şair, edebiyatçı, şeyh, zanaatkar, tüccar, asker akını, bu dönem hızını kaybetmeye başladı. Buna karşın Alâeddin II. Ahmed Şah döneminde yaşanan en önemli gelişmelerden biri başlangıçta tüccar kimliğiyle bilinmesine karşın Behmenî Devleti hizmetine girdikten sonra edebiyatçı, komutan, sultanın danışmanı, bakan vasıfları ile de ün kazanan Mahmûd Gâvân'ın⁸⁷³ Dekken'e

⁸⁷² Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 223-224, 236.

⁸⁷³ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 226.

gelmesi oldu. 856 (1453) senesinde 43⁸⁷⁴ yaşlarındaki bir tüccar olarak Dabhol'a gelmesi ve Şah Ni'metullāh-ı Kirmânî'nin torunu Şah Muhibbllāh'a⁸⁷⁵ sadakatini sunmak üzere Bîder'e gitmesi, kısa zaman sonra devlet erkanı içerisinde yer almasını sağladığı gibi tecrübeleri Behmenî Devleti'nin kaderini değiştirdi.⁸⁷⁶

Şehâbeddin I. Ahmed Şah'ın başkenti Bîder'e taşıma kararından sonra inşa edilen ve yapımında çoğunlukla Şîî Türk ustaların çalışması sebebiyle Fars etkisinin hissedildiği yapılar II. Ahmed zamanında da devam ettirildi. Babası gibi alim ve şeyhlere büyük kıymet veren Alâeddin II. Ahmed Şah, Şah Ni'metullāh-ı Kirmânî'nin ölümünün ardından Dekken'e gelen Halîlullāh-ı Kirmânî ve ailesine ihsanlarda bulundu, makamlar tevcih etti ve nihayetinde 864 (1460) yılındaki ölümünün ardından mezarının üzerine bir türbe inşa ettirdi. Kubbesi olmayan ve içerisinde Şirazlı Türk ustalar tarafından yapılan, aklâm-ı sittenin ana üslûplarından biri olan sülûs karakterli kitabenin bulunduğu, işlenen desenleri, cephede yer alan Hz. Ali'nin ismi ile Fars etkisinin net bir şekilde gözlemlendiği türbe, dönemin mimari tarzının en güzel örneklerinden biridir.⁸⁷⁷ Yine içerisinde Halîlullāh-ı Kirmânî için yapıldığı düşünülen, Muharrem ayında Şîî ritüeller için kullanıldığı anlaşılan ve özellikle ayaklarındaki oymalarda Fars etkisi gözlemlenen ahşap bir tahtın yer aldığı Taht-ı Kirmanî⁸⁷⁸ adlı yapı ile I. Ahmed Şah ve Halîlullāh-ı Kirmânî'nin bulunduğu yer olması sebebiyle Nimatâbâd adı verilen yerin II. Ahmed Şah tarafından ikinci başkent olarak kullanılması, buraya çok sayıda yapının inşa edilmesi, hem Alâeddin II. Ahmed döneminde Şah Ni'metullāh-ı Kirmânî'nin ailesine verilen kıymetin hem de mimarideki Fars etkisinin delili mahiyetindedir.⁸⁷⁹ Dönemin Fars mimarisine örnek oluşturan yapılarından bir diğeri ise 1445 yılında Alâeddin II. Ahmed Şah'ın emri ile Devletâbâd Kalesi yakınlarına inşa edilen ve Delhi'deki Kutub Minar ile

⁸⁷⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 511; Ulughânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffâr ve-âlih*, I, 168.

⁸⁷⁵ Sultan Alâeddin II. Ahmed'in damadıydı ve Sultan ona büyük kızını vermişti. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 81; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 74.

⁸⁷⁶ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 229-230.

⁸⁷⁷ Yazdani, "Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1925-26", 13; Ghulam Yazdani, "Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1930-31", *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam's Dominions*, Baktist Mission Press, Calcutta 1933, 4; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 226.

⁸⁷⁸ Hakkında bilgi için bkz. Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 100-102; Yazdani, "Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1930-31", 3-4; Burton-Page, *Indian Islamic Architecture Forms and Typologies, Sites and Monuments*, 102.

⁸⁷⁹ Yazdani, *Bidar: Its History and Monuments*, 100-102; Yazdani, "Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1930-31", 4; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 226-227; Burton-Page, *Indian Islamic Architecture Forms and Typologies, Sites and Monuments*, 102.

benzerlik taşıyan, *Ay Kulesi* adıyla da anılan *Çend Minar*'dır.⁸⁸⁰ Mavi renkteki Fars çinileriyle bezenen, 4 katlı yapı, 24 oda ve 30,5 metre yüksekliğe sahiptir. Tabanında küçük bir cami yahut ibadethane bulunan *Çend Minar*, aynı zamanda Hind mimari özellikleri de barındırmaktadır.⁸⁸¹

3.2.4. Alâeddin II. Ahmed Şah'ın Son Yılları, Ölümü ve Karakteri

Alâeddin II. Ahmed Şah cuma ve bayram günleri minbere çıkar, hutbe okurdu. Yumuşak ve merhametli mizacı nedeniyle kan dökmek yahut idam etmekten kaçınan Sultan, saltanatının başında vaktinin tamamını devlet işleriyle ilgilenerek geçirir, önemli makamlara atadığı tecrübeli devlet adamları sayesinde tebaa ve devlet erkana içerisindeki tüm meseleleri hallederdi. Ancak özellikle ikinci Vicayanagar seferi sonrası tabiatında birtakım değişiklikler meydana gelen II. Ahmed Şah'ın, devlet işlerini güvendiği bakanlarına devrederek vaktini zevkusefa içinde geçirmesi, devlet işleriyle yeteri kadar alakadar olamamasına sebep oldu. Nimatâbâd şehrine inşa ettirdiği saray ve bahçede eğlenceler tertip ettiren II. Ahmed'in sarayının etrafı, bu eğlencelere dahil olmak ve Sultan'dan daha fazla fayda sağlamak isteyen soyluların, ileri gelen devlet adamlarının kendileri için yaptırdığı köşklerle çevrelendi.⁸⁸² Bu durum bir süre sonra tebaa ile devlet erkani içerisindeki gruplaşma ve çatışmaların şiddetlenmesine sebebiyet verdiği gibi II. Ahmed Şah'ın saltanatından duyulan memnuniyetsizliği artırdı.

Olumsuz tüm tutumlarına ve zamanının çoğunu eğlence ile geçirmesine karşın tebaasına adalet ile muamele eden Alâeddin II. Ahmed, fakirleri, muhtaçları ve bakmakla mükellef olduğu zatlara ihmal etmezdi. Saltanatının ilk yıllarında haksız yere hapse atılan kişilerin serbest bırakılmasını emretti. İslâm'ın yayılması için hizmet etti. Eski kiliseleri yıktırarak yerlerine mescitler, medreseler inşa ettirdi.⁸⁸³ Yoksul hastalara bakması için başkent Bîder'e Müslüman ve Hindu hekimlerin olduğu bir şifahane inşa ettirdi ve

⁸⁸⁰ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 228.

⁸⁸¹ Ziyaeddin Desai, *Indo-Islamic Architecture*, Publication Division, New Delhi 1970, 31-32.

⁸⁸² Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 76-77, 81, 87; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 69-70, 74, 89; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 436, 450-451; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 246-247.

⁸⁸³ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 87; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 79.

yakınına kurdurduğu iki köyün gelirini, hastaların yiyecek, içecek ve tedavi masraflarının karşılanması için vakfetti.⁸⁸⁴

Ölmeden evvel en büyük oğlu Hümâyûn Han'ı veliahttı ilan eden Alâeddin II. Ahmed Şah, ona tebaası ile ilgili konularda haklı bir sebep ve kesin bir kanıt olmadan emir vermemesi, önemli bir konuda bakanlarına danışmadan karar almaması ve kişisel menfaatlerini gözetken devlet adamlarına riayet etmemesi gibi önemli tavsiyelerde bulundu.⁸⁸⁵ Nihayetinde 862 yılının Cemâziyelevvel ayının ikinci yarısında (Nisan 1458) hayatını kaybetti.⁸⁸⁶

3.3. SULTAN ALÂEDDİN HÜMÂYÛN ŞAH DÖNEMİ (1458-1461)

3.3.1. Alâeddin Hümâyûn Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faaliyetleri

1436-1458 yılları arasında uzun süre tahtta kalan Sultan Alâeddin II. Ahmed Şah, Hümâyûn Han, Hasan Han ve Yahya Han adında üç erkek evlada sahipti. Saltanatının son yıllarında gelenek gereği büyük oğlu Hümâyûn Han'ı tahtın varisi ilan ederek ölümünün ardından oğulları arasında yaşanabilecek olası bir taht kavgasının önüne geçmek isteyen Sultan, daha önceki Behmenî sultanları döneminden aşına olunduğu üzere ileri gelen devlet adamları, bakanlar, komutanlar ve emîrlerin de onayını aldı. Ancak bu tasdikleme, umduğu gibi ölümünün ardından Hümâyûn'un meşru şekilde tahta geçmesini sağlamadı. Onun sert mizacından korkan soylular, saray halkı, Nizâmü'l-Mülk Raca Rüstem, Kasım Bey'in ölümünün ardından Melik-üt Tüccar ünvanını alan oğlu, Halîlullâh-ı Kirmânî'nin oğlu ve I. Ahmed'in damadı Şah Habibullâh, Seyf Han,⁸⁸⁷ Malu Han gibi önde gelen devlet erkanı etrafında toplanarak, Hümâyûn'un aksine daha sakin ve ılımlı bir mizaca

⁸⁸⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 87; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 79; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 434; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 226-227; Sherwani, *Mahmūd Gāvān The Great Bahmani Wazir*, 78-79; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 260.

⁸⁸⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 450-451; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 33; İng. çeviri, 72; Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm*, 53; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 228. Ayrıca Alâeddin II. Ahmed Şah'ın oğluna tavsiyeleri hakkında bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 33-35; İng. çeviri, 73-74.

⁸⁸⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 87; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 80.

⁸⁸⁷ Herevî, Hümâyûn Şah'ın tahta çıktıktan sonra Seyf Han'ın "خان سيف" bir filin ayağına bağlanarak tüm şehir boyunca sürüklenmesini emrettiğini, bunu işiten Malu Han'ın "خان ملو" ise kaçtığını bildirir. Bkz: Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 35; İng. çeviri, 76.

sahip olan kardeşi Hasan Han'ı tahta oturtular. Hasan Han'ın sultan ilan edildiğini gören tebaa ve askerlerden oluşan bir grup, Hümâyûn Han'ın evini yağmalamak ve dahi onu öldürmek için ilerlediyse de Halîlullâh-ı Kirmânî'nin diğer oğlu ve manevî halefi olan Şah Muhibullâh'ın onun yanında yer alması, belki de tahta oturmadan ölümü tadacak olan Hümâyûn'un kaderini değiştirdi. Yanına aldığı 80 adam ile taht odasına ilerleyen Hümâyûn Han, tokat atarak tahttan indirdiği kardeşi Hasan Han'ın yerine tat-ı firûzeye oturdu.⁸⁸⁸ Böylece 18 Cemâziyelevvel 862⁸⁸⁹ (3 Nisan 1458) tarihinde düzenlenen görkemli bir durbarın ardından Alâeddin⁸⁹⁰ Hümâyûn Şah ünvanıyla Behmenî Devleti'nin on birinci sultanı ilân edildi.⁸⁹¹

Kardeşi Hasan Han ve destekçilerini⁸⁹² hapsedirerek tebaa ve devlet erkânı arasında kendisine karşı oluşan muhalefete son veren Hümâyûn Şah, daha fazla karışıklık çıkmasını engellemek adına bir an evvel devlet erkânını tayin ederek vazifeye başlamalarını sağladı. Alâeddin II. Ahmed Şah döneminde Dekken'e gelen ve zekası, kabiliyeti sayesinde kısa süre içerisinde önemli makamlara yükseltilen Mahmûd Gâvân, *Melik-üt Tüccar* ünvanı alarak *Vekîlü's Saltana* ve *Bîcâpûr Tarafdârı* olarak atandı.⁸⁹³

⁸⁸⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, Hümâyûn'un yanına aldığı seksen adamla kaçmak için ilerlerken durbar salonunun önünden geçtiğini, kendisini tanıyan durbar salonu muhafızlarından Uluğ Han "الغخان"ın onu selamladıktan sonra içeri davet ettiğini, Sultan'a sadık kalacağına yemin etmesi üzerine Hümâyûn'un içeri girerek diğer muhafız Seyf Han "خان سيف"ı öldürerek Allah'ın rızası ve Şah Muhibullâh'ın onayı ile kardeşini indirerek tahta oturduğunu kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 88; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 81.

⁸⁸⁹ Tabataba, 22 Cemâziyelâhîr 862 (7 Mayıs 1458) de tahta çıktığını bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 88; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 81.

⁸⁹⁰ Ön Yüz: "المغاري ابو الفني القوي الله الي المتوكل"

Arka Yüz: "البهمني الولي شاه احمد بن شاه احمد بن شاه همايون والدين الدنيا علا"

Ön Yüz: el-Mütevekkilâhü'l-Kâvîyü'l-Fânî Ebü'l-megâzi

Arka Yüz: Alâeddünyâ Ve'd-dîn Hümâyûn Şah bin Ahmed Şah bin Ahmed Şah el-Velî el-Behmenî

Bkz. Gibbs, "Gold and Silver Coins of the Bahmani Kingdom", 25.

⁸⁹¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 452-453; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 35-36; İng. çeviri, 75-76; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 257-258; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 79-80; Haroon Khan Sherwani, "The Reign of Sultân Humâyûn Shâh Bahmanî and His Character", *Proceedings of the Indian History Congress, Proceedings of the Indian History Congress*, Vol-3 (1939), 688-689.

⁸⁹² "Nizâmü'l-Mülk Raca Rüstem, oğlu, Kurbeg-i meysere Malu Han başta olmak üzere bir kısmı Hasan Han'ın Hümâyûn Şah tarafından tahttan indirildiğini öğrenir öğrenmez Gucerât, Raichur gibi bölgelere kaçırlar." Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 88; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 81; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 257.

⁸⁹³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 453; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 36; İng. çeviri, 77; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 258. Tabataba Mahmûd Gâvân'a Hâce-i Cihân "جهان خواجه" ünvanı verildiğini bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 89; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 82. "Krallığının soyluları! Tüm dünyada tanınan ve Araplar kadar Acemler arasında da bilgelikte üstün olması gereken bir bakan atamadan krallığın yönetimini verimli bir şekilde sürdürmenin mümkün olmayacağından eminim. Bu ülkenin tarihinde yeni bir çağın eşiğindeyiz ve dıştan doğruluk ve iyi niyetle donanmış, içten ise kötü

Babasının ölmeden evvel verdiği tavsiyeler doğrultusunda ilmine, tecrübesine, sadakatine güvendiği zatlara önemli makam ve mevkilere atamaya çalışan Hümâyûn Şah, *Hân-ı Cihân* ünvanını verdiği Melik Şah'ı; *Telingana Tarafdârı*, halasının Celâl Han'dan olan oğlu İskender Han'ı ise *Telingana Sipehsâlârı*⁸⁹⁴ olarak atadı. İmâdü'l-Mülk Gûr'un genç ve seçkin yeğenine *Nizâmü'l-Mülk* ünvanı verdi.⁸⁹⁵

3.3.2. Alâeddin Hümâyûn Şah Dönemi Siyasî Hadiseler

3.3.2.1. İskender Han İsyanı

860⁸⁹⁶ (1456) senesinde Sultan Alâeddin II. Ahmed Şah'a isyan ederek Telingana yakınındaki Nalgonda'da kendisini sultan ilan eden Celâl Han'ın destekçilerinden biri de oğlu İskender Han'dı. Ancak müttefiki olan Mahmud Halacî'nin Sultan'ın hayatta olduğunu görerek geri çekilmesinin ardından yalnız kalan İskender Han, canlarının bağışlanmasını dilemek için Nalgonda'daki Mahmûd Gâvân'ın huzuruna varmıştı. Ondan aldığı can güvenliği ile babasını kaleyi Gâvân'a teslim etme ikna eden İskender Han bu sayede hem hayatta kalmayı başarmış hem de Nalgonda'nın câgîr olarak Celâl Han'a verilmesini sağlamıştı.⁸⁹⁷ İsyan sonrası yeniden Sultan nezdinde itibar gören bu iki zat, Hümâyûn Şah'ın tahta çıkmasının ardından bulundukları görevde kalmaya devam ettiler. Öyle ki İskender Han, yeni sultan tarafından Telingana sipehsâlârlığına getirildi. Ancak kendisine

alışkanlıklardan ve kibirden uzak olması gereken birinin tavsiyesine uymaktan daha iyisini yapamam. Bu nedenle, derin düşüncelerinin yanı sıra adalet ve hakkaniyet duygusuyla ülkede en iyi tanınan kişilerden biri olan Hâce Necmeddîn Mahmud Gâvân Gılânî “جیلانی گوان ابن محمود الدین نجم خواجه”'yi Vekilü's Saltana olarak atamaya karar verdim.” Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 89; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 258; Sherwani, “The Reign of Sultân Humāyūn Shāh Bahmanī and His Character”, 689.

⁸⁹⁴ Farsça “sipeh” (ordu) ve “sâlâr” (kumandan) kelimelerinin terkiibinden oluşan sipehsâlâr yahut (ispehsâlâr), özellikle Ortaçağ İslâm devletlerinde kumandanı tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Hakkında detaylı bilgi için bkz. C. E. Bosworth, “Ispahsâlâr, Sipahsâlâr”, *EF²* (İng), E. J. Brill, Leiden 1997, IV, 208-210; Erdoğan Merçil, “Sipehsâlâr”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVII, 259-260.

⁸⁹⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 453-454; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 258-259; Sherwani, “The Reign of Sultân Humāyūn Shāh Bahmanī and His Character”, 689-690.

⁸⁹⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 448; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 31. Ancak Herevî'nin eserinin İngilizce çevirisinde bu tarih 960 olarak verilmektedir. Bu muhtemelen basım hatasından kaynaklanmaktadır. Bkz. İng. çeviri, 70.

⁸⁹⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 85-86; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 77-78; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 447-449; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 31-32; İng. çeviri, 69-71; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 243-246; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 81-82.

bahşedilen bu makamdan memnun olmadığı anlaşılan⁸⁹⁸ İskender Han, hem babası Celâl Han'ın hem de Velamaların desteğini alarak Hümâyûn Şah'a karşı bir isyan hareketi başlattı.⁸⁹⁹ İskender Han önderliğinde Golconda'ya ilerleyen isyancıları ele geçirmek üzere Telingana Tarafdârı⁹⁰⁰ Hân-ı Cihân Melik Şah gönderildiyse de başarılı olunamaması, Sultan'ın bizzat komuta ettiği bir ordu ile Nalgonda'ya dönen isyancıların üzerine yürütmesine sebep oldu.⁹⁰¹

Hakimiyetinin ilk yıllarında uzlaşmacı bir siyaset izlediği anlaşılan Hümâyûn Şah, İskender Han'a af dilemesi şartıyla barış teklifinde bulundu. Ancak teklifi isyanın lideri tarafından reddedildiği gibi gece yarısı isyancılar tarafından Behmenî ordusuna ani bir saldırı düzenlendi. Kılıçla karşılık vermeden evvel bir kez daha barış çağrısı yapan ve Devletâbâd'da istediği bir pergenenin onun idaresine verilmesi karşılığında anlaşma teklifi sunan Sultan, İskender Han'ın her ikisinin de I. Ahmed Şah'ın torunu olduğu, bu sebeple devletin ikisi arasında bölünmesi yahut Telingana'nın tamamen ona verilmesi gerektiği yönündeki cevabı ile öfkeye kapılarak isyancılarla savaş meydanında karşı karşıya geldi. Taraflar arasında akşama kadar süren mücadele, Hümâyûn Şah aleyhine sonuçlanmak üzereyken Mahmûd Gâvân ve Hâce-i Cihân Türk'ün⁹⁰² Sultan'a yardıma gelmesi, bir anda savaşın kaderini değiştirdi. Bu sayede savaşı kazanacaklarına olan inancı yinelenen Behmenî askerleri, olağan güçleriyle isyancı gruba saldırıya geçti.⁹⁰³ Yapılan mücadele de müşkül duruma düşen isyancılar, liderleri İskender Han'ın atından düşerek ölmesi ve babası Celâl Han'ın kaçarak Nalgonda Kalesi'ne sığınması üzerine

⁸⁹⁸ Firişte, taç giyme töreni esnasında izinsiz olarak sarayı terk ettiğini ve Hümâyûn Şah'ın saltanatını onaylamadığını bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 454; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 40.

⁸⁹⁹ Ramanayya, Celâl Han ve İskender Han'ın ilk isyanı sebebiyle Telingana'da yaşanan karmaşa ortamı Velamalar için eşsiz bir fırsat anlamına gelse de isyancıları desteklemek yerine, Behmenî otoritesini korumaya çalışmalarına ve hatta ülkenin yeniden kontrol altına alınması konusunda Sultan'a destek vermiş olmalarına dikkat çektikten sonra ikinci isyanda İskender Han'a destek vermelerinin sebebini Linga'nın ilk gösterdiği çabalarına karşın Sultan Alâeddin II. Ahmed Şah tarafından umduğu mükafatlandırmayı görememiş olmasına bağlar. Bkz. Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 40.

⁹⁰⁰ Firişte, Berâr Tarafatârı Hân-ı Cihân'ın gönderildiğini kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 454.

⁹⁰¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 89-90; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 82-83; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 454; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 36; İng. çeviri, 77-78; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 40-41; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 259; Sherwani, "The Reign of Sultân Humâyûn Shâh Bahmanî and His Character", 690; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 82.

⁹⁰² "ترک جهان خواجه" Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 91.

⁹⁰³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 454-455; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 259-260; Sherwani, "The Reign of Sultân Humâyûn Shâh Bahmanî and His Character", 690-691; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 83.

dağılarak mağlubiyete uğradı. İkinci kez isyana karışan Celâl Han'ın yeniden Sultan'ın affına sığınmaktan başka çaresi yoktu. Hümâyûn Şah tarafından üzerine gönderilen Mahmûd Gâvân ve Hâce-i Cihân Türk'ten canının bağışlanması için aracı olmalarını talep eden Celâl Han, bu zamana kadar biriktirdiği tüm hazineyi Sultan'a sunması karşılığında hayatta kalmayı başarsa da olası bir isyana kalkışma ihtimali göz önünde bulundurularak hapsedildi. Böylece Hümâyûn Şah devrinde meydana gelen, Velamalar, Dekkenîler ve Afganlarca da desteklenen isyan başarıyla bastırılmış oldu.⁹⁰⁴

3.3.2.2. Telingana Seferi

Hümâyûn Şah İskender Han isyanını bastırdıktan sonra bu isyanda ona destek veren Velama Şefi Linga üzerine 863⁹⁰⁵ (1459) yılında bir sefer düzenlemeye karar verdi.⁹⁰⁶ Hâce-i Cihân Türk ve Nizâmü'l-Mülk Gûr'u yirmi bin asker ve 40 filden oluşan bir ordu ile önden gönderen Sultan'ın kendisi de kısa süre sonra bölgeye gitmek üzere hareket etti.⁹⁰⁷ Linga'nın tüm engellemelerine karşın Devarakonda'ya⁹⁰⁸ varan Hâce-i Cihân Türk ve Nizâmü'l-Mülk Gûr önderliğindeki Behmenî askerleri, kaleyi kuşatma altına aldı. Behmenî zaferinin kaçınılmaz olduğunu ve bu ordu karşısında uzun süre direnmenin mümkün olmadığını gören Linga, Orissa ve Telingana şeflerinden yardım talep etti. Linga'nın kendisine yardım etmesi halinde büyük bir haraç ödeneceğini vaat etmesinin yanı sıra bunun Behmenî ve Telingana üzerinde hakimiyet tesis etmek için iyi bir fırsat olacağını düşünen Orissa Racası⁹⁰⁹ Gajapati Kapileşvara,⁹¹⁰ derhâl yardım için harekete geçti.⁹¹¹

⁹⁰⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 90; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 82-83; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 455-456; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 36; İng. çeviri, 77-78; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 40-41; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 260; Sherwani, "The Reign of Sultân Humâyûn Shâh Bahmanî and His Character", 691; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 83-84. Ancak İskender Han'ın Hümâyûn Şah tarafından mağlup edildiğini bildiren Tabataba, Hümâyûn Şah'ın savaşı önlemek için iki kez barış teklifinde bulunmuş olmasından bahsetmez.

⁹⁰⁵ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 36; İng. çeviri, 78.

⁹⁰⁶ Herevî, Hümâyûn Şah'ın Telingana'ya sefer düzenleme sebebinin her yıl ödemeyi taahhüt ettiği vergiyi göndermekte gecikmesine bağlar. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 36; İng. çeviri, 78.

⁹⁰⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 91; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 83; Herevî, III, 37; İng. çeviri, 79; Sherwani, "The Reign of Sultân Humâyûn Shâh Bahmanî and His Character", 691; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 84.

⁹⁰⁸ "دیورکنده قلعه" Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 91.

⁹⁰⁹ "اودیسه رای" Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 37.

⁹¹⁰ "اورپای" Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 91.

⁹¹¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 91; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 83; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II,

Çağının en büyük Hindu hükümdarlarından biri olan Orissa Racası Gajapati Kapileşvara, II. Deva Raya'nın ölümünün ardından Vicayanagar'da oluşan otorite boşluğunu fırsat bilerek Vicayanagara ordusunu yenilgiye uğratmış ve başta Kondavidu'nun büyük bir kısmı olmak üzere hakimiyeti altındaki pek çok toprağı ele geçirmişti. Şimdi Behmenî ve Telingana mücadelesinde aktif olarak yer alması, ilkini yenilgiye uğratması halinde hem gücünü bir kez daha ispatlamasını sağlayacak hem de her ikisinin hakimiyeti altındaki toprakları ele geçirme fırsatı sunacaktı.⁹¹² Bu sebeple derhâl Hamvira komutasında bir orduya Linga'ya destek için gönderdi. Orissa Racası'nın yardım için büyük bir ordu gönderdiğini haber alan Nizâmü'l-Mülk Gûr, Hâce-i Cihân Türk'e Orissa Racası tarafından gönderilen takviye kuvvetlerinin Devarakonda'daki askerlerle birleşmesini engelleyebilmek ve bulundukları kapalı alana nazaran daha avantajlı bir şekilde savaşabilmek için kamplarını geniş bir alana taşımayı tavsiye etti. Ancak Hâce-i Cihân Türk, böyle bir adımın Telingana askerleri tarafından zayıflık göstergesi sayılabileceği gerekçesiyle kaleyi kuşatmaya devam etti. Bu esna da Orissa Racası Gajapati Kapileşvara tarafından gönderilen askerlerin geldiğini gören Velamalar, kaleden çıkarak Behmenî askerlerine saldırdı. İki düşman arasında sıkışan Behmenî kuvvetleri, binlerce kayıp ve ağır bir yenilgi ile savaş meydanından ayrıldı.⁹¹³ Üstelik kayıp bununla da sınırlı kalmadı. Zafer elde etmiş olmanın verdiği güven ile Orissa ve Velamalar bölgedeki Behmenî topraklarını ele geçirmek için harekete geçti. Orissa askerleri Varangal'e ilerken, Linga daha evvel Alâeddin II. Ahmed Şah tarafından kardeşi Muhammed Han'a verilen toprakları ele geçirdi.⁹¹⁴ Bu esnada Devarakonda'ya varan Hümâyûn Şah, Hâce-i Cihân Türk'ten ordusunun Nizâmü'l-Mülk Gûr'un yanlış siyaseti

456-457; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 37; İng. çeviri, 79; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 41; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 260-261; Sherwani, "The Reign of Sultân Humâyûn Shâh Bahmanî and His Character", 691; Sherwani, *Mahmūd Gāvân The Great Bahmani Wazir*, 85. Ayrıca Tabataba, yardım için 100 fil eşliğinde sayısız kuvvet gönderildiğini bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 91; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 83.

⁹¹² Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 41.

⁹¹³ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 91-92; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 83-84; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 457; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 37; İng. çeviri, 79; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 41-42; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 261; Sherwani, "The Reign of Sultân Humâyûn Shâh Bahmanî and His Character", 692; Sherwani, *Mahmūd Gāvân The Great Bahmani Wazir*, 85-87. Tabataba savaş esnasında altı yahut yedi bin kişinin öldürüldüğünü, kaçmayı başaranların çoğunun ise yolda susuzluktan öldüğünü bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 92; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 84.

⁹¹⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 457; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 41-42; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 261-262.

sebebiyle yenilgiye uğradığını öğrenince meselenin aslını öğrenmeye dahi lüzum görmeden Nizâmü'l-Mülk'ün öldürülmesini emretti. Sultan'ın hiddetinden korkan Nizâmü'l-Mülk ailesi ise Mâlvâ'ya kaçtı.⁹¹⁵ Dağılan ordusunu yeniden bir araya toplayan Hümâyûn Şah, bu kez bizzat kendisinin komuta edeceği bir sefer düzenlemeye karar verdi. Ancak bu esna da merkezden gelen bir isyan haberi, Sultan'ın Mahmûd Gâvân'ı Telingana'nın muhafazasıyla vazifelendirerek Bîder'e dönmesine sebep oldu. Kaynaklarda Orissa Racası Gajapati Kapileşvara'nın ilerleyişini durdurmak için Mahmûd Gâvân tarafından atılan adımlar hakkında çok fazla bilgiye yer verilmemiş olsa da Varangal'ın 1460 senesinde Orissa Racası tarafından ele geçirilmiş olması, Behmenî cephesinin engel olmayı başaramadığının delili niteliğindedir.⁹¹⁶

3.3.2.3. Hasan Han İsyanı

Alâeddin II. Ahmed Şah tarafından büyük oğul Hümâyûn Han tahtın varisi ilan edilmesine karşın Nizâmü'l-Mülk Raca Rüstem, oğlu Melik-üt Tüccar ve Şah Habibullâh gibi önde gelen isimler, daha ılımlı ve sakin mizaca sahip olan Hasan Han'ı tahta oturtmuştu. Uzun soluklu olmayan bu hakimiyete Şah Muhibullâh'ın desteğini alan Hümâyûn tarafından son verilmiş ve kardeşinin yerine tahta geçen yeni sultan, hakimiyetine engel olmaya çalışan bu zatların hepsini hapsedtirmişti. Ancak Telingana seferine çıktığı esnada başkentte bıraktığı Yusuf Türk'ün, sahte bir ferman ile Hasan Han, destekçisi Şah Habibullâh, Yahya Han ve Celâl Han başta olmak üzere yaklaşık 7000

⁹¹⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 457-458; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 41-42; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 261-262; Sherwani, "The Reign of Sultân Humāyūn Shāh Bahmanī and His Character", 692. Herevî ise Nizâmü'l-Mülk Gûr'un Mâlvâ'ya kaçtığını ancak bir rivayete göre Sultan'ın emri ile öldürüldüğünü ve ailesinin Mâlvâ'ya kaçtığını bildirir. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 37; İng. çeviri, 79-80;

⁹¹⁶ Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 42.

kişiyi⁹¹⁷ serbest bıraktığı haberini aldı.⁹¹⁸ Merkeze dönmek üzere derhâl harekete geçen Hümâyûn Şah, Cemâziyelevvel 864⁹¹⁹ (Şubat/Mart 1460) de Bîder'e vardı.⁹²⁰

Hasan Han ve beraberindekilerin serbest bırakıldığını gören Sultan'ın askerleriyle kaçaklar arasında gece yarısı çıkan çarpışmada, Yahya Han ve Celâl Han'ın da aralarında bulunduğu çok sayıda kişi öldürülürken kaçmayı başaran Hasan Han, Şah Habibullâh ve onları serbest bırakan Yusuf Türk'le birlikte Bir'e vardı.⁹²¹ İsyanı haber alan Hümâyûn Şah karşıtı çok sayıda kişinin kendisine katılmasıyla taraftarları artan⁹²² Hasan Han, burada sultan ilan edilirken, destekçisi Şah Habibullâh; vekilü's saltana, kurtarıcısı Yusuf

⁹¹⁷ Tabataba ve Herevî hapsedilenlerin Seyyidler, bilgili ve dindar zatlar olduğunu bildirir. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 92; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 85; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 38; İng. çeviri, 82.

⁹¹⁸ Eserinde olaya detaylı bir şekilde yer veren Firişte'ye göre: "Seçkin bir alim olan Şah Habibullâh, Hasan Han'a olan bağlılığından dolayı hapsedilmişti. Sultan'ın İskender Han'a karşı Nalgonda'ya gitmesi sebebiyle Şah'ın müritlerinden yedisi her ne pahasına olursa olsun onu serbest bırakmaya karar verdiler. Bu amaçla, merhum Alâeddin Şah'ın Türk kölesi Yusuf'a başvurdular. Yusuf, erdemi, dürüstlüğü, inancı ve hayır işlerine düşkünlüğüyle tanınan ve genel olarak saygı duyulan bir adamdı; ayrıca Şah Habibullâh'ın sadık bir müridi ve dostuydu. Bu asker onlara yardım sözü verdi ve sarayın bazı muhafızlarını ve nöbetçilerini kendisine katılmaya ikna etti. Bu zatların sayısı on iki atlı ve elli askerden ibaretti ve hepsi de hayatlarını Şah Habibullâh'ın yolunda feda etmeye kararlıydı. Başarılı olacağına inanan Yusuf, bir akşam arkadaşlarıyla birlikte esirlerin kapatıldığı sarayın kapısına gitti. Muhafızların çoğu yoktu, ancak görevli birkaç kişi tarafından sorgulandı. Yusuf, hapishaneye girip bazı suçluları kör etmek için Sultan'ın emri olduğunu söyledi ve onları inandırmak için sahte bir ferman gösterdi; bunu gören muhafız geçmesine izin verdi. İkinci kapıya ulaştığında, başka bir muhafız onu içeri almayı reddetti; çünkü fermanı göstermesine rağmen, giriş yapılmadan önce kûtvâl'in emri de gerekliydi; bunun üzerine Yusuf ve destekçileri amaçlarının anlaşılmasından korkarak muhafızı öldürüp yoluna devam etti: Yusuf önce ileri gelen zatların dairelerine gitti ve Şah Habibullâh'ın zincirlerini çıkardı; merhum Sultan'ın oğulları Hasan Han ve Yahya Han ile Celâl Han Buharî, zincirlerini kılması ve onları yanına alması için ona yalvardılar, o da bunu kabul etti..." Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 458-460. Bu olay örgüsü Herevî tarafından da aktarılmaktadır. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 37-38; İng. çeviri, 80-82.

⁹¹⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 458; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 37; İng. çeviri, 80.

⁹²⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 92; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 84; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 458; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 262; Sherwani, "The Reign of Sultân Humâyûn Shâh Bahmanî and His Character", 692- 693; Sherwani, *Mahmûd Gāvân The Great Bahmani Wazir*, 87-88. Ayrıca Tabataba ve Firişte, yolda öfkeden elinin tersini kan akana kadar ısırdığını bildirdikleri Sultan'ın saray mensuplarından biri olan Târih-i Mahmûd Şâhî'nin müellifinin olayı şöyle betimlediğini aktarır: "Hasan Han'ın isyan haberi Sultan'a ulaştığında öfkeden öyle bir hale geldiğini duydum ki, sinirden elbisesinin yakasını yırttığı ve dişleri kanla kaplanıncaya kadar yere vurduğu zamanlar oldu ve Bîder şehrine vardığında kendisinden önce hiçbir zalimin yapmadığı kadar çok kan dökme, zulüm ve baskı suçu işledi." Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 93; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 86; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 463.

⁹²¹ Tabataba ve Herevî, Şah Habibullâh'ın münzevi bir hayat yaşamak istediğini ancak Hasan Han'ın onu kendisiyle birlikte gitmeye ikna ettiğini bildirir. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 93; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 85; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 39; İng. çeviri, 82.

⁹²² Firişte birkaç gün içerisinde üç bin atlı ve beş bin askerin ona katıldığını kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 460-461.

Türk ise emîrû'l-ümerâ olarak atandı. Kısa süre sonra isyancıların Bîcâpûr istikametine doğru ilerlediklerini haber alan Hümâyûn Şah, askerlerini onları yakalamak üzere bölgeye gönderdi. Bîcâpûr Tarafdârı Mahmûd Gâvân'ın yardımcısı Sirâc Han Cüneydî ve isyancılar arasında gerçekleşen mücadele de Şah Habibullâh öldürülürken, Hasan Han esir edilerek Bîder'deki Hümâyûn Şah'ın huzuruna gönderildi.⁹²³ Şaban 864⁹²⁴ (Mayıs/Haziran 1460) de Bîder'e varan Hasan Han ve destekçileri, Sultan'a belki de *Zalim* ünvanı verilmesine sebep olacak ağır cezalara tabi tutuldu. Hasan Han kaplanların önüne atılırken, destekçilerinin bir kısmı kaynar su ve yağ kazanlarına atıldı. Geri kalanlar ise fillerin ve vahşi hayvanların önüne atılarak feci şekilde can verdi. Saltanatının ilk yıllarında kan dökmekten imtina eden, anlaşılmayı kılıca yeğleyen Hümâyûn Şah, şimdi kendisine en ufak itaatsizlikte bulunan herkesi ölümle cezalandırıyordu.⁹²⁵

3.3.3. Alâeddin Hümâyûn Şah'ın Son Günleri, Ölümü ve Karakteri

Kısa soluklu saltanatının neredeyse tamamı iç barışı korumak ve saltanatına son vermeyi amaçlayan isyanları bastırmakla geçen, hakimiyetinin özellikle son yıllarında çok kanlı olaylar yaşanan Hümâyûn Şah, kimi müellifler tarafından *zalim*⁹²⁶ olarak adlandırılmasına karşın, “*saltanat bahçesinin gülü*” diye nitelendiren Vekîlü's Saltana Mahmûd Gâvân, onun dürüst, nazik bir mizaca sahip olduğundan, istikrarı temin eden

⁹²³ Tabataba Sirâc Han Cüneydî'nin Bîcâpûr'a gelen Hasan Han ve yanındakileri tören ile karşılayıp sadakatini sunduktan sonra bir anlaşma yaparak kaleyi onlara teslim ettiğini, ancak daha sonra sözüne ihanet edip hepsi uykudayken topladığı kuvvetlerle gün doğmadan kaleyi kuşatarak Hasan Han ve yanındakileri ele geçirdiğini kaydeder. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 93-94; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 86. Nihayetinde Tabataba'nın bu kaydı Firişte ve Herevî tarafından da doğrulanmaktadır. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 461-462; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 39; İng. çeviri, 83.

⁹²⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 463.

⁹²⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 93-95; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 84-87; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 462-463; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 38-40; İng. çeviri, 80-84; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 263; Sherwani, “The Reign of Sultân Humâyûn Shâh Bahmanî and His Character”, 693-694; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 88-90.

⁹²⁶ Firişte II, 463-464; Ramanayya, *Velugotivarivamsavali*, 40; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 430. Firişte “zalim” olarak adlandırdığı Hümâyûn Şah hakkında gerçekliğinin sorgulanmasına sebep olacak kadar ağır suçlar addeder: “*Bu andan itibaren Hümâyûn her türlü kısıtlamayı bir kenara bıraktı ve tebaasının çocuklarını istediği zaman ele geçirdi, tutkularını tatmin etmek için onları ailelerinden kopardı. Sık sık düğün alaylarını sokaklarda durdurur, gelinle eğlenir ve sonra onu damadın evine gönderirdi. En önemsiz suçlar için kendi evindeki kadınları öldürtme alışkanlığı vardı; ve soylulardan her biri onun huzuruna çıkmak zorunda kaldığında o kadar büyük bir korku duyuyorlardı ki sanki ölüme hazırlanıyorlarmış gibi ailelerini terk ediyorlardı.*” Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 463-464. Firişte'nin kaydettikleri Herevî ve Emîn-i Ahmed-i Râzî tarafından da doğrulanmaktadır. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 40; İng. çeviri, 84; Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm*, 54.

sultan olduğundan bahseder.⁹²⁷ Çağdaşı ve Sultan'a en yakın zatlardan biri olması sebebiyle hakkında kaleme aldıkları büyük kıymet taşıyan Mahmûd Gâvân:

بادشاه حضرت منی اطواق از بغیر محب این همت گردن که است ظاهر و روشن حاضر و برغائب و“
وافعال -نیست مطوق هیچکس منت بطوق ثراه، بردالله شاه، همایون سلطان مکرمت خورشید حشمت جمشید
حقوق مصادر از است، گشته صادر و جاری محب ازین مسافر و مقیم درباره و یاری مودت حیثیت از که اختیاری
928”نه مشتق فردی هیچ

“*Gaibte ve hazırda (batın ve zahirde) açık ve aşikardır ki, bu dostun himmet boynu, Cemşîd Padişah kadar haşmetli ve güneş misali cömert (olan) Hazret-i Sultan Hümâyûn Şah'ın (Allah ruhuna huzur versin) enaniyet halkasından başka, hiç kimsenin minnet halkasıyla süslenmiş değildir. Ve bu dostluğun mukim (olması) hususunda dostluğun ve sevginin haysiyetinden çıkıp sadır olan ameller, hiçbir ferdin hakikat çeşmesinden çıkmamıştır.*”

diyerek ondan övgü ve minnetle bahseder. Buna karşın Tabataba ilim, belagat ve zeka bakımından zamanın hükümdarları arasında ayrı bir yere sahip olduğunu bildirdiği Hümâyûn Şah'ın, pek çok fiziki erdeme, iç ve dış güzelliklere rağmen zalim olduğunu ve önemsiz suçlar için birçok Müslüman'ın kanını akıtmaktan çekinmediğini kaydeder.⁹²⁹ Öyle ki “*Sonunda bu mazlum insanlara rahmet ve ferahlığın kapılarını açan sevindirici bir olay meydana geldi...*” diyerek ölümünden kutlu bir olay olarak bahseder.⁹³⁰ Ayrıca devrindeki insanların Hümâyûn Şah'a olan öfke ve kinini Şair Nâzîr'in onun ölümünde söylediğini bildirdiği bir beyit aracılığıyla tasvir eder:

تعالی الله زهی مرگ همایون عالم رست و مرد شاه همایون

جهان پررویی شد تاریخ فوتش هم از ذوق جهان آرید بیرون⁹³¹

Hümâyûn Şah bu dünyadan göçtü

Yüce Allah'ım, Hümâyûn'un ölümü ne büyük bir lütuftu.

Öldüğü gün dünya sevinçle doluydu

⁹²⁷ Konukçu, “Hümâyûn Şah Behmenî”, 483.

⁹²⁸ Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 187.

⁹²⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 89; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 82.

⁹³⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 95; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 88.

⁹³¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 95; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 41.

Yani “dünyanın zevki” onun ölüm tarihini verir.

Kaynaklarda Hümâyûn Şah hakkında bu denli tezat bilgiler verilmiş olması, araştırmacıları şüpheyeye sürüklemektedir. Dönemin şartlarının karakteri üzerinde doğrudan etki yaratacağını göz önünde bulundurarak, Hümâyûn Şah’ın tahtta kaldığı 1458-1461 yılları arasında vuku bulan olayları objektif bir şekilde değerlendirmek, araştırmacılara önemli ölçüde yardımcı olacaktır. Telingana seferi hariç tutulduğunda saltanatının neredeyse tamamında iç isyanlarla meşgul olan, Hasan Han ve İskender Han gibi yakınında bulunan zatların ihaneti ile karşı karşıya kalan Sultan’ın, kılıçla müdahale etmek yerine uzlaşmacı siyaset izlemiş olması, “zalim” sıfatıyla adlandırmadan evvel üzerinde durulması gereken bir husustur. Nitekim İskender Han isyanında iki kez barış çağrısı yapması ve dahi Devletâbâd’da dilediği bir pergenenin onun idaresine verileceğini bildirilmesi, nihayetinde İskender Han’ın mücadele esnasında ölmesine karşın ikinci kez Behmenî Devleti’ne isyan hareketi başlatan babası Celâl Han’ın canını bağışlaması, Hümâyûn Şah’ın bu uzlaşmacı siyasetinin ve barışı savaşa tercih ettiğinin en önemli delili mahiyetindedir. Yine babası tarafından tahtın varisi ilan edilmiş olmasına karşın yerine tahta geçen kardeşi Hasan Han ve destekçilerini ilk girişimlerinde öldürtmek yerine hapse attırması, uzlaşmacı siyasetinin bir başka delilidir. Ancak objektif bir değerlendirme yapılacak olursa tüm bu örnekler; Hümâyûn Şah’ın ılımlı politikasının delili olduğu gibi böyle bir siyaset izlemekten başka çaresi olmadığının da göstergesidir. Zira babası Alâeddin Ahmed Şah’tan Dekkenî-Âfâkî çatışması sebebiyle siyasî varlığı tehlikeye girmiş bir devlet devralan Sultan’ın kutuplaşmaları yok ederek birleştirici ve uzlaştırıcı bir siyaset izlemesi ve bu sayede mevcut sınırlarını güvence altına alması gerekmektedir. Tüm bunlara rağmen Telingana seferindeyken Bîder’deki kardeşi Hasan Han ve destekçilerinin merkezde bıraktığı Yusuf Türk tarafından serbest bırakıldığını haber alması, belki de onun bu ılımlı siyasetinin sonu oldu. Hasan Han’da dahil olmak üzere bu isyanda yer alan zatların türlü işkencelerle öldürülmesi, onun bu tarihten itibaren izlediği siyaset sebebiyle zalim ünvanını almış olabileceğini göstermektedir. Buna karşın Sherwani, başta olmak üzere araştırmacıların bir kısmı Hasan Han’ı destekleyen kişilerin büyük bir çoğunluğunun Âfâkîlerden oluşmasının ve nihayetinde hepsinin feci şekilde öldürülmesinin Firişte gibi bu zatlara destekleyen kişilerin Sultan’ı zalim olarak adlandırmasına sebep olduğunu bildirir. Bu propagandanın etkisinin bugün dahi devam ettiğini, ondan bahseden insanlar tarafından öncelikle zalim sıfatının kullanıldığını, 1882

yılında türbesine düşen yıldırım sonucu kubbenin yıkılmasının onun zalimce eylemlerine bağlandığını kaydederek, ölümünden yüzlerce yıl sonra dahi devam eden bu tutumu eleştirmektedir. Üstelik açık sözlülüğüne, dürüstlüğüne, adaletine güvendiği ve Âfâkîler adı verilen güruhta yer alan Mahmûd Gâvân'ın Firişte ve Tabataba'nın aksine Riyâzü'l-inşa⁹³² adlı eserinde ondan övgü ve minnetle bahsetmesini bu eleştirilerine dayanak olarak göstermektedir.⁹³³

Nihayetinde karakteri ve takip ettiği sert siyaseti hakkında birbirinden oldukça farklı kayıtlar bulunan Behmenî Devleti'nin on birinci sultanı Alâeddin Hümâyûn Şah, oğlu Nizâmeddin Han'ı veliahdî ilan ettikten sonra 27 Zilkade 865⁹³⁴ (4 Eylül 1461) tarihinde hayatını kaybetti.⁹³⁵

⁹³² Dekken'de inşa ettirdiği pek çok mimarî esrin yanı sıra ardında iki önemli eser bırakan Mahmûd Gâvân'ın Riyâzü'l-inşa' ve Menâzırü'l-inşa' isimli iki kitabın yanı sıra Kavâ'idü'l-inşa adlı bir esere daha sahip olduğu rivayet edilir. Fars dilinde kaleme alınan inşa türünün en önemli örneklerinden biri olan ve devrin hükümdarlarına, alimlerine, bilginlerine, önemli devlet adamlarına ve soylulara yazılan mektuplar dahil her türlü resmî ve hususî münşeâtların toplandığı eser, Behmenî Devleti hakkında kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 51; İng. çeviri, 108.

⁹³³ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 266-268; Sherwani, "The Reign of Sultân Humâyûn Shâh Bahmanî and His Character", 695-700; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmanî Wazir*, 90-98.

⁹³⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 95; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 40; İng. çeviri, 85. Ancak Tabataba'nın eserinin İngilizce tercümesinde bu tarih 3 Ekim 1461 olarak verilmektedir. Bkz. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 88. Ferishta ve Uluğhânî ise Hümâyûn Şah'ın 28 Zilkade 865 (4 Eylül 1461) de öldüğünü kaydetmektedirler. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 464; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 165. Herevî, Tabataba ve Firişte hemen hemen aynı tarihleri vermiş olması onun ölüm tarihini doğrulamaktadır. Ayrıca Tabataba'nın eserinin İngilizce tercümesinde tahtta kaldığı süre, 3 yıl 5 ay 5 gün olarak verilirken, (Bkz. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 88.) Farsça nüsha da 6 ay 5 gün olduğu kaydedilmiştir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 96. Bunun basım hatasından kaynaklandığını ve esasen 3 yıl 6 ay 5 gün olduğunun bildirilmek istendiğini düşünmekteyiz. Nitekim Herevî ve Emîn-i Ahmed-i Râzî de bunu doğrulamaktadır. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 41; İng. çeviri, 85; Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm*, 54. Firişte ise 3 yıl 6 ay 6 gün tahtta kalan Sultan'ın kimilerine göre eceliyle öldüğünü kimilerine göre ise zulûmlerinden bıkan hizmetlilerinden biri tarafında öldürüldüğünü kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 464. Herevî ise zulûmden bıkan Habeşli bir kadın kölenin Hümâyûn Şah'ın başına tahta ile vurarak onu öldürdüğünü bildirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 40; İng. çeviri, 85. Nitekim Uluğhânî'de hizmetkârlarından biri tarafından öldürüldüğünü doğrular. Bkz. Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 165.

⁹³⁵ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 264; Sherwani, "The Reign of Sultân Humâyûn Shâh Bahmanî and His Character", 694.

3.4. SULTAN NİZÂMEDDİN III. AHMED ŞAH DÖNEMİ (1461-1463)

3.4.1. Nizâmeddin III. Ahmed Şah'ın Tahta Çıkması ve İlk Faaliyetleri

Herevî'nin belagati, cömertliği, hoş görüsü ile ünlü olmasına karşın, sert ve zalimdi dediği,⁹³⁶ bilgili, disiplinli, cesaretli ve düşünce kalemiiyle zihnine yazdığı her kararı hayata geçirecek kadar kararlı ancak bir o kadar sert mizaçlı olan Hümâyûn Şah, devrin imkanları dahilinde Behmenî Devleti'nin barış ve huzurunu temine çalıştı. Uzun yıllardır süren Dekkenî-Âfâkî çatışmasında, denge politikası gütmeyi ve devletin mevcut sınırlarını korumayı amaçladı.⁹³⁷ Tahtta kaldığı süre boyunca iç isyanlarla meşgul olan Hümâyûn Şah, ölmeden evvel henüz 8⁹³⁸ yaşındaki oğlu Nizâmeddin Han'ı veliaht ilan ederken,⁹³⁹ yaşının küçük olması sebebiyle Telingana'dan çağırdığı Melik-üt Tüccar Hâce-i Mahmûd Gâvân ve Berâr'dan çağırdığı Hâce-i Cihân Türk'ü ona nâib olarak atayıp, tüm kararların Nergis Begüm⁹⁴⁰'ün bilgisi ve onayı dahilinde alınmasını emrettikten sonra hayatını kaybetti.⁹⁴¹

Babasının vasiyeti ve bu vasiyetine herhangi bir muhalefet olmaması sayesinde sultan ilân edilen Nizâmeddin Han, düzenlenen görkemli durbarda sağ elinden tutan Şah Muhibullâh ve sol elinden tutan Seyyid Hanîf'in oğlu Seyyid Şerîf tarafından

⁹³⁶ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 35; İng. çeviri, 76.

⁹³⁷ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 270.

⁹³⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 96; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 89; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 464; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 41; İng. çeviri, 86; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 165; Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm*, 54; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 430.

⁹³⁹ Tabataba, tarihçilerin Hümâyûn Şah'ın Hâce-i Mahmûd Gâvân ve Hâce-i Cihân Türk'ü huzuruna çağırarak; oğulları Nizâm (Nizâmeddin) Han, Muhammed Han ve Cemşid Han'dan hangisinin sultanlık için daha uygun olduğuna karar vermelerini istediğini ve nihayetinde bir sultanda bulunması gereken tüm vasıfların Nizâm Han da bulunduğu kanaat getirilmesi üzerine O'nun sultan ilan edildiğini bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 96; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 88-89.

⁹⁴⁰ Tabataba, Firûz Şah'ın oğlu Mübarek Han'ın kızı olduğunu bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 96; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 89.

⁹⁴¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 464; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 100; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 261. Ancak Herevî yalnızca Mahdûme-i Cihân'ın adını zikreder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 41; İng. çeviri, 86.

Nizâmeddin III. Ahmed⁹⁴² Şah ünvanıyla tahta oturtuldu.⁹⁴³ Nizâmeddin Şah'ın ilk işi babasının kendisine nâib tayin ettiği Hâce-i Mahmûd Gâvân'ı; *Vezîr-i Kul* ve *Bîcâpûr Tarafdârı*, Hâce-i Cihân Türk'ü; *Vekîlî's Saltana* ve *Telingana Tarfatarı* olarak atamak oldu.⁹⁴⁴ Esasen karar yetkisinin Sultan'ın annesi Mahdûme-i Cihân Nergis Begüm, Hâce-i Mahmûd Gâvân ve Hâce-i Cihân Türk'ten oluşan konseyde olduğu; Nizâmeddin Şah'ın bu zatların kontrolü altında sözde sultanlık yaptığı görülmektedir.⁹⁴⁵ Nitekim taht-ı firûzede oturan Sultan'ın her gün sağında Hâce-i Cihân Türk, solunda Hâce-i Mahmûd Gâvân bulunur, görüşülen devlet meseleleri Mah Banu adı verilen bir kadın aracılığıyla Mahdûme-i Cihân Nergis Begüm'e iletilirdi. Son karar Hindistan'ın yetiştirdiği en akıllı, kabiliyetli kadınlardan biri ve aynı zamanda üçlü nâib teşkilatının başkanı olan Nergis Begüm'e aitti.⁹⁴⁶

Hümâyûn Şah ardında iç isyanlar ve Dekkenî-Âfâkî çatışması sebebiyle yıpranmış bir devlet, sert ve katı siyaset sebebiyle memnuniyetsiz, öfkeli bir tebaa bırakmıştı. Bu sebeple Nizâmeddin III. Ahmed Şah, toplumsal huzuru temine ve devlet erkanı arasında memnuniyeti sağlamaya özen gösterdi. Babası döneminde siyasî sebeplerle hapsedilen birçok zatın serbest bırakılmasını emretti.⁹⁴⁷ Özellikle Mahmûd Gâvân tarafından başlatılan politikalar doğrultusunda ilim ve devlet erkanının korunması, bu sayede ilmi faaliyetlerin artırılması amaçlandı. Ancak Sultan'ın çocuk denecek yaşta olması ve nâiblerinin ikisinin de Âfâkîler adı verilen grup içerisinde yer alması, başta uzak

⁹⁴²Ön Yüz: الغنى القوى المستنصر بالله بنصر

Arka Yüz: أحمد شاه بن همامون شاه البهمنى ٨٦٧

Ön Yüz: Bi-Nâsrullâhü'l-Müstânsîrü'l-Kâviyü'l-Fânî

Arka Yüz: Ahmed Şah bin Hümâyûn Şah el-Behmenî 867

Ön Yüz: بتاء الرحمن الراجى ٨٦٧

Arka Yüz: ابو المظفر احمد شاه السلطان

Ön Yüz: el-Râcî el-Rahman Bi-tâid 867

Arka Yüz: Ebû'l-Muzâffer Ahmed Şah el-Sultan

Bkz. Speight, "The Coins of the Bahmani Kings of the Deccan ", 300; Codrington, "Coins of the Bahmani Dynasty", 269-270.

⁹⁴³ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 96; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 89; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 276.

⁹⁴⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 465; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 276; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 100-101.

⁹⁴⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 96; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 89; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 465-466.

⁹⁴⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 465-466; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 276.

⁹⁴⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 96; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 89; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 277.

vilayetlere atanan zatlar olmak üzere devlet erkanının itaatsiz tavırlar sergilemesine sebebiyet verdi. Özellikle Hâce-i Cihân Türk, kısa süre içerisinde hem tebaa hem de devlet erkanının tepkisini çekmeye başlamıştı. Üstelik Mahmûd Gâvân'ın, Hümâyûn Şah döneminde başlatılan iç uzlaşî siyasetini sürdürmeye devam etmesine karşın her iki grupta mevcut durumdan memnun değildi. Âfâkîler; uzlaşî politikası altında özellikle II. Ahmed Şah tarafından kendilerine tanınan ayrıcalıkları yitirmeye başlamanın, Dekkenîler ise; küçük yaştaki Sultan'ın Âfâkî grubundaki iki zat tarafından yönetiliyor olmanın verdiği rahatsızlık sebebiyle çatışmalarını sürdürmekteydi.⁹⁴⁸

3.4.2. Nizâmeddin III. Ahmed Şah Dönemi Siyasî Hadiseler

3.4.2.1. Orissa ile Mücadele

İskender Han'ın isyan hareketini başarıyla bastırdıktan sonra 863 (1459) yılında ona destek veren Velama Şefî Linga üzerine gönderilen birliklerin Orissa ve Telingana ittifakıyla mağlubiyete uğratılmasının ardından bizzat bölgeye hareket eden Hümâyûn Şah, esaret altındaki kardeşi Hasan Han'ın serbest bırakıldığı haberini alarak Bîder'e dönmüş ve Orissa ile Telingana üzerine yapılması planlanan sefer yarıda kalmıştı. Önce Behmenî kuvvetlerini yenilgiye uğratan ardından 1460 yılında Behmenî hakimiyetindeki Varangal'i ele geçiren Orissa Racası Gajapati Kapileşvara, tahta geçen Nizâmeddin Şah'ın çocuk yaştaki olmasını fırsat bilerek Behmenî Devleti'nden haraç talep ettikten sonra müttefiki Telingana ile Kaulas'a kadar ilerleyerek istikameti üzerindeki tüm bölgeleri yağmaladı. Bu hareketi cezasız bırakmamaya kararlı olan Mahdûme-i Cihân, genç Sultan'ı, Mahmûd Gâvân ve Hâce-i Cihân Türk komutasındaki kırk bin kişilik⁹⁴⁹ kalabalık bir ordu ile Orissa ve Telingana birliklerinin üzerine gönderdi.⁹⁵⁰

Orissa Racası'nın Telingana bölgesinin iadesi ve haraç talebine karşın, Mahmûd Gâvân ve Hâce-i Cihân Türk, Sultan'ın zaten Orissa Racalığı'nı fethetmeyi planladığını ancak Raca ordusu ile buraya kadar gelerek Sultan'ın uzak ülkelere gitme zahmetine

⁹⁴⁸ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 277-278.

⁹⁴⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 466.

⁹⁵⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 97; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 89-90; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 466; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 41; İng. çeviri, 86-87; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 279; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 102.

girmesine gerek kalmadan bu amacını gerçekleştirmesine yardım ettiğini ve Orissa Racası verdiği tüm zararları tazmin edip Behmenî Devleti'ne haraç ödemeyi taahhüt etmedikçe düşmanın ordusundaki tek bir askerin bile kaçmasına müsaade edilmeyeceğini bildirdi.⁹⁵¹ Nihayetinde düşman karşısından cesur ve güçlü bir duruş sergileyen Nizâmeddin Şah birlikleri, Şah Muhibullâh tarafından başlatılan ilk saldırı ile düşman birliklerine ağır bir darbe vurdu.⁹⁵² Sabahın erken saatlerinden öğleden sonraya kadar süren şiddetli çarpışma, nihayetinde Orissa ve Telingana birliklerinin mağlubiyeti ile son buldu. Ordusunun tamamen bozguna uğradığını görerek çadırlarını ve savaş malzemelerini dahi geride bırakarak hızla bölgeden uzaklaşan Orissa Racası Gajapati Kapileşvara'yı takibi sürdüren Hâce-i Cihân Türk, nihayetinde 5 lak gümüş tenge⁹⁵³ ile geri döndü.⁹⁵⁴

3.4.2.2. Mâlvâ ile Mücadele

Behmenî Devleti'nin başında genç bir sultanın bulunmasını fırsat bilen yalnızca Orissa Racası Gajapati Kapileşvara değildi. 859 (1455) senesinde Nalgonda'da kendini sultan ilan eden Celâl Han Buhârî'nin oğlu İskender Han'ın yardım talebi üzerine Behmenî ordusu ile karşı karşıya gelen ve Alâeddin II. Ahmed Şah'ın ölmediğini görerek geri çekilen Mâlvâ Sultanı Mahmud Halacî'de bu durumu fırsat bilen hükümdarlar arasındaydı.⁹⁵⁵ Ancak Mâlvâ halkı; Behmenî Devleti ile dostane münasebetler kurmak isteyenler ve hakimiyeti altına almak isteyenler olmak üzere iki gruba ayrılmıştı. Nizâmeddin Şah tahta çıkmasından kısa bir süre sonra Mâlvâ'dan çeşitli hediyelerle gelen elçiler, başlangıçta ilk grubun baskın geldiğini göstermektedir. Gelen elçiler saygı ve

⁹⁵¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 466-467.

⁹⁵² Tabataba, Şah Muhibullâh'ın 160 atlı ile on bin asker, 400 atlı ve on sekiz filden oluşan Orissa ordusuna karşı başarılı bir öncü saldırı düzenlediğini bildirir. Ancak Herevî tarafından da desteklenen bu sayı biraz afaki gibi görünmektedir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 97; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 90; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 41-42; İng. çeviri, 86-87.

⁹⁵³ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 280.

⁹⁵⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 97; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 90; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 466-468; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 41-42; İng. çeviri, 87; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 430; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 279-280; Sherwani, *Mahmūd Gāvān The Great Bahmani Wazir*, 102-103; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 261. Ancak Tabataba, Hâce-i Cihân Türk'ün takibinden ve Orissa Racası Gajapati Kapileşvara'yı savaş tazminatı ödemek mecburiyetinde bırakmasından bahsetmez.

⁹⁵⁵ Tabataba, Hümâyûn Şah'ın gazabından kaçan Gûr (Nizâmü'l-Mülk Gûr) soyunun Mâlvâ Sultanı'nı kıskırtmasının saldırıya sebep olduğunu bildirir. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 98; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 90. Nitekim bu Herevî tarafından da doğrulanmaktadır. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 42; İng. çeviri, 87.

hürmetle karşılandıktan sonra Mâlva Sultanı Mahmud Halacî'ye sunulmak üzere kıymetli hediyelerle geri gönderildiyse de dostane münasebetler uzun sürmedi. Hümâyûn Şah'ın ardından tahta genç Nizâmeddin'in geçtiğini gören ikinci grup, Orissa ve Telinga ile savaştan henüz çıkmış olan Behmenî Devleti'ni ele geçirmek için bunun iyi bir fırsat olduğunu düşünmekteydi.⁹⁵⁶

Nihayetinde ikinci grupta yer alanların telkinleri üzerine 866⁹⁵⁷ (1462) senesinde Mâlva Sultanlığı, Orissa Racalığı ve Handeş Sultanlığı'nın askerlerinden müteşekkil yirmi sekiz bin kişilik⁹⁵⁸ bir ordu, Behmenî Devleti'nin başkenti Bîder'e doğru hareket etti. Durumu haber alan Nizâmeddin Şah, Hâce-i Cihân Türk, Hâce-i Mahmûd Gâvân, İskender Han Türk⁹⁵⁹ idaresindeki Bîcâpûr, Devletâbâd ve Berâr'daki birliklerden oluşan kalabalık bir ordu ile Bîder'in yaklaşık 10 fersah yakınına kadar varan düşmanın üzerine yürüdü. Bu savaş Dekkenîler ile Âfâkîlerin uzun zaman sonra birlik ve beraberlik içerisinde mücadele ettiği savaş olması sebebiyle önem taşımaktadır. Taraflar Kandahar yakınlarında karşı karşıya geldi. Behmenî ordusunda on bir bin asker, 100 filden oluşan ordu ile merkezde; Nizâmeddin Şah, Hâce-i Cihân Türk, İskender Han Türk yer alırken, Nizâmü'l-Mülk Türk; on bin asker ve 100 fil ile sağ kanatta, Hâce-i Mahmûd Gâvân; on bin asker ve 40 fil ile sol kanatta yer almaktaydı. Karşı tarafta merkezde; yirmi bin atlı ve 150 fil ile Mahmud Halacî,⁹⁶⁰ sol kanatta; Zahirü'l-Mülk, sağ kanatta; Mahmud Halacî'nin oğlu Gıyâseddin bulunuyordu.⁹⁶¹ Sağ ve sol kanatlar arasında gerçekleştirilen ilk çarpışma, Mahmûd Gâvân ve Nizâmü'l-Mülk Türk'ün galibiyeti ile sonuçlandı. Ordusunun mağlup olduğunu gören Mahmud Halacî çekilmek üzereyken, Behmenî askerlerinin Sultan'ı korumasız bırakarak yağma ile meşgul olması, İskender Han'ın filine isabet eden bir ok sebebiyle Behmenî birlikleri arasında karmaşa yaşanması ve

⁹⁵⁶ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 280-281; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 103.

⁹⁵⁷ Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 165.

⁹⁵⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 468.

⁹⁵⁹ Firişte, Hâce-i Cihân Türk'ün üvey kardeşi olduğunu bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 468.

⁹⁶⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 98; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 90-91; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 281-282. Ancak Firişte, Hâce-i Mahmûd Gâvân'ın sağ kanatta, Nizâmü'l-Mülk Türk'ün ise sol kanatta yer aldığını bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 468. Firişte'nin verdiği bu bilgi Herevî tarafından da doğrulanmaktadır. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 42; İng. çeviri, 87.

⁹⁶¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 468. Ancak Sherwani, sağ kanadın Hümâyûn Şah zamanında Mâlva'ya kaçan Nizâmü'l-Mülk Gûr'un komutasında olduğunu bildirir. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 282.

İskender Han'ın Nizâmeddin Şah'ı atından alarak⁹⁶² Bîder'e dönmesi, savaşın kaderini değiştirdi. Sultan'ın atının boş olduğunu gören Behmenî askerleri telaşla başkente çekildi.⁹⁶³

Savaşı kazanmak üzere olan Behmenî askerlerin aniden geri çekilmesinin savaş taktiği olduğunu düşünerek 3 gün boyunca herhangi bir hamle yapmadan bekleyen Mahmud Halacî, nihayetinde gerçekten geri çekildiklerine kanaat getirerek ordusuna Bîder'e ilerleme emri verdi. Bu esnada İskender Han başlangıçta Sultan'ın savaş meydanından sağ kurtulmasını sağladığı için Mahtûme-i Cihân tarafından ödüllendirildiyse de Hâce-i Cihân Türk yaşananların tüm sorumlusunun İskender Han olduğunu söyleyerek O'nun hapsedilmesini sağladı. İskender Han'ın askerleri tek gayesinin savaş ganimetini paylaşmayla meşgul olarak Sultan'ın canını tehlikeye atan askerlerin ihmalini telafi edip Nizâmeddin Şah'ın canını kurtarmak olduğunu, Hâce-i Cihân Türk'ün haksız yere İskender Han'ı olayın suçlusu ilan ettiğini söyleseler de Mahtûme-i Cihân, Hâce-i Cihân Türk'ü cezalandırmak için uygun zaman olmadığını biliyordu. Ancak son yaşananların da etkisiyle Hâce-i Cihân Türk'e itimadı kalmadığı için Hâce-i Mahmûd Gâvân'ın da tavsiyesiyle, Alâeddin II. Ahmed Şah'ın vasiyetine rağmen Hümâyûn Şah yerine kardeşi Hasan Han'ı tahta oturtan grup arasında yer alan Malu Han Dekkenî'yi Bîder Kalesi'nin muhafazası ile vazifelendirdikten sonra oğlu Nizâmeddin Şah'ı da yanına alarak Firûzâbâd şehrine çekildi. Kısa süre sonra bölgeye varan Mahmud Halacî, Bîder Kalesi'ni kuşatma altına alırken birlikleri Berâr, Bir ve Devletâbâd'ı ele geçirdi. Soyluların ve tebaanın evleri yerle bir edildi. Behmenî topraklarının her yandan kuşatma altına alındığını gören Mahtûme-i Cihân ve Hâce-i Mahmûd Gâvân radikal bir kararla Gucerât Sultanı Mahmud Şah'tan yardım talep etti. Başkentten ayrılması halinde amcası Dâvud'un tahtı ele geçirme tehlikesine rağmen gelen

⁹⁶² Ancak Herevî İskender Han'dan söz etmez ve Sultan'ın atının yularından tutarak Bîder'e götüren kişinin Hâce-i Cihân Türk olduğunu kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 42; İng. çeviri, 89.

⁹⁶³ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 98-99; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 90-91; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 468-470; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 42; İng. çeviri, 87-88; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffâr ve-âlih*, I, 165-166; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 281-282; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 104-106.

yardım çağrısını karşılıksız bırakmayan Mahmud Şah, seksen bin kişilik⁹⁶⁴ kalabalık bir ordu ile Dekken'e ilerledi.⁹⁶⁵

6000 asker ile Gucerât birliklerini karşılamak üzere Bir'den sınıra doğru ilerleyen Mahmûd Gâvân, kendisine katılan yirmi bin Gucerât askeri ve çeşitli bölgelerden gelen on dört bin askerle ordusunun sayısını kırk bine yükselttikten sonra Bîder'e doğru hareket etti. Firûzâbâd'daki Hâce-i Cihân Türk merkeze doğru ilerlerken, Malu Han Dekkenî Mahdûme-i Cihân ve Mahmûd Gâvân'ın güvenini boşa çıkarmayarak cesaret ve istikrarla Bîder Kalesi'ni muhafazayı sürdürmekteydi. Bu durumda üç taraftan kuşatma altına alınan Mâlvâ ordusunun çekilmekten başka çaresi yoktu. Kalyani üzerinden kaçmayı planlamasına karşın Behmenî ordusunun takibi sürdürdüğünü ve Gucerât ordusunun o yönden geldiğini haber alan Mahmud Halacî, filleri kör ettirip ağır yüklerini ateşe verdirdikten sonra yanındaki az sayıda askerle Gondvana'ya ilerledi. Burada Gondvana Şefinden aldığı tavsiye üzerine⁹⁶⁶ Elliçpur ve Akalkot istikametinden ülkesine dönmeye çalıştı. Ancak geri kalan askerlerini de yolda susuzluk ve yağmacıların saldırısı sebebiyle kaybeden Mahmud Halacî, tamamen yok olmuş bir ordu ile başkentine döndü.⁹⁶⁷

⁹⁶⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 472; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 43; İng. çeviri, 90.

⁹⁶⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 98-101; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 91-94; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 470-472; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 42-43; İng. çeviri, 89-90; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 282-283; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 105-108.

Tabataba, Dekken'e gitmesi halinde amcası Dâvud Han'ın tahtı ele geçirmesinden endişe duyan devlet erkânı ve Sultan arasında geçen konuşmada Mahmud Şah'ın verdiği cevabı aktarır: "Sultan Mahmud, henüz gençliğinin baharında olmasına rağmen, emîrlere zarîf bir dille şunları söyledi: "Allah, Allah'la birlikte olanlardır ve Müslümanlara ve dostlara yardım etmek övgüye değer ve zorunludur, çünkü dünyanın ve insanlığın ilişkisinin düzenlenmesi, uzlaşma üzerine kuruludur ve şurası kesindir ki, eğer gökyüzü ve elementler birbirleriyle anlaşmaz ve bu şekilde bir araya gelmezlerse, evrenin düzeni yok olur ve insan ırkı karşılıklı yardımlaşma ve karşılıklılık zincirini kırarsa, Doğa yasalarının temelleri yıkılır." Bu durumda devlet erkânı, Sultan'a Dekken'e yardım etmek hususunda kararlı ise doğrudan Dekken'e gitmek yerine Mâlvâ'ya saldırmanın Mahmud Halacî'yi endişeye sevk ederek ülkesine geri dönmesini sağlayacağını, böylece Mahmud Şah'ın hem Gucerât'tan çok uzaklaşmayarak amcasının olası bir isyanında derhal ülkesine dönebileceğini hem de Dekken Sultanı'na yardım etmiş olacağını söylese de Mahmud Şah bu teklifi kabul etmeyerek kalabalık bir ordu ile Dekken'e yardım için ilerledi. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 100-101; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 93-94.

⁹⁶⁶ "...Harut ve Marut و هاروت و ماروت چاه چون كه اليچپور و انكوت راهی مگر نیست نمود تواند عبور راه ازان بنگاه..." "...Harut ve Marut kuyusu gibi olan Ankot ve Elliçpu'dan başka geçit yoktur..." Tabataba, 103.

⁹⁶⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 101-104; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 94-97; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 472-474; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 43; İng. çeviri, 90-91; Uluğhânî, *Zaferû'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 166; Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm*, 54; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 430-431; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 285-286; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 262; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 108-112. Ayrıca Tabataba ve Firişte, Mahmud Halacî'nin kendisine tuzak kurduğunu düşündüğü Gondvana Şefi'ni öldürdüğünü bildirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 104; King, *The History of the Bahmani Dynasty*

3.4.3. Nizâmeddin III. Ahmed Şah'ın Son Günleri Ölümü ve Karakteri

Nizâmeddin III. Ahmed Şah, Gucerât Sultanı Mahmud Şah'tan aldığı destek ile Mâlvâ Sultanlığı, Orissa Racalığı ve Handeş Sultanlığı'nın askerlerinden müteşekkil kalabalık bir orduyu yok etmeyi başarsa da ömrünün son aylarında bir kez daha Mâlvâ ordusu ile mücadele etmek zorunda kaldı. Mahmud Halacî mağlubiyete uğramanın verdiği öfke ile 867⁹⁶⁸ (1463) senesinde yanına aldığı doksan bin⁹⁶⁹ kişilik kalabalık bir ordu ile yeniden Behmenî topraklarına saldırdı. Henüz Devletâbâd'dayken Nizâmeddin Şah'ın Gucerât Sultanı Mahmud Şah'ın yardımına başvurduğunu ve Şah'ın Recep 867⁹⁷⁰ (Nisan 1463) de destek için Sultanpur'a vardığını öğrenince daha fazla ilerlemeye cesaret edemeyerek ordusuna geri çekilme emri verdi.⁹⁷¹ Böylece bir kez daha Gucerât Sultanı'nın desteği ile Mâlvâ saldırısını geri püskürten Nizâmeddin Şah, Mahmud Şah'a yazdığı bir mektup ile şükranlarını sundu.⁹⁷²

Nizâmeddin Şah'ın, Mâlvâ Sultanı Mahmud Halacî'nin ikinci saldırısını da başarıyla püskürtmesinden 3 ay sonra Maḥdûme-i Cihân'ın akrabaları arasından uygun gördüğü bir eşle düğün hazırlıklarına başlandı. Ne var ki düğün töreninin yapıldığı gece, aniden gelen ölüm haberi ile eğlenceler yerini mateme bıraktı. Genç Sultan Nizâmeddin III. Ahmed Şah 13 Zilkade 867⁹⁷³ (30 Temmuz 1463) de düğünün yapıldığı gece hayatını

Founded on the Burhân-ı Ma'âsir, 96-97; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 474.

⁹⁶⁸ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 44; İng. çeviri, 91; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaḥḥar ve-âlih*, I, 166 .

⁹⁶⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 105; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 97; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 44; İng. çeviri, 91; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaḥḥar ve-âlih*, I, 166 .

⁹⁷⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 106; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 97.

⁹⁷¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 105-106; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 97-98; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 44; İng. çeviri, 91-92; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaḥḥar ve-âlih*, I, 166; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 475-476; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 286; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 262.

⁹⁷² Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 105-106; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 97-98; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 44; İng. çeviri, 92; Sherwani, *Mahmūd Gāvān The Great Bahmani Wazir*, 112-113.

"Meselenin özü şu ki, düşman ve kötü niyetli Halacî, Devletâbâd'a doğru yürümüştü, ancak H. 867 yılının Recep ayının 1'inde (M. 22 Mart 1462) casusları, kudretli Sultan'ın karşılıklı dostluğumuzun temellerini güçlendirmek ve bu belalı olanı ortadan kaldırmak ve yok etmek amacıyla Sultanpur ve Nandûrbûr yakınlarına geldiğini ona bildirdi. İttifakımızı duyar duymaz o hayal kırıklığına uğramış avareler, geçen yıl olduğu gibi aynı yoldan geri çekildiler ve biz de buna çok sevindik. Durum böyle olunca sizi haberdar etmek en uygun göründü. Ülkenizin düşmanları her zaman mağlup, Devletinizin yöneticileri de her zaman muzaḥḥar olsun!" Bkz. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 97-98. Ancak eserde bu tarih yanlış verilmiştir. 1 Recep 867 tarihi Miladi 22 Mart 1463 e tekabül etmektedir.

⁹⁷³ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 107; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 98; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II,

kaybetti.⁹⁷⁴ Orissa ve Mâlvâ ile mücadeleler sebebiyle kültürel faaliyetlere pek fazla ağırlık verilemediği anlaşılan bu dönemde, iki önemli mimarî yapının inşa edildiği görülmektedir. Bunlar Bîder Kalesi içerisinde bulunan Gagan Mahal⁹⁷⁵ ve Terkeş Mahal⁹⁷⁶, dir. Kalyani Kalesi'nin güçlü duvarları ve burçları da yine bu döneme ait yapılardır.⁹⁷⁷

3.5. SULTAN ŞEMSEDDİN III. MUHAMMED ŞAH DÖNEMİ (1463-1482)

3.5.1. Şemseddîn III. Muhammed Şah'ın Tahta Çıkması

Genç Sultan Nizâmeddin III. Ahmed Şah'ın 13 Zilkade 867 (30 Temmuz 1463) de hayatını kaybetmesinin ardından 9⁹⁷⁸ yahut 10⁹⁷⁹ yaşındaki kardeşi Şemseddîn Han, Şemseddîn⁹⁸⁰ III. Muhammed Şah⁹⁸¹ ünvanıyla Behmenî Devleti'nin yeni sultanı ilan edildi. Gelenek olduğu üzere düzenlenen görkemli durbarda sağ elinden tutan Şah Muhibullâh ve sol elinden tutan Seyyid Şerîf tarafından taht-ı firûzeye oturtulan Sultan'ın saltanatının kutlu ve hayırlı olması için dualar edildikten sonra emîrlar, şeyhler, komutanlar ve tüm devlet erkânı yeni sultana sadakatini sundu. Törene katılanlara makam ve mevkilerine göre kıymetli hediyeler, şeref cübbeleri dağıtıldı.⁹⁸² Annesi Mahdûme-i

476. Tabataba 8 yaşında tahta çıktığını bildirdiği Nizâmeddin Şah'ın 2 yıl 14 gün tahtta kaldığını kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 107; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 98. Ancak Tabataba ile aynı ölüm tarihini veren Firişte, Nizâmeddin Şah'ın 2 yıl 1 ay tahtta kaldığını bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 476. Zilkade 867 de öldüğünü bildiren Herevî ise saltanatının 2 yıl sürdüğünü kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 44; İng. çeviri, 92. Nihayetinde Emîn-i Ahmed-i Râzî ise 867 yılında öldüğünü bildirmekle yetinir. Bkz. Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm*, 55.

⁹⁷⁴ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 287.

⁹⁷⁵ Hakkında detaylı bilgi için bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 278.

⁹⁷⁶ Hakkında detaylı bilgi için bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 278-279.

⁹⁷⁷ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 278-279.

⁹⁷⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 477.

⁹⁷⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 107; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 98; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 44; İng. çeviri, 93.

⁹⁸⁰ Ön Yüz: بالله المتصم شمس الدنيا والدين

Ön Yüz: el-Mutâssim Billâh Şemsü'd-Dünyâ ve'd-Dîn

Bkz. Speight, "The Coins of the Bahmani Kings of the Deccan ", 301.

⁹⁸¹ Arka Yüz: محمد شاه بن همایون شاه السلطان

Arka Yüz: Muhammed Şah bin Hümâyûn Şah el-Sultan

Bkz. Speight, "The Coins of the Bahmani Kings of the Deccan ", 301.

⁹⁸² Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 107; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 98; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 291; Sherwani, *Mahmūd Gāvān The Great Bahmani Wazir*, 115.

Cihân Nergis Begüm'ün emriyle hocası Şerâfeddîn Sadr-ı Cihân Şüsterî'nin⁹⁸³ tedrisatından geçirilen III. Muhammed Şah, ağabeyi Nizâmeddin III. Ahmed Şah'ın saltanatı esnasında yakınında yer alması sağlanarak erken yaşta devlet meselelerinde tecrübe kazandırılmaya çalışıldı.⁹⁸⁴ Söz konusu bu tedrisatın yanı sıra Mahmûd Gâvân gibi zeki, tecrübeli bir zatın kılavuzluğu ve desteği sayesinde III. Muhammed Şah zamanında Behmenî Devleti en parlak dönemlerinden birini yaşadı.

3.5.2. Nâib Hâce-i Cihân Türk'ün Öldürülmesi ve Mahmûd Gâvân'ın Yükselişi

Hümâyûn Şah'ın ölmeden evvel Nizâmeddin III. Ahmed Şah'a nâib tayin ettiği iki isimden biri olan Hâce-i Cihân Türk, özellikle şahsî menfaatlerini gözetmek adına takip ettiği katı siyaset sebebiyle kısa zaman zarfında devlet erkanı ve tebaanın tepkisini çekmeye başlamıştı.⁹⁸⁵ Öyle ki Mahdûme-i Cihân dahi, sadakatinden şüphe duyar olmuştu. Mâlvâ mücadelesinde Sultan'ın hayatını kurtaran İskender Han'ı hırsları uğruna haksız yere hapsedirmesi, Mahdûme-i Cihân'ı kuşkuya ve öfkeye sevk etse de mevcut siyasî şartlar göz önünde bulundurularak cezalandırmak için uygun zaman olmadığına kanaat getirilmişti. Otoritesini güçlendirmek namına bir diğer nâib Melik-üt Tüccar Hâce-i Mahmûd Gâvân'ı merkezden uzak bölgelerde vazifelendiren Hâce-i Cihân'ın, Hümâyûn Şah döneminden beri takip edilen ve Mahmûd Gâvân tarafından sadakatle sürdürülen denge politikasına riayet etmeyerek eski soyluları vazifeden alıp yerlerine yenilerini ataması katliyle nihayet bulacak olan süreci daha da hızlandırdı. Nihayetinde 870 (1466)'de Şemseddîn III. Muhammed Şah'ın huzuruna varmak için girdiği taht odasında Sultan'ın emri ile Nizâmü'l-Mülk tarafından öldürüldü.⁹⁸⁶ Böylece Nizâmeddin III.

⁹⁸³ Sherwani, bu zatın daha sonra *Kādilkudât* olarak atandığını kaydeder. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 345, 3. dipnot.

⁹⁸⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 477-478; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 291. Ayrıca Firişte, III. Muhammed Şah'ın Firûz Şah'tan sonra Behmenî tahtına geçen en bilgili sultan olduğunu kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 478.

⁹⁸⁵ Firişte büyük bir nüfuz ve güç elde ederek idareyi gasp ettiğini, birçok soylunun mülkiyetine el koyarak bunları kendi soyundan gelenlere verdiğini ve Mahmûd Gâvân'ı merkezden uzaklaştırarak devlet hazinesinden zimmetine para geçirdiğini kaydeder. Nitekim zimmetine para geçirme hususuna Herevî tarafından da yer verilmiştir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 478; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 45; İng. çeviri, 94.

⁹⁸⁶ Firişte Sultan'ı, Hâce-i Cihân'ı öldürmeye ikna eden kişinin onun bu yükselişinden rahatsızlık duyan Mahdûme-i Cihân olduğunu kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 478.

Ahmed Şah döneminde beri sürdürülen üçlü nâiblik sistemi son buldu.⁹⁸⁷ Yaklaşık 5 sene varlığını koruyan bu sisteminin üyeleri olan Maḥdûme-i Cihân, Mahmûd Gâvân ve Hâce-i Cihân'ın ortak gayesinin Behmenî Devleti'nin siyasî birliği ve bütünlüğü olması, bu sürecin başarı ile sürdürülmesini sağlamış, Orissa ve Mâlvâ tarafından gerçekleştirilen iki büyük saldırı başarı ile püskürtülmüştü. Her üç isminde tasvip etmeseler dahi⁹⁸⁸ birbirlerinin verdiği karara sadakatle destek vermesi, iç karışıklıkların bastırılmasını ve dışarıdan gelen saldırıların bertaraf edilmesini sağlamaktaydı. Ancak önce Hâce-i Cihân'ın aşırı siyaseti ve hırsları sebebiyle öldürülmesi, ardından üçlü nâiblik teşkilatının başkanı konumundaki Maḥdûme-i Cihân Nergis Begüm'ün oğlu Şemseddîn III. Muhammed Şah lehine yavaş yavaş kendini geri plana çekmesi, Mahmûd Gâvân'ın devlet idaresinde daha etkin rol almasına sağladı.⁹⁸⁹ Tahta çıktığından beri her gün annesinin dairesine giderek devlet meseleleri üzerine hasbihal edip, fikirlerine başvuran III. Muhammed Şah, özellikle 870 (1466) yılından itibaren Maḥdûme-i Cihân'ın yönlendirmesi ile bunu göstermelik bir seremoni olarak gerçekleştirmeye başladı.⁹⁹⁰

⁹⁸⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 108; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 99; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 478; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 431; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 291-292; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 115-116. Ancak Tabataba, Mâlvâ savaşında yaptığı ihmâl sebebiyle öldürüldüğünü kaydeder. Nitekim Herevî de öldürülme sebeplerinden bahsederken bu hususu da zikreder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 108; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 99; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 45; İng. çeviri, 94.

⁹⁸⁸ Kuşkusuz buna en somut örneklerden biri Mâlvâ Sultanlığı ile yapılan savaşta Behmenî askerlerinin ihmalkar tavırları sebebiyle Nizâmeddîn III. Ahmed Şah'ın hayatının tehlikeye girdiğini görerek O'nu atının üstünden alıp Bîder'e ulaştıran ve böylece can güvenliğini sağlayan İskender Han meselesidir. Başlangıçta oğlunun hayatını kurtardığı için Maḥdûme-i Cihân tarafından mükâfatlandırılmasına rağmen Hâce-i Cihân'ın onu galibiyetle sonuçlanabilecek bir savaşın hezimete dönüşmesinin müsebbibi ilan etmesi üzerine hapsedilen İskender Han, askerlerinin tüm çabalarına ve dahi Maḥdûme-i Cihân'ın masumiyetine inanmasına karşın serbest bırakılmadı. Hâce-i Cihân'dan şüphe duyan Maḥdûme-i Cihân, Behmenî Devleti'nin siyasî varlığını tehlikeye atmamak için onu serbest bırakmayarak haksız bulduğu Hâce-i Cihân'ın kararını desteklemek durumunda kaldı. Yine Mahmûd Gâvân'ın tavsiyesi üzerine, Alâeddin II. Ahmed Şah tarafından tahtın varisi ilan edilen Hümâyûn Şah'ın yerine kardeşi Hasan Han'ı tahta oturtan grup arasında yer alan Malu Han Dekkenî'yi, Bîder Kalesi'nin muhafazası ile vazifelendirmesi bu hususa örnek verilebilecek vakalardan bir diğeridir. Üstelik devrin en bilgin, kabiliyetli kadınlarından biri olan Maḥdûme-i Cihân, küçük yaşta olan oğlunun iki önemli mücadelede bizzat ordunun başında yer almasını sağlayarak sergilediği tavır ile temel gayesinin Behmenî Devleti'nin siyasî varlığını korumak olduğunu gösterdiği gibi kuşkusuz askerlerine ve dahi tebaası içerisinde yer alan kadınlara örnek teşkil etmişti.

⁹⁸⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 108; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 99; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 478-479; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 292-294; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 117-118.

⁹⁹⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 479; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 294-295.

Nihayetinde 870⁹⁹¹ (1466) de genç Sultan'ın düğünü için tertip edilen görkemli törene katılan zatlara şeref cübbeleri dağıtıldıktan sonra Sultan, hem siyasî kabiliyetinin ve zekasının bir kez daha gözler önüne serildiği hem de Behmenî Devleti'nin idarî sistemi hakkında önemli bilgilerin sunulduğu bir konuşma gerçekleştirdi:

*"Hem dini hem de dünyevi işlerin danışma konseylerinin yardımını gerektirdiği ve her devlet ya da ülkenin organizasyonunun dayandığı yasaların büyük bir düşünce ve ihtiyat gerektirdiği bilinmelidir. Bu nedenle, hükümet işleriyle ilgili konularda bilge kişilerin görüşlerinin alınmasına özen gösterilmesi gerekir. Çünkü bizzat Yüce Allah, İslam Elçisi'ne (Selam onun ve soyunun üzerine olsun!) dünya işlerinde öğüt almasını emretmiştir. Elçi, danışmanın pişmanlığa karşı bir kale ve kınanmaya karşı bir sığınak olduğunu belirtmiş ve Halife Ali şöyle demiştir: "Vekillerin en hayırlısı nasihat, güçlerin en kötüsü ise kendi iradesidir." Bütün bunların özü şudur: Bilge bir bakanın tavsiyesine göre hareket etmek en iyisidir, çünkü onun görüşü doğruluk ve dürüstlüğün aynası gibi olacaktır. Eski filozoflar, kralların ve başarılı liderlerin bilge yaşlıların tavsiyesi olmadan devlet politikasına müdahale etmemeleri gerektiğini söylemişlerdir."*⁹⁹²

Daha sonra annesi Mahdûme-i Cihân'ın da onayı ile Hâce-i Cihân ünvanı verdiği Mahmûd Gâvân'ı vekîlü's saltanalığa atayarak tüm meselelerde tam yetki verdi ve iki bin Türk askeri onu korumakla vazifelendirdi.⁹⁹³

3.5.3. Dekkenî-Âfâkî Münasebeti

II. Muhammed Şah döneminden beri süregelen Dekkenî-Âfâkî çatışmasının bu dönemde de varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Özellikle Âfâkîleri destekleyen bir

⁹⁹¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 109; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 100. Ayrıca, Tabataba Sultan'ın düğünü olduğu tarihte 15 yaşında olduğunu kaydeder. Ancak 1463 tarihinde tahta oturduğunu ve bu esnada 10 yaşında olduğunu bildirmesi göz önünde bulundurulduğunda evlendiği vakit 17 yaşında olması gerektiği anlaşılmaktadır. Firişte ise Sultan'ın bu esnada 14 yaşında olduğunu kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 479.

⁹⁹² Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 295; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 118-119. Ancak Tabataba, III. Muhammed Şah'ın bu konuşmayı düğünün de değil Mâlvâ ile imzalanan anlaşmanın ardından tertip edilen durbar da yaptığını kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 111-112; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 101.

⁹⁹³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 479; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 295-296; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 119.

siyaset izleyen⁹⁹⁴ Alâeddin II. Ahmed Şah'ın önemli mevkilere Âfâkîleri ataması, onlar ile Behmenî soyundan gelenler arasında siyasî evlilikler yapılmasını sağlaması ve nihayetinde Âfâkîler sayesinde Behmenîler lehine sonuçlanan Handeş mücadelesinin ardından yapılacak tüm törenlerde Dekkenîlerin Sultan'ın solunda Âfâkîlerin ise sağında yer almasını emretmesi, iki grup arasında yaşanan çatışmanın daha da şiddetlenmesine yol açmıştı. Hümâyûn Şah döneminde benimsenen birleştirici ve uzlaştırıcı siyaset, ölümünün ardından tahta çıkan oğlu Nizâmeddin III. Ahmed Şah döneminde nâib Mahmûd Gâvân tarafından sürdürülmeye çalışılsa da Sultan'ın her iki nâibinin de Âfâkîler arasından seçilmiş olması bir kez daha çatışmaların artmasına sebep olmuştu. Bu dönem Âfâkîler özellikle II. Ahmed Şah tarafından kendilerine tanınan ayrıcalıkları yitirmeye başlamanın huzursuzluğunu hissederken, Dekkenîler ise küçük yaştaki Sultan'ın Âfâkîler grubundaki iki zat tarafından yönetiliyor olmasından rahatsızlık duymaktaydı.

Şemseddîn III. Muhammed Şah'ın kendisine bahsettiği makam ve ayrıcalıklar sayesinde Behmenî Devleti'nde en etkili devlet adamı haline gelen Mahmûd Gâvân'ın batı sınırını güvence altına almak için düzenlediği sefer nedeniyle 3 yıl merkezden uzak kalması, onun bu konumundan rahatsızlık duyan devlet erkanının aleyhine faaliyetler sürdürmelerine, Sultan nezdinde onu itibarsızlaştırmaya çalışmalarına ve dahi Konkan seferindeyken merkezden talep ettiği yardımları engellemelerine sebep olmuştu. Buna karşın Behmenî Devleti'nin siyasî bütünlüğünü şahsi menfaatlerinin önünde tutan Mahmûd Gâvân, Hümâyûn Şah'tan miras aldığı uzlaştırma siyasetini sürdürmeye çalışmıştır. Bu siyaset doğrultusunda ilerleyen sayfalarda daha detaylı ele alınacağı üzere Nizâmü'l-Mülk ünvanı verilen Melik Hasan Basrî; Nizâmü'l- Telingana Tarafdârı, İmâdü'l-Mülk ünvanı verilen Fetullâh; Berâr Tarafdârı, Mahmûd Gâvân'ın oğlu gibi benimsediği Yûsuf Âdil;⁹⁹⁵ Devletâbâd Tarafdârı olarak atanırken Deryâ Han, Kasım Bey

⁹⁹⁴ Nitekim Herevî saltanatının ilk yıllarında bin Türk'ü hizmetine aldığını ve bunları en yüksek makam ve mevkilere atadığını kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 45; İng. çeviri, 93.

⁹⁹⁵ Mahmûd Gâvân'ın hizmetindeki bir gulâm olan Yûsuf Âdil, zekası, gücü ve kabiliyeti sayesinde zaman içerisinde önce Devletâbâd tarafdârlığına ardından Bîcâpûr tarafdârlığına atandı. Böylece giderek güçlenen Yûsuf Âdil, nihayetinde Behmenî Devleti'nin yıkılmasından sonra ortaya çıkan beş mahallî hânedandan (Berîdşâhîler, İmâdşâhîler, Nizamşâhîler, Kutubşâhîler) biri olan Âdilşâhîler'in kurucu hükümdarı oldu. Hakkında detaylı bilgi için bkz. Ferishte, Muhammed Kâsım Hindûşâh b. Gulâm Alî el-Esterâbâdî, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, III, (Trans.: John Briggs), Sang-e-meel Publications, Lahore 1977, 1-31; İsmail Hikmet Ertaylan, *Âdilşâhîler Hindistanda Bir Türk-İslâm Devleti*, Sermet Matbaası, İstanbul 1953; Erdoğan Merçil, "Âdilşâhîler", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, I, 384-386. Ayrıca Yûsuf Âdil'in, Osmanlı Sultanı II. Murad'ın oğlu olduğu ve ağabeyi II.

gibi önde gelen Türk zatlar önemli mevkilere getirildi. Yalnızca Dekkenîler ve Âfâkîler arasında denge kurmaya çalışmakla kalmayan Mahmûd Gâvân, aynı zamanda Hindu halkında sempatisini kazanmaya ve Hindu Devletlerle dostane ilişkiler kurmaya çalıştı.⁹⁹⁶ Nihayetinde yaşanan tüm çatışmalara rağmen Mâlvâ Sultanı Mahmûd Halacî'nin saldırısı esnasında Dekkenîler ve Âfâkîlerin uzun süre sonra birlik ve beraberlik içerisinde mücadele etmiş olması Mahmûd Gâvân'ın Hümâyûn Şah'tan devraldığı denge siyasetini başarı ile sürdürdüğünün delili mahiyetindedir.

3.5.4. Şemseddîn III. Muhammed Şah Dönemi Siyasî Hadiseler

3.5.4.1. Mâlvâ-Behmenî Münasebeti ve Kerla'nın Fethi

Nizâmeddin III. Ahmed Şah'ın tahta çıkmasının ardından Behmenî Devleti'nin başında genç bir sultanın bulunmasını fırsat bilen Mâlvâ Sultanı Mahmûd Halacî, Hümâyûn Şah döneminde Mâlvâ'ya sığınan zatların da yönlendirmesiyle 866 (1462) senesinde Mâlvâ Sultanlığı, Orissa Racalığı ve Handeş Sultanlığı'nın askerlerinden müteşekkil kalabalık bir ordu ile Dekken'e saldırmış, ve bu ilk saldırı Gucerât Sultanı Mahmûd Şah'ın desteği sayesinde başarı ile geri püskürtülmüştü. Mahmûd Halacî, mağlubiyetin verdiği öfke ile 867 (1463) senesinde yeniden Behmenî topraklarına saldırdıysa da ikinci saldırısı da Gucerât Sultanı Mahmûd Şah'ın desteği ile bastırılmıştı.⁹⁹⁷ Ancak pes etmeye niyeti olmayan Mahmûd Halacî, III. Ahmed Şah'ın ölümünden kısa süre sonra Behmenî hakimiyeti altında olan Mahur ve Elliçpur'un Mâlvâ'ya teslimini talep etti. Kuzey komşusu Mâlvâ'dan gelen bu talebi kabul etmesi mümkün olmayan Sultan, Vekîlü's Saltana Mahmûd Gâvân aracılığıyla mevzu bahis yerlerin Behmenî Devleti tarafından fethedildiğini, bu sebeple Mâlvâ'ya verilmesinin söz

Mehmed tahta çıktığı zaman öldürülmesinden endişe eden annesi tarafından kaçırıldığı iddia edilmişse de bunun, hanedana asalet ve meşruiyet kazandırmak gayesiyle devrin tarihçileri tarafından kaydedilen asılsız bir iddia olduğu artık anlaşılmıştır. Bu hususta daha fazla bilgi için bkz. Ertaylan, *Âdilşâhîler Hindistanda Bir Türk-İslâm Devleti*, 3-5; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 437.

⁹⁹⁶ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 432; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 296-297.

⁹⁹⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 98-106; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 90-98; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 468-476; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 281-286.

konusu dahi olmadığını bildirildi.⁹⁹⁸ Esasen Mahmûd Halacî, Behmenî Sultanı'ndan menfî yanıt alacağını biliyordu. Buna rağmen böyle bir talepte bulunmasının altında yatan esas gayenin savaş sebebi oluşturmak olduğu anlaşıyor. Nitekim Mâlvâ Sultanı'nın bu gizli niyetin farkında olması sebebiyle ihtiyatlı davranan III. Muhammed Şah, bir yandan Berâr ordusu komutanı Melik Yûsuf Türk'ü bu meselenin halli ile vazifelendirirken bir yandan da olası bir Mâlvâ-Handeş iş birliğini engellemek için Mahmûd Gâvân'ı Fetihâbâd'a (Devletâbâd) gönderdi. Ayrıca Nizâmeddin III. Ahmed Şah döneminde olduğu gibi Gucerât Sultanı Mahmûd Şah ile yeniden bir ittifak antlaşması yapıldı.⁹⁹⁹

Sultan'ın emri ile derhal harekete geçen Nizâmü'l-Mülk¹⁰⁰⁰ ünvanlı Junnar Valisi¹⁰⁰¹ Melik Yûsuf Türk, 872¹⁰⁰² (1468)'de Kerla'yı¹⁰⁰³ kuşatma altına aldı. Behmenî ordusu karşısında daha fazla direnmeyeceğini anlayarak Mâlvâ Sultanından yardım talep eden Hindu Şef, gönderilen on iki bin¹⁰⁰⁴ Rajput ile Afgan'dan oluşan destek kuvvetlerine rağmen Melik Yûsuf Türk komutasındaki Behmenî ordusunun Kerla'yı ele geçirmesine engel olamadı.¹⁰⁰⁵ Ne var ki savaş meydanında ordusunu cesurca komuta eden Melik Yûsuf Türk, kuşatma esnasında esir alınan kişilerin serbest bırakılmasını emretmesi sebebiyle merhametinin kurbanı oldu ve kalenin Hindu Şefi tarafından kalbinden

⁹⁹⁸ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 300; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, . Ancak Tabataba'nın verdiği kronoloji ve olay örgüsü bundan oldukça farklıdır. Tabataba'ya göre Kerla'nın Nizâmü'l-Mülk tarafından fethedilmesinin ardından Mâlvâ Sultanı Şerâfî'l-Mülk'ü “الملك شرف” kıymetli hediyeler ve eski zamanlardan beri Mâlvâ'ya ait olan ancak son zamanlarda Behmenî komutanları tarafından fethedilen Kerla'nın Mâlvâ Sultanlığı'na iadesini talep eden bir mektup ile III. Muhammed Şah'ın huzuruna gönderdi. Mektubu alan III. Muhammed Şah, Şeyh Melik Ahmed Muhtâsib'i “ملك شيخ” kıymetli hediyeler ile Mandu ve Ahmedâbâd'ın Behmenî Devleti tarafından fethedildiğini bu sebeple söz konusu bölgelerin Behmenî Devleti'nin hakkı olduğunu ancak Kerla'nın I. Ahmed Şah ve Hûşeng Şah arasında yapılan anlaşmada taahhüt edildiği gibi Mâlvâ Sultanlığı'na geri verileceğini bildiren bir mektup ile Mandu'ya gönderdi. Nihayetinde elçiler aracılığıyla gerçekleştirilen görüşmelerin sonunda anlaşmaya varıldı. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 110-111; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 100-101.

⁹⁹⁹ Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 70; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 121. Ayrıca III. Muhammed Şah'ın Gucerât Sultanını durumdan haberdar ettiği mektup için bkz. Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 69-70.

¹⁰⁰⁰ “الملك نظام” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 108.

¹⁰⁰¹ “جنير حاكم” Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 45.

¹⁰⁰² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 479. Ancak Tabataba sefer için 870 tarihini verir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 109; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 99.

¹⁰⁰³ “قلعه كهرله” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 108.

¹⁰⁰⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 479.

¹⁰⁰⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 108; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 99; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 45-46; İng. çeviri, 95-96; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 431.

hançerlenerek öldürüldü.¹⁰⁰⁶ Oğlu gibi benimsediği¹⁰⁰⁷ Abdullâh Yağraş Han¹⁰⁰⁸ ve Fethullâh Vefa Han¹⁰⁰⁹, ordunun komutanlığını üstlenerek Melik Yûsuf Türk'ün intikamını aldıktan sonra yüklü miktarda ganimet ile Bîder'e ulaştı. Sultan'a saygılarını sunan bu iki zata, şeref cübbeleri giydirildikten sonra Âdil Han¹⁰¹⁰ ve Deryâ Han¹⁰¹¹ ünvanlarının yanı sıra Kerla ve civarı câgîr olarak verildi.¹⁰¹²

Kerla'nın Behmenî birlikleri tarafından ele geçirildiğini ve gönderdiği destek kuvvetlerinin mağlubiyete uğradığını haber alarak bizzat bölgeye ilerleyen Mahmûd Halacî, Fetihâbâd'dan ayrıldığını öğrendiği Mahmûd Gâvân'ın Gucerât kuvvetleri ile birleşerek üzerine yürümesinden endişe duyarak ülkesine geri döndü. Böylece Mâlvâ saldırısı bir kez daha Behmenî-Gucerât ittifakı ile püskürtülmüş oldu.¹⁰¹³ Daha sonra pişmanlık duyan Mâlvâ Sultanı'nın girişimi ile iki devlet arasında elçiler aracılığıyla başlatılan görüşmeler, bir anlaşma ile nihayete erdirildi. Buna göre 837 (1434)'de Handeş Sultanı Nasîr Han Fârûkî'nin arabuluculuğu ile Behmenî Sultanı I. Ahmed Şah ile Mâlvâ

¹⁰⁰⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 108; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 99. Ancak Mahmûd Gâvân, oğulları hapsedilen Gayrimüslüm bir baba tarafından kalbine zehirli bir hançer saplanan Melik Yûsuf Türk'ün bir saat içinde hayatını kaybettiğini kaydeder. Bkz. Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 85. Firişte ise Dekken'deki sıradan askerlerin adet olunduğu üzere galip gelenlerin fethedilen yerdeki askerlere küfürlü konuşmalar yaptığını buna çok içerleyen 2 Rajput'un intikam yemini ederek bu zamana kadar böyle güçlü bir komutan görmediklerini söyledikleri Melik Yûsuf Türk'ün ayağına kapanmak için müsaade istediklerini, taleplerinin kabul edilmesi üzerine huzuruna vardıkları Melik'in yanındaki muhafızların kılıcını ele geçirerek onu öldürdüklerini kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 480; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 431; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 304. Herevî ise bir adam tarafından hançerlendiğini bildirmekle yetinir. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 46; İng. çeviri, 95-96.

¹⁰⁰⁷ Ancak Herevî bu iki isimden oğlu olarak bahseder. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 46; İng. çeviri, 96.

¹⁰⁰⁸ “خان يغرش عبدالله” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 109.

¹⁰⁰⁹ “خان وفا الله فتح” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 109.

¹⁰¹⁰ “عادلخانی” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 109. Tabataba Mahmûd Gâvân'ın oğlu gibi olan Yûsuf Âdil ile Melik Yûsuf Türk'ün evlatlığı olan ve sonradan Âdil Han ünvanını alan kişinin aynı kişi olduğunu kaydeder. Bkz. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 109, 119-120; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 99, 105. Nitekim bu Firişte tarafından da doğrulanır. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 480.

¹⁰¹¹ “خوانی دری” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 109.

¹⁰¹² Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 109; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 99; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 480-481; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 303-304; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 121-122. Tabataba ayrıca bu ünvanların daha önce işitilmemiş olduğunu kaydeder. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 109; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 99. Ancak Firişte, Yûsuf Âdil Han ve Dâryâ Han Türk adlarını verir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 480. Ayrıca Herevî bu isimlerin kendilerine sonradan Sultan tarafından verilmiş olmasından bahsetmez ve onlardan sadece bu isimlerle bahseder. Ayrıca babasının ünvan ve topraklarının oğullarına verildiğini bildirir. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 46; İng. çeviri, 96-97.

¹⁰¹³ Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 87; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 304-305.

Sultanı Hûşeng Şah arasında yapılan ve Berâr'ın Behmenî hakimiyetinde, Kerla'nın ise Mâlvâ hakimiyetinde kalmasını taahhüt eden anlaşma yineleni. Mahmûd Gâvân'ın politikasının doğrudan bir sonucu olan bu barış ve dostluk anlaşması, Behmenî Devleti yıkılıncaya kadar geçerliliğini korudu.¹⁰¹⁴

3.5.4.2. Konkan Seferi ve Goa'nın Fethi

Devletâbâd Tarafdârı Halef Hasan, 858 (1454)'de Alâeddin II. Ahmed Şah tarafından 7000 Dekkenî ve 3000 Arap'tan oluşan on bin kişilik bir ordu ile Sangameşvar Racalığı'nın da içerisinde bulunduğu Konkan bölgesine gönderilmişti. Geniş ormanlarla

¹⁰¹⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 481-483; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 305-308; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 123-127.

Bu olayın ardından Behmenî Devleti ve Mâlvâ Sultanlığı arasında Mâlva'nın girişimi ile başlayan bir takım ittifak görüşmeleri gerçekleştirildi. Buna göre Mâlvâ Sultanlığı bakanları aracılığıyla Behmenî Devleti ile bir yazışma gerçekleştirildi. Usulüne uygun bir şekilde Mahmûd Gâvân'a barış için elçi gönderme talebini ileten Mâlvâ Sultanı, Gâvân'ın olumlu yanıtını içeren bir mektubu Hân-ı Âzâm Sadr Han ile Mandu'ya göndermesi üzerine, Mâlvâ Sultanı; Şerâfû'l-Mülk ve Hâlefû'l-Mâşâik Şeyh Dâvud el-Mandavî'den oluşan barış heyetini Mahur ve Elliçpur üzerindeki taleplerini geri çektiğini bildiren, 837 (1434)'de Handeş Sultanı Nasir Han Fârûkî'nin arabuluculuğu ile I. Ahmed Şah ve Hûşeng Şah arasında yapılan ve Berâr'ın Behmenî hakimiyetinde, Kerla'nın ise Mâlvâ hakimiyetinde kalmasını taahhüt eden anlaşmanın geçerliliğini talep eden bir mektup ile III. Muhammed Şah'ın huzuruna gönderdi. Ancak Mahmûd Gâvân, Nizâmeddin III. Ahmed Şah döneminde Behmenî toraklarına saldıran ve çok sayıda Müslüman ile Hindu'nun kanını dökmekten çekinmeyen Mâlvâ Sultanının sözüne hala tamamen itimat etmiyordu. Nitekim Mâlvâ elçisi Şeyh Dâvud'a yazdığı mektuplarda bunu açık sözlülükle dile getirmekten çekinmeyen Gâvân, Mâlvâ elçilerinin Bîder'e barış istemek için ilk kez gelmediklerini, bunun sadece III. Ahmed zamanında yapılanların bir tekrarı olduğunu, o zaman da Şeyh Dâvud'un "iki Müslüman devletin ortak hareket etmesi" için bir çağrı gönderdiğini söyledikten sonra şöyle devam ediyor: "*Halacî ise sevgi ve ittifak yerine muhalefet ve düşmanlık gösterdi ve geçmiş ve şimdiki sultanlar tarafından belirlenen yoldan farklı olan yoldan vazgeçmedi ve her zaman rezalet tacirliğinden zevk alan tarafa kulaklarını çevirdi. En iyi sultanlar, halklarının durumunu iyileştirmenin tek yönteminin içsel olduğu kadar dışsal arınmaya da dayandığını düşünürler. Dış arınmayla kastedilen, iç düşmanlıkların sona erdirilmesi, iç arınmayla kastedilen ise yalandan ve hileden uzaklaşılmasıdır.*" (Bu konu hakkında Gâvân tarafından Şeyh Dâvud'a gönderilen mektuplar için bkz. Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 94-97, 245-246) Tüm bunlara rağmen Gâvân, Mâlvâ Sultanının sorumsuz danışmanlarına itimat etmeyeceğine ve doğruluktan sapmayacağına güvenilebilirse iki devlet arasındaki bu mücadeleye son vermek için elinden gelen her şeyi yapmaya hazır olduğunu bildirdi. Mahmûd Gâvân'ın mektubunun ardından Mâlvâ Sultanı tüm yaşananlar için gerçekten üzüntü duyduğunu bildiren yeni bir elçi heyeti gönderdi. Nihayetinde Behmenî Devleti'nin ileri gelen devlet adamları Sultan'ı barış için kendi elçilerini Mâlvâ ülkesine göndermeye ikna ettiler. Hemen akabinde Gucerât Sultanı usulüne uygun şekilde tüm olanlardan haberdar edildi. (III. Muhammed Şah tarafından Gucerât Sultanına yazılan bu mektup hakkında bkz. Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 93-94.) Mahmûd Halacî, III. Muhammed Şah'ın elçiler aracılığıyla kendisine iletildiği kalıcı ve uzun süreli barış temennisini bildiren mektubu sevinçle karşıladı. (Bu hususla ilgili III. Muhammed Şah tarafından Mahmûd Halacî'ye gönderilen mektuplar için bkz. Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 247-248) Nihayetinde Behmenî Devleti adına Şeyh Ahmed ve Mâlvâ Sultanlığı adına Şeyhülislâm Selâmulâh Auhadî tarafından bir barış ve dostluk antlaşması imzalandı. Anlaşmaya göre Berâr Behmenî Devleti'ne, Kerla ise Mâlvâ Sultanlığı'na bırakıldı. Bkz. Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 247-248, 261-263; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 481-483; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 305-308; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 123-127.

çevrili Çakan bölgesini karargahı yaptıktan sonra İslâmiyet'i kabul ettiğini ve düzenli haraç göndereceğini bildiren Raca Sirka da dahil olmak üzere bölgedeki tüm Hindu şefleri kısa süre içerisinde itaat altına alan Halef Hasan, daha sonra Sangameşvar Racasının üzerine yürümüştü. Ancak ortak düşmanları olan Sangameşvar'a düzenlenecek seferde zorlu coğrafyayı çok iyi bildiği gerekçesiyle Behmenî ordusuna kılavuzluk yapmak isteyen Raca Sirka'nın teklifi kabul edilmiş ve Halef Hasan'a ihanet ederek Sangameşvar Racası ile iş birliği yapan Sirka, Halef Hasan, Medine, Necef ve Kerbela'dan gelen 500 Seyyid de dahil olmak üzere çok sayıda kişinin katledilmesine sebep olmuştu.¹⁰¹⁵ Ardından yaşanan Âfâkî-Dekkenî çatışması,¹⁰¹⁶ her daim Behmenî etkisinin hissedildiği ancak hiçbir zaman tamamen hakimiyet altına alınamayan Konkan'a bir sefer düzenlenmesine engel olmuş ve Behmenî Devleti söz konusu racalardan bu ani saldırının intikamını alamamıştı. Üstelik bunu fırsat bilen Kelna¹⁰¹⁷ ve Sangameşvar racaları bölgeden geçen Müslüman ticaret gemilerini yağmalanmaya başlanmıştı. Güvenli deniz ticaretini engelleyen bu korsancılık faaliyetlerine son vermek isteyen ve racalara yaptığı tüm ikazlarına rağmen bir sonuç elde edemeyen Behmenî Devleti'nin batı sınırındaki Konkan'a yeniden bir sefer düzenlemekten başka çaresi kalmamıştı.¹⁰¹⁸ Bizzat III. Muhammed Şah tarafından komuta edilen Behmenî ordusu, birinci sefer de Hubli¹⁰¹⁹ ve Bagalkot'u¹⁰²⁰ ele geçirip çok sayıda ganimet ve savaş tazminatı ile Bîder'e döndü.¹⁰²¹

¹⁰¹⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 81-82; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 74-75; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 436-439; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 28-29; İng. çeviri, 61-62; Emîn-i Ahmed-î Râzî, *Heft İklîm*, 52; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 240-241. Ayrıca Firîşte, Hindular tarafından 7000 askerin katledildiğini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 439.

¹⁰¹⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 83-84; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 75-76; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 440-444; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 29; İng. çeviri, III, 62-65; Emîn-i Ahmed-î Râzî, *Heft İklîm*, 52-53; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 241-242. Ayrıca söz konusu bu çatışma için "Halef Hasan'ın Konkan Seferi ve Dekkenî-Âfâkî Çatışması" başlığına bakabilirsiniz.

¹⁰¹⁷ "کیننه قلعه" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 116. Sherwani ise Kelna'nın bugün Bombay'daki Vishalgarh olarak adlandırılan bölge olduğunu kaydeder. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 350, 50. dipnot.

¹⁰¹⁸ Nitekim Mahmûd Gâvân'da Nûrüddîn Abdurrahmân Câmî'ye yazdığı mektubunda bu hususa yer vermektedir. Bkz. Mahmud-ı Gâvân, *Rîyâzü'l-inşâ*, 152-157.

¹⁰¹⁹ "هلی" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 113.

¹⁰²⁰ "باکركوت" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 113.

¹⁰²¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 113-114; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 101; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 309-310; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 127-129.

İkinci sefer 874¹⁰²² (1469) de Mahmûd Gâvân komutasındaki ordu tarafından gerçekleştirildi.¹⁰²³ Kalabalık bir ordu ve çok sayıda önemli komutanın emrine verildiği Gâvân'ın Kolhapur'u¹⁰²⁴ karargahı haline getirdiğini öğrenen yerel şefler, derhal Gat Geçidi'ni kapattı. Bu esnada Esâd Han¹⁰²⁵ ve Kışvâr Han¹⁰²⁶ gibi komutanlar emirlerindeki askerlerle birlikte sorumlu oldukları bölgelerden gelerek destek talep eden Mahmûd Gâvân'ın, ordusuna katıldılarsa da Gavân, yerel şeflerin gerilla taktiği izlemesi ve yağmur mevsimin başlaması sebebiyle kesin bir sonuç elde edemedi karargahı Kolhapur'a çekilmek zorunda kaldı.¹⁰²⁷ Yağmurlar dinince ilerleyişini sürdüren Behmenî ordusu, 20 Muharrem 875¹⁰²⁸ (19 Temmuz 1470) tarihinde yüklü bir tazminat karşılığında Raingna Kalesi'ni¹⁰²⁹ teslim aldı. Bunu 22 Recep 875 (14 Ocak 1471)'de Machal Kalesi¹⁰³⁰ izledi. Böylece Mahmûd Gâvân merkezden destek talep ettikten sonra esas hedefi olan Sangameşvar'a¹⁰³¹ ilerledi. Ancak Gâvân'ın uzun süre Bîder'den ayrı kalması, muhaliflerin aleyhine faaliyetler sürdürmesine, Sultan nezdinde onu itibarsızlaştırmaya çalışmasına ve dahi merkezden beklediği yardımın engellenmesine neden oldu.¹⁰³² Merkezde aleyhine gerçekleştirilen tüm faaliyetlerden haberdar olan¹⁰³³ Mahmûd Gâvân,

¹⁰²² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 483.

¹⁰²³ Seferi bizzat iştirak etmek isteyen Sultan III. Muhammed Şah, Mahmûd Gâvân'ın ricası üzerine bu kararından vazgeçerek seferi O'nun komuta etmesine müsaade etti: "Hizmetinizde canımızı feda etmeye ve sizi bizzat sefere çıkma zahmetinden kurtarmaya hazırız. Eğer Sultanımız böyle emrederse, bu görevi üstlenmeye hazırım ve Allah'ın yardımı ve lütfuyla ve Sultanımızın iyi talihi ile o ülkenin tüm kale ve şehirlerinden alçak kafirleri temizleyip ele geçireceğim ve böylece Sultanımızın kölelerini, onlardan gelebilecek tüm kötülüklerden kurtaracağım." Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 115; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 102.

¹⁰²⁴ "کلاپور" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 115. "کولاپور" Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 46.

¹⁰²⁵ "خان اسعد" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 115; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 46.

¹⁰²⁶ "خان کشور" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 115; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 46.

¹⁰²⁷ Tabataba yağmur mevsimine kadar Behmenî askerleriyle bölgedeki Hindu askerler arasında elliye yakın çarpışma yaşandığını kaydederken (Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 115; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 102.) Herevî bu sürenin 5 ay sürdüğünü bildirir. (Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 46-47; İng. çeviri, 96-97.)

¹⁰²⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 484.

¹⁰²⁹ "رنگینه قلعه" Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 47. Bombay eyaletinde küçük bir kasaba. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 350, 59. dipnot.

¹⁰³⁰ "ماچال قلعه" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 115.

¹⁰³¹ "سنکیر قلعه" Bkz. Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 154; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 47. "سنکیر قلعه" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 115.

¹⁰³² Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 311-312.

¹⁰³³ "Hazineleri günahla kazanılmış paralarla doludur, tıpkı kalplerinin açgözlülük, cehalet ve kıskançlıkla dolu olduğu gibi... Bu insanların karanlık varlığı, bu mütevazî hizmetkar tarafından kurulan teşkilatın ayının gölgesinde kalmasından kaynaklansa da, bu adamların duyguları öyle ki, sırf kötülükten birbirlerini öldürebilir ve beni ellerinden gelen tüm yanlışlıkların nesnesi haline getirebilirler." Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 314. Ayrıca Mahmûd Gâvân'ın uzun süredir merkezden uzak olmasını fırsat bilen muhaliflerinin Bîder'de aleyhine gerçekleştirdikleri faaliyetler ve bu durumun farkında olan Mahmûd Gâvân'ın duyduğu derin üzüntü ile endişelerini kaleme aldığı mektuplar için bkz. Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 180, 238, 267, 272; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 313-314.

Behmenî Devleti'nin siyasî üstünlüğünü şahsından evla görerek geri çekilmek yerine az sayıdaki askerlerle bu zorlu coğrafyadaki ilerleyişini sürdürdü. Bu esnada Mahmûd Gâvân'ın hızla üzerine yürüdüğünü ve istikameti üzerindeki kaleleri bir bir fethettiğini öğrenerek korkuya kapılan Sangameşvar Racası, barış için oğlunu Mahmûd Gâvân'ın huzuruna gönderdi. Nihayetinde 29 Cemâziyelâhîr 876 (13 Aralık 1471) de kalenin¹⁰³⁴ kapılarını Behmenî ordusuna açan Raca, 1 Recep 876¹⁰³⁵ (14 Aralık 1471) tarihinde kalenin teslimini gerçekleştirdi.¹⁰³⁶

Mahmûd Gâvân böylece Alâeddin II. Ahmed Şah zamanında çıktığı Konkan seferinde katledilen Halef Hasan dahil olmak üzere 500 Seyyid ve çok sayıda Behmenî askerinin intikamını almış oldu. Gâvân'ın yeni hedefi Alâeddin Behmen Şah zamanında fethedilen ancak daha sonra kaynaklarda bahis olunmaması sebebiyle Behmenî hakimiyetinden çıktığı anlaşılan önemli liman şehirlerinden biri olan Goa idi.¹⁰³⁷ Üstelik Goa'yı fethederek hem Sangameşvar Racası'na destek verdiğini düşündüğü Vicayanagar'ı cezalandırmış olacak hem de Müslümanların katledildiği liman şehirlerinden biri olan Goa'yı hakimiyet altına alarak bu zulme son vermiş olacaktı. Karadan ve denizden askerlerini bölgeye doğru gönderen Gâvân, Vicayanagar'ın esas hedefini öğrenmesini engellemek için oğlu Ali Melik-üt Tüccar'ı Vicayanagar kalelerinin fethi ile vazifelendirdi. Esâd Han ve Kışvâr Han'ı önden Goa'ya gönderen Mahmûd Gâvân, bölgeye ulaştığında şehir öncü kuvvetler tarafından ele geçirilmek üzereydi. Nihayetinde 20 Şaban 876 (1 Şubat 1472)'de¹⁰³⁸ Goa, Behmenî hakimiyetine alındı.¹⁰³⁹

¹⁰³⁴ Tabataba kaleden Kelna Kalesi “کیلنه قلعه” olarak bahseder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 116.

¹⁰³⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 485.

¹⁰³⁶ Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 152-157, 242-244; Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 115-116; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 102-103; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 483-485; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 46-47; İng. çeviri, 97-99; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 310-315; Sherwani, “Khawāja-ı Jahân Mâhmud Gâwân's Campaigns in the Mahārāshtra (From New Sources)”, 32-33, 38-39; Sherwani, *Mahmūd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 129-137.

¹⁰³⁷ Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 157-165; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 485; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 47; İng. çeviri, 99.

¹⁰³⁸ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 316. Kimi kaynaklarda 1470 tarihi verilse de Sherwani Mahmûd Gâvân'ın eseri incelendiği vakit doğru tarihin 1472 olduğunun anlaşıldığını kaydeder. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 351, 81. dipnot.

¹⁰³⁹ Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 157-165; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 485; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 47; İng. çeviri, 99; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 431-432; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 315-316; Sherwani, “Khawāja-ı Jahân Mâhmud Gâwân's Campaigns in the Mahārāshtra (From New Sources)”, 33; Sherwani, *Mahmūd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 137-140; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 262.

“Melikü't-Tüccar¹⁰⁴⁰ ele geçirdiği iki Hint şehrini [üs olarak kullanıp] Hint Denizi'nde korsanlık yapmaktadır. 7 knez [=beg] ile birlikte ele geçirdiği hazineler şunlardır: Bir yük yakut, bir yük elmas, bir yük kırpuk ve yüz yük değerli eşya. Ordusu da sayısız miktarda ganimet elde etti. O, 100 fil ve 300 deve ile takviye edilmiş ordusuyla beraber bir şehri iki yıl kuşattı. Melikü't-Tüccar, Rusların [Aziz] Petro Günü'ne denk gelen, Kurban Bayramı'nda ordusuyla birlikte Bidar'a döndü. Sultan onu karşılamak için 10 kov mesafeye 10 vezirini gönderdi. 1 kov 10 verste eşittir. Her Vezirin kendine ait 10 bin kişilik ordusu ve 10 zırhlı fili vardı.”¹⁰⁴¹

Merkezden beklediği yardımı alamamış olmasına karşın tecrübesi ve zekası sayesinde Sangameşvar ve Goa gibi 2 önemli şehrin yanı sıra çok sayıda kaleyi fethederek zafer ve sayısız ganimet ile Bîder'e ilerleyen Mahmûd Gâvân, 10 Zilhicce 876 (19 Mayıs 1472) de başkente vardı. Düşündüğünün aksine Sultan tarafından sevinçle karşılandı. Behmenî ordusunun zaferi ve Mahmûd Gâvân'ın merkeze dönüşü şerefine şehirde davullar çalındı. Goa, Londa ile Kolhapur, şeref cübbeleri ve ünvanlarla mükafatlandırılan Gâvân'ın idaresine verildi.¹⁰⁴²

3.5.4.3. Orissa ile Mücadele

Nizâmeddin III. Ahmed Şah'ın çocuk yaşta olmasını fırsat bilen Orissa Racası Gajapati Kapileşvara, Behmenî Devleti'nden haraç talep ettikten sonra müttefiki Telingana ile Kaulas'a kadar ilerleyerek istikameti üzerindeki tüm bölgeleri yağmalamış, ancak Mahdûme-i Cihân tarafından gönderilen ve Nizâmeddin III. Ahmed Şah, Mahmûd Gâvân, Hâce-i Cihân Türk komutasındaki kırk bin kişilik kalabalık bir ordu tarafından mağlup edilerek savaş tazminatı ödemeye mecbur bırakılmıştı.¹⁰⁴³ III. Muhammed Şah döneminde Bîder'e Orissa Racası Gajapati Kapileşvara'nın öldüğü ve Brahman Mungul Rai¹⁰⁴⁴ adında bir zatın iktidarın esas sahibi olan Hamvira'yı¹⁰⁴⁵ ülkeden kovarak idareyi

¹⁰⁴⁰ Mahmûd Gâvân.

¹⁰⁴¹ Afanasiy Nikitin, *Üç Deniz Ötesine Seyahatât*, (Çev.: Serkan Acar), TTK Yayınevi, Ankara 2021, 25-26.

¹⁰⁴² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 485; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 315-316. Ancak Mahmûd Gâvân'ın Goa seferinden bahsetmeyen Tabataba, Sangameşvar'dan sonra başkente döndüğünü kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 116; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 103.

¹⁰⁴³ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 97; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 89-90; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 466-468; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 279-280.

¹⁰⁴⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 487.

¹⁰⁴⁵ Sherwani bunun muhtemelen Hümâyûn Şah döneminde Linga'nın yardım çağrısı üzerine Orissa Racası Gajapati Kapileşvara tarafından destek için Telingana'ya gönderilen Hamvira olduğunu kaydeder. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 308.

ele geçirdiği haberi ulaştı. Güçlü bir devletin yardımını almadan mücadelesinde başarıya ulaşamayacağını bilen Hamvira, şimdi düzenli harç ödemeyi vaat ettiği III. Muhammed Şah'tan yardım talep ediyordu.¹⁰⁴⁶

Talebi, Orissa bölgesinin hakim gücü olmak isteyen Behmenî Devleti Sultanı III. Muhammed Şah tarafından olumlu karşılanan Hamvira'ya destek için 876¹⁰⁴⁷ (1471) yılında Melik Bahrî¹⁰⁴⁸ komutasında bir ordu gönderildi. Gelen ordu karşısında çok fazla direnemeyen Brahman Mungal, iktidarı Hamvira'ya devrederek ülkeyi terk etmeye mecbur bırakıldı. Nihayetinde Hamvira, Behmenî Devleti'nin desteği ile Purushotam ünvanı alarak Orissa'nın yeni racası ilan edildi. Sultan tarafından kendisine verilen vazifeyi başarıyla yerine getiren Melik Bahrî, buradan müstahkem Rajamundri¹⁰⁴⁹ Kalesi'ne doğru ilerledi. Kısa süre içerisinde Rajamundri'nin yanı sıra yüksek bir dağ üzerinde bulunan Kondavidu Kalesi'ni¹⁰⁵⁰ fetheden Melik Bahrî, Bîder'e döndükten sonra Sultan tarafından memnuniyetle karşılandı. Nizâmü'l-Mülk ünvanı¹⁰⁵¹ ve Telingana tarafdarlığı verilen Melik Bahrî, ayrıca sefer esnasında elde ettiği savaş ganimetleri ile mükafatlandırıldı.¹⁰⁵²

¹⁰⁴⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 487; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 308; Sherwani, *Mahmūd Gāvān The Great Bahmani Wazir*, 141-142. Ancak Tabataba bu yardım çağrısından bahsetmez ve Orissa Racası'nın ölüm haberinin alması ve Hümâyûn Şah'ın gözde komutanlarından Melik Nizâmü'l-Mülk Bahrî'nin gönüllü olmasının ardından bölgeyi Behmenî hakimiyetine almak için bir ordu gönderildiğini kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 117; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 104.

¹⁰⁴⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 487.

¹⁰⁴⁸ Eserinin bazı kısımlarında Melik Nizâmü'l-Mülk Bahrî "بحرى ملك ال نظام ملك" (Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 117.) olarak bahseden Tabataba, bazı kısımlarda ise buna Hasan'ı ilave ederek Melik Hasan Nizâmü'l-Mülk Bahrî "بحرى ملك ال نظام حسن ملك" olarak kaydeder. Nitekim Firişte'de bu zattan Melik Hasan Bahrî olarak bahseder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 487. Ancak Sherwani eserinin bazı kısımlarında Melik Hasan Basri olarak kaydeder. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 309.

¹⁰⁴⁹ "مندرى راج" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 118.

¹⁰⁵⁰ "کندير قلعه" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 118.

¹⁰⁵¹ Ancak Tabataba sefer öncesinde de ondan Nizâmü'l-Mülk ünvanıyla bahseder. "بحرى الملك نظام ملك" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 117.

¹⁰⁵² Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 117-118; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 104; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 488-489; Lane-Poole, *İslam Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, 434; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 431-432; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 309; Sherwani, *Mahmūd Gāvān The Great Bahmani Wazir*, 142-143.

3.5.4.4. Belgaum Seferi

Maratha şeflerinin Maharaştra bölgesindeki Antur ve Virakhera'yı (Viragur)¹⁰⁵³ ele geçirerek isyan faaliyetleri başlattığının haber alınmasının ardından Sultan'ın emri ile harekete geçen Yûsuf Âdil,¹⁰⁵⁴ kısa süre içerisinde söz konusu bölgelerde yeniden Behmenî hakimiyetini tesis etmeyi başardı. Çok sayıda mücevher, fil, kıymetli eşyalardan oluşan zengin savaş ganimetleri ile merkeze dönen Yûsuf Âdil, Sultan tarafından memnuniyetle karşılandı ve kendisine ihsanlarda bulunuldu.¹⁰⁵⁵ Bu zafer, Maratha şeflerinin saldırılarını tamamen engellemeye yetmese de Yûsuf Âdil gibi zeki, kabiliyetli, güçlü bir zatın Devletâbâd'da olması, Behmenî Devleti'nin bu saldırılardan endişe duymamasını sağlıyordu. Ancak aynı durum Mahmûd Gâvân tarafından fethedilen Goa için geçerli değildi. Nitekim 1472 yılında Belgaum¹⁰⁵⁶ ve Bankapura şeflerinin Vicayanagar Racası'nın kışkırtmaları ile Goa'yı işgal ettiği haberi geldi. Mahmûd Gâvân kendisinin komuta edeceği bir ordu ile bölgeye sefer düzenlemek istediye de sefere yalnız katılmasına müsaade etmeyen III. Muhammed Şah, Goa'nın intikamını almak için Belgaum üzerine bir sefer düzenlemeye karar verdi ve 15 Şevval 877¹⁰⁵⁷ (15 Mart 1473)'de bizzat sefere çıktı.¹⁰⁵⁸

¹⁰⁵³ Haydarâbâd eyaletinde Evrengâbâd'dadır. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 352, 85. dipnot.

¹⁰⁵⁴ Tabataba, Viragir Kalesi'ndeki "ویراگر قلعه" Jansing Rai "رای جنسنگ" üzerine düzenlenen seferin, Abdullâh Âdil Han yahut bir rivayete göre Fethullâh Dâryâ Han tarafından 879 (1474) senesinde gerçekleştiğini kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 119-120; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 105.

¹⁰⁵⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 488-489; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 47; İng. çeviri, 99-100. Ayrıca Firişte, Yûsuf Âdil Han'ın seferdeki başarılarından memnuniyet duyan Sultan'ın onu mükafatlandırdıktan sonra Mahmûd Gâvân'a kendi evinde bir hafta ağırlamasını emrettiğini bildirerek devam eder. Mahmûd Gâvân'ın zualinin katılmadığı bir eğlencenin eksik olacağını bildirmesi üzerine başka bir konuk için tertip edilen eğlenceye katılmasının münasip olmayacağı söylen Sultan, Yûsuf Âdil Han'ın bir haftalık misafirligi son bulduğunda kendisinin de bir hafta boyunca Gâvân'ın hanesini şenlendireceğine söz vererek oradan ayrıldı. Bir haftanın sonun da söz verdiği gibi Sultan'ın da katılması ile onuruna görkemli eğlenceler tertip edildi ve Mahmûd Gâvân, Sultan'a, oğullarına ve eğlenceye katılan devlet erkanına sayısız kıymetli hediyeler sundu. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 490.

¹⁰⁵⁶ "بلگانود" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 120.

¹⁰⁵⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 491. Tabataba 879 tarihini vermektedir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 115-116; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 102-103.

¹⁰⁵⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 491; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 48; İng. çeviri, 101; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 318-320; Sherwani, "Khawāja-i Jahān Māhmud Gāwān's Campaigns in the Mahārāshtra (From New Sources)", 33, 40; Sherwani, *Mahmūd Gāwān The Great Bahmani Wazir*, 147. Kimi kaynaklar III. Muhammed Şah'ın orduyu Mahmûd Gâvân'ın idaresine devretmeyerek bizzat sefere çıkmasını Sultan'ın cihat etme şerefine nail olmak istemesine bağlarken (Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 120; King, *The History of the Bahmani Dynasty*

Belgaum'a vardığı vakit *duvarlarının temelinden siperine kadar tümüyle kesme taştan inşa edilmiş ve derin hendeklere sahip seçkin ve istisnai*¹⁰⁵⁹ Belgaum Kalesi'nin ele geçirilmesinin oldukça güç olduğunu gören III. Muhammed Şah orduya kaleyi kuşatma altına alma emri verdi. Bu esnada Behmenî askerlerinin istikrarlı bir şekilde kuşatmayı sürdürdüğünü gören Belgaum Racası,¹⁰⁶⁰ Behmenî ordusundaki bazı komutanlarla iş birliği yaparak Sultan'a kaleyi Behmenî Devleti'ne teslim razı olduğunu ancak bunun karşılığında canlarının bağışlanmasını talep ettiğini bildirdi.¹⁰⁶¹ Ancak bunun bir hile olduğunun farkında olması sebebiyle dikkate almayan Sultan, bir yandan topçulara en geç iki hafta içerisinde kaleyi ele geçirmelerini emrederken bir yandan da Mahmûd Gâvân'dan Belgaum askerleri tarafından kazılan hendeklerin doldurulmasını istedi. Behmenî askerleri tarafından doldurulan hendeklerin gece vakti Belgaum askerleri tarafından yeniden boşaltıldığını gören Mâhmûd Gâvân, Yûsuf Âdil ve Fethullâh İmâdü'l-Mülk'e¹⁰⁶² kale duvarlarının altına mayın yerleştirerek gedik açmalarını emretti.¹⁰⁶³ Sultan'ın atının üzerinde cesurca mücadele ettiğini ve vazifelendirilen birliklerin kalede gedik açmayı başardığını gören Behmenî askerleri, korkusuzca ilerleyerek kaleyi ele geçirdi. Bölge, stratejisi sayesinde kalenin fethedilmesini sağlayan Mahmûd Gâvân'a câgîr olarak verilirken önce ailesini Sultan'ın huzuruna gönderip af dileyen ardından boynuna ip geçirip kendini bir sütuna bağlayarak köle gibi duran Raca Parketa, III. Muhammed Şah'tan af diledi.¹⁰⁶⁴ Bu sayede canı bağışlanan Raca, Sultan'ın

Founded on the Burhân-ı Ma,âsir, 106.) kimi kaynaklar ise muhaliflerin sözlerine itimat ederek Mahmûd Gâvân'a olan güveninin sarsılmış olmasına bağlar (Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 319-320.)

¹⁰⁵⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 120; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 106.

¹⁰⁶⁰ "برکاته" Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 120. "Birkana", Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 491; "برکاته رای" Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 48.

¹⁰⁶¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 120; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 107; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 320; Sherwani, "Khawāja-ı Jahān Māhmud Gāwān's Campaigns in the Mahārāshtra (From New Sources)", 33; Sherwani, *Māhmūd Gāwān The Great Bahmani Wazir*, 148.

¹⁰⁶² Kimi kaynaklar da Fethullâh İmâdü'l-Mülk'ün I. Ahmed Şah döneminde Vicayanagar'a düzenlenen başarılı sefer esnasından ele geçirilen esirler arasında bulunan bir brahman olduğunu ve Dekken'e getirildikten sonra İslamiyet'i kabul ettiğini kaydetmektedir. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 427-428.

¹⁰⁶³ Bu sefer esnasında mayının belki de ilk kez kullanılmış olması ayrıca dikkat edilmesi gereken bir husustur.

¹⁰⁶⁴ Firişte Raca'nın kılık değiştirerek Sultan'ın askerlerinin yanına geldiğini ve Raca tarafından gönderilen bir elçi olduğunu söyleyerek Sultan'ın huzuruna çıkarılmayı talep ettiğini, huzura kabul edildiğinde ayaklarına kapandığını ve nihayetinde Muhammed Şah tarafından sarayın soyluları arasına kabul edildiğini kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 493.

emîrleri arasına dahil edildi.¹⁰⁶⁵ III. Muhammed Şah ise savaşta gösterdiği mücadele üzerine Mahmûd Gâvân'ın önerisi ile *Leşkerî*¹⁰⁶⁶ (asker, savaşçı) ünvanını aldı.¹⁰⁶⁷

Zaferin ardından başkente dönmek için hareket eden Sultan, yoldayken Mahtûme-i Cihân Nergis Begüm'ün ölüm haberini aldı.¹⁰⁶⁸ Kuşkusuz bu haber en çok oğlu III. Muhammed Şah ve Hümâyûn Şah'ın ölümünden beri devleti birlikte yönettiği, Konkan ve Goa zaferinin ardından Mahtûme-i Cihân'ın kendisini *kardeşi* ilan ettiği¹⁰⁶⁹ Mahmûd Gâvân'ı üzmüştü.¹⁰⁷⁰ Üzüntü ve seferin verdiği yorgunluk ile Mahmûd Gâvân'ın tarafdârı olduğu Bîcâpûr'da mola veren III. Muhammed Şah, yağmur mevsimi geçinceye kadar burada kalmayı planlasa da tarihe *Bîcâpûr Kıtılığı* olarak geçen şiddetli kuraklık, kısa süre sonra başkente dönmesine sebep oldu.¹⁰⁷¹

3.5.4.5. İkinci ve Üçüncü Orissa Mücadelesi

Yaklaşık 2 yıl Bîcâpûr kıtlığının yarattığı yıkım ile mücadele eden ve bu zaman zarfında dış münasebetlerini askıya alan III. Muhammed Şah, bu sürenin sonunda¹⁰⁷²

¹⁰⁶⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 120; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 107; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 491-493; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 48; İng. çeviri, 101-102; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 320-321; Sherwani, "Khawāja-ı Jahān Māhmud Gāwān's Campaigns in the Mahārāshtra (From New Sources)", 33, 41; Sherwani, *Mahmūd Gāwān The Great Bahmani Wazir*, 148-149.

¹⁰⁶⁶ "لشكرى" Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 44.

¹⁰⁶⁷ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 432; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 321; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 262; Sherwani, *Mahmūd Gāwān The Great Bahmani Wazir*, 149-150.

¹⁰⁶⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 493. Ancak Tabataba, ölümü için 875 (1470) tarihini verir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 117; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 103-104.

¹⁰⁶⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 485; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 317; Sherwani, *Mahmūd Gāwān The Great Bahmani Wazir*, 150-151.

¹⁰⁷⁰ III. Muhammed Şah bu elim olaydan duyduğu üzüntüyü Gucerât Sultanı Mahmûd Şah'a yazdığı mektup aracılığıyla dile getirirken (Bkz. Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 234-235.) Mahmûd Gâvân ise Mahtûme-i Cihân Nergis Begüm'ün ölümü sebebiyle duyduğu üzüntüyü Mekke'deki Amidü'l-Mülk'e gönderdiği mektupta ifade eder: "Yaşım sebebiyle kaynaklanan aşırı zayıflığın ötesinde, Sultanın annesinin vefatının yarattığı korkunç felaket ve hükümetin artan yükleri üzerime çöktü ve itaat ve kabul işaretini güç ve yeteneğin toponunda tutmak benim için zor...hala Majestelerinin şahsına borçlu olduğum hürmet için kalbimin toponu sahaya sürmeyi bir görev ve uzun süredir devam eden bir borcun ödenmesi gibi hissediyorum." Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 321.

¹⁰⁷¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 122; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 108; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 493-494; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 433; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 322.

¹⁰⁷² Herevî bu olaylar için 878 tarihini verirken eserin İngilizce tercümesinde bu süre 880 olarak kaydedilmiştir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 48; İng. çeviri, 102.

idarecilerin izlediği siyasetten memnun olmayan Kondavidu halkının isyan ederek idarecileri öldürdüğünü haber aldı. Sultan ordusuna bölgeye düzenlenecek yeni bir sefer için hazırlıklara başlanmasını emrederken asilerin isyanın liderliğini üstlenmesini teklif ettiği Hamir Rai¹⁰⁷³ ise ittifak için Behmenî Devleti'nin desteği ile Orissa Racalığına getirilen Purushotam¹⁰⁷⁴ ile iletişim kurdu. Hamir, uzun süreli bir kıtlık mücadelesinden henüz çıkmış olması sebebiyle gücünü kaybettiğini düşündüğü Behmenî Devleti'nin hakimiyetinden kurtulmak için en doğru zaman olduğunu bildirdiği Purushotam'ı nihayetinde ittifak kurmaya ikna etti. Böylece yerel şefler, Orissa Racası'nın destek için gönderdiği on sekiz bin asker¹⁰⁷⁵ ve Doğu Telingana askerlerinden oluşan kalabalık bir ordu ile Kondavidu'ya saldırarak Nizâmü'l-Mülk Melik Bahrî'yi Vezirâbâd'a¹⁰⁷⁶ çekilmek mecburiyetinde bıraktı. Durumu haber alan III. Muhammed Şah, askerlerinin bir kısmını Aştur yakınlarındaki Malikpur'a¹⁰⁷⁷ gönderirken kendisinin komuta ettiği birlik ile isyancıların üzerine yürüdü. Ancak III. Muhammed Şah'ın yaklaşmakta olduğunu haber alan isyancı grup, sayıca üstünlüklerine karşın Behmenî birlikleriyle savaş meydanında karşı karşıya gelmeye cesaret edemeyerek kendi bölgelerine çekildi. Hamir, Kondavidu Kalesi'ne kapanırken, Orissa Racası Rajamundri'ye¹⁰⁷⁸ doğru ilerledi. Oğlu Mahmûd Han ve Mahmûd Gâvân'ı Rajamundri'de bırakan Sultan yanına aldığı yirmi bin asker¹⁰⁷⁹ ile Godavari kıyısında kamp kurduğunu haber aldığı Raca Purushotam'ın üzerine yürüdü. Ancak Sultan'ın ordusuyla karşı karşıya gelmekten çekinen Purushotam'ın derhal ordusuna müstahkem Rajamundri Kalesi'ne çekilme emri vermesi üzerine Deryâ Han'ı bir grup askerle Raca'nın peşinden gönderen Sultan'ın kendisi de tüm hızıyla onları takibe devam etti. Nihayetinde Rajamundri Kalesi'ni kuşatma altına alan Behmenî ordusu karşısında çok fazla direnemeyen¹⁰⁸⁰ Raca'nın barış

¹⁰⁷³ “Bhimraj” Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 494.

¹⁰⁷⁴ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 328. Ancak Tabataba Narsing Rai “رای نرسنگ” ismini kullanırken (Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 123.) Firişti “Orissa Racası” ve Herevî, Odissa Ray “رای” demekle yetinir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 494; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, 48.

¹⁰⁷⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 494.

¹⁰⁷⁶ “وزیر آباد” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 122. “زیر باد” Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 48.

¹⁰⁷⁷ “پور ملک” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 122.

¹⁰⁷⁸ “راجمندری” Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, 48.

¹⁰⁷⁹ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, 49; İng. çeviri, 104.

¹⁰⁸⁰ Tabataba, yedi yüz bin asker, 500 fil ile nehrin öte yakasına konumlanan Narsing Rai'nin nehrin bu yakasına derin bir hendek kazıp kenarına İskender'in suru gibi bir duvar inşa ettirmiş ve içerisini türlü savaş aletleriyle doldurmuş olmasına karşın Sultan'ın ordusunun yaklaşmakta olduğunu işitince kaçmaya karar

teklifinde bulunması ve bu teklifin III. Muhammed Şah tarafından olumlu karşılanması üzerine taraflar arasında sulh sağlandı.¹⁰⁸¹ Böylece Raca'yı emirleri arasına dahil eden ve bölgeyi yeniden onun idaresine veren Sultan,¹⁰⁸² başkent Bîder'e döndü.¹⁰⁸³

Raca Purushotam'ın 882¹⁰⁸⁴ (1478) yılında yeniden isyan etmesi, III. Muhammed Şah'ın Mahmûd Gâvân ve Mahmûd Han'ın da aralarında bulunduğu kalabalık bir ordu ile bir kez daha Orissa'ya sefer düzenlemesine sebep oldu. Bölgede yaklaşık altı ay kalan III. Muhammed Şah'ın bu sürenin sonunda Mahmûd Gâvân ve oğlu Mahmûd Han'ı bölgede bırakarak çekileceği haberini alın Raca'nın telaşla silahlarını bırakmak ve bağlılığını sunmak için hazır olduğunu bildirmesi ile mücadele son buldu. Gelen kıymetli hediyeleri kabul eden Sultan, karşılığında Raca'nın canını bağışladığı gibi bölgenin idaresini yeniden ona verdi. III. Muhammed Şah bu seferinden sonra Mahmûd Gâvân'ın

verdiğini kaydeder. Ancak askerler için verdiği sayı afaki görünmektedir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 123; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 108-109.

¹⁰⁸¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 122-124; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 108-109; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 494-496; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 48-49; İng. çeviri, 102-104; Lane-Poole, *İslam Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, 434; Bosworth, *Doğuştan Günümüze İslam Devletleri* 415; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 433; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 328-329; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 152-154.

¹⁰⁸² Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 49; İng. çeviri, 104.

¹⁰⁸³ III. Muhammed Şah'ın Rajamundri Kalesi'nin fethinden sonra Bîder'e döndüğünü kaydeden Tabataba, bu esnada Asir ve Burhanpûr Valisi Adil' Şah'ın "پور برهان و آئیر والی شاه عادل" (Handeş Sultanı II. Adil Şah) onu ziyaret ettiğini, ülkesinde Behmenî sikkelerinin basıldığını ve hutbelerde Behmenî Sultanın adının okunduğunu, dostane münasebetler kurulmuş olduğunu ve III. Muhammed Şah'ın birkaç kez Sultanpûr'da adına tertip edilen eğlencelere iştirak ettiğini kaydeder. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 124; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 109-110; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 330; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 156. Nitekim Sultan'ın sefer sonrası Bîder'e döndüğü Herevî tarafından da doğrulanmaktadır. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 49; İng. çeviri, 104.

¹⁰⁸⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 495. Ancak Firişte, Raca'nın ikinci bir isyanından söz etmez ve af dilemesinin ardından III. Muhammed Şah tarafından canının bağışlandığını ve taraflar arasında sulh sağlandığını kaydederek devam eder. Bunun üzerinde Bîder'e dönmek için hareket eden Sultan, yolda güzergahından uzak bir bölgede avlanırken yüksek bir tepede bir kale gördü. Kime ait olduğunu sorduğu halkın Orissa Racası'na ait olduğu ve kimsenin fethetmeye gücünün yetmeyeceğini söylemesi üzerine öfkeye kapılan Sultan, kaleyi bir buçuk ay boyunca kuşatma altına aldı. Ancak durumu işiten Raca'nın zekice bir hamle yaparak asi kulları için af dilemesi ve Sultan'ın kaleyi fetih ile almış olarak kabul edip kullarından biri olan Orissa Racası'na bahşetmesini rica etmesi üzerine kabul ederek kuşatmayı kaldırıp Kondavidu'ya ilerledi. Kondavidu Racası Bhimraj'ın da af dilemesi üzerine canını bağışladı. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 496-497.

ricası üzerine *Gazi* ünvanını aldı.¹⁰⁸⁵ Yaklaşık 2 yıl¹⁰⁸⁶ Rajamundri’de kalan Sultan, başkente döndüğünde seferde yararlılık gösteren komutanları ünvan ve kıymetli hediyelerle mükafatlandırdı.¹⁰⁸⁷

3.5.4.6. Vicayanagar Seferi

İdarecilerden memnun olmayan Kondavidu¹⁰⁸⁸ halkının isyan etmesi sebebiyle Orissa seferine çıkan III. Muhammed Şah bölgede sulh sağlasa da kısa süre sonra yeniden Kondavidu isyanı ile karşı karşıya kaldı. Üstelik isyan bu kez Vicayanagar tarafından desteklenmekteydi. Ordusuna sefer için hazırlıkların tamamlanmasını emreden Sultan, Ramazan 885¹⁰⁸⁹ (Kasım 1480) de Kondavidu seferine çıktı.¹⁰⁹⁰ Sultan’ın Kondavidu Kalesi önüne ordugahını kurduğunu gören halk, korku ve telaşla idarecilerin zalimane yönetiminin onları isyana sürüklediğini izah eden bir mektup gönderdi. Gelen mektup üzerine asi halkın canını bağışlayan Sultan, Musnad-ı Âlî¹⁰⁹¹ ünvanı verdiği Nizâmü’l-Mülk’ü kalenin idaresi ile sorumlu tuttuktan sonra güneydoğuya çekilen Narasimha’nın¹⁰⁹² üzerine yürümek için hazırlıkların yapılmasını emretti.¹⁰⁹³ Bu esnada esas niyeti Telingana’nın tamamını elinde tutmak olan Nizâmü’l-Mülk, Sultan’a oğlu

¹⁰⁸⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 497; Sherwani, *Mahmūd Gāwān The Great Bahmani Wazir*, 155-156. Ayrıca Firişte Sultan’ın bu sefer esnasında birkaç brahmanı öldürdüğünü ve ilk kez Behmenî sultanlarından birinin buna cüret ettiğini, Dekken’de uğursuzluk olarak algılanan bu hareketin Behmenî Devleti’nin yıkılması ile sonuçlanacak sorunlara yol açtığını kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 497.

¹⁰⁸⁶ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 330. Ancak Sultan’ın 3 yıl burada kaldığını bildiren Firişte, yeniden bir sefer düzenlenmediğini, Orissa Racası ile yapılan sulh sonrası Kondavidu Kalesi’ndeki Bhimraj’ın üzerine yürüyen III. Muhammed Şah’ın bu esnada hala Kondavidu’da olduğunu kaydeder. (Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 498.) Ancak bu pek mümkün görünmüyor. Bu sebeple Tabataba’nın kaydettiği gibi sefer sonunda ülkesine döndüğünü (daha evvel bahsedildiği üzere bu esna da Handeş Sultanı ile temasları var) ardından 885 yılında yeniden bir sefere çıktığını düşünmekteyiz.

¹⁰⁸⁷ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 329-330.

¹⁰⁸⁸ “کندر قلعه” Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 125.

¹⁰⁸⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 124; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 109-110.

¹⁰⁹⁰ Ancak olay örgüsü Sultan’ın Raca Purushotam üzerine düzenlediği ikinci sefer ile benzerlik gösterse her iki seferde gerçekleşen olayları birleştirerek bir sefer olarak aktardığı anlaşılan Herevî, Sultan’ın Telingana seferine çıktığını bildirir. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 49-50; İng. çeviri, 104-105.

¹⁰⁹¹ I. Muhammed Şah döneminde Devletâbâd valilerine verilen bu ünvanın şimdi farklı bir bölgenin valisine de verilebildiği görülmektedir.

¹⁰⁹² “رای نرسنگ” Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 125. Nitekim Firişte de Tabataba gibi “Narsing Ray” adını verir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 498.

¹⁰⁹³ Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 125; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 110-111; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 330-331.

Melik Ahmed'in kalenin idaresi ile sorumlu tutulması ve kendisinin de Sultan ile birlikte Vicayanagar'a yapılacak sefere katılmasına müsaade etmesi için ricada bulundu. Halis niyetli görünen bu rica, Sultan tarafından kabul edilse de esas amacın Mahmûd Gâvân'ın ölümü ile sonuçlanacak süreci hızlandırmak olduğu daha sonra anlaşılabilecekti.¹⁰⁹⁴

Nizâmü'l-Mülk, Yûsuf Âdil Han, Fahrü'l-Mülk Gîlânî gibi komutanlarında aralarında bulunduğu bir ordu ile Narasimha'nın peşinden 40 fersah ilerleyen III. Muhammed Şah, ülkenin en büyük kalesi olan Talûr'a¹⁰⁹⁵ ulaştı. Ancak *her gününü bir evde her gecesini bir ormanda geçiren*¹⁰⁹⁶ Hindu komutanın korkuyla sürekli yer değiştirmesine öfkelenen III. Muhammed Şah, silahlarını bırakmaması halinde tamamen yok edileceğini bildirdiği bir mektubu elçi aracılığıyla Narasimha'ya ilette. Sultan'ın bu öfkeli ve dehşet uyandıran mektubu karşısında kaçmayı sürdürmenin daha fazla öfkeye sebep olacağını bilen Narasimha, kıymetli hediyeler ve filler gönderdiği Sultan'ın affına sığındı.¹⁰⁹⁷ Narasimha'nın canını bağışladıktan sonra bulunduğu bölgeden 50 fersah

¹⁰⁹⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 498; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 330-332.

¹⁰⁹⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 126. Tabataba Farşça eserinde bölgeden Talûr "تلور" olarak bahsetse de eserin İngilizce çevirisinde "Malûr" olarak tercüme edilmiştir. Bkz. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 111. Ayrıca Sherwani Tabataba'nın eserini dipnot düşerek bölgeden "Nellor" olarak bahsetse de (Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 332, 356, 115. dipnot.; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 165) maalesef söz konusu eserde bu isme tesadûf edemedik.

¹⁰⁹⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 126; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 111.

¹⁰⁹⁷ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 125-127; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 111-112; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 330-332; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 164-166.

Ayrıca Afanasiy Nikitin Vicayanagar seferi ile ilgili detaylı bilgilere yer verse de seferin 1480 yılında düzenlendiği ve Nikitin'in 1475 yılında öldüğü göz önünde bulundurulduğu vakit bunun farklı bir sefer olduğu anlaşılmaktadır. Seyyah belki de 1472 yılında Belgaum ve Bankapura şeflerinin Vicayanagar Racası'nın kıskırtmaları ile Goa'yı işgal etmelerinin ardından 15 Şevval 877 (15 Mart 1473)'de çıkılan seferden bahsetmekteydi.

"Melikü't-Tüccar, Rusya'da Pokrov Svyataya Bogoroditsa Yortusu ile aynı tarihlere tesadûf eden Şeyh Alaeddin Panayırı kurulduğu zaman Hindistan'ı fethetmek için 50 bin kişilik ordusuyla Bidar şehrinden hareket etti. Sultan da 50 bin kişilik ordusunun yanı sıra 3 vezir ve onlara bağlı 30 bin askerle birlikte silahlarla techiz edilmiş 100 zırhlı fil gönderdi. Fillerin üzerindeki kulelerde ellerinde tüfekler bulunan dörder kişi vardı. Melikü't-Tüccar bu orduyla Büyük Hindu Ricalığı Vicayanagara'yı ele geçirmek için hareket etti... Sultan, Ulu Bayram'dan 15 gün sonra ordusu ile birlikte Melikü't-Tüccar'ın da bulunduğu Gülberge'ye geldi. Onlar çıktıkları seferde başarı elde edemeyip sadece bir Hindu şehrini ele geçirebildiler ancak çok sayıda asker kaybedip hazinelerini tükettiler. Hindu Sultan-ı Hadim çok güçlüdür. Büyük bir ordusu vardır ve Vicayanagara'da bir dağda oturur. Onun şehri çok büyüktür, etrafı içerisinden sular akan hendeklerle çevrilidir. Şehrin bir tarafında ürktücü bir orman, diğer tarafında ise bir vadi vardır. Burası çok güzel bir yerdir ve her iş için kullanılabilir. Buradan şehre giden yol yoktur, yüksek bir dağın üzerinde bulunan ve derin dikenli vadilerle çevrili olan bu şehir zapt edilemez. Şehir bir ay kuşatma altına alındı fakat [kuşatma yapanlar] açlık ve susuzluktan dolayı çok insan kaybettiler. Şehirde yeterli miktarda su bulunmaktaydı ancak ele geçirilemedi. Bu Hindu şehrini nihayet Hoca Melikü't-Tüccar gece gündüz süren zorlu bir kuşatma sonucunda ele geçirdi. Ağır silahlarla kuşatmayı yapan ordu 20 gün boyunca yiyecek ve

uzaklıkta Kançhi¹⁰⁹⁸ adında zengin kaynaklara sahip bir yer olduğunu öğrenen Sultan, ordugahını Mahmûd Gâvân ve ileri gelen komutanlarına emanet ettikten sonra Melik Bahrî ve Hân-ı Âzâm Âdil Han'ın da aralarında bulunduğu on bin kişilik ordu ile bölgeye doğru ilerledi. Zorlu bir yürüyüşün ardından Tabataba'nın İslam'ın yükselişinden beri hiçbir Müslüman hükümdarın ayak basmadığını bildirdiği¹⁰⁹⁹ Kançhi'ye varan Sultan, 11 Muharrem 886¹¹⁰⁰ (12 Mart 1481)'da burayı fethetti. Böylece Behmenî Devleti şimdiye kadarki en güney sınırına ulaşmış oldu.¹¹⁰¹

3.5.5. Şemseddîn III. Muhammed Şah Dönemi İdarî, Askerî, Mimarî ve Kültürel Faaliyetler

3.5.5.1. İdarî ve Askerî Faaliyetler

Temeli Behmenî Devleti'nin ilk sultanı Alâeddin Şah zamanında atılan, I. Muhammed Şah döneminde daha sistemli hale getirilen ve ülke topraklarının eyaletlere ayrılarak bölünmesi anlamına gelen tarafdârlık sistemi, sınırların daha dar olduğu ilk yıllarda merkez tarafından sıkı denetim altında tutulmakta ve düzenli olarak teftiş edilebilmekteydi. Öyle ki I. Muhammed Şah'ın av bahanesiyle sık sık habersiz şekilde eyaletlere giderek valileri ve eyalet yönetimini denetlediği bilinmektedir.¹¹⁰² Ancak hakimiyet altındaki topraklarının hala dört tarafa bölünerek idare edilmesi, özellikle III. Muhammed Şah döneminde sınırları Doğu'da Bengal Körfezi ve Batı'da Umman

içecek bulamadı. Ayrıca 5 bin seçme asker kaybedildi. Şehir düştüğünde kadın-erkek 20 bin kişi toplu halde öldürüldü. Çocuk ve yetişkinlerden 20 bin kişi de tutsak edildi. Tutsaklar 10 tengeye, bazıları 5 tengeye, çocuklar 2 tengeye satıldı. Hazine ise tamamen boştu. Daha sonra büyük şehirden çekildiler." Bkz. Afanasiy Nikitin, *Üç Deniz Ötesine Seyahatât*, 27-28.

¹⁰⁹⁸ "کنجی" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 127; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 50. Briggs, buranın Conjeveeram (Knachipuram) olduğunu kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 500, dipnot.

¹⁰⁹⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 127; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 112.

¹¹⁰⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 128; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 112.

¹¹⁰¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 127-128; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 112-113; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 499-500; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 49-50; İng. çeviri, 104-105; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 332-333. Ancak Firişte kronolojik olarak Kançhi zaferini Vicayanagar Racası ile yapılan mücadele öncesine yerleştirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 499-501.

¹¹⁰² Abdul Majeed Siddiqui, "The Organisation of the Central and Provincial Governments of the Deccan under the Bahmanides", 475,479; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 258.

Denizi'ne değin genişleyen devlet için yetersiz kaldığı gibi sıkı denetim altında tutulamayan ve taraflarının sınırları genişleyen tarafdârların merkezden bağımsız hareket etmesine sebep oluyordu. Bu durumun merkezi otoriteyi zayıflattığının bilincinde olan Mahmûd Gâvân, III. Muhammed Şah'ın, saltanatından yaklaşık 1 asır önce oluşturulan sistemde köklü bir reform yapmaya karar verdi.¹¹⁰³ İlk değişiklik, tarafdârlık sisteminde yapıldı. Gülberge, Devletâbâd, Berâr ve Bîder bölgelerinden oluşan taraf sayısı,¹¹⁰⁴ 8 e yükseltilirken, tarafdâr yerine *serleşker*¹¹⁰⁵ (*vali*) adı kullanılmaya başladı.¹¹⁰⁶ Yeni sisteme göre Gülberge tarafı; Bîcâpûr (Raichur ve Mudgal'de dahil Hora Nehri'ne¹¹⁰⁷ kadar olan bölge) ve Ahsenâbâd-Gülberge, Devletâbâd tarafı; Devletâbâd ve Junnar (Junair)¹¹⁰⁸ (Anandapur'un geniş bir kısmını, Daman, Bassein,¹¹⁰⁹ Goa ve Belgaum arasındaki tüm bölgeyi kapsamaktadır), Berâr tarafı; Gâvîl ve Mahur, Bîder'in başkent ilan edilmesinin ardından oluşturulan Telingana tarafı ise Rajamundri ve Varangal olmak üzere ikiye bölünerek taraf sayısı 4 den 8 e yükseltildi. Bu sayede hakimiyet sahaları yarıya inen valilerin yetki alanları da daraltılmış oldu. Ayrıca her vilayetteki toprakların bir kısmı serleşkerlerin yetkisinden çıkarılarak *hâssa-i sultan*¹¹¹⁰ adıyla doğrudan sultanın

¹¹⁰³ Sherwani bu reformların Belgaum Seferi sonrası yaşanan ve yaklaşık 2 yıl süren Bîcâpûr kıtlığı esnasında yapıldığını kaydeder. “Reformların bu dönemde başladığına dair varsayımım temel olarak üç hususa dayanmaktadır:

1-Bu dönem hem Sultan, hem de Hâce için uzun zamandır tek soluklanma dönemi idi.

2-Muhaliflerin Hâce'ye karşı propagandalarının yoğunlaştırdıkları dönem bu zamana denk geliyordu.

3-Hâce'nin öldürülmesi reformların ilanından kısa bir süre sonra gerçekleşti.” Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 353, 97. dipnot.

¹¹⁰⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 295-296; Gribble, *A History of the Deccan Vol I*, 31; Haig, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, 374-375; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 62; Sherwani, “The Bahmanis”, 152; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 420; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 251; Farooqui, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, 151.

¹¹⁰⁵ Farsça *ser* (baş) kelimesi ile *-dâr* ekinin terkiibinde oluşan ve “başı tutan, reis, rehber” gibi anlamları bulunan *ser-dâr* kelimesinin özellikle Türkler tarafından kullanıldığı ve Türk-İslâm devletlerinde ordu kumandanını ifade ettiği görülmektedir. Ancak farklı bölgelerde farklı rütbeleri temsil etmek gayesiyle de kullanılan bu kelime, kimi bölgelerde serdâriyye, serdarlık, serdâr-ı zafer, serdâr-ceng, serdâr-bahâdur olarak karşımıza çıkarken kimi bölge ve devletlerde sipehsâlâr, serleşker, subaşı ve serasker halini aldığı görülmektedir. Hakkında detaylı bilgi için bkz. Thomas Wolseley Haig, “Serdâr”, *İA*, MEB, İstanbul 1980; X, 512-513; Abdülkadir Özcan, “Serdar”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVI, 551-552.

¹¹⁰⁶ Sherwani “serleşker” kelimesinin kullanımın reform öncesi yaygınlaşmış olduğunu kaydeder. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 353, 97. dipnot.

¹¹⁰⁷ Muhtemelen Raichur bölgesindeki Banathora. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 354, 98. dipnot.

¹¹⁰⁸ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 323.

¹¹⁰⁹ Bombay eyaletindeki Thana bölgesinde. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 354, 98. dipnot.

¹¹¹⁰ Arapça bir kelime olan *hâssa*, bir şeye yahut bir kimseye ait olduğunu bildirmek için kullanılan *hâssa* kelimesinin müennesi olup yanına ilave edilen kelimelerle (hâzine-i hâssa, hassa ordusu, hassa tabipleri, hassa çiftlik vb.) hükümdara veya hükümdarın sarayına ait hizmetler, görevliler ve kurumları ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan, “Hassa”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul

idaresine verilerek sultanın valiler üzerindeki kontrolü sağlandı.¹¹¹¹ Taraflar Dekkenîler ve Âfâkîler arasında eşit şekilde dağıtılarak her iki grup arasında denge kurulmaya çalışıldı. Bu doğrultuda daha önce Berâr tarafdârlığına atanan Fetullâh İmâdü'l-Mülk; Gâvîl tarafdârlığına, Hüdâvend Han Habeşî; Mahur tarafdârlığına, Melik Nizâmü'l-Mülk Bahrî; Rajamundri tarafdârlığına, İskender Han'ın oğlu Âzâm Han; Varangal tarafdârlığına¹¹¹² Yûsuf Âdil Han; Devletâbâd tarafdârlığına, Fahrü'l-Mülk Gîlânî; Junnar tarafdârlığına ve Mahmûd Gâvân; Bîcâpûr tarafdârlığına atandı.¹¹¹³

Serleşkerlerin yetki alanlarının daraltılması, merkezden bağımsız hareket etmelerini engellemek için yeterli bir adım değildi. Zira geniş askerî ve sivil yetkilerle donatılmış olan valiler, idareleri altındaki eyaletlerin vergilerini topluyor, asker yetiştiriyor, orduyu komuta ediyor, sivil ve askerî tüm atamaları gerçekleştiriyorlardı.¹¹¹⁴ Üstelik serleşkerlerin, bölgelerindeki askerî konularda tek yetkili kişi olması, merkezi hazineden aldığı mansabdan veya sahip olduğu câgîrden büyük miktarda tasarruf yapması halinde devletin askerî gücünün azalmasına ve dahi tükenmesine sebebiyet verebilirdi. Bu nedenle devrim niteliğinde bir karar alan Mahmûd Gâvân, tüm eyaletlerdeki valilerin doğrudan komutası altında olan kale sayısını bire indirdiği gibi bölgede bulunan diğer tüm kalelerin idaresini, merkez tarafından tayin edilen ve sadece merkeze karşı sorumlu olan *kılâ'dâr* adı verilen diğer kale kumandanlarının idaresine verdi. Yine valilerin sadakatine yahut kabiliyetine bakılmaksızın tahsis edilen mansabların yolsuzluk ve kötü idareye yol açtığını, belirli sayıda asker bulundurma vazifesinin su istimal edildiğini gören Gâvân, her mansabdarın tuttuğu 500 adam için yıllık 1 lak hun ödeme usulünü getirdi. Ayrıca bir mansabdar yahut câgîrdarın belirlenen sayıda asker bulundurmaması

1997, XVI, 394-395; Saiyid Athar Abbas Rıvzî, "Hâlisâ", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, XV, 344-345.

¹¹¹¹ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 433; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 322-323; 156-159.

¹¹¹² Dedesi Celâl Han ve babası İskender Han'ın, Behmenî sultanlarına isyan hareketi başlatmış olmasına karşın Âzâm Han'a kıymet verilmesi ve dahi serleşkerlik gibi önemli bir vazifeye getirilmesi, uzlaşma siyasetinin objektif bir şekilde devam ettirildiğinin delili mahiyetindedir.

¹¹¹³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 502-503; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 325-326.

¹¹¹⁴ Serleşkerlerin bu denli geniş yetkilere sahip olması, ilk yıllarda devletin siyasi varlığı için bir tehdit oluşturmaya da ilerde görüleceği üzere sınırların genişlemesi ve sultanların otoritelerinin zayıflamasıyla birlikte devletin bütünlüğünü tehlikeye sokacak ve devletin parçalanma sürecini hızlandıracaktı. Haig, "The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436", 383; Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, 52; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 257.

halinde, bunları orantılı miktarda devlet hazinesine iade etme şartını getirdi.¹¹¹⁵ Böylece mansabdâr ve câgirdârlar bölgelerindeki orduya yapılan harcamalar konusunda sultana karşı sorumlu tutuldu.

Eyaletlerin sınırlarının ve valilerin yetkilerinin daraltılması hususunda köklü reformlar gerçekleştiren Mahmûd Gâvân, devletin sahip olduğu arazilerin sistematik bir şekilde ölçülmesini, köylerin ve şehirlerin sınırlarının belirlenmesini ve gelirlerinin değerlendirilmesini sağlayan ilk devlet adamlarından biriydi. Gâvân'ın tüm bu reformları temelde tek bir amaca hizmet ediyordu; soylular ve eyaletlerdeki görevlilerin yetkilerini sınırlayarak merkezî otoriteyi güçlendirmek. Ne var ki Behmenî Devleti'ne düzen ve adalet getiren bu köklü değişiklikler, Mâhûd Gâvân'a düşmanlık ve ölüm ile nihayet bulacak hazin bir son getirdi.

3.5.5.2. Mimarî ve Kültürel Faaliyetler

Siyasî faaliyetlerin yanı sıra sosyo-kültürel faaliyetlerinde başarılı bir şekilde sürdürüldüğü Şemseddîn III. Muhammed Şah döneminde, pek çok mimarî yapı inşa edilmiş olmasına karşın bunlardan en kıymetlisi kuşkusuz 876¹¹¹⁶ (1471) yılında Mahmûd Gâvân tarafından inşa ettirilen ve onun adıyla zikrolunan, Behmenîler'in ilime verdiği kıymetin en görkemli sembollerinden biri olan Bîder'deki *Mahmûd-ı Gâvân Medresesi*'dir. Doğunun her yerinden gelen alimler, bilginler ve müderrislerin topladığı bin hücreli büyük bir avlu ile donatılmış olan bu medrese de ilim tahsil eden talebelerin tüm ihtiyacı medrese tarafından karşılanırdı. Medrese, ilme ve ilim ehline verdiği kıymet ile bilinmesinin yanı sıra güçlü kalemi ile de tanınan Mahmûd Gâvân sayesinde kıymetli el yazması eserlerin bulunduğu geniş bir kütüphaneye sahipti.¹¹¹⁷ Halen ön duvarlardan birinde yer alan ¹¹¹⁸“سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ” (...*Selam size! Tertemiz geldiniz. Artık ebedî kalmak üzere girin buraya, derler.*) ayeti ile herkesin ilme davet edildiği bu medresenin ana binası, 1107 (1696) da Bâbürlü Sultanı Âlemgîr Şah döneminde meydana

¹¹¹⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 503-504; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 160-162; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 433-434; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 324-325.

¹¹¹⁶ King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 104.

¹¹¹⁷ Firişte burada 3000 cilt eser bulunduğunu kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 514.

¹¹¹⁸ Zümer-73.

gelen patlamanın etkisiyle hasar görmüş ve iki minareden biri de dahil olmak üzere yapının dörtte birinden fazlası yıkılmıştır. Buna rağmen yapı, mevcut haliyle dahi Fars mimarisinin en güzel örneklerinde birini oluşturmaktadır. Mahmûd-ı Gâvân Medresesi, inşa edildiği şehir olan Bîder'in ilim ehli nezdinde kıymetini artırdığı gibi çok sayıda alim ve bilginin uğrak noktası haline gelmiştir.¹¹¹⁹ İnşa ettirdiği medresenin tüm dünyada tanınması için gayret sarf eden Mahmûd Gâvân, Riyâzü'l-inşâ adlı Farsça eserinden de görüldüğü üzere başta Nûrûddîn Abdurrahmân Câmî¹¹²⁰ olmak üzere Şerefüddîn Alî Yezdî,¹¹²¹ Nâsirüddîn Ubeydullâh Ahrâr,¹¹²² Ebû Abdillâh Celâlüddîn Devvanî¹¹²³ gibi pek çok alime mektup göndermiş ve bunlardan bir kısmını söz konusu medresede ders vermesi için Dekken'e davet etmiştir.¹¹²⁴ Yine bu dönem yalnızca ilim ehli zatlarla değil güçlü İslâm devletleri ile de temas kurulduğu ve bu sayede Behmenî Devleti'nin itibarının ve gücünün artırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Kuşkusuz bunun en kıymetli örneklerinden biri Osmanlı Padişahı II. Mehmed'e gönderilen ve Behmenî Devleti hükümdarı III. Muhammed Şah tarafından Sultan II. Mehmed'e İslam'ın halifesi olarak büyük bir saygı duyulduğunu gösteren mektuplardır. Nitekim Behmenî Devleti tarafından iki devlet arasında dostane münasebetler kurmak gayesiyle gönderilen mektuplara, Osmanlı Padişahı tarafından kaleme alınan ve elçi aracılığıyla Dekken'e gönderilen mektup ile karşılık verilmiş olması, bu talebin Osmanlı İmparatorluğu tarafından da olumlu karşılandığını göstermektedir.¹¹²⁵

¹¹¹⁹ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 298-300; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 143-146. "Her biri farklı desenlerde düzenlenmiş, çeşitli ton ve renklerde akustik çinilerle lüks bir şekilde süslenmiş olan binanın ön cephesinde, her iki yanda 100 feet yüksekliğe kadar yükselen birer görkemli minare bulunuyordu. Bu minareler, binaya dikkat çekici bir görünüm kazandıran zikzak çizgiler halinde düzenlenmiş çinilerle süslenmiştir. Bina çok heybetli bir konumda üç kata kadar yükselmektedir. Tüm uzunluğu 205 fit, genişliği ise 180 fittir. Mükemmel ısı ve hava düzenlemelerine sahiptir ve bu noktalarda modern yapılar tarafından aşılamaz." Bkz. Yazdani, *The Antiquities of Bidar*, Calcutta 1917, 210-222.

¹¹²⁰ Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 19-23, 152-157, 165-170, 227-232, 300-303, 365-366. Nitekim Nûrûddîn Abdurrahmân Câmî'nin de samimiyetine zatına duyduğu inanç sebebiyle Mahmûd Gâvân'ın mektuplarına cevap yazdığı ve dahi ona özgü bir kaside kaleme aldığı bilinmektedir. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 51; İng. çeviri, 108.

¹¹²¹ Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 62-68.

¹¹²² Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 23-27, 177.

¹¹²³ Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 172-173.

¹¹²⁴ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 326-327.

¹¹²⁵ Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 37-44, 201-205, 391-393; Bosworth, *Doğuşundan Günümüze İslam Devletleri*, 415; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 326-327. Ancak Sherwani, eserinde bu olaya yer verirken pek çok kaynaktan aşına olunduğu üzere II. Mehmed'den II. Muhammed olarak bahseder.

Söz konusu dönemde yalnızca Mahmûd-ı Gâvân Medresesi değil Bîder şehrinin tamamı tüm ülkelere duyurulmaya ve kültür merkezi haline getirilmeye çalışılmıştır. Öyle ki 1469-1474 yılları arasında bölgede bulunan Hâce Yusuf Horasanî¹¹²⁶ takma adlı Rus seyyah Afanasiy Nikitin, hayranlık duyduğu Bîder'in Hindistan'daki tüm Müslümanların başşehri olduğunu kaydeder.¹¹²⁷ Afanasiy Nikitin'in eseri, Şemseddîn III. Muhammed Şah dönemine dair bilgilerin çağdaşı bir seyyah tarafından bizzat aktarılmış olması bakımından büyük kıymet taşımaktadır. Behmenî Devleti hakimiyeti altındaki Gülberge, Dabhol gibi şehirlerden, tebaanın sosyokültürel ve ekonomik yapısından, devletin siyasî, idarî, askerî yapısından sık sık bahseden seyyah, aynı zamanda başşehir Bîder'e dair geniş ayrıntılara yer verir:

“Horasanlı bir asilzâde olan Melikü't-Tüccar'ın 200 bin kişilik ordusu vardır. Melik Han'ın 100 bin, Ferhat Han'ın ise 20 bin askeri bulunmaktadır. Pek çok han da 10'ar bin askere sahiptir. Sultan seferlere 300 bin askerle çıkmaktadır. Memleket oldukça kalabalıktır. Köylüler yoksulluk içerisinde, tantanalı bir hayat yaşayan asilzâdeler ise oldukça zengindir. Onlar gümüş taht-ı revan ile dolaşmaktadırlar. Önlerinde koşum takımları altınlar ile tezyin edilmiş 20 kadar atlı, arkalarında ise 300 süvari, 500 piyade, 10 borazan, 10 nakkareci ve 10 zurnacı bulunur. Sultan annesi ve eşi ile birlikte avlanmaya çıkar. 10 bin süvari 50 bin piyade onlara eşlik eder. Özen gösterilerek altın zırhlarla süslenmiş 200 fil de birlikte götürülür. Sultanın önünde 100 borazan, 100 rakkas, altın koşumlarla bezenmiş 300 at, onların arkasında, 100 maymun ve tamamı bakire olan 100 cariye bulunur. Sultan'ın sarayında yedi kapı vardır. Bu kapılarda 100 muhafız ve 100 kâfir-köpek [Hindu] bulunmaktadır. Muhafızlar [saraya] girenleri, diğerleri ise çıkanları kaydederler. Gariplerin içeriye girmesine izin vermezler. Sultanın sarayı muhteşemdir. Tamamen oyma figürler ve altın işlemler ile tezyin edilmiştir. Son kısmında bulunan bir taş oyularak, altın ile çok güzel şekilde süslenmiştir. Sarayda değişik türde küpler de vardır. Bidar şehri geceleri bin kutuval tarafından korunur. Hepsi atlı ve zırhlı olan bu görevliler ellerinde meşaleler ile dolaşırlar...”¹¹²⁸

¹¹²⁶ “...Büyük Perhiz'e kadar Bidar'da kaldım. Burada birçok Hindu ile tanıştım. Onlara Müslüman değil İsa dinine mensup olduğumu söyledim. Adımın Afanasiy olduğunu ancak Müslümanlar arasında Hoca Yusuf Horasanî ismiyle anıldığımı bildirdim...” Afanasiy Nikitin, *Üç Deniz Ötesine Seyahat*, 14.

¹¹²⁷ Afanasiy Nikitin, *Üç Deniz Ötesine Seyahat*, 21-22; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 300. Ayrıca seyyah, kalabalık bir nüfusa sahip olan Bîder'de at, kumaş, ipek, biber ve diğer pek çok malın ticareti yapıldığını, bazarlarda ülkede üretilen malların dışında bir malın satılmamasına özen gösterildiğini, bunun ise ülkenin her kesimin ihtiyacını ürettiği gösterdiğini bildirir. Bkz. Afanasiy Nikitin, *Üç Deniz Ötesine Seyahat*, 21-22.

¹¹²⁸ Afanasiy Nikitin, *Üç Deniz Ötesine Seyahat*, 14.

Ayrıca Bîder’de bulunduğu vakit bayram için düzenlenen bir durbara tanıklık eden Afanasiy Nikitin’in sunduğu detaylar Behmenî durbarlarının ve bayram merasimlerinin somutlaştırılabilmesi açısından büyük kıymet taşımaktadır:

“Müslümanların bayramında sultan 20 büyük vezir, bulat zırhlar giydirilmiş 300 fil, şehir ahalisi ile birlikte teferrüce çıkmış ve büyük bir konvoy oluşmuştu. Silah ve tüfek taşıyan 6 kişi zırhlı elbiseler giyinmiş, büyük fillerin üzerine de 12 kişi binmişti. Her filde iki alâmet vardı; biri dişlerine geçirilen 1 kantar ağırlığındaki büyük kılıç, diğeri ise hortumuna bağlanan ağır demir topuzdu. Kulakları arasına oturan zırhlı bir kişi de elindeki büyük demir çengel ile onu idare ediyordu. Konvoyda altın koşumlu 1000 at, 100 deve, nakkareciler, 300 borazan, 300 rakkas, 300 kovre bulunuyordu. Sultanın kaftanı tamamen yakutlarla bezenmişti. Tulgası muazzam, sadağı altın ve yakutlarla süslenmiş, üç kılıcı altın ile kaplanmıştı, eyeri de altından idi. Kâfirler hızla yürüdükten sonra onlar (Müslümanlar) Teremtsem oynadılar, arkalarında ise kalabalık bir yaya topluluk vardı. Onların ardından eğitilmiş bir fil yürüyordu. Üzeri tamamen kemha ile örtülmüş, ağzına ise demirden yapılmış büyük bir zincir vurulmuştu. Bu fil, sultana yaklaşmak yasak olduğu için onu halktan ve atlardan koruyordu. Sultanın kardeşi ise kadife örtülü, üzeri altın ve yakutlarla süslenmiş altın bir taht-ı revan üzerinde oturuyordu. Onu 20 kişi taşıyordu. Mahmut (Sultan?) ise altınlarla süslenmiş ipek tenteli ve altından yapılmış bir taht-ı revanda oturuyordu. Onu altın koşum takımlı dört at çekiyordu. Etrafında kalabalık insan kitleleri bulunuyor, önünde ise hanendeler ve rakkaseler yürüyordu. Çevresindekilerin hepsi yalın kılıç, süvari kılıcı, kalkan, mızrak ve büyük düzgün yaylarla teçhiz edilmişti. Süvarilerin tamamı zırhlıydı ve sadakları da vardı. Bazıları tamamen çıplak yürüyorlardı. Sadece arka kısımları kapalıydı ve bundan utanç duymuyorlardı.”¹¹²⁹

3.5.6. Hâce-i Mahmûd Gâvân’ın Öldürülmesi

Hümâyûn Şah ölmeden evvel veliaht ilan ettiği oğlu Nizâmeddin Han’ın yaşının küçük olması sebebiyle Melik-üt Tüccar Hâce-i Mahmûd Gâvân ve Hâce-i Cihân Türk’ü ona nâib olarak atamış, bu iki zatın nâiblik vazifeleri Nizâmeddin Şah’ın halefi Şemseddin III. Muhammed Şah’ın saltanatının ilk yıllarında da devam etmişti. Ancak şahsî menfaatlerini gözetmek adına takip ettiği katı siyaset sebebiyle kısa süre içerisinde devlet erkânı ve tebaanın tepkisini çeken Hâce-i Cihân Türk’ün 870 (1466)’de Sultan’ın emri ile öldürülmesi, nâiblik sisteminin son bulmasına neden olurken tarihin kaydettiği en önemli devlet adamlarından biri olan Mahmûd Gâvân’ın hızla yükselmesini sağlamıştı. Hindistan’a geldiği 856 (1453) tarihinden beri Behmenî Devleti’nin hizmetinde bulunan ve Alâeddin II. Ahmed Şah, Alâeddin

¹¹²⁹ Afanasiy Nikitin, *Üç Deniz Ötesine Seyahatât*, 14.

Hümâyûn Şah, Nizâmeddin III. Ahmed Şah ve Şemseddin III. Muhamed Şah döneminde sadakatle bağlılığını sürdüren Mahmûd Gâvân'ın, çıktığı tüm seferlerden zaferle dönmesi özellikle Dekkenîlerin tepkisini çekmekte, Sultan nezdinde itibarsızlaştırma faaliyetleri sürdürmelerine ve onun hakkında aslı olmayan iddialarda bulunmalarına sebebiyet vermektedir. Oysaki Gâvân tüm bunlara rağmen Hümâyûn Şah'tan devraldığı uzlaş politikasını başarı ile sürdürmekte, bu sayede Âfâkiler ve Dekkenîler arasındaki çatışmaya son vermeye, devlet içerisinde eşit ve aktif şekilde yer almalarını sağlamaya çalışmaktaydı. Ne var ki ömrünün son yıllarında eyaletlerdeki görevlilerin yetkilerini sınırlamak ve merkezî otoriteyi güçlendirmek amacıyla siyasî, askerî, idarî alanda gerçekleştirdiği köklü reformlar, ölümü ile nihayet bulacak olan sürecin daha da hızlanmasına neden oldu.

Mahmûd Gâvân'ın Mahmûd Han ile Talûr'da ve en sadık adamlarından Yûsuf Âdil'in Sultan ile Vicayanagar seferinde olmasını fırsat bilen muhalifler Gâvân'ın desteği sayesinde devlet erkânı arasında yükselen Zarîfû'l-Mülk adlı bir Dekkenî ve Miftâh adlı bir Habeşî,¹¹³⁰ aracılığıyla ölümüne sebep olacak bir komplo hazırladılar. Bu iki zat önce Mahmûd Gâvân'ın mührünü taşıyan Habeşî köleyi kıymetli hediyeler ile kandırıp içkinin etkisiyle bilincini kaybetmeye başladığı anda ellerindeki boş kağıda Gâvân'ın mührünü bastırdı ardından onun tarafından Orissa Racası'na¹¹³¹ yazıldığını iddia ettikleri sahte bir mektup¹¹³² kaleme aldı.¹¹³³ Sefer dönüşü Nizâmü'l-Mülk'ün de orada bulunduğu bir anda III. Muhammed Şah'a sunulan bu mektup, uzun zamandır Mahmûd Gâvân hakkında kendisine anlatılan asılsız iddiaların delili niteliğindedir. Sultan, Vicayanagar seferi esnasında “Yüce Allah bana iki hesaplanamaz nimet

¹¹³⁰ Firişte bu planın esasen Melik Nizâmü'l-Mülk Bahrî tarafından yapıldığını kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 501.

¹¹³¹ “رای نرسنگ” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 129.

¹¹³² “Muhammed Şah'ın sefahatinden ve zalimliğinden bıktım: Deccan çok az sorunla fethedilebilir. Rajmundry sınırında, herhangi bir güçlü komutan yok; ve o bölge sizin bölgenizden istilaya açık. Komutanların ve birliklerin çoğu benim emrim altında olduğundan, güçlü bir orduyla size katılacağım. Birlikte devleti yıktığımızda, onu aramızda eşit olarak paylaşabiliriz.” Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 506.

“Her ne kadar sultan efendimin tuzuyla yetişmiş olsam da, Deccan'ı sizinle benim aramda bölüşmeyi kabul edeceğinize, kendi dini inancınıza göre kutsal saydığınız her şey üzerine yemin ederseniz, size elimden gelen en iyi şekilde yardım edeceğime söz veririm. Malî ve sivil tüm yetkiler bana ait olduğundan ve orduyla ilgili olanlar kadar siyasî konularında da tam kontrole sahip olduğumdan, yetki alanım dışında hiçbir şey olmadığını ve ortak amacımızı gerçekleştirmek için istediğimi yapabileceğimi çok iyi anlayabilirsiniz.” Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 334.

¹¹³³ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 128-129; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 113; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 505-506; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 50; İng. çeviri, 106-107; Emîn-i Ahmed-î Râzî, *Heft İklîm*, 56; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 434; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 333-334; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 168; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 267.

bahşetti; büyük bir sultanlık ve Mahmûd Gâvân gibi bir hizmetkâr”¹¹³⁴ diyerek varlığını lütuf olarak gördüğü Mahmûd Gâvân’ın şimdi bir hain olduğuna inanarak katline karar verip huzuruna çağırılmasını emretti. Yaşanacakların farkında olan dostları,¹¹³⁵ Gâvân’a en azından bugün huzura çıkmamasını ve dahi Gucerât’a gitmesini tavsiye etse de suçsuzluğundan ve Behmenî Devleti’ne olan sadakatinden emin olan Gâvân, “*Babasının hizmetinde ağırttığım sakalımın oğlunun hizmetinde kızıla boyanması elbette onurlu olacaktır.*”¹¹³⁶ diyerek III. Muhammed Şah’ın huzuruna vardı. Sultan’ın efendisine ihanet eden ve suçu ispatlanan bir hizmetkarın cezasının ne olması gerektiğini sorması üzerine Mahmûd Gâvân, cezasının ölüm olduğunu bildirdi. Bunun üzerine mektubu gösteren III. Muhammed Şah’a, mührün kendisine ait olduğunu ancak mektupta yazılanlar hakkında bir malumatı olmadığını söylemekle yetindi.¹¹³⁷ Ancak Sultan, daha önceden Mahmûd Gâvân’ı öldürmekle vazifelendirdiği Habeşî bir köleye onu öldürmesini emretti. Gâvân, ölümünün ardından buna sebep olan zatların devletin yıkılması ile nihayet bulacak olan süreci hızlandıracakları konusunda Sultan’ı uyarsa da kaynaklarda sarhoş olduğu bildirilen III. Muhammed Şah bu sözlere kıymet vermeyerek odadan çıktı. Nihayetinde kendisine şehitlik gibi büyük bir nimet bahşettiği için Allah’a şükreden Mahmûd Gâvân, elinde kılıç ile bekleyen kölenin önünde diz çöktü ve 5 Safer 886¹¹³⁸ (5 Nisan 1481) de 78¹¹³⁹ yaşında şehit edildi.¹¹⁴⁰

Vazifede bulunduğu günler haricinde sade bir giyim ve yaşam tarzı benimseyen Mahmûd Gâvân, vaktinin çoğunu camilerde yahut inşa ettirdiği Mahmûd-ı Gâvân Medresesi’nde geçirirdi. Cuma günleri kılık değiştirerek başkentin farklı bölgelerine gider,

¹¹³⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 499.

¹¹³⁵ Tabataba’ya göre Sultan’ın huzuruna çıkmaması için Mahmûd Gâvân’ı uyaran dostları değil bir müneccimdi. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 127; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma’âsir*, 112.

¹¹³⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 507.

¹¹³⁷ “عَظِيمٌ بُهْتَانٌ هَذَا سُبْحَانَكَ” Bu çok büyük bir iftiradır. Nûr-16. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 335.

¹¹³⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 129; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma’âsir*, 113; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 509. Herevî bu tarihi 3 Safer 886 (3 Nisan 1481) (Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 51; İng. çeviri, 108.), Uluğhânî ise 3 Safer 887 olarak verir (Bkz. Uluğhânî, *Zaferü’l-vâlih bi Muzaffer ve-âlih*, I, 167).

¹¹³⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 509; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 434.

¹¹⁴⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me’âsir*, 129-130; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma’âsir*, 113-115; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 506- 509; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 50-51; İng. çeviri, 107-108; Uluğhânî, *Zaferü’l-vâlih bi Muzaffer ve-âlih*, I, 166-167; Emîn-i Ahmed-î Râzî, *Heft İklîm*, 56; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 434; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 335-336; Joshi, “The Bahmani Kingdom”, 266; Sherwani, *Mahmûd Gâvân The Great Bahmani Wazir*, 168-171.

ihtiyaç sahiplerine sadaka dağıtır ve bu sadakaların Sultan tarafından gönderildiğini söyleyerek O'nun için dua etmelerini isterdi.¹¹⁴¹ Hakkında kıymetli bilgiler aktaran ve her gün sofrasında 500 kişinin yer aldığını bildiren Afanasiy Nikitin böylece Gâvân'ın gücünü, kudretini ve paylaşmaya verdiği kıymeti gözler önüne serer:

*“Melikü't-Tüccar'ın sofrasında her gün 500 kişi oturur. Fakat onun yanına sadece 3 vezir oturabilir. Her vezirin 50 kişilik ahfadı, ev halkı ve boyarlardan oluşan 100 kişi de bu sofrada yer alır. Melikü't-Tüccar'ın 2000 atı vardır. Bunlardan 1000 tanesi eyerlenmiş vaziyette gece gündüz hazır tutulur. Ayrıca filhanesinde 100 tane fil bulunur. Onun sarayını her gece 100 zırhlı asker korur. 20 borazan, 10 nakkareci ve 10 davulcu vardır. İki kişi bu davulları nöbetleşe çalmaktadır.”*¹¹⁴²

3.5.7. Şemseddîn III. Muhammed Şah'ın Ölümü ve Karakteri

Kendisine gösterilen sahte mektuba itimat ederek Mahmûd Gâvân'ın ölüm emrini veren III. Muhammed Şah, destekçilerinin tepkilerinden korkarak, ölümüne hükmetme sebeplerini izah ettiği bir ferman yayınlattı.¹¹⁴³ Ardından Gucerât'a kaçmasını tavsiye eden Esâd Han başta olmak üzere tüm dostlarını öldürttüğü Gâvân'ın, özel mülkünün yağmalanmasını ve tüm malının hazineye aktarılmasını emretti. Huzuruna çağırdığı Hazinedar Nizâmüddîn Ahmed Gîlânî'ye Gâvân'ın ardında ne kadar mal varlığı bıraktığını soran Sultan, *Devlet Hazinesi* ve *Yoksullar Hazinesi* adını verdiği iki hazineye sahip olduğunu, Devlet Hazinesinin dolu iken Yoksullar Hazinesi adı verilen şahsi hazinesinde yalnızca 300 lari olduğunu, câgîrlerinden elde ettiği geliri askerlerin ihtiyacı için harcadığını, kalanının bir kısmı Devlet Hazinesi'ne aktardığını bir kısmını yoksullara dağıttığını, şahsi ihtiyaçlarını ise 30 yıl önce Hindistan'a gelirken yanında getirdiği kırk bin lariyle yaptığı ticari faaliyetlerin getirisi ile sağladığını öğrendi. İşittikleri karşısında

¹¹⁴¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 488-487; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 318.

¹¹⁴² Afanasiy Nikitin, *Üç Deniz Ötesine Seyahatât*, 26.

¹¹⁴³ “Kanchi'den döndüğümüzde, Hâce-i Cihân'ın bazı saray mensuplarımıza gösterdiğimiz hürmetten hoşlanmadığını ve onları kıskanarak kendi şahsımıza karşı cephe alacak kadar ileri gittiğini öğrendik. Askerlerimiz düşmana karşı savaşırken bile, insanların en kötüsü olan Orissa Raya'sına, aralarında bir ittifak daveti olduğunu iddia eden bir mektup göndermeyi seçti. Her iki taraf da, yeryüzündeki yardımcılarını her zaman destekleyenin Allah'ın Kendisi olduğunu açıkça unutmuştu ve aklının çabukluğuna rağmen Hâce, merak ve gurur şapkasını takan ve kendini efendisine karşı koyan herhangi birinin, şapkanın ve onu giyen başın günlerinin gerçekten sayılı olduğunu algılayamadı... Tahta çıktığımızda, onu tüm soylularımızın gıpta ettiği bir makama yükselttik ve otuz bin köyü fiilen egemenliği altına aldık. Bu onu o kadar gururlandırdı ki, ışığını İmparatorluğumuzun Güneşinden ödünç alan bakanlığının bencilliğinin Ay'ı yolumuza çıkmaya cesaret etti ve aynı zamanda İslam'ın düşmanları olan düşmanlarımızla güçlerini birleştirmeye çalıştı. Bu nedenle onu ve arkadaşlarını cellada teslim etmek zorunda kaldık.” Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 336-337. Fermanın tamamı için bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 130-132.

şaşkınlığa kapılan Sultan, pişmanlık ve üzüntü içerisinde Gâvân tarafından yazıldığı iddia edilen ve ölümüne sebep olan mektubun aslının araştırılmasını emretti. Ne var ki geç kalınan bu araştırma bir sonuç vermedi. Oysaki Behmenî Devleti'ni evladı gibi benimseyen ve 30 yılı aşkın süre sadakatle hizmetini sürdüren Mahmûd Gâvân'ın mektupları bile duyduğu sevgi ve sadakati ispat için yeterliydi.¹¹⁴⁴

Mahmûd Gâvân'ın ölümüne hükmetmiş olmanın verdiği üzüntü ve pişmanlık sebebiyle kedere kapılan¹¹⁴⁵ III. Muhammed Şah, Mahmûd Gâvân'ın naaşını Bîder'e gönderdikten üç gün sonra Mahmûd Han ve ileri gelen devlet erkanına mezarın ziyaret edilmesini emretti.¹¹⁴⁶ Biran evvel Kondapili'den Bîder'e dönmek isteyen Sultan, bu esnada Fethullâh İmâdü'l-Mülk ve Hüdâvend Han Habeşî'nin Mahmûd Gâvân ile aynı kaderi paylaşmaktan korkarak kamptan ayrıldıklarını ve Yûsuf Âdil güneyden gelinceye kadar dönmeyeceklerini haber aldı. Sultan'tan gelen haberle olanları öğrenen Yûsuf Âdil, derhal Kondapili'ye geldiye de söz konusu 3 komutan birleşerek Sultan'dan birtakım taleplerde bulundu. Buna göre Yûsuf Âdil Han, Bîcâpûr tarafdârlığına getirilirken, Malu Han, Fahrû'l-Mülk, Deryâ Han başta olmak üzere ileri gelen bazı komutanlar onun yardımcılığına atandı. Fethullâh İmâdü'l-Mülk ve Hüdâvend Han Habeşî mevcut vazifelerinde bırakılırken, Nizâmü'l-Mülk Melik Bahrî; vekîlü's saltana, vekîl ve peşva olarak atandı. Her ikisinin de ismi Kıvâmü'l-Mülk olan Nizâmü'l-Mülk Melik Bahrî'nin dostları Rajamundri ve Varangal valiliğine getirildi.¹¹⁴⁷

Mahmûd Gâvân'ın ölümünün üzerinden altı ay geçmiş olmasına karşın III. Muhammed Şah'ın, üzüntü ve pişmanlığı devam etmekteydi. Devlet meseleleri ile alakadar olarak bu acısını hafifletmek isteyen Sultan, Fethullâh İmâdü'l-Mülk ve Hüdâvend Han Habeşî'nin aralarında bulunduğu bir ordu ile batı vilayetlerini gezmek için hareket etti. Belgaum'a ulaştığı vakit Vicayanagar Racası'nın Goa'yı geri almak için

¹¹⁴⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 512-514; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 336-340.

¹¹⁴⁵ Tabataba bazı kaynaklarda, Hâce Cihân'ın şehit edilmesinden sonra, Sultan'ın bir gece rüyasında Peygamber'i hüküm tahtında otururken gördüğü, Hâce Cihân'ın babasının zulme karşı itiraz ettiği ve oğlunun kanı için ceza talep ettiğine yer verildiğini bildirir. Ayrıca Peygamber'in ondan şahitlerini istediğini, onun şahitlerini göstermesi üzerine Peygamber'in emirleri doğrultusunda kısas kanunun Sultan'a uygulandığını, bu korkunç rüyanın dehşetiyle uyanan Sultan'ın zorlama ve tedirginlikle rüyayı yakınlarına anlattığını ve bu rüya yüzünden sürekli bir korku içinde olduğunu aktarır. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 133; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 115.

¹¹⁴⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 515.

¹¹⁴⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 515-516; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 341-342.

bir ordu gönderdiği haberini alan Sultan, bölgeye ilerlemek yerine Firûzâbâd'a döndü ve Yûsuf Âdil'e Goa'ya sefer düzenlemesini emretti.¹¹⁴⁸ Acısı bir türlü dinmeyen ve çok yakın bir tarihte öleceğini hisseden Sultan, oğlu Mahmûd Han'ı¹¹⁴⁹ veliaht ve Nizâmü'l-Mülk Melik Bahrî'yi nâib ilan ettikten sonra ileri gelen devlet erkanının oyları ve mühürleri ile bu kararını tasdik ettirdi.¹¹⁵⁰ Nihayetinde Mahmûd Gâvân'ın ölümünün seneyi devriyesinde, yani 5 Safer 887¹¹⁵¹ (26 Mart 1482) tarihinde henüz 29¹¹⁵² yaşındayken hayatını kaybetti.¹¹⁵³

Tabataba'nın: “*Asaletle donatılmış Şemseddîn III. Muhammed Şah, bir hükümdar olarak yüksek yeteneklere sahipti ve ihtişamı ile görkemi Hindistan'ın diğer sultanlarının yanı sıra kendi atalarınınkini de aşıyordu. Onun zamanında adalet ve hakkaniyet esas kılındı, zulüm ve baskının temelleri yıkıldı.*”¹¹⁵⁴ diyerek övgü ile bahsettiği III. Muhammed Şah'ın hakimiyetinin en kıymetli danışmanlarından bir olan annesi Mahdûme-i Cihân Nergis Begüm'ün ölümü ile birlikte gücünü kaybetmeye başladığı ancak bir diğer danışmanı Hâce-i Mahmûd Gâvân'ın zekası, kabiliyeti, öngörüsü ve en

¹¹⁴⁸ Ancak Tabataba, Sultan'ın bizzat Vicayanagar seferine çıktığını, yolda hastalanarak geri döndüğünü kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 133; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 115-116.

¹¹⁴⁹ Tabataba, esas isminin Ahmed Han olduğunu, tahta çıktıktan sonra Mahmûd adını aldığını kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 133; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 116.

¹¹⁵⁰ Firişte, III. Muhammed Şah'ın bu esna da: “Yıllarca şanlı bir şekilde hüküm sürmüş ve kılıcıyla uluslar fethetmiş olan bana itaat etmezken, bir çocuğa nasıl itaat edecekler?” dediğini kaydeder. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 517.

¹¹⁵¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 134. Firişte bu tarihi 1 Safer 887 (22 Mart 1482) olarak verir. (Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 518.) Ayrıca Tabataba'nın Farsça nüshasında saltanat süresi 28 yıl 2 ay olarak verilse de bunun bir basım hatası olduğu ve 20 yıl 8 ay 2 gün verilmek istendiği düşünülmektedir. (Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 134) Eserin İngilizce versiyonunda ise 20 yıl 2 ay olarak tercüme edilmiştir. (Bkz. King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 116.) Herevî ise Mahmûd Gâvân'ın ölümünün iyi gelmediği III. Muhammed Şah'ın bundan birkaç gün sonra hastalandığını, hekimlerin tüm tedavilerinin bir fayda vermediğini ve nihayetinde 1 Rebîülevvel 886 (30 Nisan 1481) de öldüğünü bildirdiği Sultan'ın saltanatının 19 yıl 4 ay 15 gün sürdüğünü kaydeder. (Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 52; İng. çeviri, 109.) Emîn-i Ahmed-i Râzî, saltanatının 19 yıl 4 buçuk ay sürdüğünü (Bkz. Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm*, 57.), Firişte ise 20 yıl olduğunu kaydeder. (Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 518.) 13 Zilkade 867 (30 Temmuz 1463) de tahta çıkan III. Muhammed'in 5 Safer 887 (26 Mart 1482) de öldüğü göz önünde bulundurulduğu vakit en yakın tarihi, Emîn-i Ahmed-i Râzî'nin verdiği anlaşılmaktadır.

¹¹⁵² Tabataba 28 yaşında olduğunu kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 134; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 116.

¹¹⁵³ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 342-343. Ayrıca Bayur, III. Muhammed Şah'ın son nefesinde “*Hoca (Mahmud Kavan) bizi öldürüyor*” diye sayıkladığını kaydeder. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 435.

¹¹⁵⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 107-108; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 98.

önemlisi Behmenî Devleti'ne ve sultanlarına olan sevgi ve sadakati sayesinde en parlak dönemlerinden birini yaşadığı görülmektedir.¹¹⁵⁵

3.6. SULTAN ŞEHÂBEDDİN MAHMÛD ŞAH DÖNEMİ (1482-1518)

3.6.1. Şehâbeddin Mahmûd Şah'ın Tahta Çıkması

Ölmeden evvel oğlu Mahmûd Han'ı tahtın varisi ilan eden ve bunu ileri gelen devlet erkanına tastik ettiren Şemseddîn III. Muhammed Şah'ın 5 Safer 887 (26 Mart 1482) tarihinde ölmesi ile birlikte henüz 12¹¹⁵⁶ yaşındaki oğlu¹¹⁵⁷ Mahmûd Han, Şehâbeddin Mahmûd Şah ünvanıyla¹¹⁵⁸ Behmenî Devleti'nin yeni sultanı ilan edildi. Düzenlenen görkemli törende gelenek olduğu üzere sağ elinden tutan Şah Habibullâh ve sol elinden tutan Seyyid Habib¹¹⁵⁹ tarafından taht-ı firûzeyeye oturtuldu. Şehâbeddin Mahmûd Şah'ın tahtının sağına ve soluna konulan 2 gümüş koltuğa Şah Habibullâh ile Seyyid Habib'in oturması ve devlet erkanının teşrifata uygun şekilde tören alanındaki yerlerini almalarının ardından Sultan'ın saltanatının kutlu ve hayırlı olması için dualar edildi. Ardından Nizâmü'l-Mülk Melik Bahrî, onun dostları yaşlı Kıvâmü'l-Mülk, genç Kıvâmü'l-Mülk, III. Muhammed Şah döneminde Behmenî Devleti hizmetine giren Kâsım Han başta olmak üzere törende hazır bulunan emîrler, şeyhler, komutanlar ve devlet erkanı, yeni sultana sadakatini sundu.¹¹⁶⁰ Ancak Yûsuf Âdil Han,¹¹⁶¹ Fethullâh İmâdü'l-Mülk, Deryâ Han, Malu Han Dekkenî, Fahrü'l-Mülk Gılânî gibi önemli isimlerin törene katılamaması

¹¹⁵⁵ III. Muhammed Şah'a verdiği kıymeti uzun bir kaside aracılığıyla dile getirmiştir. Bkz. Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 399-402.

¹¹⁵⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 519; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 435.

¹¹⁵⁷ Ön Yüz: الغنى القوى الله على المتوكل

Arka Yüz: البهمنى شاه محمد بن شاه محمود

Ön Yüz: el-Mütevekkil Âllâhü'l-kâvîyü'l-gânî

Arka Yüz: Mahmûd Şah bin Muhammed Şah el-Behmenî

Bkz. Speight, "The Coins of the Bahmani Kings of the Deccan", 302.

¹¹⁵⁸ "الشكرى شاه محمد بن شاه محمود الدين شهاب" Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 52.

¹¹⁵⁹ Firişte, Abdul Hanîf adını verir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 520.

¹¹⁶⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 134-135; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 117; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 519-520; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 361.

¹¹⁶¹ Bu esnada III. Muhammed Şah'ın emri ile çıktığı Vicayanagar seferindeydi.

üzerine Nizâmü'l-Mülk Melik Bahrî, ikinci kez düzenlenecek olan tören için hazırlıklara başlanmasını emretti.¹¹⁶²

Sultan'ın ölüm haberini alan bu zatların derhal Bîder'e ulaşmasının ardından Taht Mahal'de birinci sırada Yûsuf Âdil Han, ikinci sırada Nizâmü'l-Mülk Melik Bahrî, üçüncü sırada Deryâ Han ve dördüncü sırada Nizâmü'l-Mülk'ün oğlu Melik Ahmed olmak üzere her birinin makamlarına uygun yerde hazır bulundukları yeni bir tören tertip edildi.¹¹⁶³ Esasen törenin yeniden düzenlenme amacı, söz konusu isimlerin Nizâmü'l-Mülk Melik Bahrî'nin nâibliğine ve dahi çoğunlukla Dekkenîlerin söz sahibi olduğu yeni yapılanmaya bir itirazı olup olmadığını açıkça görmektir. Ancak korkulan olmadı ve sulh içerisinde tamamlanan törenin ardından katılan zatlara makam ve mevkilerine göre şeref cübbeleri ve kıymetli hediyeler takdim edildi.¹¹⁶⁴

Törenden kısa süre sonra Nizâmü'l-Mülk Bahrî; *Vekîlü's Saltana*, yaşlı Kıvâmü'l-Mülk¹¹⁶⁵; *Vezir*, genç Kıvâmü'l-Mülk; *Varangal Tarafdârı*, Dilâver Han Habeşî ise *Rajamundri Tarafdârı* olarak atandı.¹¹⁶⁶

3.6.2. Behmenî Devleti'nde Yaşanan İç Karışıklıklar ve Hanedanlıkların Kuruluşu

3.6.2.1. Dekkenî-Âfâkî Çatışması ve Yûsuf Âdil Han'a Suikast Girişimi

İleri gelen devlet erkânı ve komutanların katılımı ile Taht Mahal'da ikinci kez sembolik olarak düzenlenen tahta çıkma töreninin sorunsuz şekilde tamamlanması, devlet içerisinde her şeyin yolunda gittiği ve tüm çatışmaların son bulduğu anlamına gelmiyordu. Selefî III. Muhammed Şah daha küçük yaşta tahta oturmuş olmasına karşın saltanatının ilk yıllarında Hâce-i Cihân Türk, Hâce Mahmûd Gâvân ve Mahdûme-i Cihân

¹¹⁶² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 520; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 361-362.

¹¹⁶³ Firişte Konkan seferinden dönen Yûsuf Âdil Han, Deryâ Han, Malu Han, Fahrü'l-Mülk, Gazanfer Han'ın ordularını surların dışında bırakarak bin atlı ile şehre girdiklerini ve saray kurallarına aykırı olmasına karşın Nizâmü'l-Mülk Melik Bahrî'ye itimat etmedikleri için 200 silahlı adamın onları takip ettiğini kaydeder. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 522.

¹¹⁶⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 522-523; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 361-362.

¹¹⁶⁵ Melik Kıvâmü'l-Mülk Türk “الملکترک قیام ملک”. Bkz. Herevi, 52.

¹¹⁶⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 524.

Nergis Begüm gibi üç önemli şahsın nâiblik vazifesini üstlenmesi, nâiblik sisteminin son bulması ile Mahmûd Gâvân gibi sadık, zeki ve güçlü bir zatın Sultan'a kılavuzluk yapması, merkezi otorite kaybının önüne geçmişti. Ne var ki aynı durum Mahmûd Şah için geçerli değildi. Her geçen gün otoritesini yitirmeye başlayan Sultan'ın Behmenî Devleti içerisindeki varlığı sözde sultanlıktan öteye geçemeyecekti. Ancak Mahmûd Şah'ın dönemini selefinden farklı kılan ve Behmenî Devleti'nin hızla yıkılma sürecine girmesine sebep olan, Mahmûd Gâvân gibi güçlü ve kabiliyetli bir komutan yahut emîrden yoksun olunması değil, bilakis sayısı çok fazla olan bu komutan ve emîrlerin her birinin gücünün diğerine denk olması ve bu güçlerini Mahmûd Gâvân gibi Sultan'ın otoritesini sağlamlaştırmak amacıyla kullanmak yerine bulundukları bölgelerde bağımsızlıklarını ilan etmek için kullanmalarıydı. Bir müddet bağlı bulundukları Dekkenî yahut Âfâkî grubu ile ortak hareket eden bu zatlar, nihayetinde şahsi menfaatlerini gözeterek ve bireysel olarak hareket etmeye başlayacaktı.

II. Muhammed Şah döneminden beri varlığını sürdüren Dekkenî-Âfâkî çatışmasının, Mahmûd Şah devrinde de Behmenî Devleti'nin en önemli sorunlarından biri olmaya devam ettiği görülmektedir. Bu dönem Dekkenî ve Habeşîler Nizâmü'l-Mülk Bahrî'nin etrafında, Âfâkîler ise Türk komutan Yûsuf Âdil Han'ın etrafında toplandı. Mahmûd Şah'ın tahta çıkmasıyla birlikte vekîl's saltana olarak atanan ve daha önce Mahmûd Gâvân'ın sahip olduğu güç ve kudrete erişmek isteyen Nizâmü'l-Mülk Bahrî, bu gücün önündeki tüm engelleri kaldırmaya karardı. Tahta oturma töreninin ertesi günü şehrin dışında kamp kuran Yûsuf Âdil'in yanına giderek saraya gelmesini ve bir dost olarak idarede kendisine yardımcı olmasını talep etti. Dostane görünen bu teklifin esas gayesi; gücü ve taraftarı artan Yûsuf Âdil'in askeri etkilerini elinden alarak etkinliğini kaybetmesini sağlamak ve onun yerine Nizâmü'l-Mülk Bahrî'nin destekçilerinden Âdil Han Dekkenî'yi getirmektir. Tecrübeli ve zeki bir komutan olan Yûsuf Âdil, Nizâmü'l-Mülk Bahrî'nin bu niyetinin farkında olduğu için nezaketle idarî meselelerden anlamadığını bu sebeple mevcut konumunda kalmasının devletin bekası için yerinde bir karar olacağını bildirmekle yetindi.¹¹⁶⁷

Amacına ulaşamayan Nizâmü'l-Mülk, Yûsuf Âdil Han'ın yanından ayrılarak Sultan'ın huzuruna vardı. Esas niyetini belli etmeden, askerler arasında olası bir isyanı

¹¹⁶⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 523-524; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 361-362.

engellemek için sorumlu oldukları bölgelere gitmeden evvel kontrol etmek istediğini bildirerek Sultan'ın bir emir yayınlatmasını sağladı.¹¹⁶⁸ Sultan farkında olmasa da yayınlattığı bu emir, sayısız Âfâkînin katlini meşru kılan ölüm fermanıydı. Ertesi sabah kalenin kapılarının kapatılmasını emreden Nizâmü'l-Mülk, Âdil Han Dekkenî'ye devlet içerisinde huzursuzluk yarattıkları iddiasıyla Türklerin öldürülmesi emrini vererek tarihe geçecek katliamı başlattı. Kaynaklarda 20 gün sürdüğü ve gerek Dekkenî gerek Âfâkî grubundan 4000 kişinin hayatını kaybettiği bildirilen bu katliam, ileri gelen din adamlarının araya girmesi ile son buldu.¹¹⁶⁹ Bu aynı zamanda esas hedefi Yûsuf Âdil olan ancak amaçlarına ulaşmayan muhaliflerin O'na yaptığı kanlı bir uyarıydı. Nitekim Bîder'in artık kendisi için uygun olmadığını gören Yûsuf Âdil, emrindeki askerlerle derhal tarafdârı olduğu Bîcâpûr'a ilerledi.¹¹⁷⁰

3.6.2.2. İmâdşâhî Hanedanlığı'nın Kuruluşu

Nizâmü'l-Mülk Bahrî, en büyük rakiplerinden biri olan Yûsuf Âdil Han'ın Bîder'den ayrılmasını müteakip, Sultan Mahmûd Şah'ın yaşının küçük olmasını sebep göstererek kendisi, Mahmûd Şah'ın annesi Mahdûme-i Cihân, ve Fethullâh İmâdü'l-Mülk'ten oluşan yeni bir üçlü nâiblik sistemi oluşturdu. Hemen akabinde yeni devlet erkanının ataması gerçekleştirildi. Buna göre: Nizâmü'l-Mülk Bahrî; *Melik Nâib* ve *Vekîlî's Saltana*, Fethullâh İmâdü'l-Mülk; *Vezir* ve *Emîr-i Cümle*, Nizâmü'l-Mülk

¹¹⁶⁸ Ancak bu emri verenin Nizâmü'l-Mülk olduğuna dair bir bilgiye yer vermeyen Tabataba, hakimiyetin Türklerde olduğunu gören Dekkenîler dost gibi görünerek onlarla anlaşma yapmak istediklerini, sözlerine itimat eden Kıvâmü'l-Mülk Türk'ün onlarla anlaşma yaptığını bildirerek devam ederler. Huzuruna varan Dekkenî komutanlar Abdullâh Âdil Han ve Fethullâh İmâdü'l-Mülk gibi komutanların Sultan'a saygılarını sunduktan sonra sorumlu oldukları bölgeye döneceklerini ancak tüm Dekkenî askerlerin Türk askerlerden korktuğunu, o sebeple onlar bölgelerine dönene kadar evlerinden çıkmamalarını söylediler. Kendilerine kurulan tuzağın farkında olmayan ve anlaşmaya riayete eden Türkler kendi evlerinde, meclislerinde eğlendikleri anda Dekkenîler tarafından katledildiler. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 135-136; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 117-118. Ancak bu olay örgüsünü doğrulan Herevî, emrin hain olarak zikrettiği Nizâmü'l-Mülk tarafından verildiğini kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 52-53; İng. çeviri, 111-112. Ayrıca Herevî ve Firişte Kıvâmü'l-Mülk'ün tuzağın farkında olan Kûtval Ferhâdü'l-Mülk Türk (کوئوال ترک الملک فرهاد) tarafından uyarıldığını kaydeder. Bu noktada Firişte, esas hedefin Yûsuf Âdil olduğunu bilen ancak onun ölmesi gerektiğini düşünen ve Nizâmü'l-Mülk Bahrî'nin dostluğuna güvenen Kıvâmü'l-Mülk'ün uyarıları dikkate almadığını savunurken (Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 525-526.), Herevî, yalnızca uyarıyı dikkate almadığını bildirir ve çıkan çarpışmada Dekkenîlerin önce Ferhâdü'l-Mülk Türk'ü ardından Kıvâmü'l-Mülk'ü öldürdüğünü ve yerine İmâdü'l-Mülk'ün getirildiğini kaydeder. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 52-53; İng. çeviri, 111-112.

¹¹⁶⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 525-527; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 435.

¹¹⁷⁰ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 363; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 267.

Bahrî'nin destekçilerinde Kâsım Han; *Kûtvâl*, Fahrü'l-Mülk; *Hâce-i Cihân*; Nizâmü'l-Mülk Bahrî'nin oğlu Melik Ahmed¹¹⁷¹; *Junnar*¹¹⁷² ve *Çakan*¹¹⁷³ *Tarafdârı*, genç Kivâmü'l-Mülk; *Telingana Tarafdârı* olarak atanırken, Gâvîl Tarafdârı Fethullâh İmâdü'l-Mülk'ün oğlu Alâeddîn Han, *Gâvîl tarafdârlığı*¹¹⁷⁴ vekilliğine getirildi.¹¹⁷⁵ Nizâmü'l-Mülk'ün başkanlığındaki yeni nâiblik sistemi, bir müddet başarılı bir şekilde varlığını sürdürse de devlet idaresinde tek başına söz sahibi olmak isteyen Mahmûd Şah, etrafındaki Nizâmü'l-Mülk karşıtı zatların tavsiyeleri ile Dilâver Han Habeşî'ye Nizâmü'l-Mülk ve Fethullâh İmâdü'l-Mülk'ü öldürme emri verdi. Lakin Dilâver Han'ın başarılı olamaması Sultan'ın Nizâmü'l-Mülk ve Fethullâh İmâdü'l-Mülk'ten özür dilemesine ve dahi vazifelerine geri dönmelerini istemesine sebep oldu.¹¹⁷⁶ Söz konusu isimlerin geri dönmek için kendisinin öldürülmesini şart koştuğunu öğrenen Dilâver Han, Burhân-pûr'a kaçarken, Nizâmü'l-Mülk'ün yanında yer almanın nihayetinde hayatına mal olacağını anlayan Fethullâh İmâdü'l-Mülk, vezir ve emîr-i cümle vazifelerinden ayrılarak tarafdârı olduğu Gâvîl'e döndü.¹¹⁷⁷ Böylece Nizâmü'l-Mülk Bahrî tarafından kurulan nâiblik sistemi sona ererken, tarihte kurucusunun ünvanı İmâdü'l-Mülk'e izafeten İmâdşâhiler adıyla yer bulacak olan yeni bir hanedanlığın temeli atıldı. Uzun süre, kendisini oğlu gibi benimseyen Nizâmü'l-Mülk Melik Yûsuf Türk'ün himayesi altında olan ve onun ölümüyle III. Muhammed Şah tarafından önce Deryâ Han, ardından İmâdü'l-Mülk ünvanları verilerek Berâr tarafdârlığına getirilen, Berâr'ın ikiye bölünmesi

¹¹⁷¹ Kimi kaynaklarda bunun III. Muhammed Şah'ın bir brahmanın kızıdan olan oğlu olduğu ve müneccimlerin tasviyesi üzerine Melik Nizâmü'l-Mülk Bahrî'ye verildiği kaydedilmiştir. Ancak bunun Melik Ahmed tarafından kurulan Nizâmşâhî Hanedanlığı'na meşruiyet ve asalet kazandırmak için yazıldığı aşıkardır. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 168; Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm*, 58. Ayrıca Melik Ahmed hakkında detaylı bilgi için bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, III., 189-209.

¹¹⁷² “جنير” Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 136.

¹¹⁷³ “چاکنه” Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 136.

¹¹⁷⁴ Kaynaklarda Berâr tarafdârlığı olarak kaydedilse de Mahmûd Gâvân'ın idarî alanda gerçekleştirdiği reformlar sayesinde 4 olan taraf sayısının 8 e yükseltildiği ve Berâr tarafının Gâvîl ve Mahur olarak ikiye bölündüğü hatırdan çıkarılmamalıdır.

¹¹⁷⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 527-528; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 53; İng. çeviri, 112; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 363-364.

¹¹⁷⁶ Ancak Herevî, bu suikast girişimi sonrası Kâsım Han ile görüşerek onun da ortadan kaldırılmak istendiğini söyleyen Nizâmü'l-Mülk'ün tarafdârı olduğu Junnar'a (جنير) ve İmâdü'l-Mülk'ün tarafdârı olduğu Gâvîl'e (کاويل) döndüğünü, onların saraydaki vazifelerinden ayrıldığını öğrenen emîrlerin dağıldığını ve Sultan'ın otoritesinin zayıflamaya başladığını ve nihayetinde yavaş yavaş idareyi ele geçiren Kâsım Han'ın O'nu hapisteymiş gibi tuttuğunu kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 53; İng. çeviri, 112-113.

¹¹⁷⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 528; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffâr ve-âlih*, I, 168-169; Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm*, 57; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 363-364.

üzerine Gâvîl'in idaresi ile sorumlu tutulan Fethullâh İmâdü'l-Mülk, hakimiyet bölgesine döndükten çok kısa süre sonra 1484 yılında kendi adına hutbe okutup para bastırarak bağımsızlığını ilan etti. Böylece Behmenî Devleti ilk ciddi toprak kaybını yaşamış oldu.¹¹⁷⁸

3.6.2.3. Melik Nizâmü'l-Mülk Bahrî'nin Öldürülmesi

Mahmûd Gâvân'ın ölümü ve merkezi otoritenin zayıflaması ile gün yüzüne çıkan iktidar çatışmaları her geçen gün şiddetlenmekte, bu ise Behmenî Devleti'nin yıkılması ile nihayet bulacak sonun hızla yaklaşmasına sebebiyet vermekteydi. Karışıklıklardan faydalanmak isteyen tarafdârlar, emîrlere, komutanlar, Gâvîl Tarafdârı Fethullâh İmâdü'l-Mülk'ün İmâdşâhîler Hanedanı'nın temellerini atmış olmasının verdiği cesaretle, her fırsatta bağımsızlıklarını ilan etmeye ve dahi sınırlarında bulunan toprakları kendi hakimiyet sahalarına dahil etmeye çalışmaktaydı. Behmenî Devlet sınırlarında vaziyet bu haldeyken 891¹¹⁷⁹ (1486) senesinde Varangal Tarafdârı Âdil Han Dekkenî'nin öldüğü ve hakimiyeti altındaki topraklarla birlikte Telingana'nın tamamının Rajamundri Tarafdârı genç Kıvâmü'l-Mülk tarafından ele geçirildiği haberi ulaştı. Bu haber uzun vadede Behmenî Devleti'nin toprak kayıplarının hızla devam edeceğinin, kısa vadede ise Sultan ve devlet erkanının tepkisini çeken Nizâmü'l-Mülk'ün katliyle nihayet bulacak sonun geldiğinin habercisiydi.¹¹⁸⁰

¹¹⁷⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, III., 486; A. S. Bazmee Ansari, "İmâdşâhîler", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 172; Kaynaklarda Vicayanagarlı bir brahman olduğu ve 1423 yılında Şehâbeddin I. Ahmed Şah döneminde Vijayanagar'a düzenlenen seferde esir edilerek Dekken'e getirildiği ve bu tarihten itibaren Müslüman olarak hayatını sürdürdüğü bildirilir. Firişte'yi referans alan pek çok kaynak bu hususta mutabık olmasına karşın İmâdşâhîlerin kuruluş tarihi üzerine farklı görüşler sunulmaktadır. Ancak ilginçtir ki Firişte, eserin II. ve III. cildinde her iki grubunda tezlerini haklı çıkaracak bilgiler sunmaktadır. Buna göre III. cildi referans alan araştırmacılar 1484 yılında kurulduğunu kaydederken, II. cildi referans aldığı anlaşılan araştırmacılar, 1491 yılında bağımsızlığını ilan eden Melik Ahmed Nizâmü'l-Mülk'ün, Fethullâh İmâdü'l-Mülk ve Yûsuf Âdil'e haber göndererek bağımsızlıklarını ilan etmek için en doğru zaman olduğunu bildirmesi üzerine 1491 de tarafdârı olduğu Gâvîl'de bağımsızlığını ilan ettiğini ve nihayetinde 1504 yılında Mahur'da buna ilave edilerek tüm Berâr'ın İmâdşâhîlerin hakimiyeti altına alındığını kaydederler. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 536; Thomas Wolseley Haig, "İmâd Şâhî", *İA*, MEB, İstanbul V/II, 977-978; Thomas Wolseley Haig, "Imâd Shâhî Dynasty", *EI²* (İng.), E. J. Brill, Leyden 1927, II, 472; Lane-Poole, *İslam Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, 436; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 436.

¹¹⁷⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 529.

¹¹⁸⁰ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 363-364.

Kıvâmü'l-Mülk'ü itaat altına almak için¹¹⁸¹ Telingana'ya ilerleyen Nizâmü'l-Mülk'ün Bîder'den ayrılması, merkezde aleyhine sürdürülen faaliyetlerin hızla artmasına sebebiyet verdi. İlginçtir ki kader, Nizâmü'l-Mülk'e Mahmûd Gâvân'ın kine benzer bir son hazırlıyordu. Gerek Kıvâmü'l-Mülk tarafından gizlice Sultan'a iletilen, gerekse Bîder'den uzaklaşması üzerine merkeze gönderilen ve sadakatsizliğini dile getiren sayısız mektup,¹¹⁸² Kâsım Han ve Dastûr Dinar önderliğindeki grubun Sultan'dan katli için ferman almasına sebep oldu. Bu esnada Sultan ile birlikte Varangal'de¹¹⁸³ kamp kurmuş olan Nizâmü'l-Mülk, aleyhine yürütülen faaliyetleri öğrenir öğrenmez başkentteki dostu Pasand Han'a¹¹⁸⁴ haber gönderdikten sonra gizlice ordugahtan ayrıldı. Bîder'e vardığında devlet hazinesinden çok sayıda serveti ele geçiren Nizâmü'l-Mülk, Junnar'daki oğluna ordusuyla birlikte yardıma gelmesi için haber gönderdi. Bu esnada ordugahtan ayrılan Nizâmü'l-Mülk'ün merkezde karışıklık yaşanmasına sebebiyet verdiğini haber alan Sultan, Kutbü'l-Mülk Dekkenî'yi Telingana tarafdârlığına getirerek Bîder'e döndü. Ancak Mahmûd Şah merkeze ulaştığında, Nizâmü'l-Mülk'ün dostu Pasand Han tarafından öldürüldüğünü öğrendi.¹¹⁸⁵ Daha önce Nizâmü'l-Mülk için ölüm emri vermesine karşın muvaffak olamayan Sultan, bu durumu memnuniyet ile karşıladı.¹¹⁸⁶

¹¹⁸¹ Ancak Tabataba, Telingana seferine yer vermiş olmasına karşın seferin Kıvâmü'l-Mülk'ü itaat altına almak için düzenlendiğinden bahsetmez.

¹¹⁸² Ancak Tabataba tüm bunların eşsiz nâib olarak hitap ettiği Nizâmü'l-Mülk'e atılan iftiralar olduğunu iddia eder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 136; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, *Burhân-ı Me'âsir*, 119.

¹¹⁸³ “ورنگل” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 136.

¹¹⁸⁴ Pasand Han “خان پسند” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 137.

¹¹⁸⁵ Ancak Tabataba Junnar'daki oğlu Melik Ahmed'in yanına varmak yerine Pasand Han'dan medet umarak Bîder'e gittiğini, dost gibi görünen Pasand Han ona yardım vaatleri etse de Sultan'a haber göndererek Nizâmü'l-Mülk'ün yanına sığınması sebebiyle ona suçlamayacağına söz vermesi halinde başını keserek kaleden dışarı göndereceğine söz verdiğini, Sultan'ın kabul etmesi üzerine de Melik Nâib'i şehit ettiğini kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 136-137; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 119. Firişte ise Pasand Han'ın Sultan'a Nizâmü'l-Mülk'ü kendisine teslim edebilmesi için hızla merkeze gelmesini talep eden bir mektup gönderdiğini, bunun üzerine Sultan'ın eğer sadakatinde samimi ise Nizâmü'l-Mülk'ün başını keserek kendisine göndermesini emrettiğini, böylece Nizâmü'l-Mülk'ün yanına giderek özel bir husus üzerine konuşmak istediğini bildiren Pasand Han daireye geçtiklerinde üzerine atlayarak boğazını keserek kellesini ulaklarla Sultan'ın ordugahına gönderdiğini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 531-532.

¹¹⁸⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 136-137; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 119; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 530-532; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar* (1526), 435; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 365-366.

3.6.2.4. Âdilşâhîler Hanedanlığının Kuruluşu

Gâvîl Tarafdârı Fethullâh İmâdü'l-Mülk'ün 1484 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle ilk toprak kaybını yaşayan Behmenî Devleti çok geçmeden Bîcâpûr'un kaybına tanıklık etti. Mahmûd Gâvân'ın hizmetinde bir gulâm iken Devletâbâd tarafdârlığına getirilen¹¹⁸⁷ ve özellikle Maharaştra bölgesine düzenlediği başarılı sefer sonrası Sultan nezdindeki itibarı artan Türk Yûsuf Âdil Han'ın Behmenî Devleti içerisindeki yükselişi, kendisini oğlu gibi gören Mahmûd Gâvân'ın ölümü ile hız kazanmıştı.¹¹⁸⁸ Dostları Fethullâh İmâdü'l-Mülk ve Hüdâvend Han Habeşî'nin Sultan'ın kampından ayrıldıklarını ve kendisi güneyden gelinceye kadar dönmeyeceklerini bildirdiklerini haber alarak Kondapili'ye gelmiş, bu 2 komutanla birleşmesi sayesinde Bîcâpûr tarafdârlığına getirilmişti.¹¹⁸⁹ Behmenî Devleti'ne sadakatle hizmetini sürdüren Yûsuf Âdil'in Mahmûd Şah'ın tahta çıkma töreni esnasında Vicayanagar seferinde olması nedeniyle törenin yinelenmesine karar verilmiş, düzenlenen ikinci törende teşrifatta Melik Nizâmü'l-Mülk Bahrî'nin önünde yer alması, Nizâmü'l-Mülk başta olmak üzere tüm Dekkenîlerin tepkisini çekmişti. Nihayetinde törenin ertesi günü yanına gelen Nizâmü'l-Mülk'ün idarede kendisine yardım etme teklifini nezaketle reddetmesi çok sayıda Âfâkî ve dahi Dekkenî'nin ölümüne sebep olacak kanlı bir komplo kurulmasına sebebiyet vermiş, sadık askerleri sayesinde hayatı kurtulan Yûsuf Âdil Han, tarafdârı olduğu Bîcâpûr'a dönmüştü.

Kendisine düzenlenen komplonun lideri olan Melik Nizâmü'l-Mülk Bahrî 1486 senesinde öldürülse de 1484 senesinde bağımsızlığını ilan eden dostu Fethullâh İmâdü'l-Mülk'ün bu hareketi Yûsuf Âdil'e cesaret verdi ve 895¹¹⁹⁰ (1489) de Bîcâpûr'da bağımsızlığını ilan ederek adına hutbe okuttu.¹¹⁹¹ Buna karşın Şah yahut Sultan ünvanını

¹¹⁸⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 502-503; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 325-326.

¹¹⁸⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 488-489; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 47; İng. çeviri, 99-100.

¹¹⁸⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 515-516; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 341-342.

¹¹⁹⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, III, 9; Lane-Poole, 439. Herevî ise 906 (1500/1501) tarihini kaydeder. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, İng. çeviri, 160.

¹¹⁹¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, III, 9; "Âdilşahlar", *İA*, MEB, I, İstanbul 1978, 142; "ÂdilShâhs", *EP* (İng.), Late E. J. Brill, Leyden 1913, I, 139; Lane-Poole, *İslam Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, 439; Merçil, "Âdilşâhîler", 384. Buna karşın kimi kaynaklarda İmâdşâhî Hanedanlığı'nda olduğu gibi bağımsızlığını ilan eden Melik Ahmed Nizâmü'l-Mülk'ün, Fethullâh İmâdü'l-Mülk ve Yûsuf Âdil'e haber göndererek bağımsızlıklarını ilan etmek için en doğru zaman olduğunu bildirmesinin ardından 1490 yılında tarafdârı olduğu Bîcâpûr'da bağımsızlığını ilan ettiği bildirilmektedir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 536; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin*

kullanmayan Yûsuf Âdil Han'ın, Mahmûd Şah'a olan sadakatini sürdürdüğü ve lüzum olması halinde onun adına yahut onunla birlikte sefere çıktığı, Sultan yaşamını yitirinceye kadar Behmenî Devleti'ne karşı bir isyan girişiminde bulunmadığı ve hiçbir zaman Sultan'ı tahttan indirmeye cesaret etmediği görülmektedir.¹¹⁹²

3.6.2.5. Mahmûd Şah'a Suikast Girişimi

Nizâmü'l-Mülk'ün ölümü Behmenî Devleti'ndeki siyasî dengelerin tamamen değişmesine sebep oldu. Onun ölümünün ardından idarede tek başına söz sahibi olan Mahmûd Şah, vaktini eğlenceyle geçirmeye, devlet meseleleriyle yeteri kadar alakadar olmamaya başladı. Bu durum, tebaa arasında saltanatına karşı muhalefetin oluşmasına neden olduğu gibi görkemli bir tören eşliğinde kız kardeşlerinden Fatıma'yı Şah Muhibullâh'ın oğlu Şah Habibullâh ile evlendirerek Telingana'daki müstahkem Midak Kalesi'ni¹¹⁹³ onlara düğün hediyesi olarak vermesi ve diğer kız kardeşini, Şah Muhibullâh'ın bir diğer oğlu Mirzâ Edhem¹¹⁹⁴ ile evlendirmesi, tepkilerin daha da artmasına sebebiyet verdi. Nihayetinde Âfâkî yanlısı bir siyaset izlemesi ve Hasan Han Horasanî'ye Hâce Cihân, Cemâleddin Sahib-i Hâvz'a; Aynü'l-Mülk, Ali Türk'e; Cihângir Han ünvanlarını vermesi, Nizâmü'l-Mülk'ün ölümünün ardından şahsi menfaatleri doğrultusunda hareket etmeye başlayan Dekkenî ve Habeşîlerin yeniden birleşerek sultan aleyhine faaliyetler başlatmasına sebep oldu.¹¹⁹⁵

Bir yandan Sultan'ı öldürmek için planlar yapan, bir yandan da tebaayı isyana teşvik eden grubun tüm çabaları sonuç verdi ve 21 Zilkade 892¹¹⁹⁶ (8 Kasım 1487) de sarayı basan halk, Sultan'ın Âfâkîler tarafından kurtarılmasını engellemek için kapıları

Kuruluşuna Kadar (1526), 437; J. S. Cotton, "Bıdâpur", *EF*² (İng.), Late E. J. Brill, Leyden 1913, I, 413-414. Bayur ise 1481'den beri bağımsız olduğunu ancak 1490 da resmen ilan ettiğini bildirir. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 437.

¹¹⁹² Ancak Firişte babasının ölümünden sorumlu tutması sebebiyle Melik Ahmed Nizâmü'l-Mülk'ün itaat etmeyi reddettiğini, diğer hanedanlıkların kurucularının ise bağlılıklarının göstermelik bir itaat olduğunu, sefere çağırıldıklarında az sayıda askerle desteğe gittiklerini, sefer bitiminde Sultan'ın huzuruna çıkarak bağlılıklarını sunmaktan imtina ettikleri için törene katılmadan yurtlarına döndüklerini bildirir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 535-536.

¹¹⁹³ "میدک قلعه" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 137.

¹¹⁹⁴ "ادهم مرزا" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 137.

¹¹⁹⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 136-137; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 119; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 532.

¹¹⁹⁶ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 54. Ancak Firişte bu tarihi 892 olarak vermektedir. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 532.

kapattıktan sonra öfke ile Mahmûd Şah'ın bulunduğu daireye ilerledi. Bu esnada Aziz Han Türk, Hasan Ali Han Sebzvârî ve Seyid Mirza Meşhedî'nin¹¹⁹⁷ de bulunduğu bir eğlence ile meşgul olan Sultan, yanındaki 10 cesur ve yiğit Türk askerinin müdafaası sayesinde Şah Burç'a kaçmayı başardı. Sarayda yaşananları haber alan Kāsım Han, Cihângir Han Ali Türk, Hâce Cihân Hasan Han, Ferhat Han, Şîr Han Ardistanî, Kışvâr Han gibi önemli komutanlarında¹¹⁹⁸ aralarında bulunduğu on iki bin kişilik ordu, surlara tırmanarak kaleye girmeyi başardı ve aralarına katılan Mahmûd Şah'la birlikte cesurca mücadele ederek isyancıları etkisiz hale getirdi.¹¹⁹⁹ Kurtulan Sultan, tüm yaşananların müsebbibi olarak gördüğü Dekkenîlerin yakalandıkları yerde öldürülmelerini ve tüm mallarına el konulmasını emretti. Bu emir üzere başlayan ve kaynaklarda 3 gün boyunca sürdüğü bildirilen katliam, Şah Muhibullâh'ın oğullarından birinin araya girmesi ile son buldu.¹²⁰⁰ Ardından Sultan kurtuluşu şerefine 40 gün sürecek eğlenceler tertip edilmesini ve isyan esnasında sığındığı Şah Burç'a yeni bir saray inşa edilmesini emretti. Artık burası yalnızca Mahmûd Şah'ın değil, daha evvel kendisinin bu eğlencelerinden canını almaya cesaret edecek kadar rahatsızlık duyan tebaanın da eğlence yeri idi.¹²⁰¹

3.6.2.6. Nizâmü'l-Mülk Melik Ahmed ve Nizamşâhî Hanedanlığının Kuruluşu

Mahmûd Şah ile çıktığı Telingana seferi esnasında merkezden uzaklaşmasını fırsat bilen Habeşîlerin Kāsım Han ve Dastûr Dinar önderliğinde aleyhine faaliyetler yürüttüğünü ve dahi katli için ferman çıkarmayı başardığını öğrenen Nizâmü'l-Mülk, Sultan'a dahi haber vermeden Bîder'e gelmişti. Devlet hazinesinden yüklü miktarda serveti ele geçirdikten sonra Junnar'daki oğluna ordusuyla birlikte yardıma gelmesi için

¹¹⁹⁷ "...Seyid Mirza Meşhedî ünvanlı Mâlu Han..." (خان بملو ملقب مشهدی میرزای سید) Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 54; İng. çeviri, 114.

¹¹⁹⁸ Sherwani ileride Kutubşâhî Hanedanı'nı kuracak olan Şah Kulı'nın de bunlar arasında yer aldığını bildirmektedir. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 403, 21. dipnot.

¹¹⁹⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 138-140; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 120-121; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 54-55; İng. çeviri, 113-114; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 435; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 366-367; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 268.

¹²⁰⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 352-534; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 435; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 367; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 268.

¹²⁰¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 141; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 121-122; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 534-535; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 367. Ayrıca Tabataba, Bahadır Gîlânî isyanının ardından Bîder'de yeniden benzer bir isyan girişimi yaşandığını aktarır. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 138-140; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 120-121.

haber gönderdiyse de bu esnada dostu Pasand Han tarafından yakalanarak öldürülmüştü. Babasının ölüm haberini aldıktan sonra onun câgîrlerini kendi hakimiyeti altına almak isteyen Melik Ahmed, Maharaştra bölgesindeki Junnar ve civarını ele geçirdi. Ardından daha evvel Mahmûd Gâvân tarafından fethedilmesine karşın şimdi Maratha şefleri tarafından ele geçirilmiş olan çoğu toprağı geri almak için Konkan seferine çıktı.¹²⁰² Sefer esnasında daha evvel babası tarafından kullanılan Nizâmü'l-Mülk¹²⁰³ ünvanını alan Melik Ahmed, Godavari'ye kadar istikameti üzerindeki tüm toprakları hakimiyet altına alarak Bîder'e vardı. Fethettiğı yerlerin, gelişini memnuniyetle karşılayan Mahmûd Şah tarafından kendisine câgîr olarak verilmesinin ardından Junnar'a döndü.¹²⁰⁴

Nizâmü'l-Mülk Melik Ahmed'in kısa süre içerisinde Sultan dahil pek çok kişinin saygısını kazanmasından ve gücünün artmasından rahatsızlık duyan Kâsım Han, Sultan'ı, Hâce-Cihân Dekkenî ve Yûsuf Talaş'la birlikte Junnar'a yürüyerek Melik Ahmed'i öldürmesini emreden bir fermanı Yûsuf Âdil'e göndermeye ikna etti. Ancak Kâsım Han'ın esas niyetinin farkında olan Yûsuf Âdil, Melik Ahmed'in üzerine yürümek yerine, babasının ölümü sebebiyle duyduğu üzüntüyü ve İndupur Kalesi'ni onun için boşalttığını bildiren bir mektup gönderdi. Merkezde Kâsım Han önderliğinde kendisine karşı oluşan muhalefetten haberdar olan Melik Ahmed, hakimiyeti altındaki toprakları güvence altına almak için en büyük düşmanlarından Arap Nâdirü-z Zâmân Şeyh Muvaddî¹²⁰⁵ ve Yûsuf Talaş'ı etkisiz hale getirdikten sonra Bîder'e yürümeye karar verdi. Ailesini yakın zamanda fethedilen Şivnari Kalesi'ne¹²⁰⁶ gönderip güvenliklerini sağladıktan sonra en güvendiğı adamlarından Nâsirü'l-Mülk Gucerâtî'yi peşva ve vekîl olarak atayarak düşmanlarının üzerine yürüdü. Kısa süre içerisinde hem Yûsuf Talaş'ı hem Şeyh Muvaddî'yi mağlup etmeyi başaran Melik Ahmed, kendisine düşmanlık güden ve Azmetü'l-Mülk önderliğinde bir orduyu üzerine gönderen muhaliflerden hesap sormak için 891 (1486)'de Bîder'e ilerledi. Ancak şehre yaklaştığında ani bir kararla mücadele etmekten vazgeçerek ailesini alıp Junnar'a döndü. Kısa süre sonra Azmetü'l-Mülk ile Bir'de bir araya gelerek anlaşma yaptı. Ancak bu anlaşmadan haberdar olan Bîder'deki

¹²⁰² Tabataba, Melik Ahmed'in bu sefere Mahmûd Şah tarafından gönderildiğini kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 175

¹²⁰³ Babasının ölümünün ardından Mahmûd Şah tarafından kendisine verildiğini kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 190.

¹²⁰⁴ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 369-370.

¹²⁰⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 193.

¹²⁰⁶ Pune bölgesinde, Junnar yakınında yer almaktadır. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 404, 27. dipnot.

grup, bu kez Azmetü'l-Mülk'ün yerine getirilen Cihângir Han'ı Junnar'a gönderdi. Cihângir Han ve Nâsirü'l-Mülk Gucerâtî arasında 3 Recep 895 (23 Mayıs 1490) de Nikepûr'da gerçekleşen mücadele, aniden destek için gelen Melik Ahmed'in Cihângir Han'ı öldürmesi ve esir aldığı askerleri öküzlere bağlayarak Bîder'e göndermesi ile son buldu. Zaferin ardından Nizâmşâh Bahrî¹²⁰⁷ adıyla hutbe okutarak bağımsızlığını ilan eden Nizâmü'l-Mülk Melik Ahmed, Ahmednagar adını verdiği bölgeyi başkent ilan ederek kendisi için bir kale inşa ettirdi.¹²⁰⁸ Böylece Melik Ahmed Nizamşah Bahrî, Nizamşâhîler¹²⁰⁹ adıyla tarihe geçecek olan hanedanlığı kurarken, Behmenî Devleti de İmâdşâhîler ve Âdilşâhîler'den sonra üçüncü kez ciddi bir toprak kaybı yaşamış oldu.

3.6.2.7. Kâsım Han İsyanı ve Beridşâhî Hanedanlığı'nın Kuruluşu

Melik Ahmed Nizamşah Bahrî'nin başarı ile sonuçlanan ve Nizamşâhî Hanedanlığı'nı kurmasını sağlayan girişimi, Mahmûd Şah'ın siyasî etkinliğini kaybetmesine sebep olurken, sorumlu oldukları bölgelerde bağımsızlıklarını ilan etmek için uzun zamandır fırsat kollayan ve iç karışıklıklara rağmen vaktini eğlence ile geçiren Sultan'ın kendilerine müdahale edemeyeceğini düşünen tarafdâr ve câgîrdarlara daha fazla cesaret verdi. Berîd-i memalik¹²¹⁰ mevkiine kadar yükselen ve Sultan'ı Kandhar¹²¹¹ ile Orissa'yı kendisine câgîr olarak vermek zorunda bırakan Kâsım Han, hem hakimiyet sahasını genişletmek hem bağımsızlığı elde etmek için 897 (1492)¹²¹² de civardaki pek çok kaleyi zapt etmeye başladı. Kâsım Han'ın isyan faaliyetinden haberdar olan Mahmûd Şah'ın, daha evvel Nizâmü'l-Mülk ve Fethullâh İmâdü'l-Mülk'ü öldürme emri verdiği Dilâver Han Habeşî'yi isyanı bastırmakla vazifelendirmesi üzerine harekete geçen Dilâver Han, savaş meydanında Kâsım Han ile karşı karşıya geldi. Kısa süreli bir çarpışmadan sonra bu kalabalık ordu karşısında daha fazla direnemeyeceğini anlayan Kâsım Han, askerlerine Balkonda'ya çekilme emri verdi. Ne var ki onları takibe başlayan Dilâver Han'ın ordusunda çıkan karmaşada hırçın bir fil tarafından öldürülmesi, Kâsım

¹²⁰⁷ Ancak kısa süre sonra Nizâmşâh ünvanını kullanmamayı uygun buldu ve durum Mahmûd Şah'ı çok memnun etti. Bkz. İqtidar Husain Siddiqui, "Nizamşâhîler", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 192.

¹²⁰⁸ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 368-369; Joshi, "The Bahmani Kingdom", 268.

¹²⁰⁹ Detaylı bilgi için bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, III., 189-320.

¹²¹⁰ "الممالك برید" Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 141.

¹²¹¹ "قندهار" Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 141.

¹²¹² Konukçu, "Beridşâhîler", 502.

Han'ın kaderini değiştirdi. Mağlubiyeti Dilâver Han talihsizliğiyle bir anda galibiyete dönüşen Kāsım Han, geri dönerek Dilâver Han'ın tüm fillerine ve atlarına el koyduktan sonra Bîder'e ilerledi. Durumdan haberdar olan Sultan, Kāsım Han ile savaş meydanında karşı karşıya gelmemek için bir anlaşma gönderdi. Buna göre *Emîr-i Cümle*¹²¹³ tayin edilecek olan Kāsım Han'a aynı zamanda Devletâbâd ve Balaghat câgîr olarak verilecekti. Böylece Kāsım Han, icra ettiği berîd-i memalik vazifesi sebebiyle Berîdşâhiler¹²¹⁴ adını alacak hanedanlığı kurdu. Bu tarihten itibaren otoritesini neredeyse tamamen kaybeden ve Kāsım Berid'in sıkı kontrolü altında tutulan Mahmûd Şah'ın Behmenî Devleti içerisindeki konumu sözde sultanlığın ötesine geçemedi.¹²¹⁵

3.6.2.8. Kāsım Berid ve Yûsuf Âdil Mücadelesi

Başlattığı isyan faaliyeti sayesinde arzu ettiği güç ve konuma erişen Kāsım Han, en büyük rakiplerinden Yûsuf Âdil'i etkisiz hale getirmek için Vicayanagar Racası'na isyan ederek otoriteyi ele geçirdiğini bildirdiği Yûsuf Âdil'in üzerine yürümesi halinde uzun zamandır hakimiyet altına almak istediği Raichur ve Mudgal'i kendisine teslim edileceğini vaat etti. Bunun üzerine Vicayanagar Racası Tammadeva, Narasa Nayaka¹²¹⁶ komutasındaki kalabalık bir orduyu Yûsuf Âdil Han'ın üzerine gönderdi. Bu beklenmedik

¹²¹³ “جمل میر” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 142.

¹²¹⁴ Kafkas Türkleri'nden olan Emîr Kāsım, gençlik yıllarında III. Muhammed Şah'ın hizmetine girmiş ve kısa süre içerisinde sarayda berîd-i memâlik mevkiine kadar yükselmiştir. Şehâbeddin Mahmûd Şah döneminde önce kûtvâl, Nizâmülmülk Melik Hasan'ın vefatından sonra ise emîr-i cümle tayin edilen Emîr Kāsım merkezde oluşan otorite boşluğunu fırsat bilerek Sultan üzerinde otorite kurmayı ve uzun yıllar Bîder'in idaresini elinde tutmayı başarmıştır. Ölümünün ardından yerine oğlu Emîr Berîd geçmiş ve Mahmûd Şah'ın halefi olan sultanlar, onun vesâyeti altında sadece sözde sultanlık yapmışlardır. Nihayetinde son sultan Kelîmullâh Şah'tan sonra Bîder tamamen Emîr Berîd'in eline geçmiştir. Hânedan Emîr Kāsım'ın icrâ ettiği berîd-i memâlik vazifesi sebebiyle Berîdşâhiler olarak adlandırılmıştır. Hakkında detaylı bilgi için bkz. Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar* (1526), 436; Enver Konukçu, “Berîdşâhiler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 502-503; “Barîd Şhâhîs”, *EF* (İng.), Late E. J. Brill, Leyden 1913, I, 659-660; “Berîd-şâhî”, *İA*, MEB., İstanbul 1979, II, 550.

¹²¹⁵ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 141-142; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 122-123; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 536-537; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 367-368. Nitekim Tabataba da bu olaydan sonra Sultan'ın hiçbir siyâsî gücü kalmadığını ve sadece ismen sultanlık yaptığını doğrular. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 142; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 123. Ayrıca Sherwani'nin eserinde bu olay örgüsü oldukça karışık bir şekilde anlatılmakla birlikte eserin iki farklı kısmında aynı olaya yer vermesi ve şahıslar ile bölgeler arasında tutarsızlık olması olayın daha karmaşık bir hal almasına ve kronolojik olarak takip edilememesine sebebiyet vermiştir. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 367-368, 370-371.

¹²¹⁶ Firişte komutan için “Temraj” adını verir. Ancak Raca Tammadeva'nın adı ile karıştırmış gibi görülmektedir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 538.

saldırı karşısında daha fazla direnemeyerek geri çekilen Âdil Han,¹²¹⁷ Vicayanagar ordusunun üzerine yürütmesine sebep olan Kāsım Berid'den intikamını almak için Bîder'e ilerledi. Durumu haber alan Kāsım Berid, Sultan'ın aracılığıyla Goa'ya ilaveten Konkan Valisi Bahadır Gîlânî'nin idaresi altında olan toprakların kendisinin hakimiyeti altına girmesine yardım edeceğini vaat ettiği Melik Nizâmü'l-Mülk Ahmed'e ittifak teklifinde bulundu. Melik Ahmed'in destek için ordusunun başında gelmesiyle birlikte taraflar savaş alanında karşı karşıya geldi. Sultan'ın ordusunda merkez; Mahmûd Şah ve Kāsım Berid'in idaresindeyken sol kanat; Hâce Cihân Fahrü'l-Mülk'ün, sağ kanat; Nizâmü'l-Mülk Melik Ahmed'in komutasındaydı. Ancak bu kalabalık ordu karşısında cesurca mücadelesini sürdüren Yûsuf Âdil, nihayetinde Sultan'ın ordusunu mağlup etmeyi başardı. Yenilginin ardından Kāsım Berid Bîder'e dönerken, Melik Nizâmü'l-Mülk Ahmed ve Yûsuf Âdil gerçekleştirdikleri görüşmenin ardından mücadeleye son vererek bölgelerine ilerledi.¹²¹⁸ Zafer ile Bîcâpûr'a dönen Yûsuf Âdil, kısa süre sonra Vicayanagar'dan mağlubiyetinin intikamını almak için Doab seferine çıktı. 1 Recep 898 (18 Nisan 1492) de Vicayanagar ve Yûsuf Âdil'in birlikleri arasında gerçekleşen mücadele, Raichur ve Mudgal'in Yûsuf Âdil tarafından fethedilmesiyle son buldu.¹²¹⁹

3.6.2.9. Konkan Valisi Bahadır Gîlânî İsyanı

874¹²²⁰ (1469) de çıktığı Konkan seferi ile batı kıyılarında Behmenî hakimiyetini tesis etmeyi başaran Mahmûd Gâvân, hem Sangamesvar Racası'na destek verdiğini düşündüğü Vicayanagar'ı cezalandırmak hem de Müslümanların katledildiği liman şehirlerinden biri olan Goa'yı hakimiyet altına alarak bu zulme son vermek için Goa seferine çıkmış ve 20 Şaban 876 (1 Şubat 1472) de burayı fethetmişti.¹²²¹ Nizâmüddîn Gîlânî'yi¹²²² bölgenin idaresi ile vazifelendiren Mahmûd Gâvân, daha sonra Bîder'e dönmüş ve Gîlânî, 896¹²²³ (1491) yılındaki ölümüne değin bu vazifesini sürdürmüştü.

¹²¹⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 537-358.

¹²¹⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 538; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 441.

¹²¹⁹ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 372. Ayrıca Sherwani, zafer sonrası Yûsuf Âdil tarafında Mahmûd Şah'a gönderilen hediyelerden yola çıkarak, Raichur ve Mudgal'in, Sultan adına geri alınmış olmasına dikkat çeker. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 372.

¹²²⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 483.

¹²²¹ Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzü'l-inşâ*, 157-165; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 485; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 315-316.

¹²²² Hâce-i Cihân Kişvâr Han “جهانی خواجہ خان کشور” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 147.

¹²²³ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 56; İng. çeviri, 117.

Ölümü, Goa kûtvâli Bahadır Gîlânî'ye uzun zamandır beklediği fırsatı sundu ve Dabhol'a kadar tüm sahil şeridini, Kolhapur, Panhala, Kolhar, Miraj, Belgaum'u ve çok sayıda kaleyi ele geçiren Gîlânî, batı kıyısında bağımsız bir beylik kurmak için isyan hareketi başlattı. Kısa sürede gücünü ve destekçilerini artırarak Maharaştra bölgelerine ve dahi Gucerât Sultanı I. Ahmed döneminden beri Gucerât Sultanlığı'nın hakimiyeti altında olan Mahim'e kadar ilerledi.¹²²⁴ Bahadır Gîlânî'nin bunlarla yetinmeyerek Yakut Habeşî idaresinde olan 200 gemilik donanmayı Mahim'e gönderdiğini haber alan Gucerât Sultanı Mahmûd Şah, Melik Kıvâmü'l-Mülk'ü elli bin¹²²⁵ kişilik kalabalık bir ordu ile üzerine gönderdi.¹²²⁶ Ancak uzun zamandır dostane münasebetler sürdürülen Behmenî topraklarına saldırmadan ilerlemenin mümkün olmadığı bilen Mahmûd Şah, kısa süre sonra Melik Kıvâmü'l-Mülk'ü geri çağırarak 899¹²²⁷ (1494) de Haşim Tebrizî'yi durumu bildiren bir mektup¹²²⁸ ile Behmenî Sultanı Mahmûd Şah'ın huzuruna gönderdi. Mektupta, Behmenî Devleti'nin asi bir emîrinin Gucerât topraklarında karışıklığa neden olduğu, korsanlık faaliyetleri yürüterek Gucerât Sultanlığı'na ait çok sayıda gemiye el

¹²²⁴ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 147; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 127; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 372. Ayrıca Tabataba Gucerât Sultanı Mahmûd Şah'ın bu esnada Bahadır Gîlânî'ye ele geçirdiği Gucerât gemilerini ve yağmaladığı malları iade etmesini bildiren bir ferman gönderdiğini, ancak Gîlânî'nin bu emre itaat etmeyerek ağır hakaretler içeren bir cevap gönderdiğini ve faaliyetlerini sürdürdüğünü kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 147; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 127.

¹²²⁵ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 57; İng. çeviri, 117.

¹²²⁶ Ancak Tabataba fermanına karşılık alamayan Gucerât Sultanı Mahmûd Şah'ın doğrudan Behmenî Sultanı Mahmûd Şah'a elçi gönderdiğini kaydeder ve Melik Kıvâmü'l-Mülk'ün Bahadır Gîlânî'nin üzerine gönderilmesinden söz etmez. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 147; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 127. Herevî ise bir rivayete göre Bahadır Gîlânî'nin saldırılarından haberdar olan Gucerât Sultanı Mahmûd Şah'ın üzerine Safdâr Han (خان صفر) ve Kemâl Han'ı (خان کمال) gönderdiğini, ancak gemilerinin bir fırtınaya yakalandığını, bu esna da Bahadır Gîlânî'nin sadakatini sunmak için huzurlarına varmak istediğini bildirdiği, daha sonra ihanet ederek mücadeleye tutuştuklarını, yaşanan çarpışmada yara alan Safdâr Han ve Kemâl Han'ın Gîlânî'nin eline düştüğünü ve onları Dabhol'a gönderdiğini aktarır. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 56-57; İng. çeviri, 117.

¹²²⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 539.

¹²²⁸ "Hanedanlarımız arasında uzun zamandan beri güçlü bir dostluk var dahası atalarımız arasında var olan dostluk miras yoluyla onların soyuna geçti. Şu anda Kışvar Han'ın yerine oturan ve itaat ve boyun eğme kapılarını kendi yüzüne kapatan Hâce-i Cihân Kışvar Han'ın hizmetkarı Bahâdur Gîlânî, Dabhol (دابول), Goa (گوہ), Barboli (بربولی), Satara (ستاره) ve Panala (پناله)'dan Miraj (مرچ) ve Jamkhandi (جمنڈی جام)'ye kadar Dekken Sultanlığı'nın kıyılarındaki tüm şehirlerini ve kalelerini ele geçirdi. Küstahlığı yüzünden isyan bayrağını çekti ve çeşitli mallar, mücevherler, kumaşlar ve iyi yetiştirilmiş atlarla yüklü yirmi gemiyi zorla ele geçirdi ve tüccarları esir aldı. Bu da yetmezmiş gibi Mahim limanına zalim askerleriyle dolu 200 gemi ve gürâb (غراب) (bir tür savaş gemisi) gönderdi, orayı yerle bir etti, birkaç Kur'an ve mescidi yaktı, ülkenin tüccarlarının çoğunu denize attı ve o sırada limanda bulunan iki Gucerât emirini esir alarak yanında götürdü. Olanları işittiğimde kendisine bir ferman yazıp gönderdim. O ise son derece isyankâr bir cevap gönderdi. Sultan'ın sarayının hizmetkârlarından biri olması sebebiyle haberdar etmek lüzum etti. Bu asi isyancıyı uzaklaştırabilmeniz için isyanının detaylarını duymanız gerekli görünüyordu, onun alt edilmesi, hem dini hem de dünyevi nedenlerden dolayı mutlak bir zorunluluktur. Eğer onu bastırmayı üstlenmezseniz, o zaman bana izin verin ve onu kendim cezalandırayım." Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 147-148; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 127-128.

koyduğu, Mahim'e yaptığı saldırıda şehri harabeye çevirip çok sayıda masumun canına kıydığı, denizden saldırı düzenlemenin mümkün olmaması sebebiyle karadan yapılması planlanan saldırının Behmenî sınırına girmeden mümkün olmadığı, aradaki dostane münasebetler göz önünde bulundurularak böyle bir saldırıdan vazgeçilerek elçi aracılığıyla Mahmûd Şah'ı durumdan haberdar etmeye karar verildiği ve bu asi emîrin işinin onun tarafından bitirilmesi gerektiği bildiriliyordu.¹²²⁹ Gelen mektup üzerine Mahmûd Şah, Bahadır Gîlânî'ye evvela öğüt ve nasihat veren bir ferman gönderilmesini, ancak muhalefet ve isyanda ısrar ederse öldürülmesini emretti. Ancak Bahadır Gîlânî, Gucerât Sultanı Mahmûd Şah ve tüccarlarına ait tüm malları, gemileri ve esirleri teslim etmesinin bildirildiği fermanın kendisine ulaştırmasına dahi müsaade etmedi.¹²³⁰ Bunun üzerine Abdul Melik Şüsterî'ye, Yûsuf Âdil ile birleşerek Bahadır Gîlânî'nin üzerine yürümesi emredildi.¹²³¹

Merkezden gelen emir ile Kemal Han Dekkenî'yi Bahadır Gîlânî ile mücadele için öncü birliklerle gönderen Yûsuf Âdil, Gîlânî'nin Jamakhandi'yi boşaltarak Belgaum'a çekilmesini sağladıktan sonra burayı kuşatma altına alıp kısa süre içerisinde ele geçirdi. Bu arada Mahmûd Şah, Nizâmü'l-Mülk Melik Ahmed ve Berâr Tarafdârı Fethullâh İmâdü'l-Mülk tarafından destek için gönderilen kuvvetler ile Yûsuf Âdil'in birliklerine katıldı. Yûsuf Âdil tarafından saygı ve hürmet ile karşılanan Sultan, kendisine sunulan çok sayıda kıymetli hediyein Kâsım Berid'in eline geçmesini engellemek için kendisi adına saklanmasını istedi.¹²³² Ardından mücadeleye başlamadan evvel Bahadır Gîlânî'ye son bir çağrıda bulunularak esir ettiği, Kemâl Han ve Safdâr Han'ı, ele geçirdiği Gucerât gemileriyle birlikte geri göndermesi emredildi. Müsbet yanıt alınamaması üzerine daha

¹²²⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 147-148; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 127-128; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 539; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 57-58; İng. çeviri, 118-119.

¹²³⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 148; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 128-129; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 58; İng. çeviri, 119.

Ayrıca Gucerât Sultanı Mahmûd Şah'a isyanın Sultan Mahmûd Şah tarafından bastırılacağını ve kıymetli Gucerât Sultanı'nın sefere çıkma zahmetine girmesine gerek olmadığını bildiren bir mektup, kıymetli hediyeler ile birlikte elçi aracılığıyla Gucerât'a gönderildi. Mektubun muhtevası için bkz. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 148-149; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 129.

¹²³¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 539. Ancak Tabataba tüm eyalet valilerine Bahadır Gîlânî üzerine yapılacak sefere katılmalarının bildirildiğini ve Sultan'ın destek için gelen birliklerin başında bizzat sefere çıktığını kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 149; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 129-130.

¹²³² Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*,

evvel Telingana tarafdârlığına atanan Kutbü'l-Mülk Dekkenî, Gîlânî'nin üzerine gönderildi. Ancak Dekkenî kısa bir mücadelenin ardından öldürüldü.¹²³³

Kutbü'l-Mülk Dekkenî'nin ölümünün ardından Kutbü'l-Mülk¹²³⁴ ünvanı verilerek Batı Telingana Tarafdârlığı'na getirilen Sultan Kulı Hemedanî¹²³⁵ Bahadır Gîlânî'nin üzerine gönderildi. Sultan Kulı tarafından başarı ile sürdürülen mücadele, Mahmûd Şah tarafından nihayete erdirildi ve daha fazla direnemeyen Bahadır Gîlânî, silahları bırakması karşılığında canının bağışlanmasını talep ettiği mesajı Hâce Nimetullâh Tebrizî¹²³⁶ ile 27 Recep 899¹²³⁷ (3 Mayıs 1494) de Sultan'a iletti.¹²³⁸ Merhametle muamele eden Mahmûd Şah,¹²³⁹ Gucerât Sultanı'na ait malları iade etmesi, her yıl Behmenî Devleti'ne düzenli vergi göndermesi, Sultan'a sadakatle bağlılığını sürdüreceğini taahhüt etmesi karşılığında canının bağışlanacağını bildirdi.¹²⁴⁰ Ancak gaflete kapılan Bahadır Gîlânî, Sultan'ın ordusunun zayıflığı sebebiyle böyle bir teklifte bulunduğunu düşünerek isyanını sürdürmeye karar verdi.¹²⁴¹ Durumdan haberdar olun Sultan, Miraj'dan¹²⁴² hareketle önce Kolhar'ı ele geçirdi ardından Gîlânî'nin Dabhol'daki

¹²³³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 540; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 372-374.

¹²³⁴ “الملک قطب” Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 150.

¹²³⁵ “...Hâvâs Han ünvanlı Sultan Kulı Hemedanî... (بود مخاطب خان خواص بخطاب که همدانی قلی سلطان ملک)” Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 150.

¹²³⁶ Hâce Hâce Nimetullâh Tebrizî (تبریزی الله نعت خواجه) Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 59. Nimetullâh Yezdî (یزدی الله نعمت خواجه) Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 150. Hâce Nimetullâh Gîlânî. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 541.

¹²³⁷ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 59; İng. çeviri, 121.

¹²³⁸ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 150-151; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 130-132; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 539-541; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 374-375.

¹²³⁹ Herevî bu esnada Sultan'ın Ahmed adını verdiği oğlunun dünyaya gelmesinin verdiği sevinç ile Bahadır Gîlânî'ye merhamet ettiğini kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 59; İng. çeviri, 121-122; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 374-375.

¹²⁴⁰ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 151; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 132. Ancak Herevî, Sultan'ın bütün silahlarını bırakarak yalnızca iki fil ve belirlenen miktarda savaş tazminatını hazineye göndermesi halinde canının bağışlanması ile birlikte kendisinden alınan tüm kale ve şehirlerin geri verileceğini bildirdiğini kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 59-60; İng. çeviri, 122; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 375.

¹²⁴¹ Öyle ki Firişte o yıl içinde Bîder'de bir sonraki yıl ise Gucerât'da adına hutbe okutacağını ilan ettiğini bildirir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 541-542.

¹²⁴² Tabataba Kutbü'l-Mülk Bahadır Gîlânî üzerine gönderilirken Mahmûd Şah'ın, Nizâmü'l Mülk Ahmed tarafından destek için gönderilen Zârifü'l-Mülk Afgan (افغان الملک ظریف), Fethullâh İmâdü'l-Mülk tarafından iki bin asker ile gönderilen Deryâ Han (خان دریا), Yûsuf Âdil Han ve çok sayıda Türk, Habeşî, Dekkenî emir ve komutan ile Miraj Valisi Bunah (بونه)'ın üzerine yürüdüğünü, uzun kuşatmanın ardından oğlu öldürülen Bunah'ın af dilemesi ve canının bağışlanması karşılığında savaş tazminatı, kıymetli Arap atları ve filler taktim etmesi üzerine kaleden çıkmalarına müsaade edildiğini ve böylece kelenin Behmenî birlikleri tarafından fethedildiğini kaydeder. Ardından bu kalede bulunan Bahadır Gîlânî'nin adamları Sultan'ın ordusuna katılma yahut Bahadır Gîlânî'nin yanına dönme konusunda özgür bırakıldı. Sultan'ın

komutanını itaat altına alarak Kolhapur'a ilerledi. Bu esnada Bahadır Gîlânî'nin Panhala'ya¹²⁴³ doğru ilerlediğini haber alarak yönünü Panhala'ya çevirdi. İkili mücadeleye başlamadan evvel ordusundaki çok sayıda askerin Mahmûd Şah'ın tarafına geçtiğini gören Bahadır Gîlânî hızla geri çekildi. Bu durumda barış talep etmekten başka çaresi kalmayan Gîlânî, başta Kâsım Berid olmak üzere diğer komutanların mührünü taşıyan bir ferman göndermesi¹²⁴⁴ halinde silahlarını bırakarak huzuruna varacağını bildirdiği bir mesajı Hâce Nimetullâh Tebrizî aracılığıyla Sultan'a iletti.¹²⁴⁵ Ancak Mahmûd Şah'ın korsanlık faaliyetlerinden elde ettiği tüm geliri Gucerât Sultanı'na göndermesi şartıyla bağışlanacağını bildirmesi, Gîlânî'nin de yeni şartlar öne sürmesine sebep oldu. Buna göre Sultan Miraj'a çekilecek ve Fahrü'l-Mülk Panhala'yı boşaltacaktı. Esas niyetinin Bahadır Gîlânî'yi itaat altına almak olduğu açıkça görülen Sultan, önce Kutbü'l-Mülk Sultan Kulu'yi, ardından Mâhdum-i Âzâm, Sâdr-ı Cihân ve Kadı Zeyneddîn Hasan'ı yanına göndererek isyandan vazgeçmesini sağlamaya çalıştı. Ancak bir sonuç alınamaması üzerine Fahrü'l-Mülk, Bahadır Gîlânî'nin Panhala'ya girmesini engellemekle vazifelendirdi. Nihayetinde iki bin atlı, on beş bin yaya toplam on yedi bin asker ile ilerleyişini sürdüren Gîlânî ve Fahrü'l-Mülk arasında 5 Safer 900¹²⁴⁶ (5 Kasım 1494) de yapılan mücadele, Bahadır Gîlânî'nin öldürülmesi ile son buldu.¹²⁴⁷ Fahrü'l-Mülk idaresindeki ordunun zafer haberini alan Sultan, Panhala'ya ilerleyerek kan

ordusuna katılanlar mükâfatlandırılırken, Gîlânî'nin yanına dönmek isteyenlere atları ve silahları verilerek özgür bırakıldı. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 150; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 130-131. Herevî ise Miraj'a yürümeden evvel Bahadır Gîlânî'nin bulunduğu Burkal'e ilerlediğini ancak Sultan'ın yaklaşmakta olduğunu haber alan Bahadır'ın bölgeden ayrılarak Miraj'a çekildiğini ve buranın racasının huzuruna vararak Mahmûd Şah'a sadakatini sunduğunu bildirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 58; İng. çeviri, 120. Ancak Bahadır Han'ın adamlarından dileyenlerin yanına gitmekte özgür bırakıldıkları hususu Herevî tarafından da doğrulanmaktadır. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 59; İng. çeviri, 121.

¹²⁴³ “پناله قلعه” Panala Kalesi. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 152. “پناله قلعه” Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 1244 Bu husus esasen artık Mahmûd Şah'ın otoritesini neredeyse tamamen kaybettiğini ve Bîder'de hakim gücün Kâsım Han olduğunu göstermektedir.

¹²⁴⁵ Herevî talep ettiği fermanın Mahmûd Şah tarafından gönderildiğini ancak Bahadır Han'ın vazgeçerek yeniden isyanını sürdürdüğünü kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 61; İng. çeviri, 123-124.

¹²⁴⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 152; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 133.

¹²⁴⁷ Ancak Tabataba, Fahrü'l-Mülk'ün en büyük oğlu Ratah Han (خان رتن) tarafından öldürüldüğünü kaydeder. Ayrıca başını keserek Mahmûd Şah'a gönderdiğini ancak bunu üzüntü ve pişmanlıkla karşılayan Sultan'ın keşke canlı yakalansaydı da suçlarını affedip topraklarını ona geri verseydim. Bu kadar cesur bir adama yazık oldu dediğini kaydeder. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 151-152; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 133. Herevî ise savaş esnasında isabet eden bir okla yaralanan Bahadır Han'ın Zeyn Han (خان زين) tarafından atından indirilerek başının kesildiğini kaydeder. Ayrıca Sultan'ın huzuruna varan Fahrü'l-Mülk'ün memnuniyetle karşılandığını ve Hâce Cihân ünvanına ilaveten bir şeref cübbesi, mücevherlerle bezeli bir kemer, bir Arap atı ve bir fil ile mükâfatlandırıldığını bildirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 62; İng. çeviri, 125-126.

dökmeden burayı fethetti. Birkaç gün Dabhol'da kaldıktan sonra Bahadır Gîlânî'nin câgîrlerini soylular arasında paylaştıran¹²⁴⁸ Mahmûd Şah, başkente döndüğünde bu uzun soluklu isyanın nihayet bulmasından memnuniyet duyan tebaa tarafından sevinç gösterileriyle karşılandı. Şeref cübbeleri ve çeşitli hediyelerle mükâfatlandırılan emir ve komutanların kendi bölgelerine dönmelerine müsaade edildi. Bahadır Gîlânî tarafından batırılan gemilerinin tanzimi için 20 gemiyle birlikte çok sayıda kıymetli hediye Gucerât Sultanı Mahmûd Şah'a ulaştırılmak üzere gönderildi.¹²⁴⁹ Ayrıca daha evvel Bahadır Gîlânî tarafından esir edilen Safdâr Han ve Kemâl Han başta olmak üzere Gucerât Sultanı Mahmûd Şah'ın tüm emîr ve komutanlarına ihsan ve ikramlarda bulunulup Gucerât'a dönmelerine müsaade edildi.¹²⁵⁰

3.6.2.10. Hanedanlıkların İktidar Mücadelesi

Hakim oldukları bölgelerde bağımsızlıklarını ilan eden Yusuf Âdil, Melik Ahmed Nizâmü'l-Mülk Bahrî, İmâdü'l-Mülk ve dahi Kâsım Han'ın *Şah* ve *Sultan* gibi ünvanları resmi olarak kullanmaması, Mahmûd Şah'a olan sadakatini sürdürmesi, hiçbirinin Sultan'ı tahttan indirerek Dekken'e tamamen hakim olmaya cesaret etmemiş olması oldukça dikkat çekici bir husustur. Söz konusu tarafdâr ve komutanların her birinin birbirine denk güçte olması, diğerini bertaraf ederek Dekken bölgesinin hakim gücü olmasını engellerken, Sultan'ın talep ettiği durumlarda bizzat yahut gönderdikleri askerler aracılığıyla aynı safta yer almış olmaları, emsal niteliğindeki hususlardan biridir. Nitekim Melik Eşref isyanında¹²⁵¹ Mahmûd Şah'ın emri ile Melik Ahmed Nizâmü'l-Mülk Bahrî'nin Devletâbâd'a ilerleyerek bölgede yeniden Behmenî hakimiyetini tesis etmesi, Behmenî Devleti'nde yaşanan iç karışıklıkları fırsat bilerek 901¹²⁵² (1496) de

¹²⁴⁸ Herevî Bahadır Gîlânî'nin tüm mülklerinin idaresinin Aynü'l-Mülk'e (الملک عين) verildiğini kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 62; İng. çeviri, 126.

¹²⁴⁹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 152; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 133-134; Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 541-544; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 59-63; İng. çeviri, 122-127; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 441; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 376.

¹²⁵⁰ Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 63; İng. çeviri, 127.

¹²⁵¹ İsyân hakkında bilgi için bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 544-545; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 376.

¹²⁵² Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 544. Ancak hem Tabataba hem de Herevî bu olayı kronolojik olarak Bahadır Gîlânî isyanının öncesine yerleştirir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 144-147; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 124-126; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 55-56; İng. çeviri, 115-116.

bağımsızlığını ilan eden Gülberge, Sagar, Aland ve Gangavati câgîrdarı Dastûr Dinar'ın¹²⁵³ isyanının Sultan'ın yanında yer alan Yûsuf Âdil ve Kutbû'l-Mülk'ün desteği ile bastırılması bunun en somut delillerindendir. Ancak Sultan'ın saltanatının önündeki engelleri beraber kaldıran bu zatların, aralarından birinin daha fazla toprak yahut güç elde etmesi, Sultan nezdinde itibar görmesi durumunda gücünü kırmak için onun üzerine yürümüş olmaları belki de Mahmûd Şah dönemindeki siyasî vaziyetin en temel özeti'dir. Nitekim bu başlık altında sıklıkla bu hususa tanıklık edilecektir.

903¹²⁵⁴ (1497) ün ilk aylarında Kādîlkudât Abdû's-Sâmed tarafından Gülberge'de Mahmûd Şah'ın henüz 4¹²⁵⁵ yaşında olan oğlu Ahmed Han ile Yûsuf Âdil'in henüz 3 yaşında olan kızı Bibi Sitti'nin nişan töreni yapıldı. Düğünün 6 sene sonra yapılması kararlaştırılırken tören esnasında orada bulunan ve Yûsuf Âdil ile husumetli olduğu bilinen Kâsım Han, Yûsuf Âdil'in gücünü artıracığını düşündüğü bu durumdan memnun değildi. Nitekim aralarında yaşanan husumetler kısa süre sonra hakimiyet alanını Bîder ile sınır hale getirmek isteyen Yûsuf Âdil'in Gülberge, Aland ve Gangavati'yi talep etmesine sebep oldu. Ancak 901 (1496) yılındaki isyanı sonrası Gülberge ve Aland Sultan tarafından câgîr olarak Dastûr Dinar'a verilmişti. Kutbû'l-Mülk Sultan Kulı Hemedanî ile birlikte Dastûr Dinar'ın üzerine yürüyen Yûsuf Âdil,¹²⁵⁶ bu sayede saygınlığını ve gücünü daha da artırdı.¹²⁵⁷ Mücadele esnasında yanında bulunan emîrlere ise galibiyetten

¹²⁵³ Tabataba'nın aktardığına göre Mahmûd Şah, Kâsım Berid, Melik Ahmed ittifakının Kâsım Berid'in idareden uzaklaştırılmasını isteyen muhalif grup ile Deoni'de yapılan ve Yûsuf Âdil Han önderliğindeki muhalif grubun galibiyeti ile sonuçlanan mücadelenin ardından Dastûr Dinar'ın isyan haberi geldi. Mahmûd Şah, Yusuf Âdil Han, Kâsım Han, Fahrû'l-Mülk, Hoşkâdâm Han ve Cihângir Han'ın da aralarında bulunduğu kalabalık bir ordu ile üzerine yürüdü. Çok sayıda asinin öldürüldüğü mücadele de Dastûr Dinar, Yûsuf Âdil tarafından esir alındı. Ancak Yûsuf Âdil'in ricası üzerine canını bağışlayan Sultan, tüm mülklerini kendisine iade etti. Ardından Gülberge ve Sagar'a ilerleyen Sultan, burada tebaaya yapılan zulme son verdi ve Sagar Kalesi'ni fethetti. Daha sonra başkent Bîder'e döndü. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 144-147; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 124-126. Tabataba tarafından aktarılan bu olay örgüsü Herevî tarafından da kısmi değişikliklerle aktarılmakla birlikte Herevî, Dastûrû'l-Mülk (الملک دستور) olarak adlandırdığı Dastûr Dinar üzerine sefer düzenlenmesinin esas nedeninin Yûsuf Âdil'in huzuruna varan habercinin daha evvel Mahmûd Şah'a yapılan suikast girişiminin Dastûr Dinar tarafından düzenlendiğini bildirmesiydi. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 55-56; İng. çeviri, 115-116.

¹²⁵⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 545.

¹²⁵⁵ Ancak Firişte Ahmed Han'ın bu esna da 14 yaşında olduğunu bildirir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 545. Ancak 12 yaşında tahta oturduğu bildirilen Sultan'ın bu esnada 28 yaşında olduğu düşünülürse bu pek mümkün görünmüyor. Nitekim kaynaklar Ahmed Han'ın Bahadır Gîlânî üzerine yapılan sefer esnasında doğduğunu bildirir ki bu da nişan esnasında 4 yaşında olduğunu doğrular.

¹²⁵⁶ Meclis-i Râfî' Âdil Han "خان عادل رفیع مجلس" Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 145.

¹²⁵⁷ Firişte Âdil Han'ın artan gücü karşısında Sultan'ın onun yanında tahta oturmayı dahi reddettiğini bildirir. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 546.

paylarına düşeni almış olmanın verdiği memnuniyet ile bölgelerine döndüler. Ancak kısa süre sonra Bîcâpûr'a dönmesi Kâsım Berid'in yeniden aleyhine faaliyetler sürdürmesine ve Yûsuf Âdil'in 904¹²⁵⁸ (1498)'de yeniden Dastûr Dinar'ın üzerine yürümesine sebep oldu. Yûsuf'un ordusu karşısında daha fazla direnemeyen Dinar, Melik Ahmed Nizâmü'l-Mülk Bahrî'nin yanına sığındı. Yönünü Gülberge'den Bîder'e çeviren Yûsuf Âdil, Sultan'a Nizâmü'l-Mülk'ün bir asiye muhafaza ettiğini bildirirse de amacına ulaşamadı. Nizâmü'l-Mülk'ün söz konusu toprakların, Sultan tarafından Dastûr Dinar'a câgîr olarak verildiğini bu sebeple Yûsuf Âdil'in bu topraklar üzerinde hak iddia etmekten vazgeçmesini bildirmesi Sultan'ın desteğini alamayan Yûsuf Âdil'in Bîcâpûr'a dönmesine sebep oldu.¹²⁵⁹

Telingana tarafdârı Kutbü'l-Mülk Dekkenî'nin Bahadır Gîlânî isyanında öldürülmesi üzerine Batı Telingana tarafdârlığına getirilen Sultan Kulı Hemedanî'nin söz konusu isyan ve sonrasında yapılan mücadelelerde gösterdiği cesaret ve yararlılıktan etkilenen Sultan, 903 (1498)'de Telingana'nın tamamını ve Gûlkünde (Golkonda)'yi onun idaresi altına verdi. Buna ilaveten *Emîrû'l-Ümerâ* ünvanı ile itibarını artırması başta Kâsım Berid, olmak üzere diğer komutan ve emîrlerin tepkisini çekti. Kâsım Berid'in öfkesini yatıştırmak isteyen Sultan, câgîrlerini artırdıysa da bu Kâsım Berid'in düşmanlarının aleyhine sürdürdüğü faaliyetleri artırmasına ve Sultan'ı kendisine karşı bir ayaklanma başlatacağına inandırılmalarına sebep oldu. Yûsuf Âdil ve Kutbü'l-Mülk Sultan Kulı'yi yanına alan Mahmûd Şah, Zilhicce 903 (Ağustos 1494) de Kâsım Berid'in câgirini kuşatma altına aldı. Ancak Sultan'ın ordusundan kalabalık bir grubun karşı tarafa geçmesi, mücadelenin son bulmasına ve Yûsuf Âdil ile Kutbü'l-Mülk Sultan Kulı'nin bölgelerine dönmesine sebep oldu. Bu esna da Kâsım Berid'in Sultan'ın yanına gelerek saygısını sunması üzerine birlikte Bîder'e döndüler. Ancak söz konusu tüm bu isimlerin Sultan üzerinde otorite kurmaya çalışması sık sık savaş meydanında karşı karşıya gelmelerine sebebiyet vermekteydi. Nihayetinde bu duruma bir son vermek isteyen Melik Ahmed Nizâmü'l-Mülk Bahrî, Kâsım Berid ve Yûsuf Âdil Han arasında bir anlaşmaya varıldı ve 3 komutanında Sultan'ı yalnız bırakmasına ve yılda sadece bir kez saygılarını sunmak üzere huzuruna varmasına karar verildi.¹²⁶⁰

¹²⁵⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 546.

¹²⁵⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 544-547; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 377-378.

¹²⁶⁰ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 378-379.

3.6.3. Orissa ve Vicayanagar ile Münasebetler

III. Muhammed Şah, Kondavidu halkının Vicayanagar'ın desteği ile isyan ettiğini haber alması üzerine Ramazan 885 (Kasım 1480) de Kondavidu seferine çıkmıştı. Ancak Kondavidu Kalesi önüne ordugahını kurduğunu gören tebaanın idarecilerin zalimane yönetiminin onları isyana sürüklediğini izah eden bir mektup göndermesi üzerine güneydoğuya çekilen Vicayanagar komutanı Narasimha'nın üzerine yürümüş, daha fazla karşı koyamayan Narasimha'nın af dilemesi üzerine canını bağışlamıştı.¹²⁶¹ III. Muhammed Şah karşısında aldığı yenilgi ile ülkesine dönen Saluva Narasimha, Vicayanagar'da yaşanan iç karışıklıkları fırsat bilerek 1485 yılında Raca'yı tahttan indirdi. Behmenî Devleti'nde 1482 yılında yaşanan taht değişikliğinin ardından meydana gelen iç karışıklıkların ve otorite kaybının farkında olan yeni Raca, mağlubiyetinin intikamını almak için oğlu Narasa Nayak ve komutan Ishwara Nayak'ı Telingana sınırındaki Kandukur'un ele geçirilmekle vazifelendirdi. Vicayanagar kesin bir galibiyet elde etmiş olmasına karşın, Behmenî Devleti'ndeki iç karışıklıkları fırsat bilerek Godavari-Raichur Doab'a değin yayılan Orissa Racası III. Purushotam, nedeniyle bu bölgedeki varlığı kalıcı olmadı. Sık sık Vijyanagar'a sefer düzenleyen Purushotam'ın çok sayıda ganimet ile ülkesine döndüğü anlaşılmaktadır.¹²⁶²

903 (1498)'de Telingana'nın tamamı ve Gûlkünde (Golkonda)'nin idaresi ile sorumlu tutulan Sultan Kuli Hemedanî, Varangal, Devarakonda, Kovilkonda ve Rachakonda gibi bölgelerden Orissa'nın uzaklaştırılmasını ve Telingana'da yeniden Behmenî hakimiyetinin tesis edilmesini sağladı. Uzun müddet sadece bölgesel küçük isyanların meydana geldiği Telingana'da, 1504 yılı geldiğinde yerel bir şef olan Şitah Han'ın Orissası Racası ile ittifak yaparak Varangal'i ele geçirmesi, yeniden Behmenî-Orissa mücadelesi yaşanmasına sebep oldu. Nihayetinde yapılan anlaşmaya göre Godavari Behmenî Devleti ve Orissa Racalığı arasında sınır kabul edildi. Orissa ve Behmenî Devleti arasında sulh sağlanırken, hala kendi iç işleri ile meşgul olan Vicayanagar, zaman zaman Raichur ve Mudgal'a saldırı düzenlemek ile yetinmekte söz konusu topraklar sık sık Vicayanagar ve Behmenî Devleti arasında el

¹²⁶¹ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 125-127; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 110-112; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 330-332.

¹²⁶² Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 379-380.

değiştirmektedir.¹²⁶³ Bu duruma bir son vermek isteyen Mahmûd Şah, 909 (1503) yılında beş bin atlı, yetmiş bin yaya asker ile Raichur ve Mudgal'in fethi için sefere çıktı. Kutbü'l-Mülk Sultan Kulı ve Yûsuf Âdil Han beş bin atlı, bin yaya asker, 500 fil ve Aynü'l-Mülk beş bin atlı beş bin yaya asker, 80 fil ile Sultan'a destek verdi. Böylece barış teklifinde bulunan Raca, Behmenî Devleti'ne savaş tazminatı ödemeyi ve Raichur ile Mudgal'i Yûsuf Âdil'e iade etmeyi kabul etti.¹²⁶⁴

3.6.4. Kāsım Berid'in Ölümü

Vicayanagar ile uzun süredir Raichur ve Mudgal'in hakimiyeti için yapılan mücadele, 909 (1503) yılında gerçekleştirilen sefer sonrası varılan anlaşmanın 1509 yılına kadar söz konusu topraklarda Behmenî üstünlüğünü sağladığı ve bir müddet iki devlet arasındaki mücadeleye son verdiği anlaşılmaktadır. Sefer esnasında başkentte yaşanan çekişme sonucu 1492 yılından beri emîr-i cümle vazifesini yürüten Kāsım Berid'i görevden alarak yerine Hân-ı Cihân'ı atandığı, ancak sefer bitiminde öldürüldüğü ve Kāsım Berid'in eski vazifesine getirildiği görülmektedir. Kāsım Berid'in zorla elde ettiği bu makam, devletin çeşitli bölgelerinde bulunan ve ondan daha fazla güce sahip olan komutan ve tarafdârların ittifak kurarak Yûsuf Âdil Han ve Kutbü'l Mülk önderliğinde Bîder'e yürümelerine sebep oldu. Durumu haber alan Kāsım Berid, Mahmûd Şah ve kalabalık bir ordu ve kendilerine katılan Melik Ahmed'le birlikte savaşın

¹²⁶³ Bu durumda Vicayanagar'ın da iç karışıklık yaşıyor olmasının etkisi olsa da Behmenî Devleti'nin tüm iç karışıklıklara ve otorite kaybına rağmen dış politikada etkili bir siyasî güç ortaya koymayı başardığını göstermektedir. Nitekim yalnızca Behmenî topraklarında hanedanlıklar kuran komutanların değil komşu devletlerinde Mahmûd Şah'ı tahttan indirip devlete tamamen son vermeye cesaret edemediğini göstermektedir.

¹²⁶⁴ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 380-381. Anlaşma 1509 yılında Vicayanagar Racası ilan edilen Krişna Deva Raya'nın hakimiyetine kadar geçerliliğini korudu. Ancak bu tarihten itibaren Raichur ve Mudgal'e Vicayanagar askerleri tarafından yeniden saldırı düzenlenmeye başladı. Üstelik Orissa Racası, Telingana'nın çoğu bölgesini işgal etmiş ve Behmenîler'i bu bölgelerden çekilmeye mecbur bırakmıştı. Ancak 1514 yılında Udayagiri, 1515 yılında Kondavidu'yu ele geçiren Krişna Deva Raya'nın yeni hedefi Orissa Racalığı idi. Kısa sürede ilerleyişini sürdüren Vicayanagar ordusu, hem Behmenîleri hem de Orissa'yı doğu kıyısından çıkardı. 1516 yılında Orissa ve Vicayanagar arasında yapılan anlaşma ile bu durum resmîyet kazandı ve Orissa Vicayanagar üstünlüğünü kabul etti. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 381-382.

Ayrıca Tabataba, 923 (1517)'de tüm hanedanlıkların bir araya gelerek Sultan'ın önderliğinde Vicayanagar'ın daha önce yapılan anlaşmada ödemeyi taahhüt ettiği vergiyi göndermemesi sebebiyle Vicayanagar üzerine son bir sefer düzenlediklerini kaydetse de bu seferin başarılı olmadığı ve dahi yaralanan Sultan'ın Bîder'e döndüğü anlaşılmaktadır. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 158; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, 145-146; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 382.

vuku bulacağı Deoni'ye¹²⁶⁵ doğru ilerledi. Muhallifler Sultan'a, Kāsım Berid'i idareden uzaklaştırması halinde savaşı sonlandırarak sadakatlerini sunacaklarını bildirseler de otoritesini neredeyse tamamen kaybeden Sultan'ın bu taleplerini yerine getirmesi mümkün değildi. Bu sebeple taraflar arasında şiddetli bir çarpışma başladı. Daha fazla direnemeyeceğini anlayan Kāsım Berid, Sultan'ı geride bırakarak başkente döndü. Çıkan arbeye de Sultan'ın atından düştüğünü gören emîrlar, önünde eğilip yeri öperek onu atına bindirip Bîder'e gönderdi. Ardından her biri kendi sorumlu olduğu bölgeye döndü.¹²⁶⁶

903 (1497)'nin ilk aylarında Gülberge'de Mahmûd Şah'ın oğlu Ahmed Han ile Yûsuf Âdil'in kızı Bibi Sitti'nin nişan töreni yapılmış her ikisinde henüz çocuk yaşta olması sebebiyle düğün töreninin 6 sene sonra yapılması kararlaştırılmıştı. 909 (1504) yılı geldiğinde Gülberge'de, hanedanlıkların kurucuları, ileri gelen devlet erkânı, komutanlar ve emîrların de hazır bulunduğ u görkemli bir düğün töreni düzenlendi. Bu esnada Kāsım Berid'in taraftarları ve Yûsuf Âdil Han'ın taraftarları arasında bir çekişme yaşandı ve Aynü'l-Mülk Kāsım Berid'in taraftarları tarafından öldürüldü. Bunun üzerine Sultan'ın yanından ayrılan Kāsım Berid derhal Bîder'e döndüyse de düğün alayı ile dönen Sultan'a tekrar saygısını sunması, yeniden itibar görmesini ve Nâib vasfıyla Bîder'in idaresi ile sorumlu tutulmasını sağladı. Ancak bu durum uzun sürmedi. İyi bir komutan ve devlet adamı kimliğinin yanı sıra hat sanatı ve musikide mahir olduğ u anlaşılan Kāsım Berid, 910¹²⁶⁷ (1505) yılında hayatını kaybetti. Ölümünün ardından yerine *Dekken Tilkisi* adıyla şöhret bulan oğlu Emîr Berid¹²⁶⁸ geçti.¹²⁶⁹ Yaşanılan tüm çekişmelere rağmen öldüğ ü tarihe kadar Sultan'a olan sadakatini sürdürdü, 1492 senesinde bağımsızlığını ilan etmiş olmasına karşın Sultan'ın Dekken için ifade ettiğ i önemi idrak ederek O'nu tahttan indirmeye ve Behmenî Devleti'ne tamamen son vermeye hiçbir zaman cesaret etmedi.

3.6.4. Sultan Şehâbeddin Mahmûd Şah'ın Son Yılları, Ölümü ve Karakteri

¹²⁶⁵ Bîder'in yaklaşık 36 mil kuzeybatısında. Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 403, 26. dipnot.

¹²⁶⁶ Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 142-144; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 123-124; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 368. Ayrıca Tabataba bu mücadelenin Mahmûd Şah'ın ölümünden 1 sene evvel gerçekleştiğini kaydetse de Kāsım Han'ın Sultan'dan evvel öldüğ ü de göz önünde bulundurduğ u vakit bunun pek mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âsir*, 144; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma,âsir*, 124.

¹²⁶⁷ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 547.

¹²⁶⁸ Kāsım Berid'in ölümünün ardından tüm haleflerinin "Berid" i isimlerine ilave ettiğ i görülmektedir.

¹²⁶⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 547. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 382-383.

Yûsuf Âdil, 904 (1498)'de hakimiyet altına almak istediği Gülberge ve Aland'ın câgîrdarı Dastûr Dinar'ın üzerine yürümüş mağlup etmesine karşın Kâsım Berîd ve Nizâmü'l-Mülk Ahmed'in Dinar'ı desteklemesi sebebiyle Sultan'ın emri ile Bîcâpûr'a dönmüştü. En büyük rakiplerinden biri olan Kâsım Berîd'in ölümünü fırsat bilerek 910¹²⁷⁰ (1505) de Dastûr Dinar'ın üzerine yürüdü ve onu öldürerek Gülberge'yi hakimiyet altına aldı. Bu zaferin ardından “Şah” ünvanını kullanmaya başlayan Yûsuf Âdil, Şîî mezhebine uygun şekilde adına hutbe okuttu. Böylece Hindistan'da Şîîliği resmen kabul eden ilk Müslüman hükümdar oldu.¹²⁷¹ Ancak bu başta Mahmûd Şah ve İsmâil Berîd olmak üzere tüm Dekken'in tepkisini çekti. Emîr Berîd, Sultan'ın onayı ile Hüdâvend Han, Kutbü'l-Mülk ve İmâdü'l-Mülk'ü Yûsuf Âdil üzerine düzenlenecek sefer için desteğe çağırdı.¹²⁷² Hüdâvend Han ve İmâdü'l-Mülk mazeret bildirerek katılmasa da Kutbü'l-Mülk Sultan'ın ordusuna katılmak için Bîder'e ilerledi. Bu esna da Emîr Berîd, Nizâmü'l-Mülk Ahmed'den de yardım talep etti. Sultan'ın kalabalık bir ordu ile üzerine yürüdüğünü haber alan Yûsuf Âdil, beş bin seçilmiş atlı ile Berâr'a doğru hareket etti. Ancak İmâdü'l-Mülk'ün kendisine destek vermeye niyeti olmadığını görünce Burhânpûr'a çekildi. Nizâmü'l-Mülk'e haber gönderen İmâdü'l-Mülk, Emîr Berîd'in gayesinin Yûsuf Âdil'i ortadan kaldırarak Sultan üzerindeki etkinliğini artırmak olduğunu ve buna muvaffak olur ise niyetinde kendilerini de ortadan kaldırmak isteyeceğini bildirerek geri çekilmelerini istedi. Böylece Nizâmü'l-Mülk ve Kutbü'l-Mülk Sultan'a dahi haber vermeden bölgelerine geri döndü. Yûsuf Âdil adına Sultan'dan af dileyen İmâdü'l-Mülk, Emîr Berîd'in buna müsaade etmemesi üzerine Yûsuf Âdil ile birleşerek Sultan'ın ordusuna saldırdı. Daha fazla direnemeyen Emîr Berîd, Sultan'ı da yanına alarak Bîder'e döndü.¹²⁷³

Mücadele sonrası kısa aralıklarla yaşanan olaylar, Behmenî Devletinin siyasi gücünü daha fazla kaybetmesine sebebiyet verdi. 914 (1508) de Nizamşâhî Hanedanı

¹²⁷⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 547.

¹²⁷¹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 547; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 442; Merçil, “Âdilşâhîler”, 385.

¹²⁷² “Kral her mektubun kenarına şu dizeleri yazdı: “Zenginliğiyle o kadar gururlandı ki, gözlerindeki güneş ancak bir zerre gibi görünüyor.” Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 574-548.

¹²⁷³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 547-549; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 442.

kurucusu Melik Ahmed Nizâmü'l-Mülk, 916¹²⁷⁴ (1510) yılında Âdilşâhî Hanedanı kurucusu Yûsuf Âdil hayatını kaybetti.¹²⁷⁵ Nizâmü'l-Mülk Ahmed'in yerine henüz 7 yaşında olan oğlu Burhan, Nizâmü'l-Mülk ünvanıyla geçerken,¹²⁷⁶ Yûsuf Âdil'in yerine ise Âdil Han ünvanı verilen 13 yaşındaki oğlu İsmâil geçti.¹²⁷⁷ Söz konusu iki isminde bağımsızlıklarını ilan etmiş olmalarına karşın Sultan'ın emrettiği durumlarda bizzat yahut asker göndererek Behmenî ordusu içerisinde yer aldığını, öldükleri tarihe kadar sadakatlerini sürdürdüklerini ve hiçbir zaman Mahmûd Şah'ı tahttan indirerek Behmenî Devleti'ne son vermek gibi bir girişime kalkışmadıklarını daha önce kaydetmiştik. Babalarının hanedanlıklarını devralan oğulları, aynı zamanda onların bu sorumluluklarını da devraldılar.

Telingana tarafdârı Kutbü'l-Mülk Dekkenî'nin ölümü ile Kutbü'l-Mülk ünvanı verilen ve önce Batı Telingana tarafdârlığına getirilen, ardından Telingana'nın tamamına ilaveten Gûlkünde (Golkonda)'nin idaresi ile sorumlu tutulan Sultan Kulı Hemedanî, 918¹²⁷⁸ (1512) de Doğu Telingana tarafdârlığına tayin edilen ve Türk asıllı olan Kivâmü'l-Mülk'ü yenilgiye uğratarak bağımsızlığını ilan etti ve tarihe Kutubşâhîler olarak geçecek olan hanedanlığın temelini attı. Böylece Behmenî Devleti'nin sınırları üzerinde inşa edilen 5 hanedanlıktan sonuncusu da kurulmuş oldu.¹²⁷⁹

Nizâmü'l-Mülk Ahmed ve Yûsuf Âdil'in ölümü ile daha rahat hareket etmeye başlayan Emîr Berîd, 920¹²⁸⁰ (1514) yılında kalabalık bir ordu ile Âdilşâhî hanedanlığının hakimiyeti altında olan Gülberge'yi ele geçirerek Dastûr Dinar'ın oğlu Cihângir Han'ın

¹²⁷⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 549.

¹²⁷⁵ Sherwani 1510 yılında İmâdşâhî hanedanı kurucusu Fethullâh İmâdü'l-Mülk'ün de öldüğünü bildirir de (Bkz. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 384.) kaynaklardan 1484 yılında öldüğü ve yerine oğlu Alâeddin'in geçtiği anlaşılmaktadır. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, III., 486-487; Ansari, "İmâdşâhîler", 172.

¹²⁷⁶ Sıddıqui, "Nizamşâhîler", 192.

¹²⁷⁷ Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 442; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 384-385.

¹²⁷⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 549; Lane-Poole, *İslam Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, 440.

¹²⁷⁹ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 549; Lane-Poole, *İslam Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, 440; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 436; Enver Konukçu, "Kutubşâhîler", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 500. Hakkında detaylı bilgi için bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, III., 321-484; Haroon Khan Sherwani, *History of the Qutb Shâhî Dynasty*, Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi, 1974; Haroon Khan Sherwani, *Muhammed-Qulı Qutb Shâh*, Asia Publishing House, New Delhi, 1967; Thomas Wolseley Haig, "Kutubşâhîler", *İA*, MEB., İstanbul 1977, VI, 1056-1057; R. M. Eaton, "Kutb Shâhî", *EF²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1986, V, 549-550; Konukçu, "Kutubşâhîler", 500.

¹²⁸⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 549.

idaresine verdi. Ardından Nizâmü'l-Mülk Burhan ve Kutbü'l-Mülk'ten aldığı destek ile Bîcâpûr'a ilerledi. Ancak İsmâil Âdil ile yaptığı mücadeleyi kaybeden Emîr Berîd, Sultan'ı dahi geride bırakarak Bîder'e çekildi. Mücadele esnasında yaralanan Mahmûd Şah, İsmâil Âdil tarafından saraya götürülerek hürmetle ağırlandı. Kısa süre sonra Sultan'ın isteği üzerine kendisine refakat eden İsmâil Âdil'in askerleri ile Bîder'e götürüldü. Sultan'ın bu askerler ile Bîder'e yaklaşmakta olduğunu haber alan Emîr Berîd derhal kaleyi boşalttı. Sultan bu sayede Bîder'de yeniden hakimiyet tesis etse de bu durum uzun soluklu olmadı ve Emîr Berîd'in Bîder'i geri almak için Nizâmü'l-Mülk Burhan ile ittifak kurduğunu öğrenen askerlerin Bîcâpûr'a dönmesi üzerine Emîr Berîd yeniden Bîder'e hakim oldu. Bu durumdan bıkan Sultan, Gâvîl'a kaçarak İmâdü'l-Mülk Alâeddin ile birlikte yeniden Bîder'e yürüdü.¹²⁸¹ Kaleye kapanan Emîr Berîd, bir kez daha yardım için başvurduğu Nizâmü'l-Mülk Burhan'ın gönderdiği askerler ile savaş meydanındaki yerini aldı. Ancak bu esnada Sultan'ın Emîr Berîd'in safında yer aldığını gören İmâdü'l-Mülk korku ile Berâr'a döndü.¹²⁸² Böylece Emîr Berîd zafer elde ederek Mahmûd Şah ile birlikte Bîder'e girdi.¹²⁸³

Hanedanlıkların iktidar mücadelesi sebebiyle ardı ardına yaşanan savaşlardan ve tam bağımsızlığını elde etmek için verdiği mücadelelerden yorulan Mahmûd Şah geri

¹²⁸¹ Herevî Melik Berîd'in (برید ملک) dairesinden çıkmasına dahi müsaade etmediği Sultan'ın bu durumdan bıkararak İmâdü'l-Mülk'e haber gönderdiğini ve onun da Sultan saraydan kaçarak yanına gelmeyi başarabilirse iktidarı geri almasını ve eski ihtişamlı günlerine dönmesini sağlayacağını taahhüt ettiğini bildirir. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 63-64; İng. çeviri, 129-131.

¹²⁸² Firişte ordular savaş için hazırlanırken bu esnada Mahmûd Şah'ın hamamda yıkanmakta olduğunu, bildirerek devam eder: "İmâdü'l-Mülk'ün düşmanın yaklaşmakta olduğunu haber vermek için gönderdiği ulak, Sultan'ın duyabileceği bir şekilde "böyle kritik bir anda zevki ile meşgul olabilen bir Sultan'ın soyluların alay konusu olmasına şaşmamak lazım ." dedi. Bu sözler ile sarsılan ve İmâdü'l-Mülk'ün küstahlığından kaynaklandığını düşünerek öfkelenen Sultan, kısa süre içerisinde saflara katıldı; ama aniden atını mahmuzlayarak dört nala Emîr Berîd'in ordusuna katıldı..." Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 551. Nitekim Firişte'nin aktardığı bu olay Herevî'nin eserinde de yer almaktadır. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 64; İng. çeviri, 131-132.

¹²⁸³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 549-550.

kalan günlerini eğlence meclislerinde geçirdi.¹²⁸⁴ Nihayetinde 4 Zilhicce 924¹²⁸⁵ (7 Aralık 1518) de hayatını kaybetti ve 37 yıl 24 günlük uzun saltanatı son buldu.¹²⁸⁶

3.7. EMÎR BERÎD'İN VESÂYETİ ALTINDA İSMEN SULTANLIK YAPAN HÜKÜMDARLAR (1518-1527)

3.7.1. IV. Ahmed Şah Dönemi (1518-1520)

Şehâbeddin Mahmûd Şah'ın ölümü ile Bîder'de tek hakim güç olan Emîr Berîd, ne kadar güçlü olursa olsun Âdilşâhi Hanedanlığı ve Nizamşâhi Hanedanlığı karşında direnemeyeceğini biliyordu. Üstelik Bîder'de tahta Behmenî soyundan birinin oturmaması, saldırıların hedefi olması anlamına geliyordu. Bu sebeple Mahmûd Şah'ın oğlu¹²⁸⁷ Ahmed Han'ı IV. Ahmed Şah ünvanıyla tahta oturttu. Ancak IV. Ahmed Şah'ın Behmenî Devleti içerisindeki konumu yalnızca sözde sultanlık yaparak Emîr Berîd'i olası saldırılara karşı korumaktı. Esas söz hakkı Mahmûd Şah döneminde olduğu gibi Emîr Berîd'deydi. Sultan ise tüm vaktini dairesinde eğlence ile geçiriyor, huzuruna yalnızca dansçıların ve müzisyenlerin çıkmasına müsaade ediliyordu.¹²⁸⁸

Emîr Berîd bir müddet IV. Ahmed Şah'a sadakat ve bağlılığının sembolü olarak vergi gönderse de kısa süre sonra bundan vazgeçti. Bu sebeple müşkül duruma düşen Sultan, tacının üzerine işlenmiş kıymetli mücevherleri satmaya başladı.¹²⁸⁹ Ancak bunu haber alan Emîr Berîd, bu işe karışan herkesi ağır şekilde cezalandırdı. Sultan, eşi Bibi

¹²⁸⁴ Ancak Tabataba, 923 (1517)'de Vicayanagar'ın daha önce yapılan anlaşmada ödemeyi taahhüt ettiği vergiyi göndermemesi sebebiyle Vicayanagar üzerine son bir sefer düzenlemek isteyen Mahmûd Şah'a düzenlediklerini tüm hanedanlıkların bir araya gelerek Sultan'ın önderliğinde Ahmednagar'dan Nizâmü'l-Mülk Burhan, Bîcâpûr'dan İsmâil Âdil, Golconda'dan Kutbü'l-Mülk ve Berâr'dan İmâdü'l-Mülk Alâeddin'in de katıldığını bildirir. Seferde bir başarı elde edilememiş olmasına karşın tüm bu isimler tarafından hala Sultan'a sadakatle saygı duyulduğunun en somut delillerindendir. Bkz. Tabataba, *Burhân-ı Me'âşir*, 134; King, *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âşir*, 116; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 384-385.

¹²⁸⁵ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 551; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 384-385. Emîn-i Ahmed-î Râzî, 934 yılında öldüğünü bildirdiği Mahmûd Şah'ın saltanatının 37 yıl sürdüğünü kaydeder. Bkz. Emîn-i Ahmed-î Râzî, *Heft İklîm*, 58. Herevî ise 927 (1520/1521) yılında öldüğünü bildirdiği Sultan'ın saltanatının ise 40 yıl 2 ay 3 gün sürdüğünü kaydeder. Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 65; İng. çeviri, 132.

¹²⁸⁶ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 551.

¹²⁸⁷ "شاه محمود بن شاه احمد" Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 65.

¹²⁸⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 553; Bosworth, *Doğuşundan Günümüze İslam Devletleri*, 415; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 414.

¹²⁸⁹ Ferishta mücevherleri ele geçiren kişilerin Vicayanagar'a kaçtığını ve Emîr Berîd'in bu mücevherleri bir daha geri alamadığını kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 553.

Sitti'nin ağabeyi Âdilşâhi Hanedanlığı'nın hükümdarı İsmâil Âdil'den yardım istese de gönderilen kıymetli hediyeler merkeze ulaşınca kadar Sultan 4 Muharrem 927¹²⁹⁰ (15 Aralık 1520) de hayatını kaybetti.¹²⁹¹

3.7.2. Alâeddin Şah Dönemi (1520-1522)

IV. Ahmed Şah'ın ölümünün ardından devlet erkanının tavsiyesi üzerine 2 hafta¹²⁹² boyunca boş bıraktığı Behmenî tahtına oturmayı düşünen Emîr Berîd, buna cesaret edemeyerek ölen Sultan'ın oğlu¹²⁹³ olan Alâeddin Han'ı tahta oturtmaya karar verdi. Yeni Sultan 17 Muharrem 927 (28 Aralık 1520) de tertip edilen sade bir durbarın ardından Alâeddin Şah ünvanıyla tahta oturdu. Ancak bilge ve cesur Alâeddin Şah'ın babası gibi esarete sessiz kalmaya niyeti yoktu. Zevk ve eğlence ile idareden uzak tutulmaya çalışıldığının farkındaydı. Bu sebeple huzuruna çağırttığı Emîr Berîd'e devlet idaresinde etkin olarak yer almak istediğini bildiren Alâeddin Şah, buna olanak tanınmasını yahut Mekke'ye giderek hayatını orada geçirmesini müsaade edilmesini talep etti. Bunun kendisi ve dahi ailesine karşı kurulan bir komplo olduğunu bilecek kadar tecrübeli olan Emîr Berîd, müsaade etmiş gibi görünerek tüm komplocuları ortadan kaldırdı.¹²⁹⁴

Kalkıştığı bu plan sonrası devlet içerisindeki konumu babasının konumunun ötesine geçemeyen Alâeddin Şah, birkaç yıl Emîr Berîd'in vesayeti altında sözde sultanlık

¹²⁹⁰ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 415. Saltanatının 2 yıl sürdüğünü bildiren Firishta 927 yılını vermekle yetinir. Bkz. Firishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 554. Uluğhânî ise Mahmûd Şah'ın 927 yılında öldüğünü ve yerine geçen Ahmed Şah'ın 929 yılında hayatını kaybettiğini kaydeder. Bkz. Uluğhânî, *Zaferû'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 169. Nitekim Herevî de Ahmed Şah'ın ölümü için 929 yılını verir ve saltanatının 2 yıl 1 ay sürdüğünü kaydeder. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 65; İng. çeviri, 133. Nitekim Emîn-i Ahmed-i Râzî de saltanatının 2 yıl 1 ay sürdüğünü bildirir. Bkz. Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklîm*, 59.

¹²⁹¹ Firishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 553-554; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 415.

¹²⁹² Firishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 555.

¹²⁹³ Firishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 555; Bosworth, *Doğuşundan Günümüze İslam Devletleri*, 414; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 415-416. Ancak Herevî Mahmûd Şah'ın oğlu olduğunu bildirir. “شاه محمود بن علاءالدین سلطان” Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 65.

¹²⁹⁴ Firishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 555-556; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 65-66; İng. çeviri, 133; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 415-416. “...kendisini ziyaret ettiğinde Emîr Berîd'i esir almaya karar vererek, dairesinin yakınına bir grup silahlı adam yerleştirdi. Emîr Berîd geleneklere uygun olarak, oğullarıyla birlikte Sultan'ın huzuruna vardı; ancak tam daireye ulaştığı sırada, gizlenen kişilerden biri hapşırınca, tuzağı farketti...” Bkz. Firishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 555-556.

yapmaya devam etti. Nihayetinde 17 Muharrem 929 (5 Mart 1522) tarihinde tahttan indirildi ve kısa soluklu saltanatı son buldu.¹²⁹⁵

3.7.3. Veliyullâh Şah Dönemi (1522-1525)

Alâeddin Şah'ın tahttan indirilmesinin ardından Emîr Berîd, Şehâbeddin Mahmûd Şah'ın oğlu¹²⁹⁶ Veliyullâh'ı Behmenî tahtına oturttu. Selefi Alâeddin'in Emîr Berîd'e komplo düzenleyecek kadar ileri gitmesi, Veliyullâh'ın sıkı kontrol altında tutulmasına ve saraydaki dairesinden dahi çıkmasına müsaade edilmemesine neden oldu. Ancak Emîr Berîd bunun yeterli olmayacağını düşünmüş olmalı ki rahatlıkla girebildiği haremde gördüğü Veliyullâh'ın eşi ile evlenmeye karar verdi. Bu sebeple 1522-1525 yıllarında sözde sultanlık vazifesini sürdüren Veliyullâh zehirlenerek öldürüldü. Ölümünün ardından Emîr Berîd, Sultan'ın dul kalan eşi¹²⁹⁷ ile evlendi.¹²⁹⁸

3.7.4. Kelîmullâh Şah Dönemi (1525-1527)

Zehirlenerek ölen Veliyullah Şah'tan boşalan koltuğa Mahmûd Şah'ın bir diğer oğlu¹²⁹⁹ Kelimullâh oturtuldu.¹³⁰⁰ Ancak bu dönem Hindistan'da güç dengeleri değişmekte Lûdî Hanedallığı'nın¹³⁰¹ (1451-1526) son sultanı İbrâhîm-i Lûdî, Bâbürlülerin

¹²⁹⁵ Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 416. Firişte saltanatının 2 yıl 3 ay sürdüğünü bildirirken (Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 556.) Herevî 1 yıl 11 ay olarak kaydeder. (Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 66; İng. çeviri, 133.)

¹²⁹⁶ “شاه محمود بين الله ولي سلطان” Bkz. Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 66.

Ön Yüz: الفنى القوى الملك المويد بنصر الله

Arka Yüz: البهمنى محمود بن الله ولي السلطان

Ön Yüz: Bi-Nâsriillâhü'l-Muveyyid el-Melikü'l-Kâviyü'l-Fânî

Arka Yüz: el-Sultan Veliyullâh bin Mahmûd Behmenî

Bkz. Speight, “The Coins of the Bahmani Kings of the Deccan”, 302.

¹²⁹⁷ Ancak Sherwani IV. Ahmed'in ölümü ile dul kalan Bibi Sitti ile evlendiğini kaydeder. Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 416.

¹²⁹⁸ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 557; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 66; İng. çeviri, 134; Uluğhânî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, 170; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 416-417.

¹²⁹⁹ “شاه محمود بين الله كليم سلطان” Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 66.

Ön Yüz: الغنى بنصر الله

Arka Yüz: البهمنى السلطان الله كليم

Ön Yüz: el-Müveyyid bi-Nâsriillâhi el-Gânî

Bkz. Speight, “The Coins of the Bahmani Kings of the Deccan”, 305. Ancak, Firişte IV. Ahmed Şah ve Bibi Sitti'nin oğlu olduğunu kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 558.

¹³⁰⁰ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 558; Herevî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, 66; İng. çeviri, 134; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 417.

¹³⁰¹ Hanedan hakkında bilgi almak için bkz. İqtidar Husain Siddiqui, “Lûdîler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 217-218; A. S. Bazmee Ansari, “İbrâhîm-i Lûdî”, *DİA*, Diyanet Vakfı

kurucusu Zahîrûddîn Muhammed Bâbü'r tarafından 8 Receb 932 (20 Nisan 1526) Pânîpet'te mağlup edildi ve hanedanlığa son verildi. Kısa süre içerisinde temeli Behmenî toprakları üzerinde atılan hanedanlıkların kurucuları teker teker 1526-1858 yılları arasında Hindistan'da hüküm sürecek olan Bâbürlülerin kurucusu Zahîrûddîn Muhammed Bâbü'r'ün zaferini kutlamak için elçi gönderiyorlardı.¹³⁰²

Emîr Berîd'in esaretinden kurtulmak isteyen Kelimullâh, Bâbü'r'e haber göndererek kendisini Emîr Berîd'in boyunduruğundan kurtarması halinde Berâr ve Devletâbâd'ı vaat ederek yardım talep etti.¹³⁰³ Ancak Emîr Berîd'in bu talepten haberdar olduğunu öğrenen Sultan, önce Âdilşâhilere ardından Nizamşâhilere sığındı. Bunun Bîder'i tamamen ele geçirmek için iyi bir fırsat olacağını düşünen Burhan Nizamşâh tarafından saygıyla karşılanırsa da kısa süre sonra Ahmednagar'da hayatını kaybeden Kelimullâh'ın naaşı Bîder'e gönderildi. Oğlu İlhamullâh babası ile aynı kaderi paylaşmamak adına kılık değiştirerek Mekke'ye kaçtı ve yaşamının sonuna kadar burada kaldı.¹³⁰⁴ Böylece Tuğluklu hizmetinde emîr-sâde olan Hasan Gangu tarafından Devletâbâd isyanının ardından kurulan ve 180 yıl boyunca Dekken'de varlığını sürdürmeyi başaran Behmenî Devleti, nihayetinde tarihin tozlu sayfalarına karıştı.

Yayınları, İstanbul 2000, XXI, 320; S. M. Imamuddin, "Lodīs", *EF*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1986, V, 784-785.

¹³⁰² Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 416.

¹³⁰³ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 558-559; Bosworth, *Doğuşundan Günümüze İslam Devletleri*, 415; Bayur, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, 438; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 416-417. Ancak Firişte, henüz fetihlerini tamamlamamış, Mâlva ve Gucerât Sultanlıklarını hâlâ itaat altına almamış olan Bâbü'r'ün bu ricayı dikkate almadığını kaydeder. Bkz. Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 558.

¹³⁰⁴ Ferishta, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II, 558-559; Sherwani, *The Bahmanis of the Deccan*, 416-417.

SONUÇ

Hindistan'ın Dekken Bölgesi'nde 1347-1527 yılları arasında hakimiyet süren Behmenî Devleti, Delhi Türk Sultanlıkları'ndan Tuğluklu Hanedanlığı (1320-1414) bünyesinde emîr-i sâde görevini icra eden Hasan Gangu (Kangu) tarafından kuruldu. Tahta çıktıktan yalnızca 1 sene sonra merkezi otoriteye karşı oluşan isyanlarla karşı karşıya kalan Muhammed Tuğluk Şah'ın aldığı tedbirlere rağmen bir türlü sulh ortamı sağlanamadı ve bastırılın her isyanın ardından yeni bir isyan haberi gelmeye devam etti. Yenilikçi ve ileri görüşlü bir hükümdar olan Muhammed Tuğluk Şah, hem bu isyan hareketlerine son vermek hem ülkeyi mamur hale getirmek hem de ciddi şekilde azalan hazineyi doldurmak amacıyla iktisadî, idarî ve ziraî başta olmak çeşitli alanlarda köklü reformlar gerçekleştirdi. Ne var ki gerekli alt yapı oluşturulmadan gerçekleştirilmeye çalışılan reformlar müspet sonuç vermediği gibi hazinenin boşalma noktasına gelmesine ve tebaanın Sultan'a karşı duyduğu öfkenin artmasına sebep oldu.

Sultan'ın isyan girişimlerine mani olmak maksadıyla önemli makam ve mevkilere halk nezdinde itibar görmeyen, sevilmeyen, liyakatsiz ve idarî kabiliyetinden yoksun kişileri ataması, isyanların hızla artmasına sebebiyet verdi. Öyle ki bitmek bilmeyen isyanlar sebebiyle tebaa arasında Sultan'ın saltanatının meşruiyeti tartışılır hale geldi. Buna son vermek isteyen Muhammed Şah, halifenin menşuru ile meşruiyetini daha güçlü kılmak ve isyancıları tahakküm altına alabilmek için hilafet merkezi ile temasa geçti. Böylece halifeden sultanlığının tasdiki mahiyetinde menşur ve hil'ât alan Sultan Muhammed, halifeye gönderdiği ve köleliğini bildiren ferman sayesinde Hindistan'da halifenin vekili ilan edildi. Halifeye olan bağlılığını sadakatle sürdürdüyse de onun desteğini almış olmak isyanlara engel olamadı.

Doğurduğu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda, vuku bulan söz konusu bu isyanlardan, devletin siyasî varlığına en fazla zarar veren kuşkusuz Dekken'in tamamen Tuğluklu hakimiyetinden çıkmasına sebep olan Devletâbâd isyanıydı. Bölgede yaşanan karışıklıklara son vermek isteyen Sultan, bir takım yeni kararlar aldı. Buna göre evvela Devletâbâd ve Marhat vilayetlerinin idaresi ile sorumlu tutulan Kutluğ Han vazifeden alındı, ardından söz konusu vilayetler şık adı verilen dört bölgeye bölündü. Her bir bölgeye Sultan'a yeni aldığı tedbirlerde destek veren ve itaatte kusur etmeyen kişilerin idaresine verildi. Bu karar doğrultusunda Dihar ve tüm Mâlvâ vilayetlerinin idaresi ile

halk nezdinde itibar görmeyen Aziz Hammar'a sorumlu tutuldu. Ancak hem Kutluğ Han'ın görevden alınması hem de yerine Aziz Hammar'ın getirilmesi, Devletâbâd halkının Sultan'a olan öfkesini daha da artırdı.

Bölgedeki isyanların kaynağının emîr-i sade (emîrân-ı sadgân) adı verilen soylular olduğunu düşünen Muhammed Tuğluk, Hammar'a geniş yetkiler vererek isyanları kontrol altına almasını emretti. Bu geniş yetkiler ile 70 den fazla emîr-i sadeyi öldüren Hammar, halkın tepkisine rağmen Sultan tarafından mükafatlandırıldı ve Mâlvâ ile Dihar'a ilaveten Gucerât, Multan, Bedâûn'un idaresi ile sorumlu tutuldu. Bunun yanı sıra Hammar'ın yardımcısı olan alt tabakadan pek çok Hindu zatın rütbesi yükseltilerek iktâlar tahsis edildi. Nihayetinde Aziz Hammar'ın Sultan'ın verdiği yetkilere dayanarak olayların aslını araştırmadan Dihar'daki 89 emîr-i sade'nin boyunlarının vurulmasına karar vermesi, Devletâbâd'da çıkacak olan büyük isyanın fitilini ateşledi. Hammar, Brude ve Dihûyu emîrleri ile arasında yaşanan mücadele de öldürülse de çıktıkları bu yolda kendilerine destekçi toplayabilmek gayesiyle pek çok emîr, zemindar ve itibar sahibi zata mektup gönderen isyancılar, niyetlerinin ayaklanmak değil halka zulmeden Sultan'ın bu zulmüne son vermek olduğunu ve bu uğurda her kim kendilerine yardım etmek yahut önderlik etmek isterse kabul edeceklerini bildiler.

Devletâbâd'da başlayacak olan isyanda etkin rol oynayan en önemli isimlerden biri olan Hasan Gangu, Brude ve Dihûyu isyanı esnasında Hukkeri, Belgaum ile Miraj'dan oluşan bölgenin emîr-i sadesiydi ve Miraj'da yaşıyordu. İsyân haberlerinin gelmesi üzerine başlangıçta isyancılara katılmayı düşündüyse de daha sonra olayların gidişatını izlemek için birkaç gün beklemeye karar verdi. Muhammed Tuğluk, isyanı bastırmak üzere bölgeye ilerlerken destekçi toplamak için etrafa mektup gönderen isyancılar, Sultan Muhammed Tuğluk Şah'ın idaresinden memnun olmayan racaların bizzat yahut askeri ve maddi yardımı ile güçlerini artırdılar. Kısa süre sonra Brude ve Dihûyu isyanında Sultan'dan kaçmayı başararak Devletâbâd'a ilerleyen isyancılarla bileşerek Devletâbâd saray ve kalesini ele geçirdiler. Sultan Muhammed'in önde gelen komutanlarından Melik Gül'ün kardeşi ve 2000 atlının komutanı olan Devletâbâd'ın emîr-i sadelerinden İsmail Mih Afgan'ı önce liderleri olarak belirlediler, ardından ise Nasırüddîn Şah ünvanıyla sultan ilan ettiler. Taht kendisine teklif edildiği vakit, bu esnada kendilerine katılan ve geniş câgîrlere sahip olan Hasan Gangu'nun daha sonra farklı bir grup tarafından sultan seçilebilme ihtimali sebebiyle tereddüt eden İsmail, buna rağmen sultan olmayı kabul etti.

Böylece Devletâbâd yalnızca yeni sultan ve destekçilerinin değil aynı zamanda Brude ve Dihûyu'da isyan eden emîrlerin de sığınağı haline geldi. Gelişmelerden haberdar olan Muhammed Tuğluk Şah, Behruç'daki birlikleri Devletâbâd'a yönlendirirken kendisi de bizzat harekete geçti. Nihayetinde Tuğluk Şah ve İsmail Mih Afgan'ın birlikleri arasında meydana gelen mücadele, Tuğlukluların galibiyeti ile son buldu. Ancak aldıkları yenilgi isyancıları pes ettirmedi ve bir kısmı müstahkem Devletâbâd kalesine sığınırken, bir kısmı ise kendi bölgelerini muhafaza etmek için yola çıktı. Bunlar arasında yer alan Hasan Gangu ise Gülberge'ye çekildi. Devletâbâd'ı tekrar ele geçiren Tuğluk Şah, bölgenin imarı ile ilgilenirken İmâdü'l Mülk Sertîz'i maiyetindeki orduyla Gülberge istikametine gönderdi.

Türk asıllı bir gulam olarak saraya giren Melik Tagi'nin Gucerât'ta isyan etmesi, Sultan Muhammed'in İsmail Mih Afgan'ın önderliğinde yürütülen isyan faaliyeti ile yeteri kadar alakadar olamamasına sebep oldu. Sultan'ın bölgeden ayrıldığını haber alan Hasan Gangu, İmâdü'l-Mülk Sertîz'i öldürdükten sonra Sultan'ın geride bıraktığı ordusunu mağlup ederek Dekken bölgesinden Mâlvâ'ya çekilmek mecburiyetinde bıraktı. Sayısız savaş ganimeti ile Devletâbâd'dan yaklaşık 10 mil uzaklıkta yer alan Nizampur'daki İsmail Mih Afgan'ın yanına giden Zafer Han ünvanlı Hasan Gangu, sevinç ve hürmetle karşılandı. Son zaferin ardından Hasan Gangu'nun taraftarlarının arttığını gören İsmail, 2 hafta sonra emîrleri bir araya toplayarak yaşı sebebiyle sultanlığa uygun olmadığını bildirdi. Akabinde Zafer Han lehine oy kullanarak yeni bir sultan seçmelerini buyurdu. Meclisteki herkesin kendisini desteklemesi üzerine Hasan Gangu, Dekken'in yeni sultanı ilan edildi.

24 Rabiulahîr 748 Cuma günü (3 Ağustos 1347) Kutbüddin Mübârek Şah Halacî tarafından Devletâbâd'da inşa ettirilen camide Şeyh Muhammed Sirâceddîn Cüneydî tarafından tahta oturtulan Hasan Gangu, Ebu'l-Muzaffer Alâeddin Behmen Şah ünvanını alarak Behmenî Devleti adıyla tarihte yer bulacak olan siyasî teşekkülün kurucusu oldu. Böylece Dekken'de yaklaşık 180 yıl varlığını sürdürecektir ve 18 hükümdar tarafından yönetilecek olan Behmenî Devleti'nin hakimiyeti başlamış oldu.

Sultan ilan edildiği tarihe kadar Hasan Gangu, tahta oturduktan sonra ise Alâeddin Behmen Şah adı ile zikrolunan ve araştırmacıların fikir ayrılığı yaşamasına sebebiyet veren konuların başında gelen “Gangu (Kanku)” ile “Behmen” adlarını alma sebebi,

Behmenîler Devleti hakkındaki en ihtilaflı konuların başında gelmektedir. Öncelikle araştırmacılar Behmen adı hakkında birbirinden tamamen farklı iki tez sunarlar. Bunlardan ilki, Hasan'ın bu adı; atası olan İran'ın eski şahlarından İsfendiyâr oğlu Behmen sebebiyle aldığı yönündeyken, ikincisi; Tuğlukşah sarayına girmesine vesile olan efendisi Brahman Gangu'nun, ileride sultan olması halinde adını, kendi adına eklemesini rica etmesi üzerine aldığı yönündedir. Hasan'ın Behmen adını alışının, atası olan İran'ın eski şahlarından İsfendiyâr oğlu Behmen ile alakalı olduğu tezini savunan araştırmacıların bu adı onunla ilişkilendirerek açıklama isteklerinin altında yatan esas sebep, Hasan'ın nesebini Fars hanedanlarına dayandırma arzusudur.

Özellikle Seyyid Ali Tabataba'nın gördüğü bazı şecere kitaplarında yer aldığını bildirerek Burhân-ı Me'âşir adlı eserinde verdiği soy ağacı ve “*soyunun bir sonucu olarak Behmen adını aldı*” yönündeki cümlesi, mevzu bahis araştırmacıların tezlerinin temel dayanağını oluşturmaktadır. Bu sayede Hasan Gangu'nun atası olduğu iddia edilen Behrâm-ı Gûr, Keyânî Hanedanı'nın kurucularından İsfendiyâr oğlu Erdeşîr Behmen Daraz'ın soyundan geldiği için Hasan'ın Behmen adını aldığını ve soyu ile birlikte Behmenîler olarak adlandırıldıklarını iddia ederler. Yine Herevî, Uluğhânî, Refiüddîn İbrâhîm Şîrâzî ve Mevlevî Abdul Velî gibi önemli müellifler eserlerinde Hasan'ın İsfendiyâr oğlu Behmen'in soyundan geldiğini iddia etmektedirler.

İkinci teze göre ise Hasan, Behmen ismini ileride sultan olacağı kehanetinde bulunan Brahman Gangu'nun sultan olması halinde adını, kendi adına ilave ederek ölümsüzleştirmesini rica etmesi üzerine aldığı yönündedir. Ancak Hasan'ın Fars kökenli olduğunu savunan araştırmacılar, Bahman'ın (Behmen) ikinci tezde savunulduğu gibi Brahman Gangu'dan gelme ihtimalinin bulunmadığını bildirirler. Bu muhalefetin ana sebebi; Bahman (Behmen) kelimesinin, brahman kelimesindeki “r” harfinin düşerek oluşabilme ihtimalini kabul etmemelerinden ileri gelmektedir. Onlara göre brahman kelimesi Dekken bölgesinde “bamman”, kuzeyde ise “brahman” şeklinde telaffuz edilebilirken, “bahman” şeklinde bir telaffuz, Behmenîlerin kurulduğu coğrafyada mümkün değildi. Oysaki Hasan'ın her iki adı da Brahman Gangu'ya izafeten aldığını bildiren elimizdeki tek ana kaynağın müellifi olan Muhammed Kâsım Firişte, eserinde Hasan'ın nesebinin İsfendiyâr oğlu Behmen'e dayandırılmasını, etrafındaki tarihçi ve şairlerin, nesebini asli bir yere dayandırma arzusuna bağlar. Ancak kimi araştırmacılar, Firişte'nin Hasan'ın Behmen adını alışını Brahman Gangu'ya dayandırma ısrarının

altında yatan esas sebebin, efendisi Bîcâpûr hâkimi II. İbrâhim Âdilşâh olduğunu iddia ederler. Bu araştırmacılara göre; Behmenîlerin kurucusu Alâeddin Şah'a, İslam'a hizmet etmesi, Sünnî olması ve İsfendiyâr oğlu Behmen'in soyundan gelmesi sebebiyle devlet yıkıldıktan çok sonraları dahi büyük saygı duyulmaktaydı. Halk nezdinde Behmenîlere olan sempatiyi yok etmek, onların komutanları tarafından kurulan ve bir zamanlar Behmenîlerin hakimiyeti altında olan coğrafyada varlığını sürdüren Âdilşâhlilere fayda sağlayacaktı. Ne var ki bu teori kabul edilebilir görünmüyor. Ayrıca Firişte'nin kaleme aldığı bu bilgi, olası somut bir veriyle ispatlanamıyor olsa dahi, eserleri referans alınan diğer müelliflere karşın Behmenîler üzerine yazılan en teferruatlı eserlerden birini kaleme almış olduğu ve sayısal verilerde yapmış olduğu mübalağalar dışında verdiği bilgilerin büyük kısmının diğer kaynaklarla örtüştüğü göz ardı edilmemelidir.

Behmenî sultanlarından övgü ile bahseden bir müellifin, Hasan'ın Behmen adını vefa duygusu ile aldığını bildirmesinin altında yatan esas sebebin, onun nesebini kıymetsizleştirmek olması pek makul görünmemektedir. Firişte'nin söz konusu soyağacını bizzat görmesine karşın sahil bilgi olmadığına kanaat getirerek bunun birçok hükümdar döneminde olduğu gibi nesebini aslî bir yere dayandırma gayesiyle etrafındaki tarihçiler tarafından hazırlanmış olma ihtimalini dile getirmesi, Fars menşeli olduğunu kaydeden eserlere eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşılmasını sağlamıştır. Ayrıca J. S. King, Tabataba'nın Burhân-ı Me'âşir'inin İngilizce tercümesinde Refiüddîn İbrâhîm Şîrâzî'nin Tezkiretü'l-Mülûk adlı eserinin bazı kısımlarına yer vererek Refiüddîn'in de Hasan'ın bu adı Brahman Gangu sebebiyle aldığı hikayeden haberdar olduğunun bilinmesini sağlamıştır. Üstelik Refiüddîn'nin bunu Firişte'den işittiğini bildiren bir malumata yer vermemesi, bu olayın yalnızca Firişte tarafından kaleme alınmadığının, o dönem yaygın olarak bilenen bir bilgi olduğunun ispatı mahiyetindedir.

Behmen isminin yanı sıra Hasan'ın müelliflerin eserlerinde "Gangu" adı ile zikrolunması, araştırmacılar arasında ihtilaf yaşanmasına ve nihayetinde Hasan'ın bu adı alıştı üzerine üç farklı tez ileri sürmelerine sebep olmuştur. Bunlardan ilkinde göre; "Gangu" yine Tabataba'nın vermiş olduğu soyağacında yer alan ve babasının adı olduğu iddia edilen "Kaikaus (Keykâvus)" un tahrifata uğramış haliydi. İkinci teze göre; daha önce bahsedildiği üzere Gangu tıpkı Behmen adında olduğu gibi Hasan'ın brahman efendisi Gangu'nun ricası üzerine alınan bir isimdi. Nihayetinde son teze göre; Hasan'ın

Dekken'deki erken yaşamının yakından ilişkili olduğu Miraj'ın kenar mahallesi olan Gangi'den kaynaklanmaktaydı.

Firişte'nin eserinden kısa bir süre önce kaleme alınan Tabataba'nın Burhân-ı Me'âsir adlı eserinde Hasan'dan “بهمنی گنگوی شاه حسن علاءالدین سلطان” (*Sultan Alâeddin Hasan Şah Gangui Behmen*) olarak bahsetmesine karşın Gangu adının izahını hiç yapılmamış olması dikkat çekicidir. Nitekim Berenî ve İsmâî gibi diğer müellifler de eserlerinde Hasan Gangu (Kanku) adına yer vermiş olmalarına karşın yalnızca sultan ilan edildikten sonra aldığı Behmen adını açıklamış, Gangu için herhangi bir izahat yapmamışlardır.

Emîn-i Ahmed-î Râzî'nin eserinde “Hasan Kakuya” ismine yer vermesi, bazı modern tarihçiler arasında farklı varsayımlara sebebiyet vermiş ve bir kısım araştırmacı bu adın Hasan'ın babasının adı olması gereken Kaikau (Keykâvus)'un “کیکاو” tahrifata uğramış şekli olduğunu, yani sondaki “س” harfini çıkarıp iki “ک” ın arasına “ی” yerine “ن” konularak meydana getirilen hali olduğunu savunmasına sebep olurken, bir kısmı ise “n” harfinin dikkatsiz bir araştırmacı tarafından yazılmaması ve sonuna “ya” eklenmesi ile oluşturulan bu kelimenin özünün, Kaiku olduğunu, bunun ise “Gangu” ya da “Kanku” ile aynı olduğunu iddia etmelerine yol açmıştır. Nihayetinde Kakuyah ismi, araştırmacıları 1007-1119 yılları arasında varlığını sürdüren ve Fars menşeli olan Kâkûyîlere götürerek Hasan'ın nesebinin bu siyasî teşekküle bağlanmasına sebep olmuştur. Bu ise Hasan'ın nesebini daha köklü bir hanedanlığa dayandırma gayesi güden saray soy bilimcilerine Perslere, daha açık bir ifadeyle Pers hükümdarlarından Behrâm-ı Gûr'a değin uzanacak bir zincir ile İsfendiyâr oğlu Behmen'e bağlayabilmek adına eşsiz bir fırsat sunmuştur. Ancak bir kısım araştırmacıya göre böyle bir varsayım doğru olsaydı müelliflerimiz eserlerinde Hasan Gangu yerine Hasan Kaikau adına muhakkak yer verirlerdi. Oysaki Hasan Gangu'dan çok sonra yaşamış müelliflerden Tabataba, Firişte ve Herevî bir yana, Hasan Gangu'nun Devleâbâd isyanı sırasında Dekken'de bulunan Berenî ve eserini Hasan Gangu'nun sultanlığı döneminde kaleme alan İsmâî'nin eserlerinde dahi Kaikau ve Kakuyah ismini doğrular bir bilgiye rastlanmadığı gibi Kaikau'su Kanku'ya çevirme ihtimalleri de mümkün görünmemektedir. Nitekim gerek çağdaş müelliflerden Berenî ve İsmâî'nin gerekse diğerlerinin eserlerinde, Hasan için “کانکو حسن” Hasan Gangu adını kullandıkları açıkça görülmektedir.

Nitekim Gangu ile kastedilen Hasan'ın babasının ismi olsaydı Mevlevî Abdul Velî'nin de belirttiği üzere *Hasan Gangu* yerine *Hasan bin Gangu* olarak kullanılması gerekirdi. Ayrıca Hasan, belirtildiği gibi İsfendiyâr oğlu Behmen'in soyundan gelseydi bunu vurgulamak için *Alâeddin Behmen Şah* değil *Alâeddin Behmenî Şah* adını kullanırdı. Oysa Behmenî ismi, Hasan yerine onun soyundan geldiğini belirten halefleri tarafından kullanılmıştır. Behmen adını kullanan Hasan'ın ise bu adı alarak nesebini soylu bir yere dayandırma gayesi güttüğü aşikardır. Nitekim bu, tarihte sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.

Hasan'ın Gangu adını Brahman Gangu'nun ricası üzerine aldığını savunan ikinci tez ise Müslüman bir idarecinin Hindu bir brahmanın ismini alarak onun adı ile anılmayı kabul etmiş olma ihtimali pek mümkün görünmediğinden ve Firişte ile Emîn-i Ahmedî Râzî dışında hiçbir müellif eserinde böyle bir bilgiye yer vermediğinden kabul görmemiştir. Nihayetinde Hasan'ın bu adı alışının Dekken'deki erken yaşamının yakından ilişkili olduğu Miraj'ın kenar mahallesi olan Gangi'den kaynaklandığını iddia eden son teze göre Hindistan'a gelerek farklı yerlere yerleşen yabancıların yerleştikleri şehirleri belirtmek adına kullanılan Dihlevî, Multanî, Bîcâpûrî gibi kalıplardan farksız olarak Hasan'ın da Gangi'ye yerleştiğini bildirmek için Gangavî kalıbı kullanıldı ve bu zaman içerisinde tahrifata uğrayarak Gangu halini aldı.

Tabataba'nın verdiği bilgiler doğrultusunda babasının İran asıllı Kaikaus (Keykâvus) olduğu iddia edilen ve yine bu bilgilerden yola çıkarak nesebi hakkında bir kanaate varılmak istenen Hasan'ın annesinin ise Alâeddîn Halacî'nin ünlü komutanlarından biri olan ve Hasan daha çocuk yaştayken 698 (1298/99) yılında yapılan bir savaşta öldürülen, Samana, Pencap, Multan'ın idaresi ile sorumlu Zafer Han ünvanlı Melik Hizhbaruddin'in kız kardeşi olduğu bildirilmektedir. Ancak bu bilgi, araştırmacıların Zafer Han'ın bir diğer yeğeni olan ve Muhammed Tuğluk Şah'a isyan eden Ali Şah Ker ile kardeş oldukları iddiasında bulunmalarına sebebiyet verirken, İsmâî'nin kardeşlerin hepsinden Zafer Han adı ile bahsetmesi ve Hasan Gangu'nun Tuğluklu hizmetine girdikten sonra bu ad ile anılması, işlerini daha da kolaylaştırmıştır. Araştırmacılar bu bilgiyi de Hasan'ın kardeşlerini tespit etmekten ziyade, tıpkı babasının adının tespitinde olduğu gibi nesebine dair iddialarına dayanak oluşturabilmek amacıyla kullanmışlardır. Ancak kaynaklarda Ali Şah'ın Halaç soyundan geldiğine dair bilgilerin

yer alması, Hasan'ın Pers soyundan geldiğini savunan isimlerin bu kardeşlik bağına reddetmelerine sebep olmuştur.

Nesep meselesinin eldeki verilerle bir türlü aydınlatılamaması araştırmacıları doğduğu şehri tespit ederek soyunun ipuçlarını burada aramaya itmiştir. Ancak kullandığı Gangu ve Behmen adlarında olduğu gibi doğduğu şehir hakkında da ne yazık ki kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Çalışmanın birinci bölümünde araştırmacılar tarafından savunulan tüm tezleri aktarırken satır aralarında bu iddialar hakkındaki düşüncelerimizi aktarmaya çalışsak da ayrı bir paragraf altında şahsi kanaatimizi bildirerek bu hususu noktalamak isteriz. Tabataba'nın vermiş olduğu soyağacını referans alarak Hasan'ın Behmen adını atası olan Behrâm-ı Gûr'un soyunun dayandığı İsfendiyâr oğlu Behmen sebebiyle aldığı ve Fars kökenli olduğu görüşüne katılmadığımızı belirtmek isteriz. Tabataba'nın vermiş olduğu ve 17 isimden oluşan bu soyağacının, Hasan ve atası olduğu iddia edilen Behrâm-ı Gûr arasında yaklaşık 900 yıllık bir süreç olduğu göz önünde bulundurulduğu vakit, bu isimlerin yeterli olmadığı görülmektedir. Ayrıca bu iddiaya temel dayanak oluşturan soyağacının sahibi Tabataba'nın dahi bundan emin olmadığı için devamında “*Ancak işin aslını yalnız Yüce Allah bilir!*” diye eklemesinin, tevazu değil, şüpheden kaynaklandığı düşüncesindeyiz. Bunun yanı sıra Tabataba'nın açıkça kaynağını belirtmek yerine gördüğü bazı şecere kitaplarında yer aldığını bildirmekle yetindiği soyağacının, Ferište'nin de belirttiği gibi Hasan'ın nesebine asalet, hakimiyetine ise meşruiyet kazandırmak gayesiyle hazırlandığı kanaatindeyiz. Yeni kurulan pek çok siyasî teşekkülde olduğu gibi Hindistan'daki Müslüman hükümdarlarında neseplerini oldukça eski ve asil bir soya dayandırma arzusu içerisinde olabilecekleri göz ardı edilmemesi gereken önemli bir husustur. Nitekim tarih bunun örnekleri ile doludur. Üstelik Fars kökenli olduğunu ispat gayesiyle sunulan bu tezin onaylanması halinde Behmen isminin yanı sıra kullandığı Gangu içinde tatmin edici bir izah yapılması gerekmektedir ki bunun babasının adının tahrifata uğramış formu olduğunu iddia etmenin somut ve yeterli bir izahat olmadığı düşüncesindeyiz.

İncelediğimiz tüm kaynaklarda Hasan'ın yalnızca Fars menşeli olup olmadığı üzerinde durulduğu, Afgan olduğunu bildiren Firište dışında araştırmacıların farklı bir ulustan olabileceği ihtimali üzerinde durmadığı gözlemlenmiştir. Bu sebeple Batının kendinden olmayan her topluluğu Fars olarak adlandırması, kendisine ait olmayan her eserin mimarının Fars toplulukları olduğunu iddia etmesinin aksine nesebi kesinlik

kazanmamış her toplumu Türk kabul etme ve ettirmeye çalışmak gibi bir niyetimiz olmadığını belirterek, Hasan Gangu'nun Türk olma ihtimalinin üzerinde durulması gereken bir husus olduğunu hatırlatmak isteriz.

Hindistan tarihi üzerine kaleme alınmış en kapsamlı eserlerden birinin yazarı olan Yusuf Hikmet Bayur'a göre; gerek çeşitli devlet kademelerinde yer alan ve azımsanamayacak bir orana sahip olan Türk nüfusu, gerekse Behmenî Devleti yıkıldıktan sonra 5 parçaya ayrılarak farklı isimlerle yeniden varlıklarını sürdürmeye çalışan devletlerin kurucularından 3 nün Türk olması, bu kanaati güçlendirir niteliktedir. Dekken Türk Sultanlıklarından Tuğluklular içerisinde er olarak hizmete başlayıp yükselen pek çok komutan gibi Hasan'ın da Türk olduğu kanaatinde olduğunu bildiren Bayur, Behmenî Devleti'nde de dışarıdan gelen ak renkte er ve beylerin büyük çoğunluğunun Türk olmasına ve devlet parçalanınca yabancıların yani Dekkenli olmayanların, elinde kalan parçaların başlarında Türklerin bulunmasına dikkat çeker. Ayrıca Behmenîlerin Türk asıllı olduğu görüşünü, devrin müelliflerinden Firişte'nin 3. hükümdar Mücâhid Şah'ın çok iyi derecede Türkçe konuştuğunu, bir diğer müellif Hâfî Han'ın ise Mücâhid'in Türkçeyi babası Muhammed Şah ve dedesi Alâeddin Şah'dan daha iyi konuştuğunu belirtmesine dayandırmaktadır. Buradan soyun ana dilinin Türkçe olduğu (devletin resmi dili Farsça) kanaatini çıkarır. Ayrıca saray ve ordu makamlarının birçoğunun Türkçe ve Türkçeleştirilmiş kelimelerle adlandırılması, Bayur'un kanaatini daha da güçlendirmektedir. Bayur buna küçük bir örnek olarak; Tavaçi (Hassa birliği subayları), Yasavul, Hazançi (saray hazinedarı) kelimelerini verir. Üstelik Batur'un bu tezi batılı bazı araştırmacılar tarafından da doğrulanmakta ve Alâeddin Behmen Şah'ın Türk olduğu vurgulanmaktadır. Hint tarihçiliğinin önde gelen isimlerinden olan Vincent Arthur Smith'in: *"Delhi Sultanının Afgan veya Türk subayı Zafer Han adlı Hasan, 1347'de Dekken'deki Devletabad'ı işgal etti ve yıl bitmeden bağımsızlığını ilan etti. Tarihte 1347'den 1526'ya kadar yaklaşık 200 yıl boyunca Hindistan'da önemli rol oynayan Dekken Behmenî hanedanının kurucusu I. Alâeddin olarak bilinir. Behmen adını veya ünvanını aldı çünkü; Erdeşîr Daraz'ın soyundan geldiğini iddia etti"* diyerek Alâeddin Behmen Şah'ın Afgan yahut Türk olduğunu düşündüğünü eklemek isteriz. Tüm bunların yanı sıra 1469-1474 yılları arasında bölgede bulunan Hâce Yusuf Horasanî takma adlı Rus seyyah Afanasiy Nikitin'in, çağdaş bir tanık olarak eserinde Behmenî Devleti'nin

Türklüğüne vurgu yapması, o dönem bölgede kullanılan ve Türkçe kökenli kelimeleri doğrudan aktarması bu tez için oldukça kıymetli bir delil teşkil etmektedir.

Behmenîlerin Müslüman asıllı bir devlet olduğu hemen hemen herkesçe kabul görmüş bir husus olsa da kökeni üzerine ortak bir kanaate rastlamak ne yazık ki mümkün değildir. Fars kökenli olduğu yönündeki iddialara katılmadığımızı belirtmiş olsak da Türk olduğu yönündeki iddiaları kanıtlayacak yeterli veriye de henüz sahip değiliz. Hülasa, gerek dönemin kaynaklarının verdiği bilgileri teyit eder nitelikte bir veriye sahip olmamamız, gerekse modern araştırmacılar tarafından verilen bilgilerin çelişkili olması sebebiyle devletin kurucusu Alâeddin Behmen Şah'ın nesebi hakkında kesin bir yargıda bulunamamak da konu ile alakalı mümkün olduğu kadar çok kaynağa ulaşarak en doğru kanıya varmaya çalıştık. Bu bağlamda Türk olma ihtimalini Fars kökenli olma ihtimalinden daha muhtemel gördüğümüzü belirtmemiz gerekir.

Saltanatı öncesi kullanmış olduğu “Gangu” ve tahta çıktıktan sonra aldığı “Behmen” adları, nesebi, Dekken bölgesine geliş tarihi, Tuğluklu hizmetine girmeden evvelki hayatı hakkında birbirinden farklı iddialar bulunan Alâeddin Behmen Şah'ın, tahta çıktıktan sonraki ilk faaliyeti devlet erkanını tayin etmek oldu. Nitekim Sultan Muhammed Tuğluk Şah'ın idaresinden memnun olmayan muhtelif bölgelerdeki isyancıların bir araya gelerek verdiği mücadele sonucu kurulan bir devleti kontrol altında tutmak ve olası yeni bir isyanı engellemek ancak önemli makam ve mevkilere güvenilir, kabiliyetli, liyakatli, ehil zatların getirilmesi ile mümkün olacaktı. Üstelik halkı memnun edecek tayinlerin yapılamamasının nelere mal olduğu, Sultan Muhammed Tuğluk Şah döneminde yaşanan gelişmeler sonucunda acı bir şekilde tecrübe edilmişti. Bu sebeple devlet teşkilatının temelini atan Alâeddin Behmen Şah, yeni yarattığı mevkilere atama yaparken önceliği son savaşta kendisine sadakatle hizmet etmiş olan cesur emirlere verdi. Her birine liyakatlerine uygun bir rütbe ve itibar bahşetti.

Yaptığı tayinlerle yeni kurulan devletine sistemli ve sağlam bir teşkilat oluşturmaya çalışan Alâeddin Behmen Şah'ın esas hedefi Delhi'nin de içinde bulunduğu tüm bölgeye hakim olmaktı. Hiç kuşkusuz bu, tek ortak paydası Sultan Muhammed Tuğluk Şah'ın hakimiyetinden kurtulmak olan, farklı ırk ve dine mensup grupların çıkardığı isyan sonucu kurulan ve henüz siyasî teşkilatını tamamlayamamış bir devlet için oldukça iddialı bir hedefti. İsyanda başarı elde edilmiş olmasına karşın oldukça karışık bu siyasî ortamda

mevcut sınırları koruyarak halk arasında birlik kurmaya çalışmak yerine, merkeze uzak bölgelere düzenlenecek yeni seferlerle genişleme gayesi gütmek, devletin varlığını tehlikeye sokacak bir siyaset olabilirdi. Üstelik Sultan Muhammed'in baskıcı politikasından bıkarak Alâeddin Şah'a Devletâbâd isyanı sırasında destek veren Hinduların Müslüman bir sultanın hakimiyetinden kurtularak başka bir Müslüman sultanın idaresi altına girmeye niyetleri yoktu. Onların esas amacı; Sultan Muhammed'e isyan eden Alâeddin'i destekleyerek Tuğlukluların Dekken üzerindeki hâkimiyetine son verdikten sonra hâkim oldukları bölgelerde bağımsızlıklarını ilan etmektir. Nitekim Sultan Muhammed'in Dekken'den ümidini keserek bütün dikkatini Gucerât'a yöneltmesi, onları bu gayelerine daha fazla yaklaştırmıştı. Ayrıca Sultan Alâeddin'in güneyde ele geçirmeyi hayal ettiği topraklara Tuğluklular daha evvel sefer düzenlemiş ancak başarı elde edememişlerdi. Tüm bu koşullar göz önünde bulundurulduğu vakit izlenebilecek en makul siyaset, evvela Dekken'deki hâkimiyeti sağlamlaştırmak ardından fethi daha mümkün görünen Gucerât ve Mâlvâ bölgelerine doğru genişleme politikası gütmek olacaktır. Nitekim tecrübeli devlet adamı Melik Seyfeddin Gur'un tavsiyeleri doğrultusunda Alâeddin Behmen Şah, temeli Devletâbâd'da atılan devletin sınırlarını genişletmeye karar verdi.

Kısa zamanda Kandahar, Kotagir, Kalyan fethedildi. Sagar ve Mudhol da çıkan isyanlar ve Kır Han isyanı bastırıldı. Bu isyan sonrası Gülberge'ye dönen Sultan, bölgenin adını Ahsenâbâd olarak değiştirerek devletin merkezi haline getirdi. Böylece Gülberge, kendinden sonraki 7 sultan boyunca Behmenî Devleti'ne baş şehirlik yaptı. Ömrünün son yıllarında Goa, Dabhol, Karad, Kolhapur gibi önemli bölgelere düzenlediği seferlerle devlet sınırlarını genişletmeyi hedefleyen ve 1 Rebûlevvel 759 (11 Şubat 1358) tarihindeki hayatını kaybeden Alâeddin Behmen Şah, oğlu Muhammed'e müreffeh bir devlet bıraktı.

Hastalığı ilerleyen Alâeddin Şah, son nefesini vermeden önce büyük oğlu ve varisi olan Muhammed'i sultanlık için aday göstererek bunun ulemâ ve şeyhlerin de aralarında bulunduğu ileri gelen devlet adamları tarafından oylanmasını istedi. Sultanın ölümünün ardından taht büyük oğulun hakkı olsa da devlet erkânı ve tebaa nezdinde ehemmiyet teşkil eden bu oylamaya tabi tutulmadan tahta oturan sultanın hakimiyeti, tam anlamıyla meşruiyet kazanmış sayılmazdı. Zira söz konusu oylama sözlü onayın da ötesinde bir tasdiklemeydi. İleri gelen devlet adamları arasında gerçekleştirilen oylamanın ardından

mahzar adı verilen resmi bir belgeye oylamaya katılan kişiler mühürlerini basar ve seçim yazılı hale getirilirdi.

Yeni kurulan devletin sınırlarını belirlemek ve Behmenî hakimiyetini kabul ettirmek adına sürekli sefer halinde olan Alâeddin Behmen Şah, devlet teşkilatı ile yeteri kadar alakadar olamamıştı. Bu sebeple I. Muhammed Şah, Alâeddin Şah tarafından atandığı vekîlü's saltana konumunu kendi döneminde de koruyan Melik Seyfeddîn Gûr'un kılavuzluğunda idarî, askerî, iktisadî ve mimarî alanda önemli reformlar gerçekleştirdi. Uzun soluklu araştırmaların neticesinde yerel ve kuzeyli devletlerin ilkeleriyle geleneklerini barındıran, Muhammed Şah'ın haleflerine ve Behmenî Devleti'nin yıkılmasının ardından kurulan devletlerin hükümdarlarına dahi rehberlik eden bir teşkilat oluşturuldu ve bu teşkilatın tüm ilkeleri Melik Seyfeddîn tarafından kaleme alınan Nasâ'ihü'l-Mülûk “الملوك نصائح” adlı eserde yazılı hale getirildi.

Sultan Muhammed Şah döneminde idarî alanda gerçekleştirilen en mühim reformlardan biri, devlet içerisinde üst düzey makamlara atanmış 8 bakandan oluşan danışma meclisi aracılığıyla kurulmuş, merkezi hükümet sistemiydi. *Vekilü's Saltana, Peşva, Vezir-i Kul, Emîr-i Cümle, Nâzır, Vezir-i Eşrâf, Sadr-ı Cihân ve Kûtûl* adı verilen bu 8 bakan, bulundukları makamın sorumluluklarını yerine getirmenin yanı sıra her hususta sultana tavsiye vermek ve ona rehberlik etmekle mükellefti. Alâeddin Behmen Şah döneminde olduğu gibi bu dönemde de başkent devletin merkezi kabul edildi. Hakimiyet altındaki topraklar *taraf* adı verilen Gülberge, Devletâbâd, Berâr ve Bîder'dan müteşekkil 4 eyalete bölünürken, her tarafın başına askerî ve idarî vazifelerle donatılmış *tarafdâr* adı verilen bir vali atandı. Her taraf, daha küçük idarî birim olan ve *serkar* adı verilen kazalara, serkarlar ise köy birliklerinden oluşan ve *pergene* olarak adlandırılan nahiyelere bölündü.

Behmenî Devleti'nde *durbar* ve *devan* adı verilen iki önemli toplantı bulunmaktaydı. Bunlardan *durbar*; büyük yahut küçük tüm devlet erkânının, sultanın akrabalarının, şehzadelerin, şeyhlerin, alimlerin, evliyaların, her tabakadan halkın katılabildiği toplantılarken, *devan*; istişare için yapılan ve görüşülen mesele ile birinci derecede sorumlu olan ileri gelen devlet adamlarının katıldığı daha kapalı bir toplantıydı. Köklü birtakım değişikliklerin yapıldığı askerî alanda Alâeddin Şah döneminden farklı

olarak *hassa-heyl, tavacı, yasavul, yeke civan, silâhdar* adı verilen yeni vazifeler ihdas edildi.

Vicayanagar ve Telingana Racalarına Behmenî üstünlüğü kabul ettirildi. Özellikle sınır komşusu iki devlet olan Behmenî ve Vicayanagar mücadelelerine Alâeddin Behmen Şah döneminden başlamak üzere bütün Behmenî hükümdarları döneminde sıklıkla tanıklık edilecektir. Biri Müslüman diğeri Hindu olan bu iki devlet, dinî, ekonomik ve siyasî sebepler başta olmak üzere çeşitli nedenlerle sefer düzenleyerek birbirleri üzerinde hakimiyet tesis etmek istemiş ve bu uğurda sayısız kayıp vermiştir.

Devletâbâd Valisi Behram Han Mâzenderânî'nin isyanı başarı ile bastırıldı. Nihayetinde I. Muhammed Şah halefine askerî ve idarî yönden teşkilatlandırılmış, komşu devletler ile sınırları çizilmiş, onlar üzerinde hakimiyet tesis edilmiş, iç karışıklıkları bastırılmış bir devlet ve zengin bir hazine bıraktı. Alâeddin Mücahid Şah'ın tahta çıktığı 1375 yılından Tâceddîn Fîrûz'un tahta çıktığı 1397 yılına değin geçen 22 yıllık süreç, II. Muhammed Şah'ın sulh ve sükûnet içerisinde geçirdiği 19 senelik saltanatı hariç tutulursa kısa süreli hâkimiyetlerin, cinayetlerin ve taht mücadelelerinin yaşandığı, kaos dolu bir dönem olarak adlandırılabilir. Başarısız Vicayanagar seferinin ardından amcası Dâvud Han tarafından 17 Zilhicce 779 (16 Nisan 1378) tarihinde öldürülen Mücahid Şah'ın yaklaşık 3 yıl süren hakimiyeti son buldu.

Ölümle elde edilen taht, Behmenî Devleti'nin 4. hükümdarı I. Dâvud Şah'a yalnızca ölüm getirdi ve saltanatı 1 ay 5 gün sürdü. Mücâhid Şah'ın destekçileri tarafından öldürülen Dâvud Şah'ın ardından tahtın yeni varisi Alâeddin Behmen Şah'ın torunu II. Muhammed Şah oldu. 19 sene tahtta kalan II. Muhammed Şah döneminde Behmenî Devleti en barışçıl dönemlerinden birini yaşadı. Askerî hayatın bütün koşuşturmacalarından uzak, bilim ve sanatla iç içe, dingin bir hayat yaşamının sonucu olarak savaştan hususi bir şekilde uzak durmayı tercih eden II. Muhammed Şah, haleflerini geride bırakacak kültürel reformlara imza attı. Dış savunma, iç barış, adil bir yönetim, eğitimde ilerleme, sanat ve zanaata teşvik siyaseti güden II. Muhammed Şah, reformlarına da benimsediği bu siyaset doğrultusunda yön verdi. Mescitler, medreseler, tapınaklar inşa ettirdi.

Kendisi de iyi bir âlim olan II. Muhammed Şah, eğitimi devletin dört bir yanına yayarak Dekken'de edebî atmosfer yaratmak gayesiyle İran, Irak, Arabistan başta olmak

üzere çeşitli bölgelerden çok sayı da âlimi ülkesine davet etti. II. Muhammed Şah'ın, onlara cömert bir konukseverlik göstermesi, farklı bölgelerden yola çıkan şair, edebiyatçı, şeyh, zanaatkar, tüccar, asker ve maceraperestlerin birbiri ardına Dekken'e gelmesini sağladı. Bu geliş Dekken'de bir kültür mozaiki yaratsa da ilerleyen zamanlarda *Âfâkî* adı verilen ve çoğunluğu Şîî Türklerden oluşan göçmenler ile *Dekkenî* adı verilen ve Behmenî Devleti'nin kuruluş döneminde bölgeye gelmiş olan zatlar arasında yaşanacak mücadelenin ilk kıvılcımı atılmış oldu.

21 Recep 799 (20 Nisan 1397) de ölen II. Muhammed Şah'ın yerine vasiyeti doğrultusunda büyük oğlu Gıyâseddin Tehmtan geçti. Yeni sultan, müddet-i ömrüne 5 sultan sığırdıran ve Behmenî Devleti'ne büyük hizmetleri bulunan Vekîlü's Saltana Melik Seyfuddin Gûr'un II. Muhammed Şah'tan 1 gün sonra ölmesi ile bozulan siyasî dengeleri yeniden kurmaya çalıştı. Ancak 1 ay 20 günlük saltanatı, Melik Seyfuddin Gûr'un boşalan makamına gelmeyi arzulayan Türk komutan Tugalçin, tarafından kör edilmesi ile son buldu ve yerine kardeşi Şemseddin geçirildi.

Şemseddin II. Dâvud Şah'ın tahta çıkmasından en fazla fayda sağlayan hiç kuşkusuz arzu ettiği makama atanan Tugalçin oldu. Ancak II. Muhammed Şah'ın vasiyetine riayet ederek yaşça kendilerinden çok küçük olan Gıyâseddin Tehmtan'e biat eden Firûz Han ve Ahmed Han'ın, Şemseddin'e itaat etmeye niyeti yoktu. Nihayetinde başlattıkları iktidar mücadelesi Tugalçin'in öldürülmesi ve Şemseddin II. Dâvud Şah'ın 5 ay 7 gün süren saltanatına son verilmesi ile neticelendi.

24 Safer 800 (16 Kasım 1397) tarihinde gerçekleştirilen durbar sonrası, Tâceddin Firûz Şah ünvanıyla Behmenî tahtına oturan Firûz Şah döneminde, devlet içerisindeki kaos son buldu. Behmenîlerin siyasî buhran yaşadığı ve cinayetlerin ardı ardına geldiği bir dönemde tahta çıkmayı başararak yıkımın eşiğine sürüklenen devlette yeniden düzen ve birlik inşa etmiş, köklü reformlara ve çok sayıda siyasî başarıya imza atmış olması, Firûz Şah'ın Behmenî Devleti'nin ikinci kurucu sultanı olarak adlandırılmasını sağlamıştır. II. Muhammed Şah'ın Dekken'i ilim ve kültür merkezlerinden biri haline getirmek için başlattığı politikalar doğrultusunda farklı bölgelerden gelen yabancı akını, zaten çeşitli kültür, din ve ırka mensup insanları bünyesinde barındıran Hindistan'ı daha karmaşık hale getirmekteydi. Vaziyet bu haldeyken Tâceddin Firûz Şah, Dekken ve dahi Hindistan tarihinde büyük iz bırakacak olan bir politikaya imza attı. Temel fikri; birbirine

her konuda tamamen zıt olan Hindular ve Müslümanlar arasında sosyal bağlar kurarak bu iki toplumu birleştirmek ve Dekken toplumunu yeniden organize etmek olan ve farklı toplulukları homojen bir ulus haline getirmeyi amaçlayan bu politika, hoşgörü esasına dayanmaktaydı. Esasen Hindistan gibi çok uluslu bir coğrafyada gerçekleştirilmesi oldukça güç olan bu politika, Alâeddin Behmen Şah'tan beri benimsenen liberal ulusallaştırma politikasının devamı niteliğindeydi.

Söz konusu bu politika doğrultusunda Hindular devlet içerisinde önemli makamlara atandı. Başta Brahmanlar olmak üzere önemli mevkilere getirilen Hindulara geniş yetkiler tanındı. Hindular ve Müslümanlar arasında evlilik yoluyla bağ kurulmaya çalışıldı. Bunu yaygın hale getirmek ve tebaaya emsal oluşturabilmek adına başta Sultan'ın kendisi çeşitli Hindu kabilelerine mensup kadınları haremine dahil etti. İslâm dininin tek eşliliği önermesi ve yalnızca istisnai durumlarda sınırlı çok eşliliğe müsaade etmesi sebebiyle Şîî olduğu düşünülen Mîr Fazlullâh'ın tavsiyesi doğrultusunda evliliklerini Şîî mezhebine göre yaptı. Bu sayede haremi, çok sayıda ırk ve dine mensup kadından oluşan Sultan, eşlerini ve kadınlarını kendi adını verdiği Firûzâbâd şehrine yerleştirdi. Yine bu politika gereği Kuzey ve Güney'deki komşu devletler ile evlilik yoluyla ittifaklar kurularak düşmanlıklara son verilmeye çalışıldı. Farklı ülkelerde ve krallığının çeşitli bölgelerinde konuşulan dilleri öğrenen Firûz Şah, Müslüman tebaayı da bu dilleri öğrenmesi için teşvik etti.

Vicayanagar ile yapılan mücadelenin birincisi ve ikincisi; Behmenî galibiyeti, üçüncüsü; Vicayanagar galibiyeti ile son buldu. Kerla Racası Narsing itaat altına alındı. Timurlu hükümdarı Emîr Timur'a gönderdiği elçiler aracılığıyla saygısını sunan Firûz Şah, bu sayede Timur'un kendisini oğlu ilan ettiğini, Mâlvâ, Gucerât ve Handeş'in onun hakkı olduğunu bildiren bir ferman göndermesini sağladı. Bu ferman Müslüman Mâlvâ, Handeş ve Gucerât Sultanlıkları ile olan siyasî ilişki üzerinde doğrudan bir etki yarattı.

1413 senesinde Gülberge'ye gelen Seyyid Muhammed Gesu Daraz ile Firûz Şah arasında evvela saygı ve hürmet ile başlayan ilişkinin zaman içerisinde yerini gerginliğe bırakması, başta kardeşi Ahmed Han olmak üzere Gesu Daraz'a kıymet veren tebaanın Firûz Şah'a tepki göstermesine sebebiyet verdi. Nihayetinde bu gerginlik Gesu Daraz'ın sultanlık kehaneti sayesinde destekçileri artan Ahmed Han'ın Firûz Şah'ın ordusunu mağlup etmesi ve Sultan'ın kendi elleriyle onu tahta oturtması ile son buldu.

Alâeddin Behmen Şah döneminden beri devlete başkentlik yapan Gülberge şehri, halefi 7 sultan boyunca resmî başkent olma özelliğini korudu. Ancak devrim niteliğinde bir karar alan Sultan I. Ahmed Şah, bu duruma son vererek başkenti Gülberge'den Bîder'e taşıdı. Kardeşinin rızasıyla tahta oturmuş olmasına karşın halk ve devlet erkânı içerisinde saltanatına muhalif grupların oluşması, en büyük destekçilerinden biri olan Gesu Daraz'ın ölümü, Firûz Şah'ın oğlu Hasan Han lehine yapılabilecek olası bir isyan tehlikesinin bulunması, Dekkenî-Âfâkî çatışmasının şiddetli bir hal alması başkentini Bîder'e taşınma kararının altında yatan ana sebeplerdi. Ayrıca Hindu Vijyanagar ve Telingana Racalıklarının yanı sıra artık Mâlvâ, Gucerât ve Handeş Müslüman Sultanlıkları da Behmenî Devleti için tehlike oluşturmakta ve saldırılara açık pozisyonuyla Gülberge, Alâeddin Behmen Şah döneminden beri sınırlarını oldukça genişleten Behmenîlere savunma için uygun pozisyon sunmamaktaydı. Buna karşın müstahkem konumu ile Bîder, Behmenî Devleti'ne daha güvenli ve merkezi bir alan vaat etmekteydi. Bu sebepler doğrultusunda merkez ilan edilen Bîder, Behmenîlerin tarihe karıştığı 1527 senesine değin bu konumunu muhafaza etmeyi başardı.

Vicayanagar ve Telingana kuvvetleri mağlup edildi. Mahur ve Konkan'a başarılı bir sefer düzenlendi. Mâlvâ Sultanlığı mağlup edildi. Gucerât Sultanlığı ile yapılan mücadele anlaşma ile nihayete erdirildi. II. Muhammed Şah'ın kültür faaliyetleri sebebiyle başlayan ve halefleri döneminde de devam eden göçler, I. Ahmed Şah döneminde devletin siyasî bütünlüğüne zarar verecek boyuta ulaştı. Tek ulus politikası gereği önemli makamlara Dekkenli Hinduları atayan Firûz Şah'ın aksine Âfâkî yanlısı bir siyaset izledi. Çoğunluğu Türklerden oluşan ve Irak, Horasan, Mâverâünnehir gibi bölgelerden gelen 3000 okçudan müteşekkil özel bir birliğin kraliyet ordusuna dahil edilmesi, Dekkenî-Âfâkî çatışmasının daha da şiddetlenmesine neden oldu. Öyle ki bu çatışma, Behmenî Devleti'nin galibi olabileceği bir savaşın mağlubu olmasına sebebiyet verdi. Dekken'e sonradan gelen zatların evlilik yoluyla Sultan'ın ailesine dahil edilmesi ve dahi devlet erkânının neredeyse tamamının bu zatlardan oluşması sebebiyle had safhaya ulaşan gerilim, nihayetinde devletin yıkılma sebepleri arasında yer alacaktı.

Alâeddin Behmen Şah ve oğlu I. Muhammed Şah döneminden beri düzenli olarak uygulanamayan en büyük oğlun tahtın varisi ilan edilmesi usulü yeniden uygulamaya koyuldu. 29 Zilhicce 839 (14 Temmuz 1436) yılında hayatını kaybeden Şehâbeddin I. Ahmed Velî Şah'ın yerine, büyük oğlu Alâeddin Han, Alâeddin II. Ahmed Şah ünvanıyla

sultan ilan edildi. Vicayanagar itaat altına alındı ve Muhammed Han isyanı bastırıldı. Babası I. Ahmed Şah'ın hedefi, kardeşi Firûz Şah'ı oğlu ilan eden Timur'un Mâlvâ, Gucerât ve Handeş'in Firûz Şah'ın hakkı olduğunu bildiren fermanına dayanarak önce bu toprakları ele geçirerek sınırlarını güvence altına almak, ardından nihai zafer için Vicayanagar'a ilerlemektir. Bu siyaset oğlu Alâeddin tarafından devam ettirildi ve Mâlvâ, Gucerât, Handeş birliklerinden müteşekkil ordu mağlup elde edildi. Vicayanagar birlikleri yenilgiye uğratıldı. Celâl Han ve İskender Han isyanı bastırıldı.

I. Ahmed Şah döneminde şiddetlenen Dekkenî-Âfâkî çatışması bu dönem devletin siyasî varlığını tehlikeye sokabilecek bir hal aldı. Esasen Dekken'e Behmenî Devleti'nin kuruluşundan çok sonra gelen Âfâkîlerin başarıları ve hızlı yükselişlerinden rahatsızlık duyan Dekkenîler de bölgeye Devletâbâd isyanının ardından gelmeye başlamıştı. Her iki grupta Dekken'e sonradan gelmiş olmasına karşın Dekkenîler'in daha evvel gelmiş olması, onların nezdinde kendilerini yerli diğerlerini ise yabancı zümre kılmaktaydı. Alâeddin II. Ahmed Şah'ın söz konusu iki grup arasında denge siyaseti kuramaması, Âfâkîler'i destekleyen bir siyaset izlemesi, önemli mevkilere bu zatları ataması, yeni siyasî evlilikler yapılması ve nihayetinde Handeş mücadelesin kazanılmasını sağlayan Âfâkîler'in yapılacak tüm törenlerde Sultan'ın sağında Dekkenîler'in ise solunda yer almasını emretmesi, Dekkenîler'in sefer esnasında çok sayıda masum Âfâkî'yi katletmesine sebep oldu.

Tüm bu olaylara karşın Alâeddin II. Ahmed Şah döneminde yaşanan en önemli gelişmelerden biri başlangıçta tüccar kimliğiyle bilinmesine karşın Behmenî Devleti hizmetine girdikten sonra edebiyatçı, komutan, sultanın danışmanı, bakan vasıfları ile de ün kazanan Mahmûd Gâvân'ın Dekken'e gelmesi oldu. 856 (1453) senesinde 43 yaşlarındaki bir tüccar olarak Dabhol'a gelmesi ve Şah Ni'metullâh-ı Kirmânî'nin torunu Şah Muhibbllâh'a sadakatini sunmak üzere Bîder'e gitmesi kısa zaman sonra devlet erkânı içerisinde yer almasını sağladığı gibi tecrübeleri Behmenî Devleti'nin kaderini değiştirdi.

Ölmeden evvel en büyük oğlu Hümâyûn Han'ı veliahttı ilan eden Alâeddin II. Ahmed Şah'ın 862 yılının Cemâziyelevvel ayının ikinci yarısında (Nisan 1458) ölmesi ile Alâeddin Hümâyûn Şah Behmenî Devleti'nin yeni sultanı ilân edildi. Saltanatının başında kardeşi Hasan Han'ın isyanı, kısa süre sonra halasının oğlu İskerder Han'ın isyanı

ve nihayetinde bir kez daha Hasan Han'ın isyanı ile karşı karşıya kalan Hümâyûn Şah'ın katı bir siyaset izlemek zorunda kalması, kaynaklarda *Zalim* ünvanıyla yer bulmasına sebebiyet vermiştir.

Dönemindeki en büyük gelişmelerden biri I. Ahmed Şah ve II. Ahmed Şah döneminde devletin siyasî varlığını tehlikeye sokacak boyuta ulaşan Dekkenî-Âfâkî çatışmasına son vermek gayesiyle başlattığı denge ve uzlaşma siyasetidir. Ölmeden evvel henüz 8 yaşındaki oğlu Nizâmeddin Han'ı veliaht ilan eden Hümâyûn Şah, yaşının küçük olması sebebiyle Telingana'dan çağırdığı Melik-üt Tüccar Hâce-i Mahmûd Gâvân ve Berâr'dan çağırdığı Hâce-i Cihân Türk'ü ona nâib olarak atayıp, tüm kararların eşi Nergis Begüm'ün bilgisi ve onayı dahilinde alınmasını emrettikten sonra hayatını kaybetti. Böylece Sultan'ın annesi Mahtûme-i Cihân Nergis Begüm, Hâce-i Mahmûd Gâvân ve Hâce-i Cihân Türk'ten oluşan üçlü nâiblik teşkilatı kuruldu. Bu dönem tüm karar yetkisinin bu zatlarda olduğu ve Nizâmeddin Şah'ın nâiblerin kontrolü altında sözde sultanlık yaptığı görülmektedir.

Hümâyûn Şah ardında iç isyanlar ve Dekkenî-Âfâkî çatışması sebebiyle yıpranmış bir devlet, takip ettiği sert ve katı siyaset sebebiyle memnuniyetsiz, öfkeli bir tebaa bırakmıştı. Bu nedenle Nizâmeddin III. Ahmed Şah, toplumsal huzuru temine ve devlet erkanı arasında memnuniyeti sağlamaya özen gösterdi. Ancak Sultan'ın çocuk denecek yaşta olması ve nâiblerinin ikisinin de Âfâkîler adı verilen grup içerisinde yer alması, başta uzak vilayetlere atanan kişiler olmak üzere devlet erkânının itaatsiz tavırlar sergilemesine sebebiyet verdi. Mahmûd Gâvân'ın, Hümâyûn Şah döneminde başlatılan denge siyasetini sürdürmesine karşın iki grupta mevcut durumdan memnun değildi. Âfâkîler; uzlaşma politikası altında özellikle II. Ahmed Şah tarafından kendilerine tanınan ayrıcalıkları yitirmeye başlamanın, Dekkenîler; küçük yaşta Sultan'ın Âfâkî grubundaki iki zat tarafından yönetiliyor olmanın verdiği memnuniyetsizlik sebebiyle çatışmalarını sürdürmeye devam etti. Tüm iç karışıklıklara karşın Sultan'ın nâiblerinin izlediği siyaset sayesinde Orissa ve Mâlva birliklerinin saldırıları karşısında galibiyet elde edildi. Gucerât Sultanlığı ile dostane münasebetler kuruldu.

Genç Sultan Nizâmeddin III. Ahmed Şah'ın 13 Zilkade 867 (30 Temmuz 1463) de ölmesi üzerine yerine kardeşi Şemseddin III. Muhammed Şah geçti. 870 (1466)'de Hâce-i Cihân Türk'ün öldürülmesi, kısa süre sonra Mahtûme-i Cihân Nergis Begüm'ün oğlu

Şemseddîn III. Muhammed Şah lehine yavaş yavaş kendini geri plana çekmesi, Mahmûd Gâvân'ın devlet idaresinde daha etkin rol almasına sağladı. Şemseddîn III. Muhammed Şah'ın düğünü için tertip edilen durbarda yaptığı konuşmanın ardından annesi Mahdûme-i Cihân'ın da onayı ile *Hâce-i Cihân* ünvanı verilen Mahmûd Gâvân, vekîlü's saltanalığa getirilerek tüm meselelerde tam yetkili kılındı.

Mâlvâ Sultanlığı'nın saldırısı karşısında galibiyet elde edildi. Mağlup edilen Mâlvâ Sultanlığı'nın talebi üzerine barış anlaşması yapıldı. Mahmûd Gâvân'ın politikasının doğrudan bir sonucu olan bu barış ve dostluk anlaşması, Behmenî Devleti yıkılıncaya kadar geçerliliğini korudu. Konkan'a başarılı iki sefer düzenlendi ve Hindu Racalar itaat altına alındı. Önemli liman şehri olan Goa Behmenî hakimiyetine alındı. Orissa Racası mağlup edildi. Belgaum üzerine başarılı bir sefer düzenlendi. Orissa üzerine iki kez başarı ile neticelenen sefer düzenlendi. Vicayanagar ordusu mağlup edildi ve zengin kaynaklara sahip Kançhi fethedildi. Ardı ardına gelen tüm bu zaferlerde Vekîlü's Saltana Mahmûd Gâvân'ın payı oldukça büyüktü.

Behmenî Devleti'nin siyasî bütünlüğünü tüm meselelerin önünde tutan Mahmûd Gâvân, kendisine karşı oluşan muhalefete rağmen Hümâyûn Şah'tan miras aldığı denge ve uzlaştırma siyasetini sürdürmeye özen gösterdi. Nihayetinde yaşanan tüm çatışmalara mukabil Mâlvâ Sultanı Mahmûd Halacî'nin saldırısı esnasında Dekkenîler ve Âfâkîlerin uzun süre sonra birlik ve beraberlik içerisinde mücadele etmiş olması Mahmûd Gâvân'ın devraldığı bu siyaseti başarı ile sürdürdüğünün delili mahiyetindedir.

Temeli Behmenî Devleti'nin ilk sultanı Alâeddin Şah zamanında atılan, I. Muhammed Şah döneminde daha sistemli hale getirilen ve ülke topraklarının eyaletlere ayrılarak bölünmesi anlamına gelen tarafdârlık sistemi, sınırların daha dar olduğu ilk yıllarda merkez tarafından sıkı denetim altında tutulmakta ve düzenli olarak teftiş edilebilmekteydi. Ancak hakimiyet altındaki toprakların hala dört tarafa bölünerek idare edilmesi, özellikle III. Muhammed Şah döneminde sınırları Doğu'da Bengal Körfezi ve Batı'da Umman Denizi'ne değin genişleyen devlet için yetersiz kaldığı gibi sıkı denetim altında tutulamayan ve taraflarının sınırları genişleyen tarafdârların merkezden bağımsız hareket etmesine sebep olmaktaydı. Bu durumun merkezi otoriteyi zayıflattığının bilincinde olan Mahmûd Gâvân, III. Muhammed Şah'ın saltanatından yaklaşık 1 asır önce oluşturulan bu sistemde köklü bir reform yapmaya karar verdi. İlk değişiklik, tarafdârlık

sisteminde yapıldı ve 4 olan taraf sayısı 8 e yükseltildi. Bu sayede hakimiyet sahaları yarıya inen valilerin yetki alanları da daraltılmış oldu. Ayrıca her vilayetdeki toprakların bir kısmı tarafdârların yetkisinden çıkarılarak *hâssa-i sultan* adıyla doğrudan sultanın idaresine verilerek sultanın valiler üzerindeki kontrolü artırıldı. Taraflar, Dekkenîler ve Âfâkîler arasında eşit şekilde dağıtılarak her iki grup arasında denge kurulmaya çalışıldı. Valilerin yetki alanlarının daraltılması, merkezden bağımsız hareket etmelerini engellemek için yeterli bir adım değildi. Bu nedenle devrim niteliğinde bir karar alan Mahmûd Gâvân, tüm eyaletlerdeki valilerin doğrudan komutası altında olan kale sayısını 1 e indirdiği gibi bölgede bulunan diğer tüm kalelerin idaresini, merkez tarafından tayin edilen ve sadece merkeze karşı sorumlu olan *kılâ'dâr* adı verilen diğer kale kumandanlarının idaresine verdi.

Gâvân'ın tüm bu reformları temelde tek bir amaca hizmet etmekteydi; soylular ve eyaletlerdeki görevlilerin yetkilerini sınırlayarak merkezî otoriteyi güçlendirmek. Ne var ki Behmenî Devleti'ne düzen ve adalet getiren bu köklü değişiklikler, Mâhmûd Gâvân'a düşmanlık ve ölüm ile nihayet bulacak hazin bir son getirdi. Muhaliflerin kurduğu tuzağa itimat eden III. Muhammed Şah'ın emri ile 5 Safer 886 (5 Nisan 1481) de öldürüldü. Ancak onun ölümü Behmenî Devleti'nin kırıma noktası oldu. Yokluğunu fırsat bilen Dekkenîler, kısa sürede önemli mevki ve makamları ele geçirdi. III. Muhammed Şah'ın 5 Safer 887 (26 Mart 1482) tarihinde ölmesi üzerine yerine geçen oğlu Şehâbeddin Mahmûd Şah'ın yaşının küçük olması Dekkenî-Âfâkî çatışmasının devleti yıkama sürüklemesine sebebiyet verdi.

Selefî III. Muhammed Şah daha küçük yaşta tahta oturmuş olmasına karşın saltanatının ilk yıllarında Hâce-i Cihân Türk, Hâce Mahmûd Gâvân ve Mahdûme-i Cihân Nergis Begüm gibi üç önemli şahsın nâiblik vazifesini üstlenmesi, nâiblik sisteminin son bulmasının ardından Mahmûd Gâvân gibi sadık, zeki ve güçlü bir zatın Sultan'a kılavuzluk yapması, merkezi otorite kaybının önüne geçmişti. Ne var ki aynı durum Mahmûd Şah için geçerli değildi. Her geçen gün otoritesini yitirmeye başlayan Sultan'ın Behmenî Devleti içerisindeki varlığı sözde sultanlıktan öteye geçemeyecekti. Ancak Mahmûd Şah'ın dönemini selefinden farklı kılan ve Behmenî Devleti'nin hızla yıkılma sürecine girmesine sebep olan, Mahmûd Gâvân gibi güçlü ve kabiliyetli bir komutan yahut emîrden yoksun olunması değil, bilakis sayısı çok fazla olan bu komutan ve emîrlerin her birinin gücünün diğerine denk olması ve bu güçlerini Mahmûd Gâvân gibi

Sultan'ın otoritesini sağlamlaştırmak amacıyla kullanmak yerine bulundukları bölgelerde bağımsızlıklarını ilan etmek için kullanma gayesi gütmeleri idi. Bir müddet bağlı bulundukları Dekkenî yahut Âfâkî grubu ile ortak hareket eden bu zatlar, nihayetinde şahsi menfaatlerini gözeterek ve bireysel olarak hareket etmeye başlayacaktı.

Sultan'ın otoritesini yitirmeye başlaması, iç karışıklıkların artması kısa süre içerisinde Behmenî hizmetinde bulunan emîr ve komutanların bağımsızlıklarını ilan etmelerine ve Behmenî toprakları üzerinde kendi hanedanlıklarını kurmalarına sebebiyet verdi. Gâvîl tarafdarı Fethullâh İmâdü'l-Mülk; İmâdşâhîler Hanedanlığı'nı, Bîcâpûr Tarafdarı Yûsuf Âdil Han; Âdilşâhîler Hanedanlığı'nı, Junnar Tarafdarı Nizâmül-Mülk Melik Ahmed; Nizâmşâhi Hanedanlığı'nı, Bîder'in idaresi ile sorumlu Kâsım Berîd; Berîdşâhîler Hanedanlığı'nı ve Telingana Tarafdarı Kutbü'l-Mülk Sultan Kulı Hemedanî; Kutubşâhîler Hanedanlığı'nı kurdu. Ancak ilginçtir ki bağımsızlığını ilan eden bu zatlar uzun bir müddet Şah yahut Sultan ünvanlarını kullanmayarak Sultan'a olan sadakatlerini sürdürmeye, emretmesi durumunda bizzat yahut destek göndererek Behmenî ordusu içerisinde mücadele etmeye devam ettiler. Tüm bunlara karşın Sultan'ın saltanatının önündeki engelleri beraber kaldıran bu emîrlerin, aralarından birinin daha fazla toprak yahut güç elde etmesi, Sultan nezdinde itibar görmesi durumunda gücünü kırmak için onun üzerine yürümüş olmaları, esasen Mahmûd Şah dönemindeki siyasî vaziyetin en temel özeti idi. Özellikle Kâsım Berîd, eyaletlerdeki valiler ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar, asıl önderlik edecek olanın tahta en yakın kişi olduğunu çok iyi biliyordu. Bu sebeple siyasî hayatı boyunca saray üzerindeki hakimiyetini kaybetmemek için elinden geleni yaptı. Tamda bu yüzden Mahmûd Şah, giderek azalan otoritesini tamamen kaybetti ve Bîder üzerindeki varlığı sözde sultanlıktan öteye geçemedi. Behmenî Devleti, şahsi menfaatlerine gözetken ve hakimiyet sahalarını genişletmeyi arzulayan hanedanlıkların siyaset arenasına dönüştü. Saltanatı boyunca bağımsızlığı ve otoritesi için mücadele eden Mahmûd Şah nihayetinde bu mücadeleden yorgun düşerek ömrünün son zamanlarını devlet meselelerinden uzak, eğlence ile geçirmiştir. Ölümünün ardından sırasıyla yerine geçen IV. Ahmed Şah, Alâeddin Şah, Velîyullâh Şah, Kelimullâh Şah Emîr Berîd'in vesayeti altında saltanat sürmüş ve Behmenî Devleti içerisindeki varlıkları sözde sultanlığın ötesine geçememiştir. En nihayetinde son sultan Kelimullâh'ın ölümü ile birlikte Tuğluklu hizmetinde emîr-sâde olan Hasan Gangu tarafından Devletâbâd

isyanının ardından kurulan ve 180 yıl boyunca Dekken’de varlığını sürdürmeyi başaran Behmenî Devleti, tarihin tozlu sayfalarına karışmıştır.

KAYNAKÇA

Ana Kaynaklar

- Afanasiy Nikitin, *Üç Deniz Ötesine Seyahatât*, (Çev.: Serkan Acar), TTK Yayınevi, Ankara 2021.
- Bedâûnî, Abdülkâdir b. Mülûkşâh el-Bedâûnî, *Müntehâbü't-Tevârîh*, I, (Tash.: Mevlevî Ahmed Ali Sahib), (Muk. ve Eklemeler.: Tevfik H. Subhanî), Encümen-i Âsâr ve Mefâhîr-i Ferhengî, Tahran 1380.
- Berenî, Ziyâüddîn b. Müeyyidülmülk el-Berenî, *Târîh-i Fîrûzşâhî*, (Tas.: Mevlevî Seyyid Ahmed Han Hasib), Captain W. Nassau Lees, Kalküta 1862.
- Beyhakî, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin-i, *Târîh-i Beyhakî*, (Trc.: Necati Lügâl), (Haz.: Hicabî Kırlangıç), TTK Yayınları, Ankara 2019.
- Cüzcânî, Ebû Amr Minhâcüddîn Osmân b. Sirâciddîn Muhammed el-Cüzcânî, *Tabâkât-ı Nâsirî*, I, Jahandaran Ghor Kültür Vakfı, 1391.
- Emîn-i Ahmed-î Râzî, *Heft İklîm*, (Nşr.: Cevâd Fâzıl), Tahran 1341.
- es-Sihrindi, Yahya b. Ahmed b. Abdullah, *Târîh-i Mübârekşâhî*, (Tash.: Muhammed Hidayet Hüseyin), İntişârât-ı Esâîr, Tahran 1391.
- Ferishte, Muhammed Kâsım Hindûşâh b. Gulâm Alî el-Esterâbâdî, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, I, (Trans.: John Briggs), Oriental Book-Sellerand Publishers, London 1908.
- Ferishte, Muhammed Kâsım Hindûşâh b. Gulâm Alî el-Esterâbâdî, *History of the Rise of the Mahomedan Power in India, Till the Year A.D. 1612*, II-III, (Trans.: John Briggs), Sang-e-Meel Publications, Lahore 1977.
- Gerdîzî, Ebû Saîd Abdülhay b. ed-Dahhâk b. Mahmûd Gerdîzî, *Zeynü'l-Ahbâr*, (Tash.: Abdulhay Habîbî), Tahran 1363.
- Hâfız-ı Şîrâzî, *Hafız Divanı*, (Çev.: Abdülbaki Gölpınarlı), MEB, İstanbul 1992.
- Herevî, Nizâmüddîn Ahmed Bahşî b. Muhammed Mukim Herevî Ekberâbâdî, *Tabâkât-ı Ekberî*, I, By De Calcutta 1929.

- Herevî, Nizâmüddîn Ahmed Bahşî b. Muhammed Mukim Herevî Ekberâbâdî, *Tabâkât-ı Ekberî*, III, Baptist Mission Press, Calcutta 1935.
- İbn Battûta, Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî, *The Travels of Ibn Battuta, A.D.1325-1354*, Vol III, (Edt. H. A. R. Gibb), Published by the Syndics of the Cambridge University Press, 1971.
- İbn Battûta, Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Levâtî et-Tancî, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, (Çev.: A. Sait Aykut), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- İsâmî, Hâce Abdülmelik, Fütûhu's-selâtîn, (Neş.: A. S. Usha, B. A.), University of Madras, 1948.
- Khvajah Nizamuddin Ahmad, *The Tabaqat-ı Akbari (History of India from the Early Musalman Invasions to the Thirty-Eight Year of the Reign of Akbar)*, III, (Trans.: Brajendranath De, M. A.), Baptist Misson Press, Calcutta 1939.
- Kazvinî, Hamdullâh b. Ebî Bekr b. Ahmed b. Nasr el-Müstevfî el-Kazvinî, *Târih-i Güzide*, (Çev.: Mürsel Öztürk), TTK Yayınları, Ankara 2018.
- KİNG, Major J. S., *The History of the Bahmani Dynasty Founded on the Burhân-ı Ma'âsir*, Luzac and Go., London 1900.
- Mahmud-ı Gâvân, Hâce İmâdeddin, *Riyâzü'l-inşâ*, (Nşr.: Çând b. Hüseyin-Gulâm Yezdânî), Haydarâbâd 1948.
- Marco Polo, *Marco Polo Seyahatnâmesi*, I, (Haz.: Filiz Dokuman), İstanbul, 1980.
- Şeyh Sâdî-î Şîrazî, Ebû Muhammed Sa'dî Müşerrefüddîn (Şerefüddîn) Muslih b. Abdillâh b. Müşerref Şîrazî, *Bostan ve Gülistan*, (Trc.: Kilisli Rıfat Bilge), Zafer Matbaası, İstanbul 1980.
- Tabataba, Ali b. Azîzullah et-Tabâtabâî (Seyyid Ali Tabataba), *Burhân-ı Me'âsir*, Matbaa-i Camia-i Delhi, Haydarâbâd 1355.
- Uluğhânî, Abdullah Muhammed bin Ömer, el-Mekkî, el-Asâfî, *Zaferü'l-vâlih bi Muzaffar ve-âlih*, I, (Nerş.: E. Denison Ross), John Murray, London 1910.

Araştırma Eserler

“ĀdilShāhs”, *EF*² (İng.), Late E. J. Brill, Leyden 1913, I, 139.

“Ādilşahlar”, *İA*, MEB, I, İstanbul 1978, 141-142.

Ahmad, Sayyid Maqbul, “Hindistan (Ortaçağ Müslüman Coğrafyacılarına Göre Hindistan)”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 73-75.

Ahmed, Muhammed Aziz, *Hindistan’da İslâm Kültürü Çalışmaları*, (Çev.: Latif Boyacı), İnsan Yayınları, İstanbul 1995.

Ahmet, Muhammed Aziz, *Siyasi Tarihi ve Müesseseleriyle Delhi Türk Sultanlığı*, (Çev.: Tansu Say), Tercüman 1000 Temel Eser, İstanbul (tarihsiz).

Algar, Hamid, “Ni‘mat-Allāhiyya”, *EF*² (İng.) E. J. Brill, Leiden 1995, VIII, 44-48.

Alan, Hayrunnisa, “Tavacı”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, 177-178.

Ansari, A. S. Bazmee, “İltutmış”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 158-159.

Ansari, A. S. Bazmee, “İmâdşâhîler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 172.

Arnold T. W., “Hindistan”, (Düz.: M. Mujeeb), *İA*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1987, V/I, 517-535.

Atar, Fahrettin, “Kadı”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 66-69.

Avcı, Casim, “Nâib”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 311-312.

Ayalon, David, “Dawādār”, *EF*² (İng.), E. J. Brill, Leiden 1991, II, 172.

Banerjee, Jamini Mohan, *History of Firûz Shah Tughluq*, Munshiram Manoharlal, New Delhi 1967.

“Barīd Shāhīs”, *EF*² (İng.), Late E. J. Brill, Leyden 1913, I, 659-660.

Barthold, Wilhelm, “İltutmys”, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (ZDMG)*, 61/2 (1907), 192-193.

- Basham, A. L., "Aryan and Non-Aryan in South Asia", *Aryan and Non-Aryan in India*, (Edt. Madhav M. Deshpande-Peter Edwin Hook), Center for South and Southeast Asian Studies, University of Michigan, 1979, 1-9.
- Bayrak, M. Orhan, *Türk İmparatorluk Tarihi*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2003.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Hindistan Tarihi I. Cilt-İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)*, TTK Basımevi, Ankara 1946.
- Beksaç, Engin, "Hindistan (Hint-İslâm Sanatı)", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 101-108.
- Bendrey, V. S., *A study of Muslim Inscriptions (With special reference to the Inscriptions published in the Epigraphia Indo-Moslemica 1907-1938)*, Karnatak Publishing House, Bombay 1944.
- "Berîd-şâhî", *İA*, MEB., İstanbul 1979, II, 550.
- Bıyıktay, Halis, *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*, TTK Basımevi, Ankara 1991.
- "Bîdar", *EI²* (İng.), E. J. Brill, Leyden 1913, 713.
- Bosworth, Clifford Edmund, "Čāšnīgīr", *EIr.*, London 1990, V, 47-48.
- Bosworth, Clifford Edmund, *Doğuştan Günümüze İslam Devletleri (Devletler, Prenslikler, Hanedanlıklar Kronolojik Soykütüğü)*, (Çev.: Hande Canlı), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2005.
- Bosworth, Clifford Edmund, "Ghurids", *EI²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1991, 1099-1104.
- Bosworth, Clifford Edmund, "İspahsālār, Sipahsālār", *EI²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1997, IV, 208-210.
- Bosworth, Clifford Edmund, "Kākūyids", *EI²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1997, IV, 465-467.
- Bosworth, Clifford Edmund, "Kōtwāl", *EI²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1986, V, 279-280.
- Bosworth, Clifford Edmund, "Muhammad Bakhtiyār Khaldji", *EI²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1993, VII, 433.

- Bosworth, Clifford Edmund, "The Early Islamic History of Ghūr", *Central Asiatic Journal*, VI/2 (June 1961), 116-133.
- Bosworth, Clifford Edmund, "The Ghaznavids", *History of Civilizations of Central Asia*, Vol:IV, Part 1, (The Age of Achievement: AD 750 to the Fifteenth Century), (Edt.: M. S. Asimov and C. E. Bosworth) Unesco 1996, 102-124.
- Brockelmann, Carl, *İslâm Ulusları ve Devletleri Tarihi*, (Çev.: Neşat Çağatay), Ankara 1992.
- Browne, Edward G., *A History of Persian Literature under Tartar Dominion (A.D. 1265-1502)*, Cambridge University Press, Cambridge 1920.
- Burdon-Page, J., "Hind (Architecture)", *EF (İng)*, E. J. Brill, Leiden 2000, III, 440-452.
- Burton-Page, John, *Indian Islamic Architecture Forms and Typologies, Sites and Monuments*, (Edt.: George Michell), Brill, Boston 2008.
- Burton-Page, J., "Khwādja-ı Djahān", *EF² (İng.)*, E. J. Brill, Leiden 1997, IV, 907-908.
- Chattopadhyaya, Sudhakar, *The Śakas in India*, Santiniketan Press, Calcutta 1955.
- Chaudhuri, H. C. Roy, "The Study of Ancient India Geography", *Indian Historical Quarterly*, Vol-IV, Caxton Publications, India 1926, 228-234.
- Chowdhuri, Jogindra Nath, "Life of Mahmud Gawan", *Indian Historical Quarterly*, Vol-II, Caxton Publications, India 1929, 417-424.
- Chowdhuri, Jogindra Nath, "Social and Economic Condition of the People under the Bahmani Sultanate", *Indian Historical Quarterly*, Vol-II, Caxton Publications, India 1929, 690-697.
- Codrington, O., "Coins of the Bahmani Dynasty", *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, 18 (1898), 259-273.
- Cotton, J. S., "Bıdjâpur", *EF² (İng.)*, Late E. J. Brill, Leyden 1913, I, 413-414.
- Cöhce, Salim, "Delhi Türk İmparatorluğunda Sultan Şemseddin İltutmuş'un Kırk Kölesi: Çihilgânilerin Kimlikleri ve Oynadıkları Roller", *Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, Tebliğler III. Türk Tarihi*, I, İstanbul 1985, 175-186.

- Cöhce, Salim, “Gaznelilerin Hindistan Hâkimiyetleri”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, IV, 522-525.
- Cöhce, Salim, “Gazneli Mahmud Dönemine Kadar Hindistan’da Türk Varlığı”, *Erdem*, 9/27 (Ocak 1997), 981-987.
- Cöhce, Salim, “Hindistan’da Kurulan Türk Devletleri”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, VIII, 689-730.
- Cöhce, Salim, “Kalaç Sultanlığı”, *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu (25-28 Haziran 2007)*, TTK Basımevi, Ankara 2008, sayfa aralığı.
- Cöhce, Salim, “Türklerin Hindistan Kültürüne Etkileri”, *Hindistan ve Türk Tarihi Kültürü Araştırmaları-Indian and Turkish History-Culture Researches*, (Edt.: H. Hilal Şahin), Bilge Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2020, 17-27.
- Çubukçu, Asri, “Devâtdâr”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IX, 221-222.
- Dames, Mansel Longworth, “Gazneliler”, *İA*, MEB, İstanbul 1988, IV, 742-748.
- Dames, Mansel Longworth, “Gûrîler”, *İA*, MEB, İstanbul 1978, IV, 826-830.
- Dames, Mansel Longworth, “Hind”, *İA*, MEB, İstanbul 1987, V/1, 490-491.
- Davies, K. C. Collin, “Pişvâ”, *İA*, MEB, İstanbul 1964, IX, 565-566.
- Demirci, Kürşat, *Hinduizmin Kutsal Metinleri: Vedalar*, İşaret Yayınları, İstanbul 1991.
- Desai, Ziyauddin, *Indo-Islamic Architecture*, Publication Division, New Delhi 1970, 31-32.
- Devi, V. Vasoda, “The Krishna-Tungabhadra Doab (AD. 1335-1450)”, *The Indian History of Congress*, 26 (1964), 27-36.
- “Djāgīr”, *EI² (İng)*, E. J. Brill, Leiden 1991, II, 378.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi Ansiklopedisi*, (Edt.: Hakkı Dursun Yıldız), Çağ Yayınları, İstanbul 1992, II, 388.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, “Müt’a”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 174-180.
- Droysen, Johann Gustav, *Büyük İskender Tarihi*, (Çev.: Bekir Sıtkı Baysal), Panama Yayıncılık, İstanbul 2020.

- Durak, Neslihan, *Hindistan'a Kuzeyden Yapılan Seferler*, ASAM Yayınları, Ankara 2000.
- Durmuş, İlhami, *İskitler (Sakalar)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993.
- Eaton, Richard Maxwell, *A Social History of the Deccan 1300-1761 Eight Indian Lives*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.
- Eaton, Richard Maxwell, "Gısu-Darāz," *EIr*, 2001, XI/1, 1-3.
- Eaton, Richard Maxwell, "Kutb Shāhī", *EF²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1986, V, 549-550.
- Eaton, Richard Maxwell, *Sufis of Bijapur: 1300-1700: Social Roles of Sufis in Medieval India*, Munshiram Manoharial Publishes, India 2011.
- Elphinstone, Mountstuard, *The History of India Vol II*, A. Spottishwoode, London 1843.
- "Emîrül'ümerâ", *İA*, MEB, İstanbul 1978, IV, 264.
- Erdoğan, Emine, *Hinduizm'in Kutsal Metinlerinden Manu Kanunnamesi (Manusmriti)*, Palet Yayınları, Konya 2015.
- Erinç, Sırrı, "Hindistan (Fizikî ve Beşerî Coğrafya)", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 69-73.
- Ertaylan, İsmail Hikmet, *Âdilşâhîler Hindistanda Bir Türk-İslâm Devleti*, Sermet Matbaası, İstanbul 1953.
- Farmer, H. G., "Ṭablkḥāna", *EF²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 2000, X, 34-38.
- Farooqi, Naimur Rahman, "Delhi Sultanlığı", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IX, 130-132.
- Farooqui, Salma Ahmed, *A Comprehensive History of Medieval India: Twelfth to Mid-Eighteenth Century*, Pearson, India 2011.
- Fergusson, James, *History of Indian and Eastern Architecture Vol-II*, Dodd, Meed & Company, London 1891.
- Fuller, A. R., *The Reign of Alâuddîn Khiljî (Translated from Zia-ud-din Barani's Tarîkh-ı Firûz Shâhî)*, Pilgrim Publishers, Calcutta 1960.

- Galip, Mübarek-Gömeç, Saadettin Yağmur, *Hindistan'da Türkler*, Berikan Yayınevi, Ankara 2003.
- Gibb, Sir Hamilton Alexander Roskeen, "Nā'ib", *EF²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1993, VII, 915.
- Gibbs, James, "Gold and Silver Coins of the Bahmani Kingdom", *The Numismatic Chronicle and Journal of the Numismatic Society*, 1 (1881), 91-115.
- Gopalachari, K. "The Satavana Empire", *A Comprehensive History of India Volume Two Mauryas & Satavahanas 325 B. C.- A.D. 300*, (Edt.: K. A. Nilakanta Sastri), People's Publishing House, New Delhi 1987, 293-327.
- Graham, Terry, "Shah Ni'metullah Wali: Founder of the Ni'metullahi Sufi Order", *The Heritage of Sufism: The Legacy of Mediaeval Persian Sufism (1150-1500) Vol II*, (Edt.: Leonard Lewisohn), One World, Oxford 2003, 173-190.
- Gribble, J. D. B., *A History of The Deccan Vol I*, Luzac & Co., London 1896.
- Gordon, Johnson, *Hint Dünyası*, (Çev.: Müfide Pekin), İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- Gömeç, Saadettin Yağmur, "Türk Tarihinde Ak Hun-Avar-Juan-Juan Meselesi ve Ak Hunlar Hakkında Bir Özet", *Hindistan ve Türk Tarihi Kültürü Araştırmaları-Indian and Turkish History-Culture Researches*, (Edt.: H. Hilal Şahin), Bilge Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2020, 63-76.
- Grakov, Boris Nikolayeviç, *İskitler*, (Çev.: Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul 2006.
- Grenard, Fernand, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, (Nşr.: Orhan Yüksel), MEB, İstanbul 1970.
- Grousset, René, *Bozkır İmparatorluğu: Attila, Cengiz Han, Timur*, (Çev.: M. Reşat Uzmen), Ötüken Neşriyat, Ankara 2014.
- Guignes, J. M. De, *Hunların, Türklerin, Moğolların ve Daha Sair Tatarların Tarih-i Umumisi*, II, (Çev.: Hüseyin Cahit (Yalçın)), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2019.
- Güner, Ahmet, "Kâkûyîler", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2001, XXIV, 219-221.

Habib, Mohammad, “Nasiruddin Khusrau Khan”, *A Comprehensive History of India Vol-5 The Delhi Sultanat (1206-1526)*, (Edt.: Mohammad Habib-Khaliq Ahmad Nizami), People’s Publishing House, India 1970, 445-459.

Habibullah, A. B. M., “Jalaluddin Khilji”, *A Comprehensive History of India Vol-5 The Delhi Sultanat (1206-1526)*, (Edt.: Mohammad Habib-Khaliq Ahmad Nizami), People’s Publishing House, India 1970, 311-325.

“Hâce-i Cihan”, *İA*, MEB., İstanbul 1987, V/I, 25.

Haig, Colonel Sir Wolseley, “Mu’izz-ud-din Muhammed bin Sām of Ghūr and the Earlier Slave Kings of Delhi”, *The Cambridge History of India: Vol III: Turks and Afghans*, (Edt.: Colonel Sir Wolseley Haig), Cambridge at the University Press, Cambridge 1928, 38-73.

Haig, Colonel Sir Wolseley, “The Arab Conquest of Sind”, *The Cambridge History of India: Vol III: Turks and Afghans*, (Edt.: Colonel Sir Wolseley Haig), Cambridge at the University Press, Cambridge 1928, 1-10.

Haig, Colonel Sir Wolseley, “The Kingdom of the Deccan A.D. 1347-1436”, *The Cambridge History of India: Vol III: Turks and Afghans*, (Edt.: Colonel Sir Wolseley Haig), Cambridge at the University Press, Cambridge 1928, 372-404.

Haig, Colonel Sir Wolseley, “The Reigns of Ghīyās-ud-din Tughluq and Muhammad Tughluq and the Second Conquest and Revolt of the Deccan”, *The Cambridge History of India: Vol III: Turks and Afghans*, (Edt.: Colonel Sir Wolseley Haig), Cambridge at the University Press, Cambridge 1928, 127-172.

Haig, Colonel Sir Wolseley, “The Yamini Dynasty of Ghazni and Lahore , Commonly Known as the Ghaznavids”, *The Cambridge History of India: Vol III: Turks and Afghans*, (Edt.: Colonel Sir Wolseley Haig), Cambridge at the University Press, Cambridge 1928, 11-37.

Haig, Sir Wolseley, “Article on Five Questions in the History of the Tughluq Dynasty of Dihli”, *Journal of the Royal Asiatic Society*, 54 (3), (July 1922), 319-372.

Haig, Sir Wolseley, “Some Notes on the Bahmanī Dynasty”, *Journal of the Asiatic Society of Bengal*, I (1904), 1-15.

- Haig, Thomas Wolseley, “Gıyâsüddin Tuğluk”, *İA*, MEB, İstanbul 1978, IV, 781-782.
- Haig, Thomas Wolseley, “Halacî”, *İA*, MEB, İstanbul 1987, V/I, 108-109.
- Haig, Thomas Wolseley, “Imād Shāhī Dynasty”, *EF*² (İng.), E. J. Brill, Leyden 1927, II, 472.
- Haig, Thomas Wolseley, “İmād Şâhî”, *İA*, MEB, İstanbul V/II, 977-978.
- Haig, Thomas Wolseley, “Kutubşâhîler”, *İA*, MEB., İstanbul 1977, VI, 1056-1057.
- Haig, Thomas Wolseley, “Mahmud Gâvân”, *İA*, MEB, İstanbul 1988, VII, 172-173.
- Haig, Thomas Wolseley, “Muhammad b. Sâm”, *EF*² (İng), E. J. Brill, Leiden 1993, VII, 409-410.
- Haig, Thomas Wolseley, “Serdâr”, *İA*, MEB, İstanbul 1980; X, 512-513.
- Halaçoğlu, Yusuf, “Alâeddin Halacî”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, II, 330.
- Halıcı, Fevzi, “Çevgân”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VIII, 294-295.
- Hamadani, Agha Hussain, *The Frontier Policy of the Delhi Sultans*, Atlantic Publishers and Distributors, New Delhi 1992.
- Hambly, Gavin, “Delhi Sultanı Şemseddin İltutmuş’un Kırk Memlûku Cihilgani Kimdi?”, (Çev.: Gaye Yavuzcan), *Tarih Okulu*, IV (2009), 127-136.
- Hardy, P., “Dihli Sultanate”, *EF*² (İng), E. J. Brill, Leiden 1991, II, 266-274.
- Har-El, Shai, “Silâhdâr”, *EF*² (İng.), J. E. Brill, Leiden 1997, 609-610.
- Haq, Syed Mounui, *A Short History of the Sultanate of Delhi*, H. M. Said Company, Karachi 1956.
- Haq, Syed Moinui, “Khaldjis”, *EF*² (İng), E. J. Brill, Leiden 1997, IV, 920-924.
- Havell, Ernest Binfield, *The History of Aryan Rule in India: From the Earliest Times to the Death of Akbar*, George G. Harrap & Company Ltd., Londra 1918.
- Huart, C. L., “Kâkûyîler”, *İA*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1977, VI, 108-109.
- Husain, Agha Mahdi, *The rise and fall of Muhammad bin Tughluq*, Luzac & Co., London 1938.

- Husain, Agha Mahdi, *Tughluq Dynasty*, Thacker Spink &CO., London 1933.
- Husaini, Saiyid Abdul Qadir, *Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom*, K. L. Mukhopadhyay, Calcutta 1960.
- Husaini, Saiyid Abdul Qadir, "Career of Hasan (Bahman Shah) Before He Became the Sultan of the Deccan", *Islamic Culture*, XXXIII (I), (January 1959), Hyderabad Deccan, 112-123.
- "İl-Tutmuş", *İA*, MEB, İstanbul 1988, V/II, 975.
- İzgi, Cevat, "Kûtvâl", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2002, XXVI, 503-504.
- Jackson, P., "Ḳuṭb al-Dīn Aybak", *EF²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1986, V, 546.
- Joshi, P. M., "The Bahmani Kingdom", *The History and Culture of the Indian People, The Delhi Sultanate*, (Edt.: R. C. Majumdar), Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay, 1967, 248-270.
- Kafesoğlu, İbrahim, "Mahmud Gaznevî", *İA*, MEB, İstanbul 1988, VII, 173-183.
- Kâhya, Esin, "İlkçağda Hindistan-Türk Düşüncesi Arasındaki İlişkiler", *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (31 Ekim-1 Kasım 2002)*, TTK Basımevi, Ankara 2006, 257-273.
- Karaca, Filiz, "İn'âm", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000, XXII, 259-260.
- "Kayānids", *EF²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1997, IV, 809.
- Khan, Iqtidar Alam, *Historical Dictionary of Medieval India*, The Scarecrow Press, Toronto 2008.
- Kılıç, Mahmud Erol, "Ni'metullāh-ı Velî", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 133-135.
- King, J. S., "History of the Bahmani Dynasty", *The Indian Antiquary*, Vol.XXVIII, (June 1899), Bombay, 141-155.
- Koç, Bilal, "*Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320-1414)*", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017.

- Koç, Bilal, “Devletin Nesepten Sebebe Geçişine Direnen Bir Unsur Olarak Çihilgan/Kırklar Meclisi”, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi (ÇÜTAD)*, 2/2, (Aralık 2017), 91-121.
- Konukçu, Enver, “AYBEG, Kutbüddin”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, IV, 231-232.
- Konukçu, Enver, “Bâbürlüler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, IV, 400-404.
- Konukçu, Enver, “Behmeniler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 353-354.
- Konukçu, Enver, “Berîdşâhîler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 502-503.
- Konukçu, Enver, “Gıyâseddin Tuğluk”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIV, 60-61.
- Konukçu, Enver, “Hâce-i Cihân”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIV, 429-430.
- Konukçu, Enver, “Halaciler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul 1997, XV, 227-228.
- Konukçu, Enver, “Hindistan’daki Türk Devletleri”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1988, IX, 373-461.
- Konukçu, Enver, “*Kalaç Sultanlığı (1290-1320) Delhi’de Türklerin İkinci Hakimiyet Devresi*”, (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Erzurum 1976.
- Konukçu, Enver, *Kuşanlar ve Akhunlar Tarihi*, Sevinç Matbaası, Ankara 1973.
- Konukçu, Enver, “XIII.-XIV. Yüzyıllarda Hindistan’da Türk Kurucular ve Hanedanlar”, *Erdem*, 9/27 (1997), 1177-1182.
- Kortel, Saim Haluk, “Delhi Türk Sultanı Alâeddin Halacî’nin Moğol Siyaseti”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 36, İstanbul 2000, 261-280.
- Kortel, Saim Haluk, “Delhi Türk Sultanlarının Telingana Seferleri”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)*, IV/1 (2015), 1-26.

- Kortel, Saim Haluk, “Delhi Türk Sultanlığı’nda Saray Hayatından Bazı Kesitler (1206-1414)”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 38 (2003), 27-36.
- Kortel, Saim Haluk, *Delhi Türk Sultanlığı’nda Teşkilat (1206-1414)*, TTK Yayınevi, Ankara 2006.
- Kortel, Saim Haluk, “Gur Devletinde Bir Türk Kumandan: Tâceddîn Yıldız”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 39 (2009), 37-54.
- Kortel, Saim Haluk, “Hindistan’da Bir Halife-Sultan: Kutbeddin Mübârekşah Halacî (1316-1320)”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4/6 (2017), 58-72.
- Kortel, Saim Haluk, “Tuğluklular”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XLI, 333-336.
- Kortel, Saim Haluk, “Zemenidar”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, XLIV, 238-239.
- Köprülü, Mehmet Fuad, “Alâeddin Halacî”, *İA*, MEB, İstanbul 1978, I, 279-281.
- Köprülü, Mehmet Fuad, “Arz”, *İA*, MEB, İstanbul 1978, I, 657-660.
- Köprülü, Mehmet Fuad, “Balaban”, *İA*, MEB, İstanbul 1979, II, 263-268.
- Köprülü, Mehmet Fuad, “Çavuş”, *İA*, MEB, İstanbul 1979, III, 362-369.
- Köprülü, Mehmet Fuad, “Fîrûz Şah Halacî”, *İA*, MEB, İstanbul 1978, IV, 660-666.
- Köprülü, Mehmet Fuad, “Hâcib”, *İA*, MEB., İstanbul 1987, V/1, 30-36.
- Köprülü, Orhan F., “Balaban Han”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, V, 3.
- Köprülü, Orhan F., “Çavuş”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VIII, 236-238.
- Köprülü, Orhan F., “Fîrûz Şah Halacî”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIII, 140-141.
- Kucur, Sadi S., “Debîr”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994, IX, 63-64.
- Kulke, Hermann-Rothermund, Dietmar, *Hindistan Tarihi*, (Çev.: Müfit Günay), İmge Kitabevi, Ankara 2001.
- Kurtuluş, Rıza, “Keyânîler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, XXV, Ankara 2002, 345-346.

- Kurtuluş, Rıza, “Mahmûd-ı Gâvân”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, XXVII, 361-362.
- Lal, Kishori Saran, *History of Khaljis (A.D. 1290-1320)*, Asia Publishing House, Calcutta 1967.
- Lane-Poole, Stanley, *İslam Devletleri Tarihi Başlangıçtan 1927 Yılına Kadar*, (Çev.: Halil Edhem Eldem), (Haz.: Samet Alıç), Selenge Yayınları, İstanbul 2020.
- Lewis, B., “Çashnagîr-bashî”, *EI²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1991, II, 15.
- Little, D. P., “Khaznadâr”, *EI²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1997, IV, 1186-1187.
- Majumdar, Ramesh Chandra, *An Advanced History of India*, Macmillan Co. Ltd, Delhi 1974.
- Majumdar, Ramesh Chandra, “Ghiyâs-ud-Din Tughluq”, *The History and Culture of the Indian People, The Delhi Sultanate*, (Edt.: R. C. Majumdar), Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay 1967, 52-60.
- Majumdar, Ramesh Chandra, “Muhammad bin Tughluq”, *The History and Culture of the Indian People, The Delhi Sultanate*, (Edt.: R. C. Majumdar), Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay 1967, 61-89.
- Mantran, R., “Čā’ūsh”, *EI²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1991, II, 16.
- Mardin, Ebül’ulâ, “Kadı”, *İA*, MEB, İstanbul 1977, VI, 42-46.
- Maulavi ‘Abd’ul Wali, “The Bahmani Dynasty”, *Journal of the Royal Asiatic Society of Bengal*, 5 (1909), 463.
- Maulawi Mohammad Zahiraddin, *Sultan Ahmad Shah Bahmanî*, Matba Ibrahimiya, Hyderabad 1937.
- Merçil, Erdoğan, “Âdilşâhîler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, I, 384-386.
- Merçil, Erdoğan, “Ârız (Tarih)”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, III, 359.
- Merçil, Erdoğan, *Gazneliler Devleti Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara 1989.
- Merçil, Erdoğan, “Gazneliler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIII, 480-484.

- Merçil, Erdoğan, “Gazneliler’in Hindistan Siyaseti”, *Afganistan ve Hindistan’da Bir Türk Devleti: Gazneliler, (Siyaset, Teşkilat, Kültür)*, (ss.163-178), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014.
- Merçil, Erdoğan, “Hazinedar” *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları”, İstanbul 1998, XVII, 141-143.
- Merçil, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yayınevi, Ankara 2006.
- Mookerji, Radhakumud, *The Gupta Empire*, Hind Kitabs Ltd., Bombay 1952.
- Michell, George- Eaton, Richard Maxwell, *Firuzabad Palace City of the Deccan*, Oxford University Press, Oxford 1992.
- Michell, George-Zebrowski, Mark, *Architecture and Art of the Deccan Sultanates*, Cambridge University Press, Cambridge 2008.
- Moosvi, Shireen, “Zamīndār”, *EI²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 2002, XI, 438-439.
- Mukherjee, Dharendra Nath, “Gupta Era”, *Indian Historical Quarterly*, Vol-8, (Edt.: NarendraNath Law), Caxton Puplications, Delhi 1932, 85-92.
- Narasinhham, V., “Studies in the History of Vicayanagara”, *Indian Historical Quarterly* Vol. IV, Caxton Publications, India 1926, 113-119.
- Nazım, Muhammed, *The Life and Times of Sultan Mahmud of Ghazna*, Cambridge University Press, New Delhi 1931.
- Nizami, Khaliq Ahmad, “Gīsu Darāz”, *EI²*, E. J. Brill, Leiden 1991, 1114-1116.
- Nizami, Khaliq Ahmad, “The Early Turkish Sultans of Delhi”, *A Comprehensive History of India Vol-5 The Delhi Sultanat (1206-1526)*, (Edt.: Mohammad Habib-Khaliq Ahmad Nizami), People’s Publishing House, India 1970, 191-311.
- Oturkar, R. V., “The Origin of Gango Bahmani is Ferishta’s Legend Absurd?”, *Indian History Congress Allahabad (8-9-10 October 1938)*, Gopi Lal Dikshit, Allahabad 1938, 304-308.
- Ögel, Bahaeddin, “Eski Ortaasya Kabileleri Hakkında Araştırmalar I Yüe-Çi’ler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 15/1-3 (1957), 247-278.
- Öntürk, Vural, *Gurlular (1157-1216)*, Selenge Yayınları, İstanbul 2020.

- Öntürk, Vural, “Gurlu Sultanı Muizzüddin Muhammed b. Bahâeddin Sâm’ın Hindistan Seferleri”, *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi*, 4/2 (2020), 119-144.
- Özaydın, Abdülkerim, “Nevbet”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 38-41.
- Özcan, Abdülkadir, “Hassa”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, XVI, 394-395.
- Özcan, Abdülkadir, “Serdar”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVI, 551-552.
- Özcan, Azmi, “Câgîr”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VII, 11-12.
- Özcan, Azmi, “Hindistan (Tarih)”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 75-81.
- Özcan, Azmi, “Muhammedâbâd”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2020, XXX, 582-583.
- Özcan, Azmi, “Pencap”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIV, 224-225.
- Özcan, Azmi, “Sind”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXXVII, 242-244.
- Palabıyık, Muhammed Hanefi, “Gaznelilerin Hindistan Seferleri”, *EKEV Akademi Dergisi*, 11/32 (Yaz 2007), 139-152.
- Palabıyık, Muhammed Hanefi, “Hindistan’da Türk-İslam Kültür ve Medeniyeti”, *Hindistan ve Türk Tarihi Kültürü Araştırmaları-Indian and Turkish History-Culture Researches*, (Edt.:H. Hilal Şahin), (ss.28-44), Bilge Kültür-Sanat Yayınları, İstanbul 2020.
- Palabıyık, Muhammed Hanefi, “Yeni Bir İslam Devleti Modeli Olarak Gazneliler”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, IV, 509-521.
- Pande, Rekha, *Succession in the Delhi Sultanate*, Commonwealt Publishers, New-Delhi 1990.
- Pandey, Awadh Bihari, *The First Afgan Empire in India (1451-1526 A. D.)*, Bookland, Calcutta 1956.

- Prasad, Ishwari, *A History of The Qaraunah Turks in India*, by Central Book Depot, Allahabad, 1974.
- Prasad, Ishwari, *A Short History of Muslim Rule in India (from the conquest of Islam to the death of Aurangzeb)*, The Indian Press Ltd., Allahabad 1931.
- Prasad, Ishwari, *History of Mediaeval India: From 647 A. D. to the Mughal Conquest*, The Indian Press LTD., Allahabad 1933.
- Puri, B. N., *India under the Kushāṇas*, Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay 1965.
- Qureshi, Ishtiaq Husain, *The Administration of the Sultanate of Delhi*, Sh. Muhammad Ashraf Kashmiri Bazar, Lahore 1942.
- Ramanayya, N. Venkata, "Mujahid Shah Bahmani and Vicayanagar", *History Congress*, Vol 5 (1941), 572-582.
- Ramanayya, N. Venkata, *Velugotivarivamsavali*, Universty of Madras, Madras 1939.
- Ramanayya, N. Venkata, *Vicayanagara Origin of the City and the Empire*, University of Madras, Madras 1933.
- Rao, Gurty Venket, "The Bahmani-Vicayanagar Relations", *Indian History Congress Allahabad (8-9-10 October 1938)*, Gopi Lal Dikshit, Allahabad 1938, 264-277.
- Rao, M. Rama, "Foundation of the Reddi Kingdom", *Indian History Congress Allahabad (8-9-10 October 1938)*, Gopi Lal Dikshit, Allahabad 1938, 249-250.
- Rao, M. Rama, "Kumāragiri Redḍi, 1381-1403 A.D", *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol-3 (1939), 747-759.
- Raychaudhuri, Hemchandra, *Political History of Ancient India*, Published by the University of Calcutta, 1923.
- Risley, Herbert, *The People of India*, Asian Educational Services, Munshiram Manoharlal Publisher Pvt. Ltd., Delhi 1999.
- Rıvzî, Saiyid Athar Abbas, "Hâlisâ", *DÎA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, XV, 344-345.
- Ross, Dr. E. Denison, *Epigraphia Indo-Moslemica*, Education Society, London 1907.

- Roy, S., "The Khalji Dynasty", *The History and Culture of the Indian People, The Delhi Sultanate*, (Edt.: R. C. Majumdar), Bharatiya Vidya Bhavan, Bombay 1967, 12-51.
- Runem, Walter, *Eski Hind Tarihi*, (Çev.: Cemil Ziya Şanbey), İdeal Matbaa, Ankara 1944.
- Saksena, Banarsi Prasad, "Alauddin Khalji", *A Comprehensive History of India Vol-5 The Delhi Sultanat (1206-1526)*, (Edt.: Mohammad Habib-Khaliq Ahmad Nizami), People's Publishing House, India 1970, 326-427.
- Saksena, Banarsi Prasad, "Sultan Ghiyasüddin Tughluq", *A Comprehensive History of India Vol-5 The Delhi Sultanat (1206-1526)*, (Edt.: Mohammad Habib-Khaliq Ahmad Nizami), People's Publishing House, India 1970, 460-483.
- Saksena, Banarsi Prasad, "Qutbuddin Mubarak Shah Khalji", *A Comprehensive History of India Vol-5 The Delhi Sultanat (1206-1526)*, (Edt.: Mohammad Habib-Khaliq Ahmad Nizami), People's Publishing House, India 1970, 428-444.
- Sarma, M. Somasekhara, *History of the Reddi Kingdom (Circa 1325 A. D., to Circa 1448 A. D.)*, Andhra University, Waltair 1948.
- Schmitt, Rüdiger, "Aryans", *Encyclopedia Iranica (EIr)*, Routledge & Kegan Paul, New York 1987, II, 684-687.
- Sewell, Robert, *The Historical Inscriptions of Southern India*, Diocesan Press, Madras 1932.
- Shah, Trubhuvandas L., *Ancient India History of Ancient India for 1000 Years in Four Volumes (From 900 B. C. to 100 A. D.) Vol-III*, Shashikant & CO., Baroda 1940, 1-76.
- Sherwani, Haroon Khan, "Antecedents of the Bahmani Kingdom", *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol-4 (1940), 208-220.
- Sherwani, Haroon Khan, "Kh̲wāja-ı Jahān Māḥmud Gāwān's Campaigns in the Mahārāshtra (From New Sources)", *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol-1 (June 1935), 28-41.
- Sherwani, Haroon Khan, *History of the Qutb Shāhī Dynasty*, Munshiram Manoharlal Publishers, New Delhi, 1974.

- Sherwani, Haroon Khan, *Muhammed-Quli Qutb Shāh*, Asia Publishing House, New Delhi, 1967.
- Sherwani, Haroon Khan, “Mahmūd Gāvān”, *EF²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1991, VI, 66-68.
- Sherwani, Haroon Khan, *Mahmūd Gāvān The Great Bahmani Wazir*, Kitabistan, Allahabad 1942.
- Sherwani, Haroon Khan, “The Bahmanis”, *History of Medieval Deccan (1295-1724) Vol I*, (Edt.: Haroon Khan Sherwani), The Government of Andhra Pradesh, Hyderabad 1973, 140-207.
- Sherwani, Haroon Khan, *The Bahmanis of the Deccan*, The Manager of Publications, Hyderabad-Deccan 1953.
- Sherwani, Haroon Khan, “The Reign of Sultān Humāyūn Shāh Bahmanī and His Character”, *Proceedings of the Indian History Congress, Proceedings of the Indian History Congress*, Vol-3 (1939), 688-700.
- Sircar, D. C., “The Deccan After The Satavahanas (A. D. 200-300) A Comprehensive History of India Volume Two Mauryas & Satavahanas 325 B. C.- A.D. 300, (Edt.: K. A. Nilakanta Sastri), People’s Publishing House, New Delhi 1987, 328-338.
- Siddiqi, M. S., “Sayyed Muhammad al-Husaini Gesudaraz (721-825/1321-1422),” *Islamic Culture* 52/3, 1978, 173-184.
- Siddiqui, Abdul Majeed, “Feroz Shah Bahmani as a Nation-BUILDER of the Deccan”, *Indian History Congress Allahabad (8-9-10 October 1938)*, Gopi Lal Dikshit, Allahabad 1938, 286-296.
- Siddiqui, Abdul Majeed, “Malik Saifuddin Gori, The Constituon-Framer of The Bahmani Kingdom”, *Indian History Congress*, Vol. 3 (1939), 701-711.
- Siddiqui, Abdul Majeed, “Muhammad Shah II Bahmani, The Pioneer of the Medieval Culture of the Deccan”, *Indian History Congress*, Vol 5 (1941), 582-586.
- Siddiqui, Abdul Majeed, “Sheik Azari and His Contribution to the History of the Bahmani Deccan”, *Indian History Congress*, Vol 8 (1945), 280-284.

- Siddiqui, Abdul Majeed, "The Organisation of the Central and Provincial Governments of the Deccan under the Bahmanides", *Proceedings and Transactions of the Eighth All-India Oriental Conference Mysore-(December 1935)*, Printed by the Superintendent at the Government Press, Bangalore 1937, 463-481.
- Siddiqui, Iqtidar Husain, "Gurlular", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, XIV, 207-211.
- Siddiqui, Iqtidar Husain, "Nizamşâhîler", *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 192-194.
- Singh, Sukhdev, *Muslims of Indian Origin During the Delhi Sultanate Emergenc Attitudes & Role (1192-1526 AD)*, Aravali Books International, Delhi 2005.
- Sinha, S. K., *Mediaeval History of the Deccan*, Vol-I, The Government of Andhra Pradesh, Archaeological Series No.18, Hyderabad 1964.
- Smith, Vincent Arthur, *The Oxford History of India From the Earliest Times to the end of 1911*, Clarendon Press, London 1919.
- Smith, Vincent Arthur, "The Śakas in Northern India", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft (ZDMG)*, 61/2 (1907), 403-421.
- Sobenrnheim, M., "Hād̲jib", *EI²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1927, II, 206-207.
- Speight, E. E., "The Coins of the Bahmani Kings of the Deccan ", *Islamic Culture*, IX (1935), 268-307.
- Srinivasan, C., *Baji Rao I The Great Peshwa*, Asia Publishing House, Bombay 1961.
- Spuler, Bertold, "Ghaznawids", *EI²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1991, II, 1050-1053.
- Stapleton, H. E., *Catalogue of the Provincial Cabinet of Coins Eastern Bengal and Assam*, Printed at the Eastern Bengal and Assam Secretariat Press, 1911.
- Stein, Burton, *Hindistan Tarihi*, (Çev.: Müfit Günay), İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2015.
- Subbarao, R., "The Reddi Kings and Their contributions to Andhradesa", *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol-9 (1946), 258-263.
- Syed, M. H., *History of Delhi Sultanate*, Anmel Publications Pvt. Ltd., V. I, New Dehli 2004.

- Syed Yusuf, “Annul Report of the Archaeological Department Hyderabad 1931-1933”, *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam’s Dominions*, Babtist Mission Press, Calcutta 1935, 1-9.
- Şahin, H. Hilal, *Hindistan’da Türk Rönesansı Ekber Şah ve Dîn-i İlâhî’si*, Selenge Yayınları, İstanbul 2020.
- Taneri, Aydın, “Çaşnigâr”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, VIII, 232.
- Taneri, Aydın, “Hâcib”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları”, İstanbul 1996, XIV, 508-511.
- Terzi, Mustafa Zeki, “Ordu”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007, XXXIII, 357-362.
- Tezcan, Mehmet, “Kuşanlar, Akhunlar, Eftalitler”, *Tarihte Türk-Hint İlişkileri Sempozyumu Bildirileri (31 Ekim-1 Kasım 2002)*, TTK Yayınevi, Ankara 2006, 9-56.
- Tezcan, Mehmet, “*Kuşanlar Tarihi (Yüeh-chih’lardan Kuşanlar)*”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1996.
- Tezokur, M. Hadi, “Manu Yasalarında Kadın”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VIII/1 (2006), 83-107.
- Thapar, Romila, *Aśoka and the decline of the Maurya*, Oxford University Press, London 1961.
- The Age of the Satavahanas Vol I*, (Edt.: Ajay Mitra Shastri), Aryan Book International, New Delhi, 1999.
- Thomas, Frederick William, “Sakastana”, *Journal of the Royal Asiatic Society (JRAS)*, Cambridge University Press, London 1906, 181-216.
- Tomar, Cengiz, “Nâzır”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, XXXII, 449.
- Turan, Şerafettin, “Silâhdar”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, XXVII, 191-193.
- Tyan, E., “Kādī”, *El²* (İng.), E. J. Brill, Leiden 1997, IV, 373-374.
- Uludağ, Süleyman, “Hankah”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, XVI, 42-43.

- Uslu, Recep, “*Sind’de İslam Fetihleri (15-240/636-854)*”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul 1990.
- Wink, A., “Pēshwā”, *EF*² (İng.), E, J. Brill, Leiden 1995, VIII, 300-301.
- Yazdanı, Ghulam, “Annul Report of the Archaeological Department Hyderabad 1915-16”, *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam’s Dominions*, Babtist Mission Press, Calcutta 1917, 1-13.
- Yazdanı, Ghulam, “Annul Report of the Archaeological Department Hyderabad 1925-26”, *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam’s Dominions*, Babtist Mission Press, Calcutta 1928, 1-14.
- Yazdanı, Ghulam, “Annul Report of the Archaeological Department Hyderabad 1928-29”, *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam’s Dominions*, Babtist Mission Press, Calcutta 1931, 1-17.
- Yazdanı, Ghulam, “Annual Report of the Archaeological Department Hyderabad 1930-31”, *Annual Report of the Archaeological Department of His Exalted Highness the Nizam’s Dominions*, Babtist Mission Press, Calcutta 1933, 1-12.
- Yazdani, Ghulam., *Bidar: Its History and Monuments*, Oxford Universty Press, London 1947.
- Yazdani, Ghulam, *The Antiquities of Bidar*, Baptist Mission Press, Calcutta 1917.
- Yıldız, Hakkı Dursun, “Abbâsîler”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, I, 31-48.
- Yıldız, Hakkı Dursun, “Emîrû’l-Ümerâ”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları”, İstanbul 1995, XV, 158-159.
- Yitik, Ali İhsan- ARSLAN, Hammet, “Vedalar ve Kaynağı Üzerine”, *Milel ve Nihal*, 8/1 (Ocak-Nisan 2011), 225-250.
- Yitik, Ali İhsan, “Vedalar”, *DİA*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2012, XXXXII, 593-594.
- Zetterstéen, K. W., “Amîr al-Umarâ”, *EF*² (İng.), E.J. Brill, Leiden 1913, 331.

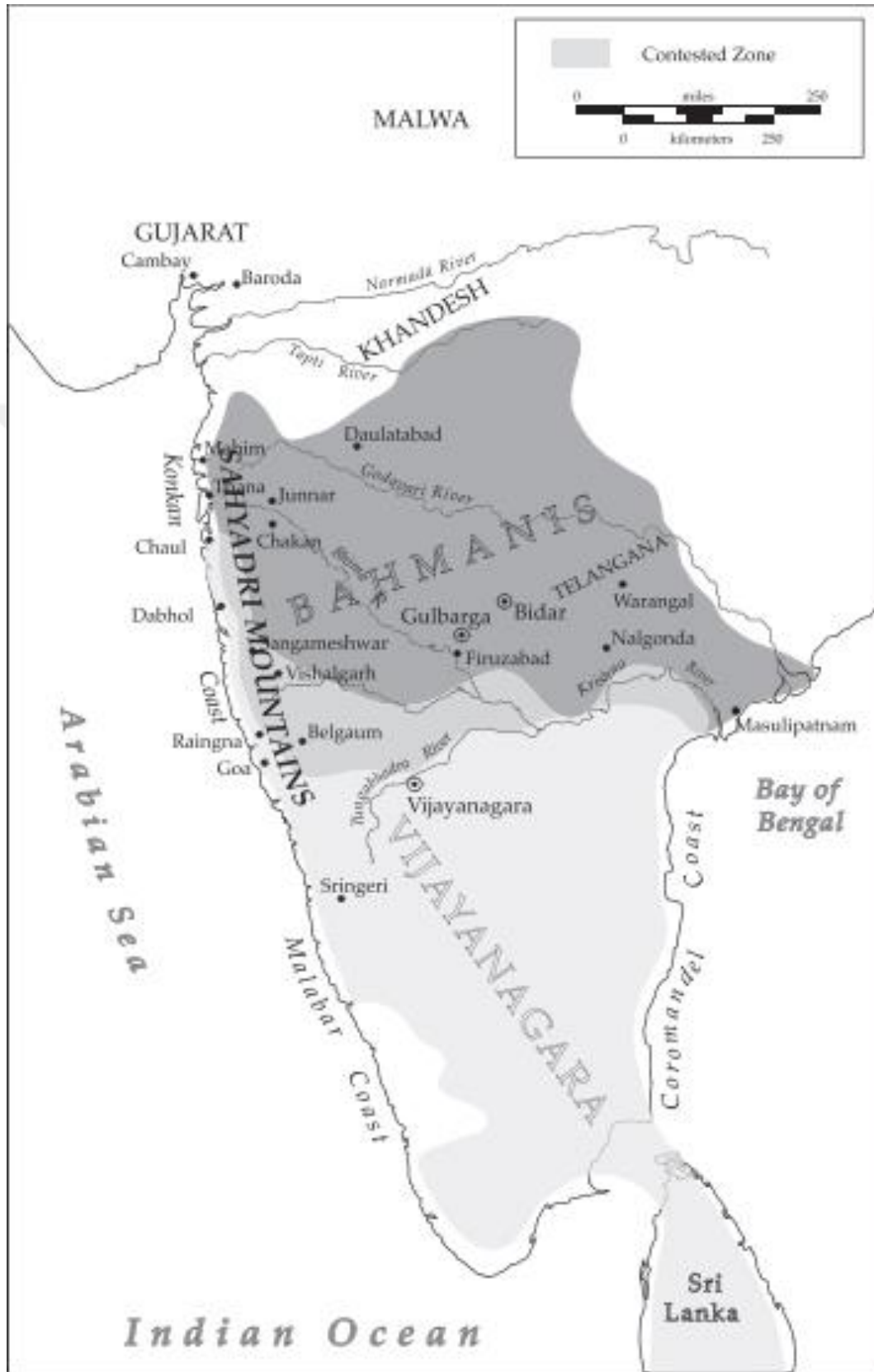
EKLER

Ek 1. Haritalar

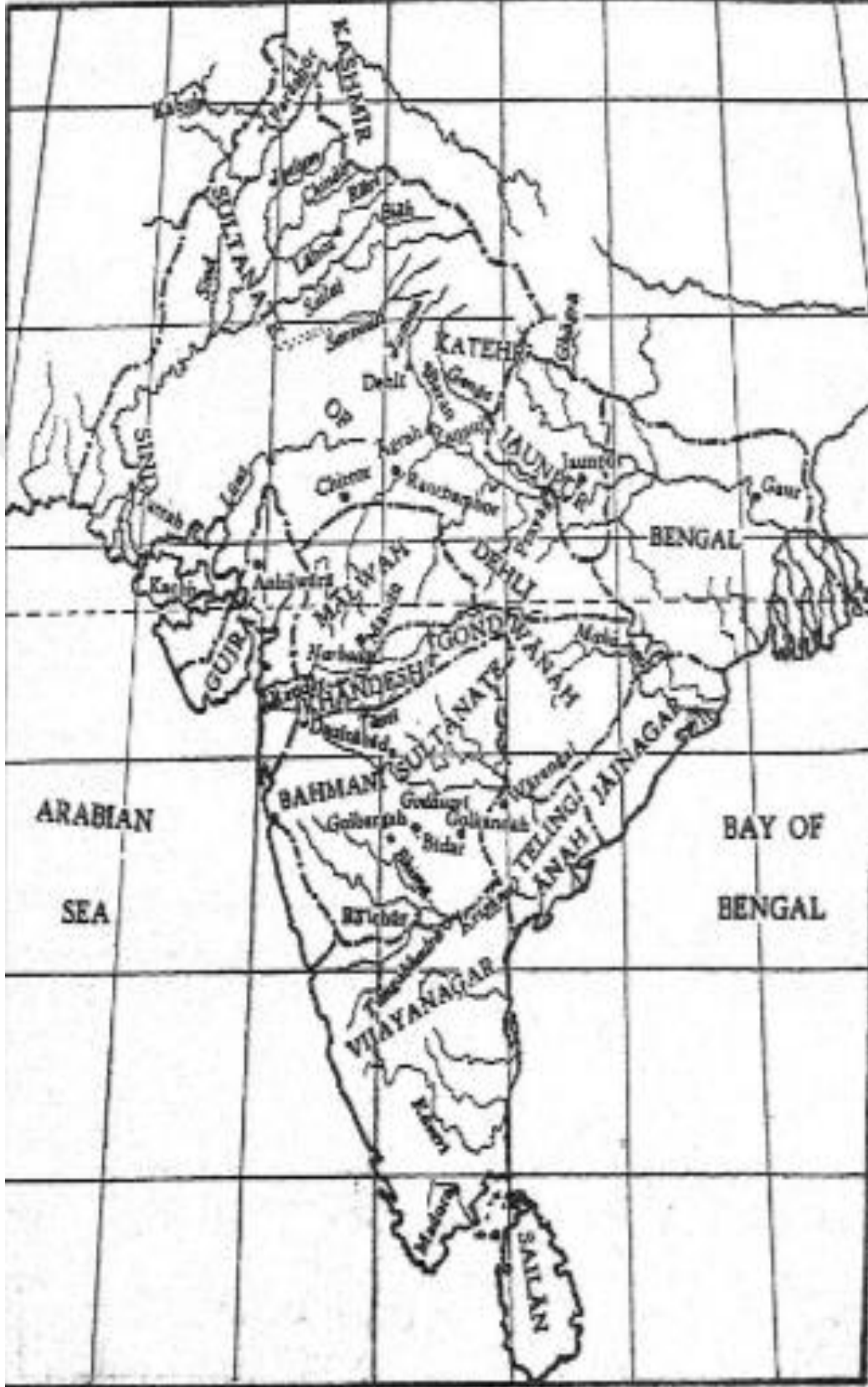
Harita 1. Güney Dekken Haritası (Michell-Zebrowski, 1.)

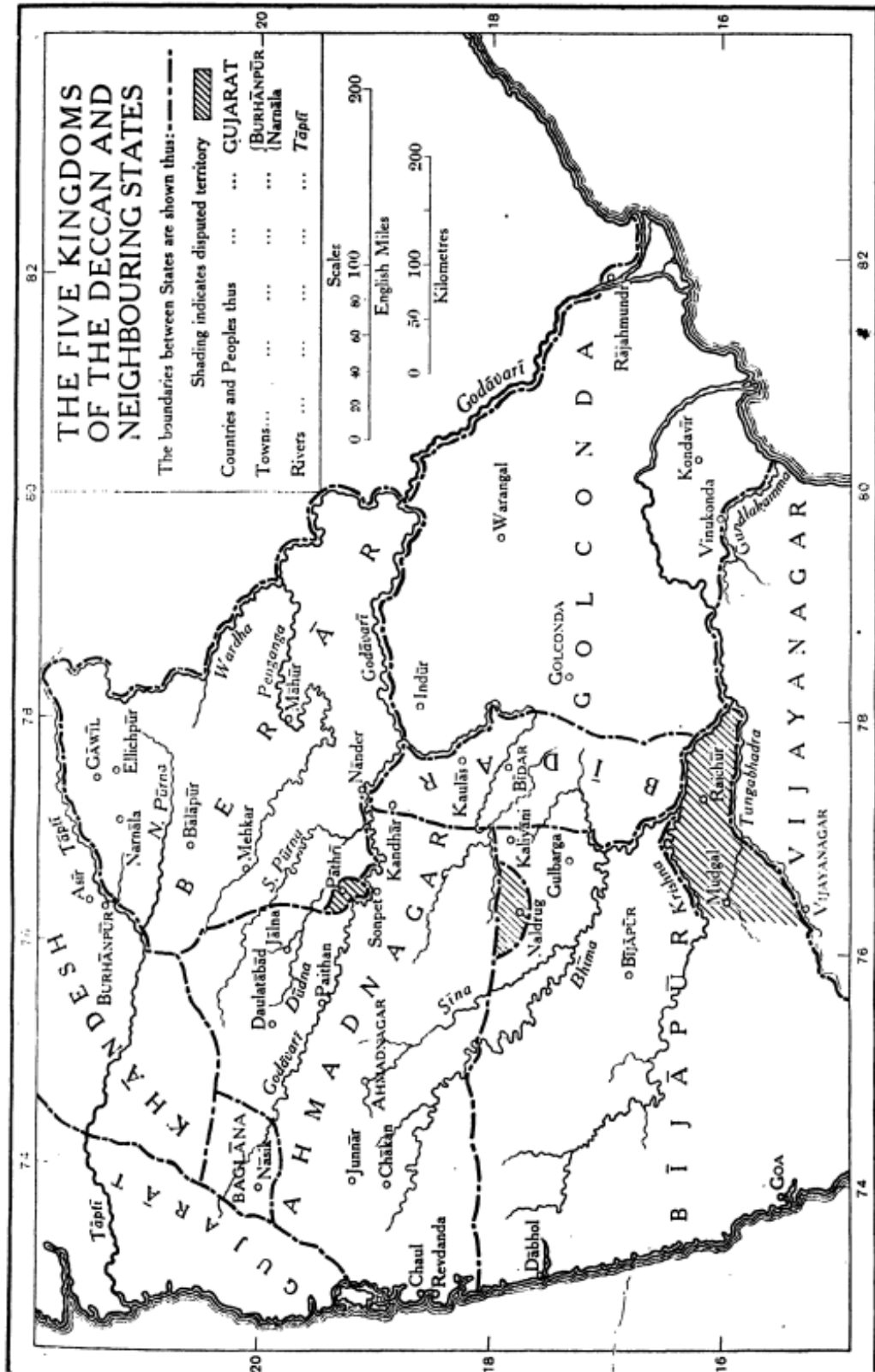
Harita 2. Behmenî Devleti ve Vicayanagar Krallığı Haritası (Eaton, A Social History of the Deccan 1300-1761 Eight Indian Lives, 44.)

Harita 3. 1400'lü Yıllarda Behmenî Devleti ve Komşu Devletler (Qureshi, XVI.)

Harita 4. Behmenî Devleti'nin Toprakları Üzerinde Kurulan Hanedanlıklar (Haig, "The Decline and Fall of the Kingdom of the Deccan A.D. 1436-1490", 432.)

Ek 2. Fotoğraflar, Resimler ve Planlar**Fotoğraf 1.** Alâeddin Behmen Şah Türbesi (<https://dome.mit.edu/handle/1721.3/96095>)**Fotoğraf 2.** 1367 Senesinde Muhammed Şah Döneminde Gülberge’de İnşa Edilen Cuma Camii (https://www.europeana.eu/en/item/2059209/item_92037 <http://www.bl.uk/onlinegallery/onlineex/apac/photocoll/g/zoomify62291.html>)

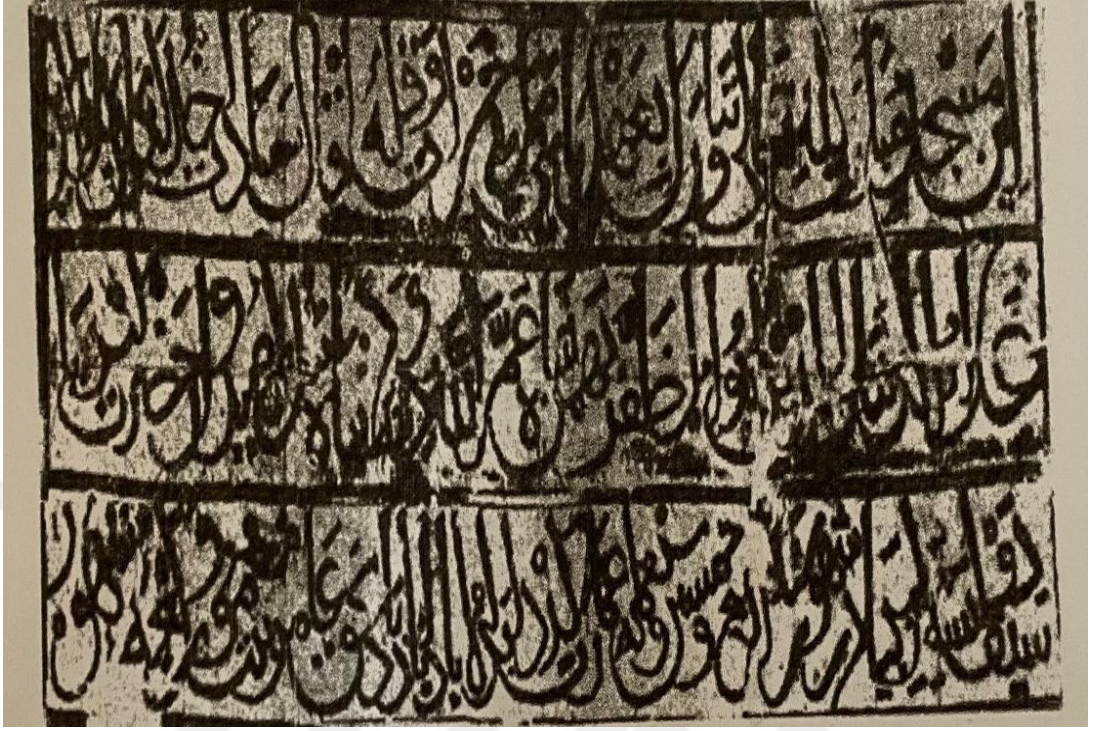
Fotoğraf 3. Cuma Camii (Archnet > Site > Jami' Masjid of Gulbarga)

Fotoğraf 4. Cuma Camii Kitabesi (<https://dome.mit.edu/handle/1721.3/96073>)

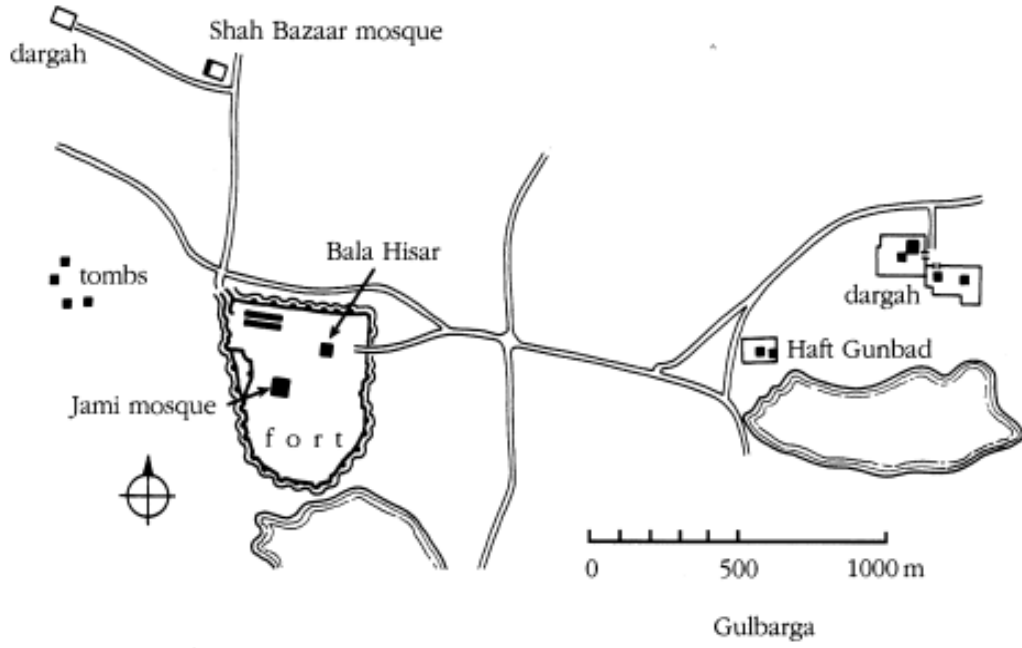
Resim 1. Cuma Camii Kitabesi (Husaini, Bahman Shah: The Founder of the Bahmani Kingdom, Plate No. II.)

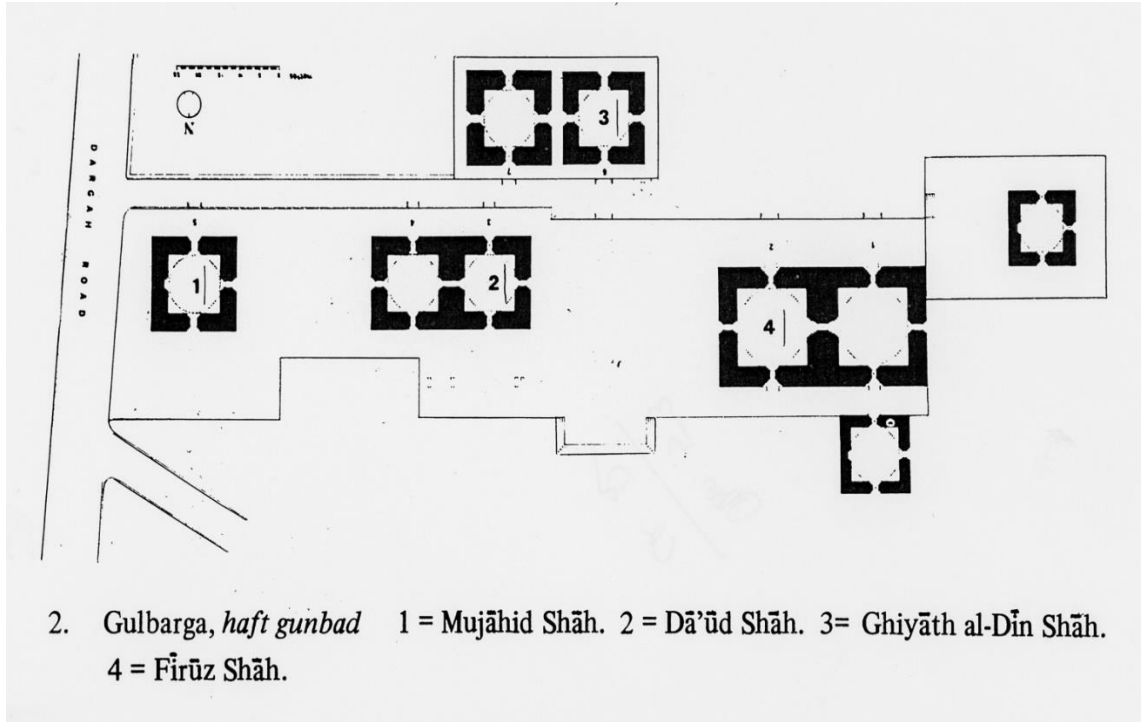
Fotoğraf 5. I. Muhammed Şah Türbesi (<https://dome.mit.edu/handle/1721.3/96093>)

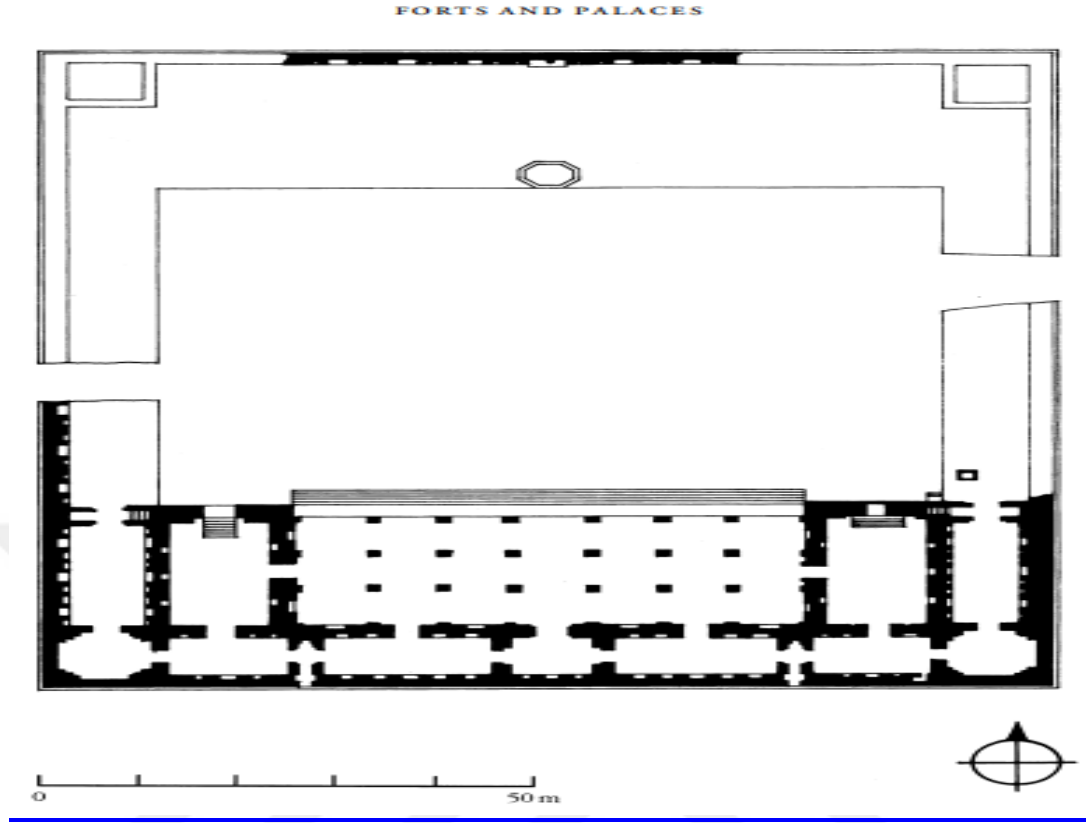
Plan 1. Kale ve Şehir Planı Gülberge 14. ve 15. yy. (Michell-Zebrowski, 28.)

Plan 2. Gülberge'de Bulunan Haft Kumbet Planı
(https://www.archnet.org/sites/8475?media_content_id=90656)

Plan 3. Durbar Planı (Michell-Zebrowski, 33.)

Fotoğraf 6. I. Dâvud Şah Türbesi (<https://dome.mit.edu/handle/1721.3/96114>)

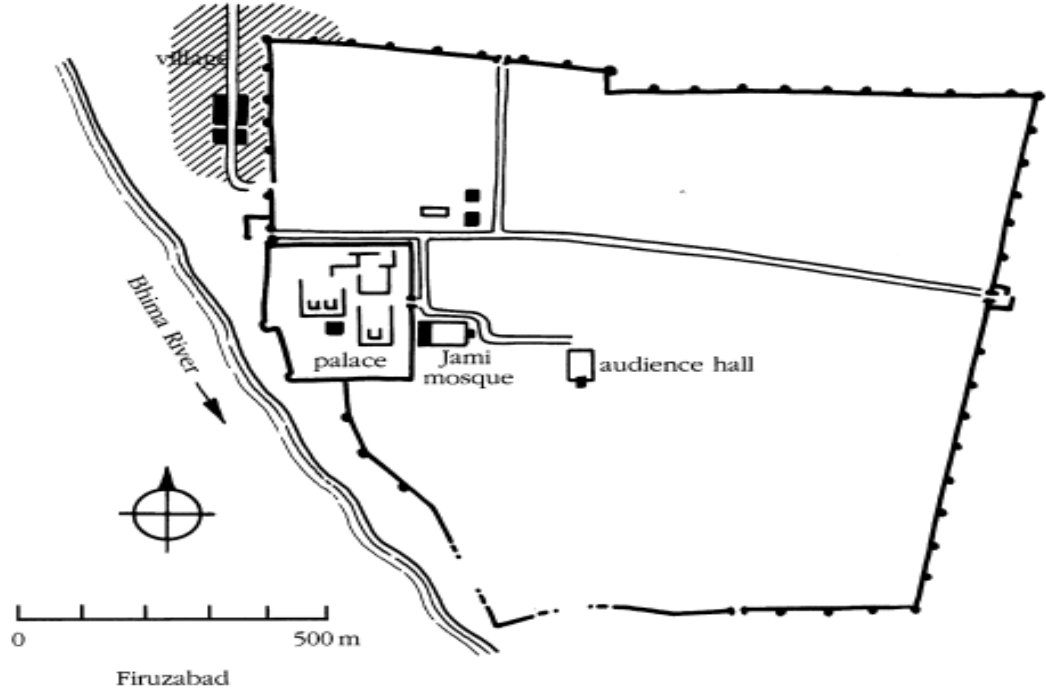
Fotoğraf 7. Gıyâseddin Tehmten Şah Türbesi
(<https://dome.mit.edu/handle/1721.3/96115>)

Fotoğraf 8. Tâceddin Fîrûz Şah Türbesi
(https://www.wafoor.com/?product_id=202635989_51)

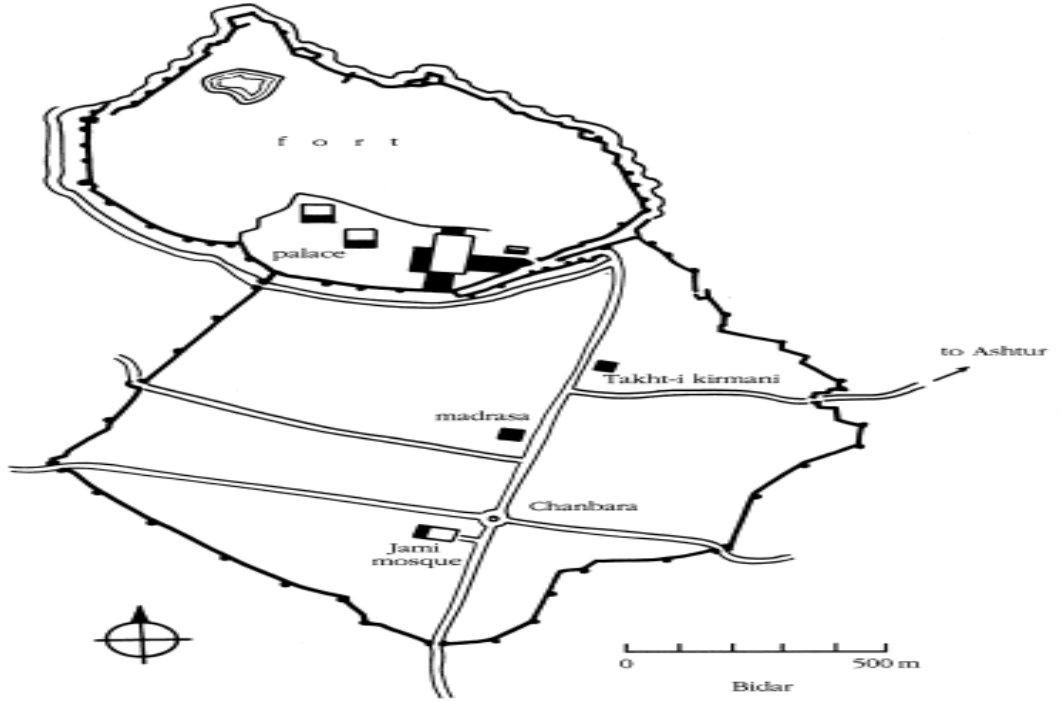
Plan 4. Saray Kentinin Planı Firûzâbâd (Michell-Zebrowski, 29.)

Fotoğraf 9. Şehâbeddin I. Ahmed Velî Şah Türbesi (Archnet > Site > Tomb of Ahmad Shah Bahmani)

Plan 5. Kale ve Şehir Planı Bîder 15. ve 16. yy. (Michell-Zebrowski, 31.)

Fotoğraf 10. Alâeddin II. Ahmed Şah Türbesi (Archnet > Site > Tomb of Ala al-Din Bahmani)

Fotoğraf 11. Alâeddin II. Ahmed Şah Döneminde 1445 Yılında İnşa Edilen Çend Minar
(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chand_Minar_-Daulatabad_-Maharashtra_-DSC_0488.jpg)

Fotoğraf 12. Alâeddin Hümâyûn Şah Türbesi
(<https://www.flickr.com/photos/nagarjun/49000557592/in/album-72157711606358841/>)

Fotoğraf 13. Nizâmeddin III. Ahmed Şah Türbesi
(<https://karnatakatravel.blogspot.com/2019/03/bahamani-tombs-of-ashtoor.html>)

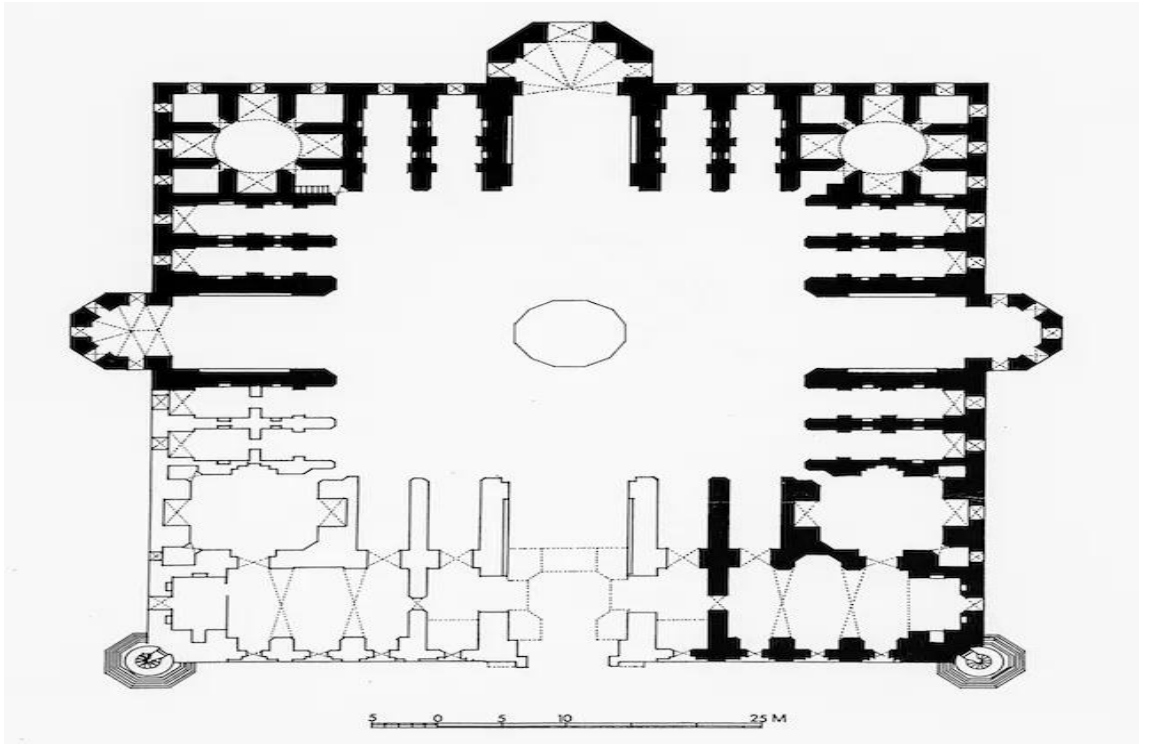
Fotoğraf 14. Mahmûd Gâvân Medresesi
(<https://www.nativeplanet.com/bidar/attractions/mahmud-gawan-madrassa/#attractions>)

Fotoğraf 15. Mahmûd Gâvân Medresesi (<https://www.thedeccanarchive.com/post/the-madrassa-of-khwaja-mahmud-gawan-bahmani-wonder>)

Plan 6. Mahmûd Gâvân Medresesi Planı (<https://www.archnet.org/sites/3988>)

Fotoğraf 16. Şemseddin III. Muhammed Şah Türbesi
(<https://karnatakatravel.blogspot.com/2019/03/bahamani-tombs-of-ashtoor.html>)

Fotoğraf 17. Şehâbeddin Mahmûd Şah Türbesi
(<https://karnatakatravel.blogspot.com/2019/03/bahamani-tombs-of-ashtoor.html>)

Fotoğraf 18. IV. Ahmed Şah Türbesi

(<https://karnatakatravel.blogspot.com/2019/03/bahamani-tombs-of-ashtoor.html>)

Fotoğraf 19. Veliyullâh Şah ve Kelimullâh Şah Türbeleri

(<https://karnatakatravel.blogspot.com/2019/03/bahamani-tombs-of-ashtoor.html>)

Fotoğraf 20. Bîder Kalesi Kümbet Darvaza

(<https://www.flickr.com/photos/nagarjun/49068722567/in/album-72157711606358841/>)

Fotoğraf 21. Bîder Kalesi Detayları

(https://www.tripadvisor.com.tr/LocationPhotoDirectLink-g1236165-d500838-i269252714-Bidar_Fort-Bidar_Bidar_District_Karnataka.html)

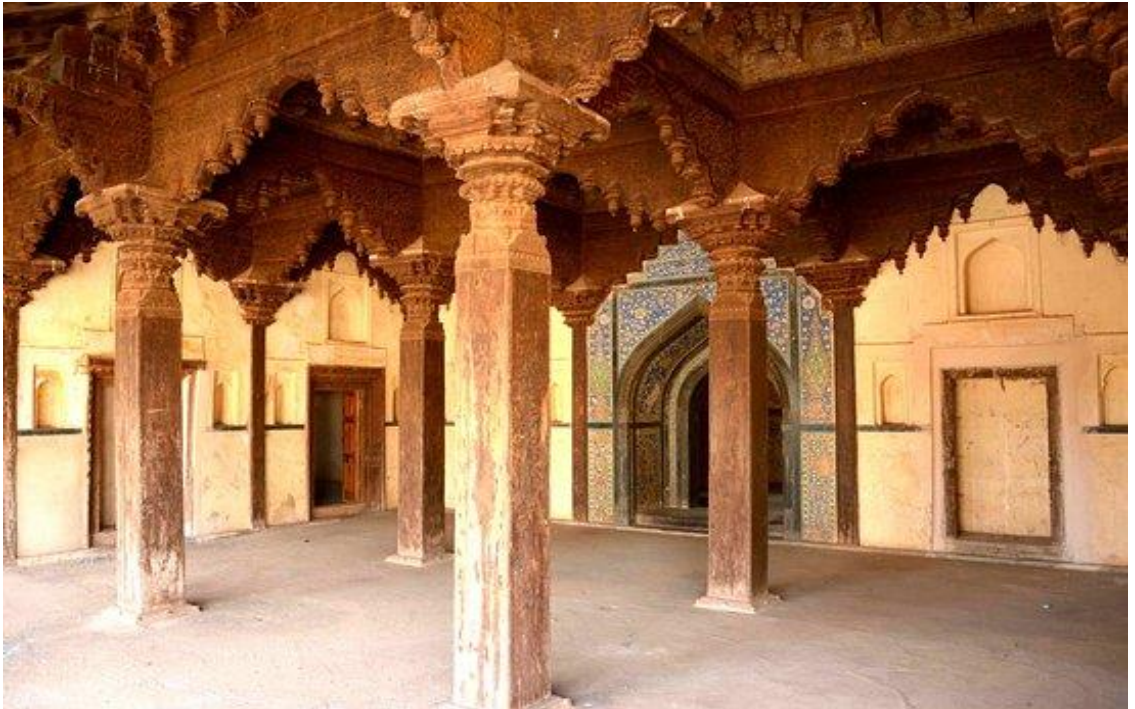
Fotoğraf 22. Bider Kalesi Detayları

(https://www.tripadvisor.com.tr/LocationPhotoDirectLink-g1236165-d500838-i269252714-Bidar_Fort-Bidar_Bidar_District_Karnataka.html)

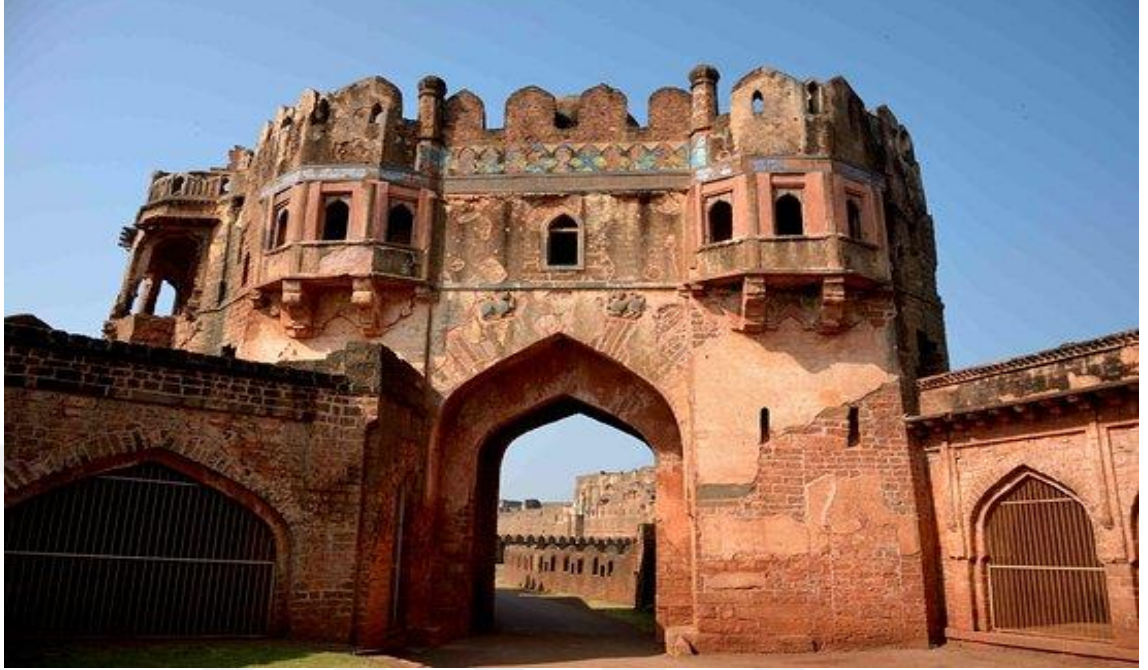
Fotoğraf 23. Bider Kalesi Detayları

(https://www.tripadvisor.com.tr/LocationPhotoDirectLink-g1236165-d500838-i269252714-Bidar_Fort-Bidar_Bidar_District_Karnataka.html)

Fotoğraf 24. Bider Kalesi Detayları

(https://www.tripadvisor.com.tr/LocationPhotoDirectLink-g1236165-d500838-i269252714-Bidar_Fort-Bidar_Bidar_District_Karnataka.html)

Fotoğraf 25. Bider Kalesi Detayları (<https://www.oyorooms.com/travel-guide/bidar-fort-travel-guide/>)

Ek 3. Sikkeler

Sikke 1. Nasirüddîn İsmail Şah Tarafından Bastırılan Sikke

(<https://marudhararts.com/printed-auction/auction-no-26/lot-no-110/coins-of-india/sultanate-coins/bahmani-sultanate/02-nasir-al-din-isma-il-ah--740/1339--1340-ad-/copper-jital-or-gani-coin-of-nasir-ud-din-ismail-shah-of-bahmani-sultanate-.html>)

Sikke 2. Alâeddin Behmen Şah Tarafından Bastırılan Sikke

(<https://en.numista.com/catalogue/pieces128118.html>)

Sikke 3. I. Muhammed Şah Tarafından Bastırılan Sikke

(<https://en.numista.com/catalogue/pieces128119.html>)

Sikke 4. Alâeddin Mücâhid Şah Tarafından Bastırılan Sikke

(<https://www.marudhararts.com/printed-auction/auction-no-29/lot-no-72/coins-of-india/sultanate-coins/bahmani-sultanate/05-ala-al-din-mujahid-shah-ah-777--779/1375--1378-ad-/silver-tanka-coin-of-ala-ud-din-mujahid-shah-of-bahmani-sultanate-.html>)

Sikke 5. Alâeddin Mücâhid Şah Tarafından Bastırılan Sikke

(<https://www.marudhararts.com/printed-auction/auction-no-29/lot-no-73/coins-of-india/sultanate-coins/bahmani-sultanate/05-ala-al-din-mujahid-shah-ah-777--779/1375--1378-ad-/terms.html>)

Sikke 6. II. Muhammed Şah Tarafından Bastırılan Sikke

(<https://www.marudhararts.com/printed-auction/auction-no-30/lot-no-67/coins-of-india/sultanate-coins/bahmani-sultanate/06-muhammad-shah-ii-ah-780--799/1378--1397-ad-/exceedingly-rare-gold-tanka-coin-of-muhammad-shah-ii-of-bahmani-sultanate-.html>)

Sikke 7. Gıyâseddin Tehmten Şah Tarafından Bastırılan Sikke

(<https://marudhararts.com/printed-auction/auction-no-27/lot-no-52/coins-of-india/sultanate-coins/bahmani-sultanate/07-ghiyath-al-din-tahmatan-bahmanis-ah--799/-1397-ad-/copper-falus-coin-of-ghiyath-ud-din-tahmatan-shah-of-bahmani-sultanate-.html>)

Sikke 8. Şemseddin II. Dâvud Şah Tarafından Bastırılan Sikke

(<https://marudhararts.com/printed-auction/auction-no-24/lot-no-96/coins-of-india/sultanate-coins/bahmani-sultanate/08-shams-al-din-da-ud-shah-ii-ah-799--800/--1397-ad-/silver-tanka-coin-of-shams-ud-din-da-ud-shah-ii-of-hadrat-ahsanabad-mint-of-bahmani-sultanate-.html>)

Sikke 9. Tâceddin Fîrûz Şah Tarafından Bastırılan Sikke

(<https://marudhararts.com/printed-auction/auction-no-38/lot-no-65/coins-of-india/sultanate-coins/bahmani-sultanate/09-taj-al-din-firuz-shah-ah-800--825/1397--1422-ad-/bahmani-sultanate-taj-ud-din-firuz-shah-hadrat-ahsanabad-mint-silver-tanka-with-uncirculated-condition-.html>)

Sikke 10. Şehâbeddin I. Ahmed Velî Şah Tarafından Bastırılan Sikke
(<https://en.numista.com/catalogue/pieces42000.html>)

Sikke 11. Alâeddin II. Ahmed Şah Tarafından Bastırılan Sikke
(<https://marudhararts.com/printed-auction/auction-no-24/lot-no-98/coins-of-india/sultanate-coins/bahmani-sultanate/11-ala-al-din-ahmad-shah-ii-ah-838--862/1435-1457-ad-/gold-tanka-coin-of-ala-ud-din-ahmad-shah-ii-of-hadrat-muhammadabad-mint-of-bahmani-sultanate-.html>)

Sikke 12. Alâeddin Hümâyûn Şah Tarafından Bastırılan Sikke
(<https://marudhararts.com/e-auction/auction-no-28/lot-no-181/coins-of-india/sultanate-coins/bahmani-sultanate/12-ala-al--din-humayun-shah-ah-862--866/1458--1461-ad-/copper-two-third-gani-coin-of-ala-ud-din-humayun-shah-of-bahamani-sultanate-.html>)

Sikke 13. Nizâmeddin III. Ahmed Şah Tarafından Bastırılan Sikke
(<https://marudhararts.com/e-auction/auction-no-29/lot-no-272/coins-of-india/sultanate-coins/bahmani-sultanate/13-nizam-ud-din-ahmad-shah-iii-ah-1461--1466/1466-1469-ad-/copper-two-third-gani-coin-of-nizam-ud-din-ahmad-shah-iii-of-bahamani-sultanate-.html>)

coins/bahmani-sultanate/13-nizam-al-din-ahmad-shah-iii--ah-866--867/1461--1463-ad-/copper-one-third-gani-coin-of-shams-ud-din-muhammad-shah-iii-of-bahmani-sultanate-.html)

Sikke 14. Şemseddîn III. Muhammed Şah Tarafından Bastırılan Sikke Gold Tanka Coin of Shams-ud-din Muhammad Shah III of Bahmani Sultanate. (marudhararts.com) ()

Sikke 15. Şehâbeddin Mahmûd Şah Tarafından Bastırılan Sikke (Silver Tanka Coin of Mahmud Shah of Hadrat Muhammadabad Mint of Bahmani Sultanate. (marudhararts.com))

Sikke 16. Veliyullâh Şah Tarafından Bastırılan Sikke
(<https://en.numista.com/catalogue/pieces128116.html>)

Sikke 17. Kelîmullâh Şah Tarafından Bastırılan Sikke (<https://marudhararts.com/e-auction/auction-no-28/lot-no-193/coins-of-india/sultanate-coins/bahmani-sultanate/17-kalim-allah-bahmanis-ah-932--944/1526--1538-ad-/copper-one-third-gani-coin-of-kalimullah-shah-of-bahamani-sultanate-.html>)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Gönül BAYRAM KALKAN
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Tarih	